KRONIJK

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

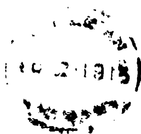
TE

UTRECHT.

Negende Jaargang 1853.

TWEEDE SERIE.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON,
1853.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te Utrecht.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, honorair *voorzitter.*

Jr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, *voorzitter.*

Mr. F. H. C. Drieling.

Jr. J. J. de Geer, *secretaris.*

Mr. H. A. R. Vosmaer, *penningmeester.*

Jr. C. A. Rethaan Macaré, *bibliothecaris.*

Jr. mr. B. J. L. de Geer.

Prof. S. Karsten.

GEWONE LEDEN.

W. Alewijn, Fz., te Amsterdam.
Jr. P. Opperdoes Alewijn, te Hoorn.
Mr. J. H. Beucker Andreae, te Leeuwarden.
Dr. J. P. Arend, te Amsterdam.
Jr. mr. L. H. van Asch van Wijck, te IJsselstein.
Mr. A. Backer, te Amsterdam.
A. Bake, te Utrecht.
Jr. mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te Rotterdam.
Jr. G. J. Beeldsnijder van Voshol, te Utrecht.
D. J. den Beer Poortugael, te Delft.
Jr. mr. W. E. J. Berg van Dussen-Muilkerk, te Amsterdam.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.
Mr. J. T. Bodel Nyenhuis, te Leiden.
Mr. W. R. de Boer, te Utrecht.
W. A. Boers, te Utrecht.
Mr. C. W. J. baron van Boetzelaer van Dubbeldam, te Utrecht.
A. van der Boon, Cz., te Zaandam.
Dr. J. C. G. Boot, te Amsterdam.
Jr. W. Boreel van Hogelanden, te 's Gravenhage.
Ds. J. Borsius, te Middelburg.
Mr. W. J. Both Hendriksen, te Utrecht.
Mr. R. baron van Breugel, te 's Gravenhage.
Ds. H. Broese, te Aardenburg,
Mr. A. Brugmans, te Amsterd.
D. D. Büchler, te Amsterdam.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Jr. mr. P. J. ridder van der Does de Bije, te Maartensdijk.
Mr. J. C. Bijsterbos, te Kampen.
Mr. A. J. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Dr. G. Munnicks van Cleeff, te Utrecht.
Jr. J. A. Clifford Cock van Breugel, te Breda.
G. Craeyvanger, te Utrecht.
Mr. A. Deketh, te 's Gravenhage.
Mr. W. M. J. van Dielen, te Utrecht.
Mr. G. Diephuis, te Winschoten.
Mr. J. Dirks, te 's Gravenhage.
Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. van Doorninck, te Zwolle.
Dr. J. C. Drabbe, te Rijswijk.
Ds. J. ab Utrecht Dresselhuis, te Wolphaartsdijk.

F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.
A. van Eck, te Zierikzee.
J. van Eik, te Amsterdam.
Jr. W. J. C. Rammelman Elsevier, te Leiden.
Mr. H. J. Engelkens, te Winschoten.
D. R. Erdbrink, te Enkhuizen.
Mr. J. J. Ermerins, te Zierikzee.
Mr. D. J. van Ewijck van de Bilt, te Haarlem.
Mr. F. N. M. Eyck tot Zuylichem, te Maartensdijk.
F. W. Fabius, te Amsterdam.
Mr. G. J. Fabius, te Assen.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
Mr. J. van 's Gravenweert, te Oosterbeek.
Jr. mr. E. L. de Geer, te Amsterdam.
Jr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Jutphaas.
E. F. Georges, te Utrecht.
Dr. B. Glasius, te Geertruidenberg.
Mr. J. K. Baron van Golstein, te 's Gravenhage.
Mr. C. E. van Goor, te Amsterdam.
J. Goudriaan, te Leiden.
Mr. H. Hooft Graafland, te Utrecht.
Mr. G. Groen van Prinsterer, te 's Gravenhage.
Jr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg, te 's Gravenh.
Mr. J. A. Grothe, te Utrecht.
Dr. J. C. Hacke, te Nieuw-Loosdrecht.
Dr. J. H. Halbertsma, te Deventer.
Mr. F. A. van Hall, te 's Gravenhage.
Prof. J. van Hall, te Utrecht.
Mr. W. J. C. van Hasselt, te Amsterdam.
J. Heemskerk, te Amsterdam.
Mr. J. J. van Hees van Berkel, te 's Gravenhage.
Jr. mr. H. J. van der Heim, te 's Gravenhage.
C. J. Hellingwerff, te Alkmaar.
Jr. mr. M. de Haan Hettema, te Leeuwarden.
B. L. C. van den Heuvel, te IJsselstein.
Mr. J. Hinlópen, te Utrecht.
Prof. A. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam.
Prof. M. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam.
J. Hoevenaar, te Utrecht.
J. W. Holtrop, te 's Gravenh.
Jr. G. Hooft, te Utrecht.
J. de Hoop, te Utrecht.
E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.

Jr. Mr. J. K. J. de Jonge, te 's Gravenhage.

Ds. F. H. G. van Iterson, te Leiden.

Mr. R. A. J. baron van Ittersum, te Brummen.

Ds. H. Q. Janssen, te Vrouwepolder.

Mr. J. C. W. Le Jeune, te Wageningen.

Jr. mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.

Mr. W. H. Cost Jordens, te Deventer.

Dr. H. H. Kemink, te Utrecht.

J. M. van Kempen, te Utrecht.

Jr. mr. J. de Bosch Kemper, te Amsterdam.

Jr. G. L. F. van Kinschot, te 's Gravenhage.

Dr. F. C. Kist, te Utrecht.

Mr. J. A. Kluppel, te Alkmaar.

Mr. K. J. F. C. Kneppelhout, te Leiden.

W. J. Knoop, te Vlissingen.

Mr. H. J. Koenen, te Amsterd.

Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.

A. van Lee, te Amsterdam.

J. H. van Lennep, te Amsterd.

P. A. Leupe, te Nieuwendiep.

E. von Löben Sels, te 's Gravenhage.

Mr. G. J. de Martini, te Amsterdam.

J. Meerbeke, te Utrecht.

Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk.

Mr. A. A. J. Meylink, te 's Gravenhage.

Mr. A. Moens van Bloois, te Zierikzee.

Ds. P. C. Molhuysen, te Deventer.

Prof. W. Moll, te Amsterdam.

P. M. Montijn, te Oudewater.

Mr. P. J. van der Meulen tot Maarssenbroek, te Utrecht.

Mr. L. J. Nepveu tot Ameyde, te Zwolle.

Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht.

Dr. M. J. Noordewier, te Winschoten.

J. J. F. Noordziek, te 's Gravenhage.

J. Noot, te Harderwijk.

Is. An. Nijhoff, Az., te Arnhem.

P. Nijhoff, te Arnhem.

Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam.

Dr. C. G. R. Ontijd, te Brummen.

Jr. J. Ortt van Schonauwen, te Utrecht.

Mr. J. M. baron van Pabst van Bingerden, te Nijmegen.

Mr. B. G. A. Pabst, te Utrecht.

A. Perk, te Hilversum.

Jr. mr. M. C. Paspoort van Grijpskerke, te Middelburg.

Mr. A. Philips, te Amsterdam.
B. de Poorter, te Utrecht.
Mr. P. C. Prince, te Gouda.
Jr. mr. J. K. W. Quarles van Ufford, te 's Gravenhage.
Mr. O. van Rees, te Utrecht.
L. H. W. baron van Aylva Rengers, te Utrecht.
Prof. H. J. Royaards, te Utrecht.
Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
Ds. R. C. H. Römer, te Deil.
Jr. W. J. A. van Romondt, te Zeist.
C. baron de Salis, te 's Gravenhage.
Mr. E. A. Sandbrink, te Amerongen.
P. S. van der Scheer, te Winschoten.
Dr. P. Scheltema, te Amsterd.
Mr. P. J. Schellemans, te Amsterdam.
A. D. Schinkel, te 's Gravenh.
Dr. G. D. J. Schotel, te Tilburg.
C. D. Schüller, te Amsterdam.
Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
Jr. J. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
Mr. L. A. J. W. baron Sloet, te Arnhem.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Mr. G. N. de Stoppelaar, te Middelburg.
Mr. J. H. de Stoppelaar, te Middelburg.
Jr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg.
Dr. E. B. Swalue, te Amsterdam.
Mr. R. W. Tadama, te Zutphen.
Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. B. D. H. Tellegen, te Groningen.
Mr. A. Telting, te Franeker.
Jr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Utrecht.
Mr. W. R. baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, te Zuylen.
Dr. D. J. Veegens, te Amsterdam.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. L. G. Vernée, te Medemblik.
Prof. P. J. Veth, te Amsterdam.
F. H. de Veije de Burine, te Utrecht.
Prof. L. G. Visscher, te Utrecht.
Dr. N. P. Visscher, te Utrecht.
Mr. A. R. Visser, te Brielle.
Mr. J. P. van Visvliet, te Middelburg.

H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
Ds. J. J. van Vollenhoven, te Utrecht.
Mr. J. C. Voorduin, te Utrecht.
Ds. J. J. van Voorst, te Amsterdam.
Prof. G. W. Vreede, te Utrecht.
Dr. A. de Vries, te Haarlem.
Prof. M. de Vries, te Groningen.
Dr. A. Vrolik, te Utrecht.
Mr. S. de Wind, te Middelburg.
A. Winkler Prins, te Veendam.
B. W. Wttewaall, te Leiden.
Mr. G. A. IJssel de Schepper, te Olst.
J. G. Waldkirch Ziepprecht, te Leiden.

HONORAIRE LEDEN.

Prof. J. J. Altmeyer, te Brussel.
Prof. J. M. F. Birnbaum, te Giessen.
Jr. Ph. Blommaert, te Gent.
Dr. J. Bowring, te Londen.
Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
E. de Busscher, te Gent.
U. Capitaine, te Luik.
C. Carton, te Brugge.
Fr. Cramer, te Straalsund.
Prof. J. David, te Leuven.
Prudentius van Duyse, te Gent.
Dr. H. A. Erhard, te Munster.
E. van Even, te Leuven.
J. G. Flügel, te Leipzig.
L. P. Gachard, te Brussel.
J. baron de Saint Genois, te Gent.
Prof. J. Gervinus, te Heidelberg.
Dr. H. Grote, te Hanover.
Mr. M. C. van Hall, te Amsterdam.
Xavier Heuschling, te Brussel.
Jr. mr. J. C. de Jonge, archivarius des Rijks, te 's Gravenhage.
F. Kügler, te Berlijn.
J. L. Lardner, te Londen.
P. Lansens, te Couckelaere.
Dr. Lappenberg, te Hamburg.
L. von Ledebür, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
Th. Macaulay Babington, te Londen.
A. Mathieu, te Bergen in Henegouwen.
A. L. graaf de Mélano, te Londen.
F. H. Mertens, te Antwerpen.
Ridder Jules Pautet, te Beaune in Frankrijk.
G. H. Pertz, te Berlijn.

P. F. X. de Ram, te Leuven.
F. von Raumer, te Breslau.
A. de Reume, te Brussel.
F. Rens, te Gent.
Dr. G. J. Rozenkranz, te Munst.
A. G. B. Schaijes, te Brussel.
W. A. baron Schimmelpenninck van der Oije, te Arnhem.
Mr. C. L. Schüller tot Peursum, te Utrecht.
C. P. de Serrure, te Gent.
Dr. F. A. Snellaert, te Gent.
Dr. H. Somerhausen, te Brussel.
C. Stroobant, te Lembecq.
K. L. Torfs, te Antwerpen.
Dr. L. Tross, te Ham.
Dr. C. Ullman, te Halle.
F. Verachter, te Antwerpen.
A. Wauters, te Brussel.

GENOOTSCHAPPEN MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP DOOR RUILING VAN WERKEN IN BETREKKING STAAT.

Noord-Brabantsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
Friesch Genootschap » » » »
Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.

Académie Royale de Belgique.
Société des Gens de Lettres belges.
Société Archéologique de Namur.
Société Archéologique Liégeoise.
Société Scientifique et Littéraire de Limbourg à Tongeren.
Verein für Hamburgische Geschichte.

RAPPORTEURS.

Jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, voor de provinciën Gelderland en Overijssel.
Mr. F. H. C. Drieling, voor de provinciën Noord- en Zuid-Holland.
Jhr. J. J. de Geer tot Oudegein, voor de provinciën Friesland, Groningen en Drenthe en voor de Belgische leden.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, voor de provinciën Zeeland, Noord-Brabant en Limburg.

Jhr. B. J. L. de Geer, voor de Oost- en West-Indische bezittingen.

Prof. S. Karsten, voor de Engelsche, Fransche, Duitsche en Deensche leden.

COMMISSIEN.

Commissie voor de Nederlandsche Kunstgeschiedenis, ingesteld 21 Oct. 1848.

De heeren E. F. Georges, B. de Poorter en G. Craeyvanger.

Commissie voor de Sfragistiek, ingesteld 1850.

De heeren jhr. C. A. Rethaan Macaré, Jhr. J. J. de Geer tot Oudegein, mr. F. H. C. Drieling, Jhr. J. P. Six van Hillegom en E. F. Georges.

Commissie voor de Nederlandsche Geslacht- en Wapenkunde.

De heeren jhr. C. A. Rethaan Macaré, jhr. J. J. de Geer tot Oudegein, mr. H. Hooft Graafland en E. Huydecoper van Nigtevecht.

Commissie voor de Nederlandsche Archeologie en Middeleeuwsche Bouwkunde.

Mr. F. N. M. Eyck tot Zuylichem, jhr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, B. de Poorter en jhr. Ortt van Schonauwen.

Commissie voor de Nederlandsche Penningkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, F. H. de Veije de Burine en dr. G. Munnicks van Cleeff.

Voorts is de heer mr. H. Hooft Graafland, te Utrecht, belast met eene commissie ter zake van de uitvinding der boekdrukkunst. Zie: *Kronijk* 1851 bl. 102.

L IJ S T

DER HIER TE LANDE

IN 1852 UITGEKOMEN GESCHIEDKUNDIGE BOEKEN EN GESCHRIFTEN.

Aa, A. J. van der, Biographisch Woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen die zich op eenigerlei wijze in ons Vaderland hebben vermaard gemaakt, 1—9 afl. *f* 0,60.

——————— Nederlandsch Oost-Indië, of beschrijving der Nederl. bezittingen in Oost-Indië, 31 afl. *f* 0,60.

Acker Stratingh, G., Aloude staat en geschiedenis des Vaderlands, 2 deelen. *f* 15,60.

Asch van Wijck, jhr. mr. A. M. C. van, Geschiedenis van het Ambtsgebed in de Nederlanden van den tijd der Hervorming tot aan den tegenwoordigen tijd. *f* 1,90.

Beausar, N. G., Nederland. Historisch overzigt, met eene korte levensschets der beroemdste mannen en vrouwen. *f* 1,75.

Becloo, A., Noord-Holland en de Noord-Hollanders in den vrijheids-oorlog tegen Spanje. *f* 3,75.

Blommerstein, H. van, Java en de Javanen.

Bosscha, prof. J., Het leven van Willem den Tweeden, Koning der Nederlanden en Groothertog van Luxemburg. Met 9 plans en kaarten. *f* 13,60.

Brugghen, mr. J. J. L. van der, Iets over Nijmegen, als vesting. *f* 0,30.

Brumund, J. F. G., Verzameling van stukken van onderscheiden aard over landen en volken, oudheden en geschiedenis van den Indischen Archipel, 1e stuk. *f* 3,90.

Buddingh, D., Geschied- en Letterkundig Archief, 2e stuk. *f* 1,12.

Bijvoet, A. W., Het groote gasthuis te 's Hertogenbosch, nieuwe proeve eener nalezing van schriften betreffende het gesticht. *f* 0,75.

Catalogus van portretten van Nederlanders en van buitenlanders tot Nederland betrekking hebbende. *f* 5,70.

Chijs, P. O. van der, De munten der voormalige graven en hertogen van Gelderland tot aan de pacificatie van Gend, met 30 pl. *f* 7,50.

Croockewit, Hz., dr. J. H., Banka, Malakka en Billeton. Verslagen aan het Bestuur van Nederlandsch Indië, gedaan in de jaren 1849 en 1850, uitgegeven van wege het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederl. Indië. *f* 1,50.

Duljé, C. R., Geschied- en aardrijkskundige bijzonderheden van de voormalige heerlijkheid Boxmeer, met St. Anthonis en het halfheerige Sambeek, benevens van de woeste plaatsen in het land van Kuyk. *f* 1,25.

Groen van Prinsterer, mr. G., Handboek der geschiedenis van het Vaderland. Met portret van den schrijver, 2e druk. *f* 4,80.

Harn, mr. W. J. van, Iets over Everardus Reidanus, Nassauschen raet, in verband met eenige aanzienlijke geslachten in ons Vaderland die vóór en na dezen voortreffelijken staatsman geleefd hebben. *f* 1,00.

Harting, P., De bodem van Amsterdam onderzocht en beschreven, met pl. *f* 3,60.

Javasche oudheden. Verzameling van platen en kleurdruk der voornaamste tempels en andere oudheden, met beschrijving in het Hollandsch en Engelsch, 1e afl. *f* 10,00.

Jonge, mr. J. K. J. de, Geschiedenis van de diplomatie, gedurende den Oostenrijkschen successie-oorlog en het congres van Aken, (1740—1748). *f* 2,00.

Kist, N. C., en H. J. Royaards, Nieuw archief voor kerkelijke geschiedenis, inzonderheid van Nederland, 1e dl. *f* 5,40.

Kobus, J. C., en jhr. W. de Revecourt, Beknopt biographisch handwoordenboek van Nederland, behelzende de levensbeschrijving van vele personen, die zich in Nederland hebben bekend gemaakt, 1e afl. *f* 0,56½.

Kroon, A. W., Beschrijving van 's Gravenhage, uit echte bronnen geput, 1e—4e afl. *f* 0,90.

Lange, H. M., Het Nederlandsch Oost-Indisch leger ter westkust van Sumatra (1819—1845), 2 dl., met kaarten. *f* 11,90.

Lauts, G., Geschiedenis van de vestiging, uitbreiding, bloei en verval van de magt der Nederlanders in Indië, 1e deel. *f* 2,75.

Lennep, mr. J. van, en W. J. Hofdijk, Voorname kasteelen in Nederland. Voor jonge lieden bewerkt, met pl., 1e afl. *f* 1,60.

Levijssohn, J. H., Bladen over Japan, met eene afbeeld. van Decima. *f* 2,50.

Nijhoff, I. A., Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en oudheidkunde, 7e deel. *f* 5,00.

Nederland, Aanschouwelijke geschiedenis van het Vaderland, in tafereelen. Met staalplaten, 1e afl. *f* 0,27½.

Pac de Belgarde, M. G. du, Histoire abrégée de l'église métropolitaine d'Utrecht, principalement depuis la révolution, arrivée dans les sept Provinces Unies des Pays-Bas, 3 ed. *f* 3,90.

Peypers, W. N., Levenschets van Rembrandt en dichtregelen bij de onthulling van zijn standbeeld. *f* 1,00.

Rooijen, S. J., De aard van gronden van Drenthe onderzocht, met eene voorrede van C. Mulder.

Scheltema, dr. P., De graaf van Leicester te Amsterdam in de jaren 1586 en 1587. *f* 0,80.

Schultz Jacobi, J. C., Geschiedenis der Evang. Luthersche Gemeente te Rotterdam, 1e afl. *f* 0,45.

Sevenhoven, J. J., Memorie over den Indischen Archipel, in opzigt tot de belangen van Nederland en Nederl. Indië. *f* 0,50.

Sloet, mr. L. A. J. W. baron, Bijdragen tot de kennis van Gelderland.-grondgebied en bodem. *f* 1,80.

Steyn Parvé, D. C., Geschiedenis van het Munt en Bankwezen van Nederlandsch Indië, sedert de herstelling van het Nederl. gezag in 1816. *f* 4,80.

Stoppelaar, J. H. de, De Zeelandica gente de Huybert. *f* 3,00.

Supplement op de Feller, Geschiedkundig woordenboek, 1—3 deel. *f* 3,50.

Sypestein, J. W., Geschiedenis van het regement Nederlandsche Rijdende Artillerie, met platen. *f* 3,90.

Vas Dias, M., De Nederlandsche scheepvaart-wetgeving, geschiedkundig toegelicht door het verhandelde zoo in als buiten de kamers der Staten Generaal, 2 deelen. *f* 12,00.

Verwoert, H., Handwoordenboek der Vaderl. geschiedenis, volgens de nieuwste en beste bronnen bewerkt, 2 dl. *f* 5,50.

Visscher, dr. L. G., Handboek voor de Algemeene geschiedenis der Nederl. en Nederlandsche Koloniën, 1—6 afl. *f* 0,80.

Voorheen en thans of geschiedenis van de Roomsche kerk en het ultramontanisme in Nederland. *f* 0,50.

Wal, J. de, Orationes Academicae de Historici juris Neerlandici studio. *f* 1,25.

Werken van den Ommelander edelman J. Rengers van ten Post. Uitgegeven door mr. H. O. Feith, 1e deel. *f* 3,80.

Wijze van beheer en toestand der Nederl. Oost-Indische bezittingen. Naar officieele opgaven, 1e afl. *f* 0,45.

---

1. Vergadering. 8 Januarij 1853.

Bibliotheek. Bestuur. Rudolf Loeffs, drukker te Bommel, 1491. *Omslag van een morgengeld to verkrijging der kosten voor de verdediging van Holland,* 1575. *Diplomatische briefwisseling en stukken betreffende de onderhandelingen met Denemarken,* 1660. *Boekdrukkunst. Verzameling van oude papiermerken. Twee brieven van Alexander Farnèse, hertog van Parma,* 1578 en 1581. *Belangrijke onderschepte Portugeesche briefwisseling, door Pieter Vlak, raad van Neerlandsch Indië,* 1634.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer C. Stroobant, te Lembecq.

Notice Généalogique sur les vicomtes d'Utrecht, par l'abbé C. Stroobant. Anvers, 1852.

Van den heer J. David, te Leuven.

Vaderlandsche historie, derde deel, door J. David. Leuven, 1851.

Van den heer E. van Even, te Leuven.

Twee Refereinen betrekkelijk de geschiedenis van Leuven, door Jan Stroosnijder, Vlaemschen dichter uit de XVIe *eeuw,* door Edward van Even. Leuven, 1852.

De zeven wonderheden van Leuven, door denzelven.

Levensschets van Françies Xaveer Jacquin, portretschilder, door denzelven.

Over de Rederijkkamers van Thienen (1531), door denzelven.

Onze Vlaemsche dichteressen uit den voortijd, (*eene alphabetische lijst*), door denzelven.

De heer van Even noodigt de leden des Genootschaps, die eenige bijzonderheden omtrent *Vlaamsche dichteressen* mogten bezittten, beleefdelijk uit, om hem daarvan mededeeling te wil-

len doen, daar hij zich voorstelt over dat onderwerp een werk in het licht te geven.

Van den heer A. de Reume, te Brussel.

Notice descriptive et historique des principaux châteaux, grottes et mausolées de la Belgique, par L. Charles de Tyberchamps. Bruxelles, 1821.

Van den heer P. Nijhoff, te Arnhem.

Het huis Grunsfoort, door P. Nijhoff.

Van den heer mr. D. M. de Superville, te Middelburg.

De dijnastie der Stuarts, door mr. D. M. de Superville. Middelburg, 1852.

Van den heer A. van Lee, te Amsterdam.

Jan Willem Pieneman en zijne werken, door A. van Lee. (Niet in den handel). Amsterdam, 1852.

Van den heer jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, te Utrecht.

Lord Wellington en de Oorlog, door Neuman Hall. B. A. Uit het Engelsch. Utrecht, 1852.

Van de Redactie.

De Katholiek, December 1852.

In ruiling ontvangen:

Van *La Société Archéologique de Namur*.

Annales, tome deuxième, 4e livraison. Namur, 1852.

Bestuur. De voorzitter doet mededeeling van de benoeming van den heer dr. S. Karsten, hoogleeraar te Utrecht, tot lid van het Bestuur des Genootschaps, in plaats van den heer mr. C. L. Schüller tot Peursum, die voor deze betrekking heeft bedankt en aan wien, wegens zijne aan het Genootschap bewezene diensten, het honorair lidmaatschap is aangeboden geworden.

Rudolf Loeffs, *drukker te Bommel*, 1491. Medegedeeld door den heer E. van Even, te Leuven.

»Indien men regt had den Nederlandschen volke zijne titels op de vinding der drukkunst te ontzeggen, men zou echter, niet zonder van onkunde beschuldigd te worden, het de eer

kunnen betwisten, van meer dan elk andere natie toegebragt te hebben tot de verspreiding dier wondervolle ontdekking. De drukkunst was enkel in de voornaemste steden van Europa ingevoerd, toen reeds byna al de gemeenten van ons vaderland wel ingerigte perssen bezaten. Niets verhinderde ten onzent de uitbreiding der nieuwe ontdekking. De plaetsen, welke van een middenpunt van letterkundige beweging het meest verwyderd waren, bleven van de voordeelen er van niet verstoken. Wy hebben hier een vry treffend bewys van geleverd in ons opstel over Pieter Werrekoren, drukker te St. Maartensdyk in Zeeland, in 1478 1); wy gaen een nieuw bewys er van aenvoeren in het bekendmaken van eenen drukker, gevestigd te Bommel 2) in Gelderland, in 1491 3).

Een rekenboek van het klooster der kanonikerssen der orde van Premonstreit van Marienweert 4) bevat eenige byzonderheden omtrent eenen drukker, gevestigd te Bommel in 1491. De kunstenaer staet er onder den voornaem van Rudolf vermeld, zyn familienaem komt in het register niet voor; doch het lydt, naer ons inzien, geen twyfel of het is Rudolf Loeffs. Geen ander nederlandsch drukker, uit die dagen, droeg den voornaem van Rudolf, gelyk men het by den bekenden bibliograaf de la Serna Santander kan zien 5).

De naem van Loef, Luf, Love of Louf was in Holland zeer vroeg bekend. Onze verdienstelyke medebroeder jhr. J. J. de Geer, secretaris van het Historisch Genootschap te

1) Gedrukt in den *Bulletin du Bibliophile belge*, VIII.deel, bl. 113 en verv. Zie mede de *Eendragt* van Gent, 1850—51, n°. 4, bl. 16.

2) Zie mede ons artikel in den *Bul. du Bib. belge*, IX deel, bl. 248.

3) Zie over deze stad *Geographische beschrijving van Gelderland*. Amsterdam, 1775, bl. 13.

4) Het klooster van Marienweert (*Insula beatae Mariae Virginis*) was gelegen op eene myl van Kuylenburg. Het werd afgeschaft tydens de beroerten der XVIe eeuw. De archieven dezer kloostergemeente berusten thands gedeeltelyk in de abtdy van Perk by Leuven. Onder deze archieven bevinden zich de rekenboeken des covents van de jaren 1488 tot 1496.

5) *Dictionnaire bibliographique choisi du* XVe *siècle*, I. deel.

Utrecht, heeft bewezen dat het geslacht van Ruwiel, waeruit de voormalige heeren van Nyenrode ontsproten zyn, aenvankelyk den naem van Loef droeg. Arnold Loef staet in 1226 als ridder vermeld. Een ander Arnold Loef Jacobszoon was in 1319 en 1320 schepen der stad Utrecht. Arnold, genaemd Loef, of Arnold Loef van Ruwiel komt in 1313 als kanonik, en in 1331 en 38 als proost van St. Jan te Utrecht voor; hy stierf op 1 November 1340. Stadekin of Eustachius, zoon van Ysebrand Loef, overleed op 23 July 1352 1).

Of Rudolf Loeffs, de drukker, uit dit geslacht ontsproot, dan wel zynen toenaem voerde naer den voornaem zyns vaders, is ons onbekend. De man had het licht ontvangen te Driel; hy zelf leert het ons in het naschrift van een zyner uitgaven. Daer bestaen in Gelderland twee dorpen van dien naem: Driel in hoog Betuwe, op eene halve myl van den Rhyn, en Driel in het Bommelerwaerd, op anderhalve myl van het bolwerk Crèvecoeur. Het laetste dorp was, naer allen schyn van waerheid, de geboorteplaets van onzen kunstenaer. Het was gewis om zyne dagen in de nabyheid van zyne bakermat te slyten, dat hy zich later te Bommel ging neêrstellen. Wat er ook van zy, de man vestigde zich eerst te Leuven. Hy woonde er reeds in 1483. De drukkunst schitterde in die dagen met ongemeenen luister in de geleerde brabandsche stad. Jan van Westfalen werkte er onder de voorname bescherming der Hoogeschool en bragt er eene reeks van aenzienlyke uitgaven aen 't licht 2). Twee andere mannen van verdiensten, Koenraed Braem en Jan Veldener, traden den vermaerden duitscher moedig op het voetspoor. Rudolf

1) *Proeve eener Geschiedenis van het geslacht van Nyenrode*, door J. J. de Geer, gedrukt in de *Berigten* van het Historisch Genootschap te Utrecht, 4e deel, 1e stuk, bl. 4.

2) Jan van Westfalen, van Aken, dorp in het bisdom van Paderborn, werkte te Leuven of, zoo als hy zich uitdrukt, *in alma ac florentissima Universitate Lovaniensi*, van 1474 tot 1496. Zie Lambinet, *Recherches historiques sur l'origine de l'imprimerie.* Bruxelles 1798, bl. 210—268; de la Serna t. I, bl. 320.

Loeffs had zich by die talentvolle mannen komen aensluiten. Hy bragt in 1484 eene uitgave aen 't licht van het werk van den regtsgeleerden Bernard van Parma. De tytel er van luidt: *Casus longi super quinque libris decretalium.* De eerste uitgave van dit niet onverdienstelyk werk verscheen te Parys, by Pieter de Keizer en Jan Stoll in 1475. De leuvensche uitgave is in twee kolonnen, gotische letter, zonder bladcyffers noch heralingen, maer met drukteekens. Aen het *verso* van het laetste blad leest men het volgende naschrift:

Expliciunt casus logi domini Bernardi super quinq. libris decretalium louanij impssi impensa Rodolphi loeffs de driell Anno domini m. cccc. lxxxiiij *mensis februarij die sexta.*

Het woord *impensa*, 't welk men in het naschrift aentreft, zou haest doen vermoeden dat Loeffs de drukker van 't boek niet is; dat hy het slechts voor eigene rekening heeft doen prenten, by een leuvenschen drukker, toen hy reeds elders gevestigd was. Doch zulks laet zich niet goed verklaren. De drukkunst was in dien tyd in Holland reeds te zeer verspreid dan dat een uitgever genoodzaekt zou zyn geweest, in Braband naer eene pers te gaen omzien. De man moet, 't zy als drukker, 't zy als boekhandelaer, Leuven hebben bewoond.

De la Serna Santander, die Loeffs het eerst heeft doen kennen, zegt dat er van hem nog eene uitgave voorhanden is van het jaer 1500 [1]). Doch hy geeft ze niet op, en wy hebben ze elders te vergeefs gezocht.

Het was waerschynlyk rond het jaer 1490 dat Loeffs de hoofdstad van Braband verliet om zich te Bommel te gaen vestigen. Het genoemde stadje was in die dagen zeer bloeijend; de handel onderhield er de openbare welvaerd en de kanoniken der St. Maartenskerk verbreidden er de zucht voor letteren en wetenschappen. De perssen van den kunstenaer waren er reeds in 1491 in beweging; het rekenboek van het klooster van Marienweert wyst het aen. Men ziet in dit register dat de kanonikerssen van Marienweert, in het evenge-

1) De la Serna, *op. cit.*, I. deel, bl. 324.

melde jaer, van hem een boek *over de eigenschap der dieren en planten*, een nieuwen *Preceptorium* en andere werken tegen den prys van 7 rhynsgulden en 1 stuiver kochten. Zy kochten nog van hem 4 banden door hem zelf gedrukt, tegen 6 rhynsgulden en 8 stuivers [1]). Welke waren die vier banden door Loeffs gedrukt? Deze vraeg is voor 't oogenblik niet op te lossen. Geen enkel bibliograef gewaegd er van. Werden zy uitgegeven zonder aenduiding van stad noch drukker? Wy weten het niet. Wat er van zy, wy manen de nederlandsche boekliefhebbers ten ernstigste aen tot het wagen van navorschingen omtrent de voortbrengselen door onzen kunstenaer te Bommel uitgegeven [2]). Het is te hopen dat niet het laetste gedeelte er van vernield zal zyn.

Liet onze drukker nazaten te Bommel? 't is voor ons een geheim. Een advokaet met name Bertel Loeff bewoonde, in 't midden der xvi^e^ eeuw, de stad 's Hertogenbosch. Hy ondernam te gelyk met David Everswyn en Jacob van Balen, eene kronologische geschiedenis zyner verblyfstad. Deze geschiedenis in 't latyn opgesteld breekt af aen 't jaer 1565. Zy bestaet in handschrift in de bibliotheek van Burgondie te Brussel [3]). Was deze Bertel Loeff een zoon van Rudolf? Wy vragen verschooning om de oplossing.

Het stadje Bommel ontving derhalve de drukkunst vóór de xvi^e^ eeuw. Het is eene eer op welke het teregt trots mag zyn.

1) Zie hier het uittreksel van het rekenboek; de Eerw. heer Prior van Perk had de vriendelijkheid het voor ons af te schryven:

»Item altera Epiphaniae van Rodolpho, te Bomell, I. boeck, *de natura animalium et herbarum* ende *Novum preceptorium* cum quibusdam aliis libris, pariter vij rijnsguld., j stuver."

»Item pro 4or libris impressis a Rudolpho, pro iiij hollandsche guldens, v st., facit vi rijnsg., vii stuyvers."

Exposita Monasterii Insularis B. M. V., an. 1491. MS.

2) Wij bevelen den kunstenaer vooral aen den heer Is. An. Nijhoff, opzigter van het provintiael archief van Gelderland. Deze geleerde beoefend mede de drukkunst en zulks met het beste gevolg.

3) Zie M. Marchal, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale des ducs de Bourgogne*, III. deel, bl. 51.

Omslag van een morgengeld tot bestrijking der kosten van verdediging des lands. Deze brief, ged. Dordrecht 9 Mei 1575, waarbij prins Willem I eenen omslag beveelt in het eiland Voorne en Overflakké, berust in originali in het archief van Oost-IJsselmonde en is medegedeeld door den heer mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie tot onderzoek, of deze brief welligt ook voorkomt in de *Beschrijving van Breda*, door F. E. van Goor.

Diplomatische briefwisseling en stukken betreffende de onderhandelingen met Denemarken in 1660. De heer F. W. Fabius, te Amsterdam, biedt het Genootschap ten gebruike aan eene zeer belangrijke verzameling van missiven en stukken, betreffende de voormelde onderhandelingen, waaronder zich onderscheidene brieven van Johan de Witt in cijferschrift bevinden.

Wordt mede gesteld in handen der Commissie van Redactie, om dienaangaande een nader verslag uit te brengen.

Boekdrukkunst. De heer A. van Lee, van Amsterdam, vestigt de aandacht der leden op een in Engeland nog in handschrift voorhanden werk, handelende over de thypographie, welk geschrift zeer belangrijke bijzonderheden behelzen moet. Tevens doet de gemelde heer verscheidene mededeelingen omtrent de jongste uitkomsten van het onderzoek betreffende de uitvinding der boekdrukkunst.

Wordt besloten om aan den heer mr. H. Hooft Graafland, te Utrecht, belast met het onderzoek omtrent de boekdrukkunst, van het een en ander kennis te geven.

Verzameling van oude papiermerken. De heer jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht, deelt mede, dat hij tijdens zijn vertoef te 's Hage eene zeer merkwaardige verzameling van papiermerken, bijeen gebragt door den heer Swaan, ambtenaar aan 's Rijks archief aldaar, heeft bezigtigd, en dat deze zich zeer genegen heeft verklaard om deze verzameling aan het Genootschap af te staan, in geval men tot de uitgave daarvan mogt kunnen besluiten.

De voorzitter wordt verzocht, om over deze zaak voorloopig met den heer S. in briefwisseling te willen treden en nader verslag zijner bemoeijingen ten dien aanzien uittebrengen.

Twee brieven van Alexander Farnèse, hertog van Parma, 1578 en 1581. Medegedeeld door den heer jhr. G. J. Beeldsnijder van Voshol, te Utrecht.

De eerstvolgende brief, waarin Parma aan de stad Aire berigt geeft van den dood van Jan van Oostenrijk, heeft zijne belangrijke zijde wegens het oordeel, dat daarin over diens karakter wordt geveld. De hertog beveelt tevens der stedelijke regering ten sterkste aan, om getrouw aan den koning van Spanje te blijven. Hij herinnert aan de voordeelen, daaraan verbonden, en zendt haar een afschrift van den brief, die van wege den overleden landvoogd, kort vóór zijn dood, tot dat einde geschreven was aan de afgevaardigden der staten, te Leuven bijeen gekomen.

Alexandre, prince de Parme et Plasence, lieutenant gouuerneur et capitaine general &c.

Treschers et bien amez. Nous ne voulons laisser vous aduertir comme le premier de ce mois jl pleust a Dieu appeller a soy monsieur Don Jehan d'Austrice, en son viuant cheualier de lordre de la Thoison dor, lieutenant gouuerneur et capitaine general pour le Roy monseigneur es pays de pardeca, apres auoir este trauaille dune longue maladie et faict durant jcelle touts les debuoirz d'ung bon chrestien et telz que se peuuent presumer d'ung prince, qui a vescu tousiours vertueusement et catholicquement, qui nous faict esperer, auec aussy les merites des grands et segnalez seruices quil a faict a toute la chrestiennete, que Dieu faict maintenant joyr son ame d'ung repos heureulx et eternel. Si vous eussies cognu ses bonnes voluntez et jntentions comme nous, et que l'on eust aultant tasche de vous les faire entendre telles, comme

l'on a cerche par touts moyens les vous faire croire aultres, a fin de vous amener plus aisement aux termes couuertz que l'on pretendoit, et les quelz le temps depuis vous a faict veoir a loeil, nous nous asseurons, que regretteries bien fort la perte de ce prince. Mais la malice du temps ne le permett ainsy, a ce que pouuons veoir; et encoires que peult estre, vous faisant aussy entendre noz jntentions entierement jnclines et prestes a vous procurer tout le bien et repos que scauriont legitimement souhaiter et desirer bons et loyaulx vassaulx, les mesmes empeschemens suruiendront par les offices de ceulx, qui vous veuillent ruiner et accabler de tout poinct, pour leur seul particulier. Neantmoings ne laisserons vous les dire, tant pour le bien que vous voulons, que pour l'acquict et descharge de nostre debuoir et obligation, qu'auons pour le lieu que presentement tenons par le trespas dudit feu seigneur; vous aduisant que toutes et quantesfois que vous garderez inuiolablement la religion catholicque romaine et rendrez obeissance a sa ma^{te}. vostre souuerain seigneur, vous serez maintenuz comme ses bons et loyaulx vassaulx, conseruez en touts voz preuileges, vsances et coustumes, et gouuernez comme du temps de feu l'empereur, de glorieuse memoire, sans aulcune souuenance des choses passees et auec asseurance de ne vous bailler garnison d'estrangers; ne scachants que pourrez pretendre d'auantaige, ny pourquoy (puis cela vous est si liberalement offert) vous, pour l'obtenir, vous aydez de tant d'estrangers, les quelz a la fin vous abusant et trompant, (ce qu'estimons n'estes encoires a considederer et veoir), vous deschasseront de vostre propre patrie; et oires quilz vous souffrent y demeurer, croyez asseurement, quelques promesses quilz vous donnent, que ne serez jamais traictez d'eulx comme de vostre

propre prince naturel, mais comme esclaues, ayants tousiours deffiance de vous, pour craincte que ne les abandonnies aussy quelque jour, d'ont aultres, qui ont este traictez de ceste sorte du passe, vous pourriont seruir de tesmoignaige. Et voyla le gaing, que pourrez faire au change tant different aux offres que sa ma^{te}. vous a tousiours faict, et que dernierement encoires ont este baillees par escript de la part dudit feu seigneur don Jehan aux deputez des estatz, qui vindrent a Louuain, les quelles vous rafreschissant de nouueau au nom de sadite ma^{te}., sumes prestz vous donner asseurance de l'effect d'jcelles, telle que la desirerez auoir. A tant, treschers en bien amez, nostre Seigneur soit garde de vous. Du camp a Bouges le dixieme jour d'Octobre 1578.

get. Alexandre. *lager* J. Roest.

Nous auons depuis faict joindre jcy copie audit escript qui fust deliure aux deputez des estatz a Louuain.

Opschrift. Noz treschers et bien amez les mayeur, escheuins, bourgeois .... et communaulte de la ville d'Aire.

Copie.

Comme son Alteze pour satisfaire aux desirs et requestes, tant des ambassadeurs de l'empereur, royne dAngleterre, que des deputez des estatz des pays de pardeca, estants assemblez a Louuain, estoit empeschee a examiner et deliberer l'escript donne de la part djceulx estatz par ledit ambassadeur de l'empereur, faisans touts tresgrande jnstance, que, nonobstant les excuses que sadite Alteze auoit propose par sa responce du xxix^{e} d'Aoust dernier, jcelle voulsit entrer en la matiere principale de la pacification des troubles de pardeca, elle auroit receu lettres de sa ma^{te}. imperiale, enuoyees par sondit ambassadeur, luy faisant scauoir entre aultres, que le roy luy auoit mis en mains tout ledit faict de pacification, ce quelle auoit accepté, et a ces fins faict entendre a certains princes, electeurs

du St. Empire, son intention pour personnelement se trouuer pardeca a l'effect susdit, n'a semblé ny semble a sadite Alteze, quelle puist quant a present faire aultre chose que ce quelle leur a dernierement declaire, pour ne preiudicier a la negociation de sadite ma^te^. imperiale ou de sesdits deputez, de tant plus que la chose apparentement se doibt de brief encheminer, et comme dict est, qu'iceulx electeurs en sont preaduertiz. Et neantmoings pour demonstrer le desir quelle a en tout et par tout, que ladite negociation de sa ma^te^. imperiale vienne a bonne fin, et que le pays vne fois apres tant de trauaulx soit mis en toute quietude et repos, ensemble en ses preuileges, droictz, libertez et franchises et descharge et soulaige de tant de subsides, tailles, jmpositions, exactions, foulles, jniures et oppressions quilz ont souffert et souffrent de toutes sortes de gens de guerre, et a fin que l'on entende, qu'en ceste dite negociation elle va a la reale, comme elle a tousiours faict: declaire sadite Alteze qu'elle ne fauldra d'effectuer et accomplir ce que par sadite ma^te^. jmperiale ou lesdits seigneurs electeurs, ses deputez, en son nom sera conclud et arreste au faict de ladite pacification, mesmes pour la retraicte, tant de sa personne que des gens de guerre espaignolz et aultres estrangers, et generalement toutes choses qui seront aduisees par eulx, faisant le mesme de la part desdits estatz, consentant, que, pour plus grande certitude des choses susdites, soyent respectiuement de part et d'aultre donnez dois maintenant hostaiges, pour accomplissement de ce que sera ordonne, qui est ce quil semble a sadite Alteze quelle peult faire, et auec quoy lesdits estatz se deburoyent et pourroyent bien contenter, puis quelle les asseure de ce quilz ont tousiours demande. Faict au camp lez Jauche le premier jour de Septembre 1578.

De navolgende brief door Parma aan de la Motte geschreven, die toen het bevel in de stad Grevelingen voerde, loopt over zaken van krijgskundigen aard en behelst tevens eenige mededeelingen omtrent het beleg van Doornik.

Monsr. de la Motte. Jay receu trois lettres vostres du xe de ce mois, ausquelles pour reponce diray, en ce que touche le faict de Bourbourg, que ce m'a este plaisir de entendre, que lon y ait passé la monstre, et que les affaires sy sont si bien porté, et comme vous dites, qu'il ne reste qu'y mettre vng chef; vous scauez ce que je vous en ay dict et escript, par ou le pourrez faire par prouision, ne me pouant deffaire du sr. du Derp.

Et au regard des fraiz que dites auoir faict pour remonter l'artillerie, munitions, messages et aultres choses, en enuoiant la liste de tout, je vous en feray rembourser, et s'offrant occasion en quoy vous emploier et se pouoir seruir de vous, je ne fauldray de le vous mander, comme j'ay faict en toutes celles qui se sont offertes.

Je vous mercie grandement des nouvelles, dont vous m'auez faict part, tant des Flamens, que Francois, et requiers de vouloir continuer, ne faisant doubte que pardela ne donnerez tel ordre par les lieux ou auez commandement, qu'ilz n'y oseront riens attenter, oires qu'il n'y ait l'argent, qui seroit bien requis pour donner aux soldatz satisfaction, a quoy je tiens, supplerez, par ce que se tire des contributions et de la traicte des grains, que j'entens (comme je vous ay aultresfois escript) ceulx de St. Aumer (Omer) laissent passer, tant qu'aultrement de par moy soit ordonné; et attendu le besoing que dites auoir de cauallerie, je donneray ordre que vostre compagnie retourne pres de vous, pour vous en seruir en tout ce que se pourra offrir et aurez de besoing.

Ceste ville s'est commencee a battre auanthier a trois tourrions, pour oster les deffences et gaigner vng reuelin, ce que s'effectua contre le soir; mais comme jl estoit ouuert du costel de la ville et les nostres tous descouuertz, jl a este force de l'a[illegible]donner, et pensant hier faire poursuyure, la pluye

a este si contenuelle jusques ce jourdhuy, que riens ne s'est peu faire que s'attacher a la sappe, ce que va auant et bien, esperant en bref qu'en aurons grand effect, dont vous ay bien voulu aduertir, et des bonnes nouuelles, qui me sont venues de Frise et de la reprinse d'Eyndhouen, qui sont grandes en ce temps, et dont Dieu est grandement a louer, auquel je supplie, quil vous ait, mons^r^. de la Motte, en sa garde. Du camp deuant Tournay le xv^e^ de Octobre 1581.

get. Vostre amy Alexandre. *lager* Le Vasseur.

Opschrift. Monsr. de la Motte, gouuerneur et capitaine des .... et chasteau de (Gre)velinghes et coronnel au regiment de dix enseignes de gens de pied.

Belangrijke Portugeesche brieven van den onderkoning van Goa Don Miguel de Noronha, conde de Linhares, onderschept door Pieter Vlak, raad van Neerlandsch Indië, 1634. Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep. Zie *Kronijk* 1852 bl. 337.

Translaet van sekere geintercipieerde Portugesche brieuen met de galeye St. Joris, (gaende in compagny van een ander galey, St. Jago genaemt, beyde nieu in Goa gemaeckt, eerst naer Coetchyn ende van daer tot secours van Malacca), omtrent Coetchyn bij de hr. Pieter Vlack, raet van Indyen ende commandeur ouer de navale vloot, den 9 October anno 1634 verouert, welcke den viceroy don Migel de Noronha, conde de Linhares, aen de subalterne officieren van Malacca is schrijuende, sijnde in waerheyt van substanty ende inhout als volcht:

N°. 1.

Bij t vaertuych in May costy vertrocken, hebbe u l. sommierlijck op sijne ontfangen brieuen geantwoort, gelijck oock bij

de vloote van dat mouson ende bij de cho van China, dat naderhant vertrock, welcke verhoope u l. altsamen sullen geuonden hebben in soodanige gesontheyt ende goede dispositye, als sijn wenschende, want vastelijck verstaen, dat u l. de eenige remedye van Malacca sijt ende, interem Godt u l. daer hout, meergemelte fort vrij ende bewaert is van alle pryculen die souden mogen offricieren. Godt sij gelooft, blijue gesont, verwachtende met oopen oogen de schepen vant rijcke, die de Heer sal gelieuen in salvo te conduyceren, met deselve verwachte mijn successeur, welck soo instantlijck aen sijn mayesteyt versocht hebbe bij alle vyas ofte retour schepen van voorgaende jaren, opdat met sijn comste mach vry sijn vant swaer gewichte t welck op mijn schouderen leyt, om naer mijn huys te mogen gaen, alwaer altijt seer leuendich de verdiensten van u l. sal gedencken, om sijne mayt. te significeren ofte mondeling vertoonen, dat met meer vehementie als bij geschrifte can gedaen worden; en booven dat verobligeert mij mijn hebbende begeerten van te sien, dat de dingen vande desolaten staet geremedyeert moogen worden, welck soo lange ende tot nu toe op mijn costen gesustenteert heb, gebrekende mij alle nootwendicheden ende int particulier volck, welck soo weynich is, dat om d eerste armade, die dit jaer gedaen hebbe van 20 Sanguyras (sijnde roeytuych), deselve hebben ontbrooken, sulcx noodich geweest mij met industrye ende force te valeeren, dewelcke nu voortaen geen plaets sullen connen grijpen, want in waerheyt daer geen soldaet en is die ment doen mach, dien volgende mij confuys bevinde met de 5 galyoenen hier gemandeert gereet te maken, om te bevryen de bay van de veele vijanden diet voorgaende jaer deselve geinfesteert hebben; het provideren vande selue dependeert alleen aen volck en secours, die sijn mayesteyt dit jaer seynden sal, want sonder deselue en sie geen middel om geseyde tsee te brengen, ende sekerlijck verstae en bemercke, dat sonder dese armade de ruyne en totael verlies vande reputatye volgen ende vallen sal; maer int midden van dese gebreeken doende alle force possible, hebben 100

persoonen vergadert, welck u l. in deese 2 galeyen, die hier hebbe doen fabrycqueren, in voldoeninge van mijn beloften toe sijn sendende, gaende voor commandeur van deselue dom Antonio de Souta mayor, sijnde een persoon van importantye voor die quartieren, valent ende expert inde nauigatye, de welcke punctueel voldoen sal alle de ordren die u l. hem soudet mogen comen te geuen, dat het voornaemste is dat hem gerecommandeert hebbe; in den anderen gaet Cosmo Dolim de Moura, edelman, modest ende van goet weesen, cousyn van dom Francisco de Moura, u l. hebbe hem voldaen te houden met dit secours. Interim geen ander vant rijck en comt, oft dat grooter mach senden, suppelere u l. wijsheyt de gebreeken die daer souden mogen sijn, want het in waerheyt bijcans een merakel is geweest, dat het gaende heb connen senden, ende ontseth u l. hem niet over de dispositie vant grau vande galeyen, want bouen dat voor drie maenden geprouideert sijn, seynde daermede 16 ω: res. (duizent rijksdaalders) soo tot voldoeninge vande 10 ω: croonen tot het fort vant eylant van de scheepen, als tot onderhout van deselve galeyen, als blijckt bij de lijste vande vyadoor generael vande goederen, waer aen mij remittere, ende soot mij mogelijck waer geweest nu meer quantiteyt gelt te laten munten als dit, soude het oock gesonden hebben, maer connen sooveel niet avanceren; in de aenstaende mouson van May ende volgende sullen meer gelt remitteren, sulcx hem u l. over deze dispense ofte oncosten niet hebben te quellen, t geene resteert is goede sorge ouer dit vaertuych ende volck daermede gaende, te hebben, want door haer als instrumenten moet men de goede effecten, die men pretendeert, vervolgen; met dese galeyen gaen niet de fusten, die u l. geeyst heeft ten respect als voorseyt, maer in May sullen eenighe Jellias senden, de welcke tot nu toe in Coetchijn (daerse geordineert hadden te maecken) niet hebben connen fabriqueren, ten respecte geen bequame balous, (dat groote prauwen seyn daer se van gemaeckt worden,) niet hebben connen vinden, soo dat in May sullen gebrecken, want

mij sulckx belooft heeft Antonio Monis Bruto, capiteyn van deselue stadt, dat een man van sijn woort is ende tot sijn last het werck loopt. Het fort opt eylant vande scheepen is van importantye, gelijck u l. weet, sulcx het selue de nova niet recommanderen, want verstae het selue al seer bewaert is, gesien u l. in sijn missiue in May passado adviseert, daer alt fabrycq soude transporteren, als sijnde de punt van elf duysent maechden in sijn perfectie ende met de 5 ᴗ: ducaten, die in May hebben gesonden ende 5 ᴗ: die nu gaen, geue geheel satisfactie van de 10 ᴗ: die sijn may^t. geremitteert heeft tot het geseyde werck ofte fortificatye, met de welcke als met de metselaers ende vordere officieren (met de mouson gegaen) ende met het grau van dese galeyen, die oock soo wanneer haer aen lant vinden tot het werck connen gebruyct worden, verstae in volcomen effect ende perfectye, gelijck vereyst sal connen gebracht worden, dat mij sijn may^t. alle jaren recommandeert.

De capiteynen vant vaertuych, die deesen jaere derwaerts gaen, sijn copyen vant capittel van u l. brief gegeuen, tracterende de passagie die nemen sullen, deselue ordre heeft dom Antonio Souta mayor in sijn instructye, het is hooch noodich, u l. particuliere sorge dragt om alle mousonnen met soo danige aduysen te continueren, want seer important ende van nooden sijn, latende u l. in sijne wijsheyt de vordere sorge vant canael tot de meeste versekeringe vant vaertuych van China, dat daer door moet passeren, als wetende u e. seer wel deesen staet, waer in deese indyen staen door gebreck van soodanighe commertye ende verlies vant vaertuych dat men daertoe gebruyct.

Verhoope, dat met het retourneren van dit vaertuych u l. mij seynden sal de 30 brooden gouts, die Mel de Gouuea is brengende, in conformiteyt in May daer af geschreven hebbe, want hier tgelt punctueel sal betaelt worden, soo het des coníncx is, heeft het te beeter valeur, en particulier toebehoorende, is recht dat ment voornoemde Mel de Gouuea restitueert, hebbe met advys van rade van de goederen geprouideert een factuer

tot de voyagie naer Japan, welck voor requeninch van sijn mayt. ordineert hebbe, gelijck u l. in May geaduiseert, ende om dat hij als doen weynich dagen te voren gecomen was en geen tijt hadde om hem tegens de voyagie gereet te maeken, gaet nu; u l. favorisere hem in alles, want sulcx meriteert.

De conformiteyt met de nabuerighe coningen is onnoodich u l. te exhorteren, want het voorgeefs houde, alleen heeft mij goet gedacht te gedencken, hoe dat door een brief van Tutucurim becomen, mij aduiseert wort, den coninck van Atchijn met de Olandeses (sijnde Nederlanders) geconfedereert is, om t samen toecomende jaer Malacca te belegeren, waertoe den Atchijnder veel geschut vergadert ende veel fregatten (om dat hij die suffesanter als de galeyen hout) laet maecken, maer hem deur het groot verlies van volck becrompen vindende, houde deese aduysen niet voor gequalificeert, doch provideert voor de hant de vereyste remedyen. Grootelijcxs quelt my de tardance van de scheepen vant rijcke, daer soo seer naer aspirere. Den capeteyn van Masquatte advyseert mij in den sijnen van den 3 deeser op stout ontfangen, hoe dat voor bij geseyde fort twee Nederlantsche schepen gepasseert sijn, ende voor Bandaer Gamron geanckert sijn, maer 4½ maent dat wt Nederlant vertrocken, verwachtende noch 5 ofte 8 conform d'informatie daer af becomen, hier bij mach u l. sien of de zeen van dat geweste staen om derwaerts armade te seynden, die niet veel machtiger is, als die vande vijant die tegenwoordich is te equiperen.

In dese mouson retourneren de ambassadeurs vanden Mattaran die hier geweest sijn in een schip haer daer toe gedaen, de selue brengt Giorge de Cunha, die in haer comp. gecomen is, gaende, naer verstaen, voldaen wegen de goede accomodatye, honorable tractement ende cortosye in mij beuonden, hebbe den Mattaran groot secours belooft, op dat deur haer disperatye van d'onse geen walginge crijgen, sijnde van nooden u l. haer onderhoudet in gelijcke hooue, ter tijt dat Godt belieft de dingen van deesen staet te beteren, gevende meergemelde am-

bassadeurs vrij passagie, op dat op het spoedichste wederom in haer lant moogen coomen, ordinerende, soo lange in Malacca sijn, in alles gevavoriseert moogen worden.

Naer dat wel lancksaem gesien hebben de reeden die den Engelschen president (in Suratte residerende) bij brengt, om met haer vreede te besluyten, ende de inconvenienten die daer deur ons mochten resulteren, waer af de principalen sijn haer te preuenieren, om in geen confederatie met den Mogol ofte Parsyaner te treden, gelijck men verstond en wel soude doen, in den tijt den staet met soo weynich macht was beuindende, om soo veele vijanden te resisteren, in raede die mij assisteert (waer meede mij confirmeere) verstaen ende gearresteert, dat men behoorde meergemelte vreede bij maniere van stilstant ofte treeves t'accepteren tot dat sijn may[t]. daer af requeninghe gedaen is, hebbende oock consideratie, dat met deese vijant minder ende meerder liberteyt blijven, om onse macht tegen de Nederlanders t'imployeren, welck aen d'onse in Suratten schrijuen van waer mij advyseren, dat hier toe comende October d'Engelsen een ambassaduer sullen senden, om het contract te beeedigen; geve u l. daer af requeninghe, want mij lief is die altijt te gheuen niet alleen vant geen ick doe, maer vant geen ick imaginere ende dencke, ende oock om dat u l. het mocht verstaen, procedeert inde selue conformiteyt met geseyde Engelsen als daer mochten coomen, houde met haer goede correspondentye, als u l. siet dat het van nooden is, doch met cautelle ende alle mogelijcke versekertheyt, op dat nimmermeer moogen erlangen dingen die ons schadelijck sijn, ende niet anders wil Godt u l. (gelijck Hij kan) bewaren.

Onderstondt. Jo conde de Linhares.

N°. 2.

Van meergemelte viceroy vanden 24 September aen don Aluaro de Castro, capiteyn van de stadt Malacca.

Sal Godt belieuen, dat deese u e. vindt in goede gesontheyt

ende daer in te continueren soo lang u e. daer weesen mach, ick ende u e. huysgesin blijuen met de selue, Godt hebbe graty, gelijck u e. schrijuen sal s[r]. Laurenço de Mello; daer aen mij referere; ende alsoo tot desen dach, sijnde den 24 September, de scheepen vant rijcke noch niet gecomen sijn, noch nieus daer af vernomen, hebbe u e. niet meer te seggen, dan hoe met oopen oogen naer de selue wachte ende nae mijn successuer, die sijn may[t]. mij daermeede behoorde te seynden, conform de instante ende aendruck[nd]. versouken, daer dickmael om gebeeden heb, om alsoo naer mijn huys te moogen gaen rusten wegen de groote travalye, welck dit governo mij aengedaen heeft, alwaer altijt de verobligeertheden van u e. present sal wesen, soo wegen de meriten van sijn persoon, als door toedoen van s[r]. Laurenço de Mello, die seer toegedaen ben, sulcx u e. versekert sij, in mij een goet procureur te hebben in al het geene tot u e. goet ende augment van staet soude mogen offriceren.

Int midden van soo veele benautheden ende impossibliteyt, welck hier lijden, ben geresolueert, in voldoeningh van mijn beloften, naert fort te seynden de 2 galeyen die nu gaen, tot laste van dom Antonio Souta, mayor-edelman, waer af particuliere satisfactye hebbe, welck van alles waer meede soude belast werden, contentement doen sal; deselue galeyen sijn in mijn gesichte gemaeckt ende, naer versta, wel gefabriqueert; daer gaen meede 100 soldaten, sijnde de meeste die men heeft connen crijgen, wantter soo ouergroot gebreck van volck is, dat tot de sanguyras (sijnde roeytuych) ende de eerste, die gedespescheert hebbe, deselue qualijck conden becomen; het convenieert ofte vereyst, dat daer particuliere sorge ouer de soldaten ende t grau (sijnde roeyers) genomen wordt, want is het principaele menee ofte beweginge van deselue, tot welck prouisye sende nu (behaluen dat voor 3 maenden geproviedeert sijn) 6 ᴗ: ende soo veel x[s]. besonder het geene int toecomende mousson van May senden sal, ende de 10 ᴗ: x[s]. die nu gaen tot voldoeningh van de 10 ᴗ: ducaten, welck sijn

mayt. appliceert tot de wercken vant fort vant eylant van de scheepen, welck u e. op het dierste ....., ende soo seer van nooden ende tot conservatye van Malacca weesende, gelijck u e. verstaet, want bouen de obligatye die u e. raeckt, daer te helpen alsoo in sijn tijt gemaeckt wordt, sal hem gedeelte van danckbaerheyt geworden.

De reedenen, die den president van d'Engelschen (in Suratte woonende) bijbrengt om vreede met haer te maeken, heeft soo voorwaerts gegaen, dat deselve in raede, die mij assisteert, gesien sijnde, daer wegen de inconvenienten, die den staet daer wt stonden te resulteren, welck veel en inportante waren, gearresteert, dat men gemelte vreede behoorde te accepteren bij maniere van treves, tot dat sijn mayt. van alles rekeninghe gedaen wierde, in welcken conformiteyt mij adviseren hier in October een ambassadeur van de Engelsen te sullen comen, om in mijn presenty het contract te beëdigen; spreke u e. hier af, opdat hetselue verstaen mach, procurerende alle goede correspondentye met dat volck te houden, gebruyckende evenwel in alles cautelle ende vereyste verseeckertheyt, opdat niet mogen verstaen ende erlangen dingen, die ons souden mogen offenderen.

t Vereyst, dat u e. in de dingen van oorlooge wel geprepaereert sijt, want het infidel ende quaet gemoet van den Atchijnder is soo, dat ons niet lange leedich sal laten sitten. Ick hebbe advys, dat desen cooninck met de Nederlanders geconfedereert is, om te samen op Malacca te coomen ende het toecomende jaer belegeren; ende gelijck door dit advys als niet seer gequalificeert, ende hem den Atchijnder door de voorgaende verliesen seer behoeftich ende sonder volck bevint, verstae thooft niet soo vroech sal connen oprichten, doch niettegenstaende behooren deselue seer te respecteren ende in tijts voorsien tegen t'geene soude mogen overcoomen, ende in sulcx alse in andere meer het beste tot dienst van sijn mayt. verrichten. Het is van noode, dat u e. soo veel moogelijck arbeyde, om den goeden wille van den generael Antonio Pinta da Fonseca te con-

serueren, welck voor seeker houde geen contrarye occasyen geuen sal, want Godt hem met veel goetheyt ende prudentya begaeft heeft, partyen waerdich om gerespecteert te worden; ende present anders niet offricerende om u e. te seggen, blijft Godt bevoolen. In Pangim den 24 September 1634.

Onderstondt. Jo Conde de Linhares.

N°. 3.

Van geseyden viceroy van den 29 Sept. aen de stadt Malacca.

Mij met geen brieuen van de stadt beuindende om te beantwoorden, alsoo sulcx in May alle deselue, die doen ontfinck, gedaen hebbe, heeft mij in deesen goet gedacht te seggen, dat de ouergroote sorge, die tot het welvaeren ende versekertheyt van de stadt hebbe, soodanich is, dat int midden van soo veel onmoogelijckheeden, welck hier lijden, geresolueert tot secours van de stadt te seynden de 2 galeyen, die tegenwoordich gaen, tot laste van Antonio Souta, maijoor, valent edelman ende goet dienaer van den coninck, ende daer mede 100 soldaten, sijnde alle de geene die men bij een hebben connen vergaderen; tot prouisye van deselue ende t grau vande galeyen sende vereyst gelt, als daer verstaen sullen; t is recht ende reeden, dat de stadt helpt int geene haer raeckt, wegen de administratye van deese galeyen, om soo te moogen veruolgen het goede effect, die men daer sijn verwachtende, d'inwooners van de stadt haer altijt gereet ende vaerdich houden tegen eenige vooruallende successen, want hebbe nieus dat den Atchijnder de nova attenteert Malacca te belegeren, hoe wel verstae dat sulcx niet tot executye sal connen brengen, omdat hem door de voorgaende verliesen seer benout vint. Dit is alleenlijck dat mij tegenwoordich offriceert om de stadt te deelachtigen, sullende mij in alle het geene dat tot weluaert van de burgers ende ingesetenen mochte tendeeren, altijt met

deselue wille vinden, welcke in mij gexperimitteert hebben, blijuende met Godt. In Pangim den 29 September anno 1634.

Onderstondt. Jo conde de Linhares.

N°. 4.

Apoyntementen welck ons goet gedacht heeft sijn Ex^{c}. te vertoonen, wegen seeckere nootwendige dingen tot nut ende dienst van sijn may^{t}. in deese occasye van (Jellias), sijnde cleinder vaertuych als fregatten, waer in sijn Ex^{c}. mij faueur doet te occuperen voor capiteyn mayor in de seën ende canalen van Malacca, daer sijn Ex^{c}. in alles als prins ende heer sal disponeren.

1. Eerstelijck sal sijn Ex^{c}. mij faveur doen, dat ons 14 Jellias geintrigeert werden, om met deselue in voorn. gewesten sijn may^{t}. dienst te doen, ende daer mede ampl. macht om in alles d'ordre van sijn Ex^{c}. wel naer te coomen, als wesende dat het prouideren van de capiteynen van deselue aen ons mach staen ende gedifferereert worden, ten respecte dat men eenige plaetsen met persoonen van obligaty van den generael versiende, meer mael gebeurt, dat deselue als weynich experyenty ende cappaçiteyt hebbende, eenige faulten begaende, daer ouer (wt reeden als voorn) men niet can straffen.

2. Dat men mij alle de Jellias met vereyste roeyers ende verdere toebehooren intrigeere en plaetse aen batentiga [1]) (sijnde een sityo omtrent Malacca gelegen), om die te laten met alle nootwendigheden tot huysen voor deselue, ende voor de Jellyas caepstanders, om binnen de hoeck op te halen ende beslooten te leggen, om geen prijckel van de rebelle slauen te loopen.

3. Dat mij niet gebreken de prouisyen deur den factuer oft coopman gegeuen, welck tot benificye ende dienst van sijn may^{t}. sal tenderen, gesien den capiteyn generael out is ende begeert dat men hem alles bij cleynicheit comt eysschen, dat

1) Batoe tiga, drie steenen.

alle uren met soodaniche haest, alst wel vereyst, niet connende beschicken, blijft daerdoor alles delayerende, alsoo begeert, dat alles door sijn handt sal passeren, dat sijn oude jaren niet toe en laet.

4. Het gebuert meenige reysen in Mallacca, datter volck voor de Jellyas ende scheepen van de Armade is, ende dieshaluen van geseyde scheepen genomen moet werden, sulcx sijn Ex^e. gelieuen sal te ordonneren, dat vant beste nemen mach, gesien elck jellyas niet meer als 10 ofte 12 mannen heeft, is van noode dat se wtgesocht sijn, opdat bij eenich rescontre goet succes staet te verwachten; daer beneffens sal sijn Exc. gelieuen mij pouvoir te geuen, om alle persoonen te straffen, den schipper vant schip ofte fergat, welcke soldaten trecken van d'Armade, waermede tusschen P. (Poeloe) Pinang tot Nemania cruysen, dat seer hooch noodich is.

5. Ende weegen de reeden van de plaetse die sijn Ex^e. mij occupeert, blijft mij raekende capiteyn mayoor vant velt van die quartieren te weesen, soo wanneer eenige occasye offriceert, waer in niet blijuen sal, alser meer superyeur als den capiteyn generael is, ende hij gebrekende, sal sijn Ex^e. gelieuen, dat de plaetse succederen mach, met soodanigen macht als Manoel Mascarenhas Homem, soo daer ginck, gehadt heeft, ende de jellyas gebrekende, mij al d'Armade (die daer gaet als daer weesende) geintrigeert mach worden, ende daer ouer capiteyn majoor, soo lange daer is, tot dat weeder in Goa retourneert.

6. Het vaertuych vande stadt Goa ende andere quartieren van Indyen, als dat van Coetchijn, St. Thomé en Negapatan, dat naer Malacca, Maniela en China nauigeert, verongelukt veel bij gebrek van eruaerne en verstandige stuerluyden in de nauigatye, doende oock de plaetsen niet (aen) daer d'aduysen sijn, haer in plaetse begeuen, daer in handen van den vijant vervallen, ende impossibel om haer met de Jellyas te connen helpen, ofte haer ergens in connen nut sijn, welck volgende vereyst, dat geen vaertuych sonder ervaren stuerman vertrecke,

want het verlies, dat daerdoor deselve geschiet, men de capiteynen vande aduysen imputeert.

7. Het vaertuych welck naer Maniela gaet brengen ordinary veel slauen, en gebeurende den vijant bij deslue compt ter plaetsen daer niet connen stranden ende d'Armade geen ander hulpe doen can, als geseyde vaertuych in den brant te steken, welck ten respecte vant volck gelaten wordt, hebbe sijn Ex^{c}. daer ouer te ordeneren welck ten meeste dienste van sijn may^{t}. ende Godt sal moogen tenderen, want den vijant met diergelijcke prinsen seer gedient is, om de eylanden van Banda daer meede te puepeleeren, als de vruchten van nooten ende macis te benificieeren.

8. t Heeft ons goet gedacht deese annotatyen aen sijn Ex^{c}. te doen, sijnde dat soo lange de Portugesche stuerluyden geen ander wech naer Malacca weeten te nemen als deur Pedrabranco, dat hetselue canael van Nomania is, waer in den vijant wesende, ist onmogelijck haer niet te nemen, sijnde soo dat van Pedro Branco tot het canael van de haes ooren, noch veel ander canalen sijn, dewelcke noch niet en weten ende oock niet seeker in de pascaerten leggen, omdat se geen persoonen gepasseert hebben, als de Maleyers ende Saleytas met cleyn vaertuych, geuen dit relaes, dat sulcx niet seker weetende, geen stuerluyden onderstaen duruen haer daer in te begeuen, welck een saeke den dienst Godts ende den coninck vereyst, ende den grooten ijuer ende moet, die sijn Ex^{c}. heeft, laet dit bij sijnen tijt reformeren, welck mij verobligeere, soo sijn Ex^{c}. mij Pedro Bertello bij voegt, in den tijt van een à 1½ jaer doen sal, ende deselue wel ontdecken ende in groot besteck in gedruckte caerten leggen om de perfectie te sien, ende daer duer, als veel andere plaetsen die daer sijn ende qualijck gereformeert, met Jellyas te moogen nauigeeren; ende tot verseeckerheyt desselfs segge sijn Ex^{c}., datter weynich sijn die deese caenalen bekent sijn, want nu 3 a 4 jaren geleeden, soo als de scheepen van den vijant bij P. (Poeloe) Pinang waren, was van nooden den capiteyn generael Antonio Pinto, weesende bij de

eylanden Piementa, de cust van Atchijn moste trauiseren, om den vijant met sijn jachten te schuwen sonder persoon te vinden die daer wiste te nauigeeren, als Pedro Bertello, omdat een Nederlantse pascaert hadde, die hem niet meer als een gelijckenisse vertoonde, sijnde seer weynich ofte niet in comparatye vant geene hij reformeerde bleec de caerte niet te weesen. Ick weet dat hij grooten ijuer heeft dit in tijt van sijn Ex^c. te reformeeren, want een prins is die wel weet danckbaer te weesen; ende sijn Ex^e. hem favuer doende, acte te laten passeren om caerten te mogen maeken ende de stuerluyden te examineren, sal daertoe willich sijn, welck alles seer van nooden hebben, wegen de groote erreuren die alle dagen de pilooten begaen, bij gebreck van geleertheyt ende examinatye; ende om dat den goeden ijuer van sijn Ex^c. weete, mij verstout hebbe, wegen eenige notitie ende kennisse die van de const hebbe, sijn Ex^c. deese appoyntementen te exhiberen, om daer in te helpen ende versien.

9. Soo wanneer den capiteyn generael Mano Aluaris Botelho met soo een machtige armade Malacca ginck secoureren, stont deselue groot prijckel om te verliesen door de compassen, die in deesen staet soo qualijck gestreken, genagelt oft beslagen gemaeckt worden, ten waere een die Pedro Bertello hadde, die wel op de nauigatye gestelt was, welck haer van de groote erreuren en abuysen, die committeerden aduerteerden, gelijck dom Fransisco Manuel ende veel meer anderen, als naer Malacca vertrocken, welck al buyten Atchijn om quame, inde tijt dat wegen t quaet saysoen tot haer geluck esschappeerden, gaende al op de hoochte van 4½ graeden in plaets van 7½ graet, waer bij sijn Ex^c. sien mach, hoe groot d'erreuren geweest sijn, alles geprocedeert deur de bessteck caerten daer de landen en coursen qualijck in geleyt sijn, en de compassen niet behoorlijck beslagen noch gestreken, gelijck in soodanige plaetsen vereyst, oock de cleyne kennisse ende wetenschap die de stuerluyden in de const der nauegatye hebben, haer meer fonderende naer de winden ende tijt te nauigeren, als naer de

fondementale regulen van geseyde wetenschap, sijn excusye, hoe groot de inconvenienten ende prijckelen sijn die daer wt resulteren, vant verlies van soo veel jachten, door gebreck van reformatye ende de stuerluyden. Pedro Bertello welck sijn may[t]. met het stuermans ampt ende Cosmographia mayoor van deesen stateert, heeft geen octroy getrocken om d'erreuren bij hem geappoynteert te amandeeren, hebbe van hem verstaen, dat wegen de groote habiliteyt, die hij heeft, het selue wel perfect doen sal, gelijck hij met goeden ijuer gedaen heeft de plaetsen die beuaren heeft, waer af in sijn pouvoir de patronen sijn, welck in toecomende tijt in druck sal laten gaen, sijnde den open wech, waer naer haer met meerder seekerheyt hebben te reguleeren, welck tot groot effect ende nut van deesen staet wesen sal.

N°. 5.

Missiue vanden vieceroy van den 26 September aen Antonio Pinto de Fonseca voornoemt.

Tracteert, hoe den viceroy als voorschr. gedetermineert is galyoenen in de bay van Goa te houden, ende daer tot bewaernisse van deselue te laeten cruysen om het aencomende vaertuych te versekeren, alsoo de Neederlanders opt selue buyten alle twijffel langs de cust passen sullen, ordineert het verwachte vaertuych van de suyt haeren cours recht op de bay van Goa aen te setten, sonder aendoen van eenighe forten ofte plaetsen langs de cust, ende soo bij nacht connen coomen, sal niet dan te beeter weesen om den vijandt te abuseeren, recommandeert oock het volck ende de slauen, die in de 2 galeyen gaen, als weesende het principael menee van deselue, belastende haer al te samen, dat nypes, dat een speetie als aracq is, gegeuen worde, welck conform sijn seggen, het volck daer seer van nooden is, om haer te verlichten van de priculeuse siecten, die haer daer ouercoomen, beueelende de sorge daer van eenich persoon, daer men op mach vertrouwen, sonder sulcx

op de officieren van den coninch te laten staen, dewelcke seckerlijck wegen haer vergetenheyt ende ambitie de selue sullen versuymen ende laten steruen.

N°. 6.

Missiue van Gonsalo Pinto de Fonseca vanden 13 September aen Antonio Pinto de Fonseca voorn., capeteyn generael.

Tracteert, dat den tijt soodanich loopt, dat met prudentia dienen gearmeert te gaen om de incontres te resisteren, exempel hebbende aen sijn may^{t}., welck present prouintien ende steden verliest, ende in soodanigen nessessiteyt sich beuindt, dat sijn ondersaeten met oneyndelijcke trybuyten beswaert sijn, welck alhoewel daer ouer roepen ende clagen, worden daerom geen commedyen, feesten ende andere vreuchden tot vermaeck vant leuen achter gelaten. Verwachtende, dat het ratt der fortuyna keeren mach, men verhoopt seeckerlijck datter treues met de Neederlanders voor lange jaeren geslooten sullen worden, ende t'geene men bouen al defereert, is de ruyne van de duyvelsche ligue vande septentryonale prouincyen, en datter meer concordya ende eenicheyt onder de catolycke princen weesen mach als men siet, want men affirmeert dat den christyanissimo hem niet en contenteert neutrael te weesen in deese alteratien met Duytslant, dat Godt anders geue.

N°. 7.

Missiue van meergemelte Gonsalo Pinto van den 17 September aen Antonio Pinto voornoemd.

Tracteert, dat de tijdinge vant rijcke van weynich vreucht ende lust sijn, want Pharnamboque noch niet weeder gerestitueert is, ende Maestricht ende andere plaetsen meer in de Neederlanden verlooren, ende Spanyen geconstringeert de rebelle prouintyen te bidden, treues, seer affronteus voor Spanyen

t'accepteren. Volgens haer aduysen, vreesen den mogol wegen de quade wil t'haerwaerts, hebbende het rijcke van Melijcke gewonnen ende hem prepareert om dat van d'Ialcaon t incorporeren; den vice roy laet Dieu, Damaon ende andere plaetsen om de noort reformerene ende prouideeren, waertoe dom Fransisco de Moura, opsiender van de goederen ende Gonsalvo Pinto gebruyckt, ende geen 20 dagen sullen tardeeren om te vertrecken.

Spanyen is van gelt t eenemael uitgeput, gaen al naer hooch Duytslant, welck noch niet en helpt, het imperyalc leger ende dat van de ligue blijft noch op de been. Inden slag van den 16 November 1633 bleef dat van de ligue, geaduentageert ende den doot van den coninck van Sweeden in Madriel ende Lisboona seer gefesteert; Vranckrijck fauoriseert de ligue ende Spanyen sustenteert den keyser; den coninck van Poolen is ouerleeden, welck den keyser voelen sal.

N°. 8.

Missiue wt Lisboa van Manoel de Carualo van den 25 Maert 1631, aen Antonio Pinto voornoemt.

Tracteert, dat geen ampel nieus wt het rijcke relateert, om dat al beclaegelijck is, ende medelijdende sijn, weegen het weinich pouvoir diet rijcke van portugael heeft deur de veel lastige veranderinge die men tselue aendoet, is tot soodanigen staet gecomen, dat anno 1630 ende 1631 den honger soodanich geweest is, dat men een alquer teruwe, sijnde seeker maete van 12 ℔, voor 6 testoenen ofte 4½ gulden heeft moeten coopen, ende tegenwoordich het verlies van Pharnebocq, dat de Neederlanders gewonnen hebben, soo geheel in sijn defentye ende versekeringe, dat het een beclaeglijcke saecke is, ende de plaetse soo wonderlijck, als daer een in Brasylyen, ende om die wederom te restitueren, gaen de dingen soo vreemt, dat van noode sal weesen de gantsche macht van sijn mayt., met twijffel of die noch bestant is, ende om die soo

verre te brengen, sijn al trybuyten die in de stadt omgaen, daer men noch weynich ofte niet mede wt en recht, ende te duchten staet, dat het met geseyde plaetse soo gaen sal, als het met Ormus gegaen is.

N°. 9.

Missiue van Ambrosio de Fites de Camaro van den 25 September, aen dom Aluaro de Castro, capeteyn vande stadt Malacca.

Tracteert, dat haer de grooten in Pangim te samen erhouden, assisterende den vice roy, welck al barstende naer sijn successeur wacht, maer de scheepen vant rijck noch niet gecomen sijnde, connen hem van soodanige sorge niet verlichten, waerin al met den anderen blijuen, wegen 't gebreck van geen nieus te weeten, hoet met haer huysen, familie ende vrienden staet, Godt biddende de selue met een goet secours te willen brengen, want belangende den vice roy daer voor, (alhoewel haer om dat naer geen ander wenschen te samen den duyuel geeft) geen ander en begeeren.

N°. 10.

Missiue van meergemelte vice roy vanden 25 September, aen Manoel de Camaro de Neronha, capeteyn generael van de stadt Maccau.

Tracteert, hoe dat vol sorge blijft, weegen het tardeeren vande scheepen vant rijcke, die tot nu toe noch niet opgedondert sijnde, met oopen en verre oogen te gemoet siet, soo ten aensien vant secours die sijn may^t. voor dien staet behoorde te seynden, als sijn successeur die soo seer deffereert ende daerom soo instantelijck distincte reysen gebeden, om met Godts vaveur naer sijn huys te mogen gaen rusten, waer met meerder liberteyt de dingen van geseyde Neronha mach helpen en sijn may^t. mondeling singnificeren sijn groote waerdicheden.

Heeft geseyde Neronha bij t'vaertuych van Maccau largo geschreeuen, ende daer bij ordre om garnesoen te liggen in de stadt, soo tot versekertheyt vande selue, als in toom te houden de loosheyt vande borgerij, welck considereert meer vijant als die van buyten te sijn, verwachtende dat voornoemde capeteyn hem vande resolutie sal voldaen houden, ende dat hij wegen de selue sal gelegentheyt hebben om te genieten de vruchten vande voorgaende moeyten ende arbeyt, welcke de principael redenen sijn, die den vice roy gemoueert hebben om geen veranderinge met den persoon van capiteyn te doen, welcke consideratie hij verstaet sijn successeur dies aengaende hebben sal; daer sijn oock bestante ordre gegaen wegen de voyagie naer Japan, Maniela ende meer andere voor requeninge van sijn may^{t}., in conformiteyt vande pampieren die Manuel Namos meede heeft, welck voor administrateur vande royaele goederen gaet, ende de dingen van soo grooten gewichte ende dienst weesende, deselue onnoodich hout de nova te belasten, om tot executie te brengen, alsoo de importantye daeraf de selue recommandeert.

Hebben soo voorwaerts gegaen de redenen die den president vande Engelsen, die hem in Suratte erhout, gedaen heeft om vreede met heur te maken, dat den vice roy ende raet, die hem assisteert, considererende de inconvenienten die den staet daer uyt soude connen volgen, ende de confuseyen die in de cappitelatyen met den coninck van Engelant gemaeckt sijn, om geen separatie van rijcken te maeken, maer spreken int generael van die sijn may^{t}. Is verstaen, dat, gesien tegenwoordich geen vrede vermoogen te sluyten, men de aenbiedinge vande Engelsen van treues, tot dat sijn may^{t}. daer af requeninghe gedaen is, behoorde te accepteren, gelijck gedaen is, ende dat in October toecomende harent wege een ambassadeur in Goa comen sal om het contract te beëdigen, welck den capiteyn hebbe te verstaen ende bekent houden, om gebeurende d'Engelsen daer quamen te verschijnen, deselue te ontfangen als onder vrienden een gebruyk is, doch met cautelle ende vereyste voordeel, want

verstaen den staet met d'conclusye van deesen treues veel gewonnen heeft, alsoo liber ende vrij van deese vijanden blijft, met vrijheyt om al hare macht tegen de Neederlanders te gebruycken, tegen dewelcke verhoopen haer Godt goede successen sal verleenen, welck, soo sij seggen haer niet gebrooken hebben in de grootste oppressyen als de stadt Maccau met onse scheepen attenteerden te belegeren, daer Godt met sijn stercken arm geholpen heeft ten tijde deselue meest van doen hadden.

Jo conde de Linhares.

N°. 11.

Instructie voor de schepen Egmont ende t'Seepaert, gaende met den anderen in compagnye nae de golff van Persia, om aldaer t'haere verrigt hebbende, te vertrecken, namentlijck Egmont nae de cabo de Bona Esperance, ende t Zeepaert naer het vaerwaeter tusschen Mascatta ende Emseada Percelada.

Alsoo wij op onse aencompste alhier vernomen ende brieven ende advysen van den opper coopman Nicolaes Jacobsz. Ouerschie, van dato 27 Julius ende 6 Augustus passado, als uyt het rapport van de nieuwe aengecomen vrienden van Banda ende Egmont, niet alleen goede hoope, maer oock ten naestenbij verseeckeringh becomen hebben, hoe dat den gemelten Overschie, zijnde van contanten wel voorsien ende geprouideert, noch boven de afgesonde 420 baelen zijde van verscheyden particuliere coopluyden ende negotianten zoude connen opcoopen ende tegen November in Banda Gamron gereet hebben, een merckelijcke ende considerable quantiteyt Persiaensche zijde: soo hebben wij bij resolutie van dato den 22 deser goedt gevonden ende gearresteert van de geprojecteerde 3 vaderlantsche retourschepen, die desen jaere alhier affgeladen ende naert patria sullen connen versonden werden, aff te steecken ende vooruyt naer de golff van Persia te versenden t schip Egmont, om aldaer ingenomen hebbende tot sijn tegen-

woordich vaderlants retour de verhoopte ende toegeseyde quantiteyt zijde, naer de Cabo de Bona Esperance te vertrecken ende zich aldaer met de volgende Suratsche ende Battaviasche retourschepen te combineren.

U l. sal derhalven met het naeste toecommende hoochwater uwe anckers lichten ende onder seyl gaen, onder de beschermingc ende convoy vant schip t Seepaert, t welck wij achter volgens de serieuste recommandatie vande gouverneur generael ende raeden van India u l. toegevoecht en naer de voorschr. golff van Persia mede gelargeert ende gelicentieert hebben, tot u l. volcoomen verseeckeringhe ende asseurantie.

Buyten de comme van Suhaly geraeckt sijnde, soo sult ghij lieden, omme de naest gelegen droochten soo veel mogelijck te schuwen, om de z loopen tot op de hoochte van 19½ graeden, van waer ghij luyden naer t eylant Diu oversteeckende ende uwe reise naer Gamron, soo haest ende spoedigh als doenlijck ende moglijck is, sult hebben te bevoorderen.

Ende gemerckt d'ervarentheyt ende experentie heeft, geleert dat de coursen gestelt ende genomen buyten het gesicht van het vastelant, wel de beste ende spoedichste reyse maecken, soo sult ghij luyden mede de vaste cust schouwen, houdende gestadich 20 a 25 mijlen buyten d'Industansche ende Persiaensche wal.

Gelijck hier voren is geseyt, heeft ons den opper coopman Niclaes Jacobsz. Overschie bij sijn voornoemde missive geaffirmeert, dat daertegen November in Bandaer Gamron sich soude laten vinden eene goede quantiteyt zijde, wij en willen daer aen niet twijffelen, off ghij luyden sult op uwe aencompste ende arrivement voor Gamron de verhoopte ende toegeseyde quantiteyt sijde claer ende gereet vinden.

Ende alsoo den tijt ende bevoorderinge van Egmonts voordere voiagie geen tijt versuym ofte eenich het allerminste delay sal connen lijden, soo sal het voorsch. schip Egmont terstont naer sijn arrivement voor Gamron de gereede ende afgecomen parthij sijde innemen ende van daer wederom ver-

trecken voor pr. January toecoomende, zijnde den uytersten ende langsten tijt die den gouverneur generael ende raeden van India hebben geprejugeert tot het vertreck van alle de vaderlantsche retourschepen; wij seggen andermael, dat het voorsch. schip Egmont op ultimo December ten alderlangsten, uyt de golff van Persia vertrecken ende sijne reyse naer de Cabo de Bona Esperance in den naeme Godes nemen ende bevoorderen sal, t zij dan met ofte sonder sijde.

Ende gemerckt t'vaerwater binnen ofte bewesten St. Laurens omtrent de maent van Februarij sonderlinge bequaem is door de passaet der N. O. winden, die aldaer van October tot in Maert seer treffelijck ende hart door waijen, met groote voorspoedt placht bevaren te werden door de craecken van Portugael, soo sult ghij luyden uyt de golff van Persia vertreckende ende, de Cabo de Rasalgatta gepasseert sijnde, uwen cours stellen naer t eylant Zacotra, het welck ghijluyden gesien ende vermerckt hebbende, uwen voorderen wech ende voyagie sult hebben te voorderen, binnen ende bewesten t'voorsch. eylant Lourens, loopende langs de cust van Zeylan, Magadosa ende Melinde etc. ende houdende van deselve custe van Affrica maer 15 a 20 mijlen zeewaerts, loopende mede d'eylanden Spinba ende Zincibaer int gesicht ende van daer voorts cours stellende, op gelijcke ende mindere distantie dan 15 a 20 mijlen van de wal, voorbij Monbasa, Quiloa, Mosambique, Coffala ende Luama, tot aen de Cabo de Corente, om d'eylanden Jean de Nova en Beros ende ...... India te schuwen.

Ende alsoo int vaerwaeter tusschen Cabo de Corentes ende Cabo de Bone Esperanca veeltijts swaere stormen wayen ende dat de custe van Don Natal voor de Z.-O. winden, die in Februarij, Maert ende daer omtrent seer crachtich door blasen, een lager wal maeckt ende bovendien een barre cust is, sonder eennige haven ende ancker gronden, soo sult ghij luyden, scheydende van de voorsch. Cabo Corentes ende passerende het voornoemde lant van Don Natal, de wal schuwen ende ten minsten 60 a 70 mijlen blijven buyten de voornoemde cust.

Ten aensien het tot de meeste verseeckerheyt vande over rijcke ende overtreffelijcke retouren, die de compagnye desen jaere soo uyt Suratta ende Persia, als van Battavya te verwachten heeft, ten hoochsten noodich ende dienstich is, dat de voorschr. verdeelde ende gesepareerde retourscheepen aen de Cabo de Bona Esperanca wederom bijeen comen ende gecombineert werden: soo hebben den gouverneur generael ende raeden van India eene bijsondere instructie geordonneert ende sullen van gelijcken ordonneeren aen alle de vaderlantsche scheepen die desen jaere van Battavia afgevaerdicht ende gedepecheert sullen werden, dat alle de geene die eerst de Cabo de Bone Esperanca souden mogen aen doen, de volgende retourschepen inwachten ende tot op den 20 Martio in cluys in de Tafelbay remoreren ende vertoeuen sullen.

U l. wert derhalven bij desen wel expresselijck gelast ende geordonneert, zich naer de voorschr. ordre ende gestelt regelement preciselijck te reguleren, wel verdacht sijnde, dat u l. contrarie doende, t zelve en voor ons ende de heeren bewinthebberen van de vereenichde Oost-Indische Compagnie, onse heeren ende principalen, te verantwoorden sult hebben.

Doch in geval u l., gelijck voor desen wel is gebeurt, door storm, onweder, ofte andere nootgeval de voorsch. Cabo de Bone Esperanca voorbij mocht geloopen wesen, soo sal u l. sich met het schip Egmont naer Sant Helena begeven ende daer niet alleen de volgende scheepen inwachten, den tijt hier boven geprejugieert, maer sult oock om ons tijt ende respijt te geven u l. voor St. Helena te mogen bejegenen, aldaer blijven liggen ende remoreren tot 14 a 15 Aprill ten alderlangste, welcken tijt geexpireert synde, wert u l. toegestaen ende gelicentieert van St. Helena op te breecken ende u l. reyse naer t vaderlant op het allerspoedichste te bevoorderen.

Omme te ontgaen d'arresten ende d'andere onlijdelijcke vexatien die de scheepen, de welcke de havenen van Engelant aendoen, subject ende onderworpen sijn, hebben de heeren bewinthebberen ter vergaderinge van 17, geordonneert ende suc-

cessivelijck aen de gouverneur generael ende raeden van India wel expresselijck belast, dat alle de retourscheepen, dewelcke uyt India naer t vaderlant afgesonden ende gedepecheert werden, haere reyse nemen sullen beoosten ofte benoorden Engelant, Schodtlant ende Ierlant; ende om het effect van haere voorschr. ordre te erlangen, laten de gemelte heeren majoors, haer soo veel daer aen gelegen, dat se drie maenden gagie ter vereeringe belooft ende toegeseyt hebben, soo wel aen de opperhoofden als alle andere mindere officieren, soldaten ende matroosen, die bevonden souden mogen werden haere reyse achter Engelant, Schodtlant ende Ierlant om genomen te hebben, ende dat sij ter contrarie een amende van drie gel. maenden gagie opgeleyt hebben alle ende eenen iegelijck, die haere gemelte ordre niet gevolgt ende moetwillich sullen hebben gecontrarieert.

U l. sult derhalven zich van schaede verhoeden, ende punctuelijck ende preciselijck naer comen d'ordre van onse gemelte heeren ende principalen, die insulcken geval aen u. l. ende aen u. l. volck de belofte ende toegeseyde premie soo veel sullen voldoen, als bij deselve u. l. voldaen ende gegeven hebben aen alle het volck, t welck met de twee voorige vlooten achterom geloopen ende in den jaere 1632 ende 1633 in het vaderlant sonder eenige moeyte ende molestien wel aengecomen ende gearriveert sijn.

Het schip t Gulden Seepaert, als boven is geseyt, hebben wij gecommitteert om met u l. in compagnie naer de golff van Persia te vertrecken, soo om u l. te convoyeeren ende zoo costelijck retour voor alle gewelt ende vijantlijcke attentaten volcomentlijck te verseeckeren, als omme spoedich ende tijdich tot de marckt ende vente van Gamron aentebrengen het meerendeel van het Persische cargasoen, door laet vertreck van de volgende scheepen, ofte door eenige andere insidenten, wellicht soo spaede tot Bandaer Gamron souden connen aenlangen, dat de foire principaelijck gedaen ende de voornaemste coopluyden gesepareert ende van daer soude mogen vertrocken wesen.

Ende dewijle wij tot verseeckeringe vant schip t Seepaert mede dienstich ende hoochnoodich achten, dat het selve met het schip Egmont mede van Bandaer Gamron vertrecken, ende tegemoet seylen de volgende schepen, die wij omtrent primo Januarij toecommende noch vermeenen derwaerts te senden ende te depescheeren, soo soude wel vereyschen, ende den dienst vande compagnye is int bijsonder daer aen gelegen, dat het voorschr. cargasoen, hier boven gealligeert, noch voort vertreck vant Seepaert uyt Persia gelost ende aen lant gebracht connen werden; ghij sult derhalven terstont naer u l. arrivement voor Gamron alle debvoir ende neersticheyt aenwenden, omt geseyde cargasoen in alder eyl te lossen, gebruyckende daertoe alle uwe schuyts ende boots, ende oock het noodich sij voor een middelmatich vrachtgelt huyrende eenich cleen Persiaensch vaertuygh.

Doch soo de cortheyt des tijts, tot u l. vertreck gestatueert, het lossen vant geseyde Persiaensche cargasoen niet en zouden willen lijden, soo verstaen wij echter, dat t voorschr. Seepaert, omme geen onnoodige hasaert te loopen, met t schip Egmont van Gamron te vertrekken ende de volgende schepen te gemoet zeylen sal; al waert schoon saecke, dat van dito cargasoen niet met allen gelost ende aen lant gebracht soude mogen wesen.

Ende op dat t voorschr. Seepaert de naervolgende schepen seeckerlijck soude mogen rescontreren, soo sal t zelve, verlaetende zijn companion, gaen cruysen int vaerwaeter tusschen Mascatta, Enceada Percelada, houdende int verre gesicht vant lant meer de Persiaensche als Arabische custe aen boort, wel verstaende nochtans dat gemelte Seepaert, in gemelte vaerwater tot 20 Februarij incluys gecruyst ende in de voorschr. tijt geen schepen vernomen hebbende, sich naer de golff van Persia begeven sal, om aldaer te vinden de andere schepen ende waer te nemen al sulcken dienst, als aldaer souden mogen voorvallen ende sich offreeren.

Ende ten eynde onderwegen goede ordre onderhouden ende

behoorlijck gederigeert zoude werden, t geene zich geduyrende u l. compagnye soude mogen offreeren, soo hebben wij goet gevonden, dat de opperhoofden vande respective schepen Egmont ende t Seepaert acht om acht dagen presideren, de vlagge van de groote stengh voeren, de raedt beroepen ende met advys van deselve soodanige conclusien nemen sullen, als bevonden sal werden ten meesten dienste van de compagnye te behooren, wel verstaende dat daerinne voor de eerste acht dagen preferentie genieten sal den capiteyn Dirck Stadtlander; u l. wert gerecommandeert inde voorschr. gelegentheyt goede discretie ende moderatie te gebruycken, ende sich in alles soodanich te comporteeren, als ghijluyden voor ons ofte ons gesubstitueerden ende gecommitteerden sult willen verantwoorden.

Ten aensien t oude volck, tegenwoordich inde vloote sijnde, niet alle verlost ende naert vaderland gelicencieerd sal connen worden, soo duchten wij dat, op u l. vertreck van hier, wel eenige souden mogen versteecken, ende alsoo u. l. van provisien ende andere nootlijckheden niet meer en sijt voorsien als voor 80 coppen zeevaerent ende 10 dito cajuyts volck, soo wert u l. belast ende gerecommandeert, dat alle de geene, die buyten de gemaeckte monsterrolle aen boort vant schip Egmont soude mogen gevonden werden, sonder eenige exeptie opt schip Seepaert gesteldt ende na de volgende vloote gesonden sullen werden.

Int schip s Hartogenbosch, ter reede in de com van Suhaly desen 27 November anno 1634.

Ende was onderteeckent: Pieter Vlack.

N°. 12.

Extract vande instructie van den gouverneur generael ende raeden van India, den commandeur dr. Pieter Vlacq, raet van India etc. mede gegeven, waer naer haer de coopl. van het schip Nieuw Hoorn in het derigeeren van den peperhandel zullen hebben te reguleren.

De handelinge jegens wisselinge van waeren geschiet op de volgende maniere.

Voor een quintael loot becomt men een qtl. peper van 125 ℔.

Een	dito	Japansche campher.	5	qtl. dito.
Een	dito	Solpher.............	2½	qtl. dito.
Een	dito	Candij suycker.....	1¾	qtl. dito.
Een	dito	Vermelioen..........	12	qtl. dito.
Een	dito	Quicksilver.........	12	qtl. dito.
Een	dito	Nagelen.............	15	qtl. dito.
Een	dito	Folie.................	16	qtl. dito.
Een	dito	Tin.....................	3½	qtl. dito.
Een	dito	Cooper..............	3½	qtl. dito.
Een	dito	Benjouyn...........	5	qtl. dito.
Een	dito	Agulhout............	16	qtl. dito.
Een	dito	Sandelhout..........	4	qtl. dito.

Ende om denzelven handel te meer te bespoedigen, soo sult datelijck de aenbiedinge van gemelte prijsen doen, sonder te trachten voorderl. prijsen te bedingen, ende die eerst peper brengen sult, gerieven met de waeren die se liefst begeeren, om alsoo den toeloop te accelereren.

Den coninck van Cananor ende alle groote, opde gemelte custe gelegen, sult alle beleefde aenbiedinge van onse vruntschap doen, haer zeedichl. vertoonende met wat groote macht ende costen wij desen handel met haer trachten in alle verseeckertheyt te verrigten, meer tot der Portugeesen trots ende afbreuck als om het proffijt, dat wij daer door becomen, alsoo de vaststellinge deses handels de rechte middelen sullen werden, om haer van der Portugeesen jock te ontlasten, die soo machteloos sijn geworden, dat wij int beginne deses jaers met drie schepen ende een jacht haer Sedembelly van Goa beseth hebben gehouden den tijt van drie maenden langh, welcke schepen oock haere twee craecken ingehouden ofte vernielt zouden hebben, ten ware dat de sieckte op deselve onse schepen door het missen van ververesinge soo waeren ontsteecken, dat se daer door gedrongen wierden naer Montedely te loopen om haer te

refrecheren, gebruyckende voorders soodanige meerdere goede redenen, als dienen sullen connen om haer jegens de Portugeesen te animeeren, ende naer dat men sal connen mercken de gemoederen geinclineert te wesen.

Alle den goeden droogen gember, den cardamonium ende den caneel, die u e. sal connen becomen, sult mede aenslaen, gissinge maeckende dat men daerop ten minsten int vaderlant van een twee ende een halve ofte drie maecken mach, doch hoe meerder hoe liever; den gember gelt in het vaderlant omtrent de ses stuyvers, het pont cardamonium omtrent de xxxiij stuyvers, en den goeden chelonsen caneel ontrent de lxx stuyvers het pont, als uyt den nevensgaende prijscourant sult connen sien; daer is noch een slechter sorte van caneel, genaemt caneel de mato ofte wilde caneel, desen gelt maer ontrent half soo veel, dat u e. dienen tot onderrichtinge; ontrent Montedely is mede peper te becomen, ende de roovers van Bergre hebben oock dickwils goederen, die men van haer met groot voordeel coopen can, ende alsoo dese sijn capitaele vijanden der Portugeesen, soo is dienstich dat men die stijft met de waeren van haer te coopen, alsoo hun doch voor eerst noch geen beter assistentie cunnen doen.

U e. sal dienen verdacht te wesen op de ontrouwe den Mallabaersche maeckelaers, alsoo t groote bedriegers sijn, ende oock wel eenige bij u e. sullen comen, die door de Portugesen sullen wesen uyt gemaeckt om u e. te diverteren; vertrouwt haer seggen niet meer dan selver begrijpen zult connen, in conformité van onse voor gemelde ordre de compagnye dienstich te wesen. t Is oock seecker dat veele derselver paeps gesint sijn, alsoo door winsucht daer toe getrocken ende gedreven werden; laet oock op de schepen doorgaens goede wacht houden, alsoo door de veelheyt daer aen boort comende Mallabaren wel eenige brantstichtinge soude connen werden gepractiseert; dienen oock niet beneden int schip te loopen, maer sal den handel moeten geschieden boven op het schip voor de grooten mast, onder een bequaem seyl daer toe te scheeren, om daer ge-

stadich int handelen bij dage ende bij nachte te mogen continueeren.

Gecoll. met sijne principaelen is bevonden daer mede te accordeeren.

Actum int schip s Hartogenbosch, desen 18 October 1834.

Ende was onderteeckent. P. Vlack.

2 Vergadering. 22 Januarij 1853.

Bibliotheek. Verbaal van de heeren van Duyvenvoorde, van Citters en van Dijkveld, extraordinaire ambassadeurs van H. H. M. naar den koning van Engeland, 1686. *Genealogische bescheiden over het geslacht van Brederode. Handschrift behelzende stukken de geschiedenis onzer overzeesche bezittingen betreffende. Stukken betrekkelijk den handel enz. in Indië, door J. P. Koen,* 1622—1623.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer dr. J. M. Lappenburg, te Hamburg.

Hamburgische Chroniken, herausgegeben von dr. J. M. Lappenburg. Hamburg, 1852.

Van den heer J. C. Koopman, te Utrecht.

Zijner Majesteits Zeemagt voor Antwerpen, 1830—1832, door J. C. Koopman. Utrecht, 1853.

In ruiling ontvangen:

Van de *Verein für Hamburgische Geschichte.*

Zeitschrift des Vereines, Band 1, Hef 3 und 4, Band II und III.

Bij de toezending van voorn. tijdschrift wordt door het Bestuur der gemelde Vereeniging aan het Historisch Genootschap voorgesteld, om door ruiling van genootschappelijke werken, in wetenschappelijke betrekking te treden.

De voorzitter deelt aan de leden mede, dat reeds, vóór den ontvangst dier uitnoodiging, op voorstel van prof. mr. G. W. Vreede, te Utrecht, door het Bestuur daartoe besloten was.

Verbaal van de heeren van Duyvenvoorde, van Citters en van Dijkveld, extraordinaire ambassadeurs van H. H. M. naar den koning van Engeland, 1686.

Dit belangrijk handschrift, medegedeeld en ten gebruike aan het Genootschap aangeboden door den heer mr. J. A. Grothe, te Utrecht, wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Genealogische bescheiden over het geslacht van Brederode. De heer mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Leiden, legt ter tafel en biedt het Genootschap ten gebruike aan, gemeld handschrift, waarin zeer merkwaardige genealogische bescheiden over het geslacht van Brederode en daaraan vermaagschapte familiën aangetroffen worden.

Wordt gesteld in handen der Genealogische Commissie met verzoek nader verslag deswege uittebrengen.

Handschrift behelzende stukken de geschiedenis onzer overzeesche bezittingen betreffende. De heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep, berigt dat hij in bezit is gekomen van een belangrijk handschrift groot 200 bladzijden folio, waarvan hij het volgende uittreksel ter nadere beoordeeling van den inhoud ter plaatsing aanbiedt:

Anno 1741. Inleiding.

»De oorlog alhier op Java zeedert den jaere 1741 met verscheide beurdwisselingen van voor en teegenspoed gevoerd door de Nederlandsche Maatschappye tegen den keizer van het berugte Mattaramsche rijk, en naderhand teegen eenige weerspannige princen, die uit bijzondere inzigten tegens hunnen vorst opstonden en van zijn gezag zich wilden ontrekken om, zelfs het spel meester wordende, ons de voet op de nek te zetten, heeft niet alleen zoo veel gerugt gemaakt in dit oosterdeel der wereld, maar ook bekommerde harten doen zugten in het vaderland, zo wegens de verwoestingen van land en volk en daarop gevolgd gebrek van levens middelen, die dit vrugtbare eiland, gelijk een overvloedige koorenschuur, ten nutte harer eigen bewoonderen en van veele gewesten van Indie uitleeverd, als wel voornamelijk door de bijna onnoemelijke schatten daar aan besteed, ende menigte van Europeesche en

Inlandsche kreygsknegten door het geweld der wapenen en onverdragelijke ongemakken van den krijgh om hals geraakt, dat het niet te verwonderen is, wanneer de gewenschte blijmaar van de versoening in getroffe vreede met de Pangerangs Mancoeboemi en Maas-Said off Mancoenagara, de meest gevreesde van alle rebellen, (zijnde een gebeurtenisse, daar men Gode lang en vieriglijk om gebeeden had) ook schielijck allomme verspreid is.

Met vermaak zoude ik het begin, den voortgang en uitkomst deezes oorlogs ende gelukkige gevolgen van de vrede, tot een altoos duurende gedachtenisse en onsterffelijke roem dier geenen, die daar van de tweede oorzaeken zijn geweest, breedvoerig beschrijven, bij aldien zeekere omstandigheden en mijn gering vermogen een werk toelieten, dat vrij hagchelijk is en ongelooffelijk moeite zoude vereyschen.

Aangezien echter de uitnemenheid der zake van al te veel gewigt is, ten minsten voor die geenen, die het belang kennen, om (niet) in eene eeuwige vergetelheid geheel te werden gedompeld, zo zal ik alle mijne pogingen aanwenden en mijne leedige uuren besteeden, om een beknopt verhaal zaamen te stellen van den oorsprong deezes oorlogs, wie de voornaamste rollen op dit bloedig toneel gespeeld hebben, en eindelijk wat uitkomst deselve gehad heeft."

De schrijver loopt nu kortelijks de gebeurtenissen door die er van 1703 tot 1741 hebben plaats gehad, waarna hij het verhaal voortzet, waarvan het slot luidt als volgt:

»Onse eigene dienaren zijn zeekerlijk van de troebelen oorzaek geweest, zoo door onvergiffelijke schraapzucht, trotse behandelingen, weinige ondervinding van eenige over het paard gegroeyde jonge heertjes, die uit bloedverwand off vriendschap maar in een residentie geplaats werden, tot spot en schande, waer zij aanstonds een ruim veld voor zig open hebben, en zo lang de doorn niet uit den voet werd geligt, is er in der tijd weeder voor te vreesen, en dit is een gebrek dat India verteerd ...... En om dit aan te toonen en teffens mijne beloften te volbrengen, zoo zal men uit de hierna volgende za-

mentrekking der oorlogs ongelden zeedert het jaer 1746 tot 1758 gemakkelijk ontwaeren kunnen, dat ik niet mis heb, als ik de lasten ondragelijk noem, voor een maatschappij, welkers toeleg maar eenlijk is handel te drijven, want in het

Boekjaar	1745/46	bedragen	de	lasten	ƒ 170,637— 6—:
»	1746/47	»	»	»	156,077—16—8
»	1747/48	»	»	»	155,819—14—:
»	1748/49	»	»	»	325,787—18—8
»	1749/50	»	»	»	236,422—17—:
»	1750/51	»	»	»	203,902—14—8
»	1751/52	»	»	»	409,656—11—8
»	1752/53	»	»	»	587,963—19—8
»	1753/54	»	»	»	713,546—13—8
»	1754/55	»	»	»	607,414— 7—8
»	1755/56	»	»	»	353,001—18—:
»	1756/57	»	»	»	207,870—18—8
»	1757/58	»	»	»	58,897—18—:
				Ofte zamen	ƒ 4,286,006—12—8

enz., enz.

Onder de voornaamste Europeanen, die in dit verhaal genoemd worden, komen de volgende voor, als na 1740:

Van Velzen, commandant te Cartasoera; Siersma, commandant te Passaroeang; Fisser, commandeur; Roos; Verijssel en Theeling, commissarissen; Hoogendorf, capitein; van Imhoff, gouverneur generael; Steinmets, veldoverste; van Suchtelen, opperkoopman; Sterrenberg; van Hohendorff, majoor; van der Pol, majoor; Rheener; Smout, oud gouverneur van Macasser; Harting, gouverneur; Ossenbergh, majoor; Faure, majoor; Toutlemonde en Breton, residenten; Feber, capt. lt.; Hoff, majoor; de Clercq, majoor; Bieleveld, capitein; Kirchner, capitein; Steenmulder, majoor; Donkel, majoor; enz.

De inhoud van het handschrift luidt als volgt:

1. Oorsprong van de eerste heerschappij ofte de beginselen van de Javaansche regeeringen opt eyland Groot Java, opgestelt uit de oude Javaansche schriften ende de verhaalen, 22 bl.

2. Korte beschrijving van de vorsten van Djawa tot aan den tegenwoordigen tijd (1757), 44 bl.

3. Kort verhaal van den oorsprong van den laasten Javaschen oorlog en het gelukkig einde daarvan door den algemeenen vrede (1741—1758), 120 bl.

4. Overlevering van het geheiligde graf Girie te Grissee (Sech Maulana Jschach), 14 bl.

Vooral is n° 3 zeer merkwaardig, als behelzende al hetgeen onder den gouverneur generaal Bn. van Imhoff is voorgevallen.

Wie de schrijver is, blijkt uit het handschrift niet, maar hij schijnt ooggetuige te zijn geweest en zijn verblijf te Samârang gehad te hebben.

Op twee plaatsen onder aan den voet der bladzijde staat: doctor Thomas Horsfield.

Stukken betrekkelijk den handel enz. in Indië, door J. P. Koen, 1622—1623. Medegedeeld door den voorn. heer. (Zie *Kronijk* 1852 bl. 448).

1622.

> Cort verhael vant proffijt, dienst ende nutticheyt dat de heeren bewinthebberen der generale vereenichde Nederlandsche compagnye in Japan souden mogen genieten, bij sooverre haer edele de Chinese handel bequame, volgens den voorslach van den edelen heer gouverneur generael Jan Pietersz. Coen.

Vele sijn van gevoelen ende hebbent oock inder daet bevonden, dat geduerende den tijt dat het de groote moogende heeren staten der Vereenichde Nederlanden ende zijne pr. excel. gelieft heeft haer ondersaten te vergunnen naer de Oost Indien te varen, om dien handel tot welvaeren vant gemeyne besten te becomen, dat tot wat plaetsen ende bij wat princen wij gecomen ofte aengenomen sijn, door vreese van schade ofte hoop van profijt ons alleene als vrinden souden inlaten ende handeling vergunt hebben. Zoo sijn wij nochtans van geuoelen, gelijck mijne voorgangers soo ick meyne, dat sijne key-

serlijcke ma^t. van Japan ons niet om eene van dese voorseyde twee poincten in sijn lant laet hauenen ende de vrije commertie verleent, dan alleenlijck om te bethoonen sijn goetdadicheyt, de macht sijns rijcks, d'onvertsaechtheyt sijner uytlantsche vijanden ende de goede genegentheyt, die tot alle vremde natien, welcke als vrinden in sijn lant comen, is hebbende; dat sijn ma^t. goedtaerdich genoeg ende, machtich, onversaecht ende genegen tot vremde natyen is, blijckt hier vyt, dat hij de Schineesen in sijn landt gedoocht, den vrijen handel neuens andere vergunt ende haer soo veel niet ten laste ende lecht als sijn eygen lantssaten, daer sij ter contrarie geen Japanders in haer lant gehengen, houdende haer als vijanden, ende op ieder hooft dat becomen, staet een seecker stuck gelts gesett, dat mennich Portugees in plaetse van Japanders t'leuen dickwijls cost, item hij is niet te verachten, hem bepalende binnen sijn eygen rijcke, niemant de oorloch aendoende, noch toestaet dat sijn onderdanen buyten s'lants iemant ouerlast doen, noch oorsaecke sijn dat de vremde princen in oorloch geraecken, oock en doet niemant assistentye wiet op hem versoeckt, noch en eyscht van geenighe hulpe; sijne macht bestaet in de grootheyt sijns rijcks ende overvloedicheyt van veele manhaffte onversaechde soldaten, alderhande wapenen heeft hij overvloedich, casteelen die veele onwinbaer schijnen, geene oorlochs-materyalen en gebreeckend, lijfftochten sijnder van alles genoech, rijckdommen en gebreecken der niet veele, silvere ende goude mijnen sijnder oock, coopere, iser, loot, tin en andere mijnen meer, t geeft oock sijde in abondancy, van cattoen, hennep ende diergelijcke duysent dingen meer, in voegen datter qualijck iet te bedencken is dat het rijck van Japan niet geeft noch en heeft; item t can hem selfs voeden, cleeden ende van alles versien, t heeft geenige naburige princen van nooden, sijne ma^t. heeft oock nooyt iemant versocht in sijn lant te coomen; dan wat vremde princen ofte natyen hem hebben comen versoecken, sijn altijt willcoom ende vriendelijck ontfangen geweest, de deure is voor niemant gesłooten.

De Castilianen ende de Portugysen aldus van de welgelegentheyt, macht ende rijckdomme des keyserrijcks van Japan wel onderrecht wesende, sijn niet minder genegen geweest tot verder vytbreydinge van haeren staet, voortplanten der religie ende verrijckinge van hunnen coophandel onder andere coninckrijcken t selve aen te soecken, als don Johan, d'eerste van dien name ende thiende coninck van Portugael, iverich ende naerstich is geweest tot ondeckinge van t selve, alwaerse in den tijt van .... jaren zij in Japan commertie gedreven hebben, het niet alleen soo veer hebben gebracht, dat Maccouw ende Mannilla door dien handel geheel sijn opgecomen, maer oock Mallacka ende andere plaetsen meer sijn door de Japansche traffijck seer verbetert ende verrijckt, gelijck wij sulcks door experentie hebben bevonden, geduerende den tijt dat de dienaers van de generale vereenichde Neederlantsche Oost-Indische compagnie in deese rijcke commertie inganck gehadt hebben, daer van haer groote cargasoenen ende jaerlijcke rijcke silver retoeren oock getuygenisse geuen, welcke, d'een tijt meer d'ander min, door malcanderen ongevaerlijck jaerlijcks 12 à 1500 ☉ ducaeten bedraegen, ende noyt minder als 50 en gemeynlijck 75 à 100 p^r. cento avance genooten hebben; deese treffelijcke proffijten hebben de Mackousche Portugeesen jaerlijcks vyt Japan gehadt, welcke sij in 4 à 5 maenden winnen, waer van int gaen ende keeren 20 daegen op zee sijn, ende wel ⅓ part Japans capitael is; ofte haer deese looffelijcke coophandel ende overschoone soete profijten Japan doet in waerde houden ofte niet, can een ider considereeren, ende soo seer als haer de winste hier toe locken, noch meer wert hun gemoet daer toe gedrongen door de roomsche christenen, welcke door de sonderlinge ijver van papen soo seer aengewasschen ende toegenomen sijn, dat se ouer 400 ☉ zielen op schrift hebben gehad, die haer al tot hun religie begeven hadden, waer vyt men can bespeuren, dat se haer mette Japansche schatten niet alleen hebben laten genoegen, maer getracht met hun religie t gantsche rijck soo t infecteeren, dat daer van geheelijck hee-

ren ende meesters souden worden, gelijck sij haer ingebeelt hadden te sijn, ende nievers aen heeft ontbroocken als een hooft, dan ten heeft Godt niet belieft ende is haer door de Nederlantsche instrumenten verhindert.

Soo sij Japan tot haer devotie ofte onderdanicheyt hadden connen brengen, gelijck sij Godt loff niet en doen, wat voorder nut sij daer van souden hebben getrocken ofte wat sij daer in den sin hadden, can men wel presumeeren, doch onse meyninghe is niet verhaelt, twijfelende dat den stant deses rijcks onbekent ofte iemant daervan ignorant soude sijn; dan hebbe dit int corte sommierlijck willen voorstellen om eenige der compagnies dienaers te verlichten, welcke onwetende ende blint, Japan niet alleen verachten, maer oock voor de compagnie ondienstich geacht hebben.

Comende dan tot ons voornemen, soo can een ider wel considereeren, dat de Portugysen ende Castilianen soo bodt nochte slecht niet en sijn, dat se eenighe plaets sullen aensoecken haer ter neder setten ofte coopmanschappen drijven; als op al sulcke, die se dienstich ende profijtich achten; datse de voorgemelte profijten hebben genooten ende noch genieten souden, soo t haer door ons niet belet en werde, t is waer ende can hier bij geapprobeert werden, dat die van Mackouw jegenswoordich rijck sijn, hebbende een stercke stadt, huysen ende paleysen, ende leuen als aertsche goden, daerse van te vooren kael waeren, ende weynich middelen hadden; wat smaet haer in Japan aengedaen is, hoe veel persoonen daer ongerechtelijck omt leuen sijn geraeckt ende noch dagelijcks omgebracht werden, jae verlies van de costelijcke kraecke Andrea Pessou, welcke door des keysers mandaet mett gewelt aengetast en voor Nangasaco in den gront geraeckt is, noch oock t perijckel dat van ons ter zee liep, heeft haer van dit rijck niet connen doen desisteeren, noch de vaert verlaten; doent haer met de karaquen te perikuleus ofte beswaerlijck viel, hebben sijt met cleyne nauellen onderlecht; dit alles en soude dees hoovaerdighe trotsche natye, welcke naer de monarchye van de geheele

weerelt staet, niet connen verdragen, waert dat haer de soete proffijtten de schouders onder dit slaefachtich jock niet en deede buygen.

Wat kan hier op van d'onse gealligeert werden, isset niet gelijck wij vooren hebben aengeroert, dat de deure niet alleen voor ons open en is, maer oock voor alle natyen, welcke als vrinden in zijne mayt. lant comen handelen. Wij hebben oock, geduerende den tijt in Japan geweest sijn, niet dan alle vruntschap genooten, doch niet soo veel profijt als de Portugesen, maer wel soo veel eere; schade isser oock niet geweest, veele dienstige coopmanschap ende verscheyden nootelijcke provisyen hebben wij daer vyt gevoert, oock veele verscheyden oude schepen gerepareert ende alle behoeften versien, behaluen noch de vlooten, die jaerlijcks tot afbreuck van onse algemeyne vijanden van hier naer de Manilhas gedespescheert ende wedergekeert sijnde, sonder tegenseggen van iemant; handelende met de buyt naer ons eygen welgevallen, betalende geenige rechten meer als gewoon sijn, welcke is d'ordinarische schenckagie, ende reverentie aen sijne mayt. te doen. Waer sou men in Europa van een christen prince meerder faveur genieten ende minder molestye lijden, nu het den Almogende alsoo gelieft ende door het cloeck beleyt van den e. hr. gouverneur generael Jan Pietersen Coen soo verre gecomen is, dat wij die van Mackouw niet alleen breydelen, maer oock verhinderen naer Japan te varen, hun afsnijden van de voortreffelijcke proffijten geuende commertie, welcke sij over lange jaren in dien rijcke hebben gehadt; soo en resteert er voor ons niet meer, dewijle sij der niet ende wij daerin sijn, als te letten te becomen t geene sij soo lange hebben genooten, waertoe van noode is datter sonderlinge wert gelet, dat geene Japanders beschadicht, mishandelt, noch in hunne voyagen verachtert werden, dat een ider passeert ende repasseert ter plaetse daer hun affairen geleegen sijn, met haer soo veel vrintschap bewijsende als doenlijck weesen sal, gelijck oock de gesintheyt van sijn edele is, vyt onse last de Japanders alle vrientschap

aen te bieden ende hoe onse meynige sij om de Sinesche handel voor sijne mayt. ende ons alle te incorporeeren; oock en moeten wij niet suymachtich sijn, als de Portegesen iverich geweest hebben om dese rijcke jaerlijcks van alle coopmanschappen te versien ende letten wel, dat niet minder maer eer meerder wert gebracht als voor desen bij haer gedaen is, want ons desen volgens den voorslach van den edelen hr. generael wel geluckende, dat Godt geve, soo en sijn die van Japan niet alleenlijck ontbloot van alle hun varende handelinghe, diese over veele jaren in verscheyden rijcken ende plaetsen als Coetchijn, Tonckin, Combodja, Siam ende Manilha hebben gehadt, van welcke plaetse sij gemeynlijck tusschen de 2 à 3000 pickols sijde, behaluen verscheyden andere dienstige waren, jaerlijcks plegen te brengen, daer sij nu de saecke geluckelich naer alle apparentye van alle de gemelde rijcken ende quartieren niet meer en connen becomen als van Mackouw en doen.

Omme dan zijne mayt. genegentheyt t'onswaert niet te doen deklineren ende alle oorsaecke van deskontentement te weren, waer op sonderling dient gelett, als voor de waerheyt verclarende ende houdende oock voorseeckert, dat alle die van Japan experentie hebben van gelijck gevoelen, soo dese machtige potentaet alleene het alder minste misnoegen schept, ons sijn vruntschap ende traffijque weygert, het grootste ende principaelste obstaeckel te sijn, dat ons zoude verhinderen tot ons deseyn te geraecken, ende hebben de Japanders in sulcken kas meerder te vreesen, dan de Spanjaerden ofte Sineesen, welcke geen middelen, macht ofte courage gebreecken om ons vyt de pescadores ofte daeromtrent, waer ons soude mogen neerslaen, te verdrijuen; t is waer ende ick houde het daer oock voor, dat alst wesen moet, wij ons sonder Japan wel souden connen behelpen, dan niet met sulcken naer geleegen plaetsen, als wij vooren hebben geseyt, welcke wij eerst beuinden souden als wij met haer in vijantschap waeren, dat Godt niet en geue.

Dan om sijn mayt. vriudt te sijn, ende eens te genieten de

lange gewenste soete profijten, die onse vijanden soo meenich jaer hebben genooten, soo ist nu den rechten tijt, ende houde het daer voor, dat het ons niet ontstaen en sal door d'een ofte ander middel dese treffelijcke Sineesche handel te becomen, soo de saecke anders soo behertieht wert, gelijck sij bij sijne edele wel hooch is gerecommandeert ende den wech aengewesen.

Den Sineeschen handel becomen hebbende, en gebreecke beter niet anders als jaerlijcks naer Japan te senden al sulcken kargasoen, als wij hier naer sullen verhaelen, welcke volgens wij niet alleen sijne may$_t$. vrunden sullen sijn ende genieten de soete smakelijcke proffijten, die onse vijanden soo meenich jaer hebben genooten, maer sullen onse H. M. vyt de winst ende overschodt van alle Sineesche waeren soo veel jaerlijcks eyschen connen versien werden, sonder dat haer edele deselve een stuyver sullen comen te costen, als wanneer wel verseeckert mogen houden, dat haer edele niet ontstaen en sal, jaerlijcks de geeyschte tonnen goudts ende meerder retouren te becoomen; Japan sal ons oock veel dienstiger sijn, ende meerder profijten geven dant voor desen aen de Portugesen gedaen heeft, soo de saecke anders geluckt, gelijck wij hoopen, ende dat de goede meyninghe vande e. heer generael effect sorteert; want bouen t geene dat de Portugesen jaerlijks vyt Maccouw brachten, werter gemeynlijck noch 2 à 3000 pickols, gelijck wij vooren hebben geseyt, door de Japanders vyt Cochinchina, Tonckin, Manilha ende andere plaetsen meer gebracht, waer van sij tegenwoordich versteecken sijn, ende niet anders hebben te verwachten als t geene haer door ons gebrachtt wert, ende connen haer de merckt stellen naer ons eygen welgevallen.

Incoop ende sendinge.

3000	pickols witte rouwe sijde a r. 180 t picol. .	540,000.
500	pickol corte rouwe poolsijde ongetaent in corte streenen a r. 180 t picol.	90,000.
100	pickol fijne witte afgesoden d° a r. 200 t picol.	22,000.
100	pickol witte getwernde sijde a r. 200 t picol.	22,000.

100	pickol flos sijde geenige gelegureerde a 190 t picol.	19,000.
15000	p. swarte enckele sjauwels a r. 2½ pr. p. .	37,500.
20000	p. coleurde armosijnen a 1½ pr. p. . . .	30,000.
2000	p. swarte schoone effen satijnen a 8 pr. p.	16,000.
5000	p. ordenarische d° goede a r. 6 pr. p. . .	30,000.
5000	p. goede swarte damasten a r., 6 pr. p. . .	30,000.
2000	p. schoone swarte effen fluweelen a 8 pr. p.	16,000.
2000	p. schoone swarte grof greynen camelots wijse gewatert a r. 8 pr. p.	16,000.
5000	p. witte effen satijnen platgeuouwen a 4 p.	20,000.
2000	p. d° damasten a 3½ r. pr. p.	7,000.
3000	p. karmosijn roode d° ofte ferneses a 5 p. .	15,000.
5000	p. karmosijn roode lamphers a r. 4 p. . .	20,000.
3000	p. dito gebeelde sayen a 4½ pr. p. . . .	13,500.
3000	p. witte lamphers a r. 3 pr. p.	9,000.
2000	p. dito gebeelde sayen a r. 3½ pr. p. . .	7,000.
5000	p. schoone swarte stoffen van allerhande couleuren met goudt ende siluer doortrocken a r. 10 p.	50,000.
	Bedraecht den incoop ende sendinge	1,010,000.
	Beloopen de tegenstaende avance	852,375.
	Somma	1,862,375.

T'cargasoen datter jaerlijcks noodich is, welcke ick soude eyschen, datter sonder twijfel can vertiert werden ende wat de proffijten geven souden, waer vyt de hr. mr. jaerlijcks van het ouerschodt soo veel Sineesche waeren soude becomen als haer edel sijn eyschende, sonder dattet hun eenen penninch soude comen te kosten, ende is het volgende:

	Vercoop.	Ontfanck.
3000	picols fijne witte rouwe sijde a 360 het picol, ick hebbe vercocht voor 400 r.	1,080,000.
500	p. rouwe pool sijde a 360 r. vercocht 400 r.	180,000.
100	p. witte afgesoden d° a 400 vercocht 412½ r.	40,000.
100	p. witte getwernde sijde a 303—318¾ r. .	30,000.

100	picol flos sijde a 300—318$\frac{3}{4}$ r.	30,000.
15000	p. swarte enckele sjauwels a 4$\frac{1}{2}$ r. 5$\frac{1}{8}$ r. .	67,500.
20000	p. coleurde armosijnen a 2$\frac{1}{2}$ r. 2$\frac{3}{4}$ r. . .	50,000.
2000	p. swarte effen satijnen a 12 r.	24,000.
5000	p. ordinarische dittos goede a 9$\frac{1}{2}$ r. . .	47,500.
5000	p. goede swarte damasten a 9$\frac{1}{2}$ r. . . .	47,500.
2000	p. schoone swarte effen fluweelen a 13 r.	26,000.
2000	p. swarte grof greynen a 12 r.	24,000.
5000	p. witte effen satijnen platgeuouwen a 6$\frac{1}{4}$ r.	31,250.
2000	p. ditto damasten a 6 r.	12,000.
3000	p. carmosijn roode dittos a 7$\frac{1}{2}$ r. . . .	22,500.
5000	p. carmosijn roode lamphers a 6 r. . . .	30,000.
3000	p. ditto gebeelde sayen a 7 r.	21,000.
3000	p. witte lamphers a 4$\frac{3}{4}$ r.	13,125.
2000	p. ditto gebeelde sayen a 5$\frac{1}{2}$ r.	11,000.
5000	p. schoone swarte stoffen van alderhande couleuren met goudt ende siluer doorwrochtt a 15 r. pr. p.	75,000.
	Somma	1,862,375.

Is het te weynich, sent naer Japan meerder cargasoen, soo sal de winste grooter sijn; oock hebben wij met voordacht de goederen meer als 20 procento hooger getackseert, als apparent sullen ingecocht worden, in respecte dat wel weete ende oock voor seecker houde, dat de goederen ons voor eerst duerder sullen costen, dan de Portugesen in Mackouw gedaen heeft, alwaert maer ten aensien vant fort ende garnisoen, dat tot den Sineeschen handel expres sullen moeten houden.

Contant tot desen handel te formeeren, weet ick de hr. mr. bouen de swaere lasten, die alreede bij de hant hebben, seer swaer vallen sal; dan can niet geheel geschieden, haer edele voldoen de helft, de saecke kan hier soo wel geschickt worden dat $\frac{1}{3}$ part Japans capitael sij ende oock $\frac{1}{3}$ part Sinees, soo dat de hr. mr. eyndelijck niet meer als een derde part te formeeren hebben, welcke in 6 maenden connen vrij winnen.

De ernstelijcke vermaninge ende de hooge recommandatie,

die de heeren bewinthebberen in al haer missiven doen, van jaerl. groote cargasoenen naer het vaderland te senden tot solaes van de groote lasten, die haer edele sijn draegende, daer toe oock groote reden hebben, door welcke oorsaeck dickwils veele plaetsen tot groot leetwesen van de e. hr. gouuerneur generael ende raden van India naer hunnen eysch niet connen versien werden, heeft mij gedrongen dit schriftelijck aen haer edele te verthoonen, om of bij avontuere van ons geuoelen waere, dat in sulcke het haer edele soude willen gelieuen de hr. mr. van den stant deses rijcks van Japan te induceeren ende te letten, dat deese onse eysch jaerlijcks promptelijck voldaen wert; can het vyt de Sineesche waeren niet alle vallen, soo moet het met goede sorteeringe van laeckenen ende Europeesche waeren, als oock weynich nagelen, peeper, olyphantstanden ende andersints vergroot werden, op dat, betoonen mogen, dat ons vytgeuen met der daet over een comt, waer door de hr. mr. niet alleen de geseyde profijten sullen genieten, maer oock haer dienaers sullen van alle de weerelt geëert ende gerespecteert werden tot groote lof ende eere der Nederlanders.

Actum opt compt. Firando desen 25 September anno 1622.

1623.

Advys door den ed. hr. generael Coen, op sijn vertreck nae t vaderland, aen den gouverneur generael Pieter de Carpentier, ende den raeden van Indien gelaeten.

T'is kennelijck, dat de Portugeese ende Spangiaers eertijts groote rijckdommen uyt Oost-Indien van commercie getrocken, haere capitaelen zeer vergroot ende in eenen treffelijcke staet in Indien geweest hebben, gelijck meede dat eenighe perticuliere Nederlantse ende Engelse compaignie in dezelfde quartieren eertijts goede proffijten deden, ende dat daernaer door de generaele compagnie van Nederlant, in den tijt van achtien jaeren, niet meer dan twee capitalen met belastinghe van 50 tonnen gouts à deposito gelicht ende wytgedeelt en zijn, sonder haer capitaelen in India behoorlijck vergroodt ende haren staedt

aldaer verseeckerdt te hebben; hoe dat van tijt tot tijt toegegaen is, ende waertoe de zaecke gebracht can worden, zullen ons niet onderwinden in deesen te verhaelen, maer alleenlijck te verhaelen, wat nae de tegenwoordighe gestaltenisse van de zaecken, ten besten van de Nederlantse compagnie ende tot afbreuck van haere vijanden, gedaen dient te worden:

1.

1. Voor eerst ist noodich dat den staet van de compagnie in India met groote menichte van alderley volck,

2. Ende haer capitaelen met een goede somme verseeckert worde.

2.

1. Een seer groote meenichte van volck isser van noode, om Batavia, Moluquis, Amboyna ende Banda, oock andere plaetsen meer te populeeren.

2. Den oorloogh met meerder macht, regard ende reputatie dan voor desen gedaen is tegen den vijant te voeren.

3. Ende den staet van de compagnie dien te eerder ende beter te verseeckeren.

3.

1. Meer gelt isser van noode, om den Inlantsche handel beeter dan voor desen waer te neemen.

2. Meer retouren nae Nederlant te zenden, om de excessive groote oncosten te verwinnen.

4.

Van scheepen is den staet van Indien tegenwoordich wel versien, doch het getal dient niet vermindert; t is noodich dat jaerlijcks zoo veele van Nederlant gesonden, als hier geconsumeerdt ende met retour overgesonden werden.

5.

T'volck ende gelt vyt Nederlandt comende ende in India gevonden worden, d'excessive oncosten die de compagnie veel jaeren in Indien gedragen heeft, ende de cleyne retouren uyt India crijgende, heeft in de Nederlant groote onlust veroorsaeckt; zoo dat tot noch toe op de groote instantie zedert anno 1613

om volck, scheepen ende gelt weynich gevolght is ende altijts t'eene ofte t'andere ontbroocken heeft; ende de wijle de maijoors haer tegenwoordich met 50 tonnen gouts à deposito belast vindende ende in de specerye gene aftreck en is, hebbende voor eerst van daer weinich secours te verwachten, is noodich d'effect te becomen dat de heeren maijoors van hier meerder middelen toegesonden werden; twelck zal geschieden als de heeren tegens d'ordinarise capitalen (gelijck zeer wel doenlijck is) ongelijck meerder retoeren als voor desen becomen, ende voor een tijt met geen groote toerustinghe beswaert werden.

6.

Om de compagnie sonder groote secoursen vyt Nederlant, meerder retouren dan voor desen toe te schicken, haer capitael in India te vergrooten, den staet te meyntenieren ende verbeeteren is noodich:

1. Dat gemenageerdt ende goede ordre op alle de plaetsen gestelt worde.

2. Dat men redelijcke verheffinghe van de tollen, imposten ende thiende doet.

3. Groote meenichte van slaven, dat onse Indien wel gepopuleerdt werde.

4. Ende met den Chinese handel op Japan.

7.

De oncosten in Indien sijn groot, daer meede niet alleen geconsumeert werdt alle inlantse winsten, handel ende princen van den vijant, maer noch veel gelt, dat men tot retour naer Indien seyndt; tegenwoordich bedraegen de oncosten meer dan 12 tonnen gouts ofte 500 ☉ realen van achten jaerlijcks, deese zomme werdt geconsumeert aen montcosten ende oncosten van huyshoudinghe 300 ☉ guld., is t'samen met 400 ☉ guldens aen soldye guldens 700 ☉, aen oncosten van scheepen 500 ☉ guld., monteerdt 1200 ☉ guldens aen oncosten jaerlijcks, welcke meest in Battavia, Moluquis, Amboyna, Banda ende de cust van Cormandel geschiet.

8.

Ten eersten van de quade menagie, hebbe alle het volck op haer eygen cost gestelt, een redelijcke penninck ende rantsoen toegheleyt, ende is al in Battavia, ende maeckt dat d'ordre op de rantsoenen vande Molucas, Amboyna ende Banda gestelt, over alle dese in forme naegecomen werden, t'is schandt dat aen de tafels in Banda, Amboyna ende Moluquis, ende particuliere comptoiren in Amboyna soo veel geconsumeert werde; d'opulentien, daer in veele haer tot lasten van de compagnie bevinden, is d'oorsaeck dat niemant zorghe draeght om aentelinghe ende plantinghe te bevorderen, ende een ieder luy ende traech blijft, daerom moet een ider gedwongen worden tot aenplantinghe ende alsoo te teelen; opdat de compagnie eens van zoo groote oncosten werde ontlast, oock middel te becomen om weder in-te trecken de penninghen, die noodich tot onderhout ende betalinghe vant volck wtgegeuen moeten werden.

9.

Op de zoldye can geen ander ordre stellen dan wel recommanderen de compagnie van zulcke officieren te ontlasten als deruen connen.

1. Die haere tijt uytgedient hebben mogen vrij gegeven werden, soo sij het versoecken, ende in Nederlandt niet getrouwdt en zijn.

2. De betalinghe van haere gagie geschiede met weynich contanten.

3. Maer soo veel cleeden als doenlijck is.

4. Weynich ofte geen gelt dienter gegeuen te werden, die in compagnie dienst sijn.

10.

1. Scheepen dienen, zoo veel doenlijck is, onder houden.

2. Doch laet daer anders geen oncosten aen doen als nootlijck vereyscht.

3. Laet nauw op de reecq. letten van alle dispense van de scheepen, stelt daer op goede regel.

4. Laet haer op Batavia alleen versien, ende dat de noot vereyst eenighe op andere plaetsen versien mosten werden.

5. t Geschiede daer wij t opperste gebiet hebben, opdat geen andere d'incomste van haere dispense genieten.

11.

De fortificatye in Battavia, Molucas, Amboyna, Banda, Palicatten ende Zoloris zoo verde gebracht, dat de voornaemste plaetsen ter diffencie redelijck versterckt zijnde, d'onse met huyshoudinghe haer wel connen generen, ende niet een reael behouven te dispendeeren; daerom ouer al precise ordre geeft, dat niemant gelt ofte goederen voor fortificatien ofte maecken van huysen wyten geuen, de reparatie aen forten ende onderhout van de selve, gelijck meede de nieuwe versieninghe van huysen, die de tijt soude mogen vereyschen, dient ende can met de compagnies-slauen ende gevangenen gedaen worden, gelijck aen de gouverneurs beuolen is; dat doende zal daer door niet min dan omtrent 200 ☉ guldens (die de fortificatie nu beloopen) jaerlijcks gewonnen worden.

12.

t Is waer dat ten aensien van ons groote desseyn, (twelck op Battavia noch qualijck becomen, doch soo verre is dat, sonder de compagnie te beswaeren, met haere slauen ende gevangenen allenskens wel connen vervolgen,) de rubijn ende een groodt huis int fordt Battavia gedistineerdt, lanck omtrent 300 voeten, wijt 400 voeten, met een galderij van 18 voeten, diep 15 voeten, dienen voor eerst gemaekt als t met de minsten costen can geschieden.

13.

Als t mouson van regen ouer is, dient aen de oostzijde van de stat een gracht ende walle gemaeckt te worden, tot last van de burgerij sonder de compagnie te beswaren; de Chinesen sijn wel genegen hare quota te geuen; om haer in dese genegentheyt te voeden ende het werck te meerder te vorderen, zalt goet wesen, dat met eenighe vrese van de Matarische, die zij seer ontsien, onderhouden worden, de gedestineerde kercke

zal u e. mede doen maecken zoo haest zulcx doenelijck is, sonder last van de compagnie.

14.

De schenckagien voor desen beloopen omtrent 50 ☉ guld. jaerlijcks, ick meene dat daer meest van ontlast sijn, ende geen ander en behoeven te doen dan zulcke, daer voor seecker meerder mede weten te winnen.

15.

t'Tweede poinct toucherende de heffinge van de tollen ende impositien in Battavia, daer op goede ordre gestelt is, doet die onderhouden ende laet daer eer lange een heffinge doen van erven, die bewoont ende beplant worden, gelijck meede van vee, dat int lant ende stat aengeteelt ende geslacht wordt; niet tegenstaende datter als noch geenen handel en is, dan t geene van d'onse geconsumeerdt werdt; connen van de tegenwoordige incomsten een guarnisoen van omtrent 600 coppen onderhouden.

16.

Dese tollen in Battavia gestelt dienen terstont in Amboyna ende Banda ingevoert te werden, niet min dan eer meer, thien percento dient daer, gelijck in Battavia, voor den thol van de incomende ende uytgaende goederen, gelijck meede vant vyt gaende gelt gelicht te werden, al te schrupeleus zijn de gouverneurs Speelt ende Sonck daer inne geweest, t gebruycke van Europa comt hier selden te pas; met inhumaniteyt can geen handel noch volck in Amboyna ende Banda getrocken werden, maer met het gelt, twelck daer in mesnagie verspaeren van tollen ende impositien becomen connen, soo zal metter tijt wel soo veel volck vergaren, dat de trouwloose Mooren hun zelfs t gebiet van de heeren staeten onderwerpen moeten ofte lant ruymen, sonder dat daertoe gewelt behoeuen te gebruycken.

17.

Als d'ordre op de rantsoenen ende tollen, impositien in Battavia gestelt ende ingevoert sijn, als oock in de Molluquis, Amboyna en Banda volghens onse resolutie mede sullen naer

gecomen werden, can daer mede ongetwijffelt de voorverhaelde 700 ʋ (t welck jaerlijcks aen zoldie, montcosten ende oncosten, ende oncosten van huyshoudinghe geconsumeert) ouerwinnen, zonder de winst van de inlantsche handel; ende soo u e. de eerste reecq. soo niet en bevint, weest vrij verseeckert dattet aen de gouverneurs ende opperhoofden van de respectiue forten, landen ende comptoiren schordt, ende zent dan met den eersten daer t'behoordt expresse gecommiteerde uyt den raet van India met volcomen ordre ende authoriteyt, omme goede ordre te stellen ende de fouten te doen verbeeteren.

18.

Met incomste van thollen ende impositien reglement op deese rantsoenen gestelt, de winst van de inlantsche handel ende ordinaire princen op den vijant, het capitael van de compagnie in Indien vergroot zijnde, zullen niet alleen de jaerlijckse groote oncosten gevonden, maer sonder den handel van China soo veel ouerwinnen connen, als tot opcoop vande ordinarische retouren voor Nederlant noodich is, in voege dat de mayoors als dan geen gelt daer toe en zullen behoeven te zenden.

19.

Comende tot het derde poinct aengaende de peupelatie van desen handel ende versamelinghe van slauen in Battavia, Molucos, Amboyna ende Banda, uyter maeten veel is hier aen gelegen. Battavia, Amboyna ende Banda sijn tegenwoordich zoo gepeupeleerdt, dat haer zelven (rijs van buyten comende) connen voeden, zonder eenighe prouisie uyt Neederlandt ofte elders van doen te hebben; met den aenwas van noch een redelijck getal van volck, is apparent dat door redelijcke tollen de thiende van alle vruchten ende consumtie, gelijck ons d'ervaeringhe in Battauia leerdt, middel vinden zullen om alle oncosten van scheepen, forten ende guarnisoenen te houden zonder de compagnie met eenen duyt te beswaeren, met soo veel gelts als jaerlijcks verteeren connen veel slauen gecoft worden, die met de vruchten van haer arbeyt alle de forten ende guarnisoenen onderhouden zullen.

20.

Hier over zijn de vrunden ten hoochsten gerecommandeert alle neersticheyt te doen, om van alle quartieren een groote menichte van allerley volckeren ende slauen in Battauia, Amboyna ende Banda te vergaederen, de compagnie sal daer aen meer dienst dan aen eenighe andere zaecken geschieden, t onderhout van de guarnisoenen sullen niet alleen daermede gevonden werden, maer t sal de rechte, beste ende gevoegelijckste middel wesen om den staet van de compagnie in Indien te verseeckeren, die moetwil ende trotsheyt van de Mooren te temmen ende haer al soetjens te onderdringen ende van de banck te schuyven, euen gelijck de Tarnatanen inde Molucos ende op Gochoe ons soucken te doen met menichte van volck, t welck sij expresselijck tot dien eynden vergaederen; wij seggen andermael dat de moetwil ende trotsheyt van de Tarnatanen, die van Gochoe ende haere consorten beter in desen voeghen dan met gewelt van wapenen getemt can worden.

21.

T'is aparent, dat voor eerst niet wel gelegen comen sal om met gewelt van de zaecken innewarts te gebruycken ende, al waert gelegen quame soo zouden voor eerst niet geraeden vinden sulcx te onderstaen, ten ware dat daertoe gedrongen worden; t'is beeter dat des compagnies scheepen tot vervolch van den handel van China ende verhinderinghe des vijants voornaemste traffiquen gebruyckt werden, ende dat men ondertusschen menichte van volck in Amboyna ende Banda vergaedere.

22.

Metten eersten aenstaenden z. o. wint dient u e. verscheyden schepen naer Selon ende op verscheyde plaetsen langs de cust Cormandel tot Bengale toe te zeynden, omme zoo veel slauen ende slauinnen, inzonderheyt jongeluyden op te coopen als te becoomen zijn ende de scheepen voeren connen, hout gestadich hierinne hant aen, dat hierinne op de cust Cormandel, China ende andere plaetsen niet versuymt en worde, daer is geen volck in de werelt, die ons beter dienen als Chi-

nesen; belast ouer al wel ernstlijck op hooghe peene, dat een ider sijn wtterste debvoir doet om soo veel volckx te becomen ende in Battavia, Amboyna en Banda te brenghen als de scheepen voeren connen; zoo t gelegen comt soude mede geraden achten, datter een schip ofte meer om slauen naer de Madagascher ende cust van Africa gesonden werden, dewijle door Godes genade seer goede ende vruchtbare landen besitten, daer veele duysende, jae hondert duysent menschen haer connen onderhouden, soo can de compagnie voor eerst geen beeter dienst geschieden, dan dat van alle canten menichte van volck vergaeren ende onse landen peupeleeren, dienst ende eere sal den Almachtighen daer deur geschieden, de guarnisoenen zullen door haer zonder last van de compagnie onderhouden werden, ende de winst van den inlantschen handel zullen als dan tot opcoop vande retouren voordt vaderlandt gebruycken moghen.

23.

Tot opcoop van de slauen hebben t sedert jaer 1614 ordre gegeven ende gestadich aengehouden, maer daer en is niet anders opgevolcht dan t geene de gouverneur van Vffelen anno 1622 begost heeft te doen; laet den goeden iver niet verslappen, maer voerdt die soo veel aen als doenlijck is; de slauen zijn de Portougesen op Maccouw soo getrouw ende dienstich geweest, dat sij luyden voorleeden jaer d'onse gestut ende van daer gedreuen hebben.

24.

Daer en is (segh ick andermael) niet, daer de compagnie grooter dienst ende proffijt aen ghedaen can worden dan aen de opcoop ende versamelinghe van een zeer groote menichte van slauen ende slauinnen, insonderheyt isser meer aen gelegen dan aen de opcoop van de cleeden ende andere proffijt gevende goederen; hier ouer recommandere ick opt alder hoochste voor alle andere waere gestadich zonder ophouden in alle quartieren door gans Indien, daer de slauen ten minsten coop te becomen zijn, zoo veel te doen coopen ende in Battavia, Amboyna ende Banda te laeten brengen als te becomen zijn,

en des compagnies scheepen voeren ende haere middelen gedragen connen.

25.

Hier toe dienen vooreerst niet alleen verscheyden scheepen naer de cust van Cormandel, China ende alle andere quartieren gesonden, maer t is noodich dat hier toe verscheyde vlooten gebruyckt werden; laet opcoopen ende versamelingh van jonge slauen voor alle wercken doorgaen, al zoude daer deur eenighe explooten op de vijant ende opcoopen van cleeden naer gelaeten ofte geretardeert moeten werden, want meer isser aen opcoop van slauen dan cleeden ende onseeckere exploiten geleegen; desen opcoop van slauen zal dienen voort te gaen tot het getal van veel duysende jae tot een oneyndelijck getal; in Battavia connen niet te veel versamelt werden.

26.

Goede ordre ende reghel moeten op deese slauen gestelt werden, sij dienen gebruyckt te werden tot aenplantinge van allerley vruchten, aenteelinghe van allerley vee, tot de vissereijen, tot alderley ampten ende diensten, hoe ende in wat manieren zal den tijt leeren; met een redelijck getal van slauen connen niet alleen gewonnen worden de voorsch. 12 tonnen gouds, die jaerlijcks consumeeren, maer soo veel als noodich is om een seer groote vloote ofte leger te velde te houden, onse vijanden uyt Indien te verdrijven ende de voornaemste staet van Indien te conquesteeren. Schoone gelegentheyt ende schoone landen hebben de vereenichde landen, daer toe volck is in verscheyde quartieren zeer wel te becoomen, aen gelt salt mede, sonder vercortinghe van de opcoop van retouren voor Nederlant, niet gebreecken, zoo wel gemesnageert ende onse ordre gevolcht wordt.

27.

Soo haest als de Mardijckers ende slauen in Battavia van behoorlijcke huyssinghe geaccomodeert sijn ende de begoste tuynen vrucht beginnen te geuen, zult haer geen meer gelt tot toespijse vyt deelen, de gagie van meest alle de Mardijc-

kers dient meede met den eersten gecorrigeert, en in plaetse van dien, moet hun tijt met thuynnen en andersints te generen gegeuen worden; de gagie van de Mardijckers ende slauen, die men noodich dagelijcx in gestadighe dienst ende arbeyt gebruycken, moeten connen betaelt ende geuonden worden, als men zulcx goet vint, de vrij gegeuen te belasten, ofte van aenteelinghe, die andere Mardijckers ofte slauen doen, met de gelegentheyt die hier hebben, can in deser voeghen zoo veel volcx sonder eenich gelt ofte last vande compagnie in haeren dienst onderhouden werden, als men tot aenplantinghe van alderley vruchten, voortelinghe van alderley vee ende de visserijen gebruyckt; sonder eenich gelt behelpen haer alle prinssen van dese landen, d'eene tijt verleenen sij haer ondersaeten ofte slauen om haer onderhout te zoucken, ende d'ander tijt gebruycken haer tot hun dienst, t zij dan tot oorloogh ofte andersins; daer en bouen wert meede veel volcx in de hoouen ende tot de wapenen onderhouden vande arbeyt, die seeckere lantbouwers, vissers ende andere doen; een groote foulte is het dat des compagnies middelen soo langh bedectelijck ende onnuttelijck sijn geconsumeerdt, in plaetse dat men die aen rijcke retouren aen slauen hadde hooren te besteeden, zijn de contanten ende wel getrocken waeren liberalijck ende tot alle dispence uyt gegeuen, sonder raet te weten om weder iets in te trecken.

28.

Voor dese zijn altijt d'gereetste ende wel getrocken goederen, eerst tot oncosten geconsumeerdt, ende daernae t resteerende alleen aen retouren voort vaderlant besteet; opte hoochste sij bij u e. als nu gerecommandeert, voortaen zoo veel retouren voor Europa te coopen als van daer capitael becomt ende hier met den inlandschen handel gewonnen wert, wel verstaende voor soo veel te becomen zijn ende bij de heeren maijors geeyst wort sonder eenich gelt ofte goet tot oncosten wt te geuen, voor dat die gewonnen zijn ende de hoochste noot zulcx vereyst, mits dat gestadich nevens de retouren voor Nederlant

mede soo veel slauen opgecocht worden als yvers tot redelijcke prijs te becomen sijn; dit doende zal de compagnie wtnemende goede dienst geschieden.

29.

t Vierde point t welck tot redres van compagnies zaecken voorgestelt hebben, is de Chineese handel soo in Pehou vercregen, ende omtrent 8 a 1000 ☉ realen meer hadden dan hebben, dadelijck souden met desen handel van Pehou op Japan meer dan 20 tonnen gouts jaerlijcx gewonnen worden.

30.

Om dese Chineese handel te vercrijgen, moet in Pehou capitael ende schepen met volck gehouden worden tot dat de Chinese aldaer bij d'onse comen handelen; om zulcx te beter ende te meer te bevorderen, is noodich dat de Chinesen den handel op Manillia, Mackouw, Chouchinchina ende gans Indien beletten, soo veel scheepen, volck, prouisie ende gelt, als daer toe verleent wordt ende sonder verschortinghe van den handel, die tegenwoordich besitten, uytmaecken connen, dienen de vrienden tot vervolch van de Chinese handel te gebruycken, ende int laetste van Martius toecomende naer China ende ouerall, (daer de Chineese joncken gewent zijn te vaeren) te zenden, om die Chinese joncken sonder eenich respecdt aen te haelen ende vant volck ende goederen te dienen.

31.

Desen handel is van soo groote importantie, dat alle de voornaemste middelen vande compagnie daer wel behooren te gebruycken, omdat de Chinesen alsoo doende zouden moghen verdrieten; wij verstaen dat de ordinaris handel alsoo moeten waernemen, dat d'oncosten daer aen geaccordeert werden ende de mayoors d'ordinaris retouren becomen; d'overighe macht vande scheepen ende volck dient vooreerst nae Manilla ende China gesonden, daer naer meerder middelen hebbende mogen eenighe lichte jachten int vaerwaeter van Malacka houden, ende eenighe treffelijcke scheepen naer de cust van Goa, Suratten, Persia, Mocha ende Moçambique senden, zoo omme den han-

del in die quartieren te bevorden, als omme den vijant alle mogelijcke afbreucke te doen.

32.

t'Soude vrij wat langer deuren, dan gaerne sagen eer den Chinesen handel in Pehou ofte elders vercrijgen zouden, dan zij moeten gestadich vervolcht worden, al zoude het 10 ja 100 jaren dueren, omme ondertusschen d'excessive groote costen te winnen ende ordinarise retouren daerenbouen voor Neederlant met de winste van d'inlantsche handel te becomen; is noodich dat oueral anders gehandelt ende beter als voor desen (gelijck begost hebben) gemesnageerdt worden.

33.

Des comp. volck ende goederen zijn van Patana, Sangora, Siam, Atchien, Sucodana, Grisse ende Japara gelicht, van Mocha ende Jamby dient het mede soo haest doenlijck gedaen te werden.

34.

Van de cust van Cormandel ende Suratten dient dagelijcx na Battavia gesonden de waerdij van 5 a 700 ◡ guld. incoops van cleeden van allerley zorteeringhe om in Indien te slijten, t gene in Battavia, Amboyna ende Banda niet slijten connen, sal met de scheepen ende jachten nae de westcust van Sumatra, Atchijn, Jamby, Patana, Syam gesonden werden, soo omme t zelve daer te slijten, als mede om daer te procureren den peper ende wat anders van noode zoude hebben, ende dat tot der tijt ende wijle dat alle t'gene ende zoo veel wij zoecken in Battavia gebracht ende t geene de Indianen van ons begeeren aldaer gesocht; werden, t is nodich dat alles daer naer schicken ende beleyden, alsoo alle de inlantsche handelaers met ongelijck meer costen dan deese scheepen van de compagnie ende onse vrije luyden varen connen.

35.

Soo den Chinesen handel vercregen hadden, zouden geen gelt nae de cust van Cormandel ende Suratten, tot opcoop van de cleeden voor Indien behouven te zeynden, aen nagelen, noo-

ten, foely, sandelhout ende andre, achte dat op de cust van Suratten tot omtrent de zomma van 3 a 400 ☋ guldens verteeren connen; voort geene meer van daer begeerden, mosten gout ofte reaelen van achten gesonden werden.

36.

Tot dienst ende welstant van de Neederlantsche compagnie ende tot afbreuck van haeren vijandt ist zeer goet ende nodich, dat een goet deel van de inlantschen handel van de compagnie bij perticulieren gedaen ende toegelaeten worden, de saecken dienen allenskens daer toe aengeleyt ende geschickt te werden; ons bedenckens soude wel vryelijck met de compagnies scheepen nae de cust mogen vaeren laeten ende cleeden coopen die gene, die zulcx versoecken ende meriteeren, mits dat behoorlijcke vracht ende tollen betaelt, op dese conditie mogen wel toegelaeten worden innewaerts te vaeren om haer goet te slijten.

37.

Wij verstaen, dat het op de cust niet wel ende recht toegegaen en is met dese slauen, die wij eenighe perticulieren toegeseyt hadden te moghen coopen, namentlijck, dat vande slauen, die voor de compagnie int lant gecoft waeren, de beste achter de hant houden, ende perticulière gedaen worden, soo dat t refuys de compagnie dierder, dan de particulieren de beste comen te staen; hier ouer zullen u e. geensints gedooghen, dat weder eenighe slauen van perticuliere gecoft worden ter plaetse daer de compagnie slauen coopen; op andere plaetsen (sonder des compagnies hinder) met licentie der opperhoofden der respectiue plaetsen gecoft wesende, mach de passaegie met des compagnies scheepen wel verleent worden, mits dat de passagiers behoorlijck tol betaelen.

38.

Soo eenighe particulieren versochten selfs eenighe jachten nae de cust ofte elders om slauen ende cleeden ofte andersints te zenden, wij vinden geraden dat zulcx op redelijcke conditie toegestaen mach worden.

39.

t'Is zeer geraeden, dat ant casteel van Amboyna stabel van handelinghe gestabiliteerdt werden, gelijck mede aen t'fordt in Banda ende anderen, voor soo veel doenlijck is; t casteel van Amboyna is hier niet wel toe gelegen, maer wat sal men doen? sonder groote arbeyt, moeyten ende costen can niet wel op Hittoe, Lochoë noch elders getransporteerd worden; de stabel van deesen handel dienen de heeren soo veel te vorderen als doenlijck is, laetende een ider diet versoecken, nae de casteelen van Amboyna ende Banda vaeren, ende dat daertoe constringeeren die gene, die onderstaen zouden moghen op andere plaetsen bij de Mooren te loopen.

40.

Op t'hoochste is u e. gerecommandeert de zaecken van tijt tot tijt alsoo te beschicken, gelijck wij van langerhandt overgeleyt hebben te doen, dat alle de nagelen, nooten, foely, zoo veel peper ende cleeden, als wij van nooden hebben, mooghen becomen zonder een reael daer voor vyt te geuen; de Portugesen hebben dese tijt gesien, wij connen daertoe mede geraecken, als wij onse saecken wel beleyden ende besturen; t'is niet alleen (niet) noodich, maer oock schadelijck, datter gelt nae de Moluques, Amboyna, Banda gesonden wert, ende oock eene groote faulte, dat in Jamby ende Bantam jaerlijcx zoo groote zomme gelts aen peper besteedt is; door de Engelsen zijn daer toe gedrongen geweest, terwijl d'Engelsche tegenwoordich geen gelt meer en hebben, de majoors in April anno 1622 met 70 a 80 ⍊ sacken versien waeren, ende daer en bouen andere 150 ⍊ sacken peper te verwachten hadden, waer tegens zeer cleyne aftreck in Europa was; dient tot naerder advys uyt t vaderlant geen gelt voor peper uyt gegeven te werden, maer alleenlijck met cleeden gecoft, als de peper tot merckelijcke afslach is, de Engelse gelt becomende, daermede ons het voordeel zoude mogen afzien, can dan mede bij dese faute gelt gebruycken.

41.

t'Is noodich, dat men continueere verscheyden jachten met allerley zorteringhe van cleeden nae de westcust van Samatra, Atchijn, Jamby, Patana Zangora, Siam ende de omleggende quartieren te zenden, om daer mede soo veel peper in voorraedt op te coopen ende tegens gout ende ziluer te venten, als met proffeyt doenlijck is, gelijck mede om te beletten dat de Chinesen van genighe plaetse peper nae China voeren, op dat genootsaeckt worden de peper ende andere waeren in Battavia te zoecken ende ons gelt daer tegen weder zoucken te becomen.

42.

In discours hebbe voor dese voorgestelt, ofte niet geraden waere een gestadighe ambassadeur met een goede vereeringhe nae Mataran te zeynden, gelijck mede een ander nae den keyser van Japan, zonder iets te versoucken, maer alleenlijck om vruntschap te onderhouden ende de (havenen) voor onse vijanden soo veel doenelijck is te stutten; om verscheyde reedenen vinde zulcx goet, dat zulcx metten eersten gelegentheyt gedaen werden; met de eerste scheepen nae Pehou varende, dient mede een ambassaet naer Cinsieu gesonden te worden met al zulcke last ende ordre, als de gelegentheyt van tijt en saecken als dan tot t'meeste bevoorderinge van de Chinese handel soude moghen vereyschen.

43.

Wat Bantam aengaet, wij moeten de stadt beset houden tot als verdraghen sijn, geensins en vinde geraden offensive oorlooghe tegens haer te voeren, t'is genoech dat in Battavia op onse diffencie staen; de wijle zeer swack van volck zijn is niet geraeden dat te waeter ofte te land eenighe tochten te doen; t'is seecker dat geheel Bantam zeer tot accoordt ofte ten minsten tot handel om haer peper te slijten genegen zijn; nae ick verstae zullen daertoe eerlanghen tijt openinge doen, door de grooten is de Paggaran (ofte niet geraden waeren, dat den handel ende vytvoer van peper liber ende vrij gelaten wer-

den) aengesproocken, mits dat den Pangaran van ider sack een reael van achten lichten soude, ende ider dan sijn peper soo duer ende goetcoop vercoft als hem goet docht; t zoude wel connen gebeuren, dat den handel in deser voeghen toegelaten werdt; zoo t daer toe comt, moghen de saecken wel laeten loopen, mits dat van onsen zijde behendich beschickt werde, dat de Chinese noch andere inlantsche Hollanders geen peper van daer elders als nae Battavia voeren, ende dat met de Engelse verdragen, dat den peper tot redelijcke prijs coopen ende onse mayoors tegen de excessive oncosten, meer dan de Engelse gedaen, eenighe avantagie in prijs ende quantiteyt van peper ofte tollen becomen; doch zoo t gebeurde, dat de handel van Bantam open ginck (ten zij dat ghij ongelijck beter zoo van gelt als van goederen, dan d'Engelse versien zijt) zou t noodich wesen hart aen te houden, om onser dispuyten in opcoop van peper ende Chinese waeren auantagie te genieten; om d'occasie waer te nemen, dient gestadich zoo goede zomme gelts in Battavia te houden, als eenichsins sonder vercortinghe van noodighe cleeden ende wel getrocken retouren voor t vaderland geschieden can; eenighe lastvoerende scheepen dienen oock bij de wercken te blijven, doch soude niet geraeden vinden, corts nae ons vertreck eenighe scheepen met peper van Bantam soo gelaeden te werden, dat de vrienden dezelve met retouren nae t vaderlant zeynden, voor dat weer andere scheepen met goede secoerse van daer becomen, om ons recht, gesach, respecdt ende aensien niet te verliesen, noch ons aen de Engelsche niet en verplichten, is geensint geraden door haer met Bantam (gelijck den Pangaran gerne zach) te handelen, ten zij dat sulcx met merckelijcke avantagie van de Nederlantsche comp. zonder prejuditie van t recht, gesach ende respect onser meesters geschiede.

44.

t'Is zeecker, dat wij den Mataran tot Battavia zeer in den wech sijn, ende dat hij alles pretendeert, t goet t welck van daer mach comen, geschiet om ons t'abuseeren door noot-

dwanck ofte om haer eighene proffeyt aengaende de assistentie ofte vrije passagie, welcke de Mataran versoeckt om Bantam aen te tasten; wij houden goet te wesen, dat men daer op geen absoluyt antwoort geue, maer den Mataran met twijffel ende hoop trayneeren; soo hij hem onderstaet te waeter ende te lande naer Bantam te trecken, mochte wel verseeckert houden, dattet meer op Battavia als op Bamtam gemunt is; deshalue versiet tijdelijck daer tegen, stelt alle ons volck, de stadt, fordt ende scheepen in wapenen ende doet de Mataran opt aldervriendelijckste, aldersoeste ende met de alderschoonste presenten, die dan te vinden zijn, insinueeren, soo sijn majesteyt een tocht op Bantam voorneemt, dat hem gelieve zijn volck zoo veerre buyten de jurisdictie van Jaccatra, zoo wel te waeter als te lande, te laeten trecken, dat de vreesachtighe aert der Chinese geen alteratie in de stat Battauia en veroorsaecken, ende ghijlieden daerdoor niet gedronghen werdt de wapenen tegen de ongeregeltheyt van sijn volck aen te nemen, ende hem om zijner majesteyts deseyn hinderlijck te wesen.

45.

Alsoo de heeren mayoors, gelijck te vooren gesecht is, haer met 50 tonnen gouts à deposito beswaerdt vinden ende met de retouren van peper ende nagelen niet wel gedient connen worden, dewijle met een groote pertije daervan versien sijn ende in Europa gans geen aftreck en is, hebben wij voorgenomen om de compagnie zoo veel doenlijck te zoulagéeren, de heeren majoors te verthoonen ende hart aen te houden, dat wel een jaer zullen moghen laeten verloopen zonder eeniche scheepen, volck ofte gelt, zoo de constitutie van haer staet in Neederlant sulcx vereyst, naer Indien te zenden, waer mede ontrent de 30 tonnen gouts, de jaerlijksche equipagie ongeveer beloopende, verspaeren sullen, nae de gecommitteerde vanden 17 met hare missive den 14 April anno 1622, in Schravenhaghe geschreven, aduiseeren, dat nae de constitutie van de zaecken hier in India wel gevoegelijcker vergroot can werden, dan haer ed. machtich sijn met gelt van Neederlant te doen, hier

ouer zout wel connen gebeuren, dat op onse verthooningen op eenen zekeren tijt cleyner secourse van Neederlant quaemen; op auanture, zoot geviel, dienen de saecken in India bij tijts daer nae geschickt te werden, opdat de retouren daer door niet en verminderc ende t'capitael in Indie evenwel vergroodt wordt.

46.

t'Is niet noodich, dat nu noch oock int toecomende jaer een reael aen gelt nae de Moluques, Banda ende Amboyna gesonden wert; d'ordre op de mesnagie heffinghe van tollen ende impositien gestelt, door de respective gouverneurs van de voorschr. quartieren gevolcht zijnde, zullen daer mede, met het geene tegenwoordich aldaer is, tot vytdelinghe van de rantsoenen ende opcoop van nooten ende foely middel vinden, en zoo in Banda iets quame te ontbreecken, t'can daer van Battavia getrocken werden.

47.

d'Opcoop vande nagelen can ende moet t'eenemael met cleeden, rijs ende andere coopmanschappen gedaen worden; t'is beter dat voor eerst een tijt lanck een groot deel ongepluckt blijve ende int bos vergaen, dan dat daer aen gelt besteden ende ouervloet becomen; belast de gouverneurs van de Moluquis ende Amboyna ten hoochsten dat ordre geuen, dat voortaen geen nagelen met contandt gelt gecoft worden, maer met cleeden ende andere waere coopmanschap doen, mits dat groote zorghe dragen te voorcomen, dat geen nagelen door imant vervoert werde; hiertoe dienen eenighe jachten ende fragatten inwaerts gesonden, als t'gelt tegenwoordich noch inwaerts wesende door de Javanen, Macassers ende andere vreemdelinghen van daer getrocken zijn ende wij geen gelt meer uytgeuen, zullen genootsaeckt worden cleeden in retoer van hare snuysteringhe van daer te vervoeren, waer aen de compagnie dubbelden dienst geschieden zal.

48.

Soo langhe de peper soo dier als tegenwoordich is, dient geen met gelt gecoft te werden; met cleeden zal men gesta-

dich de peper daer te becomen is, de incoop vervolgen ende dat in sulcken voegen, dattet met goede auance geschiede.

49.

Tot dispence betalen van vrijeluyden, opcoop van rijs, arack ende alle andere nootlijckheden in Battavia is geen gelt voor van doen, meer gelt wort in Battavia van incomste, sleet van cleeden ende andere coopmanschappen ontfanghen, dan tot betalinghe van alle lasten ende prouisie noodich is.

50.

Dit aenstaende jaer zal oock geen gelt nae de cust Cormandel tot opcoop van cleeden gesonden worden; jegenwoordich is daer noch soo goede capitaal, ende Battavia, Moluqos, Amboyna ende Banda zijn soo wel van cleeden versien, dat vooreerst tot vervolginghe van de opcoop van cleeden niet anders nae de cust van Cormandel gesonden dient, dan de waerdije van omtrent 200 ꝯ gulden, aen nagelen, nooten, foely, zandel hout als anders, gerekent nae de prijs aldaer; tot opcoop van slauen zal misschien eenich gelt dienen, tot opcoop van retouren voor t'vaderlandt zal apperentelijck gout, ziluer ende coopmanschappen gelijck de heeren gewent sijn te doen, van Neederlant gesonden worden.

51.

Nae Suratta dient gesonden aen nagelen, nooten, foely ende andere coopmanschappen de waerdij aldaer van omtrent 150 ꝯ guldens voor opcoop van cleeden voor de suyt, daer en bouen sal derwaerts noodich moeten geschickt werden een a twee hondert ꝯ realen, tot opcoop van de beste indigho voor Neederlant; dit gelt moet met coopmanschappen in Mocha geprocereert van Nederlant ende hier gesonden werden.

51.

Om de retoere van Mocha te procureeren ende in Suratten te senden, zal derwaerts een schip gesonden dienen; ons dunkt dat daer meede met eenen gesonden mach worden een cargasoen van specerijen ende andere coopmanschappen, aldaer waerdich zijnde 50 a 100 ꝯ reaelen van achten, zoo men aldaer

niet vercoopen can, mach van daer naer Suratte gebracht worden; nae ons oordeel zalt goet zijn ende best wesen, dat men ons volck van daer licht, ende niet dan met gaende ende comende schepen handelen, gelijck in dese quartieren geordonneerdt hebben te doen.

53.

In deser voegen moet ende behoordt de inlandschen handel ende de retouren voor Neederlant met 't capitael, dat tegenwoordich op de cantooren is, zonder gelt vant vaderlandt te gebruycken, gedreven te worden.

54.

t'Is waer, derwijl de peper noch op een hooghe prijs is ende die van de Molucos ende Amboyna gewent zijn, de meeste nagelen tegen contant te vercoopen, dat in voorsz. manier wel soude connen gebeuren, dat tegen 't jaer 1624 weynich peper ende nagelen bequamen, vermits de majooren van dese specerije wel versaet zijn, zal daerdoor niet verachterdt werden, alsoo in dien gevallen t volgende jaer des te meer becomen zullen.

55.

Met de voorsz. gegeuen maniere, regel ende ordre zullen ouerhouden 't capitael, jegenwoordich in Pehu sijnde, bedraegende omtrent 580 ☉ gl., item realen 300 ☉ in Battavia op voordeel zijnde ende daerenbouen alle de contanten, die dit jaer anno 1623 vant vaderlandt zoude mogen becomen, t welck wij hoopen, niet min dan omtrent 4 a 500 ☉ realen wesen zal, beloopt te zamen omtrent 1000 ☉ reaelen van achten.

56.

Dese reaelen van achten thien mael hondert duysent dienen in Battavia ende Pehu tot den Chineeschen handel ende tot afslach van de prijs van de peper op voordeel bewaert te worden, als de peper soo veel daelt, dat men die tot ordonnarise prijs van 1½, 2, 3 reaelen de zack, alle oncosten daerinne gerekent, becomen can, zoo mach wel één à 200 ☉ sacken ofte meer gecoft werden ende dat om pertye nae 't vaderlant te

senden, perthie tot den Chinesen handel te gebruycken ende t overighe op voordeel te bewaeren; met groote discretie zal nae de ofslach van de peper gewacht werden, want al te langh vertrouwen zoo schadelijck zoude vallen als te haestigen opcoop tot zoo goede prijs; hier ouer dient goede mate gehouden ende soo ghehandelt te worden, dat d'aenplantinghe gevordert ende niet vermindert worden, gelijck meede dat de Chinesen met des compagnies profeyt geryven moghen.

57.

Den Chinesen handel (eer dan groote menichte van peper tot redelijcke prijs becomende) zal meest al het gelt aen Chinese waren besteet worden, omtrent 400 ᴗ reaelen van achten incoops mach daer van naer Neederlandt, ende 600 ᴗ reaelen dieto incoops nae Japan gesonden werden; mettet gene na Japan gaet zullen omtrent 75 percento in een voyagie winnen, ende mettet gewin can 't capitael in Indien allenskens vergroodt ende suffisant gemaeckt werden tot incoop van alle retoeren voor Europa noodich; geen merckelijcke afslach van prijs op den peper noch den Chinesen handel vernemende, zal van de voorschr. contanten op voorraet vergadert, een goede zomme voor de cust Cormandel ende Suratten tot opcoop van cleeden ende goede indigo gesonden mogen werden, zoo voor retoer voor Neederlandt als omme (met) den handel van cleeden 't capitael in Indien te vergrooten, ende van alle quartieren zoo veel gout ende ziluer in te trecken, als doenlijck is.

58.

Door d'extraordinarie dispense tot noch toe gedaen, is de compagnie vyttermaeten veel verachtert; vele hebben daerdoor haer geryf van cleeden ende andersins becomen, dese dispense volgens onse ordre besneden zijnde, zullen de nagelen ende foelye des te williger tegens cleeden ende andersins geleverdt werden.

59.

Met veelderley prouisie ende cleynicheeden zijn die van de Mataran vol getelt, haer geryf van cleeden ende andersins van

Battavia treckende; de groote gedaene dispense besneden zijnde, zullen de burgerij genootsaeckt wesen haer des te meer met aenplantinghe van alderley vruchten ende aenteelen van alderley vee te generen, nae de aenteelinghe in Battavia vermeerdert, zal de toevoer uyt des Matarans lant verminderen ende eyndelijck te niet loopen, zoo dan haer geryff van cleeden, Chinese waeren ende andersins begeeren, zullen genootsaeck twerden 't gelt ende peper, t welck zij tegens hare waeren vyt alle omliggende landen trecken, in Battavia te brengen; tot desen eynde hebben wij den toll op d'incomende prouisie ende 't uytgaende gelt 10 percento gestelt, bijaldien geraden vinden zoo goede saecke noch meer te voorderen met meerder verhooginghe van dese tollen op incomende prouisie ende t gelt, dat daertegen uytgaet, zoo zal geschieden, dat hoe de tollen meer verhoocht worden, des te dierder zal de prouisie weesen, ende hoe deselve dierder zijn, des te meer zullen de burgerij ende inwoonders haer tot aenplantinghe ende aenteelinghe van alderley nootlijckheden begeven, insonderheyt als wij daer beneffens naelaeten eenighe oncosten aen fortificatie ende aen andere wercken te doen; tot dese voorschr. veranderinghe comende sal den Heer als dan d'aenplantinge van de inwoonders vinden de thollen eerst van de vreemde treckende.

60.

Tot bevoorderinge van dese aenplantinghe ende aenteelinghe van alle nootlijckheden zal u e. de onbeqüame gront van de stadt nae vermogen tot weydinge ende thuynen maeken, gelijck mede allenskens meer ende meer nae den eys 't landt rontsomme de stadt gelegen.

61.

Om dese aenteelinghe ende aenplantinghe van alle nootlijckheden in Banda ende Amboyna meer te voorderen, leuen onder t volck te verwecken, t vlees ende speck voor de scheepen te bewaeren, zal goet wesen dat nu voortaen geen meer vlees, speck, arack, olye noch andere cleynicheden, maer alleen wijn

naer Amboyna, Banda zeynden, de Molucos dienen oock wat geassisteert te wesen.

62.

Op de aenclacht van Indien worden de heeren majoors in Neederlant van de Engelsen ende Fransen zeer gequelt, duchtende dat de Deenen daerbij wel geraecken mochten; hier ouer recommandeeren ons de gecommitteerden vande seuenthiene in de voors. missiue vanden 24 April 1622 in swaere humeuren geschreven.

1. Ten hoochsten alle occasien van questien, zoo veel doenlijck is, te vermijden.

2. Dat in cleynicheeden wat toegeuen.

3. Maer zaecken van importantie vast te houden ende ons van dadelickheden, zoo veel doenlijck, te vermijden.

Hier op zeggen wij, dat de minste toegevinghe de meeste rust ende vreede maeckt, want hoe de dadelijcke presumtie meer toegeuen, te meer meynne sij zulcx waerdich te wesen, ende te meer begeeren sij; wat can hier nu van onse zijde gedaen worden? wij beuinden dat de Engelse niet dan actie en soecken; dit aldus zijnde, wie can hem hoeden, doet recht ende wet, mayntineert de souuereyniteyt ende t opperste gebiet onuerdeylt voor d'e. h. mo. hr. staten generael in Battavia, Molucos, Amboyna, Banda, Palicatten, Solor ende daer haere ed. voirder toecomt, zonder eenichzins toe te staen, dat de Engelse ofte andere daer inne dringhen, vertrout haer niet meer dan openbaere vijanden mogen doen, ende laet niet toe, dat de souveraynieyt, t'gemene welstandt, t'respect, reputatie ende aensien vercorten, mits dat men 't gene voorbij moghen niet al te hooch wegen, beveelt d'uytcomste d'Almogende Godt; een derde van den handel in de Moluques, Amboyna, Banda zonder meer is den Engelse toegeseght, mits dat een derde van zulcke toll betaelen tot onderhout van alle de forten, guarnisoenen ende d'spendentie vereyst wordt, anders en hebben zij niet te pretendeeren als desen toll te betaelen; verleent haer een derde van de handel ofte zoo veel min alsse tol be-

taelen om dese dispuyten te voorcomen, die hier ouer vallen, ende om andere redenen meer zoude best wesen, zoo verdragen connen dat men d'Engelse tot zeeckere prijs een derde van alle de nagelen, nooten ende foelye in Battavia leverende; comt het te pas d'aenbiedinghe mocht wel doen.

63.

Dat gestadich een goede pertye rijs tot Battavia in de Molucos, Amboyna ende Banda op voorraet houden.

64.

Dus verre geschreuen hebbende, is hier het schip Haerlem van de cust van China wel aengecomen met een missive van den 3 Januarij anno 1623 door Cornelis van Nieueroode wt de baye Tisqukit geschreuen, waer door verstaen hoe d'onse de handel van de Chinese ontseyt is, item dat daer en tegen de Chinese den handel op alle plaetsen van India verbooden was ende met haer in openbaere oorlooghe getreden waeren, om de regenten van China des te verder te constringeeren, toe te staen dat de Chinese coopluyden met den onsen in Pehou mogen handelen.

65.

Dewijle verseeckert zijn, dat den handel met vruntschap in Pehou noch op de cust van China niet becomen zullen, oock nu meer dan 20 jaeren daer nae te vergeefs op verre gelegen plaetsen getrocken hebben, ende ondersocht moet werden wat met hardicheyt vercreghen connen, ist noodich dat onse saecken soo beschicken, dat de Chinese bij aldien langh opiniateerende verduieren connen.

66.

Tot desen eynde ist noodich, dat dit aenstaende mouson weder op nieuw een vloote nae Pehou ende de cust van China senden, te weeten, verscheyden handighe schepen ende jachten met soo veel volck ende soldaten als uytmaecken connen, omme daer mede alle bayen, hauenen ende reuieren langs de gantse cust vau China te besoecken, lanttochten te doen ende oueral soo veel mannen ende vrouwen ende kinderen te lichten

als doenlijck is, de scheepen ende jachten, die daertoe bequaem oordeele ende gebruyckt dienen te werden, zijn desen: 't schip Orangie, Muyde, Valck, Armuyden, Harinck, Hasewint, West-Cappel, de Vos, Cleyn Enchuysen, St. Laurens, Pallicatten ende andere meer; zoo haest doenlijck is, dienen dese schepen naede cust van China gesonden, doch dewijle tegenwoordich vyttermate qualijck van volck versien zijn ende nochtans veel volck dienen te senden, sal goet wesen, dat eenighe int eerste van toecomende mouson wel gemant voir uyt werden gesonden, die andere met de comste vande nieuw volck vyt vaderlandt wat vertoeuen.

67.

Den commandeur Reynssen ende andere aduiseeren, dat de groote swaere schepen op de cust van Lhina niet dienstich en zijn, doch evenwel zullen derwaerts, behaluen de voors. scheepen, eenighe groote scheepen gesonden dienen, zoo om allerley prouisie ende nootlijckheden nae Pehou, als weder van daer herwaerts zoo veel Chinese, als d'onse becomen ende de scheepen voeren connen, te brengen.

68.

Wij vinden geraeden, dat met de eerste scheepen een expres persoon, gelijck vooren geseght is, in ambassade na China gesonden werde met een missive aen Tourcharcijn, gouverneur van de prouinsie Hexiou, inhoudende, dattet ons leet is met haer in oorlooghe geraeekt te wesen ende om voordere onheylen voor te comen, dat andermael vrientlijck versoecken, dat de coninck gelieue toe te staen, dat de Chinese coopluyden met d'onse in Pehou moghen handelen, gelijck op andere plaetsen in Indien doen; soo dese missiue aengenomen werdt, met toesegginghe dat d'antwoorden in behoorlijcke tijt brenghen sullen, zal men daer nae redelijcke tijt vertoeuen ende ondertusschen geen hostititeyt plegen; zoo den handel vergunt wordt, zal men de vruntschap continueeren, maer bij aldien de voorschr. missiue niet aengenomen wert ende daer op geen recht bescheyt comt, dient dan de Chinesen den handel op alle

plaetsen van Indien, uytgesondert op Battavia, belet, een vloote in de bay van Chinchieu ende een ander onder Maccau ende Canton gehouden te worden.

69.

Wij verstaen, datter dit jaer geen joncken van Chinchieu nae Manilla noch elders vaeren zullen, doch vermits zoo veele van d'onse scheepen vande cust China verdreuen zijn, dat d'onse niet machtich en zijn geweest eenige scheepen ofte jachten omtrent Maccou ende Canton te houden, zout wel connen gebeuren, dat dit jaer vele Chinese waeren van daer tot ons groote naedeel ende tot des vijants groote voordeel naer Manilla geuoert werden, in alle manieren dient dit zoo veel mogelijck is, soo wel in Maccau als Cinchieu ende alle andere plaetsen, belet te werden.

70.

Soo den oorlooghe met de Chinese voeren moeten, zal u e. vooral ordre geuen ende ten hoochsten recommanderen, dat d'onse zoo grooten macht bij eenbrengen als doenlijck is, ende dat daer meede langhs de geheele cust van China inval ende lanttochten doen, haerluyder vaertuych oueral vernielen ende zoo veel volck mannen, vrouwen ende kinderen (lichten) als doenlijck is.

71.

Extraordinaris groote neersticheyt dient met sonderlinghe voorsichticheyt gedaen te worden, om, zoo de oorlooghe continueerd, een groote menichte van Chinese mannen, vrouwen ende kinderen vant landt te lichten ende in goede verseeckertheyt herwaerts te doen brengen, om Battavia, Amboyna, Banda daer mede te peupuleeren, alsoo de compagnie daer meede groote dienst geschieden zoude ende daer aen geuonden connen werden de lasten van den oorloogh, welcke de compagnie tot vervolch vande Chinesen handel sal moeten supporteeren, immers soo goeden dienst can de compagnie met de vervoeringhe van menichte van Chinesen als met goede prinsen van Chinese waeren geschieden; de Chinesen, door 't schip Haer-

lem op Battavia gebracht, zijn op rantsoen van 60 realen van achten ider hooft, behaluen het hooftgelt gestelt, ende aen de voornaemste Chinesen gedaen, op conditie voor ider ter maent vier realen van achten op reeckeninghe te betaelen, meerder becomende zullen perthye nae Amboyna ende Banda senden, ende mach daer gelijck hier de voorschr. maniere wel gevolcht werde, wel verstaende als t geheel rantsoen van 60 realen van 8 betaelt sijn, dat men dan de mannen consenteere na China te keeren, die zulcx zoude mogen versoecken, maer geensins toestaen dat van onse jurisdictie op andere plaetsen gaen resideren; om onsen handel te peupuleeren ende volck te houden, zal u e. geensins gedooghen, dat eenighe Chinese vrouwen van die zoude moghen becomen hebben weder nae China noch elders vyt des compagnies jurisdictie vertrecken ofte getransporteert te werden.

72.

Opt voorstel van Nieuwenroode gedaen, seggen wij als noch niet geraden te vinden, dat andre residentie naerder de cust van China zoecken, dan op Pehu begost is, vermits duchten dat meerder ongemack naerder aen de cust dan in Pehu vinden zouden.

73.

Soo de gelegentheit gedoocht, zullen October toecomende twee jachten naer 't zuydlant achter Java omt selue te ondersoecken gesonden dienen; zoo niet, moet zulcx noch een jaer vytgestelt werden, alsoo aent vervolgen van de Chinese beter geleghen is.

74.

Wij houden noodich ende goet te wesen, dat gestadich in de Molucos, Amboyna ende Banda, bij ider gouverneur, behaluen de ordinaris officieren, twee van de alder bequaemste persoonen tot raden van haeren ed. gehouden werden, zoo om voor raet te dienen, herwaerts ende derwaerts in hare jurisdictie gesonden te werden, de maniere van landen te leeren kennen, de gouverneurs in alles te assisteeren, als, inzonderheyt om voor te comen, dat de comptoiren naert vertreck ofte

ouerleyden van eenighe gouverneurs, door oneruaren geen ondienst geschiede; de voors. respective gouuerneurs met desen twee raeden geassisteert wesende, zullen dan des beter durnen ende vreyelijck licentieren mogen (zoo 't noodich was) alsulcken coopluyden, capiteynen, ondercoopluyden, luytenanten ende andere officieren, die qualijck gewent zijn ende hun apparentlijck geensins tot een spaerzaemme mesnagie ende reglement, volgens dese onse ordre ende genoomen resolutien zullen connen begeuen; let hier op ernstelijck, ende maeckt dat de retouren voordt vaderlant (met de winste van den Indischen handel) ende ordinaris incomsten bouen alle oncosten gevonden werden; zoo zal onse goede mesnagie effect sorteeren ende de compagnie beter dan voor desen gedient worden.

Geschreuen int fort Battauia, Ady ultimo January anno 1623.

Was onderteeckent: J. P. Coen ect.

1623.

Vertoogh van de staet der Vereenichde Nederlanden in de quartieren van Oost-Indien.

Hoe zeer de specerijen, edele gesteenten ende veel waeren in Orienten vallende t'allen tijden in Asia, Europa ende Africa geestimeerdt sijn geweest, werdt door de Heylige Schrift ende veel vermaerde historyen getuycht, den tijt heeft geleert, dat altoos soo rijck ende costelijck geacht zijn geweest elck om haer bijsondere wtmuntenheyt ende eygenschappen ende wesen, om dattet den Almogende Godt gelieft heeft, niet dan op zeeckere bijsondere plaetsen (die langen tijt bij 't meerendeel der menschen onbeckent sijn geweest) voort te brengen; ende om dat met groote moeyte ende costen, eer de groote zeevaerdt bekent was, vant eene lant int ander getransporteerdt wierden. Meer heeft de republycke van Venetien gesmert de diuersie van de handel vande Indische waeren dan 't verlies van veel steden ende landen, die den Turcksche keyser ende de Christen princen haer afnaemen, t'is oock kennelijck hoe grooten rijckdom de Portugesen met desen handel verkreghen, ende wat

afbreucke zij luyden door de vaert van de Neederlanders ende Engelse op India geleden hebben. Doen de Portugesen den handel van Indien alleen besaeten, hielden die in zulcke reputatie, dat veel perticulieren met den Indische handel zoo veel proffitteerde, dat daerdoor soo veel volck op haer cost ende auentuer naer Indien voer, dat veele plaetszen ende landen gepopuleerdt ende langhe jaeren sonder kosten van den coninck beseten hebben, d'eerste scheepen van de vereenighde Nederlanden, naer Indien vaerende, rendeerden van een twee drye ende vier, gelijck mede eenighe Engelsche scheepen; daernaer ist gebeurdt dat sedert de vereeninghe van de compagnien in de tijt van een ende twintich jaeren, niet meer dan twee capitaelen aen de participanten wtgedeelt zijn; wat hier van d'oorsaeck is, hoe eenige plaetsen geconquesteerdt zijn ende hoe den staet ende handel van Indien opt proffijtelijckste voor de compagnie ende de vereenighde Neederlanden verseeckert can worden, zullen uwe ed. ho. mo. sommierlijck voorstellen.

D'eerste schepen van de vereenighde Nederlanden in Indien comende ten tijde doen de specerijen in Europa door de Portugesen dier vercoft ende in Indien met inlantsche waren sonder gelt goetcoop ingecoft wierden, hebben de peper, nagelen, nooten ende foelye tot redelijcke prijs ingecoft ende in Europa zoo wel verkoft, dat haere perticipanten daer goede profeyten deeden; in desen tijt besaeten de Portugesen ende de Spangnaerden verscheyde forten ende plaetszen in Indien, waer van eenighe niet wel versterckt, noch behoorlijck met guarnisoen versien waeren, ende ziende wat schade haer door de comste van de Nederlanders genaecte, hebben veel weer gedaen om de Nederlanders met behendicheyt ofte met gewelt vyt Indien te houden ende den handel voor haer te versekeren; de vereenighde Nederlanden, siende wat profijten in Indien te doen waeren, dat de specerijen door de differente copers van verscheyden compagnien zeer hoogh tegen malcanderen opgejaecht wierden, ende dat de Spangnaerden ende Portugysen voornaemen haer met gewelt van Indien te weeren, zijn de verschey-

den compagnien in een vereenicht, ende nae dese vereenighe van jaer tot jaer veel schepen ende treffelijcke vlooten naer Indien gesonden, zoo om haer afbreuck te doen, den handel te verseeckeren, ende tot assistentie van vrienden. Wat rescontre op verscheyde plaetse te water ende te lande geuallen sijn zullen ouerslaen, ende alleene 't voornaemste van de staet van Indien betreffende aenroeren:

Van oude tijden zijn de inwoonders van de Molucos, Amboyna, Banda ende alle de omleggende landen in twee factien gedeelt geweest, d'een genaemt Ulle Cirba ende d'andre Ulle Lima genaemt; t'hooft van d'eene partyen was in de Moluquos den coninck van Ternaten, ende van d'andre de coninck van Tydor; dese de swacste wesende, naemen de Portugesen geerne tegen haer partijen te hulpe, waer door groote auantagie op haer vijanden bequaemen; hier door cregen de Portugesen voet int landt, ende hebben de Tarnatanen, met hulpe van de Tydoresen, veel plaetszen ende landen afgenomen, waer door de Tarnatanen eyndelijck genootsaect wierden, vrede met de Portugesen ende Tydoresen te maecken.

De partye van .... in Amboyna de swacste wesende, heeft haer onder protectie van de Portugesen begeuen ende is van haer gemaincteneerdt; den staet, macht ende aensien van de Tarnatanen in de Moluques vervallende, is gebeurt dat de landen van Amboyna ende daeromtrent, d'eene van de Portugesen ouerwonnen wierdt, ende d'ander den coninck van Tarnate afviel ende hun onder de Portugesen begauen.

In Banda zijn de Portugesen noyt verder gecomen dan tot den handel geadmitteert; bij 't stedeken, Comber genaemt, hebben hiertoe residentie gehadt, maer wierden op zekere tijt van de Bandanesen ouervallen ende doodt geslagen. In de voorschr. landen van Molucos, Amboyna ende Banda, ende nieuwers elders, sijn alleen wassende de giroffel-nagelen, nootenmuscquaten ende foelye; tot des menschen onderhout is in dese naest omliggende landen sagu wassende, maer geen rijs ende weynich andere nootlijckheden, ende alsoo d'een d'ander, niet

en conde deruen, is van alle tijden groote commercie van Jaua, Macassar, Patane, Syam ende andere landen, die ouervloedich van lijfftochten zijn, op de voorschr. landen gedreuen, ende zijn de Molucas, Amboyna ende Banda daer door veel meer dan andere landen gefrequenteert geworden, dewijle d'een ende d'ander met de specerijen middel bequaemen om haer gerief van cleeden van de cust van Cormandel ende Suratten te becomen.

Met de conquesten van Malacca bequamen de Portugesen de commercie, die vant Westen int Oosten met cleeden tegen de specerijen, Chinese waeren ende anderzints gedreuen wiert, ende zonden die alle andere natien af, hier maecten zij de stapel van den handel. Alle nootlijckheden, gelijck mede de specerijen, nagelen, nooten, foelye, peper, veel Chinese waeren ende andersints wiert haer wt alle quartieren ouervloedich toegebracht in ruylinghe van cleeden ende Chinese waeren, welck zijluyden met een cleen deel van de specerijen ende andere waeren bequamen, alle de specerijen, die nae Europa zonden, ouerwinnende; t'uytnemende groot voordeel met Malacca becomen, is oorsaeck, dat de Portugesen daer van alle omleggende coningen lange jaeren zeer bestreden zijn, ende alsoo de nagelen, nooten ende foelye niet dan bij westen Malacca geconsumeerdt ende derrewaerts door niemant dan die zij luyden zulcx toelieten, geuoert conden worden, hebben zij luyden de Indianen hare vrienden d'onderlingen handel op de Molucos, Amboyna ende Banda liber ende vrij gelaten; haer is oock onnoodich geweest andere ordinaris garnisoen in de Molucos, Amboyna ende Banda te houden dan de zwackeyt van hare vrienden (dat weynich was) vereyste, geen ander versterckinghe was haer van noode, dan om haer voor trouweloose ouervallinghe van vrunden te hoeden. Dese reden zijn de voornaemste oorsaecke, dat de Portugesen haer voornaemste macht in Malacca ende niet dan seer weynich volcx in de Molucos ende Amboyna hielden, noch oock geen forten dan eenighe torens ende zeer slechte wercken op de eylanden van Tydor,

Macjan, Batjan, Amboyna ende elders, daer de gelegenheyt van tijt ende zaecken zulcx d'eene tijt vereyste ende d'ander weder excuseerde, maer in Banda hebben noyt fordt gehadt, noch guarnisoen gehouden; nae dat de Portugesen verscheyde reyse vrede ende oorlogh mette Chinese gehadt hadden, is haer eyntelijck plaetse tot woninge om te handelen in Maccau vergunt, met conditie dat daervoor jaerlijcks zeker somme gelts aen den coninck van China zouden betalen; dat geen versterckinghe zoude moghen doen, geen jurisdictie dan ouer haer eygen volck exerceeren, ende dat niet een voet lants buyten de stadts plantinghe zoude bezitten; den handel, welcke de Chinesen op de naestgelegen omleggende landen dreuen, hebben op haer risico behouden, ende gelijck bij wijle eenighe van haere joncken door de Portugesen genomen werden, alsoo mede sijn dickwils verscheyden Portugese scheepen, als niet wel gewapent of niet wel op haer hoede waeren, van de Chinesen oueruallen ende voor goede prinsen genomen, zonder dat de onderlinghe vrede ende commercie daeromme gebroken wierd.

Hoe de Portugesen voet in Suphala, Mossambique, Melinde, Arabia, Persia, Ormus, Diu, Chaul, Goa, op verscheydene plaetsen van de cust van Malabaer, Cotchienien, Seylon, Negapatan ende Malapour vercregen ende lange sonder costen van de coninch met groodt proffijt gehouden hebben, zullen hier als buyten ons propoost wesende ouerslaen.

De eerste scheepen van de vereenighde Nederlanden, in de Molucos comende ten tijde dat de Portugesen daer (gelijck geseyt is) weynich volck hadden ende niet wel versterckt waren, wierden vruntlijck van de coninck van Tarnaten ontfangen; ende alsoo de Tarnatanen ende Tydoresen (als doen met malcander in vrede wesende) niet en zochten dan middel om haer van de Portugesen te ontslaen, hebben de hulpe van de Nederlanders, met groote aenbiedinghe daer toe versocht; t is haer oock toegeseyt, ende anno 1605 heeft Cornelis Sebastiaensz. de Portugesen haer fordt van Tydor met hulpe van de Tarnatanen afhandich gemaeckt; den coninck van Tydor versocht, dat de

Nederlanders 't zelue met haer garnisoenen wilden bezetten, den coninck van Tarnate was daer tegen, versoeckende dat hij opt fordt van Tarnate volck wilde leggen ende den coninck van Tydor met sijn voornaemste adel verdelgen, maer alsoo de Nederlanders haer beyde afsloegen, ende de vruntschap zoo wel met d'eene als met d'andere wilden onderhouden, vertrocken van daer, zonder ander volck dan eenighe coopluyden met coopmanschappen tot den handel op Tydor ende Tarnaten te laeten, daer inne geen van beyde coninghe (die malcander niet en vertrouden ende elcander sochten te ruyneeren) wel te vreden waeren; den coninck van Tydor nam d'occasye waer, heeft den Spaignaerden in Manilha voordt vertreck der Neederlanders verwitticht, ende haer assistentie om de Tarnatanen te verdelgen versocht; hierop sijn de Spaignaerden, die over langhe een aenslach voorgenomen hadden, anno 1606 van Manilla in de Mollucos gecomen, hebben haer op Tydor versterckt, garnisoen aldaer geleyt, de Tarnatanen opt onversienst ouervallen ende de stadt Gamme-lamme op Tarnate met cleyne wederstandt ingenomen, de Tarnatanen wierden verstroyt ende haeren coninch, die de Spaignaers met behendicheyt geuangen cregen, nae Manilha gevoerdt; nae dat de Tarnatanen dit ongeual ouergecomen was, is des coninckx soon door die van 't schip Westfrieslant ende eenighe adel in zijns vaders plaetse coningh gemaeckt, ende zij hebben nae Bantam ende Amboyna gesonden om assistentie aen de Nederlanders; hier op is den admirael Matelieff, anno 1607, in de Molucos gecomen, heeft de verstroyde Tarnatanen weder vergadert, een fordt op Malleyen begost, een contract met de Tarnatanen gemaeckt, dat haer tegens de Spaignaerden ende Portugesen assisteeren zouden, mits dat alle de nagelen, zoo in de Molucos als in Lohee, Combello ende elders onder des coninckx gebiet vallende ordinairie prijs aen de Nederlanders alleen leueren. t Volgende jaer, anno 1608, is den admirael van Caerden in de Molucos gecomen, heeft den Portugesen 't eylandt Macjan (welck de Tarnatanen pretendeerden, ende door de Portugesen ende Ty-

doresen wel 40 jaeren beseten was) afgenomen, ende daer sijn drie forten gemaeckt; daer nae is anno 1609 door Symen Hoen, 't fordt van Batsjan op Labochoe gewonnen; 't sedert sijn derrewaerts van jaer tot jaer tot nu toe veel schepen, menichte van volck ende alderley prouisie gesonden tot assistentie van de Tarnatanen, omme den Spaignaerden van daer te drijuen, ende den handel van nagelen voor de compagnie alleen te verseeckeren; hier tegen hebben de Spaignaerden van Manilha haer volck in de Molucos van jaer tot jaer met provisie voorsien, ende is d'oorlogh aldaer tot nu toe opiniatelijck om de possessie van de Molucos gevoert, de Nederlanders de Tarnatanen ende de Spaignaers de Tydoreesen te hulpe hebbende; verscheyden exploiten zijn daer van wedersijde, zoo te water als te lande, met differente successen gedaen. De vereenigde compagnie heeft lange jaeren elf forten in de Molucos gehouden, beset met omtrent 500 blancke koppen, te weten, opt eylandt Tarnate vier, genaemt Malleyo, Taluco, Tacomma ende Caliamatta; opt eyland Macjan drie, Taffaso, Guoffignia ende Tabilola; op Mothier een; opt eylandt Gilolo een; op Batsian een, ende opt eylandt Tydor een; op Tarnaten hebben de Spaignaerden gemeenlijck drie forten gehouden; op Tydor drye andere, ende opt eylandt Gilolo een, versien met omtrent 500 blancke koppen.

Die van Hitto, door de Portugysen ouerwonnen ende wt haer lant verdreuen zijnde, hebben nae Bantam om assistentie aen de Nederlanders gesonden, versoeckende, dat haer onder protextie vande Ed. Ho. Mo. Heeren Staten wilde nemen, mits haer religie behoudende, ende dat alle de nagelen in haer lant vallende aen de Nederlandsche compagnie alleen zoude leueren; hierop is den admirael Verhage met eenighe scheepen naer Amboyna geuaren, ende heeft, anno 1605, zonder wederstandt het kasteel van de Portugeesen gewoonen, haer wech gesonden ende die van Hittoe weder in haer landt gestelt; d'inwoonders van al d'omleggende landen, zoo Christenen als Mooren ende Heydenen, die tot dien tijt onder de Portugesen gestaen had-

den, hebben haer onder subjectie van de Ed. Hoog Moogende Heeren Staeten Generael begeuen ende den eedt van getrouwicheyt gedaen; aldus hebben haere Ed. Hoog Moogende de souverainiteyt vant landt van Amboyna, Hittoe ende veel omleggende landen ende eylanden becomen, en zijn in dese landen zoo wel protecteurs geworden van de geene, die altoos de Portugesen tegen de Tarnatanen assisteren, als van de Molucos van Tarnataen ende haere consorten; doch hieromme en laeten de Tarnataenen niet te onderstaen, dese luyden zoo wel als die van Macjan met behendicheyt ende met gewelt tot haere deuorie ende subjectie te brenghen, t'welck tusschen de Nederlanders ende Tarnaten veel onlust, groot jaloersye ende wantrouwen veroorsaeckt; 't volck van Hitto is een volck, 't welck noyt onder de coninghen van Tarnaten gestaen heeft, maer zijn met de Tarnatanen, die van Loehoe, Combello ende haere consorten, tegens de Portugesen verbonden geweest, zoo dat altoos tusschen twee wateren geswommen hebben ende noch zwemmende zijn.

De Tarnatanen weder op Mallyen in goede standt gebracht zijnde, extendeerden voorder, met hulpe ende aensien van de Nederlanders, haer gebiedt soo wijt ende zijt alse eenichsins doen connen; vande omleggende landen hebben weder veel volcx tot haere deuotie gecregen, de eene met soeticheyt, list, bedroch, ende d'andere met openbaer gewelt ende groote tyrannie, zonder dat daer op van de Nederlanders regardt genoomen wiert, de conquesten van de Tarnatanen mede voor de haere houdende.

Terwijlen de Tarnatanen in de Molucos vytterlijck zeer goede correspondentie, vrintschap ende eenicheyt met de Nederlanders hielden, hebben sij ondertusschen door haere stadthouders, die van Hittoe, Loehoe, Combello ende andere, haere consorten met behendicheyt getracht, de ondersaeten van de Ed. Hoogh Moogende Heeren Staten Generael in Amboyna mede tot haer devotie te brengen met soeticheyt, bedroch ende gewelt; hebben eenighe daertoe gecreghen ende tegen de Nederlanders

rebel ende ongehoorsaem gemaeckt, omme allenskens 't casteel Amboyna van de geaffectioneerde t'ontblooten ende met de Nederlanders naer haer welgeuallen te handelen; te dese eynde hebben veel volck op Malleye ende Loehoe vergadert ende zijn gestadich door haere priesters besich, omme de Christenen van de christelijcke religie te trecken, ende Moors te maecken; hier mede brenghen oock wel te wege, want soo haest jemandt tot dese veranderinghe van de religie comt, werden datelijck van vrienden tot vijanden verandert; de Nederlanders eyntelijck dese meneën in Amboyna zyende, gewaer gewordende ende vernemende, hebben hun met behendicheyt ende gewelt daer tegen gestelt, waerdoor soo veel de vordere ondercruipinghe vande Mooren wat gestuttet, maer niet wech genomen is; ouer dese onbehoorlijcke proceduren zijn verscheyden clachten aen de coninch van Tarnaten en zijnen raet gedaen. In het openbaer is daer op zeer goet bescheyt gegeuen, maer int heymelijck vaeren zij met quade meneën voordt; gelijck de Tydoresen de Portugesen ende de Spaignaerden te hulpe naemen, omme haer tegens de Tarnataen te verseeckeren ende die te ouerheeren, alsoo hebben de Tarnataenen de Nederlanders te hulpe versocht, omme t gewelt der Spaignaerden ende Tydoresen af te keeren ende haer te vermeesteren, meenende haere hulpe als een roede te gebruycken ende die daernae int vier te werpen; maer vernemende hoe elck van andere gesecundeerd wordende gemainctineerdt, dat met langhduerighe oorloogh haer zeluen consumeeren, ende dat op de genoomen voet niet wel tot haer ooghmerck konnen comen, soecken zij andere raedt om tot haer bijsonder voornemen te comen; hebbende de Tarnatanen ende Tydoresen verscheyden reysen, tegen advys van hare protecteurs, treues met malcander gemaeckt; de Tydoresen zijn tegens de Spaignaerden in de wapenen geweest, ende de Tarnatanen hebben ondergeleyt, haer met behendicheyt meester van eenighe Nederlantsche forten te maecken, maer t'is d'een ende d'ander tot noch toe misluckt.

Terwijlen den oorlooch tusschen de Nederlanders ende Spaig-

naerden heftich in de Molucos geuoerdt werdt ende de nagelen daer door verlooren gingen, hebben de ondersaeten ende bontgenooten van de Nederlanders in de omleggende landen van Amboyna zoo veel nagelboomen aengeplant, dat de Nederlanders haer gerief daer becomen; ende om haer van de moetwil der Bandanesen te ontlasten ende nooten ende foelye mede te verseeckeren ende de Spaignaerden daer inne te preuenieren, is int jaer anno 1609 een fordt opt eylant Nera in Banda versocht; de inwoonders stondent toe, maer terwijl het fordt gemaeckt wierdt, hebben d'admirael Verhoeue ende zijnen raedt (met den anderen vriendelijck vergadert zijnde om een goet accoort te maecken) oueruallen ende vermoordt, trachtende voorder alle de Nederlanders te verdelgen, doch wierden gestutt, nae dat metten voorgeschreuen admirael omtrent 45 persoonen deerlijck vermoordt waeren.

De oorloogh hier mede in Banda ontsteecken wesende, wiert t eylant Nera geheel ouerwonnen ende t voorsz. fordt voltrocken; ende nae dat de Bandaneesen de soeuereyniteyt van alle de eylanden Banda aen de Hoog Moogh. Heeren Staeten Generael opgedraegen, den eedt van getrouwicheyt gedaen; ende per contract belooft hadden, alle de nooten ende foelye tot zeecker prijs aen de geoctroyeerde compagnie der vereenichde Nederlanden en aen geen andere te leueren, is haer vrede ende de vrije possessie van haer lant gelijck te vooren vergunt, doch corts daernae van nootlijckheden versien ende de meeste scheepen vertrocken wesende, naemen de wapenen weder aen, maer alsoo daer mede niet conde vorderen ende de prouisie haer quam te gebrecken, heeft d'eene partye vrede gemaeckt ende de andere de oorloogh gecontinueerdt, tot dat van de Engelse, Portugesen ende omliggende volcken tegens de Nederlanders gestijft wierden, als wanneer wederom een generaele oorloge aennaemen ende telcken reys als in zoberen staet geraecten; ende de Nederlantsche macht haer te groodt viel, maeckte weder vrede ende hielden die niet langer dan haer goet docht; den tijt van twaelff jaeren, met vrede ende oorlooghe ende

differente successen gepasseerdt wesende, zijn eyntlijck door den generael Coen int jaer 1621 alle de eylanden van Banda t'eenmael ouerwonnen ende in vrije possessie van de vereenichde compagnie gebracht; de inwoonderen zijn meest alle door den oorlooch, armoede ende gebreck vergaen; seer weynich isser op de omliggende landen ontcomen, ende werden als nu de voors. landen weder met ander volck gepopuleerdt.

Terwijle gedurende de eerste thienjaerighe reeckeninghe de peper in Europa zeer goeden coop was, ende de raeden in Indien geraetsaemst docht, alle des compagnies macht in de Molucos, Amboyna ende Banda te gebruycken, omme de Spaignaerden van de quartieren te weren, ende de saecken zoo te schicken, dat de gemaeckte contracten van de trouweloose Mooren onderhouden mochten werden, is gebeurdt dat, onderwijlen de middelen van de Nederlanders aldaer geconsumeerdt wierden ende dat d'Engelschen den handel van Suratten op Engelandt ende Indien alleen dreuen, gelijck mede eenige jaeren langh 't meerendeel van de peperhandel, zonder andere oncosten te draghen dan 't gaen ende keeren van hare schepen; hier mede deden zoo goeden proffijten, dat haere participanten van een, drie, vier ende vijff uytgedeelt wierdt; door dese proffijten verleckert zijnde, hebben d'Engelse stercker geequipeert, meerder schepen ende meerder capitaelen naer Indien gesonden, inschrijvinghe van 180 tonnen gouts capitael tot employ doende, met behendicheyt ende arrogantie onderstaende de Nederlanders den handel van de Molucos, Amboyna ende Banda t'ondercruypen, haere vijanden assisterende; de Nederlanders dit ongelijck niet connende gedoogen, hebben haer met gewelt daer tegen gestelt, ende eenighe van de Engelsche schepen (die expres schijnen gesonden te wesen om actie te zoekken) genomen; item daer nae vernemende, hoe een tijt langh des compagnies middelen in de Molucos, Amboyna ende Banda geconsumeert waeren, terwijle de Engelsche zeer groote profeyten met den peper, den handel van Suratten ende Cormandel deden, hebben meer begost groote pertijen peper tegen

d'Engelsche tot Bantam ende elders op te coopen ende veel ouergesonden; hierdoor is de prijs in Indien geresen, ende in Europa zeer gedaelt, waer ouer de Engelschen quamen te missen de groote proffeyten, die met meer wtrustinghe van meer schepen ende gelt dan te vooren meenden te becomen, waer ouer zij soo gealtereerdt wierden, dat haer dochte met de gesochte actie recht genoech becomen te hebben, om den handel van Indien met gewelt van de Nederlanders aen haer te nemen.

Terwijle de gedeputeerden van de Hoog Moogh Heeren Staeten Generael met de gedeputeerden van coninckliicke maj[t]. van Engelandt ende van beyde compagnien besich waeren om de twee compagnien te vereenighen, alle misverstanden wech te nemen, den handel van Indien voor beyde compagnien tegen den gemenen vijant te verseeckeren ende zoo te reguleeren, dat beyde compagnien daer van goede proffeyt mochte genieten, was corts te vooren door d'Engelsche compagnie een groote vloote naer Indien gesonden, met ordre om gewelt tegens de Nederlanders te gebruycken, daer sulcx goet ende proffijtabel zoude vynden; goet vertrouwen op haer secreet desseyn hebbende, wiert licht geaccordeert, dat een yder zoude houden de landen ende forten, die elck als doen besadt.

Die van Bantam ende veel andere Indianen meer, ziende hoe dagelijcx meer ende meer schepen van de Nederlanders, Engelsche ende oock eenige Fransen in Indien quamen, zijn hier van zeer jaeloers geworden, insonderheyt die van Bantam, welcke de daegelijckse comst van zoo veel scheepen ombesichtelijck was; hier ouer heeft de coninck van Bantam voorgenomen, naerder zorge voor zijne staet te dragen, ende de macht van de Nederlanders ende Engelschen in dwang te houden; tot desen eynde heeft hem met d'een tegen d'andre beholpen, de tollen verhoocht, veel quaede tractamenten gedaen, d'een met d'ander gequelt, ende een monopolie met de peper gefabriseerdt.

De Nederlanders dese desseyns bespeurende, zochten t gewelt van Bantam te ontgaen; tot desen eynde wert tot Jackatra

een comptoir gestabilieerdt ende den handel tot Jambay ende elders meer dan oyt te vooren gevordert, alwaer d'Engelsche haer oueral volghden; den coninck van Bantam desen vytvlucht ten hoochsten ontsiende, vresende dat zijnen dwanck souden ontgaen ende den handel van Bantam tot Jaccatra diuerteeren, heeft gesocht zulcx in aller manieren voor te comen, maer door wantrouwen de rechte middel niet gebruyckt; door dese deferente desseyns van de Nederlanders, Engelschen, die van Bantam ende Jacatra, elck nae sijn bijsonder ooghmerck werckende, zijn de misverstanden daegelijcks zeer gewassen; op allerley manieren heeft den coninck van Bantam onderleyt, den coninch van Jaccatra soo te disponeeren, dat de Nederlanders van daer zoude doen vertrecken; langhe heeft Jaccatra Bantam daer inne wederstaen, ende alsoo haer beyde ontsagen, openbaer gewelt tegen de Nederlanders te gebruycken ende haer bekent te maecken; verdroegen eyndelijck een derde persoon voor den quaeden man te gebruycken, opdat die van Bantam ende Jaccatra haeren goeden naem mochten behouden ende geen machtighe vijanden op den hals halen. Pangeran Gabangh, een persoon, die de Nederlanders ende Engelschen altoos de meeste vrientschap, tot grootste misnoegen vant gouvernement van zijn broeder Pangaran Aria Prauade Mangala gouverneur van Bantam, bethoonde ende daer door 't meeste credyt bij haer wel hadde, is voor de quade man gecoosen; dese heeft de zaecken (die vyttermaeten listich beleyt ende met zeer schoone schijn becleedt was), aengenomen; in Augusty ann 1618 des nachts meende hij, onder een vriendelijck schijn met behulpe vant volck van Jaccatra, des compagnies huysingen tot Jaccatra met gewelt af te loopen ende zijn personnagie te spelen: dan alsoo tegen een quaed voornemen versien, ende t volck in de wapenen gestelt was, heeft zijn voornemen uytgestelt ende is met vrientschap gescheyden; nae dese misslach zijn onder voors. coningen verscheyden andere voorslagen gedaen, doch alsoo eyntelijck door tegenwercken der Nederlanders wanhoopten, omme met behendicheyt tot haer oogh-

merck te comen, namen vooren gewelt te gebruycken ende de Engelsche tot hulpe te nemen.

Om gewelt met zeeckerheyt te doen was noodich, dat de stat Jaccatra aen de zeecandt versterckt ende met eenige nieuwe wercken versien wierden; dit is naer voors. misslach bij der handt genomen ende zoo haest de Nederlanders zulcx vernaemen, hebben met behendicheyt daer tegen gearbeydt ende haer allenskens met tegen geweer versterckt.

Alsoo de Engelse, om beter tot haer disseyns te comen, vytgestroyt hadden, dat jet zonders op de Molucos, Amboyna ende Banda wilde voornemen, ende door de Nederlanders (die weynich op haer groot voornemen dachten) tijdelijck eenighe schepen van Jaua nae Amboyna gesonden waeren, is den Engelsche admirael Tomas Dael met zijn vloote van Engelandt op de cust van Jaua gecomen, ten tijden dat de Nederlanders aldaer gans qualijck van volck ende schepen voorsien waeren; de voors. admirael Dael in December anno 1618 negentien Engelse schepen omtrent Bantam vergadert hebbende, ten tijde dat de coninck van Bantam ende Jaccatra met haer verborgen desseyn tegen de Nederlanders mede vaerdichen, ende zijluyden metten Mataran ende met die van Macassar oock in oorloogh waeren, heeft hem dicto Dael met behendicheyt voor Bantam meester gemaeckt vant schip de Swaerten Leeuw, tot groot genoeghen van de coningen van Bantam ende Jaccatra, ende is met elff schepen op t spoedichste nae Jaccatra geloopen, om de Nederlansche schepen, aldaer zijnde, mede te vermeesteren; dese tijdinghen bij de Nederlanders tot Jaccatra comende, ende ziende hoe dat daer te lande met verscheyden batterijen beset wierden, resolueerden alle gewelt met gewelt te weeren; tot desen eynde staecken den brant in de huysen rondom haer staende ende versterckten haer te lande nae vermogen; verhinderde de voordere aproche van haere vijanden, ende liepen d'Engelsche te water met zeuen scheepen tegen, ontjaechden haer een Nederlants schip; ende nae dat de Nederlanders met zeuen schepen tegen elff drie dagen slagh gepresenteerdt had-

den, zeuen glasen schutgeueer met haer gehouden hadden ende d'Engelse met drie andere schepen versterckt waeren, liepen de Nederlantsche schepen om meerder macht te versamelen nae Amboyna, haer fort tot Jaccatra te waeter ende te lande belegert latende.

Aldus tegen drie vijanden ende tegen drye disseynen in openbaere oorloogh gecomen wesende, hebben de coningen van Bantam ende Jaccatra d'Engelschen versocht met volck ende geschut t'assisteeren, ende weder met die vant fort, sonder limitatie van tijt, treues gemaeckt; de coninck van Jaccatra ten houe crijgende den commandeur vant fordt der Nederlanders, onder 't pretext dat een goedt accordt beraemen zoude, heeft den zeluen met zijn suyte geuangen genomen ende zeer qualijck getracteerdt, doch euenwel wierdt de treues ofte stilstandt van wapenen geconfirmeert, van d'eene om int fordt toeuoer van allerley prouisie te becomen, ende van d'ander omme de belegerde met nieuwe batterijen te naerderen ende haer met schoon schijnende handelinge te verkloecken.

Ondertusschen hielt den coninck van Bantam in des comp. huys aldaer omtrent hondert mannen geuangen, onder protext dat haer voor offence van de Engelsche in beschermingе hielt.

Gedurende desen stilstandt van wapenen sijn de Engelschen met .... mannen en .... stucken geschut gelandt; t'seluige geplant hebbende, wierden die vant fordt met dreygementen tot accordt (om de plaetse aen de coninck van Jaccatra ende de Engelse ouer te geuen) gebracht, met conditie dat de geuangen commandeur vant fordt met zijn suyte eerst weder bij den zijnen int fordt in vrijheyt stellen zoude, maer alsoo d'Engelsche ende Jauanen elck voor ander na de possessie van 't fordt, geschut ende goederen stonden, heeft den coninck van Bantam de ouerleueringhe aen de Engelsche ende aen den coninch van Bantam, segge Jacatra, doen verhinderen, de Engelsche lelijck afgeschildert ende met de geuangen Nederlanders, die hij tot Bantam hadde, heeft hij te wegen gebracht, dat de belegerde

accordeerden de plaetse aen den coninck van Bantam, ende niet aen d'Engelsche, noch aen die van Jaccatra ouer te leueren.

De Engelsche dese verhinderinghe vernemende, vielen in vrese dat Bantam haer niet beters dan de Nederlanders tracteeren zouden, deden al haer goet van Bantam t schepe, ende versochten van de Nederlanders tot Jaccatra licentie om haer geschut ende volck voorbij t fordt, onder haer bescherminghe, weder aen boordt te mogen brengen, welcke haer geerne vergunt wierdt.

Den coninch van Bantam, menende de Nederlantsche ende Engelsche ouerwonnen te hebben, maeckte hem oock meester van den coninck ende 't volck van Jaccatra, liet denseluen ende alle, die hem suspect waeren, in de jurisdictie van Bantam voeren ende sonde sijn gecommitteerde met verscheyde joncken om de possessie vant Nederlantsche fordt te nemen; de Nederlanders antwoorden, dat wel genegen waeren de plaetse ouer te leueren ende daer wt te vertrecken, maer vreesden dat met in zee comende weder van d'Engelschen schepen genoomen zoude werden; derhaluen versochten, dat het den coninck gelieue, haer eerst een vrije pas van de Engelschen te zenden ende hun van haer te verseeckeren, maer alsoo den coninck van Bantam hier toe geen raedt en wiste, stelde hij weder dreygementen te werck, seggende, dat de Engelschen wederom zoude doen landen, ende dat gesaementlijck haer vytterste macht te werck souden stellen, zoo de plaetse niet ouergauen.

De Engelschen, mede siende haer wensch misluckten, ontboden oock, soo de Nederlanders haer de plaetse niet ouergauen, dat andermael met haer geschut zouden landen, ende met hulpe van de Jauanen alle gewelt gebruycken, doch alsoo met voors. onderhandelinghe int ouer ende weder ouer zenden nae Bantam zoo veel verliep, dat de belegerden ondertusschen soo versterct waeren ende sulcken moet schepten, dat haer dochte de plaetse genoechsaem tegen alle gewelt totte comste vant secours van Amboyna houden conden, resolueerden 't fordt te

houden ende leyden de coninck van Bantam ende de Engelsche met beleeftheyt aff.

Terwijle dese belegeringhe vant fordt Jaccatra duerde, is in Amboyna ende omtrent Grissy een vloote van sestien Nederlantsche schepen vergadert; dese zijn op 't alderspoedichste toegerust ende na Jaccatra geloopen, deden in passant Japara aen ende liepen de plaets voor de tweede mael aff, tot reuengie vant quaedt door die van den Mataram gedaen; in 't laeste van May anno 1619 arriveerde dese vloote voor 't fordt van Jaccatra, datelijck wierdt een tocht te lande gedaen, 't fordt ontsedt, de belegeringhe opgeslagen, de stadt van Jaccatra ingenoomen ende die van Bantam landewaerts in op de vlucht gedreuen; de coninck van Bantam, dese tijdinghe becomende ende vresende, datse Bantam mede alsoo zoude aentasten, ontboodt datelijck tot meerder verseeckeringhe alle het volck vyt het landt van Jaccatra, ende hebben de Nederlanders de possessie van 't zelvinghe alsoo becomen.

Doen voors. Nederlantsche vloote voor Jaccatra arriveerde, lagen de Engelsche met haer schepen op haer voordeel aen de eylanden in de strate Sunda, drye Chinese joncken lossende, die zij op reeckeninghe van 't gene van Bantam pretendeerden genomen hadden; soo haest de comste van de Nederlantsche vloote vernamen, sijn sy wt de straet Sunda vertrocken ende nae de cust Cormandel geloopen.

De Nederlantsche vloote voor Bantam comende, heeft de conick alle het volck, welck zij geuangen hadden, gerelaxeerdt ende de Nederlantsche goederen laeten vytvoeren, mede seggende, dat niet anders begeerden dan d'oude vrientschap t onderhouden, de schult van alle misuerstanden aen de Engelsche ende den coninck van Jaccatra geuende; doch alsoo vernaemen dat een schoon gelaedt veynsde, om het van alles te versien ende te versteroken, den handel behendich belettende, omme de Nederlanders daer door van Jaccatra te dringen, is de reede van Bantam door haer met eenighe schepen ende cleyne vaertuych beset, de vaerten alle toeuoer ende de visscherije beledt om Bantam

daer mede te dringhen, vrede te houden ende den handel toe te staen laeten, waer door in openbaere oorlooghe met die van Bantam veruielen, welcke als noch is duerende; doch niet sonders is van d'een ende d'ander verricht noch geattenteert in regaerd van de importancye van den handel van Indien. De groote macht van Spaignen, d'ontrouwe van de Mooren ende de quaede attentaten van den Engelschen heeft den generael ende raed van Indien lange jaeren successivelijck veel schepen, meenichte van volck ende een groote zomme gelts van de vereenichde compagnie versocht, omme tijdelijck tegen alle voor verhaelde zwaericheden te versien, den handel oueral nae behooren waer te nemen, den vijandt den handel te beletten, ende voor de vereenighde compagnie te verseeckeren; maer alsoo de constitutie van zaecken in Nederlandt niet toe en lieten alles behoorlijck te gelijcke fournieren, is altoos t'een of t'ander in Indien gebreck geweest, ende dat gemenelijck ten tijden alst noodichst van doen was.

Een groodt deel van de eerste middelen van de vereenichde compagnie zijn geconsumeerdt, om de Molucos, Amboyna ende Banda te verseeckeren; daer nae, doen met gelt goede profeyten te doene waeren, wasser gelt gebreck, ende de Engelschen gingen met de profeyten deur; doen men redelijcke zomme gelt gesonden heeft, quam t gelt t'onpas, de goederen waeren in Indien zeer duer, niet wel te becomen, ende men verviel in gebreck van schepen.

Dese occasie van d'Engelschen waergenoomen zijnde, onderstonden zij de Nederlantsche compagnie met openbaer gewelt te ruyneren ende alsoo noodich was, dat daer tegen macht van schepen ende volcck naer Indien gesonden wierden, is de Nederlantsche compagnie door de gedane extraordinarise groote equipagie ende den quaeden aftreck der specerijen in Europa in extraordinarise groote belastinghe veruallen, ten tijden als veele daer minst op dochten ende rijcke vytdeelinghe verhoopt hadden, welck veel onlust in veelen veroorsaect heeft.

Nae de middelen in Indien geweest zijnde, is d'extencie van

den handel ende 't voornemen op den vijandt gedaen; door gebreck van capitael of van schepen heeft de Nederlantsche compagnie den handel oueral in Indien niet waernemen connen; in Suratten ende alle omliggende landen, gelegen van Cabo de Commorijn tot Cabo de Bona Esperance in cluys, daer de Portugesen ende Engelschen zoo treffelijcken handel drijuen, heeft de compagnie tot noch toe weynich ofte niet gehandelt ende weynich versocht; op de groote landen van Sumatra, Bengala, Patana, Chiam is mede weynich handel gedaen; niet eer dan int jaer anno 1622 is in Indien middel geuonden, omme met eenich apparent aensien behoorlijck nae de alderrijcste handel van China te trachten, doch is lange tijt te vooren wel simpelijck versocht geweest; op de cust van Manilla, Maccau, Ceylon, Goa ende Mosambyque sijn bij wijlen te waeter met differente zuccessen wel eenighe vliegende tochten gedaen, omme den vijandt zijnen handel te beletten, maer omme zelfs den handel te vercrijgen, den vijandt ende geueynsde vrinden doot te vaeren, weynich ofte niet is daer toe tot voors. tijden onderleyt; nae voorgaende conquesten van de eylanden Banda ende 't conincrijck van Jaccatra, de vereenichde compagnie omtrent hondert zeylen in Indien hebbende, is op een tijt d'ordinarien handel waergenomen, ende zijn veel verscheyde vlooten vuytgesonden, te weeten: een van zeuen seylen in compagnie van vier Engélsche nae de cust van Goa ende Mosambyque, een van acht zeylen op de cust int vaerwaeter van Malacca, een van vijff seylen nevens 5 Engelsche na Manilla, ende een van sestien schepen nae China.

De eerste vloote heeft omtrent Mossambyque drie caracquen met haer ingeladen goederen van vyce roy el conde de Vidiero vermeestert, doch weynich voordeel heeft de Nederlantsche compagnie daer van becomen; daer na liepen naer Goa ende hebben dese rede beset, omme te beletten dat int jaer anno 1623 geen caracquen van Goa naer Portugal varen; van twee drye int jaer 1622 van daer vertrocken waeren, is een door twee Nederlantsche schepen omtrent de Cabo de Bona

Esperança gerescontreerdt ende zoo getracteerdt, dat met volck ende goedt in zee gesoncken zijn.

Op de tweede tocht int vaerwater van Mallaca werdt den vijandt in zijnen handel op China ende d'omleggende landen groote affbreuck gedaen, veel scheepen zijn haer affgenomen ende aen de wal geraeckt, maer weinich heeft de compagnie daer aff geproffitteerd.

De derde vloodt, die int jaer anno 1622 op de cust van Manilla geweest is, heeft den vijandt daer groote afbreuck gedaen, veel joncken van China op Manilla handelende genomen ende redelijcke goede prince becomen; de tocht door 't voors. vierde vloodt anno 1622 op de cust van China gedreven, is voor de eerste reyse genoechzaem infructueus gevallen ende dat door verscheyde misvallen ende inconvenienten, die haer ouergecomen zijn ende t goet voornemen verhindert hebben; met omtrent zes hondert coppen is in passandt op Maccau een vliegende tocht gedaen; door quaet beleyt ende disorder van de toespringers hebben de Portugeesen haer met verlies van 340 mannen afgeweerdt; daer nae is een fort in de piscadores opt eylandt Pehou gemaeckt, versochten de Chinesen aldaer of elders (daer sulcx voor beyde best gelegen comt) bij haer te comen handelen, de Chinesen hebben den handel ontseyt ende de Nederlanders geinsinueerdt van Pehou te vertrecken, eer haeren coninck ordre gaue gewelt te gebruycken.

Op desen ontsegh is den Chinesen d'oorloogh aengeseyt ende op haeren cust oock aengedaen, doch naederhandt is opt vertreck van de generael Coen goet geuonden de hostile proceduren voor een tijt op de cust van China te doen naelaeten, ende den handel andermael vriendelijck te versoecken, mits dat den Chinesen den handel euenwel op alle quartieren bij den vijandt ende elders (uytgesondert Batauya) belet wierde; in Indien wiert bij veele, die van de gelegentheyt van China menen kennisse te hebben, voor zeker gehouden (bij aldien de zaecke behoorlijck vervolcht wierde), dat de Nederlantsche compagnie den Chineschen handel op Pehou off daer omtrent met oog-

luyckinghe ofte openbaere toelatinghe becomen zullen. Int voors. dischoers is onder anderen zommierlijck begrepen de voornaemste poyncten van saecken, daer mede ende daerin ten delen bewesen can worden, wat d'oorsaecken zijn dat d'eerste schepen, van Nederland ende Engelandt nae Indien vaerende, aen haere participanten van één, drie ende vier rendeerden, ende dat van de geoctroyeerde compagnie (zedert d'ingangh vant octroy anno 1602, door de Ed. Hoogh Moogh. Heeren Staten Generael gegeuen) maer twee capitaelen tot nu toe vytgedeelt zijn, zonder ander effecten bouen haere belastinghe in dese landen te hebben dan de waerdye van omtrent twintich tonnen gouts; tegenwoordich heeft de compagnie daer en bouen in Indien aen goede effecten 61 tonnen gouts, 90 schepen ende jachten; onder de souvereyniteyt van d'Ed. Hoogh Moogh. Heeren Staten Generael besitten (soo vooren geseyt is) de landen van Molucos, Amboyna, Banda, 't coninckrijck van Jaccatra, Palacatte ende de Piscaderes, beset met 20 forten, welcke van ammenutie van oorlooghe, volck ende andere prouisie redelijck wel voorsien zijn.

Wat raet daer is om de staet van de compagnie in Indien voor de vereenighde Nederlanden te verseeckeren, den vijandt daeruyt te crijgen, de compagnie t'ontlasten van hinder, schade ende moeyte, welcke vijanden ende geveynsde vrinden haer aen doen, ende omme de participanten aen de langhe verwachte gewenste vruchten te helpen, sullen voorder ondersoecken:

Door pertinente reecqeninge blijct, dat d'incoop van de retouren, in tijt van omtrent neghen jaeren van Indien gecomen, bijcans zoo veel beloopt (als) welck in de seluen tijt nae Indien is gesonden, vytgesondert tgene daer noch in wesen is, ende de taxatie van de verouerde goederen, voor ingecofte retouren gerekent.

Dit aldus zijnde, wat is dan d'oorsaeck dat dezelue retouren zoo goede proffeyten aen de perticipanten niet en rendeeren, als de retouren eertijts voor t octroy aen de Nederlanders ende Engelschen deden? De oorsaecke hiervan, ende hoe men t gewenste effect becomen zal, zullen in de naervolgende poincten voorstellen, te weten:

Ten eersten op de retouren van Indien.

Ten tweeden op de equipagie vant Nederlandt na Indien.

Ten derden op de oncosten, die in Nederlandt ende in Indien gedaen worden.

Ten vierden op de inlantschen handel van Indien.

Ten vijfden opt beneficeeren van de geconquesteerde landen in Indien ende aenplantinghe van verscheyden colonien aldaer.

Wat d'incoop van de retouren van Indien ende de vente in Europa aengaet, 't is zeker, dat eenighe scheepen t geluck hadden, dat haere last in Indien goede coop bequamen ende in Europa dieure verkoften; hier tegens heeft de geoctroyeerde compagnie veel jaeren de goederen zeer dier in Indien moeten coopen ende niet dan goed coop in Nederlandt connen venten, welcke wel de voornaemste oorsaeck is, dat de vereenighde compagnie in lange jaeren weynich ofte geen voordeel voor de participanten gedaen heeft.

D'oorsaeck van dese dierte in Indien ende de laghe prijs van Europa is in de peper wel eensdeels de monopolie door Pangeran tot Bantam ende de zijne gepleecht, gelijck mede d'opslach van prijs in China, daer door de Chinesen dierder cochten; maer t is principael bijgecomen, vermits de Nederlanders, Engelse ende Franse de peper tegens elcanderen in Indien zeer opjaechden, al te veel op eene tijt in Europa brachten ende die daer elck voor ander zochten te venten.

Met de nagelen is dese cladderye door d'Engelschen mede begost, hier inne can met geen contract ende noch reglementen versien worden, zoo lange vyt differente jurisdictien ende met differente beursen geuaren wordt, want elck altoos zijn bijsondere vordeel ende oogmerck voor t'gemeen prefereerdt.

Soo de goederen door de vereenichde compagnie in Indien tegens ende neuens d'Engelsche, Fransche ende Deenen niet opgecocht, in Europa gebracht ende weder nae loopende prijs niet vercocht worden, onaengesien dat daer aen geen voordeel en doet, zoo soude noch ongelijck meerder schaede leyden, den handel van geveynsde vrinden voeden, en des compagnies

capitael ende last vaerende schepen in Indien onnuttelijck consumeeren; hier ouer zegge noodich te wesen dat gestadich zoo veel goederen in Indien opgecoft ende van daer herrewaerts gebracht dienen, als met goede discretie nae gelegentheyt nodich beuonden werdt, om de geveynsde vrinden te verduren, om 't meeste proffeyt te doen ende minste schade te lijden; terwijlen niet beter mogen, moet men des compagnies proffeyt ondertusschen met goede mesnagie, zoo hier te lande als in Indien, met d'inlantschen handel van Indien, met aenplantinche van colonien ende t beneficeeren van de geconquesteerde landen soecken; de vereenichde compagnie heeft hierinnne zeer grooten voordeel, dat haere geueinsde vrunden zeer licht verdueren can, ende niemant ter werelt met handel tegens haer bestaen can, gelijck veruolgens ten deele aenroeren zullen.

D'equipagien zijn eenighe jaeren zoo groot ende swaer geuallen, dat de compagnie daer door met merckelijck groote zomme, a deposito gelicht, beswaerdt is; hoe noodich de vytrustinghe van veel scheepen vereyst wierdt, heeft de macht van de vijandt quaet voornemen van de Engelschen, ende de ontrouwe van de Mooren geleerd, gelijck vooren ten deele aengeroerdt is. Soo de schepen die meer dan ordinaries uytgerust zijn, telcken reyse op de gewenste tijt met een groote somme gelt in Indien hadden moghen comen, meer dienst waer de compagnie geschiedt, doch euenwel sijn de oncosten niet qualijck besteet, want groote afbreuck is den vijandt in zijn handel gedaen, Banda geconquesteerdt, ende den wech om een Chinesen handel te vercrijgen wort gebaent, welcke anders niet geschiedt zoude hebben.

Schriftelijck is de compagnie verkondicht, dat voor een tijt, om een goet deel van hare last afteleggen, wel naelaten momogen veel schepen na Indien te zenden, niettegenstaende dat daer wel veel volck van noode is, ende die niet dan met veel schepen in Indie crijgen connen, doch zoo men langhe tijt al te spaersaem equipeerdt ende geen particulieren op redelijcke conditie op haer eygen cost ende risico derrewaerts

laet vaeren, zal de compagnie wederom in veel swaericheden veruallen, ende sterck equiperende is te duchten dat alle de gewenste proffeyten, gelijck voor desen, aen oncosten consumeeren zullen, soo dat de compagnie met cleene, groote noch met middelbaere equipagien niet bestaen can, ten zij dat de geconquesteerde (landen) eerst gepopuleerdt werde: een goet getal goede oorlooch schepen dienen gestadich in Indien gehouden ende, niet tegenstaende zulcke rijcke prinsen als int eersten in lange jaeren niet verouerdt zijn, connen een goet deel van de oncosten aen de prinsen van den vijandt wel geuonden werden.

D'oncosten, die in Nederlant ende in Indien gedaen worden, sijn excessivelijck groodt; die van Nederlant, welcke de heeren bewinthebbers ten besten hebben connen mesnageren, zullen ouerslaen; d'oncosten in Indien beloopen de drye jongste jaeren acht ende veertich tonnen gouts, welck veel meer is dan alt capitael dat de compagnie nae Indien sendt: meer dan al de winst van den inlantschen handel ende de princen van den vijandt worden in Indien aen oncosten geconsumeerdt; met goede mesnagie, goede regel op den inlantschen handel, aenplantinghe van colonien in Batauia, Amboyna ende Banda connen alle dese oncosten, hoe groodt die oock zijn, licht verspaert ende ouerwonnen worden.

Om opt best te mesnageeren is cortelingh in Indien goede ordere gestelt, de meeste comptoiren zijn van verscheyde plaetsen gelicht, van elf forten, in de Molucos wesende, is een verlaeten ende veel andere connen mede wel deruen.

Aen fortificatien ende schenckagien behoeft voortaen geen oncosten meer gedaen te worden; t'volck, dat op des comp. costen teeren, is alt saemen op haer eygen cost gestelt, ende een redelijcke penninghe daer voor toegeleyt, soo dat de compagnie van groote oncosten merckelijck gesolageerdt zal werden.

Vooren is gesecht, hoe de Portugesen met de conqueste van Malacca zeer goede gelegentheyt bequamen omme met cleine oncosten haer zeluen te maynteneeren ende een inlantsche han-

del te reguleeren, dat in Indien zoo veel specerijen ouerwonnen als Europa behoefde; t'is waer dat de Portugesen niemandt dan d'Indyanen tegen hadden, ende nu moet de compagnie zoo wel tegen Spaignaerden, Portugesen, Engelschen, Franschen, Denen als Indyanen vythouden, doch euenwel heeft de comp. (door Gods genade) zoo goede gelegentheyt, dat met d'aenplantinghe van colonien ende goede mesnagie d'inlantschen handel die zij mede besitten, zoo gereguleerdt can worden, dat jaerlijcks zoo veel specerijen ouerwinnen als in Europa vertiert connen werden, hier bij gissinghe omtrent vijftich tonnen gouts jaerlijcks renderen can, ende als den Chineschen handel in Pehou vercrijgen (gelijck vertrouwen geschieden zal, zoo de saecken behoorlijck veruolcht werden) can, mette Chinese waeren ouerwonnen werden, dat de zeluige mede niet min dan als d'andere vijftich tonnen gouts in Nederlandt renderen, invoege dat als dan de compagnie omtrent honderd tonnen gouts, zonder gelt nae Indien te zenden, van daer becomen zouden; hier toe connen de zaecken zoo zeecker gebracht worden, als t waer is, dat die van Poortugael langhe Jaeren ongelijck meer jaerlijcks van Indien genooten hebben.

Om de zaecken hier toe te brengen ist noodich, dat de stadt Battavia, de landen van Jaccatra, Amboyna ende Banda gepopuleerdt werden; d'aenplantinghe van colonien dient te geschieden eensdeels met allerley volck van Nederlandt, insondeyt eenighe goede aensienlijcke huysgesinnen ende met groote meniechte van Indyanen.

D'Indianen zijn op verscheyde quartieren van Indien zeer wel te becomen geweest, maer hoe veel eerlijcke huysgesinnen metten eersten becomen zal in Indien, ende haer den inlantschen handel zonder naedeel van de compagnie toelaeten can, hier inne wordt (ons bedunckens zonder reden) swaericheyt gemaeckt van eenighe; soo dese aenplantinghe van colonien niet tijdelijck in Indie gedaen ende den inlantschen handel onder goede conditien, regel ende ordere aen particulieren niet vergunt werdt, ist onmogelijck dat de vereenichde compagnie

can bestaen, ende voorseecker, dat de Oost-Indische handel van de vereenichde (Nederlanden) in andere landen (welck Godt verhoede) veruallen zal; wat schaede den staet van de vereenigde Nederlanden daer door soude comen te lijden, connen de verstandiche licht af meeten.

Gelijck de Portugesen, totten handel van de speceryen ende Chinesche waeren, de besettinghe van Maleapor, Malacca ende Maccou noodich was, alsoo heeft de ervaeringhe den Nederlanders geleerdt, noodich te wesen, dat verscheyden forten in Molucos, Amboyna, Banda, Battauia, in Pehou ende Palecatte houden; dit heeft niet dan met groot garnesoen van veel volck connen geschieden, ende alsoo dese guarnisoenen gehouden werden op plaetsen, daer gans geen onderhout te becomen was, heeft de compagnie dese forten ende garnisoenen onderhouden moeten met prouisie ende nootelijckheden, die van t eene eyndt der werelt tot int ander gebracht wierden, (te weeten: van Nederlandt ende van verscheyden quartieren van Indien); veel scheepen ende volck hebben hiertoe onderhouden, ende de proffijten van den handel daer mede geconsumeerdt, welcke wel vier dubbelde schade is; om dese excessiue lasten t'ouerwinnen hadden geen middel dan den inlantschen handel van cleeden ende specerijen goede coop in te coopen ende wederom dieure te venten.

Dese maxima van goetcoop in Indien te coopen ende dieur in Europa te venten heeft de Engelschen, Fransen ende Denen in Indien getrocken, soo men hier, gelijck voor desen, gestadelijck blijft, zullen de geueynsde vijanden geuoedet worden ende zal de Nederlantsche compagnie (welck Godt verhoede) in lasten vergaen moeten.

Metten handel van de cleeden beuinden dat de schepen, 't volck ende de comptoiren, die de compagnie daertoe ende om de forten te versien houdt, meer consumeeren dan met cleeden winnen; d'oncosten gaen altoos vast, ende (de) proffijten onsecker, de maenden loopen ende de compagnie moet haer volck, 't zij oock hoe het gaedt, onderhouden ende betaelen, wat

schaede datter geschiet, moet de compagnie draghen, ende daer eenige goede extraordinarie proffeyten te doen zijn, daer gaen d'ontrouwen mee door, liberaelijck tot laste van de compagnie teerende, d'incoop ende de vente en geschiet niet op veel nae als wel te wense waere; gebruyckt de compagnie weynich volck, zoo connen zij t niet waernemen, ick houde, werden oueral bedrogen; veel volck hebbende ist noch erriger, de lasten zijn groodt ende d'een laettet op d'ander staen; ondertusschen genieten de perticuliere handelaers, zoo vijanden als geueynsde vrienden en haere dienaers, die neuens de compagnie met cleeden handelen, de proffeyten; dese inconvenienten connen niet geweerdt worden, zoo langh de compagnie de inlantsche handel aen haer houdt, ende de menschen zulcke menschen blijuen, als d'historyen getuygen dat altijt sijn geweest.

Maer alle de voors. swaericheden connen met d'aenplantinghe van de colonien in Battavia, Amboyna ende Banda, daer dese landen zeer toe bequaem zijn, insonderheit Battavia, weghnemen; t landt zal daer door beplandt, allerley vee aengeteelt ende de visserye waergenomen worden. Hier aen can de compagnie proffiteren al t'gene aen de voors. forten ende guarnisoenen consumeeren, gelijck mede d'oncosten van veel scheepen, volck ende prouisie, die nu om de forten te prouideren onderhouden moeten, want als die voors. plaetsen gepopuleerdt worden, can men de guarnisoenen verminderen ende 't chrysvolck tegen den vijandt gebruycken; d'eene helft van de oncosten sal men daer door verspaeren, ende d'ander helft aen de borgerye vinden, daer mede ter contraryen dubbelde oncosten dragen, t chrygsuolck tegen den vijandt niet gebruycken mogen; maer het quaet ongeregelt leuen, veel schandael veroorsaeckt, de inwoonderen tot rebellie verwecken ende de landen verderuen.

Hier ouer is hooch noodich, dat metten aller eersten groote menichte van allerley volck, mannen, vrouwen, jongens ende dochters, insonderheyt goede eerlijcke luyden, met goet capitael van Nederlandt nae Indien vaeren; om daer toe te comen

dienen geen moyte noch oncosten t'ontsien, t is om verscheyde respecten hooch noodich, dienstich ende zeer geraden, dat veel schepen expres met een groote menichte van allerley volck nae Indien gesonden werden.

Dese vereenichde Nederlanden nemen door Gods zonderlinghe zegen in meenichte van volck ende rijckdom zoo zeer toe, dat het volck ende gelt door de cleenheyt van t landt, meenichte van schepen ende slappe negotie door gans Europa niet wel geemployeerdt connen worden, ende in Oost-Indien is altijt volck ende gelt gebreck geweest; om voor te comen dat den welstandt deser landen niet elders diuerteere, werdt wttermate groote vrijheyt in de landen gedoocht ende andere de vaert verbooden, maer de natureelen aenwas is zoo crachtich (hoe onsichtbaer, zacht ende soet die oock geschiet), dat segen, macht noch wijsheyt wederhouden can, daerom is al te vergeefs wat men daer tegen doet, de wasdom barst tegen alle ordinantien aen alle canten vyt, d'een loopt in Francrijck ofte schickt zijn gelt aldaer, d'ander in Engelant, Duytslant, Oostlandt, Denemarcken ende Sweden, jae zelfs bij den openbaere vijanden; de geveynsde jaeloerse vrinden die zoo veel van de welstandt zuygen als doen connen, crijgen hier door middel om t landt noch meer te quellen ende de vijanden van de uytbarstende ouervloet zeer gesteyft.

Om alle swaericheeden voor te comen, alle inconvenienten te weeren ende een gemeenen welstandt op 't beste te vorderen, is geen dingh beter, noch ter werelt can beter raet geuonden worden, dan goede middelen om 't volck ende gelt wel te employeren; dit zal geschien soo verscheyden colonien in Oost- ende West-Indien geplandt worden, ende hier mede connen alle swaericheeden ende inconuenienten geremedieert worden; dit doende zullen de geueynsde vrunden ende openbaere vijanden der vereenichde Nederlanden niet zoo zeer connen crencken; haer staet sal niet alleen door haer eygen gewas vergrooten, maer immer zoo veel meer door toeloop van alderley volck van alle quartieren des werelts toenemen, als se-

dert den oorloch met Spangien is geschiet, want daer toe ongelijck beter gelegentheyt in Oost- ende West-Indien is dan oyt in Nederlandt was, die landen gelijck Nederlandt zullen niet groeyen, ende hier mede zullen middelen becomen om haer van t oorloogh, dat Spangien Nederlant aen doet, t'ontlasten, welck anders nae menschelijck oordeel onmogelijck is.

Alle swaericheden, die het transporteeren van colonien heeft, connen met goede regel ende ordinantie, soo langh het den Almoogende Godt gelieft te zegenen, wegh genoomen werden; t is onnodich discoers van swaericheyt, ende wat raet daer tegen zij te maeken, want in de werelt geen quaet voorcomt of Godt geeft den genen, die hij behouden wil, raet daer tegen.

Om veel volck in Indien te crijgen dienen, gelijck voor geseyt is, veel schepen met alderley volck mannen, vrouwen ende kinderen expres nae Indien gesonden, alsoo geenzins geraden is dese saecke (daer aen niet alleen den welstandt van de compagnie maer van t gansche landt t eenenmael dependeerdt) te laeten berusten opt volck, welcke d'ordinarische scheepen van de compagnie naer Indien brengen, want dat soo weynich bedraecht dat de forten ende scheepen, die de compagnie tegenwoordich in Indien houdt, niet onderhouden mettet volck, welcke d'ordinarie (die in Indien vereyst worden) derrewaerts voeren connen; laete staen hoe verre het daer van sij, dat daermede eenighe landen souden populeeren; met hulp van de Ed. Hoogh Mooghende Heeren Staten Generael dient de compagnie veel scheepen expres nae Indien te zenden met allerley volck, ende soo sulcx de compagnie ende t landt niet gelegen comt, moeten andere particulieren met redelijcke goede conditien bewillicht worden.

De landen van Amboyna, Banda, ende insonderheyt Battavia ende t coninchrijck Jaccatra, zijn zeer bequaem ende wel gelegen tot aenplantinghe van verscheyden colonien, veel hondert duysent menschen connen hun daer onthouden, t landt van Jaccatra is vyttermate vruchtbaer, t waeter zeer goet, de loght gesondt ende wel getemperdt, de zee zeer visrijck, allerley

specerijen ende nootelijckheden connen daer geplandt ende allerley vee aengeteelt worden; van dese plaetsen can genoechelijck door gans Orienten, te weeten: van Cabo de Bona Esperance, tot in Japan, Corea ende China in cluys een treffelijcken rijcken handel gedreuen worden, t welck geen vijanden noch geueynsde vrunden de Nederlanders beletten connen.

Met goede beneficien dienen veel goede luyden, om haer op haere cost ende auantuer, t sij met haer eygen ofte met des compagnies ende lants scheepen, naer Indien te transporteeren, beweecht worden; t beneficie, welcke haer zonder naedeel ende met groodt proffeyt van de compagnie gedaen can worden, is d'uytdelinghe van de landen, vruchtboomen ende slauen. Item dat den inlantschen handel van Battavia op alle quartieren tot Cabo de Bonna Esperance ende Japan in cluys, liber ende vrij onder behoorlijck reglement, mits redelijcke tollen ende impositien (gelijck daer een gebruyck is) betaelende, toegelaten werde, ende dat men alle natien, niemandt vytgesonderdt (dan openbaere vijanden), den handel in Battavia liber ende vrij, gelijck den ingesetenen toestae; de voordeelen, die de compagnie met dese aenplantinghe van colonien geschieden zal, sijn innumerabel, eenighe hebben vooren eensdeels aengeroerdt ende veel andere meer zal den tijt leeren.

Dewijle voors. landen ende inlantsche traffique een ontelbaere menichte van menschen onderhouden connen, zullen aen haer met tollen ende impositie licht te vinden sijn; de middelen, die tot onderhout van eenighe oorlooghscheepen, de noodighe garnisoenen ende tot betalinghe van veel specerijen, als Europa vertieren can, noodich zijn.

Als d'inlantsche handel van Indien van de compagnie aen particulieren getransporteerdt wordt, sal de compagnie daer van (gelijck eenighe t onrechte vreesen) niet alleen geen schade lijden, maer groot voordeel becomen.

De regenten connen altoos zulcke regulen ende ordinantien stellen, als den loop van tijt ende gelegentheyt tot maintenue van de compagnie ende perticulieren vereyst; te vooren can

men op alles volcomen wetten noch ordinantien stellen, de ervaringhe zal alles metter tijt best leeren.

Ongelijck beter zal d'inlantsche handel door perticulieren dan door commysen van de compagnie waergenomen worden, ten zal dan aen geen capitael, volck noch scheepen ontbrecken, elck zal voor hem zelue op d'incoop, vente ende goede mesnagie, wel anders dan door de compagnie geschiet, passen; nu moet de compagnie t'auenteur staen ende t quaetste deel genieten, dan zullen de particulieren de risico loopen ende des compagnies incomste zal zeker wesen.

Naer den handel van particulieren aenwast, zal den inlantschen van de compagnie allenskens, nae geraden werdt beuonden, affnemen; hier mede sullen de proffijten (gelijck eenighe menen) niet veranderen, maer wel de groote oncosten, die de compagnie nu aen veel volck, scheepen ende comptoiren, (welck alle de winste van de inlantsche handel consumeeren) doet; ende zullen van de inlantschen handel, sonder oncosten te doen, goede proffeyten genieten; de particulieren zullen dan voor de perticipanten van de compagnie varen, daerom de particulieren, t'auentuer staen ende de winste van de perticipanten zeecker is; dese bijsondere negocianten zullen apparentelijck d'openbaere vijanden ende geueynsde vrunden oueral zeer licht het voordeel affsien ende haer eyndelijck doodt vaeren, waermede de compagnie ontlast sal werden van alle moeyten, oncosten ende swaericheden, die sij luyden haer aendoen.

De quaden coers, die de quade correspondentie ende ongeregeltheit van de particulieren tot bederf van de inlantsche handel zoude mogen veroorsaecken, can zeer wel door den raet van Indien met zulcke regel ende ordere bepaelt ende zoo bestelt worden, (dat) entelick wel varen ende de goederen in reputatie blijuen, te weeten: op wat plaetse, in wat goederen ende met wat quantiteyt d'een en d'andere handelen zal, ende dese particulieren handel can mede aen zoo veel ende aen sulcken luyden vergunt werden als den raet geraden vint; in Indien ist gebruyck, dat niemant van d'eene plaetse op d'ander varen

mach, off moet eerst een schriftelijcke pas van de gouuerneur der respectiue plaetsen versoecken; van Nederlandt behoeuen oock niemandt naer Indien te laeten varen dan met licentie van de compagnie, ende dese licentie can mede onder sulcke borghe ende reserue gegeuen werden, dat niemandt eenighe goederen met sijn schepen off van andere natie nae Europa senden, t welcke daer mede zeer wel vooroomen can worden, vytgesondert de ouerbrenghinghe van diamanten ende andere costelijcke juweelen.

Den tijt heeft geleerdt, dat veel Indianen op verscheyden plaetsen van Indien, d'officiers van de compagnie inden handel, in saecke van state ende pollitie ende met voortplantinghe van de Moorsche religie weten te verloecken. Vyttermaten, groodt is den hinder ende schade, die de compagnie hier door geleden heeft; dit voordeel can men haer niet wel affnemen, dan met aenplantinghe van colonien ende met toelatinghe van den vrijen handel, want bij ons geen reden zijn waeromme luyden van goeden leuen, van goede middelen ende groot verstandt, groote zaecken verre van de handt, daer perijckel mede gemengt is, zouden voornemen, gelijck bij de Spangnaerden geschiet; luyden van goeden leuen ende verstandt, die middelen gebreecken, zullen haer oock om geen geringe gagie na Indien begeuen, want anders hier te lande beter proffeyten connen doen; met uytlouinghe van groote tractementen can de compagnie oock niet versekert worden, om getrouwe, kloecke, verstandighe ende bequaem volck te becomen, ende al waerdt dat die bequaemen, soo connen door de groote tractamenten, gelijck t dickwils geschiet, presumtueus ende achtloos worden, maer door aenplantighe van colonien ende den vrijen inlantschen handel zal elck voor t zijne zorgende, t gemeene eensdeels daer mede bewaert worden, ende tot bedieninghe van de voornaemste ampten zal dan ongelijck meer keur van volck dan nu in Indien wesen.

Nae de heerschappie van gans Jaua major is tegenwoordich trachtende een zeker coninch, die hem zeluen noemt Pangoran

Angalagga Palembahaam, ende de gemeene man noemt hem coninch van Mataran, sijn groodtvader was een gemeen man vyt een dorp Mataran genaemt, beteldrager van coninch Paty, welcke neuens de cloecheyt in wapenen ende verstandt, t geluck hadde, dat van geringe staet tot heerschappie ouer veel volckeren ende coninckrijcken geraect is.

Dit geslachte is zoo verde gecomen, dat meest alle de coninghen van Jaua t'onder gebracht, uytgeroyt ende andere stadthouders van cleyne afcoomste in haere plaetse gestelt heeft; tegenwoordich resteerdt niet dan Surabaya, Balamboan, Battauia ende Bantam; met omtrent tachtich duysent mannen ist leger van de coninck van Mataran anno 1622 voor Surabaya geweest, doch most door gebreck van prouisie weder afftrecken, dan werdt gepresumeerdt dat, dewijle hij meester van 't velt is, de plaetse d'een dach off d'andere becomen zal.

Om Bantam ende Balamboan te vermeesteren behoeft men niet dan t'geryff van de zee, alsoo de wegh te lande wat verder is ende des Matarans macht niet wederstaen connen, soo dattet principael op Battauia alleen aencomdt.

Met onthoudinghe van allerley prouisie heeft desen Mataran de Nederlanders van Battauia getracht tot sijne devocye te brengen, doch alsoo vernam, dat daer tegen versien was, heeft daer nae vruntschap gemaeckt, ende den toevoer van rijs aen eenighe zekere grooten alleen vergunt, met soeticheyt nae de Neederlantsche hulpe tegen Bantam ende Surbaya trachtende; die van Bantam meenden de Neederlanders met onthoudinghe van de peper van Jacatra te dringen, maer siende dat haer geen peper gebreect, ende dat met den Mataran vruntschap houden, is haer den moet seer ontvallen, doch, alsoo dat met accoordt niet verder dan tot vercoop van de peper tegen geringhe prijs connen comen (welcke altoos genoech aen haer zeluen staet), blijuen die van Bantam tegen de Nederlanders in oorloogh, euen gelijck off het door cloecheyt geschiede, doch het gemeene geuoelen is, dat hier bij niet langhe persisteeren zullen.

Hoe noodich het zij, dat Battauia metten aller eersten gepopuleert wierde, omme tegen de groote macht van de volcken op Jaua wesende (die eenighe hondert duysenden beloopen) tegen de macht van Spangien ende alle geueynsde vrunden te bestaen, connen de verstandighe licht affmeten; nae ons geuoelen can de plaetse zonder aenplantinghe van colonien voor de vereenichde Nederlanden niet gehouden worden.

Per contract door de Nederlanders mette Engelschen gemaeckt is onder anderen verdragen, dat ider totte gemeene deffencie thien goede scheepen fornieren ende onderhouden zouden, gelijck mede dat gesaemderhant den handel van Bantam redresseeren; een corten tijdt hebben d'Engelsche een schip ofte twee voor Bantam gehouden, maer lancksaemerhandt daer van getrocken, ende den goeden man met Bantam gespeelt, waermede haer gracie zoecken ende den Nederlanders veel omsiens geuen.

Negen schepen van oorlooch hebben een wijle neuens thien andere ende meer van de Nederlandtsche compagnie gehouden, maer ses daeruan zijn int jaer anno 1622 ingetrocken ende tot Batauia gestiert; de resterende drie zouden ultimo Marty anno 1623 mede van Goa nae Batauia vertrecken, waer mede t'eeniger tijt ophouden zullen, eenighe scheepen van oorlooghe tot gemene deffencye tegen den vijandt te houden, ende dat (alsoo sij seggen) door gebreck van schepen, volck ende prouisie, inuoegen dat de Nederlantsche compagnie wederom op nieus, zoo wel tegen de macht van alle openbaere vijanden als quade dessins van geueynsde vrunden, moet zorgen. Soo dese schepen van deffencie (als niet en dencke) van Engelse weder geformeerdt worden, zoude (onder correctie) veel beter wesen dat elck bijsonder quartier bevaerde ende bijsondere exployten deed tegen den vijandt, want anders hebben misverstant, confucie ende disordre te vresen ende weyniche goede vruchten te hoopen.

Dit ist, Ed. Hoogh Mooghende Heeren, t gene van ons rapordt, den staet van Oost-Indien aengaende, goet geuonden

hebben schriftelijck te stellen, niet dan de voornaemste poincten, hoe aen de possessie van verscheyde landen gecomen sijn, ende wat vorder nae onse oppiene ten gemeenen beste gedaen dient hebbe hier inne begrepen.

Soo U E. Hoogh Mooghende naerder verclaringhe van zaecken gelieft te hooren, wij zijn bereydt mondelinghe cont te doen t gene hier vytgelaeten is ende voorder ons bekent; ondertusschen gelieuen uwe Ed. dit ten goede aen te neemen, ende zullen bidden den Almogenden Godt, dat U E. Hoogh Mooghende regeringe segene, tot sijns May[ts]. eere ende welstandt der Vereenichde Nederlanden.

(*Was get.*) J. P. Coen.

1623.

Poincten van reglement ende redres van de staet van de compagnie van Indien.

Het principaelste ooghmerck, t'welck de Nederlantsche Oost-Indische compagnie heeft te bevorderen in haere directie ende handel, zijn de voordeelen ende proffijten voor die geene, die haer penninge onder de compagnie hebben vertrout, primarie ende secondarie, de versterckinghe, eere ende reputatie vant t'gemeen vaderlant inde quartieren van de Oost-Indien, tot verminderinghe van de macht van den vijant ende zijne adherenten.

Dese voordeelen ende proffijten moeten worden geconsidireerdt, zoo in de Oost-Indien selffs, als mede hier in Nederlant, ider apardt, ende beyde te zamen.

In de Oost-Indien bestaen de voors. voordeelen ende proffeyten vyt ende bij de avance ende overwinninghe van een goede zomma, bouen de noodighe oncosten die aldaer moeten werden gedraeghen.

In Nederlant bestaen de voors. proffijten uyt ende bij proffijtelijcke vercoopinghe der Indische retouren in Europa ende bij ouerwinninghe van de lasten ende oncosten, die de comp. heeft nootwendich te dragen.

De oncosten van de compagnie in Indien, zoo die jegenwoordich ende eenighe acht ofte thien jaeren herwaerts geweest zijn, bestaen int navolgende:

1. Aen huyshoudinghe ende in oncosten op alle de plaetsen en comptoiren van de compagnie.

2. Aen soldije, soldaten ende alle andere volcken te water ende te lande, die in Indien betaelt worden.

3. Aen onderhout ende reparatie van scheepen, aldaer int lant varende.

4. Aen fortificatien.

5. Aen schenckagien.

A. Alle welcke oncosten, t'sedert het jaer anno 1613 tot het jaer anno 1619 in cluys, jaerlicx d'een door d'ander hebben bedraghen omtrent acht tonnen gouts ende, sedert het jaer 1620 tot 1622, beyde in cluys, bedraegen omtrent 16 tonnen gouts jaerlijcks.

B. Dese oncosten van India moeten gewonnen werden:

1. Aen de binnenlantschen handel.

2. Aen de prinsen op den vijant.

3. Aent intcomen van landen ende plaetsen, de compagnie toecomende.

C. Ende uyt de generale boecken zal werden bevonden, dat alle de proffeyten van den binnenlantsen handel, mitsgaders van de prinsen op den vijant ende incomen van landen de compagnie toebehoorende, die eenighe tijt herwaerts iets notabeles hebben begonnen op te brenghen, op veel nae niet en hebben connen egaleeren de bouenstaende oncosten, maer dat daertoe van t capitael van Indien is afgenomen, invoeghen dat in Indien zelfs in plaets van advance ofte proffijt niet alleen en is ouergewonnen bouen de voors. jaerlijckse oncosten, maer ter contrarie veel is verachterdt.

D. De oncosten vande compagnie in Neederlandt bestaen:

Aen dagelijckse ende ordinarise oncosten.

Aen maentgelden die in Nederlant werden betaelt.

Aen interesten van penninghe à deposito.

Aen jaerlijcx equipagie met de capitaelen, die in India vereyst.

Late staen de extraordinarie betalinghe nu eenighe tijt herwaerts geuallen, van Engelandt en van Vranckrijck; dese oncosten in Nederlant moeten werden gewonnen aen jaerlijckse retouren, die vyt Indien na Nederlant gesonden ende daer vercocht werden.

Doch vermits de goederen in Europa nae proportie vanden hoogen incoop tot zeer lagen prijs zijn, zulcx dat daerop bouen den incoop niet ofte weynich wert gewonnen, ende dat van de gewoonnen specerye, die Indien jaerlijcx heeft ouergesonden, niet meer en can worden vercoft ofte gedebiteerdt als de gerequireerde quantiteyt, daer mede Indien verachtert ende in zijn binnenlantsche capitael consequentlijck jaerlijcks grooter capitael ende continuele equipagie heeft vereyst, waer de belastinghe ende interest van penninghen à deposito, de maentgelden ende de daegelijcxse ordinarise oncosten oock nootsaeckelijck zijn comen te vermeerderen, zoo heeft den tijt geleerdt, dat de compagnie van jaer tot jaer heeft verachtert ende dat de belastinghe aen penningen à deposito meer en meer hebben toegenomen, invoegen dat de staet van de compagnie, zoo in Indien als in Nederlant, beyde te samen continuelijck verachteren; de compagnie alsoo continueerende zoude eyndelijck nootwendich comen te vervallen in eenen reuereuse staedt, t welck bij alle middelen ende remedie dient voorgecomen ende belet te worden.

Dese remedien moeten bevordert werden, ofte in Indien selffs, ofte in Neederlandt, en zijn deselue remedien ofte provisioneele, ofte finale ende absoluyt, om daer deur de staet van Indien te redresseren, zoo als gewentst can worden.

De provisionele remedien sijn diegeene, die voor eerst ende voor dese tijt tot soulagement van de jegenwoordighe staet voorgeslaghen ende nu int werck gestelt connen worden, ende bestaen deselue, off int verminderen vande oncosten, off int vermeerderen vande proffijten.

Tot verminderingh vande oncosten in Indien.

E. 1. Dienen eerst de montcosten gereguleerdt bij affschaffingh van alle tafels, geen uytgesonderdt.

2. Te lichten de comptoiren daer geene noodich en zijn, ende goede ordre te houden in de huyshoudinghe ouer alle daer noodich zullen wesen.

3. Te casseren alle onnoodighe officieren.

4. Te verminderen de guarnisoenen.

5. Te verlaeten de onnoodighe besettinghe van forten ende plaetsen, die sulcx niet en meriteeren.

6. Te reduceeren de scheepen op een redelijck getal, zoo tot retour, als oorloghe ende tot den binnenlantschen handel.

7. De noodighe besettinghe ende bewaringhe van forten, steden ende landen noodich sijnde, dienen waergenoomen ende gedaen te worden buyten oncosten van de compagnie, t welck sal geschieden in dien men vele vrijluyden in Indien sal aenplanten.

8. Afteschaffen alle onnodighe reparatien van schepen aldaer in Indien.

9. Geen reperatie aen schepen te doen, als dat profijtelijck is, ende ter bequaemster plaetsz daer de compagnie de souvereyniteyt heeft.

10. Te verbieden alle onnodighe fortificatie.

11. De fortificatien, die noodich zijn, te brengen ende te doen tot last van de inwoonders tot ider plaets.

12. Afteschaffen alle vereringhe ende schenckagie, behalue die noodich ende profijtelijck sijn.

Tot vermeerderinghe vande proffijten in India.

13. Te verbreyden de profijtelijcke binnenlantschen handel oueral ende zoo verde als de middelen van de compagnie connen verstrecken.

14. De voorseeckerste ende oncostelijckste conquesten op den vijant te doen, beyde tot het meeste profijt van de compagnie ende tot meesten afbreuck van de vijant.

15. Te popeuleeren ende aenteplanten de colonien in Batta-

via, Amboyna ende Banda met hare dependerende landen, alwaer de tollen ende imposten van t'lant sullen vermeerderen tot seer groot soulagement ende profijt van de compagnie.

F. Tot verminderingh van oncosten in Nederlant.

16. Dese dinghen alsoo gereguleerdt ende int werck gestelt zijnde in Indien, soo zullen oock consequentelijck alle de oncosten, die mede de compagnie in Europa draecht, dapper verminderen ende tot een min getal gebracht connen werden, die niet alleen en zijn tolerabel, maer oock profijt geuen aen allen die haer middelen in de compagnie ingeleyt hebben.

1. Want de daegelijckse ende ordinarise oncosten sullen verminderen.

2. De maentgelden zullen op veel nae zoo groot niet sijn als nu.

3. De penningen à deposito sullen werden vermindert.

4. De jaerlijckse equipagie zullen connen gedaen worden met weynicher scheepen, met geen ofte weynicher capitael oft provisie, als alleen die profijt geuen sullen.

Tot vermeerderingh van proffijten in Neederlant.

17. Den incoop van de retouren in Europa te brenghen tot een redelijcken prijs.

18. De vercoopinghe van de retouren te brenghen in Europa tot eenen beter ende hooger prijs als jegenswoordich.

19. Den incoop ende retouren voor Nederlant te doen in geen grooter quantiteyt als alhier getrocken ende vercocht connen worden, ende in meerder verscheydenheyt van waeren als voor desen.

Doch alsoo eenighe deser gerequireerde poincte van reglement ende redres van de staet vande compagnie van Indien lancksamelijck ofte oock niet int werck gestelt connen worden, indien men continueert int beleyt der compagnies zaecken, zoo als nu gebruyckelijck is:

Soo proponeerdt d'heer gouverneur generael Coen dese naervolgende poincten voor absoluyt ende finael reglement:

Eerstelijck soo proponeerdt zijne Ed. eenen generaele goede

menagie tot afschaffinghe van alle onnodighe oncosten, als hier voiren, van alle taeffels, geen tuytgesondert, van alle onnodighe forten, comptoiren, officieren etc., waer mede connen werden geeffectueerdt de remedien in het 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 artyckels hier vooren gequoteerdt ende voors.

Doch alsoo bij sijne Ed. in Indien daertoe is langhen tijt getracht, sonder dat de voors. menagie sij uit te brenghen bij faulte der genen, die dezelve int treyn behooren te brenghen ende doen obserueeren: soo versocht sijn Ed., dat bij dese vergaderinge daerinne met authoryteyt werde geprocedeert, soo bij stricte last naer Indien, als principal met besendinge van persoonen derwaerts, die daer toe bequaem ende willich sijn, ende bij revocatie vande onwillighe ende onbequame.

G. Ten tweeden proponeerdt sijne Ed. d'aenplantinghe ende peupelatie vande landen ende colonien van Battavia, Amboyna ende Banda, ende dat dese aenplantinghe moet geschieden door Nederlanders ende Indianen, zoo vrije luyden als slauen, de Indiaense vrije luyden zullen in Indien aengelockt, ende de slauen wel becomen connen worden, t sij bij coop ofte bij oorloghe, doch uyt Nederlant dienen voornamelijck veel eerlijcke ende verstandighe luyden met hare famillie ende huysgesinnen gesonden:

1. Soo om de principale ampten in de voors. colonien te bedienen.

2. De steeden ende plaetsen voors. bij haere menichte, zonder oncosten van de compagnie te popeuleren ende verseeckeren.

3. Als oock om de voorgangers te wesen van andere Indianen ende om de slauen te gouverneren tot haer groodt profijt ende auantagie, tot weluaren van de compagnie ofte der plaetsen die deselue is besittende, bij lantbouwerije, plantinghe, visserije, alderhande arbeyt, handtwerck van ambachten ende neringhe, waervan profijten sullen comen aen de Nederlanders ende andere vrije luyden, die deselue

slauen toebehooren zullen, als mede aen de compagnie, die daer door macht ende sterckte in Indien sal becomen buyten hare costen. Om vele Nederlanders met hare famillie in Indien te vercrijgen, dient meest al de voornaemste officieren van de scheepen der compagnie van hier nae Indien varende, aengeraden ende voorgehouden te werden in haere aenneminghe, dat zij met haere vrouwen ende kinderen zullen hebben derwaerts te vaeren op der compagnies schepen, ende voorts alle andere getroude luyden dienen mede geinduceert om vrijelijck met deselve compagnies scheepen nae Indien ouer te varen.

Maer alsoo veel meer Nederlanse familien daertoe principalijck noodich sijn, ende dat met ordinarise scheepen jaerlijckx uit Nederlant niet genoech nae den eys en sullen connen ouercomen, soo als den generaelen welstant van de compagnie hier te lande ende de staet van Indien is requirerende, soo proponeerdt sijne Ed. daer toe twee middelen, waervan ongetwijfelt vele eerlijcke familien vyt Nederlandt aengelockt sullen worden naer Oost-Indien te vaeren, ende dat selfs buyten maentgelden ofte eenighe oncosten van de compagnie:

H. 1. Dat het een ider vrijgestelt worde onder den eet ende artycullen van de compagnie ende andere alsulcke conditien, als men geraden sal vinden, wt Nederlandt met licentie van de compagnie nae de Oost-Indien te vaeren met haer eygen schip ofte schepen ende met alsulcke goederen ende capitalen, als haer sal worden gepermitteerdt ende de luyden zelfs in conformité van dien geraden zullen vinden.

2. Dat aen allen luyden die, in de landen ende colonyen van Battavia, Amboyna ende Banda de compagnie toebehoorende, hare residentie zullen nemen, het vrij sal staen neuens de compagnie alleen op seckere plaetsen ofte oock oueral in Indien te mogen vrijelijck handelen met hare particuliere schepen ende middelen tot haer eygen perticulieren proffijt ende auantagie, mits betaelende behoorlijcke tollen ende imposten, als

meede vracht, assurantie, als sij met de scheepen van de compagnie hare contanten, persoonen ende goederen zullen aldaer in Indien van d'eene plaets in d'andere willen laeten transporteeren, ende dit alles onder sulcke conditie, restrictien, lemitatien ende previlegien, als men ten besten van de compagnie ende tot voordeel van dien particulieren sal geraden vinden.

Want zonder dat de luyden in Indien voordeel noch profijt zullen weten te doen, zoo en sal niemandt geinduceert connen werden om derwaerts te varen; daer omme meent zijne Ed., dat dese nauegatie van perticulieren op Indien ende den handel aldaer binnen s'lants opengestelt ende een ider wel toegestaen can werden, onder conditien ende lemitatie als bouen, ende dat alle zonder preiudietien ende schade voor deselue compagnie, ende als wesende dit den eenighen middel om veel familien vyt Nederlandt nae Indien te trecken ende de landen te popeuleren tot volle verseeckertheit ende welstant van de vereenichde compagnie in die quartieren.

J. Sijne Ed. proponeerdt, dat dese consessie van de vrije binnenlantse handel aen onse inwoonders niet schadelijck en is voor de compagnie om redenen:

Dat de compagnie niet en sal naelaeten ondertusschen de inlantse handel mede waer te nemen, soo veel haer noodich ende dienstich is, sulcx dat sij daer van de proffijten zal genieten nevens d'andre particuliere handelaers.

Om dat alle t'gene de vrije luyden zullen coopen dienstich voor de compagnie aldaer, ofte oock alles wat tot retoeur voor Nederlant dienstich is, aen de compagnie aldaer bij de vrije luyden sal moeten werden vercoft tot seeckre civiele prijs, minder als jegenwoordich, indien het de compagnie van node sal hebben.

K. Omme dat door dese consessie van de vrije navegatie nae Indien ende van de vrije luyden, (door) dese handel aldaer veele familien aengeloct ende de colonien gepeupeleerdt zullen worden, d'inwoonders ende d'incomen van de landen bij impositien, tollen ende andere voorbaten voor de compagnie vermeer-

deren, zoo zal ontwijfelijck sijn, (soo als nu ten deele blijckt in Battavia), dat deselfde incomsten verder ende merckelijck zonder comparatie sullen excederen de profijten van den binnenlantschen handel, die de compagnie nu dan doen, ende die zij daer door zal comen te missen; jae soo veel sal t selfde advanceren, dat alle oncosten van Indien met goet ouerschott aent voors. incomen zullen geprofiteerdt connen werden, welcke ouerschot neuens andere middelen tot opcoop van de retoeuren voor Nederlant jaerlijcks besteet sullen connen worden; ende al waer het zoo, dat den geheelen binnenlantsen handel voor de compagnie daerdoor quame te cesseren ende te missen, gemerckt denzeluen binnenlantschen handel nu jegenwoordich op verre nae niet soo veel jaerlijcks en advanceren, als de jaerelijckse oncosten in Indien comen te bedragen, ende dat door het incomen van de landen d'oncosten als nu buyten den binnenlantsen handel met ouerschott t'eenemael gevonden sullen werden, soo ist tzelue in alle manniere voorderlijck, ten hoochsten profijtelijck ende nootwendich voor de vereenichde compagnie.

De voorderlijcke voordeelen, die de compagnie bij d'aenplantinghe van colonien in Indien zal genieten, onder anderen sijn de naervolgende:

1. Dat den staet van de compagnie in Indien bij dese besettinghe ten vollen zal versekert werden.

2. Alle soldije van de guarnisoenen te landen sal ten naestenbij t'eenemael cesseren, dewijl de burgerij haer seluen ende de plaetsen voor de compagnie zullen bewaeren ende verseeckeren buyten costen van de compaignie.

3. Alle fortificatien sullen sonder costen vande compagnie onderhouden connen werden.

4. De scheepen van de compagnie (die nu soo veel ende beswaerlijck zijn) zullen als dan werden gereduceert tot een cleyn ende nodich getal, mits dat het genoech sal wesen te hebben schepen tot de retouren voor Nederlandt, eenighe oorlooghschepen ende eenighe seer weynige jachten tot den resteerende binnenlantschen handel.

L. 5. De vijant sal regoureuselijck connen werden aengetast ende gecrenckt met goede auantagie ende profijt van de comp., daerbij de onkosten van de scheepen van oorlooge rijckelijck sullen connen worden gewonnen.

6. De incomen van de landen zullen zoo vermeerderen, dat alle de oncosten van Indien daer bij sullen gewonnen werden, zelfs oock met ouerschott in capitael tot incoop voor de jaerlijcksche retouren voor Nederlant, zulcx dat in zoodanich geual de compagnie weynich ofte geen capitael meer naer Indien zal gehouden sijn te senden.

7. De compagnie in Neederlandt, ontlast zijnde van zoo groote jaerlijckse equipagie ende capitaelen na Indien te senden, sal haer oncosten ende maentgelden daerenbouen consequentelijck vermindert vinden, hare belastinghe connen afdoen ende in eenen goeden ende vasten staet geraecken, om jaerlijks uyt het ouerschott goede uytdelinghe te connen doen.

M. Voor dese vrije handelaers onser inwoonders ende bij succes van tijt zullen alle vremde natien in Kindouw vytgeuaeren, genootsaeckt wesen aen onse natie ende inwoonders van de landen ende plaetsen van de compagnie alleen den handel te laten ende deselue tenenmael te quiteren.

Daer uyt zoude oock nootsaeckelijck comen te volghen, dat, wij alleen in Indien vaerende, alle coopmanschappen ende waeren zullen connen werden gebracht tot een civiele ende redelijcke prijs in den incoop aldaer, dat wij in Europa alleen de jaerlijckse Indische retoeuren zullen becomen, ende consequentelijck aen dezelue Indische waeren alsdan zeer groote voordeelen ende profeyten zullen werden gedaen tot gemene welstandt deser geunieerde landen.

N. Want oock de retouren vyt Indien voor Nederlant jaerlijcks sullen connen gesonden werden in meerder verscheydenheyt van waeren, die getrocken sullen sijn, meer als voor desen, dewijle den binnenlantsen handel op alle plaetsen van Indien volcomentlijck zal connen waergenomen worden, soo door de compagnie als door de perticuliere handelaers.

O. Ten derden proponeerdt zijne Ed., tot volcomen perfectie van den staet der vereenichde compagnie in Oost-Indien, de bevoorderingh van den handel van China, waertoe alreede een plaets in de Pescadores is begrepen, die bequaem ende sufficant is om gedeffendeert te werden tegens het gewelt der vijanden, is oock seer wel gelegen tot den handel van China, soo die voor ons te becomen is, als mede om van daer te beletten den handel van Maccouw ende Manilha, is niet te twijfelen, of denseluen handel van China zal, ofte met hardicheyt, ofte met sachticheyt, ofte bij ooghluyckinghe, ofte bij openbaere consessien van den coninck van China aen ons toegestaen werden, waerdoor de Nederlantse compagnie als dan zal becomen:

1. Zeer groote vermeerderinghe in den binnenlantsen handel, zoo aen waeren, die d'onse aen de Chinesen, als de Chinesen aen ons zullen vercoopen.

2. Treffelijcke vermeerderinghe van de jaerlijckse retouren voor Nederlant in verscheydenheyt van waeren, die met groote advance in Europa gedebiteerdt connen werden.

3. Het profeyt van den Chinesen handel met die selvige waren op Japan ende de andre quartieren van geheel Indien, met zeer merckelijcke aduance, zoo veel als de capitaelen vande compagnie eenichsins zullen connen verstrecken.

Eyndelingh, den handel van China op de onse gederiveert sijnde, soo sal t'zelue wesen den onderganck van den handel der Portugesen in Maccouw ende van daer op Mallacca, Goa ende Japan, van den handel van de Spangiaerden van Chinchiou op de Manilha ende van daer op Noua Spangie ende Mexico, waer op dan nootwendich moet volgen t'verlaten bij den vijant van den eylanden Moluquos.

Bij dese ende andere middelen, naeder bij monde te verclaeren, zoude de treffelijcke profeyten van de geheelen handel van de Oost-Indische openstaen alleen voor de compagnie ende ingesetenen der vereenichde Nederlanden, den vijant zoude merckelijck gecrenct ende geswackt werden hier in Europa, bij totale prevatie van de Oost-Indischen handel, ende zoude

t'lant becomen versterckinge, eere ende reputatie ouer al de werelt, t'geene een zoo goet succes van zoo grooten treffelijcken zaecken onwederspreeckelijck sal comen te meriteeren.

Finis.

1623.

Wederlegginge eeniger poincten in contra der poincten van reglement.

A. In plaets van 8 tonnen gouts comt maer 6½, volgens de missiue van den heer generael, op zijn vertreck oft herwaerts comste aen St. Helena geschreven, daerinne dat zijne Ed. pertinentelijck stelt, dat in desen jare d'oncosten sijn geweest *f* 4,575,000 ende in de volgende drie jaren gul. 4,821,000.

B. Bij het behouden ende vermeerderen van den inlantschen handel, met prinsen op den vijant ende niet op de vrienden, die daermede tot vijant gemaeckt ende voorts daervoor gehouden werden.

Van de incomen der landen sal nae gesproocken werden.

C. Ten is geen wonder, dat men van het capitael moet affsteecken, als men met eenen sprong de lasten brengt van 6½ tot 16 tonnen gouts s jaers, hoe waere het doch mogelijck dit soo terstont t'ouerwinnen, insonderheyt als de beste middelen daertoe noodich, (te weten) den inlantschen handel ende negotie werden wech gegeven.

D. Groote occasie isser gegeuen om weder aenstoot van d'Engelsche te hebben, want eer men met de Engelschen vereenichde, waeren alle de lasten van India 6½ tonnen gouts jaerlijckx, ende soo haest men met haer begint te treden in handelinge, weet men alleen de lasten van de guarnisoenen ende de forten van de Molucos ende Banda voor 12, ende van Amboina voor 15 maenden te brengen op gul. 849,884 : 12; ende bouendien dat men de Engelsche voor haer ⅓ paert heeft doen betalen gul. 283,294 : 17 : 9, soo heeft men haer ontrocken de proffijten, die in dese eylanden te doen sijn ende door de vrije luyden ende cladderie bedorven ende verdweenen, is nu, met soo

groue ende plompe gangen den Engelschen schade ende de compagnie proffijt te doen, sal den tijt leeren, t'is te duchten dat de commisen, die haer niet en ontsien te steelen, voor haer meesters oock wel op haer sullen letten.

E. Groote ende merckelijcke voordeelen zijn te haelen uyt het verbreyden van den inlantschen handel, t'verminderen ende afschaffen van de lasten, soo die vervolgens staen gespecificeert ende sulcx als doenelijck sal wesen; maer off de taeffel costen niet beter dienen gereguleert ouer de geheele taeffels, als dat ider een treckt een stuck gelts ter maent, daer mede men op veel plaetsen niet halff en can toecomen, heeft sijn bedencken; als ider een sal moeten sijn eygen marcktganger, cock ende bottelier sijn, sal dicmaels de compagnie ...... bevoorderinge van het middach ende avontmael voor den dienst van de compagnie gaen; men eet in India geen oude ofte coude maer altijt warme ende versche gekoockte spijse; wil men buyten de comptoiren gaen eeten bij de vrije luyden, daer valt het seer costelijck ende veel werden daer gedebaucheert, soo dattet swaer soude vallen den gouverneur, directeur ofte coopman, die het hoogste gesach heeft, sijn onderhebbende dienaers van de negotie, daer onder veel jonge luyden sijn, ordre te houden: hoe het gaet, de compagnie moet wetende offte onwetende dese haere dienaers den cost geven, t'waere daerom beter dat sulcx geschiede met reputatie ende goede ordre, dan dat daertoe geopent wierden quade wegen; bij dese occasie is oock te dencken op het gemeen zeevarende volck, ouer wiens tractement niet sonder groote reden dapper geclaegt wert, t'welck de compagnie wel eens qualijck mochte becomen; al te naeu wert in Indien wijn, oly, azijn, vleesch ende speck verkocht ende dese arme luyden onthouden.

F. Amboina is gepeupeleert ende niet van noode aldaer volck te seynden off te brengen, men moet de lantsaten aldaer houden ende niet soecken te verdrijven, gelijck gezeyt wert, in zeecker discours bij den generael Coen aen sijnen successeur in India gelaten, dat men de Ambonsche ende Ternatanen

moet soecken onder te brengen ende van den banck te schuyven; wasser met lantbouwing iets te doen, de lantsaten aldaer souden de compagnie geen 30 ende 40 ende meer realen voor een last rijs geuen, dat maer 5, 6 ofte 7 realen cost. In Banda sijn te bestellen inwoonders met soo veel slauen als men noodich acht tot het plucken van de specerijen ende t'lant aldaer claer ende buyten verwoestinge te houden; waere aldaer eenige lantbouwinge meer te doen geweest, de lantsaten souden hen daer toe begeuen ende voorgecomen hebben den extremen hongersnoot, daerinne sij tot verscheyden reysen in de oorloogh haer van de compagnie aengedaen sijn geweest; ende ofte in alle dese eylanden al groote lantbouwinge te doen waere, waer soude men doch met de vruchten ter merckt varen, omme thiende ofte groote tollen daer uyt te trecken, t'is immers proffijtelijck dat de compagnie aldaer de behoeften in passant met de scheepen daer noodich sijnde bestelt ende maeckt van 1, 2, 3, 4 ende 5, t welck geen comparatie en heeft bij de tollen van 10, 20 ende 25 procento.

Geen Nederlantsche colonien en mogen bestaen op landen daer gants geen frequentatie ofte t'samencomste van verscheyden volckeren is, wt de Molucos, Amboina ende Banda heeft men immers alle frequentatien geweert ende de Indische natie den handel aldaer belet, welcke de compagnie gepretendeert heeft haer alleen toe te comen ende deselue oock heeft verkregen met ouergroote costen, soo dat het vreemt soude staen deselue nu weder ouer te geuen.

Battavia is voor als noch de eenige plaets daer goede apparentie is om eene colonie met voordeel van de compagnie te planten, doch niet met soodanige middelen als begonnen is, maer als naer geseyt wert.

G. Laet doch eens ondersocht werden, hoe het met het veroveren ende vercoopen van de slaven gaet, men sal bevinden hoe seer de compagnie met desen handel wert wtgestreecken ende op wat wijze veele haerlieder dienaers daer bij verrijcken.

Om beulen ende guardiaens van een cudde slaven ende de-

selue tot lantbouwerie te brengen met alle strengicheyt, daer aff doch voor de compagnie niet een stuyver proffijt te verwachten is, noch oock voor de luyden zelfs, al waert dat se lant ende slauen voor niet hadden, om regenten ende voorgangers te wesen van de vrije luyden, sijnde meest het schuym onser natie; die met haeren vrijen handel alle goede negotie bederven, de compagnie opeeten ende met het veroveren, mishandelen ende moorden der Indianen de Nederlanders door geheel Indien bekent maecken voor de alderwreetste natie van de geheele werelt, is niet te verwachten, dat eenige ervaerene eerlijcke ende hiervan kennis hebbende luyden van hier zullen opbreecken om hun tot sulcx te laten employeren.

H. Dit waere de rechte slach om andere Europische natien uyt hare oogen te doen sien ende naer Indien te locken, want soude de Nederlanders gebonden sijnde aen soo veel beswaerlijcke conditien, articulen, limitatien, soo van hier gaende als in Indie zijnde, ende geen waeren voor retour souden mogen overbrengen, ende evenwel proffijt souden meenen te doen, gelijck men voorgeeft, soo souden immer die geene moeten veel grooter winninge doen, die vrij sonder soodanige conditien souden gaen, ende in India aen geen plaetsen gebonden zijnde, aldaer in alle waeren souden mogen handelen ende overbrengen alsulcke retouren, alsse begeeren ende te becomen waren.

J. De compagnie moet nootsaeckelijck daer naer trachten, om den inlantschen handel te vermeerderen, dit heeffse van langer hant gedaen tot haere groote avantagie, het is wat nieuws ende boven maten schaedelijck, dat se deselue nu heeft beginnen ouer te geven, daer de vrije luyden gaen coopen; jagense de waeren op, ende cladden daermede ter plaetsen daer sij die weder ter merckt brengen, ende doen de compagnie niet alleen schade lijden aen de negotie, die se overgeeft, maer oock aen de geene die se noch behout.

K. T'sal seer licht daer toe te brengen sijn, dat de vrije handelaers haer selven ende de inlantsche negotie verderven, maer nimmermeer en sullen de lasten van de compagnie uit der

vrije luyden coophandel ofte lantbouwinge connen gevonden werden, want haren coophandel ofte proffijt van dien sal verdwijnen ende tot lantbouwinge sal niemant te brengen sijn, soo lange sij iets met handelen weten te verdienen, t'is daerom impertinent, dat imant capitael hebbende t'selve besteden zouden in slaven ende sich selven begeven in slavernie, als sij met coophandel soude weten proffijt te doen.

L. Wanneer t'getal van de scheepen soo seer is gemindert, sal men dan noch den vijant rigoureuselijck aentasten, soo most het gedaen werden van de particuliere, t'welck men hier te lande niet gewoon is te sien, ten is oock geen apparentie, dat hetzelffde in India oock sal geschieden, maer ter contrarie sullen de oorlogen spruyten uyt der vrije luyden mishandelinge, rooven en moorden, comende tot lasten van de compagnie.

M. Dese vrije luyden connen de Indianen wel schade jae oock wel gewelt aen doen, maer met redelijcke middelen niet wt het vaerwater helpen, want de Indianen equipeeren met veel minder cost als d'onse, sij eeten veel soberder ende behelpen hun met slechte spijse, sij weten haere waeren in reputatie te houden ende daer mede int veylen seer te menageeren, waer jegens d'onse met de waeren cladden, ruym teeren ende den wijn alleen wt dese landen commende op hoogen prijs weten te brengen.

Als de Indische coningen sien, dat wij het alleen willen hebben, sullense haer daer wel tegen setten, men sal van haer niet minder te verwachten hebben, als t'genè men hier te lande siet, daer d'een stat ende provincie tegens d'ander is, om t'aff ende aenvoeren van de coopmanschappen, om de mercktscheepen, beurtschepen ende veerscheepen etc.; men heeft niet te meenen dat se met goeden oogen souden aenzien, dat tot haere landen aff ende aen souden gaen onse vrije luyden ende scheepen, ende dat haere onderdanen met haere schepen souden stilliggen, wil men alle de trafique ende navigatie ende daer toe alle de lantbouwinge van Indien hebben, waer bij souden de Indianen dan leven, wil men se doot smijten ofte van hon-

ger laten sterven, daer mede en waer men oock niet geholpen, want in een ledige zee, op leedige landen ende oock met doode menschen is gantsch geen proffijt te doen.

N. Waert dat men t ooge hadde om verscheydenheyt van waeren te becomen, men souden de vrije luyden laten wat nieuws opsoecken ende laten handelen, niet als buyten de negotie van de compagnie; maer nu en wert haer niet alleen toegelaten te handelen int geene een ider in India vrij staet, maer in de alderbeste ende proffijtelijckste negotie, die de compagnie heeft en daer se alle de werelt connen wthouden.

O. Den handel van China, met de negotie ende proffijten daeraan dependerende, wert hier wel ende bequaemelijck voorgestelt; t'is seecker, dat hier uyttermaten veel ende seer groote voordeelen aen vast sijn, al hadde men maer een weynich ten aensien van t'gene aldaer valt, maer wat ist, men wil het al hebben ofte men het machtich is off niet, ende geensints lijden, dat de ingesetenen van dat groote vermaerde ende overtreffelijck rijck van China met niemant (iemand) anders soude handelen als met ons, dat moet soo sijn gelijck d'E. heer generael Coen in sijne advysen in India aen sijnnen successeur gelaten te kennen geeft, dat men tot dien eynde macht van volck ende schepen op de cust van China moet houden, alle zeehavens besetten, lanttochten doen, mannen, vrouwen ende kinderen roven ende daermede peupleeren Battavia, de Molucos, Amboyna ende Banda, dat men dit stuck alsoo moet vervolgen, al soude het duren 10 jae hondert jaeren. In den brieff van ditto generael op sijn herwaerts comste aen St. Helena geschreven, wert mede onder anderen geseyt, dat men die Chinesen moet vangen ende niet loslaten ofte rantsoeneren, maer liever dooden, want soo lange (segt hij) de armen dorven het lijff wagen, sullen de rijcken derven avonturen de goederen andere natien toe te voeren in somma, met macht ende gewelt wil men alles wtvoeren ende daermede te wege te brengen, dat in India de negotie alsoo wert bedorven, dat de Indianen niet meer en souden handelen, dat de Engelschen (wiens proffijt

men weet cleyn ende haeren last groot te maecken) ende ander Europische natien den handel op Indien souden staecken, ende dat de compagnie deselve alleen mochte becomen, t'welck soo aengenaem schijnt te wesen, dat men niet soude ontsien alle onrechtvaerdige jae barbarische middelen daertoe bij der hant te nemen, maer hoe onseecker dat alles is, hoe veel tijts hiermede zoude doorloopen ende off de compagnie niet wel in soodanige werck soude mogen blijven steecken ende haer seluen ruineeren, is noodich te ondersoecken, ende te dencken op een redres ende reglement, dat voor deselve salutair, heylsaem, seecker ende datelijck te doen is, t'welck in dese volgende manieren wel soude connen gevonden werden.

In den jare 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619 zijn de lasten in India doormalcanderen geweest omtrent 6½ tonne gouts jaerlijcks, daer sijn doen gehouden een groot getal van scheepen ende meer als genoech om den staet van Indien te verseeckeren, veele forten zijn in de Molucos, Amboyna ende Banda in dese tijt gebout, in Banda een swaeren oorlooch gevoert ende veele troubelen in alle de voorschr. landen gevallen, om de Engelschen ende alle Indische natien uyt de negotie aldaer te weeren, alle de soldaten wierden maendelijck haere soldije met gelt betaelt, gelt gaff men de soldaten en de matroosen, die aen de fortificatien arbeyden, te weten ¼ van een reael van achten s'daegs, ende evenwel wierden de saecken alsoo gederigeert, dat 5 à 6 jaeren achtereen wtgedeelt wierden ontrent 30 procento s'jaers, niet tegenstaende dat in dese tijt met den witten leeuw aen St. Helena, t'schip Bantam in Texel ende de schepen met den generael Both aen Mauritius gebleven, de waerde van ontrent 50 tonnen gouts gesoncken is.

Soo dat men nu soo wel, jae beter als doen ter tijt de Indische lasten met 6½ tonnen gouts s'jaers soude connen doen, ofte daerop deselve reguleeren, ende brengen de compagnie in eenen beteren staet alsse doen ter tijt is geweest.

Jegens dese last can men op de custe van Choromandel ende in Zuratte alleen besteden ontrent 6 tonnen gouts aen incoop

van waeren die men (als den particulieren handel is affgeschaft) in India jaerlijcx can vertieren, ende daervan maecken van een, 2, 3 ende 4, behalven dat den incoop van dese 6 tonnen gouts wel halff betaelt wert met nooten, foelie, nagelen, sandelhout ende andere waeren, daer van mede wel van een, 2, 4, 6 ende meer can gemaeckt werden, soodat met dese negotie alleen den voorschr. last van ontrent 6½ tonnen gouts wel dobbel souden te winnen sijn, hier mede heeft men den handel in Persia ende op soo vele andere plaetsen meer, daer men oock veele specerijen ende andere waeren met seer groote avance can slijten.

Den handel van China en sal den compagnie niet ontstaen ende sal haer selffs in Battavia toevallen, alsse willen gebruycken de middelen daer toe noodich dienende.

Met desen handel soude wt Japan te trecken zijn uytermate groote voordeelen ende den inlantschen handel int generael, dat metter tijt in Indien bouen de lasten oock souden gevonden worden middelen tot de jaerlijckse retouren van Nederlant, sonder enich capitael daertoe van hier derwaerts te zeynden.

Ende dat volgens dien de jaerlijckse retouren van Indien coomende, gestijfft zijnde met goede pertie Persische ende Chineesche zijde, soude de compagnie van haere belastinge alhier jaerlijcks wat mogen affleggen ende bovendien aen de participanten doen seer goede wtdeeling.

Den vrijen handel moste dan affgeschafft ende de onnutte forten verlaeten werden, oock de Piscadores, dewijle men verstaet t'selve te wesen een van de beletselen van den Chinesen handel, voorts is te minderen het groot getal schepen ende andere lasten meer die in Indien eenichsints verminderinge connen lijden.

Wat aengaet de nieuwe stat Battavia om derselver opcomste. ende prosperiteyt buyten last van de compagnie te voorderen ende te behouden den inlantschen handel, dient noch dit naervolgende:

10*

De compagnie die door Godes genade ende sonderlinge vlijt, trouwe ende neersticheyt van haere dienaers geraeckt is soo diep in de negotie, dat bij haer te vinden sijn de costelijckste ende grootste partien van Indische waeren ende coopmanschappen, is seer veel gelegen aen de vrientschap, goede genegentheyt ende het welvaren van de cleyne handelaers, waer mede ende neffens wien sij heeft te negotieeren, gelijck alle groote grossiers haer meeste welvaert daerinne bestaet, dat haere calanten, winckeliers ende cleyne cramers de waeren in reputatie houden, winninge doen ende dickwijls wedercomen, soodat de negotie die de compagnie niet alleen can bevatten ofte die voor haer te gering is, niet en behoort te vallen in de handen van onse natie, welcke al reets te veel heeft laten sien, dat sulcx haer niet nut ende de compagnie boven mate schadelijck soude wesen, maer deselve negotie behoort te blijven aen de Indianen, want sij luyden weten deselve in reputatie te houden, ende men soude daer mede winnen haere vrientschap ende te beter connen maecken een groote frequentatie ende t'samencomste van menigerley volckeren in Battavia, welcke stadt, (hoewel de landsaten verdreven sijn) om haere goede gelegentheit ende menigerhande Indiaensche waeren, die aldaer aencomen ende te vinden sijn, grooten toeloop ende aenwas te verwachten heeft, gelijck eertijts gehadt heeft de stadt Bantam, daer een overgroote t'samencomste ende vertieringe is geweest, niet alleen om rijs, peper ende andere vruchten, die het lant gaff, ende de cleederen ende andere behoeften die de lantsaten trocken; maer oock om veel ende verscheyden andere waeren die aldaer van buyten inquamen, ende soo wel van den vreemden als van den inwoonderen gesocht, gewilt, begeert ende weder vervoert ende vertiert werden.

Met sonderlinge gemeensaemheit ende sonderlinge conversatie met de Indianen, haere ende des compagnies negotie in reputatie te houden (segge ick) is te voorderen de prosperiteyt van Battavia in meenichte der inwoonderen ende middelen noodich tot derselver stadts lasten, t'welck met soodanige

handelaers, die alle goede negotie, daerse aenwinnen, bederven, de zee onveylich ende alle de werelt tot vijant maecken, niet te doen, maer wel te verhinderen is, waeromme men de vrije luyden alle navigatie ende coophandel over see te drijven, soude moeten ontrecken, de Indische natien gerustelijck te laten handelen ende deselve aenlocken, om alsoo binnen Battavia te brengen ende te stabileeren een merckt van allerley Indische waeren; hiertoe soude veel helpen als men wat matelijck handelde met de tollen ende lasten te heffen op de wt ende in gevoerde goederen, deselve houdende lager als de lasten van de bij ofte naestgelegene plaetsen.

Battavia dan deser manieren opcomende, dat eerst een cleyne versamelinge een groote meenichte van volck veroorsaeckte, ende den eenen van den anderen beginnende te leven, soude metter tijt aldaer veelderhande occagie, middelen ende gelegentheden sijn die vast ende bestendich soude wesen om daerbij een soo groote menichte van Nederlanders te doen leven als men soude begeeren ende derwaerts crijgen conde, de rijcken soude haer mogen geneeren met gelt op interest ende bodemerie, soo aen Chinesen als andere naetie die daer resideeren te geven, ende waeren wtter see vallende te coopen, om voor een tijt op te leggen, t'welck seeckere ende vaste middelen zouden zijn, die niemant en soude doen vervallen, want hoe daer meer gelts soude comen, hoe daer meer handelaers hun soude laten vinden, hier door soude den handel van China te beter te trecken sijn, ende alsoo soude mogen toenemen, dat de compagnie naer wensch soude becomen soo veel Chineese waren alsse tot den handel van Japan ende voorts tot den geheelen inlantschen handel oock voor dese landen souden noodich hebben, de mindere souden hun geneeren connen d'een met winckelneringe, d'ander met een slaeff 3 ofte 4 te houden tot aenteelinge van vee en andere gedierten, oock om te tuynen ende visschen &c., veelderley hantwerckers ende ambachtsluyden souden hun aldaer connen behelpen, ende insonderheit een groote quantiteyt van zeevarende getroude persoonen, welcke

bij den dienst van de compagnie souden mogen leven, tot dat se op een andere wijse hun soude weten te erneeren.

Soo dat in deser voegen de emolumenten van tollen ende andere impositien, te heffen op de coopmanschappen ende consumptien, soude toenemen, ende des stadts lasten daer wt wel soude te vinden sijn, waere het in de eerste jaeren juyst niet ten vollen, t'soude daer naer wel weder te ruymer omcomen, den tijt soude voorts leeren, watter meer te doen soude vallen.

Daer en is noch geen lant om grooter lantbouwinge te mogen doen, vermits men de lantsaten aldaer te vijant heeft, welcke altemets de beesten buyten de stadt weydende comen rooven, soo dat deselve met swaere wachten werden bewaert.

8. Vergadering. 12 Februarij 1853.

Nieuwe leden. Bibliotheek. Aanteekeningen van F. van Mieris op de Jaarboeken van Vossius. Fragmenten van eenige oude kronijken. Iets naders over de Notulen van den Landraad van 1581. *Naamregister van officieren, die bij eene kompagnie wenschten geplaatst te worden.*

Nieuwe leden. Benoemd tot gewone leden des Genootschaps de heeren: jhr. mr. J. C. Martens van Sevenhoven, mr. H. M. Hoffman en mr. C. Th. baron van Lijnden, te Utrecht; J. Swart en jhr. mr. J. Huydecoper van Maarssenveen, te Amsterdam; A. Elink Sterk en L. R. Beynen, te 's Gravenhage; mr. A. F. Sifflé, te Middelburg; mr. J. C. M. van den Honert, te Brielle; mr. G. Dumbar, te Deventer; mr. A. A. W. van Wulfften Palthe, te Oldenzaal, en jhr. C. P. L. van Kinschot, te Assen.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer mr. M. C. van Hall, te Amsterdam.

Mr. Joannes van der Linden en mr. Jonas Daniël Meijer, als regtsgeleerden herinnerd door mr. M. C. van Hall. Amsterdam, 1853.

Van de heeren F. H. Mertens en K. L. Torfs, te Antwerpen.

Aenhangsel der Geschiedenis van Antwerpen, 3e stuk.

Van den heer F. H. Mertens, te Antwerpen.

Bibliotheca Antverpiensis. Catalogue Methodique de la Bibliothèque publique d'Anvers, premier supplément. Anvers, 1852.

Van den heer mr. A. F. Sifflé, te Middelburg.

Over den oorsprong en de grenzen van het wettig gezag in den staat, door mr. A. F. Sifflé. Middelburg, 1852.

Van den heer jhr. G. J. Beeldsnijder van Voshol, te Utrecht.

Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande, XIX. Zehter Jahrgang I. Bonn, 1853.

Jupiter Dolichenus. Bonn, 1852, 1853.

Aanteekeningen van F. van Mieris op de Jaarboeken van Vossius. De heer mr. J. A. Grothe legt ter tafel een boekdeel in folio, behelzende uitgebreide, en naar tijdsorde gerangschikte aanteekeningen, door Frans van Mieris gemaakt op eene hollandsche vertaling der Annales Hollandiae auctore Matthaeo Vossio, naar het schijnt, tot adversaria bij zijne historische studien. De heer G. verklaart zich bereid om van deze belangrijke aanteekeningen inzage te verleenen aan leden, welke ze mogten wenschen te raadplegen.

Fragmenten van eenige oude kronijken. Jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht, deelt mede het navolgende verslag, door van den heer mr. S. de Wind te Middelburg gedaan omtrent de belangrijkheid van de hem toegezonden fragmenten van oude kronijken. (Zie *Kronijk* 1852 bl. 427).

1°. *Fragment van een kronijk van het bisdom van Munster.*

Dit fragment bestaat uit 10 folio's, recto en verso, of 40 kolommen, en is *het laatste gedeelte* van een *Chronicon Episcoporum Monasteriensium.*

Het vangt aan midden in de regering van Otto van Rietberg, den 33en bisschop (anno 1301), en loopt tot en met Hendrik van Schwartemburg, den 45en bisschop (1456 of 1457).

Er zijn echter *twee* gapingen in. De eene tusschen fol. 5 en 6, waardoor wij het laatste gedeelte missen van den 36en

bisschop Adolphus van der Marck. Voorts missen wij de bisschoppen Johannes van Vorneburch, Florens van Wegelinckhof en Potho van Potenstein, die gezamenlijk van 1363—1381 regeerden; eindelijk ook nog het begin der regering van den 40en bisschop Heidenricus Wulff.

De 2e gaping tusschen fol. 6 en 7 berooft ons van het laatste gedeelte der regering van gemelden bisschop Heidenrijk en van het begin van zijnen opvolger Otto (IV) van der Hoye. Verder loopt het geregeld door tot den 45en bisschop Hendrik van Zwartsenburg; ofschoon het leven van dezen en diens 3 voorgangers zóó kort is opgegeven, dat dit laatste gedeelte meer een aanhangsel schijnt van eenen onbekenden afschrijver: en de kronijk zelf dus kan gerekend worden te eindigen met bisschop Otto van der Hoye, die in 1445 overleed.

Wat den inhoud betreft, heeft deze kronijk de grootst mogelijke overeenkomst met die van Arnoldus van Bevergerne in het platduitsch of liever echt westfaalsch, welke door Ant. Matthaeus in het Ve deel der 4e uitgave zijner *Analecta veteris aevi* is in het licht gegeven. Matthaeus stelde hoogen prijs op zijnen Arnoldus van Bevergerne, »*quandoquidem*", zegt hij in de Dedicatie, »*quod sciam, de Dioecesi Monasteriensi speciale adhuc nihil exstat, quod sit typis vulgatum.*" Intusschen blijkt het uit de inzage van het fragment van den heer Macaré, dat dit de eigenlijke en voorname bron is, waaruit van Bevergerne geput heeft, ofschoon hij dan, wat de laatste levens betreft, veel breedvoeriger is.

Opmerkelijk is het, dat die kronijk bij Matthaeus ook juist, even als dit fragment, met Henricus van Zwarsenburg eindigt.

Het fragment strekt zeer tot opheldering van sommige plaatsen, die in den tongval van het uitgegevene moeijelijk te verstaan zijn. Wanneer men bijv. bij van Bevergerne leest van eene weduwe, die lang voor dood en begraven gehouden was, maar eindelijk weder verscheen en nog lang leefde, dan is het niet zoo dadelijk te vatten, wat hij bedoelt met er bij te voegen: *Und se was vorkunnet unde verbaselt.* Het latijnsch frag-

ment helpt ons met de woorden: *de qua miranda valde et multa famabantur*, dus: »er werd wonderlijk over gesproken en zij »stond in een kwaad gerucht", 't geen juist overeenkomt met hetgeen Bevergerne er eenige regels verder op laat volgen, haar betitelende: »*dat duvelsche wijff.*" Zoodanige voorbeelden zouden wij meer kunnen aanvoeren.

Ofschoon dit fragment dus inderdaad niet onbelangrijk is en wel verdient bewaard te blijven, vermeen ik echter dat het nut eener eventuële uitgave daarvan niet evenredig zou zijn aan de daartoe aan te wenden moeite en kosten.

2°. *Fragment van een kronijk van het bisdom Metz.*

Dit fragment bestaande in 8 folio's beschreven met 29 kolommen, is het laatste gedeelte eener *kronijk der bisschoppen van Metz.*

Het begint midden in het leven van Stephanus, den 60en bisschop, die in 1220 overleed en van wien fol. 1 verso gezegd wordt:

»Quinto autem decimo Episcopatus sui anno, praesidente Domino Innocentio papa — vitam feliciter consummavit. Et sepultus est in choro majoris Ecclesiae Methensis cum hujusmodi Epitaphio."

Hujus enim fuerat, quod habent hoc tempore raro.
Mitis vita, manus munda, pudica caro.

Het wordt besloten met het leven van Theodoricus van Boppard, den 73en bisschip, die in 1361 den mijter verkreeg. Deze was, blijkens het slot, nog in leven toen de kronijkschrijver de pen nederlegde. Wij hebben dus hier eenen *gelijktijdigen* schrijver, die als zoodanig, en om dat hij met de bijzondere omstandigheden en vroege jeugd van dezen bisschop van nabij schijnt bekend geweest te zijn, geloof verdient; ofschoon wij zijne hooggestemde en naar vleijerij zwemende lofspraken wel eenigzins mogen mistrouwen. Het slot dezer lofspraken en van het geheele werk luidt aldus:

Haec acta sunt praeterita, sed futura nobis sunt ignota. Adhuc multa relacione digna scribere supersedeo, ne nimium

sui commendatio animum ad arrogantiam inducat. Et ne malus invidus me de adulatione redarguat, *cum adhuc corporaliter vivit*, diligenter perscrutetur. Sed si fecerit, sicut hueusque fecit, citius deficiët membrana, quam *boni* sehribendi materia.

Of dit fragment voor de geschiedenis van het bisdom Metz van eenig belang, en of de kronijk zelf in de eene of andere vroegere of latere verzamelingen van *Scriptoris Rerum Germanicarum* of *Gallicarum* uitgegeven is, vermeet ik mij niet te beslissen. Voor de Noord-Nederlandsche geschiedenis is er, naar het mij voorkomt, niets uit te halen.

8°. *Fragment van een kronijk van het bisdom Trier.*

Het fragment, hetwelk aan het hoofd der bladzijden genoemd wordt *Chronica Archiëpiscoporum Treverensium*, bestaat uit 10 folio's (recto en verso) of 40 kolommen. Er is slechts ééne gaping in, namelijk tusschen fol. 6 en 7, midden in het leven van aartsbisschop Hillinus. Anders gaat het door van Poppo, den 77en (bij wien het begin ontbreekt) tot Dytherius den 93en aartsbisschop, die in 1307 overleed, maar van wiens leven wij slechts den aanvang hebben. Het fragment loopt dus ongeveer van den jare 1056 tot 1299.

Om te beslissen of deze kronijk ergens uitgegeven is, zouden hulpmiddelen noodig zijn, die mij thans ontoegankelijk zijn. Ik bedoel onder meerder de hoofdwerken, als daar zijn: *Hontheim Historia Trevirensis*, III vol. fol., zijn *Prodromus Historiae Treverensis*, II dn. fol., en *Wijttenbach Gesta Trevirorum*, III vol. 4°, om niet van latere werken te spreken.

Ik heb mij dus moeten vergenoegen met Broweri et Marsenii *Annales et antiq. Treverenses.* Leod. 1671, II vol.fol.

Vóór dit werk staat eene verhandeling *over de bronnen der Triersche geschiedenis.* Daar wordt wel in het algemeen gesproken van oudere *Gesta Treverorum*, maar ik heb er niets in aangetroffen 't welk bepaaldelijk op *deze* kronijk kan te huys gebragt worden. In tegendeel Browerus zegt p. 5: dat Jo. Trithemius eenen *Golscherus* onder de Triersche geschiedschrijvers telt; *maar*, zegt hij, ik ken wel 3 levens van heiligen van

dezen Golscherus maar geen boek dat hij *Gesta Treverorum* noemt, hoewel ik er naarstig naar gezocht heb."

Voorts haalt Browerus nog aan het *Magnun Chronicon Belgicum* [1]), en nog eene kronijk van Joannes Enenius, *Trevirorum suffraganeus patrum nostrorum memoria conscriptum, primum nostrâ linguâ, deinde in Latinum versum etc.* Dit geloof ik niet dat op deze fragmenten staat.

Het zoude kunnen zijn dat zij behooren tot het *Chronicon Augustanum* (Trier = *Augusta Trevirorum*) 't welk onze Wagenaar aanhaalt *Vad. Hist.*, II° dl. bl. 387, tot staving van zijn in den text gezegde: »de verkiezing van Willem (den Roomsch »koning) werd plegtiglijk door den paus te Lyons bevestigd in »tegenwoordigheid van vele bisschoppen." Doch meer noch vermoede ik, dat wij hier eenen vervolger van straksgemelden Golscherus voor ons hebben. Wagenaar t. a. pl., bl. 382, vermeldt: »dat graaf Willem II tot R. k. gekozen werd, vol»gens sommigen te Nuys, volgens anderen te Woeringen", en beroept zich tot staving van het laatste gevoelen op Golscheri, *Gesta Episcop. Trevirensium*, cap. 2236. Nu geeft ons fragment juist ook bepaald Woeringen aan, als de plaats waar de verkiezing plaats greep. Dit vervolg op Golscherus, loopende van 1132—1259, moet staan in het 2° deel van Eccard's *Corpus Histor. medii aevi*, pag. 2197—2238. Maar dit werk heb ik thans niet kunnen inzien [2]).

Maar wie dan ook de schrijver van onze kronijk moge zijn, bijna alles wat hij verhaalt, is veel breeder bij Browerus te lezen. Ook heeft deze laatste de versjes en de twee meer uitvoerige grafschriften op Albero en Hillinus. Doch er is toch hier en daar iets meer of anders in deze fragmenten dan bij

1) In dat Magn. Chr. Belg. worden dikwijls plaatsen medegedeeld, met bijvoeging *Haec ex Gestis Arch. Trevirensium.* Zie bijv. *Magn. Chr. Belg.*, p. 211, 245, 263, 279, 295 en 304, Veel komt woordelijk met onze fragmenten overeen, doch meestal zijn de aanhalingen korter.

2) Zie Fabricius, *Bibl. med. et inf. lat.* in v. Golscherus, t. III, p. 215. Golscherus of Gloscherus overleed omstreeks het jaar 1000, maar schijnt *Gesta Arch. Trev.* geschreven te hebben, die door lateren vervolgd zijn.

dien schrijver. Ten bewijze neem ik de vrijheid hier als bijlage te voegen een paar nog al opmerkelijke plaatsen uit dit fragment.

Epitaphium Alberonis sive Adalberonis Archiepiscopi Tre-
virensis lxxxiiij, qui obiit confluentibus (Coblentz)
xiiij kal. februar anno 1152, et supultus est
Treveris in Ecclesia Beati Petri.

Albero! maxime vir, flet Roma, flet undique Trevir
Tanto, jam miro, te moriente viro.
Treveri pastorem, flet Roma ruisse rigorem
Dogmaque justitiae, lumen et Ecclesiae.
Magnus eras magnis, perparvus eras simul agnis
Gloria divitibus, porcio pauperibus.
Castra tyrannorum subvertens, claustra bonorum
Plurima condideras; largus et hospes eras.
Largus et humanus compleverat ordine Janus
Octo decemque dies; mors tibi sit requies!

M,C,L, bis IJ, tempora dant domini.

(Dus 1154, terwijl in de marge van den tekst staat 1152).

(Dit grafschrift staat ook in *Broweri et Massenii*, Annal. et Antiq. Trevirens. (Leod. 1671, II vol. fol.) 2_e deel bl. 54. Het volgende van den aartsbisschop Hillinus aldaar bl. 73).

Epitaphium Hillini 85° Treverorum Archi-Episcopi,
qui obiit anno 1170.

Hillino memorem semper fer Trever honorem
Patri praecipuo, Pontificique tuo
Qui *denis* annis praelatus, *et octo* tyrannus
Salvâ justitia, restitit arte piâ
Qua pax succrevit, bellique procella quievit
Dum praelatus erat: scisma sed intererat:
Quod sic transivit, medio susissimus ivit,
Hine favor adscribi cepit atrimque sibi.
Denas deplangas plangente novembre kalendas
Transiit e medio, fine vir iste pio.

Uit het leven van Arnoldus den 2en, 90en aartsbisschop van Trier (1243—1259).

Istius tempore dum Innocentius iiijus. Fredericum excommunicasset el deposuisset, praecepit praecipuus electoribus ut ad electionem procederent. Qui eligentes Heynricum Lantgravium Thuringiae, fratrem mariti Sanctae Elizabeth, sed ipso statim mortuo elegerunt anno domini m cc xlviij praesente legato et pluribus concorditer apud villam *Worinch*, *Wilhelmum comitem Hollandiae et Zelandiae dominumque frisiae*. Quem Wilhelmum dominus Arnoldus trever specialiter fovit. Et per octo hebdomadas cum magna multitudine suorum apud Erinbrusteyn et Montabor tenuit, victu, alia, copiosius ministrando. Et cum dictus Wilhelmus Frederico mortuo Conrardum filium ejus apud Oppenheym reperisset, fugavit [1]).

Demum vocatus a Papâ cum domino Arnoldo ut Lugdunum veniret. Quo cum dominus Arnoldus veniret, Papa ei assurgens ore fuit osculatus *Ubi Papa populo praedicans*, *dominus Arnoldus adstans*, *quod Papa suâ linguâ praedicavit*, *Regi et populo Theutonicâ linguâ referavit. Et benedictione acceptâ*, *post diem* XVum *redierunt ad propria* [2]).

Uit het leven van Theodericus, den 89en aartsbisschop van Trier (1213—1243).

Isto tempore regnante haeresi per totam Almaniam, *tres hereticorum scolae* dicuntũr fuisse Treveris. Ubi quaedam Luytgardis exusta est, quae lugebat Luciferum injuste de celo cecidisse et trusum, quem volebat replorare in celum. Nam multi seducti *propter Theologiam in Theutonicum translatam* heresim inciderunt. Hujus heresis inquisitor Magister Conrardus de Marburch principalis fuit. Qui Heynricum, de Seyna comitem, vocatum, coram se purgavit, et voce flebili accusatoribus causâ deï indulsit. Magister vero Conrardus spreto rege Episcopi

1) Vergelijk hiermede Brouweri, *Ann.*, t. II, p. 141. Meerman, *Leven van Willem II*, 1e dl. bl. 239, die zich hier ook op Gesta Trevirorum bij Hontheim beroept. Voorts Wagenaer II, 383.

2) Het laatste gedeelte van dit berigt kwam mij nog niet voor.

conductu cum sociis fuerat interfectus et apud sanctam Elizabeth ejus discipulam in Marburch sepultus. (Verg. met deze plaats Broweri, *Annal.*, t. II, p. 127 sqq.).

Het is in de daad te bejammeren dat vooral het laatste gedeelte ontbreekt. De zaken zijn in een goeden stijl (voor dien tijd) en beknopt uit één gezet. Het ware te wenschen dat (zoo het geheel stellig nog niet uitgegeven is), althans de levens van Arnoldus (I) tot aan Dytherius ergens geplaatst werden, daar toch al niet meer dan één vel druks mede zoude gemoed zijn.

4°. *Fragment van een werk geschreven door Harigerus, bisschop van Tongeren.*

Dit fragment bestaat uit de 12 eerste folio's (recto en verso of 48 kolommen) eener kronijk getiteld: *Cronica Leodiensum sur Tungrensium*, uit welk opschrift echter het woord *Episcoporum* bij vergissing weggelaten schijnt, daar de volgende bladzijden alle aan het hoofd hebben *Chronica Episcoporum Leodiensium.*

Het begin dezer kronijk geeft eenig licht omtrent de eeuw waarin zij vervaardigd is. De schrijver vangt aldus aan:

De origine civitatis Tungrensis.

»Gesta pontificum Tungrensium, Trajectensium sive Leodiensium conscripserunt isti: Primo Harigerus Abbas cenobii lobiensis, a beato Materno incipiens primo tungrensi Episcopo, usque ad beatum Remaclum descripsit. Postea Anselmus presbyter a beato Theodardo, successore S. Remacli praedicti, scripsit gesta Pontificum usque ad Wasonem Episcopum. Sed et etiam Egidius, Monachus cenobii Aureae Vallis, a Theoduino inchoans successore Wasonis, descripsit usque ad Robertum Episcopum. Demum Johannes Presbyter investitus S. Johannis de Warnans, etiam scripsit, complens gesta dictorum Pontificum usque ad Engelbertum de Marea. Demum scripsit frater Johannes de Stabulatis Monachus S. Laurentii Leodii."

Beatissimus itaque Petrus Apostolus etc.

Deze vermelding van den kronijkschrijver Jan van Staveloo, die in 1449 overleed, leidt natuurlijk tot de gedachte, dat

wij hier voor ons hebben het werk van eenen vervolger van diens kronijk, die dan als naar gewoonte ook het werk van zijnen voorganger heeft overgenomen, het zij dan woordelijk het zij met bekorting. Of deze vervolger nu de door Fabricius 1) vermelde Johannes Lossensis geweest zij, of welligt Adrianus de Veteri Busco 2) is ons onbekend. In allen gevalle loopt dit fragment slechts hoogstens tot den jare 920 en berust dus op hetgeen de oudste Luiksche schrijvers Harigerus en en Anselmus, met Aegidus of Gillis d'Orval ons breedvoeriger hebben nagelaten, gelijk het fragment dan ook hoofdzakelijk met het door dezen vermelde overeenstemt.

Het heeft geene overeenkomst met de kronijk van Brusthemius, waarvan onlangs een gedeelte is uitgegeven 3). Ook niet met die van Jo. Placentius 4). Het handschrift kan hoogstens tot het laatste der xv^{e} eeuw reiken, en daar het slechts over de oudste en donkerste tijdperken loopt, waarover vroeger veel breedvoeriger en later door Fisen en Foullon veel beter geshreven is, komt het mij voor, dat dit fragment van geringe waarde voor de geschiedenis is.

De heer de Wind hoopt spoedig ook zijn gevoelen omtrent het fragment van de kronijk van Brabant, die hem het belangrijkste voorkomt, mede te deelen.

Iets naders over de Notulen van den landraad van 1581.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré berigt, dat hij na onderzoek op het rijks archief te 's Hage, of ook het dubbel van het door hem verkregen register (zie *Kronijk* 1852 bl. 463) aldaar aanwezig ware, heeft bevonden twee registers met resolutien van den Landraad aan *deze zijde der Maze*, het eerste beginnende den 27 Julij 1581, en eindigende den 20 Dec. 1581; het tweede aanvang nemende met den 20 Junij 1582 en doorloopende tot 3 Oct. van dat jaar; en voorts weder aanvan-

1) *Bibl. Med. Aevi.*, t. IV, p. 429.
2) *Bibl. der Ned. Geschied.*, I, 87.
3) Door Rijffenberg, achter zijne *Phil. Mouskes*, t. I, p. 562, 602.
4) *Bibl. der Ned. Gesch.*, I, 123, 529.

gende den 26 Januarij 1583, *stylo novo*, en eindigende den 20 Oct. van dat jaar.

Het blijkt daaruit, dat er waarschijnlijk een deel ontbreekt tusschen 20 Dec. 1581 en 20 Junij 1582; terwijl er geen spoor is te vinden van eenige notulen van den raad zitting hebbende aan *gene zijde der Maas*.

Dáár evenwel was de hoofdzetel van dat ligchaam, zooals in het vorig overzigt der gemelde notulen is opgemerkt, terwijl de raad aan deze zijde der Maas meer als eene commissie behoort te worden aangemerkt, hetgeen ook blijkt uit de notulen te 's Hage voorhanden, waarin telkens wordt gewag gemaakt van briefwisseling in overleg met den landraad aan de overzijde. De meerdere belangrijkheid van het verkregen register kan dus niet worden betwist.

Om de lijst der leden van dien raad zoo volledig mogelijk te maken is uit de registers op het archief nog de volgende naamlijst getrokken.

Adrianus van Sweeten, schildknaap, heer van Swieten, gouverneur van Gouda; Andries Hessels, griffier der staten van Braband; Nicolaas van der Laan, burgemeester van Haarlem; Jacob Valck of Valcke, heer van Cats en Wolphaarsdijk, thesorier van Zeeland; Karel Roerda, grietman van Idaarderadeel; Nicolaas Willem Symonszoon van Cromstrijen; Reynier Cant, burgemeester te Amsterdam; Johan Rengers tho Hellum, Schildwolde en Siedeburen.

Voorts de heeren Berchen, Arnhem, Pueteman, Hiddema Tegnaghel, Amerongen, Hoornkens of Horekens, Braeckel, Doore Doone of Doorn, Druyne, Rhijne, Baïr of Baer, Vermeertse, of Vermaetse en Francke. De heer Egbert Clant, die ook onder de leden aan gene zijde der Maas wordt gevonden, is hier mede aanwezig geweest.

Een geruimen tijd heeft de raad in Friesland zitting genomen en nam bij gewigtige maatregelen het advies van de daar aanwezige burgerlijke en militaire autoriteiten. Zoo vindt men dat op den 4 October 1581 in de vergadering tegenwoordig wa-

ren de veldoverste Nourys (Joh. Norrits), graaf Willem (Willem Lodewijk van Nassau), de luit. gouvern. en de colonel Sonoy; terwijl twee dagen later ook tegenwoordig waren de Gedep. Staten van Friesland en die van den Hove, waarbij de de beraadslagingen tot onderwerp hadden het openen van de »sluys of de sijle tot Dockum", waarschijnelijk om eene inundatie ter verdediging te bewerken.

Den 16 December 1581 vertrok de Raad te scheep naar 's Hage, waar hij den 17 aankwam, en in Julij 1582 had de zitting te Kampen plaats.

Bij het te niet gaan van den Raad aan gene zijde der Maas zijn ook de zittingen aan deze zijde gestaakt en is de laatste zitting van 3 October 1582. Na dat tijdstip hernam de Raad aan deze zijde der Maas, welligt onder een anderen vorm, zijne werkzaamheden, en zijne eerste zitting had plaats den 26 Januarij 1583.

Alphabetische naamlijst van officieren die bij eene kompagnie wenschen geplaatst te worden. Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep.

Ofschoon deze lijst geen jaartal draagt, schijnt zij echter kort vóór of na het eindigen van het twaalfjarig bestand te zijn opgemaakt. Zij zou, volgens den heer L., hebben moeten strekken om daaruit eene benoeming in de plaats der zich onttrekkende kapiteins te doen, en kwam hem, wegens de vermelding van in de geschiedenis zeer bekende personen, niet onbelangrijk ter plaatsing voor.

De naamlijst is van dezen inhoud:

D'heere van Asperen.

Adriaen Serclaes, vendrich van za. cap. Haultuyn, gedient hebbende xvj jaren, te weten thien jaren als vendrich, ende in Savoyen lieutenant van zijn gen. den graue van Mansvelt.

Abraham Grim, lieutenant vande compagnie van de commandeur Albout, den tijt van xxiij jaren continuelijck gedient hebbende de landen ende vande selffde xv jaren als lieutenant.

Assuerus Tegnagel, vendrich vande vacerende compagnie

wijlen Aelbert Coenen van Steenwijck, in de xx jaren dese landen gedient hebbende.

Jr. Albrecht van den Eynden, soone van Jacob van den Eynde, superintendent ende casteleyn van Wourden, ridder, de wapenen gehandelt hebbende, soo onder sijn outste broeder, als onder de compagnie voetknechten vanden heer van Brederode vijff off zes jaren.

Jr. Adriaen van Swieten, twaelff jaren in dienste van den, lande geweest sijnde.

Adriaen Duyck den jongen, vendrich vanden cap. Dirick Vos.

Adriaen Duyck den ouden, soone van wijlen den reeckenmeester Duyck, hebbende appoinctement ende acte tot een compagnie te houden werden gebracht, off anders op sijne preten........ te disponeren.

Adriaen Spronck, soone van Gerard Spronck, wiens comp. hij noch een tijt geleyt, ende wel tusschen de drye ende vier duysent guld. aen costen gehadt heeft.

Adriaen van Beest, lieutenant vande vacante compagnie van Reynier van Hel, wert gerecommandeert bij cancelier ende raden des furstendoms Gelre ende Zutphen.

Adriaen Berchman van Brussel, lieutenant van de vacerende compagnie van Jan de Wit, xxxix jaren de landen gedient hebbende, van de welcke xvij jaren in qualiteyt van lieutenant.

Bernhard van Blomburch, lieutenant van de compagnie van den heere van Brederode, xxvij jaren de landen gedient hebbende in verscheyden qualiteyten, van de welcke xvj jaren als lieutenant.

Brant van der Schuyr, lieutenant van de vacerende compagnie van cap. Sonck za., xxxvj jaren continuelijck de lande gedient hebbende, acht jaren als lieutenant.

Charel Charels, zoone vanden colonnel ende commandeur Lambert Charel 1), eenige jaren de landen te voet ende te

1) Lambert Charles, kapitein bij de verrassing van Breda, werd om zijne kloekmoedigheid bevorderd tot sergeant major en gouverneur van Nijmegen.

peerde gedient hebbende, tegenwoordich leydende een comp. paerden ten dienste vande mat. van Bohemen.

Cornelis Snouck, vendrich vande compagnie van Bernhard Pluchard, het ampt van vendrich ouer xij jaren bedient hebbende.

Cornelis van Rijswijck, vendrich van de compagnie van Walraven van Heeckeren, lange jaren de landen in verscheyden qualiteyten gediend hebbende.

Dominicus van Cassiopijn, lieutenant van capitein Borwater, twelck hij xiiij jaren bedient heeft.

Dirck Janss. Onversaecht, vendrich van de compagnie van wijlen den capitein Daey, gedient hebbende over de xxvj jaren, van de welcke xij jaren als vendrich.

Dominique Malpas, gesegt Dalleur, appoincteert onder de comp. van prince Henrick, gedient hebbende xl jaren ende mede als capitein van een gecasseerde compagnie.

Dirck Herthemel, gebooren uyt Vlaenderen, lieutenant van de compagnie van de lieutenant colonnel Withs, xl jaren de landen gedient hebbende, major ouer het chrijchsvolck binnen Rotterdam.

Jhr. Arent van Dorp, zoone van wijlen den colonnel jhr. Frederik van Dorp [1]), edelman van zijn Prin. Ex^cie^.

Daniel de Hartain, heere van Marquette [2]), lieutenant generael van de cavallerie, ten respecte van sijne commissie medebrengt te commanderen ende te bewaren alle forten, steden ende te lande daer sijne Ed. geordonneert sal werden, versouckt ten dienste van het lant met een compagnie te weesen versien, te vreden sijnde de lieutenant het capiteins tractement te laten volcomelijck genyeten, ende indien sijne ed. mochte genomineert werden tot de vacerende compagnie van

1) Jhr. Frederik van Dorp, gouverneur van Ostende in 1602, overleed in 1612 in den ouderdom van 65 jaren.

2) Daniel d'Hartaing, heer van Marquette, was de laatste gouverneur van Ostende in 1604. Hij had gedurende de belegering een arm en een been verloren. Hij overleed in 1625 en werd in de kapel van de kerk te Heemskerk begraven.

capitein Daey, vertrouwt dat desselffs lieutenant Jan Druard geen misnoegen daer in sal nemen.

Emanuel Gilpijn, soone vanden raetsheer en ambassadeur Gilpijn, gedient hebbende vier jaren onder de guarde van zijne Princ. Ex[cie]., anderhalff jaer onder capitein ...... ende omtrent x jaren als vendrich en lieutenant onder de compagnie van capitein Herbert.

Eustaes van Wassenaer, v jaren gedient hebbende onder de guarde vanden graue van Hohenloo, daernae als vendrich onder deselve compagnie, ende sedert als lieutenant in de landen van Gulick onder het regiment vanden ouersten Schonburch.

Florus de Bourgelle, zoone van wijlen den heer de la Vacquerie, vj jaren gedient als vendrich onder het Walsche regiment.

Frans Doelmans, vendrich vanden drossard Stralen, xxj jaren in verscheyden qualiteyten gedient hebbende, daer van xviij jaren als vendrich; is oick bij sijne Princ. Ex[cie]. geemployeerd op seker entreprinse in Westindien.

Florens van Jutphaes, lieutenant vande compagnie van capitein Weldenburch, den tijt van xxvj jaren continuelijcken dese landen gedient hebbende.

Franchois Naget, vendrich van de compagnie van capitein Grenu, ontrent xl jaren continuelijcken gedient hebbende de lande.

Franchois de Leeuw van Coolwijck, heeft veel jaren voor den trefues gedient.

Frans van Teylingen, vendrich van de compagnie vanden heere van Valckenburch, heeft lange jaren ende in de belegeringe van Oistende mede gedient.

Gerard van Els, lieutenant onder de vacerende compagnie van wijlen den capitein Jacob van den Eynden de jonge, die hij als lieutenant xv jaren geleyt heeft.

Gerard van Hem, lieutenant van wijlen capitein Houtuyn, xxv jaren de landen gedient hebbende ende xv jaren de compagnie als lieutenant geleyt hebbende, ende tweemael gelegen binnen de belegerde stadt Oostende, oick de stadt Hulst helpen defenderen.

Ghijsbert van Duenvoorde, ettelijcke jaren hem in crijchsdienste begeven hebbende, zoone van wijlen Arent van Duenvoorde, colonnel van het Noorthollandsche regiment.

George Engelbertssen, den tijt van xl jaren gedient hebbende, lieutenant van de vacerende compagnie van wijlen Jan Anthonissen, ende oick hebbende vant collegie vant Noorderquartier als lieutenant capitein met recommandatie van de gecommitteerde raden in het Noorderquartier aen zijne Princ. Ex.

Gilles van Valckensteyn, lieutenant van de compagnie van capitein ende commandeur Westerbeeck.

Hugo Moyalen, vijff jaren als soldaet ende adelborst ende vier jaren als vendrich gedient hebbende onder capitein de Wael.

Hans Meyer, lieutenant van de vacerende compagnie van wijlen capitein Adriaen Ketel, heeft t lant xxxiij jaren gedient, vande welcke xvij jaren als lieutenant van deselve compagnie met brieuen van recommandatie van de heeren Gecommitteerde Raden van het Noorderquartier.

Hans van Isenach, vendrich vande compagnie van de Vries, wert gerecommandeert bij de heeren Gecommitteerde van Hoorn.

Jan Druard, lieutenant van de vacerende compagnie van wijlen capitein Daey, in de dienst gecontinueert xxx jaren ende xv jaren als lieutenant.

Jr. Jacob d'Hiniossa, zoone van wijlen den president heere van Wena, gedient hebbende onder de compagnie van den heere van Loocqueren, ende daernae onder de compagnie van capitein Hans vanden Bosch als lieutenant ontrent vijff jaren.

Johan van Geelmuyen, lieutenant sergeant major der stede Geertruydenberge, gedient hebbende ontrent xxix jaren, wert gerecommandeert bij de heeren magistraten der stadt Geertruydenberch.

Johan Gilles, lieutenant, geappoincteert onder de compagnie van capitein Caron.

Jr. Jasper van Linden, den tijt van zes jaren geweest sijnde in dienst.

Jhr. Jacop van Berchem, hoffmeester van zijn Princ. Ex^{cie}.

Johan van Hoygnesloot, heeft gedient ontrent xxvij jaren, lieutenant vande vacerende comp. van capit. de Bont.

Jhr. Jacob Houtappel, geseyt Milander, gedient hebbende ouer de xviij jaren.

Jeremias de Bont, gedient hebbende den tijt van thien jaren achtereenvolgende.

Johan van Brederode, lieutenant van de compagnie van capitein Meeteren, ontrent xxiiij jaren gedient hebbende, te weeten: vier jaren onder de guarde van zijne Princ. Ex^{cie}., daer nae twee jaren onder de capitein Houtuyn, oick mede als voluntaire gegaen binnen de stadt van Oostende ende aldaer bedient het edelmanschap vant geschut xiiij maenden, in de meeste periculen ende vuyteynden, ende t sedert lieutenant geweest onder den voorn. capitein Meteren.

Johan de Mortaigne, quartiermeester van t regiment vande compagnie van capitein Meteren, ontrent xxiiij jaren gedient hebbende.

Johan van Dijck, major tot Cleeff, geweest sijnde capitein binnen Oostende.

Johan Christoffel van Bijland, heere tot Spaldorff, heeft viij jaren professie van wapenen gedaen ende in dien tijt een compagnie te voet tot dienste van den Churf. Brandenb. ende tot twee reysen als ritmeester eene compagnie peerden gevoert in Vranckrijck.

Jacob van Zuylen vande Natewisch, outburgemeester to Wijck, xvij jaren gedient hebbende.

Jacques de Corty, lieutenant vande compagnie daer lest ouer gecommandeert heeft Robbert Pietersz. de Billy zaliger.

Joost de Blair, quartiermeester van t regiment des colonnells Henderson, ouer de xx jaren de landen gedient hebbende.

Jan Thomassen Frisvogel, lieutenant onder de compagnie van capitein de Vries, heeft xxvj jaren de landen gedient ende mede als lieutenant van wijlen capitein Gijsenberch, wert ge-

recommandeert bij de Gecommitteerde Raden van Staten van het Noorderquartier.

Jacob Provinge, genoempt van Deuenter, lieutenant van den heer Langerack, xxij jaren continuelijcken de landen gedient hebbende ende t andere tijden tot capitein genomineert op de vacante campagnie van capitein de Bois.

Monsr. Johan de Grise, heere van Corbais, lieutenant van comp. colonnel vanden heere van Fama, wiens vader za., sijnde hooch bailliu van Brugge ent Vrije, alle sijne middelen bij het gemeene lant opgeset heeft ende ouerleden in qualiteyt van generael van de viures.

Johan Turner, heeft xxxj jaren t lant gedient.

Johan Blair, lieutenant van de compagnie van capitein Marchenbaucx, gedient hebbende als vendrich ende lieutenant de tijt van xviij jaren, continuelijck met presentatie om d acte van zijne huysvr. te quiteren, haer competerende van haers vaders affreeckeninge.

Joost Sprong, Vendrich.

Joachim van Tienen, lieutenant.

Jacob Starck, lieutenant geweest xvj jaren onder het regiment van sijne gen. graue Ernst.

Jan de Vos, eertijts capitein van een comp. waertgelders binnen Alckmaer gelicht.

Jacob Croon, lieutenant van den drossart Stralen, de lande gedient hebbende xxiij jaren, van de welcke xvj jaren als lieutenant.

Lamorael van Steenber, vendrich van capitein Fermses, welcke dienst hij nu ouer de zes jaren bedient heeft.

Laurens Huygen, vendrich van colonnel Lambert Charel, met de vlote van jhr. P. van der Does de reyse gedaen hebbende, ende als vendrich de lande omtrent xx jaren gedient ende eenige jaren ouer lxxx mannen in absentie vanden voorn. colonnel binnen Cleeff commanderende.

Lucas van Teylingen, lieutenant onder de compagnie van den heere van Gellecom, lange jaren gedient ende van jongs op in de oirloge opgevoet.

Mertyn Bernard heeft vanden aenvanck van de troubles gedient, ende onder anderen vijff jaren voor lieutenant onder den gouverneur Lier, daernae xxx jaren voor sergeant major in de Wilmstadt.

Marcus de Bie, vendrich vande compagnie vanden heer van Langeraçk, xix jaren gedient hebbende.

Mauritz d'Herrogieres, zoon van wijlen jhr. Charel d'Herrogieres [1]), commandeur in sijn leuen binnen Breda.

Mauritz van Zijdenburch, zoone van wijlen capitein Willem van Sijdenburch.

Nicolaes Caulel, curassier onder de compagnie van den graue van Hohenloo, ouer de vj jaren aen den anderen gedient hebbende.

Pedro de Systelles [2]), vendrich van de compagnie van wijlen Robbert de Belly, gedient hebbende xxxj jaren, ende gebruyckt in de entreprise van Breda met het turffschip.

P. Gerritssen Verdelff, gedient hebbende xxiiij jaren voor ruyter quartiermeester, ende nu als lieutenant onder Johan Bacx, ritmeester.

Pieter Moons, lange jaren als appoincté onder de guarde van zijn Ex^cie^. gedient hebbende, daernae als capitein gecommandeert onder een Nederlantsche compagnie ten dienste vande ma^t^. van Sweden ende in de selve qualiteyt in dienste vande Hense steden in den oirloge van Brunswijck.

Pijl, lieutenant vanden ritmeester Batenburch.

Philips van Wauroy, in de slach van Vlaenderen ende belegeringe van Oostende gedient hebbende, nu onder de compagnie vanden heer van Brederode te peerde dienende.

Philips Caulier, lieutenant vande compagnie van capitein Edmond, ouer de xx jaren gedient hebbende.

Philippe Logier, eenige jaren de landen gedient hebbende

1) Jhr. Charles Heraugiere had het bevel over de troepen bij de verrassing van Breda in 1590. Hij overleed in 1610 in den ouderdom van 45 jaren.

2) Was de zoon van Pieter, vrijheer van Ghistelles, in 1603 gouverneur van Oostende, hij sneuvelde aldaar op den 21 Maart 1604.

in de trefues sich naa Venetien begeuen, aldaer als vendrich ende lieutenant onder capitein de Haen heeft gedient.

Pieter Jansz. Both, lieutenant capitein van de vacerende compagnie van capitein de Leeuw, eenige lange jaren gedient ende de compagnie geleyt hebbende.

Reynoult van Bochouen, lieutenant van de compagnie van den prince van Portugael, xxij jaren de landen gedient hebbende.

Roelant van Meteren, vendrich vande compagnie van Jasper van Trillo, ettelijcke jaren lanck gedient hebbende.

Rijckwijck Cloeck, lieutenant van de vacerende compagnie van wijlen Coen van Steenwijck.

Reynout de Grebbere van Persijn.

Sebastiaen van Hoendorff, geweest hebbende in qualiteyt als vendrich van de guarde van graue Ernst van Nassau, een jaer binnen Oostende ende sedert in Moscouien als capitein, daernae in Brunswijck in deselve qualiteyt ende sergeant major, lestelijck in Sauoyen als lieutenant colonnel, met brieuen van recommandatie van de ma[t]. van Groot Brittainnien ende zijn gen. graue Ernst.

Steven van der Schuyr, ouer de xx jaren becommen hebbende de lieutenants plaetse van za. Hans van der Schuyr, geseyt Appel, nu vacerende.

Thomas Dras, lieutenant vande compagnie van wijlen capitein Gijsenburch vacerende, gedient hebbende xxxvij jaren, geemployeert in het innemen van Breda met het turffschip.

Willem van Brederode [1]), zoone van Erasmus van Brederode, zeven jaren als vendrich nae Oost-Indien gedient hebbende ende lestelijck in deselve qualiteyt ten dienste van de republieck van Venetien.

Willem van Alveringen, lieutenant van capitein Colue, wiens vader de requeste van de gemeene lants adel mede getekent heeft ende sijne middelen voor t vaderlant opgeset, ende in Oostende twee jaren ende vijff maenden geweest.

1) Willem van Brederode, hoofdman der soldaten bij de vloot onder J. E. Hermite en Gein Huygen Schapenham.

Willem van Bergen, gewesen scheepscapitein ende eerst schipper op het turffschip, oick die geconcipieert heeft ende helpen effectueren de aenslach op Breda.

Jhr. Willem Rengers, xviij jaren in actuelijcken dienste geweest sijnde, wiens grootvader de heere van Wijngaerden za. g. als mede sijn vader beyde lange jaren de landen zeer goeden dienst hebben gedaen, ende vendrich geweest ontrent zes jaren voor de trefues onder de comp. van cap. Philips.

Willem van Plettenburch, lieutenant van wijlen den cap. Plettenburch vacerende compagnie.

Willem van Boschuysen, lieutenant onder de compagnie lijff-guarde van zijne Princ. Ex[cie]., onder de welcke hij in verscheyde qualiteyten xiiij jaren gedient heeft.

Willem Duytsch, vendrich vande comp. van sijn Princ. Ex[cie]. Hendrick Fredrick, dese landen over de xvj jaren gedient hebbende.

Willem de Rechtere, vendrich van cap. Adriaen van Arckel.

Walraven van Zoutelande.

Willem Jacobsz. Melcknap, lange jaren te water als capitein gedient hebbende, wert gerecommandeert bij de heeren Gecommitteerden Raden van Staten int Noorderquartier.

4 Vergadering. 26 Februarij 1853.

Bibliotheek. Nieuwe leden. Correspondentie. Brieven van den raadpensionaris Heinsius, van den thesaurier-generaal Hop en van Willem Buys, pensionaris van Amsterdam, 1706. *Geslacht van Pater. Memorie van den gouv. gen. Joan Gideon Looten, betreffende Macassar*, 17 *Oct.* 1750. *Wapenboek van J. en D. van Atteveld. Rouwborden in de kerken der stad en provincie Utrecht*, 1778. *Huwelijksvoorwaarden van Gijsbrecht van Vianen en Meyne van Heemskerk*, 1429. *Bescheiden betrekkelijk Noordeloos en Heemskerk*, 1442 *en* 1467.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer mr. J. C. W. Le Jeune, te Wageningen.

Uittreksels uit brieven, geschreven gedurende en betrekking hebbende tot het beleg der stad Bergen-op-Zoom in het jaar 1747. Uit de eigenhandige brieven medegedeeld door mr. J. C. W. le Jeune. (Overgenomen uit den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, n°. 20—24, 1848).

Eenige dichtregelen van wijlen mr. P. W. Provo Kluit, 1794. Van de Redactie.

De Katholiek, Januarij, 1853.

Nieuwe leden. Benoemd tot gewoon lid des Genootschaps de heer dr. G. A. van Limburg Brouwer, te Amsterdam.

Correspondentie. De heer mr. R. A. J. baron van Ittersum, te Utrecht, geeft, namens de weduwe, kennis van het overlijden van den heer mr. E. H. baron van Ittersum, gewoon lid des Genootschaps.

Ontvangen eene missive van Burgemeester en Wethouderen der stad Utrecht, houdende verzoek om een overzigt van den staat des Genootschaps over het jaar 1852.

Bescheiden betreffende Pieter de Groot. De heer J. Heemskerk, te 's Gravenhage, biedt zijne tusschenkomst aan tot het verkrijgen van inzage eener verzameling van stukken, behoorende tot het crimineel proces van Pieter de Groot en berustende op het archief van het hof van Holland, thans onder toezigt geplaatst van den heer mr. L. Ph. C. van den Bergh.

De voorzitter wordt verzocht, om van dit vriendelijk aanbod gebruik te maken, zoodra men tot de uitgave van de stukken betreffende Pieter de Groot zal overgaan.

Brieven van den raadpensionaris Heinsius, van den thesaurier-generaal Hop en van Willem Buys, pensionaris van Amsterdam, 1706. De hoogleeraar G. W. Vreede, te Utrecht, biedt het Genootschap de voormelde brieven ten gebruike aan, alsmede verscheidene andere bescheiden betrekkelijk den Spaanschen successie-oorlog. Deze stukken, welke bereids ter uitgave gereed liggen, zijn deels door aankoop, deels uit het archief der familie van den Heim te 's Gravenhage, verkregen.

Geslacht van Pater. De heer mr. J. C. W. le Jeune, te

Wageningen, zendt ter beoordeeling in eene genealogische aanteekening over het geslacht van Pater.

Wordt gesteld in handen van den heer dr. G. Munnicks van Cleeff, te Utrecht, om daaromtrent nader verslag te doen.

Memorie van den gouv. gen. Joan Gideon Looten, betreffende Macassar, 17 Oct. 1750. Wordt besloten, om de gemelde memorie, ter tafel gebragt door den heer mr. A. G. Grothe, te Utrecht, in handen te stellen van den hoogleeraar P. J. Veth te Amsterdam, met beleefd verzoek om daaromtrent eenig verslag te willen geven.

Voorts wordt door den heer Grothe vertoond:

1°. Een wapenboek, in het jaar 1640, begonnen door J. van Atteveld en later vervolgd door diens zoon Diederik van Atteveld, welke het bij uiterste wille vermaakte aan den baron Milan de Visconti, heer van Nyeveld.

2°. Eene hoogst belangrijke verzameling van naauwkeurige afteekeningen van rouwborden en andere wapens, die zich vroeger bevonden in de kerken der stad en provincie van Utrecht, vervaardigd omtrent het jaar 1778.

Oorspronkelijke huwelijksvoorwaarden van Gijsbrecht van Vianen en Meyne van Heemskerk, 1429.

Inden naem Goids ende der Heiliger Drieuoudicheit, so is overdragen, dat vergaderen sullen in wittachtigen hylike Ghijsbrecht van Vyanen, heren Jans oudste soen van Vyanen, ende joncfrou Meyne van Heemskerck, vrouwe van Oesthuysen, jn sulker manieren ende voirwairden als hier na gescreuen staet: Jnden eersten, so sal Ghiisbrecht der joncfrou van Heemskerck voirs. an him nemen in siinre bewaringe ende salse truwen tot horen mondigen dagen, also vroech als dat wesen mach na den recht. Jtem so sal Ghiisbrecht ter mede gaue mitter joncfrou voirscr. hebben die hofstede mitter duynen van Heemskerck ende alle die goede daer toebehoerende, hoe ende wair die gelegen siin, ende die heerlichede van Oisthuysen ende Ethersen mit horen toebehoeren, ende dair wt sal hebben die vrouwe van Heemskerck hoir duwarye, die hoir heer Geriit

van Heemskerke, saliger gedachten, gemaict heeft, alze hondert nobel tsiaers tot horen lyue opten tyende tot Heemskerck; ende, of die niet goet genoech en waeren, so salmense voirt wtreyken ende betalen vter heerlichede van Oisthusen, geliken hoir liiftochts brief daer of inhouden. Jtem noch sal Ghiisbrecht mitter joncfrou nemen zeuen dusent nye Arnoldus gulden voir dese tijt geslagen an gereder hauen, te weten: enen brief sprekende vpten joncheer van Gaesbeeck, heren Vranc van Borsselen ende heren Philps van Cortckeen van zeuentien hondert nobelen mitten dachgelt ende peynen; ende wes daer dan aengebreect bouen den zeuenthien hondert nobelen ter sommen toe vanden zeuen dusent gulden voirs., die sal die vrouwe van Heemskerck wtreyken Ghiisbrecht voirscr. an gereden gelde of an goeder hauen. Jtem noch sal Ghiisbrecht mitter joncfrou nemen bouen der somme voirscr. dusent der gulden voirs., ende daer voir hebben sulke goede als hier na benoemt staen, te weten: Jnden Cabau bi Schoonhouen viertich morgen lants. Jtem tot Lymmen negen nobel tsiaers. Jtem int lant van Woirden dertien nobel tsiaers. Jtem tot Alcmair op huuse ende erue viue nobel tsiaers. Jtem ter Ouderschie viif nobel tsiaers. Jtem ter Wateringe ende tot Vlaerdingen drie nobel tsiaers, ende in Doeden IIsbrants zoens zaet tot Naeldwijck drie nobel tsiaers, geliic sij elcs in tijden voirleden plagen te gelden. Jtem so sal noch Gijsbrecht mitter joncfrouwe nemen alsulk gelt ende sulke brieue, als heer Gerijt hoir vader voirs. staende heeft opter bailiuscip van Aemsterlant ende van Waterlant, mit sulken voirwairden, dat die vrouwe van Heemskerc hoir moeder vry wesen sal van alre scult, om dat sij der dochter den dienst ouer geeft ende hoir oic meer geuen sal dan hoir van rechts toebehoirt. Ende wes goede, haue ende brieue, die heer Geriit, saliger gedachten, meer after gelaten heeft dan die voirgenoemde goeden, die Ghiisbrecht mitter joncfrouwe voirs. nemen sal, die sal alinge ende al behouden ende hebben die vrouwe van Heemskerc, die moeder, mit hoir liiftochte voirs. Jtem der joncfrou medegaue, te weten: datmen hoir an

gerede haue geuen sal, salmen hoir binnen der palen van Hollant of int stichte van Vtrecht beleggen bynnen siaers, na dattet gelt daer of ontfaen is; ende dese goede sullen eruen na scependom naden Zuythollantschen rechte, dats te weten: dat dese goede elc sullen gaen daer sij gecomen siin; ende dese goede salmen beleggen bij twee, die si an elker ziide een daer toe nemen sullen, ende Ghiisbrecht van Nyenrode ten ouerman. Jtem oft gebuerde, dat Ghiisbrecht die medegaue weder wtreyken soude, of dat Ghiisbrecht sonder blijkenden geboirte voir sturue ende die joncfrouwe hoir medegaue weder an hoir nemen soude, so siint voirwairde: Wanter althans jegenwoirdich sculde siin, die heer Geriit, saliger gedachten, sculdich gebleuen is, te weten: Wouter van Heemskerc, sinen broeder, omtrent vierhondert ende viiftich Wilhelmus scilde, ende sinen drien basterts kinderen elc tweehondert Arnoldus gulden, ende sommige ander sculde, die niet jegenwoirdich en sijn, datmen Ghiisbrecht of sinen eruen dair voir corten souden vander medegauen viiftien hondert Arnoldus gulden Ende des siin oic voirwaerde: dat Ghiisbrecht of sinen eruen totter medegaue dan mede wtreyken souden der joncfrouwen of horen eruen alsulc gelt of goet, als Ghijsbrecht ontfaen mochte hebben vanden bailiuscip van Aemsterlant ende van Waterlant, daire twee toe genomen sullen worden, te weten van elker zide een, ende Ghiisbrecht van Nyenrode tot enen ouerman. Ende of Ghiisbrecht sturue, so sullen dese twee enen anderen ouerman kiesen, daermen alle brieue bi lossenen sal ende die sculde daer bi wtreyken sullen, ende wes vanden dienste quaem biden drien weder te beleggen, geliken den anderen goeden voirscr. Jtem so sal Ghiisbrecht vander joncfrouwen reedtste goede vertymmeren opter hofstede tot Heemskerck tot dusent Arnoldus gulden toe binnen tween jaren na datum des briefs, ende die te corten vander medegaue; oft gebuerde dat Ghijsbrecht of die joncfrouwe voirs. ofliuich worden sonder wittachtige geboirte bi malcander te laten. Jtem so en sal die moeder der dochter in geenrewijs onteruen, daerse God in eruen mach, behoude-

liken dattie moeder wel sal mogen hyliken, of si wil hoir goede om Goids wille of in cloosteren geuen, of om hoiren noitorften willen vercopen ende besijgen, alle ding sonder argeliste Jtem so sal die vrouwe van Heemskerc hoir dochter ende Ghiisbrecht tot hoirre dochter behoef alle dese voirscr. medegaue ouer geuen ende daer in vestigen als dat behoirt. Jtem so en sal Ghijsbrecht vander joncfrouwe goede voirscr. geen vercopen, noch versetten voer der tijt datter twee blikende bliuende geboirte van him beyden bider hulpe Goids gecomen sullen wesen. Jtem so sal heer Jan van Vyanen Ghiisbrecht sinen soon mitter joncvrouwen voirs. goeden ende geuen sulken goeden als hier na gescreuen staen: Jnden eersten so gift heer Jan Ghijsbrecht sinen soon die heerlichede ende goede vanden Ghoey mit allen horen toebehoeren, also die joncheer van Gaesbeke laitste gehadt heeft, mer want him daer nochter tijt ongereedschip in valt vanden joncheer van Gaesbeke, so is dat hij daer voir Ghijsbrecht sinen soon gegeuen heeft die heerlichede ende tyende mit horen toebehoeren vander Noirdeloze ende Slingelant, ter tijt toe dat heer Jan sinen zoon vestigen mach inder heerlichede ende goede vanden Goeye; ende offer enich van beiden ofliuich worde, sonder blikende geboirte after te laten, so sullen dese voirs. goede gaen ende eruen in alre manieren als der joncfr. goede voirgeroert staen. Ende in allen desen goeden sal heer Jan sinen soon vestigen met siinre heren hande, daer hi dese goede of hout. Ende also lange als Ghiisbrecht Noirdelois hebben sal, off et dan myn goude siaers dan zess hondert Wilhelmus scilde, dat sal hem siin vader toter sommen toe voirscr. wtreyken vanden jaren, daer tgebrec in waer. Ende oic siint voirwairde: als Ghiisbrecht dat Goeye heeft, of dat also goet niet en wair als zess hondert Wilhelmus scilde siaers, so soude hem siin vader daer voir geuen also veel als heer Willem van Egmonde ende Ghiisbrecht van Nyenrode redelic docht. Ende wair datter enich van beyden ofliuich worde, die ander soude enen dair voir weder tot him kyesen. Jtem so sal Ghiisbrecht

der joncfrouwen sinen wiuen verliiftochten wt desen voirs. goede hondert nobel siaers, den nobel wegende vijftaluen engels of payment diere wairde, ende mach sij meer an Ghiisbrecht verweruen, dat sal si toe hebben; dese liiftocht sal ingaen opden dach dat die joncfr. tot Vyanen coemt binnenssiaers, daer na die voirs. liiftocht te bueren, oft so gebuert. Jtem of Ghiisbrecht storue eer hi die joncfr. sinen wiue getruwet hadde, so siint voirwairde: dat heer Jan van Vyanen die joncfrouwe hoir moeder ende van des vaders wegen naeste mage weder ouerleueren sal in hair behout mit alle dien brieuen ende goeden, die dair dan mede geleuert sullen wesen. Jtem so siint voirwairde tusschen den tween brueders Ghiisbrecht ende Jan heren Jans sonen, tot welker tijt dat hoir vader of moeder of beyde ofliuich worden, dat sij dan gunsteliken bi horen magen ende vrienden die goede deylen sullen, te weten: dat Ghijsbrecht hebben sal van allen goeden mit siinre. medegauen, heerlicheden, leen ende eygen, die twee deel, ende Jan dat derdendeel mit sulken goede, als Jan noch te hylick gegeuen sal werden, ende alle ding sonder argelyste ende elc nader groten die sculden te gelden. Jtem also dese voirwairden gesciet sijn tusschen desen twee bruederen, so is te weten: of Ghiisbrecht storue voir sinen vader ende of hi dan bij sinen wiue enen zoon gecregen hadde, so souden Ghiisbrechts soon ende Jan van Vyanen na heer Jans doot horen vader of siins wiifs doot, hoirre moeder, geliic die goede deylen ende hebben, heerlichede, leen ende eygen bij hoirre beyder mage ende vrunde, diemen dan daer toe nemen soude. Ende of Ghiisbrecht storue in deser manieren voirden vader, ende hi een dochter of meer after liet, so soude Jan dan hebben ende houden na siins vaders ende moeders doit die tweedeel, ende Ghiisbrechts dochteren een of meer, dat derdendeel, jn alre maten als Jan thans tegen den brueder staet, of wtbliuen mit sulken goede als Ghiisbrecht sinen kinderen geerft hadde, te weten, die medegaue ende goede voirscr. Jtem so siint voirwairde: of Ghiisbrecht voir der jonc-

frouwen storue, sonder blikende geborte bider joncfrouwen after te laten, so sal si wt gaen mit hoirre medegauen, liiftochte ende cleynode ende al dat tot horen liue behoren sal, sonder enige sculde te gelden. Ende wair dat si voir storue, sonder blikende boerte bij him te laten, so soude hoir medegaue, cleynode ende dat tot horen lyue hoirde, vry weder comen an horen rechten eruen, sonder enige sculde te betalen, ende al is te verstaen jnder maten hier voirgescreuen. Alle dese voirscr. voirwairden salmen bebrieuen mitter hylicscher voirwairden verborgen ende verpeynen op een peyn van viif dusent Bourgonsche schilde an beyden zijden te houden ende te voldoen. Ende dese voirs. hylicsche voirwairden worden ouerdragen, daer dadingslude of waeren an die een zijde heer Jan van Vyanen mit Jan sinen zoon, heer Willem brueder tot Egmonde, Ghiisbrecht van Nyenrode als middelaer, heer Geriit vanden Zijl, Heinric van Rysenborch ende Jan vander Mye; ende an die ander zijde heer Gillis van Cralingen, Splinter van Heemskerck, Wouter van Heemskerck, Danel van Cralingen ende Jan vander Boechorst. Ende want dese voirwairden hier voir gelooft ende verpeynt als voirscr., is rechte voirt hier na mit goeden brieuen ende gelooften an beyden ziden daer of gegeuen, versekert ende volcomen siin, so sal daer mede die voirs. peyn af ende te niete wesen, behoudelic alle andere punten in desen jegenwoirdigen brieue ende hilicse voirwairde begrepen in hoirre machte bliuen. Ende des te oirconde so hebben wij dadinxlude ende middelair van beyden zijden voirn. onse zegelen gehangen an desen brieue, diere drie siin sprekende van woirde te woirde geliic. Gedaen ende gesloten opten viue ende twintichsten dach jn Meye jnt jaer ons Heren dusent vierhondert negen ende twintich.

Van de 12 *uithangende zegels zijn slechts* 5 *behouden.*

Nadere overeenkomst tusschen Gijsbrecht van Vianen en Meyne van Heemskerk, ten aanzien der heerlijke goederen van Noordeloos en Heemskerk, 1442, *Julij* 27.

Wij Ghijsbrecht van Vyanen, heer tot Noirdeloze tot Nu-

wecoip ende tot Oisthuysen, ende Meyne van Heemskerke joncfr. van Vyanen ende vrouwe der landen voirn. doen cond allen luden: Dat wij om gonste ende liefde, die wij tot malcanderen hebben, bij heren Jan van Vyanen, onsen broeder, ende der vrouwen van Heemskerke, onser moeder, een gunstelike ouerdrachte ende makinge van goede, wie leefft of sterft van ons beyden, mit malcanderen ouerdragen ende gemaict hebben, behoudelic altois die hilicx voirwairde tusschen ons beyden gemaict van wairden te bliuen, inder manieren als hier na gescreuen staet: Eerst so hebbe ic Ghijsbrecht van Vyanen, Meynen mijnen wiue gemaect, wairt dat jc storue voir hoir, dat sij dan rechteuoirt anvairden, hebben, houden ende besitten sal, jn rechter duwarye ende lijftochte die geheel heerlicheyt tot Noirdeloze jn hogen ende jn lagen, jn natten ende jn drogen, mit thienden groff ende small, mitter hofstede tot Noirdelose ende met viue ende vijftich morgen lants, die dair an leggen, mitter rosmuelen, mitter zwaendrift, mitten manscippen ende der ghifte vander kercke dair toe behorende ende mit allen sinen toebehoren, nyet dair off wtgesceyden, also heer Jan van Vyanen, mijn vader, voir ende ic nv na die beseten ende gebruyct hebbe, ende voirt alle sulke pacht, hoenre ende was thijnse, als ic hebbe vp Slingelant, jn manieren: wairt dat Meyne mijn wijff na mijnre doot hilicte ende enen anderen man name, dat dan dese voirwairde ende makinge doot ende te nyete wesen soude, mar so soude Meyne mijn wijff dan bliuen vp hoir hilicxe, voirwairde tusschen ons beyden gemaict, ende behouden sulke lijftochte als ic hair dair vp voir dese tijt mit mijns genadichs heren hant van Bourgondie gemaict hebbe. Hiertegens hebbe ic Meyne van Heemskerke, joncfr. van Vyanen etc. voirnoemt weder gemaict ende maken mit desen brieue Ghijsbrecht van Vyanen, mijnen man, wairt dat ic storue voir hem, dat hij dan aenvairden, hebben, houden ende besitten sall sijn leuen lang, mijn huys ende hoffstede van Heemskerck mitter zwaendrift ende mit der muelen dair toe behorende, ende voirt mijn duynen tot Heemskerk

mit allen horen toebehoren, also mijn onders voir ende ic die nae beseten hebben, ende ic vander graeflicheyt van Hollant te leen houde, wtgesceyden die thienden tot Heemskerck, mit voirwairde: wairt dat Ghijsbrecht, mijn man, na mijnre doot hilicte ende een ander wijff name, dat dan dese voirwairde ende makinge doot ende te nyete wesen sall. Ende om dat wij willen, dat alle dese makinge ende voirwairde van wairden gehouden sullen wesen, so hebben wij gebeden onsen genadigen heer van Bourgondien, als leenheer van alle den goeden hier voir benoemt, dat hij deze voirwairde belieuen ende confirmeren wille. Jn kennissen der wairheyt, so hebben wij Ghijsbrecht van Vyanen ende Meyne van Heemskerck desen brief bezegelt met onsen zegelen hier an gehangen. Ende wij Jan van Vyanen, ridder ende Mergriete van Cralingen, vrouwe van Heemskerke, om dat wij gen ende ouer deze voirwairde ende makinge geweest hebben, ende wij elc, also verre alst ons aengaen mach, dair jnne geconsenteert hebben, so hebben wij desen brieff samentlick bezegelt mit onsen zegelen hier an gehangen. Gegeuen vpten zeuen ende twintichsten dach jn Julio jnt jair ons Heren duysent vierhondert twee ende viertich. Ende deser brieue sijn twee, daer wij Ghijsbrecht ende Meyne elc een off hebben.

Van de vijf zegels slechts één behouden.

Jan van Assendelft, Dirksz., huurt van vrouwe Meyne van Heemskerk de heerlijkheid Heemskerk voor den tijd van 10 *jaren*, 1467, *Oct.* 14.

Wy Jan van Assendelff Dircsz., als principael ende zaeckweldighe, Gherijt, heer van Assendelff, als borghe, ende elx voir al, doen kondt allen luden: Hoe dat jc Jan van Assendelff jn pacht ghenomen ende ghehuert hebbe teghens Meyn van Heemskerck, vrou van Noerdeloes ende van Oesthusen etc., die husinghe ende hoffstede van Heemskerck, als hier nae ghescreuen staet, tien jaer lanck ghedurende, daer dat eerste jaer off inghinck op Meyen dach laetst gheleden, elkes jaers om seuen ende viertich Enghelsche nobelen ende viertich stuuers, den nobel ghe-

12*

rekent voir acht scellinck, vier penningen groot vlaems: Jnden eersten dat voerburch vanden huse mit sijn toebehoren, die grote koern scuyr bij die voerste poert, alle boemgaerden, koerntienden, smaeltienden, groet ende cleyn, pacht hoeneren, zwaendrift mitten zwaenen, een weyde, gheheten die Marssche, noch een deel lants, gheleghen omtrent den huse van Heemskerck, dat Jan die boudknecht nw jn bruyck waer heeft vijff jaer sonder enighe huyr daer van te gheuen, daer off dat eerste jaer inghinck op Meyen dach laetst gheleden, ende teynden den vijff jaren salt Jan van Assendelff antasten ende ghebruycken, sonder toesegghen van Jan die bouknecht off yemant anders, ende Jan mit sijn huusghesinne, off den ghenen die van sinen weghen opden huse tot Heemskerck binnen den tien jaeren voirsc. wonen zullen, zullen vry wesen ende bliuen van enich molenghelt te gheuen, want mijn vrou voir hem dat betalen sal, ende anders houdt mijn vrou off horen eruen die molen tot horen wil. Voert sijnt voirwaerden: dat Jan van Assendelff off sinen eruen alle die husinghe vanden voirburch groet ende cleyn ende die grote scuyr dackdicht houden sal dese tien jaer lanck, sonder poertyerhuys byneden an die poert, daer sal hij onghehouden off wesen, ende die valbrugghe sal hij decken mit planeken, soe dat men daer ouer riden ende varen mach. Noch sijnt voirwaerden: dat mijn vrou van Noerdeloes off horen eruen die bomen, die omtrint den huse staen ende gheen vrucht en draghen, hoer belieft daer mede doen sal, het sij in ophouden off anders ende Jan van Assendelff off sinen eruen sal den boemgaert sijn profijt doen van snoyen, als dat behoert. Voert sijnt voirwaerden: dat mijn vrou opten huse bliuen mach, alsoe langhe alst hoer belieft, ende des jaers een maent off ses weken te comen legghen opten huse ende haers selfs cost te doen, ende dan sal sij houden ende ghebruycken die grote camer, die camer met leyen ghedect, die zael mit die zoller daer bouen, die koeken mit dat portael, die cappellaens camer, die nye camer, die an die zael ende an die koeken ghetymmert is ende die paert stal. Ende want ic Jan van

Assendelff voirghenoemt bekenne voir my ende voir minen eruen, dat ic dese voirs. husinghe mit sulke percelen, als bouen ghenoemt, staet ghehuert hebbe een tijt van tien jaeren om een somme van zeuen ende viertich Enghelsche nobelen ende viertich stuuers, den nobel gherekent voir acht scellinck, vier penning groot vlaems, daer die eerste termijn off voirschinen sal opten lesten dach van Meye anno acht ende tsestich, ende dese pacht sal eynden jnden jaer van seuen ende tseuentich opden Meyen dach, soe ist, dat jc Jan van Assendelff als principael huyrman ende zaeckweldighe, jc Gherijt, heer van Assendelff, als borghe voir Jan minen broeder voirsc. elx voir al onuersceyden gheloeft hebben ende ghelouen als guede mannen van trouwen ende van eren te onderhouden ende te voldoen die voirs. vrouwe van Noerdeloes, off horen eruen, alle zulke punten ende articulen, als hier nae ghescreuen staen. Jtem soe sal ic Jan van Assendelff mijn vrou voirghen. van dese somme voirseit costen elkes jaers tien Enghelsche nobelen dese tien jaer ghedurende, omdat ic haer gheleent hebbe een somme van hondert Enghelsche nobelen. Voert soe ghelouen wij Jan van Assendelff ende Gherijt, heer tot Assendelff voir ons ende voir onsen eruen die voirs. vrou van Noerdeloes ende horen eruen dese voirsc. seuen ende viertich Enghelsche nobelen ende viertich stuuers commervry te leueren tUtrecht inden Doem op Sinte Maertijns oitaer off binnen die ghesticht van Vtrecht, off binnen die palinghe van Hollant, daert mijn vrou belieft, off cortende elkes jaers tien nobelen als voirgheroert staet. Ende waert dat ic Jan van Assendelff als zaeckweldighe ende Gherijt, heer van Assendelff, dese voirghenoemde ghelden niet en betaelde op sulke daghen als voirsc. staen, ende mijn vrou off horen eruen enich afterwesen hadde inder betalinghe off in enighen punten voirgheroert, dat dan mijn vrou off horen eruen antasten ende anvaerden sullen moghen alle haer gueden bouen ghenoemt, die te bruycken ende doen bruycken tot horen sceonste ende sonder my enige betalinghe te doen vanden

hondert Enghelsche nobelen ende vijff ende vijfftich Rinsegulden, die ic haer ghelient hebbe, ende die sij my gheloeft heeft te corten int leste jaer van mijnre hueren, behoudeliek dat mijn vrou off horen eruen my off minen eruen haer ghebreken viertien daghen te voren te kennen gheuen sullen op my off op minen eruen cost, ende indien jc off minen eruen dan voldoen binnen die viertien daghen voirsc. nae inhout der voirwaerden bouen gheroert, soe sal jc ende minen eruen bliuen houdende ende besittende die voirsc. gueden op alsulke huyr voirwaerden ende condicien als bouen gheroert is. Ende waer dat mijn vrou enighe hinder off afterwesen hadde vanden gheloften bouen gheroert, dat sal sij verhalen moghen bouen haer gueden, die jc in pachte heb, an alle die reedste gueden, die wy Jan van Assendelff ende Gherijt heer van Assendelff nv ter tijt hebben off hier nae vercrighen moghen, hetsij heerlike gueden off eyghen, ende kenne my dan verbuert te hebben die hondert Enghelsche nobelen ende vijff ende vijfftich Rinse guldens, die jc haer gheleent hebbe, ende sal dan mijn handen trecken van die voirsc. gueden. Ende dit en sal jc Jan van Assendelff, Gherijt heer tot Assendelff noch onsen eruen niet weren, noch doen weren mit ghenen recht, gheestelic, noch waerlick, noch mit ghenen ridderscap, waelgeborenscap, mit poertrecht, mit leenrecht, heeruaert, noch mit ghenen anderen nyen subtilen vonden, die men hier in bedencken, verzieren off voertbrenghen mach, hoedanich die wesen moghen niet wtghesondert. Des tot enen oirkonde hebben wy Jan van Assendelff als principael ende zaeckweldighe huyrman, Gherijt, heer van Assendelff als borghe elx voir al onuersceyden onse zeghelen hier bijneden an ghehanghen. Ende om die meerre vesticheit willen soe hebben wy ghebeden den eerbaren Albrecht van Egmondt, Dirc Potter vander Loo ende Adam van Cleue, leenmannen der graeflicheit van Hollant, dit te willen ouer ons ende mit ons bizeghelen, twelck wy Albrecht van Egmondt, Dirc Potter vander Loo ende Adam van Cleue, mannen der graeflicheit voirs. gaern ghedaen hebben ende onse zeghelen

hier bijneden mede an ghehanghen opten seuentienden dach in Oct. jnden jaer ons Heren dusent vierhondert seuen ende tsestich.

Van de vijf zegels 3 beschadigd en 2 verloren.

5 Vergadering. 12 Maart 1853.

Bibliotheek. Geslacht de Moor. Stukken betreffende Pieter Nuyts, gouverneur van Taqueran, 1631—1634.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer jhr. G. J. Beeldsnijder van Voshol, te Utrecht.

Catalogus van eigenhandige brieven enz. in het staatkundig Nederland van mr. J. Scheltema voorkomende, bijeen verzameld door jhr. G. J. Beeldsnijder van Voshol. (Niet in den handel).

Van de Redactie.

De Katholiek. Februarij, 1843.

In ruiling ontvangen:

Van *la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg.*

Bulletin, tom. I, 1 et 2 fascules. Tongres, 1852.

Geslacht de Moor. De heer C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht, vestigt de aandacht der leden op een artikel, voorkomende in het *Bijblad van den Navorscher*, bl. XXXV, betreffende het geslacht *de Moor*, te Vlissingen, en vertoont de genealogiën van 3 verschillende geslachten *de Moor*, welke, ofschoon denzelfden naam dragende, echter in geene familiebetrekking tot elkander staan.

1°. De genealogie van het geslacht, waarvan stamvader was Lieven de Moor, vermoedelijke zoon van Lieven de Moor en van Anna Palma, en volgens d'Espinoy, *Recherches de Flandre*, in 1523 schepen van den 2en bank te Gend. Men vindt voorts van hem aangeteekend, dat hij kapitein was en vele treffelijke daden verrigte ten tijde van keizer Karel V, 1547—1550. Zijn wapen was *d'or, à la fasque de gueulles, accompagnée d'argent (posée 2 en 1).*

2°. » , waarvan stamvader was Leendert de Moor, welke de eerste der Nederlanders was die de kusten van Moorenland bezeilde, waarvan hij eene beschrijving vervaardigde, ten gevolge waarvan hij begiftigd werd met het wapen der Morianen in het veld. Men zegt van hem, dat hij was *vertueux et vaillant*. Hij woonde op een kasteel boven Leuven. Zijn wapen was: *partie à dextre d'or au mor de sabre, entourtillée d'argent à la centure d'argent, tenant à la main droite un arc, à senestre au chevron de guelles, accompagnée de trois têtes de mor, entourtillée d'argent.*

3°. » waarvan stamvader was Pieter de Moor, woonde te Vlissingen omtrent 1520—1560.

Van dit geslacht schijnt geen wapen bekend te zijn.

Wordt gesteld in handen der Genealogische Commissie.

Stukken betrekkelijk Pieter Nuyts, gouverneur van Taqueran, 1631—1634. Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwediep.

Aen de Ed. heer. generael en heeren raden van Indien.

Extract uyt den brieff door d'heer Pieter Nuyts geschreven, over het langh ophouden der vaderlantsche retourschepen, anno 1631.

Ed. Heeren, alzoo wij halff Decemb. genaecken ende, naer de loopende geruchten, lancksamen voortganck der vaderlantsche retourschepen vermaeckt wert tot de despesche, can mijn niet onthouden (doch u ed. schuldige plicht segge respect attribuerende), t'naervolgende u ed. aen te dienen ende indachtich te maecken.

Dattet een expresse ordre is van de e. seventhiene naer halff Dec. geene scheepen wt India voor reeckeninge van de geoctroieerde vereenichde Oost-Indische compagnie sullen retourneren nochte mogen affgesonden werden, ten zij op peryckel en risquo (want soo luyden de woorden nae mijn best onthout) van den ed. hr. generael en raden van Indien.

Dat de voorschr. retourscheepen op den uyttersten gelimit-

teerdien tijt vertreckende, selffs haer peryckel loopende int aendoen van t Canael ofte de circumnavigatie van Engelant door de Noortzee, hoe veel te meer denselven tijt transgrederende.

Dat der heeren meisters laeste injungtien expresselijck haer ed. retouren echter Engelant door de Noortzee vaceert ende van dien wech bij haere ed. te gemoet sullen werden gesien, maer t'welck bij langer dieley ofte instanste ofte schadelijcker is uttevallen.

Dat de lamentable rescontres de jongste affgesondene vloote naer 't patria veel tempestiver dispositie dicteeren.

Dat de retouren tarde van hier werdende gedemitteert oock laet in 't patria comen te arriveeren, resulteerende uyt t'selve naervolgende ongerieffelijckheden ende schaden:

Dat de ed. heeren bewinthebberen van de voorschr. spade retouren tot de naerjaersche equipagie beswaerlijcken haer ed. penningen valeeren, sijnde belet de rente derselver soo tempestivelijck te voorderen, dat tot Indische subsidien, soo van contanten als andersints, haere ed. connen dienen, maer genootsaeckt werden de nova met penningen a deposito tot haer ed. groote last en moyte te beswaeren.

Doch hoe vroeger het ancker alhier gelicht wert, hoe eerder den staet van India in de consumptie van vivres als andersints wert ontlast.

Dat oock hoe eer het ancker in Nederlant valt, hoe vrouger d'heeren mayores van onnoodige gagies ende sleet van scheepen werden geexcuseert.

Ten welcken opsichte ick u ed. hoochlijck versoeck soo veel te bevlijtigen, dat doch den voorschr. gepreschrybeerden tijt niet en werde geprolongeert, maer veel eer soo veel verkort, als u ed. weten hoe veel de compagnie aen de behoudenis ende tempestive gereet leggende vloote overcompste hoochlijck is gelegen, u ed. verseeckerende, dat de heeren mayores sulcx aengenaem ende u ed. te gelijck honorabel sal wesen, jae doen cesseren de immoderate tongen veeler vieriger menschen.

Eyndelijck dat het seer considerabel is, dat den gepreschry-

beerden tijt transgrederende, de matroosen niet en sullen getrocken werden in eene wederstallicheyt, jae volcomen onwille int wtvoeren der ordre van door de Noortsee ons vaderlant te moeten aendoen.

1632.

Extract van de schriftelijck antwoorde, door d'heer Pieter Nuyts gedaen aen de ed. heren generael ende raden van India, over tverseynden van den gemelten heer Nuyts naer Japan.

Ed. Heeren.

Op heden voor u ed. in vergaderinge geroepen zijnde, is mijn voorgehouden, off ick mij naer Japan wilde transporteeren ende aldaer voor den keyser off rijcxraden mijne saecken verantwoorden; waer op zeide: dat mij sulcken voorstel seer vreemt docht ende onverwacht overquam, connende ex tempore ende soo datelijck (op tgene u ed. met goeden gedelibereerden en gepremitteerden raet in rade hadden geexamineert ende overwogen) niet besluyten nochte catagorisch met jae off neen beantwoorden, te meer daer mij de motiven ende redenen deses voorstellen verholen waeren, vreesende dat daerinne mocht gecapteert werden. U ed. antwoorde: dat om te capteeren, sulcx geensints wierde voorgedragen, maer alles tot des comp. ende mijnen besten dienst ende voordeel, gevende mijn voorders tot naermiddach respijt, op voorgemelte voorslach te mediteren ende te bedencken; waer op cortelijck naer gelegentheyt ende cortheyt des tijts segge: u ed. gelieve te reconderen en tnaervolgende in consideratie te nemen:

Dat ick mij aen de ed. heeren mayores om de compagnies dienst in dese landen te doen eenmael verbonden hebbe, onder welckers eedt, ordre ende revocatie ick staen, ende geen andere.

Dat dienvolgende wat ick in haer ed. dienst handele ofte handhaeve, haere ed. ofte den gouverneur generael ende raet van Indien daer toe geauthoriseert sijnde, moet doen, ende

gehouden ben te geven redenen ende bewijs van alle mijne directien, administratien ende handelingen, ende geen ander.

Dattet haere ed. eere, authoriteyt ende souverainiteyt op 't uytterste soude crencken, jae quetsen, een subaltern gouverneur te stellen ter verantwoordinge voor den keyser, die over haere ed. nochte haere dienaers geen dominium nochte superioriteyt en competeert.

Dat de particuliere Nederlantsche provintien van alle de tijden gehat hebben ende noch hebben het recht de *nonrevocando*, dat is, van geen iudicature van provinciale rechters te trecken tot een hooger rechter ofte den prins, daer sij mocht in eene unie sijn geconfedereert, hoe veel te meer sal dit gelden tegens eene buyten de unie ende de Japanders.

Dat de H. M. heeren staten generael soo hooge dit recht oock achten ende jegens alle wtlantsche vorsten conserveeren, dat hoewel hare H. M. ende haeren staet aen de vrientschap van de croone van Engelant is gelegen, op sijn mayesteyts veelvuldige gedane beden ende versoecken, jae met dreygementen vermengt, de Nederlantsche rechters van Amboina noit hebben willen overleveren nochte gedoogen, dat buyten t'terretoir te rechte souden werden gestelt voor een vreemde.

Dat Vranckrijck oock geene evocatie admitteert van d'eene provintie uyt offte tot d'ander, als bij forme van appel, ende niet verder als binnen de limiten van sijn rijck, ende soo voorts oock alle de natien.

Dat den gouverneur van Manilha sijnes conincx recht diesaengaende seer wel ongekrenct oock onlangs heeft weten te bewaren jegens deselve Japanders, wederseyndende hare ambassadeurs, die den capiteyn quamen voorderen, die eene Japansche jonck voor Cavitta in den gront geschooten hadde,

Dat de ed, heeren mayores bij haere ed. twee distincte orders mij mijne saecken hier voor u ed. te verantwoorden iniungeeren, ende geene anderen.

Dat de compagnie van rechtswegen over den Japanders ongelijck ende onrecht dat haer doen, in t'arresteren van haer

volck ende scheepen ende capitalen hoochlijck beclagen, ende wat apparentie isser, dat mij, ick segge mij particulier, op den welcken schijnen vergrampt, omdat des compagnies gerechticheyt tegens haer hebbe bewaert ende gemaintineert, recht soude geschieden.

Dat ick van een christen rechter tot eenen heiden worde gesonden, dien ick niet mach werden gesubmitteerd.

Dat het seer swaer is (als Cato seyt) met andere luyden geleeft te hebben ende voor andere sijne saecken moeten verantwoorden.

Dat schoon ick den keyser contentement doende, daer mede de compagnie niet satisfactiere, soo ick onbetameleyck in haren dienst mij hadde gedragen.

Dat mijne comste in Japan niet als alteratie, ophalinge van oude gepasseerde ende bij naer vergetene pretentien, ongelijck, ende andersints sal verwecken, geensints mitigatie nochte versachtinge in hare gemoederen.

Dat een ambassadeur met requisite middelen geaccompagneert, tot hier toe de questien ende verschillen niet heeft connen ter neder leggen, hoe veel te minder ick, een persoon sonder qualiteyt ofte eenige tytel becleet.

Dat meer als tweejarige gehoudene procedures, die haer geensints onbewust sijn, met mijn persoon haer genoechsaem justificeeren mijne pretense exorbitantien aen haer gedaen, ende dien volgende wat met mij hebben te statueeren, namentlijck de sententie van Vargas haer dicteere.

Dat niet alleen de alliantie ofte renvoy mijnder saecken ende verseynden mijns persoons tot eenen anderen rechter den algemeynen contrarieert, oby enim acceptum semel est judicium ibi & finem accipere debet ff de jud. IVBI, maer,

Dat ick van soodanigen qualiteyt ben, dat noch voor den ordinarisen raet van justitie, nocht gedeligeerde rechteren, noch alle die onder u ed. gouverno staen, betreckeleyck ben, hoe veel te minder tot den keyser, Text facit ubi senat velclarissimo, connen C pertotum titulum nist. ex rescriptio principes & dom. mayorum nostrum.

Dat noyt in eenige oude noch moderne historien diergelijcken renvoy sal werden gelesen ofte getoont, immers mij bewust.

Wt alle welcke voorverhaelde consideratien ende andere, die om cort te sijn overslaen, alle verstandige (soo ick immers oordeel) lichtelijck sullen affmeten, hoe ongevoechlijck mij naer twee jaeriche gevanckenisse wert voorgeworpen ofte geverchť, in Japan mijne saecken te gaen verantwoorden.

Nochtans om niet te schijnen de compagnie dienst te weygeren in saecken, daer u ed. opineeren dat ick haer dienst soude connen doen (hoewel ick sulcx juyst als noch niet can bevroeden), weygere geensints, soo t'u ed. immers alsoo gelieven ende goetvinden, in Japan mij te vervoegen, mits alvooren affgedaen ende gedecideert hebbende 'tgeene de compagnie schijnt op mij te willen seggen, als qualijck ofte ongeluckelijck in haeren dienst gebenificieert ofte gebesoigneert ende verricht, opdat mijne arme verdruckte weesen naer mijn leven, (soo Godt de Heere sulcx op de reyse alsoo verhengde) in geen querelleusen ende desolaten staet overich blijven.

Dat is, ed. heeren, mijne antwoorden, dit mijne sententie, dewelcke ick hebbe moeten bij geschrift (jegens u ed. last) stellen, eensdeels omdat niet eenige consideratie mij mochte uyt de memorie ontgaen, ofte eenige woorden uyt den mont ontfallen, die u ed. mochten doen suspecteeren scherpheyt in mij te seyn, ofte geen behoorlijck respect u ed. te attribueeren, ende andersints om te bewijsen, dat ick gedaen hebbe wat ick oordeele een trouwen dienaer van de compagnie ende vroom vader van sijne kinderen schuldich is.

Versoecke derhalven u ed. sulcx soo gelieve ten goeden te duyden, als t'selve met een goede oprechte meeninge geschreven is.

17 Sept. 1633.

Sententie wtgesproecken door den achtbaeren raet van justitie jegens den ed. Pieter Nuyts.

Alsoo de ed. heeren van den achtbaeren raet van justitie des

casteels Battavia ende den rechten genoech sijnde gebleecken, dat Pieter Nuyts, gewesen raet van Indien ende gouverneur in Tayouan wegens den staet der vereenichde Nederlandsche Oost-Indische compagnie, aldaer hem in den tijt van sijn gouvernement in verscheyde actien, tot grooten nadeel ende schade der voors. compagnie, seer groffelijck verloopen heeft, eerstelijcken :. dat ten tijden als eenen Jaffioye met twee Japansche joncken wt Japan gecomen, ende met deselve in Tayouan was gearriveert, hij delincquant door sijn quaet beleyt ende vileyne bejegeninge den Japanders aengedaen, met den voornoemde Jaffioye ende sijne bijhebbende Japanesen in contentie gecomen ende daerdoor eenige oorsaecke geweest is van het vijffjaerige arrest ende 't quaet tractament, den Neerlanders tot inestimable interest van de compagnie voors. in Japan gerescontreert, welcke contentie ende miscontentement van de voors. Jaffioye alleenlijck is ontstaen wt de vreemde proceduren bij den delinquant ditto Jaffioye ende Zincanders (dewelcke door de Japanders uyt Zincan naer Japan gevoert ende aldaer wederom waeren gebracht) aengedaen, met het spolieeren van de keyserlijcke geschencken bij sijne keyserlijcke maj^t. van Japan aen de voorn. Sincanders gedaen, deselve soo publiquelijck distribueerende, dat een silveren croontien daervan geschoncken heeft aen seekre vrouwe (Polcke genaemt), met dewelcke hij delinquant naerderhant op de Zincansche wijse is getrouwt geweest, als mede met het disarmeeren van d° Jaffioyens volck, het lichten van geschut, wapenen, ende amonitie wt sijne joncken, 't violeeren van des keysers pas, het verhinderen van haer vertreck ende weygeren van provisie, bij denselven aen hem delinquant tot verscheyde reysen versocht, daer nochtans hij delinquant met alle circumspectie hadde behooren te overwegen den aert ende natuere der Japanders, ende dien volgens sich in alle occurentien jegens deselve soodanich te dragen, dat de compagnie daer door niet en quame eenich achterdeel te leyden.

Dat mede de onbedachtsaemheyt ende sorgeloosheyt van hem delinquant soo groot is geweest, dat niet tegenstaende de ad-

vysen ende waerschouwinge van den opperkoopman Cornelis van Nienroode, te dier tijt liggende in Firando, bij sijne missive aen hem delinquant gedaen, ende niet tegenstaende sijn eygen quaet vermoeden, 't welck hij delinquant van de voornoemde Jaffioye hadde, waer door eenigen tijt te vooren desselffs volck hadde doen diformeeren, mitsgaders sijn geschut, wapens ende amonitie van oorloge wt sijne joncken gelicht, ende niet tegenstaende sijne voorige bejegeningen aen hem gedaen, mitsgaders sijn eygen ende des raets sententie, jegens d' Jaffioye wtgesproocken, denwelcken sij vermits sijne bedenckelijcke procedures hadde verclaert begaen te hebben crimen laesae magistatis voor een perturbateur van de gemeene ruste, ende daeromme wt sonderlinge gratie ende politicque consideratien (hem 't leven schenckende) op poene van den hals wt Tayouan gebannen, sich doen wel niet en heeft ontsien, denselven, die hij wist soo grootelijckx geaffronteert te sijn, gewapender hant met een groote suite van gewapende mannen in sijn camer, alwaer alleen met sijn soontien ende eenen Francois Caron ongewapent was, bij hem te laten comen ende audientie te geven, van de welcke hij delinquant, die sich soo onachtsamelijck in handen van den geoffenceerden hadt vertrouwt, subytelijck aengetast, gevat, gebonden, geknevelt, mitsgaders sijn logiment ingenomen ende overweldicht sijnde, aldaer gevanckelijck is gedetineert geworden, daer nochtans hij delinquant om reden hiervoore verhaelt is, sich op die tijt insonderheyt int casteel hadde behooren te retireeren ende alle voorsichticheyt te gebruycken tegens den voornoemde Jaffioye, den welcken hij wist soo seer geoffenceert te sijn.

Dat mede hij delinquant bij de Japanders in dier voegen aengetast ende in verseeckeringe genomen sijnde, door enckelde vreese ende benaeuwde cleynherticheyt in sijne brieven ende toegesondene advysen uyt sijne gevangenis aen den raet aldaer, wanneer bij de Japanders voor rantsoen ende verlossinge van sijn persoon de quantiteyt van twee hondert picol sijde ende eenige ostagiers tot haerder verseeckeringe wierden geeyscht,

als mede dat de roers ende seylen van onse scheepen souden werden gelicht om sonder molestie ende onbecommert te mogen vertrecken, niet alleen de saecken seer cleyn geacht, deselve den raet soodanich voorgedragen ende bij alle middelen getracht heeft haer tot presteeringe van de voorschr. schandelijcke conditien te persuadeeren, maer wilde bovendien (op dat hij wt sijne gevangenis soude mogen werden verlost) hen luyden valschelijck doen gelooven, dat sulcx soude strecken tot proffijt ende avantagie van de voors. compagnie, daer nochtans hij delinquant seer wel wist, dat noch hij selver noch den raet aldaer geensints en vermochten, soo importante middelen van de compagnie tot sijn rantsoen aen de Japanders te leveren, maer alle met den anderen bij eede verbonden waeren aen den artickel brieff, alwaer 't rantsoen, 'twelck tot verlossinge van sijn persoon gegeven mochte worden, wel duydelijck staet gelimiteert.

Dat mede hij delinquant soo wel als den voornoemden raet, tot irreparable schaede ende desreputatie van de Nederlanders, soo verre sijn vervallen geweest, dat sij luyden met den anderen hebben geresolveert, de Japanders (te dier tijt onse vijanden aldaer) selven haere vivres toe te schicken, ende wanneer den raet hadde goet gevonden de Japanders met gewelt aen te tasten, ende tot dien eynde een schoot op haer vaertuych geschooten hadden, waerdoor 2 a 3 derselven wierden ter nedergevelt. Dat hij delinquant, door enckele benaeuwtheyt des harten, terstont door den tolck Caron op lijffstraffe heeft doen interdiceren, dat men met schieten soude supersedeeren, onaengesien hij delinquant, een gevangen man sijnde, niet en vermocht eenige superioriteyt te usurpeeren. Dat mede hij delinquant door al te groote bangicheyt, op dat immers wt der Japanders handen mochte werden verlost, hem niet en heeft ontsien op den teneur, forme ende translaet van tcontract der Japanderen met de Nederlanders in Tayouan sinisterlijck ende ter quader trouwe te handelen, also dat buyten weten ende kennisse van den raet ende ostagiers, in plaetse van het

particuliere woort Firando, Japan heeft doen stellen, waer op oock gevolcht is, dat de ostagiers in plaetse van Firando, naer Nangasacque vervoert ende alsoo van onse geallieerde vrienden affgesondert sijn geworden.

Dat mede hij delinquant hem niet en heeft ontsien, valschelijck aen de ed. heer generael Coen, saliger ende loffelijcker memorie, in seecker sijne missive te schrijven: indien men sijne opinie hadde gevolcht, dat de Japanders met haer joncken reinfecta, dat is, sonder handel van Tayouan hadden laten keeren, dat de compagnie in soodanigen ongelegentheit niet en souden vervallen sijn geweest, maer dat den raet sijn advijs niet en hadden goet gevonden; even ofte hij delinquant bij overstemming genootsaeckt was geweest, ongaerne te lijden de verhinderinge van haer vertreck, daer nochtans ter contrarie blijckt bij twee distincte resolutien, soo bij hem als bij den raet getrocken, dat hij delinquant den principaelste aendringer ende oorsaecke is geweest (om redenen in deselve resolutie verhaelt), dat den gemelten Jaffioye met sijne joncken aldaer is opgehouden ende sijn vertreck geweygert.

Dat mede hij delinquant, na dato van al het gepasseerde hier vooren verhaelt, de scheepen Woerden ende Heusden, met omtrent drie hondert duysent guldens incoops Chineesche waeren, seer onbedachtelijck recht door naer Japan gesonden heeft, alwaer t'voorschreven schip Heusden gearriveert sijnde (ende Woerden door tempeest gebleven) met alle de ingeladen goederen in arrest genomen is, daer hij nochtans wel hadt behooren te considereren, nae dien hij delinquant ende den raet om sijn particulier persoon soo schandelijcke conditien de Japanders hadde toegestaen, dat Jaffioye in de vijff articulen niet en hadde bedongen als voor hem selven, ende dat om sijn baene schoon te maecken, in Japan ten ergsten soude devulgeeren de bejegeninge door de onsen den Zincanders aengedaen, het spoilieeren van des keyserlijcke may^t^. geschencken, het desarmeeren van sijn volck, het lichten van geschut, wapens ende amonitie uyt sijn joncken, het verhinderen van

haer vertreck, het weygeren van haere provisie, de bovengemelte sententie ende sulcx daer meer voorgevallen is; ende dat hij dienvolgens oock wel hadden behooren aen de voorschr. costelijke schepen last te geven, als deselve immers naer Japan mosten gaen, dat se souden buyten de havens blijven ende op de reede anckeren, die ontrent Firando ende Nangasaque veele sijn, tot dat verseeckert mogten wesen, hoe de saecken in Japan wierden verstaen, te meer, dewijle den gemelte Jaffioye aen hem delinquant wel stoutelijck hadde gevanteert, dat die de gonst van sijn heere Phesodonne hadde, oock hadde de benevolentie des keysers; waerinne, niet tegenstaende de compagnie soo veel daer aen gelegen was, hij delinquant soo sloff ende onachtsaem is geweest, dat in geen van sijne missives, naer Japan aen Nienroode geschreven, wert bevonden eenige mentie daervan gemaeckt te hebben.

Dat mede hij delinquant, leggende met eenige scheepen in de riviere van Chincheo, hem niet en heeft ontsien, den persoon van Iquan, te dien tijt groot mandarijn van Aymoy ende admirael van der see wegens den coninck van China, waer aen de compagnie soo veel gelegen is, die hem oock in veele heeft getoont een vrunt van de compagnie te wesen, met valsche practijcken int jacht Texel bij hem te locken, ende denselven aldaer, sonder dat nochtans eenige last ofte commissie daertoe heeft gehadt, gevanckelijck te detineeren, persende, soo Iquan selfs verclaert, den selven aff de quantiteyt van 90 schuytiens gout, waer door hij delinquant niet alleen een seer groot misnoegen ende affkeericheit tot nadeel van de compagnie in den selven Iquan verweckt, maer bovendien oorsaeck gegeven heeft, dat de compagnie van haere gerechtige pretentie, die de selve op den gemelten Iquan heeft, t'eenemael gefrustreert blijft, alsoo denselven tot verscheyden reysen wegen eenige pretentie, die de compagnie op hem hadde, aengesprocken ende tot voldoeninge aengemaent sijnde, sich niet alleen daer mede altijt geexcuseert, maar oock bovendien noch groote pretentien op de compagnie heeft willen sustineeren over de voorschreven

negentich schuytiens gout, bij hem delinquant affgedrongen ende genooten.

Dat mede hij delinquant, gedurende sijn gouvernement in Tayouan door onmatige luxurie geinstigeert sijnde ende een seer ongoddelijck leven lijdende, door sijn vuyle ende onbetamelijcke lusten hem soo verre vergreepen heeft, dat hij, aen een sijde stellende alle christelijcke plicht ende gehoorsaemheit ende verbreeckende den echten bant des houwelijcx, waer mede hij aen sijn wettelijcke getroude vrouwe verbonden was, sonder eensien ofte wtnemen van persoonen ofte religie met verscheyde Moorse vrouwen, die wiste als noch te hangen in het Moorsche geloove ende vervreemt te sijn van de zalichmaeckende kennisse, die daer is in Christu Jesu onser aller Heylant ende Zalichmaecker, sijn wellusten doorgaens gepleecht, ende hem bovendien niet en heeft geschaemt, met seecker heydensche vrouwe hier voorngemelt (Polcke genaemt) op de heydensche ofte Zincansche maniere te trouwen, dewelcke hij delinquant naer haer wijse voor 't aengaen van voorschr. houwelijck heeft vereert gehadt met verscheyden cleetiens, gout laeckens baytiens, pansses, enckelde damasten, met eenige andere stoffen meer, mitsgaders een silvere croon, bij de Zincanders wt Japan gebracht ende van sijn keyserlijcke may[t]. van Japan tot schenkagie genooten, mitsgaders een ketting van gemunt silver, meest bestaende wt halve realen ende quartiens ende aen eenen heelen reael hangende.

Dat mede hij delinquant, als hij sich in Zincan ginck verlustigen, t'welck dickwijls geschiede, ende aldaer 5, 8, 10, 14 dagen, jae somtijts drie weecken lanck remoreerde, sijne gayle lusten met de voornoemde Polcke gepleecht heeft, sonder eenich respect op sijn bedieninge ofte de eer van de Nederlantsche natie in achting te nemen, gaende wt sijn logiment des avonts gemeenlijck nae haer huys, ende wederkeerende des morgens met den kaniecraey, wesende den tijt dat de Zincanders van haere vrouwen opstaen, sonder dat hij als dan eenich volck bij hem begeerde.

Dat mede hij delinquant door seecker soldaet nae het voorschr. croontien aen Polcke geschoncken, noch een ander heeft doen maecken ende t'selve nevens noch eenige andere goederen aen haer vereert.

Dat mede hij delinquant hem soo verre ende soo seer op de voorschr. Polcke versot te sijn getoont ende niet heeft ontsien, verscheyde Chinesen, geen hooftbrieffkens hebbende, uyt de dorpen te doen halen ende in de ketting te doen klincken, de welcke hij delinquant, ter begeerte van d° Polcke ontrent Zincan, eenige velden met tarwe heeft doen besayen, ende haer met 't gewas van dien begifticht, de welcke 't voorschr. houwelijck met hem delinquant nae lange tergiversatie (alsoo daer toe int eerste geensints wilde verstaen ende om sulcx te ontgaen haer op de vlucht begeven hadt door enckelen dwanck ende dreygementen, bij hem delinquant aen haere ouders gedaen) aengegaen ende eenige tijt vleeschelijck bij hem hebbende geconverseert, swanger geworden is ende haer kint, naer dat 'tselve had gebaert, jammerlijck heeft verdaen ende om 't leven gebracht.

Dat mede hij delinquant, steelswijse te doen hebbende met seecker andere Zincansche vrouwe, telckens als bij haer sliep, seeckere tolck heeft gebruyckt, die onder de koye most leggen, om sijn concubyne door deselve sijne geyle ende onbetamelijcke propoosten te vertolcken ende deelachtich te maecken.

Dat mede hij delinquant hem niet en heeft geschaemt, somtijts de Zincanders (gelijck de voorn. Polcke oock dickwijlts bij hem int casteel ontboden ende opentlijck in sijn camer alleen genomen ende deselve toegeslooten heeft,) bij hem int casteel met haere vrouwen te doen comen, de mans (den avont gecomen sijnde) haere slaepplaetse te wijsen, sijn camer toe te sluyten ende der selver vrouwen tot haer groot miscontentement den ganschen nacht bij hem te houden.

Dat mede hij delinquant hem soo verre heeft durven verstouten, wanneer haer de voors. mans niet tijdelijck genoech naer sijn believen uyt de camer retireerden, dat hij delinquant

hem daerover gram ende gestoort houdende, deselve heftich daer over heeft gereprehendeert ende bekeven, vragende ofte sij luyden geen schaemte en hadden, als hij delinquant haer iets belaste, dat sij 'tselffde niet en achtervolgde, nevens andere verscheyde onbetamelijcke propoosten meer; wt alle welcke schoffeeringe van vrouwen bij hem delinquant begaen, ende andere insolentien, die bij de soldaten, dewelcke hij delinquant met hem nam, wanneer sich in Sincan somtijts veerthien dagen ende dickwijls langer ginck vermaecken, aen den inwoonderen vee ende vrouwen gepleecht, dien hij delinquant (hoewel groote clachten daer over aen hem werden gedaen) ongestraft passeeren liet, gevolcht is, dat die van Mattauw op seeckeren tijt int overgaen eener riviere ses en sestich van onse cloeckste soldaten als wt wraecke hebben vermoort.

Dat mede hij delinquant hem in sijn gouverno seer trots, hoochmoedich, opgeblaesen ende voor een ider opgeslooten heeft gehouden, sulcx dat qualijck imant yets op hem mochte versoecken ofte aendienen als door den oppercoopman, sonder sijne presentie te connen genieten.

Dat mede hij delinquant om sijne magnificentie ende graviteyt te betoonen, eenen sergant, genaemt Ritsaert Gerens van Staden, die hij tot sijnen hooffm^r. ende voorrijder gebruyckte; wanneer te voet ginck, cort voor de lijff gaerde achter hem met een rottang ofte baton in de hant dede volgen ende toesien, hem belastende, wanneer eenige soldaten, matroosen ofte werckluyden hem delinquant ontmoetende niet naer behooren ofte tijdelijck genoech naer sijnen sin haere reverentie aen hem delinquant en bewesen, 'tsij dat deselve met balcken ofte sacken beladen waeren ofte niet, dat hij als dan deselve, wanneer haer met sijnen batton conde begaen, een treck 2 a 3 most geven.

Dat mede hij delinquant, ten tijde dat als gedeputeerde tot verrichtinge van des compagnies affaires naer Japan was gesonden, ende aldaer was gearriveert omme voorts ten einde voorschreven naer Jedo te vertrecken, sijnen opgeblasen hoochmoet

in verscheyde actien tot grooten ondienst van de compagnie heeft betoont, gebruyckende tot sijn suite 240 persoonen, daer hem nogtans niet meer als 24 dito bij den ed. heer generael ende heeren raden van Indien waren geordineert; waer uyt ontstaen is, dat door sijn pracht seer excessive ende extra ordinaires oncosten tot lasten van de compagnie gevallen sijn, dat hij mede sonder eenige insichte op sijn arrivement in Japan sich seer inpertinentelijck aen lant vervoegt heeft, oock sonder de visitateurs aen boort te verwachten, directelijck tegen des keysers mandaten, ende sich voorts seer hoochmoedich tegen verscheyden sonder respect van qualiteyt verthoont.

Dat mede hij delinquant niet verre van Jedo tot Sumagou aengecomen sijnde, audientie geweygert heeft aen seeckere jonckheer, Sesquedonne genaemt, hem expresselijk door den heer van Firando als andere grooten, onse vrunden uyt Jedo toegesonden, ten fine dat hem delinquant als ambassadeur insinueren mochte waernaer sich hadde te reguleeren, den welcken hij delinquant ende consequentelijck oock de geene van den welcken gesonden was cleen achtende, int verkeerbort met den coopman Pieter van Santen bleeff spelen, niet tegenstaende wat instantie de tolcken (die de saecken verder insagen) deden, kunnende niet anders obtineeren dan dat den coopman Muyser tot gemelte jonckheer ten laetsten wtgesonden wiert om sijn aenbrengen te vernemen.

Dat hij mede ten tijde als aldaer door drie Japansche heeren wierde bezocht, sittende op een alcatyff ende kussen, deselve nevens hem heeft geset, daer hij nochtans wel hadde behooren naer de Japansche costumen ter sijden aff te sitten, omme meer courtoisie te thoonen ende door soodanige gelegentheyt derselver gunst tot (voordeel) van de compagnie te capteeren.

Dat hij mede in Jedo aen de raedsheeren aldaer audientie hebbende versocht ende 'tselve niet connende obtineeren, met weynich volck seer onordentelijck tegen den avont van daer vertrocken is, sonder insicht dat sulcx grootelijcks tot disreputatie van de Nederlantsche natie soude strecken.

Dat mede hij delinquant van Firando, nae dat eenige dagen aldaer hadde geremoreert, met 't jacht Woerden naer Tayouan vertrocken is, sonder oit den raet (als eens over 't blijven van den coopman van Santen) beroepen te hebben, omme over des compagnie stant ende affaire te besongneeren, niettegenstaende de logie met een behoorlijck getal van officieren was voorsien ende daerenboven noch drie scheepen ter reede lagen, latende alles op sijn beloop, even off met een sweep van daer wierde gejaecht.

Dat mede hij delinquant boven alle dese schadelijcke ende schandelijcke actie sich tegens eere ende eedt contrarie den teneur van den articulbrieff in het drijven van sijne particuliere negotie vergrepen ende niet en heeft ontsien groote capitalen, jae selver ter somma van 7 a 8 duysent realen van achten te verhandelen.

Dat hij met 't jacht Woerden naer Japan vertreckende, een goede quantiteyt, soo hertevellen als andere goederen, voor sijne reeckeninge particulierlijck mede gevoert, in Japan vercocht ende goede avance (soo hem selver vanteerde) daer op heeft gedaen.

Dat hij wt Japen wederkeerende met seecker jonck van Battavia, aen den ontfanger Masayck, alsmede aen den predicant Chevalier eenich gelt ende stoffe gesonden heeft.

Dat hij oock naderhant met 't jacht Erasmus een legger rouwe sijde geteeckent CE, naer Japan heeft gesonden, om daer op sijn particulierlijcke ende ongeoorloofde winninge te doen.

Dat hij mede 't jacht Woerden voor reeckeninch van sijn soontien Laurens oock derwaerts gesonden ende doen vercoopen heeft een goede quantiteyt, soo fluweelen, damasten als roode sitcleeden.

Dat hij mede in compaignie met schipper Jacob Heyns op 't jacht Woerden met dito jacht eenich root laecken ende rouwe sijde nae Japan heeft geschikt, monteerende ter somma van f 1846, welcke somme om de reeckeninch van laecken wederomme te effenen, bij hem delinquant op een gefingeerden Chineesen naem sijn doen boecken ende opgebracht.

Dat hij mede gedurende sijn residentie in Tayouan soo nu als dan met eenige jachten ende joncques t' een ende t' ander nae Java, als mede op seeckeren tijt aen den predicant Chevalier een goede partije sijde cousens gesonden heeft.

Sulcx dat hij delinquant gestadich schijnt met het drijven van sijn particulariteyten geoccupeert geweest te sijn, ende dat hij gemeenlijck naer alle aparentie goede quantiteyt van stoffen ende coopmanschap in voorraet heeft gehadt, alsoo ten tijde dat hem delinquant bij den ed. heer generael was belast om den heer H. Putmans transpoort sijner administratien te doen ende alsdan een goede quantiteyt van stoffen te cort quamen, datelijck sonder eenige voordre circumspectie belast ende ordre gegeven heeft, dat deselve uyt sijne particuliere kist wierden gesupleert.

Behalven dat sijns delinquants middelen boven sijne verdiende maentgelden op sijn arrivement wt Tayouan alhier bevonden sijn meer als 6000 r., dewelcke hij delinquant sonder particuliere negotie ofte andere ongeoorlooffde middelen niet en can vercregen hebben.

Dat mede hij delinquant niet alleen sijn eygen geinterdiceerde negotie gedreven, maer hem oock niet en heeft ontsien, andere daerinne te helpen stijven ende dienen, alsoo ten tijde als den coopman Pieter Muyser nevens de andere ostagiers uyt Tayouan naer Japan souden gaen, leggende voor Tayouan ter reede, wt de jonck, daermede denselven soude vertrecken, aen den oppercoopman Jacob Horman drie pampieren met somma van silver inhoudende tayl 150 gesonden hadt, omme voor hem aldaer gebenifieert te werden, hij delinquant het voorschreven somma van silver geemployeert ende naerderhant 't retour van dien per t jacht Woerden naer Japan gesonden heeft.

Dat mede hem delinquant niet genoech en is geweest int regaert van hemselven sijnen gedanen eedt te verbreecken, maer bovendien getracht heeft om sijn eygen gewin anderen meer tot diergelijcken extremiteyten te doen vervallen, alsoo hij delinquant naer sijn laest arrivement in Japan door den

onder coopman Coenraet Cramer wt den name van Cornelis van Nienroode aen den coopman Jan Hertman ende andere vrunden, in Vmbra gedetineert sittende, doen schrijven heeft, dat het gout ende silverwerck door den commandeur Muyser saliger naergelaten, hem in betalinge van seecker gepretendeerde schult soude toegesonden werden, gebruyckende hij delinquant in sijne missive, dewelcke te dier tijt derwaerts sont, dese inperative woorden. *t Welck ul. aen sr. Coenraet ten eersten door eenen fideelen boode herwaerts seynden sult*, even off aldaer t' opperste gesach hadde gehadt.

Dat mede hij delinquant nevens de voorschreven missive met sijn eygen hant seecker cleen briefken geschreven heeft, luydende als volcht: »den inventaris van des heeren Muysers goederen can licht herschreven worden, ende wtgelaten wat ul. mij in betalinge gegeven hebt, alleenlijck apart sulcx ergens annoteerende"; daer hem delinquant niet onbewust en was den inhout van den artyckel brieff, alwaer artyckel 93 wel expresselijcken wert belast, dat alle cleederen, juweelen, obligatien en alle andere goederen van den overledene behoorlijck geinventariseert ende int selve boeck geregistreert sullen worden; ende articul 95, dat binnen scheepsboort ofte aen lant geen van des affgestorvens goederen sullen werden verkocht, anders als 't gene tot desselffs lijff sal behoort hebben.

Dat mede hij delinquant gedurende sijn gouvernement in Tayouan, als oock op de cust van China, int wegen der rouwe sijde, die voor de compagnie wiert ontfangen, selfs ider gewicht geannoteert ende in sijn absentie door eenen vassalier (wesende sijn delinquant cousijn) tselve opteeckenen heeft doen waernemen, opdat niemant de quantiteyt van den geheelen ontfangh soude connen weten, voor ende aleer dito sijde andermael naergewogen ende hij delinquant met de leveraers affgereeckent ende deselve hadt betaelt, als wanneer den coopman somtijts een langen tijt daer naer den post eerst wiert opgegeven om die te boecken, ende dat hij delinquant 't selve naerwegende int packhuys van de loogie tot diversche malen

heeft laten doen, sonder dat de coopluyden van de logie kennisse van de geheele quantiteyt mochten hebben.

Dat mede weynich tijts voor de comste van de heer Putmans in Tayouan seeckre Chinese wevers (Leguan ende Sapkauco genaemt) voor de compagnie aldaer (op affkortinge ende betalinge van twee duysent realen van 8° haer van des compagnie capitael gerisiqueert) goede partije stoffen hebbende gebracht, hij delinquant deselve in sijne camer heeft doen brengen, met dito wevers den prijs sonder ymants bijwesen geaccordeert, deselve aengenomen, in sijn kisten geberght ende daer inne langen tijt houden leggen, voor ende aleer den coopman Jacob Homan eenige derselver om te boecken opgegeven sijn, van welcke stoffen oock een partije tot het arrivement van den heere Putmans; jae dat meer is, tot de comste van Willem Jansz. met den Arent onder hem gehouden ende daervan een partije aen dito Willem Jansz. verkocht heeft.

Dat mede hij delinquant meest alle de principaelste posten in de prijsmaeckingen van allerhande coopmanschappen selver sonder kennisse van sijne coopluyden heeft gedaen, de stuckgoederen selffs ontfangen, oock niet toegelaten, dat die behoorlijck sonden werden gevisiteert; dat hij mede de groote cassa selver heeft waergenomen, opdat alle sijne handel te bedeckter ende sonder iemants kennisse mochte toegaen.

Ende dat hij delinquant hem soo impertinent heeft getoont, dat hij den oppercoopman Paulus Traudenius, die hem op seeckeren tijt vermaende dat de partijen van stoffen, die ontfangen wierden, tot soo hoogen prijs niet acceptabel waren, daerover hem seer scherp ende vilain heeft gereprendeert, soo dat hij delinquant niet heeft willen lijden eenige communicatie van sijne coopluyden over den handel, die de compagnie concernerende was.

Dat mede hij delinquant in de jare 1628 de jachten Texel, Domborch ende Arnemuyden een gansch jaer overgehouden heeft, dewelcke aldaer, sonder eenige merckelijcke dienst te doen, sijn blijven leggen, ende dat alleenlijck wt een geim-

maginearde vreese van van der Spanyaerden aldaer besprongen te sullen werden.

Dat mede hij delinquant, boven de voorverhaelde actien ende bedreven particulariteyten, alsmede genietinge van schenckagien contrarie den teneur van den artyckelbrieff, hem soo bij Chineesche coopluyden als roovers gedaen, sich niet en heeft geschaemt, in den jare 1628, als wanneer de manderijn Iquan het aengehaelde jacht Westcappel weder relaxeerde, ende bovendien twee groote joncken tot een vereeringe aen de comp. hem delinquant toesont, de voorschr. 2 joncken (van dewelcke hij d'eene Middelborch, d'andere Vlissingen vernoemde) aen den coopman Jacob Homan, die doenmaels de negotieboecken waernam, de voorschr. joncken opte brengen, als off hij delinquant deselve wt sijn cassa hadde betaelt, monterende de somma van dertien hondert twee ende tachtich guldens, achtthien stuyvers, welcke voorschreven penningen hij delinquant opgestreecken, ende oversulcx notoire ende gequalificeerde dieverye in de goederen van sijne heeren ende meesters heeft begaen.

Die hem oock niet alleen en heeft ontsien, op sijn laeste arrivement in Japan met de regenten aldaer, sonder consent van Cornelis van Nienroode, die aldaer als hooft wegens de compagnie 't opperste gesach hadt, ende sonder kennisse van den raet, communicatie te houden; maer bovendien getracht, alhoewel als een gevangen man derwaerts gesonden was, de superioriteyt over des compagnie dienaers te occuperen, de coopluyden ende assistenten, sonder voorweten van Nienroode ofte iemant anders, tot het schrijven van sijne particulaire dingen, te gebruycken, de doen ofte hem volcomen commandement was gedefereert.

Mits alle t' welcke alsoo hij delinquant eenige oorsaecke is geweest van der Japanders attentaten tegen sijn persoon ende de groote schade, die de compagnie daer door geleden heeft, van de schandelijcke resolutie bij den raet tot sijne verlossinge genomen, van de leverantie der gecontracteerde goederen daer opgevolcht, van de vervoering der ostagiers naer Nangasaque

in plaets van Firando, van de verseyndinge der costelijcke scheepen Heusden ende Woerden naer Japan, mitsgaders van het schadelijck arrest daerop gevolcht, ende dat hij niet alleen door vremde procedueren tegen Iquan, seer onbehoorlijck comportement in Japan, onbeleeffde bejegeninge tegen de grooten aldaer, sonderlinge pracht ende prael in sijne ambassade, gepleegde violenties ende insolentie aen de Zincanders in Tayouan, publique ende schandelijcke echtbreeckinge ende goddeloos leven, sonderlinge ende ongehoorde opgeblasentheyt in sijn gouvernement, verachtinge van sijne bijgevoechde officieren, sich verre te buyten gegaen; maar bovendien groote particulariteyten gedreven ende daerinne andere geholpen ende gestijft, merckelijcke geschencken van verscheyde Chineesche coopluyden ende roovers genooten ende sich selve geapproprieert, den handel soo in Tayouan als China sonder kennisse van sijn coopluyden, gedreven, des compagnies cassa alleen gehouden, sonder de coopluyden behoorlijcke inspectie te geven, der compagnie navale macht, sonder merckelijcke dienst te doen, anno 1628 een gans jaer over te houden, andere tot verbreeckinge van haer eedt om sijn eygen profijt gepersuadeert, notoire ende gequalificeerde diverije in de goederen van sijn heeren ende meesters gepleecht, mitsgaders verscheyde andere ende groote importantien meer, tot grooten naedeel van de compagnie ende disreputatie van de Nederlantsche natie sich groffelijck verloopen heeft.

Soo ist, dat den gemelten raet ten dage dienende, als wel ingesien ende met rijpe deliberatie van raden overwogen hebbende wat ter materie dienende was ende haere achtbaerheyt heeft mogen moveeren, verstaen heeft, dat gemelte Pieter Nuyts sedert 23 Julij 1629, dat aen den heer Hans Putmans transpoort sijner administratie in Tayouan heeft gedaen, gesuspendeert is van sijne gage, tractement ende qualiteyt, blijvende alle sijne middelen in handen van de compagnie gesequestreert tot naerder verantwoordinge van gemelten Nuyts, cum expensis.

Aldus gedaen ende gesententieert in Battavia ter vergade-

ringe der voorgemelte raden, den 17 September anno 1633, ende was onderteeckent P. Vlacq, J. Soeles, J. Havart, Michiel van den Trille, Adriaen Sonnius, Jan Gosens ende Andries de Meester, secretaris.

Aen de ed. heeren bewinthebberen ten camer tot Amsterdam, ady 14 Octobris 1632, door H. Putmans.

Onsen joncgsten aen u ed. is geweest in dato 10 October anno 1631, die wij verhoopen u ed. ter behoorlijcker tijt, per de retourscheepen desseluen van Battavia costy vertrocken, wel sal sijn geworden, wt welcke missiue wij vertrouwen u ed. den stant ende het gepasseerde alhier tot daer toe grondich sullen verstaen hebben.

tSedert sijn op 17 dito met de jachten Wieringen, Zeeburch, Catwijck ende Serdam, om 't resteerende capitael te versetten, nae de rivier Chincheu vertrocken, alwaer op 17 November arriveerde, verstonden dat den manderijn Iquan noch voor Bouping met sijne macht was remoreerende, omme seeckere bosroovers, die hun aldaer op een sterckte in groot getal onthielden, t'onder te brengen ende vermeesteren, was mede corts voor ons arriuement alhier door ordre van den Conbon seecker placaet, waer bij een ider op het hoochste verbooden wert met ons den handel t'excerceeren, in Aymoy aengeslagen, weshalve de luyden soo schrupeleus waeren, dat niemant als 2 a 3 creaturen van gemelte Iquan ons int eersten aen boort dorsten comen, die wij voor 1500 a 2000 realen mosten crediteeren, wilden wij niet stilzitten ofte onverrichter saecke te rugge keeren, soo dat den handel heel langsaem ende immer soo seer als oyt te vooren geapposteerdt sijnen voortganck nam, niet eens gedenckende de ouergroote weldaet van u ed. soo onlangs genooten, met het devaliseeren van Quitsick. Voor waer hier wt blijct wat den ondanckbaren trouloosen Chinees is, een meer als barbarische natie, bij de geheele werelt geacht, bij de welcken, gelijck op verscheyden quartieren gebleecken is, sulcken ende diergelijcke diensten noit ongeloont sijn

gebleuen; maer t'is met dese Chinesen hoe beleefder, civielder ende oprechter dat men met hun handelt, gelijck wij daer van exempel genoech gesien hebben, hoe arger ende hoe meer sij ons soecken te ringelooren, moede te maecken en onder den last te doen vergaen, doch nae veele schrijvens en vertoevens aen Iquan, hoe over groote weldaet hij van u ed. hadde genooten, ende daertegens wat impeschement ende contrary sijn contract ende beloften, wij t'sedert in den handel hadden geleeden, is eyndelijck door sijn voorschrijven ons capitael in tamelijck proffijt gevende waeren noch verset geworden, bestaende en monteerende, als door u ed. bij ingeleyde factura, hierneuens in copie gaende, sal connen beoogt werden, wij en twijfelen niet of de suyckeren, geconfijte gember ende sijde sullen ued. beter als voor desen geuallen, alsoo 't uyterste vermogen met naeuwe oplettinge om deselue sonder groote onderbanden ende ongevoert te ontfangen, daertoe is aengewent; wat belangt de stoffen, staen van jaer tot jaer meer ende meer te beteren, soo ued. maer goede monsters van blomwerck ende coleuren oversendt, waer aen niet willen twijfelen.

Int jongste vant noorder Mousao, als boven gesegt, 't capitael verset, 't fort Zeelandia ende de roudoute Zeeburch rontom in steen gelegt ende alles voorders in behoorlijcke defentie met seer cleyne costen ten aensien van andere plaetsen gebracht sijnde, is bij den raet alhier goet geuonden, het guarnisoen van ontrent 100 blancke coppen, soo werckluyden, soldaten als matroosen ende 40 slaven, te ontlasten, en geeniche jachten hier ter reede meer ter defentie te houden, gelijck voor desen altijt geschiet is, om ued. eyndeling de rechte verlichtinge van Tayouans oncosten te doen gevoelen, dat anders, soo het fort Zeelandia ende de redoute Zeeburch niet in steen waere gelegt geweest, ende gebleuen waere gelijck 'tselve t'onser aencoemste vonden, niet souden hebben connen geschieden, ende soude echter de jaerlijckse reparatien door den harden slachregen, die hier te lande vallen, als eenen cancker in 2 à 3 jaeren immer soo veel als nu hebben comen te monteeren, daer en

boven soude op veel nae, soo wel 't fort als de redoute, niet soo diffensif ende verseeckert, maer gans onsterck tegen eenich belegh van onsen algemeynen vijant den Spanjaert, die soo lange op Tayouan geloert heeft, ende de Japanders gebleven hebben, dat nu Godt de voorste soo geen perijckel onderworpen is.

Dit heeft ons mede des te meer, onsen tijt geexpireert sijnde, doen resolveeren, eenen keer met approbatie van den ed. heer generael ende raden van Indien naer Battavia te doen, omme met haere gemelte ed. belangende den staet ende gelegentheit deser quartieren van verscheyden noodige saecken mondelinge op het bequaemste ende serieuste te discoureeren, als namentlyck noopende het stuck van den vrijen handel, omme denselven met China te benauwen ende den oorlogh met hulpe van eenige Chinesen op noua aen te doen, eyndeling eens te verkrijgen, offe anders in wat voegen men best met den jegenwoordigen geapposteerden souden connen continueeren; item 't aentasten van de Manilsche joncken ende onsen algemeynen vijant in Maccau ende Quelang, als andere saecken meer, daer wij op 5 April met het jacht Catwijck ende 't resteerende verset capitael met goeden voorspoet wel arriveerden, alwaer, naer veele ende verscheyden discoursen ende mondelinge onderhandelinge, bij sijne gemelte ed. ende raeden van Indien op boven verhaelde poincten goet gevonden wiert, om met den jegenwoordigen geapposteerden handel voor als noch te behelpen, soo lange ons Japan niet weder als vooren geopent wiert ende die Chinesen geen rijcke beseyndinge naer de Manilha als andere quartieren deden; item om denselven te preserveeren de Manilsche jonquen soo lange, als boven gesegt is, de Chinesen niet stercker noch rijcker equipeeren, met oogluyckinge te laten passeeren, dat mede, soo lange met macht op China niet voorgenoomen wert, 't aantasten van Maccou ende Quelangh sal moeten gesurcheert blijven, gelijck wij vertrouwen, sijn ed. ued. ampel genoech sal aenschrijven ende te verstaen geven.

Tot int jongste van Junij op Battavia eenen ruimen tijt

gewacht hebbende ende de scheepen uyt patria met contant dat aldaer tot den Chineschen handel, als anders seer noodich was, noch niet verschijnende, oock geen stoffe om ons belangende onsen dienst in Tayouan te vervangen, connende gemist worden, ende nochtans ten aensien van de jongste tijdinge, als namentlijck, dat hem weder eenen nieuwen roover, Janlouw genaemt, in de riviere van Chincheo met groote macht was onthoudende, wel een bequaem persoon over de vloote derwaerts gedistineert diende gebruyckt te werden, soo is bij den ed. heer generael ende raden van Indien, onaengesien onsen tijt dagelijcx ging expireren ende een gans jaer daer bij, nae alle apparentie, in onse verlossinge sullen verkort werden, goet gevonden, onsen persoon andermael voor die tijt derwaerts te gebruycken, alwaer wij op 29 Julij onder Lamoa op de custe van China, God loff, wel gearriveert sijnde vernamen, dat gemelte roover sich in voornoemde riviere noch was onthoudende, ende sich soo grouwelijck met moorden ende branden was aenstellende, als noit enich roover te vooren gedaen hadde; weshalven alsoo het cloecste van onse 5 jachten int naer jagen van seecker Portugees vaertuych ontrent de Parecelles van ons was versteecken, niet goet vonden de riviere voors. met sulcke costelijck geladen jachten, sijnde het capitael, dat inhadden ontrent de 130 ꝯ realen van achten in China waerdich aen te doen, maer onse reyse eerst naer Tayouan te vervoorderen, om aldaer het meeste deel vant selve gelost ende ons ander jacht in comp. becomen hebbende, onse reyse tot procure van den handel derwaerts te vervoorderen, twelck alsoo om u ed. noch een goet retour met deze retourschepen toe te mogen seynden, in allen spoet geschiet ende geeffectueerd is, sulcx dat wij op 23 Augusto voor de riviere voornoemt met onse 4 jachten der Goes, Grootenbroeck, Catwijck ende Assendelf, beneuens den joncq Tamsuy en Tancoya sijn verschenen.

Gemelten roover Janglauw was ontrent 18 à 20 dagen apparent onse comste onder Lamoa verstaen hebbende, uyt de riviere voirschreven nae de noortcuste van China vertrocken,

ende was den manderijn Iquan in Hoccheo vast besich om des Combows armade tot devalisatie van voornoemde roover te equipeeren ende vaerdich te maecken; wat hier van vallen wil ende wie de fictorie behouden sal, wert ons den tijt leeren; ondertusschen wel op onse hoede sijnde, houden ons besich om ued. goede retouren te versorgen ende het mede gebrachte capitael op het alderspoedichste te versetten, want ons met dese vuylicheyt sonder proffijt te bemoeyen, houden wij om verscheyden redenen, die wij hier naer sullen aenroeren, ten ware hij ons den handel wilde beletten, voor u ed. niet dienstich.

Opt stuck van den handel t' exerceeren vernemen, dat veel naeuwer ende scharper oplettinge bij de grooten ende hunne soldaten wert gedaen; hebben oock scherpe placcaten ten dien fine gepubliceert ende oueral doen aenslaen, sulcx dat niemant sich soude vervoorderen om met ons te handelen, soo dat het ed. heeren van tijt tot tijt merckelijck verandert, ende verdrietich valt den handel met haer te drijven, jae dringen ons van jaer tot jaer de sijde ende tgout hooger ende hooger prijs op te coopen, ofte souden anders, dat sij wel connen gissen dat wij niet doen zullen, onversichter saecken moeten terugge keeren, d'welck desen fijnen mandorijn Iquan seer fray ende abel met 2 a 3 van sijne creaturen, wel wetende dat niemant anders met ons handelen mach, onder decksel van dat alles dierder als in vorige tijden sij, ende dat desen nieuwen Combon ende andere grooten, die van onse groote gedane diensten geen kennisse, soo sij seggen, hebben, seer scherpelijck gelasten dat men niet met de Hollanders mach handelen, waer door alles wat sij in den handel met ons doen, soo sij affermeeren, steelsgewijse ende op den hals moeten wtbrengen, waer wt genoech can bemerkt werden, wat cleyne voorderlijcke effecten u ed. met China goeden dienst te doen vant selve hebben te verwachten.

'tIs sulcx, ed. heeren, dat ons d'oogen nu eerst recht door de roovers geopent werden, op wat wijse ende met wat middelen men China ende onsen algemeynen vijant den Spanjaert ende Portugesen can dwingen, waer nae, te weten onsen vijant

te crencken ende den vrijen handel te becomen, u ed. altijt ende soo lange hebben getracht, want sij maecken, wij spreecken nu wederom van de rovers, in corten tijt hun seluen machtich ende rijck, ende connen bijnae te wege brengen 'tgeene sij willen, gelijck het bij onsen tijt ende een weynich daer te vooren aen drie verscheyden gebleecken is, die ider nae dat sij ouer grooten schat hadden vergadert, hunnen sedem in Aymoy met approbatie van den Combon ende andere grooten genomen, ende aldaer manderijns gecreëert sijn, doch ten duert met hun, tis waer, niet langer als dat eenen anderen weder op staet ende denselven vermeestert, dan die het velt behout is echter tot noch toe mandarijn gebleven; waer uyt dan bespeurt can werden wat China is, ende wat macht ter see hetselue can bijbrengen, laten sij hun dus van een deel rouers ende gespuys, dat geen couragie heeft, gelijck het verscheyden maelen is gebleecken, dat soo wanneer sij aen den anderen komen niet eens behoorlijcke weer bieden, maer datelijc op de loop stellen, met den neus leyden ende ringelooren, wat souden wij dan een weynich van dit gespuys versamelende ende onder onse vleugelen latende schuylen, soo op China als Maccau ende Quelangh met een goet beleyt niet connen voorneemen, daer China jaer op jaer, d'eene tijt meer, d'ander tijt min, nae dat hun de roovers sterck om de zuyt onthouden ende den hongersnoot dwingt, met 2 a 3 ende somtijts 400 joncken met rijs geladen, ider van 25 tot 50 lasten groot, comende vant eylant Aynaon ende de plaetsen daer ontrent aen de vaste cust gelegen, moet gespijst werden, behaluen hunne rijcke jaerlijcksche equipagie die sij op Manilha, Cochin-China, Siam, Ligor, Sangora, Patana, Malacca, Jamby, Jaua, Macassar ende meer andere plaetsen, soo wanneer den coninck passen ofte licentie verleent doen, gelijck onse cruysende jachten al reets ondervonden hebben, dat hun op eenen dach in de maenden Junij ende Julij op dese custe boven Lamao gepasseert sijn 40, 50, jae 80 jonquen alle met rijs ende andere groue waeren geladen.

Dit soude Battavia met rijs grootelijcx, ende meer als het van noode heeft, connen soulageeren, sulcx dat met de schepen die van daer naer verscheyden quartieren jaerlijcx om rijs gesonden werden, de vloot om iets tegen China aentevangen, grootelijcx souden connen verstercken, ende u ed. goede proffijten helpen toebrengen, behalven alle de rijcke buyten, die op onsen algemeenen vijant ende Spanjaert ende Portugesen, Manilhasche ende andere joncquen, gelijck aen dese roovers blijckt, souden te halen sijn. Geenen anderen middel, ed. heeren, wat belangt veel discoureere, soo wij vastelijck vertrouwen, isser noch en weten wij voor u ed. practicabel, om den vrijen lyberen handel te becomen ende den vijant den Spaniaert niet alleen wt China, maer oock meest alle andere quartieren van Indien te drijven als desen.

Wij verwonderen ons hier dickwilts, dat soo een groot rijck als China is tot het verdelgen der rovers niet anders practiseert ofte bij der hant neempt; noch veel meer gelooven wij, sullen u ed. over tselve verwonderen, verstaen hebbende ende noch in versche memorie sijnde dat die van China ten tijde als u ed. hunnen sedem op Pehou hadden genomen, met sulcke macht van jonquen aldaer zijn verschenen, sulcx dat d'onse genootsaeckt waeren hun van daer nae Tayouan te transporteeren; maer hier staet tegens te considereeren, dat de heeren Sonck ende Reijertz. saliger, als doen de macht van de Chinesen ter zee noch niet bewust is geweest, ende de behoorlijcke middelen om de macht van China te separeeren, gelijck ons de roovers nu dagelijcxs genoechsaem leeren, dien volgende niet sijn bij der hant genomen geweest; oock meynen wij dat den roep doen ter tijt al vrij wat grooter gemaeckt als geweest is, want wij sien ende bemercken, dat d'eene provincie seer selden ofte noit gedurende dese grasseringe der roovers de andere assistentie heeft gedaen, ende yder maer voort sijne ende dat sober genoech sorge dracht, ende dat meer is, soo haest dese roovers hun om de Noort naer Hoccheuw hebben begeven, ider datelijck ingeroepen ende tot groote mandorijns sijn gecreëert geworden.

Wat gerechticheyt ofte behoorlijcke pretentie wij hebben om China den oorloch aen te doen, hebben in onse vorige aen u ed. geadresseert genoech aengeroert; wij vertrouwen oock vastelijck dat Godt almachtich tot sijner tijt noch d'eene ofte d'ander natie over dit rijck het discreet gebiet sal laeten hebben, om hunne ongerechticheyts ende boosheyts wille; want de ongerechticheyt, boosheyt ende grouwelijcheyt, die de Manderijns aen hun eygen, ick laete staen vreemde onderdaenen bewijsen ende bij de gemelten in swang gaen, sijn te groot ende groulijck, waer onder een van de voornaemste de Sodomitische sonde is, die bij hun meer gelooven wij als eenige natie ter werelt gemeen is, soo dat tot becrachtinge ende hulpe van onse gerechtige presentie, te meer om sulcke ende diergelijcke quaet allengkens soo veel mogelijck voor te comen, ons onder correctie niet vreemt soude duncken, alwaert dat men sulcke Godt vergetene, ongehoorde, boose ende trouloose natie den oorloch aendeden; doch dient den selve niet bij der hant gevat ofte begonnen te werden, voor sij op Manilha ende andere quartieren rijckelijck geequipeert hebben, dat wt Tayouan int jongste vant noorder mouson, als wanneer de beseyndinge alreede gedaen is, altijt met goede verseeckeringe na Battavia can geadviseert werden, soo dat u ed. bij desen middel geen vruchteloose oncosten hoeven te doen, maer genoechsaem verseeckert houden, dat d'equipagie wel dubbelt, sonder eenich perijckel van vijant te lijden, boven 'tgeene dat daerbij in den handel sal connen gevoordert worden sullen inwinnen. 'tWaere te wenschen geweest, dat in den aenvang ende het begin als wanneer den commandeur Reyerts met sijne treffelijcke vloote op de custe van China was verscheenen, ons de oogen doenmaels soo geopent waeren geweest, gelijck se door experientie naermaels wel zijn geworden, 't soude u ed. veel duysende ende buyten alle twijfel den handel overlang in beeter verseeckertheyt, met kennisse van den coninck ende grooten van China hebben toegebracht; doch wij willen des niet te min hoopen, dat Godt Almachtich tselve ter sijner tijt noch eens

sal verleenen, u ed. biddende dat niet al te haestich wilt wewesen om dit treffelijck begonnen werck te laeten steecken, hetwelck, gelijck u ed. ten volle bewust is, verlaetende, niet alleen schadelijck voor u ed. staet int generael, maer oock seer proffijtelijck voor onsen algemeynen vijant den Spanjaert soude wesen, die bij dese middelen niet alleen gestijft ende gevoet, maer oock grootclijckx bij alle Orientaelsche coningen verheven ender wij vernedert souden werden, jae wij derven seggen dat het genoech soude wesen om onsen vijant op nova, die nu vrij wat gedempt is ende het hoofd overal laet hangen, wederom nieuwe couragie te geven om sijn stuck te hervatten, ende wat nieus tot u ed. groote schade bij der hant te nemen, daer hij anders sijn selven allenskens sal consumeeren, gelijck het aen die van Manilha ende Maccau al can bespeurt worden; dat Godt Almachtich t'uwer ed. voordeele meer ende meer gelieve te seegenen, op dat eyndelinge eens de gewenste vruchten van China mogen gesmaect werden.

Per dēese jachten gaet mede naer Battavia tot een monster, in een casse n° 300, 193 catty heel exkise fijne sijde, bij de Chinesen genaemt *tsid. j. chi. ksidi*, beteyckent de stadt ofte plaets daerse van daen comt ofte valt, *chy* beteyckent in haere tale rouwe sijde; ditto hebben 145 tayl per picol hier in ditto riviére Chincheo leggende betaelt, ende is naer seggen van de Chinesen van deselve heel weynich te becomen, door dien die meest binnen slants tot cleedinghe voor de grooten gebruyckt ende gebesicht wert; wij meynen dit van de sijde sal wesen, die u ed. conincx sijde noemen, alsoo dit van de alderbeste sijde is die in China valt; wat de roode bandekens belangt, waer bij u ed. meynen gekent can werden, is abuys van de geene die u ed. sulcx heeft diets gemaekt, want de meeste helft van de sijde, die geduerende onsen tijt alhier ontfangen sij, is meest al met roode bandekens, ende daerom niet beter als die met witte bandekens geweest, soo dat dit gants geen merck in de sijde en stelt, maer het oogh moet vertrouwt werden.

De rouwe sijde van dit jaer als noch ontfangen valt door

den anderen wel soo schoon ende vrij wat beter als de voorgaende gedaen heeft, maer moeten deselven in plaets van 130 tot 135 tayl per picol betaelen; doch wij vertrouwen, dat u ed. deselve wel soo proffijtabel ende aengenaem als de vorige sal wesen; 'tis ons leet dat wij deselve in geen beter cassen door manquement van planeken, die hier voor desen genoech ende nu gans niet door de naeuwe wachten die men op ons hout becomen connen toeseynden; leggers hebben tot noch toe geduerende onsen tijt tot noch toe wt Japan geene connen becomen ende waeren die op Battavia t'onsen vertreck oock geene meer als 60 stucx, die tot den geconfijten gember van doen hebben, te crijgen.

Tot de naey ende stick sijde op de Hollantsche wijse van passe hert te drayen ende met een draet tot cleyne streentiens op een cleyne haspel aff te haspelen, hebben sij noch weynichsints, ofte men soude hun deselve boven waerdije, onses oordeels, moeten betaelen, weshalve u ed. advys opt monster van 't voorleden jaer naerder sullen verwachten.

De damasten brengen tot noch toe in veel minder quantiteyt als 't voorleeden jaer gedaen hebben, vermits geen slecht goet en willen aennemen, ende tot het goede te maecken seer qualijck te brengen sijn; doch hoopen soo wanneer haer de waerdij hier redelijck mach betaelt worden ende u ed. echter behoorlijcke avance connen genieten, genoechsaem sullen te becomen sijn.

Van gelijcken comen de gebeelde armosijnen seer weynich ende gans slecht te voorschijn, clagende dat daer aen niet connen proffiteeren; soo dat wij genootsaeckt sullen werden, soo deselve int vaderlant wel getrocken sijn ende goede avance geven, ditto tegen 2¾ r^s^. inde plaets van 2½ r^s^. in te coopen, hier op u ed. order nader verwachtende.

Perty pangsys ende linties vertrouwen u ed. van Battavia 'tvoorleden jaer derwaerts gesonden, als nu mede toegesonden sullen werden; wij en twijfelen niet ofte sullen u ed. wel gevallen ende goede avance toebrengen, dat ons in toecomende lieff wert te verstaen.

De poiersuyckers vallen jegenwoordich redelijck witt en drooch, maer sijn gans verlegen, niet wetende waerin deselve sullen storten, alsoo geen plancken, als vooren gesegt, om kisten te maecken connen becomen, soo dat deselve van hier in manden derwaerts gestiert ende aldaer in kisten of leggers overgestort sal moeten werden.

De brootsuycker valt mede heel schoon ende hoopen vrij wat meerder quantiteyt als 't voorleden jaer ende wel tot de 2000 picol toe te becomen, die mede als boven in vaten op Battavia overgestort sal moeten worden.

Candy suyckeren souden mede ongeveer de 2000 picol connen becomen, maer derven voor eerst tot u ed. naeder ordre niet wel meer als de 1000 picol incoopen, niet wetende ofte u ed. sulcken quantiteyt jaerlijckx sullen connen vertieren, en wortel China, Cantonse gember is ons tot noch toe niet verscheenen, wat neersticheyt daer toe is aengewent.

Den Chincheusen gember, die alreede op voorraet 't voorleden jaer tot 400 picol toe hadden laeten maecken, hebben de helft ontrent becomen, de reste connen de coopluyden, die nochtans van Iquans gebroetsel sijn, door de naeuwe toesicht die op alles genomen wert, wt Aymoy, alwaer deselve al toe gemaeckt ende vaerdich staet, niet wtbrengen; weshalven u ed. voor dees tijt niet meer als ruym de helft sall connen toegesonden werden.

't Fijn porceleyn hebben mede tot noch toe niet vernomen, wat beloften men hun gedaen heeft van alles wel te betaelen ende wat monsters hun ter hant gestelt werden en helpt; sullen echter niet naerlaten alle deligentie om 't selve te becomen aen te wenden.

Hoedanich u ed. alle dese goederen sullen bevallen, mitsgaders wat monsters van blomwerck ende couleuren u ed. gelieve te seynden, sullen met d'eerste advysen verwachten.

De voortplantinge der christelijcke religie in Zincan staet heerlijck ende in gewenste termes, den raet van vernoemt dorp is met dominé (Junius) Junij verdragen geen heydenen meer

in den zelven onder haer te lijden, haere leeraeressen ofte oude wijven, die hun heydensche superstitien bedienen ende wtvoeren, hebben oock belooft affstant van tselve te doen, soo dat alles Godt loff goeden voortganck heeft; de Heere segene hetselve meer ende meer.

Wt Manilha ende Quelang onser vijanden rustplaetse hebben niet naerders, als u ed. per onsen jongste geadviseert is verstaen ende alsoo tegenwoordich 't noorder mouson maer eerst begint te wayen, hebben oock noch geen tijdinghe uyt Japan becomen; d'Heere geve eerlange wat goets van daer vernemen moge.

Actum int jacht der Goes in de reviere Chincheo, datum ut supra.

6. Vergadering. 26 Maart 1853.

Bibliotheek. Keiserregt, uitgegeven door den hoogl. Bondam. Memorie van den gouv. gen. Joan Gideon Looten, betreffende Macasser, 1700—1750. *Bijdrage tot de geschiedenis van het schutwezen*, 1491—1510.

Bibliotheek. In ruiling ontvangen:

Van *l'Institut Scientifique Liégeois.*

Nécrologe Liégeois pour 1852. Liège 1853.

Keiserregt, uitgegeven door den hoogl. Bondam. Door bemiddeling van Bestuurderen van *de Navorscher* is door de Commissie van Redactie ontvangen de navolgende bij voormelde Bestuurderen ingekomen antwoorden op de vraag betrekkelijk dit regt, voorgesteld door jhr. B. J. L. de Geer. Het eerste antwoord luidt:

»Betrekkelijk de bevoorregte vraag op den omslag omtrent het *keizerregt* wordt verwezen naar het opstel van prof. C. R. den Tex, *Over de Regtsgeleerde verdiensten van mr. Hendrik van Wijn.* Bijdragen tot de Regtsgeleerdheid, dl. XI, bl. 151. Aldaar wordt medegedeeld, dat Bondam en van Wijn de bewerking van het *Jus Caesareum* onderling hadden verdeeld, en en dat een aanzienlijk gedeelte der aanteekeningen van v. Wijn in de nalatenschap van dezen is aangetroffen.

Het tweede antwoord is:

»*Het keizerregt door den hoogleeraar Bondam*, (*Nav.* III, bl. 69). Een der afstammelingen van den hoogl. P. Bondam, heeft mij, op de mededeeling dezer vraag, geantwoord, dat de bedoelde stukken, voor zoo verre nog voorhanden, thans berustende zijn onder prof. H. W. Tydeman, te Leiden.

Memorie van den gouv. gen. Joan Gideon Looten, betreffende Macasser, 1700—1750. De voorzitter draagt aan de leden voor, het verslag van den hoogl. P. J. Veth, te Amsterdam, in wiens handen dit stuk ter beoordeeling was gesteld, (zie *Kronijk* bl. 172). Men besluit deze belangrijke memorie te plaatsen in de *Berigten*, voorafgegaan door de toelichtingen van gemelden hoogleeraar.

»Men kent", deelt de heer V. voorts mede, »ongetwijfeld in Nederland nog veel te weinig den waren aard van de magt der Oost-Indische Compagnie en de grondregelen, die zij in haar bestuur volgde, en den geest waarvan het getuigenis gaf, indien zelfs hare wapenfeiten en veroveringen ons, vooral uit het tijdvak van Valentijn, slechts gebrekkig bekend zijn, zoo dat men bij het nasporen der geschiedenis van Indië ieder oogenblik de sporen aantreft van belangrijke gebeurtenissen, over welke onze schrijvers een volstrekt stilzwijgen bewaren; nog veel meer is dit met de huishouding en administratie der compagnie in Indië het geval. En toch is het zeker dat ook de regte kennis hiervan van het grootste belang zou kunnen wezen en vruchtbaar tot onze leering en waarschuwing. Het is uit dien hoofde zeer te betreuren, dat gebrek aan deelneming aan de uitgave van het zeer uitgebreid werk van mr. Pieter van Dam over de Oost-Indische Compagnie, op het archief het ministerie van kolonien te 's Hage berustende, geen gevolg schijnt te zullen gegeven worden, welke uitgave voor een paar jaren door den heer Jansen, luitenant der Marine, bij een zeer uitgebreid prospectus was aangekondigd. De uitgave van dat hoogst belangrijk, uitvoerig en met de naauwkeurigste kennis van zaken op-

gesteld werk, zou een der vurigste wenschen van den beoefenaar der geschiedenis van Neerlandsch-Indië vervuld hebben, en waarschijnlijk eene groote menigte leemten in onze kennis hebben aangevuld."

Ten gevolge dezer mededeeling omtrent de uitgave van dit werk door het Genootschap, wordt dit punt aan de bijzondere aandacht van het Bestuur aanbevolen.

Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen, getrokken uit de schutmeesters rekening der stad Utrecht, van 1491 tot 1510. Medegedeeld door jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, als vervolg van het reeds medegedeelde, (zie *Kronijk* 1850 bl. 328 en 387).

1491. Item geg. enen pijnre, dat hij in die wecken cruyt ende pijl halp dragen, v s. Om xv kannen wijnedicx tot buscruyt mede te maken, xv s. Clais Victersz., dat hij der stadt bescuyt gemaict heeft, vij½ d., elken dach iiij st., noch xj dach. Jacop van Roey vten lande van Gelre, wt beveel des raets out ende nyewe, om x^c ende lxix ℔ salpeter, die ick van hem gecoft heb, elck ℔ om ix r. g., als xix st. voer den g. gerekent, beloept tsamen xcvj r. g. Jan van Oeren, borger tot Coelen om $xiiij^c$ ende lxvj ℔ salpeters, elck c gecoft om xij r. g. ende xv s., als xij vuerijsers voer den gulden gerekent, beloept tsamen c ende lxxxvij r. g. Van vijff kannen wijn edicx tot buscruyt af te maken, v s. Claes Victersz. dat hij enen haluen dach der stat bussen help breken. Jorden die raeymaker om ny raey tot een stel aender stat bus, xx½ s., om ij luensen ende om ij sceren in een bus stel, x wit, om ij½ pijlscaft ende ij^c pijl te veren ende te ijzeren, tsamen xiij½ s., om xj^c pijlscaft ij r. g. ende viij s. Geryt Willemsz., den smit in die Scaef, om een dusent pijlijzers tot die scaft, ij r. g., v s. Meyster Henrick, busmaker, van scenckgelt doemen der stat bussen op leuerde, x s. Om twee tael torf ende om ½ ℔ olyen tot dat gewynt, dairmen buscruyt maict, xvj wit. Van ij^c ende een ℔ loets tot ons cloten, elck hondert xxxviij st. Loyck die barnasmaker, om een plaet in een der stat bussen

te leggen, v s. Meyster Henrick, der stat busmaker, van dat hij een der stat bussen twee cameren toe gemaickt heeft ende van die stuening after aen die bus ende alle die banden daer toe vermaict, woegen tsamen lxxx ℔, behaluen die twee cameren beloept tsamen v r. g. Om een vierendeel pijlijser enen stuuer. Claes Dog, den bussenscieter tot Wijck, om c ende lxxv ℔ colen, buscruyt of te maken, elck ℔ x½ wit., beloept vij r. g., xiij s., vj d. Adam van Laer, borger tot Deuenter, van salpeter die onse stat v. Vtrecht daer sculdich was te betalen, l r. g. Claes Victersz., dat hij 1½ dach der stat haecbussen ende der borger bussen gescoten heeft, tsamen was te betalen, l r. g. Claes Victersz., dat hij 1½ dach der stat haecbussen ende der borger bussen gescoten heeft, tsamen vj s. Om een eynd van enen balck, was xij voet lanck, daermen der stat bussen een in leyde xiij½ st.

Item heeft meyster Henrick die busmaker geleuert totter stadt bussen dese nabescr. terlinghen, hem geg. om iiij½ᶜ haeckbussen terlingen in die laey te gieten, dat cij½ cr., noch heeft hij geleuert ixᶜ terlingen, elc cij½ cr., noch heeft hij geleuert vjᶜ serpetijn terlingen van iij st., ix wit, maict tsamen xx st., vij½ wit.

Dit nabescreuen heeft hij gewrocht aender stat bussen: als enen stamper in een haecbus van j st., j oirt. Hem geg. van ij haeckbussen te vermaken, die in twee gescoten waeren, iiij st. Van een grieptant in te setten j cr., maict tsamen v st., ix w. Meyster Henrich, van een bus die hij der stat geleuert heeft, leyt aen die Wittervrouwen poertwaeck, clx ℔, ij½ cr., beloept x r. g. Meyster Henrick den smit, van een bus die hij der stat gemaict heeft, woech mit die reetscap dairtoe clxiij ℔, leyt aen die Tollesteech poert, elc ℔ ij½ cr.

1492. Item gecoft l pont loet, buscloten off te gieten, thondert xxxviij s. Dirck Willemsz., heeft in die weeck van sinte Valentijn mitten bussenscieter omgegaen in allen wecken om pijl ende cruyt te dragen, twee halue dage, facit j ℔. Goeyert Lourensz., in die weeck buscruyt helpen maken, j½ d.

daer off, iij st., facit xv s. Twee gesellen, van dat sij mitten bussenscieter om gingen ende holpen dragen pecworsten jn die weeck van S. Valentijn, enen st. Claes Victersz., van dat hij in die weeck van Sinte Scolastica wt beueel van den ouersten gegaen is mitten scutmeyster om loet te coepen, buscloten of te maken, j½ dach, facit x s., noch heeft hij die buscloten gegoten ende totten scutmeysters ende in die wecken gebrocht ende dat cruyt jnde wecken ververschet, dat vocht geworden was, j½ dach, facit j ℔, x sc., noch heeft hij enen haluen dach gedient jn die weeck van Sinte Valentijn, doe die oude scutmeyster die attelrye ouerleuerde, ij s., noch heeft hij in die selue weeck gedient iij dage buscruyt te maken ende die haecbussen in de wecken te bescieten, facit iij ℔. Jn die weeck van Sinte Geertruyd, doe die scutten wapenscouwinge deden, heeft hij enen haluen dach gedient ende den scutten cruyt in hoeren sacken gegeuen, facit v s. Jn die selue weeck heeft hij mitten cameraer Anthonis van Amerongen ende Henrick Roeck geweest opt raethuys, datmen die oude bussen wt den raethuys leggen soude, facit x s., noch heeft Claes Victersz. inde selue weeck mitten camerair drie dage die bussen voer den poerten helpen leggen ende enen haluen dach cruyt gemaect, facit iij ℔, x s. Gecoft een dusent pijll om iiij½ r. g. Gecoft een dusent pijlijzers om ij r. g., v st. Gecoft van Henrick Was een dusent pijlscaft ende voert rede te maken, ij r. g., v s. Seuen kannen edicx j ℔, xv s. Geg. om een mande ende an smeer, die stellen mede te smeeren, ix½ wit. Van twe halue vate, buscruyt jn te doen enz. Van twe laeyen te maken, buscruyt jn te doen, j ℔. Van twe manden, buscloten jn te dragen, viij wit. viij kannen wijnedicx, elke kan xv wit. Van ½c pijll te veeren, ix wit. Claes Victoersz, van die bussen te scieten jn allen wecken, ende van dat hij noch eens omginck mit Jan van Raephorst ende Bernt van Groenevelt jn allen wecken, pijll ende cruyt te brengen, tsamen j ℔. Claes Victersz. van dat hij enen haluen dach die bussen bescoet, des manendages na Odolphi, x s., noch hem geg. van dat hij mede

ginck, doe jck Egbert Rutgersz., mijnen neve, die scutterye ouerleuerde van enen dach, j ℔. Van een bus jn een stel te maken bij die Tollestege poert op die muer, j ℔, x sc. Geg. om een balck aen een scoer, daer die bus op gaet bij die Tollesteech, iiij st. Van twe crammen tot een bus, die Ewout Rutgersz. in een stel maecte, ij s., vj d. Henrich die busmaker heeft geleuert twe buscloten, iiij^c terlinge,* dat c wit vleems, ende een stoecijser in die cruyt camer voer ij st., ende noch had hij geleuert tot buscloten iij pont terlinge, ende aen een buscamer een noes gemaect bij die Weerde, dar af x st.

1493. Hem geg. van pijl, cruyt ende loet the dragen jn allen wecken vander stat, die bussen te bescieten, tsamen van loen j st., iij wit. Claes Victoersz., dat hij twee daech lanch der stadt loet goet ende die haecbussen te bescieten, tsamen ij ℔. Om een tob, buscruyt jn te doen, x s. Om ix kannen wijnedicx, elke kan j½ st. Floris Claes Victorsz., dat hij iij d. sweuel suften ende salpeter, xv s. Geg. Jan Florisz. die tynnegieter, dat hij der stadt xj^c haecbus loey gegoten heeft, iiij ℔. Claes Victoersz., dat hij der stadt gegoten heeft xvij^c haeckbussen loey ende ½^c serpentijn loey, tsamen verdient xxv st., facit vj ℔, v s. Floris Claes Victersz., dat hij iij daech lanck des stadt buscruyt heeft helpen maken, iij st., facit xv s. Geg. Claes Gerytsz. die smit, om xxv^c terningen the maken van der stadt ijser ende van sijnen ijzer jn die haeckbus laey te gieten ende noch twe hondert grote terningen tot die serpentijn laey enz.

1494. Item geg. Claes Victerss. omdat hij des vryd. na Asschelwoensdach mit mij ginck in alle wecken ende scoet die haecbussen los, ende des saterdages daer na enen haluen dach, ende hebben die cameren van den bussen wtgeboert, ende geg. enen knecht, die dat cruyt ende pijl croet, enen st. Gijsbert Roetens voer xxj^c pijlscaft, dat dusent iij r. g., facit xxxj ℔, x s., gescenct doe hij die pijl aensloech viij wit, facit iij s., iiij d. Geg. meyster Willem ermborstiere xxv ℔, die hem toegesleten waeren van een broeck. Claes Victoersz. ende meys-

ter Henrick die bussemaker¹ elken iiij s., van dat zij mede waeren ter dachvaert aen die Putkuyp, ij ₰. Gecoft viij mantgens pijl in te setten, dat stuck vj wit. Claes Victersz. mit enen knecht, dat zij loet gegoten hebben van der stat loet tot drie grote haecbussen, die meyster Henrick toe hoeren, iij½ dach, Claes iiij st. des dages ende den knecht ij½ st. des dages. Claes Victersz., van dat hij in die weeck na ons Vrouwe Assumptio iiij dage zweuel heeft gestoten mit twee knechten, Claes iiij st. des daechs, ende die ij knechten elx ij½ st. sdaechs. Claes Victersz., in de weeck daer Sunte Jan Decollacio in was, dat hij ij dage mit enen knecht der stat buscruyt gedraecht heeft ende weder wat gestoten onder een — *hetzelfde dagloon.* In die weeck na sinte Jan Decoll. heeft Claes Victersz. mit twee knechten in den toern der stat buscruyt gemaect v dage lanck — *hetzelfde dagloon.* Voir iiij kannen wijnedicx daermen salpeter mede soet, die kan iij cr., van ij^{m} pijlschaft, elc dusent iij r. g. Gescenct Gijsbert doe hij die scaften maecte enen stuuer. Claes Victersz. ij s., dat hij mit mij ginck in den wecken ende droech daer pijl ende pecworsten enen haluen dach, voer ij^{m} pijlschaft, elck dusent iij r. g. Claes Victersz. des anderen dages na Wilbroets dach, iiij st., dat wij tsamen gingen in alle wecken ende brochten doe pijl ende loet, cruyt ende pecworsten den heelen dach. Claes Victorsz. ij st., dat hij na Sinte Wilbroets dach enen haluen dach ginck in die wecken ende bescoet die haecbussen, facit x s. Claes Victersz. ij st., van dat hij mit mij ginck doe ick den nyeuwen scutmeyster bij twee van den raede ouerleuerde der stat bussen, salpeter, cruyt ende als reetscap, facit x s. Meyster Henrick busmaker, van dat hij enen sluetel gemaict heeft aen die serpentijn in die Viscoper toern, ende weecht vij ₰ lat., vij½ ₰ wit. Meyster Henrick om vj^{c} terlink daermen cloet of goet tot die grote haecbussen, die meyster Henrick toehoerden, thondert v cr., noch om v$_{c}$ terlinck, thondert iij cr. Meyster Henrick xj st., van een haecbus, daer hij enen nyeu haeck aen maecte, ende after bij dat laetgat die bus geswaert, ende enen steert

weder daer aen gemaict heeft. Geryt Willemss. den smit, van iij^{m} pijldop, elck dusent ij½ r. g.; vj st. van dat hij vermaect heeft enen vuerwagen opter Oudermanhuys mit groten platen ende iiij raden, i ℔, x s.

1495. Jn den yersten geg. Claes Victerss., van dat hij des dages na onser Vrouwen dach Lichtmisse der stat haecbussen besciet om die stat ende wecken, i ℔. Dirck Willemsz., dat hij die bussen heeft helpen leggen om die stat, ende mitten scutmeyster op Sunte Katrinen poert gelegen heeft om den borgeren cruyt ende pijl te leucren tot die gaert, die voer onse stat lach, ij ℔, x s. Claes Victersz., van dat hij gedient heeft vj dage, doe die gaert hier voer die stat ginck, om die borgeren cruyt ende pijl te leueren daert te doen was, ende dat hij holp die bussen voer den poerten te leggen, facit vj ℔. Geg. Claes Victersz., van dat hij cruyt ende pijl den borgeren leuerde, doe zij in de Weert gingen om die te bewaeren ende die poert bewaerden, j ℔, x s. Claes Victersz., van dat hij cruyt gemaect heeft, elke dag j ℔. Om xiij kannen wijnedicx dat men in dat buscruyt dede, xviij st., van vj manden daer men die pijlen in sette, xv s., van j^{m} pijlijzers te maken, ij r. g., xv st., van die pijl aen te scaften, j ℔. Wijnkijn den tymmerman, van dat hij enen dach getimmert heeft jn den toern, daermen dat buscruyt maect *enz.*, om dat hout dat aen den steyger gegaen is after die Louwers, daer die ons op leet om die Weerd te bescieten ende noch een eynt balx after tSant, daer die bus op leyt, tsamen iiij r. g., v s.

1496. Item ontfangen van Willem van Amerongen van x ℔ haecbuscruyt ende van een half hondert pijll, alsoe die geseynt worden jn die Cruysdage opten Leckendijck wt beuel van den ouersten, xxix sc., ix wit. Eelgis den boer geheten, dat hij twee haecbussen haelde tot Egbert Janss. bij die Wittevrouwen poert, die daer gelegen hadden after die kist, ende waeren gevult geweest j½ jaer, brochtze op Sinte Katrijnen poert ende scoetse los, xv wit., van ij^{m} pijlscaft, voor elck dusent iij½ g. ende voert om rede te maken, tsamen vij r. g. Meyster Hen-

rick die busmaker om een dusent pijldop, die acn den scaften voirs. geslagen worden, lv st. Geryt die smit, voer een dusent pijlijzers ij r. g., xv s. Dirck die hantscoenmaker, enen leren zak, daer men cruyt in droch opten Leckendijck wt beueel van den ouersten, iij½ c. Des vrydages na ons Vrouwen Kativitatis, Claes Victoerss. dat hij mit zijne gesellen vergadert heeft haecbussen, serpentinen ende scragen alle die stat om, ende daer mede getogen aen die Putkuyp mitten scutmeyster, ende mede hadden cruyt, loet ende pijl van die reise van ij dage ende enen noch iij ℔, om een besloten ton te beslagen ende een ander ton vol pijlen, die men mede reysde aen der Putkuyp, viij s., facit ij ℔. Die bussen mit stellen ende scragen wt al die wecken gedragen aen Sunte Katrijnen poert, op die wagens enz. ij ℔, x s., voer een pont seepen daer die stelbussen mede gesmeert worden, doe men aen die Putkuyp reysde ij s., vj d. Al die haecbussen ende stelbussen elck op haer stede brochten, doe men op die yerste reyse geweest had op die Putkuyp, ende scotense los die gevult waren, ij ℔, x s., des anderen dages na Mauricy hebben Dirck Willemss. ende Claes Victorsz., al die haecbussen los gescoten, soe die gevult waeren, doe men van die Putkuyp weder quam, hem elck geg. ij st., an een haecbus xxv st., had Gijsbert Zas, want Dirck Willemss. mit Claes Victerss. zijn bus aen cleyn stucken scoten, doemen aan die Putkuyp geweest had.

1497. Jn den yersten sdages na onser Vrouwe dach Purif. zijn gheschict twee vten raede, die tymmerman, metzelaer, Claes Victoirsz. ende die greefmeyster Thomas Janss., dienre bij den schutmeyster, tot viij personen om te besien die artelrie ende die wecken, hoe zij van cruyt versien waeren ende van pijlen, elcken gheg. j ℔. Geg. van ij^{m} pijl vij r. g. Goerd van Voird, Jacop Rutgerss., Willem v. Vulpen, Claes Victoirsz. ende jck sijn ghereyst ende ghescict vanden raede om the besorghen jnden wecken ende opten toiren buscruyt, pijl ende al waermen van noede had, elck geg. iiij st. Geg. van wijnedicx v ℔. Claes Victorsz. jn die wecke van Sinte Boni-

facius ij dage mit zijn zoen, dat hij die bussen om die mueren brocht ende aldaer die reetschap the vueren, cruyt, loet, pijl ende pecworsten, dair voer xiiij st., noch in die weeck van Sunte Peter ende Sunte Pouwels heeft hij ij dage der burger bussen bescoten ende schoen gemaect tot des burgermeysters huys, noch enen dach in die selue weeck ginck hij met zijn zoen in den toirnen ende maicten se schoen, dair voer xj st. Jnde weeck Divisionis Apost., vj dage mit zijn zoen cruyt gemaict, dair voer x ℔, x sc., noch negen dagen met zijn zoen cruyt gemaict. Van dat hij after die Louwers een staket ofbrack, dair een bus op gestaen had, j dach, facit j ℔. xv kannen wijnedicx, elck kan j½ st., noch vj d. mit zijn zoen dat hij loet haelde ende vergoet den haecbuscloet, facit xij dage tsamen, maict x ℔, x s., noch ij dage van pijl te halen vanden meyster ende die doppen daer te brengen, ij ℔, enen dach dat hij mit zijn zoen die bussen aen Tollestege poirt ende Wittevrouwen poirt ruymde ende schoen maicte, j ℔, xv s.

1498. Item geg. Claes Victoirsz., dat hij buscruyt maicte ij dage, facit ij ℔, om c ende xlij ℔ loots buscloten of te gieten, thondert xlviij st., noch van xvij ℔ — vij st. Floris Claess., dat hij die holp ronden iij dage, vj st. Om iij manden dairmen pijl ende loet in dragen zoude op die poirt, j s., j oirt. Geryt Jacopsz. die smit, om j^m pijlijsers totter stadt behoef, ij r. g., xv s., van v^c pijlijzer xxxiij st., j oirt. Gecoft xv^c pijlschaft mit dat aenslaen van den ijzeren, xxij ℔, x s. Claes Victoirsz., dat hij der stadt gedient heeft in die weeck voir Sunt Jans dach an der stat bussen te bescieten ende pijl, loet ende cruyt te dragen, ij½ dach, facit ij ℔, v s. Floris Claess., dat hij j½ dach der stadt gedient heeft aen den bussen, iij st., ix oirt. Gecoft j½^m pijl, elck duzent om vj r. g., x st. Claes Victorss., dat hij mit zijn zoen buscruyt gemaect heeft, elck iij½ dach, beloipt tsamen xx s. Om v^c pijlijzer j½ r. g., v^c pijlschaften om xvxv st., om ½^m pijlschaft xxxv st., om ½^m pijlijzer xxxij½ st., van j^m pijlijzers aen der stadt scaften te maken ende aen te slaen iiij½ st. Claes Vic-

torsz., dat hij der stadt gedient heeft iij dage om cruyt, loot ende pijl te leueren den ruteren, doe zij van sraidts wegen na Deuenter reysden ende wederquamen, xij st., facit iij ℔. Geg. Floris Claess., ij lang pijll ende cruyt te dragen, iij st. Om ij^c terlingen ende een half vierendeel in haecbus loijen te gieten *enz.*, om v terlingen, thondert j½ st., vj d., om iiij½ terlingen vij½ st.

1499. Item ontfangen van meyster Henrick, busmaker van outijzer, der stat toebehoerende, tot serpentijnen of te maken, cxxiij ℔ ijzer, elck hondert xxxiiij s. Ontfangen van Gijsbert de Kroen ende Geryt Willemss., gescicte van den rade, dat zij mij wtgereyct hebben wt beueel des raets om salpeter daer mede te copen van Jan van Valkendael, totter stat behoef, ij^cxxxiiij r. g, en vij½ st. Om buscruyt te copen van Claes Victerss. wt beueel der ouerste, xxj r. g., xviij st., ix wit. Geg. meyster Henrick, busmaker, dat hij des manendages na Sunte Mathijs dach der stat bussen om al die stat besien heeft, cruyt ende pijl gestelt, j ℔. Om een mande loet in te dragen in allen wecken, iij½ wit. Om v^c pijlijzers, j½ r. g. en v^c pijlscaft, xxxv s. Bij Claes Victerss., enen knecht die buscruyt holp maken, xiij½ wit. Gijsbert Paeu om iij½^c pijl mit ijser, elck cxiij st., om vj½^c pijlscaft sonder ijser, daer dat dusent af staet iij½ r. g., om v^c pijlijzer, daer dat dusent af beloept iij r. g., v st., om j^m ijser tot pijl iij r. g., v st. Herman Jacobss., van dat hij der stat pijlijzer aen geset heeft vj½^c, daer aen verdient iij½ st., noch ½^m pijlijzer te maeken xxxij½ st., xv pijlscaft iij½ r. g. Om ij cruytlaeijen enz. Gecoft van Daniel vander Heyde xix^c pijlscaft, elck c om vij st. Herman Jacobss., van dat hij de xix^c scaften geijzert heeft x st. Geg. van proppen te maken jn die bus bij Tollestege poirt j st., vj d. Geg. den cuper ij grote tobben, salpeterwater in te setten, v st. Geg. van vj voeijer houts van willigen totten buscruyt, vj st. Gecoft iij^m pijlijzers, elck m om iij r. g., v. st., om j^m dezelfde prijs, om ½^m pijlscaft xxxv st., j^m, v^c pijlijzer ende even zoo veel scaften, *dezelfde prijs*. Gijsbert Jacobsz.

den pijlmaker aen den Steenwech, om x^{c} pijlscaft, iij r. g., x s., Werick Janss. ende Claes Reyerss., dat zij der stat buscruyt gemaect hebben, elck vj d., tsamen j½ r. g. Tillman Matheeusz, dat hij bussen gevuert heeft aen Tollestege poirt aen die oestzijde, iiij dage om te scietene, sdages iiij st., om clxvij ß loets, buscloten af te ghieten tot haecbussen ende serpentijnen, tpont ½ st., om een ketel salpeter in te sieden enen dach lanck, ij st. Gescenct den pijlmakers aen vyer ix wit Claes Victerss., busmeyster, dat hij jn die weeck van Sint Jan Baptisten ij d. gedient heeft in den weecken loet, cruyt ende pijl geleuert ij ß. Claes voirs. dat hij jn die weeck van Martini Scuddekorf, ij lanck der stat ende borger haecbussen bescoet, ij ß — xi dagen cruyt gemaect, xv ß. Claes voirs., dat hij die stat gedient heeft mit wijf ende kynderen in die weeck van Sunte Margriet ende in die ander weeck daer na ende heeft iij^{m} haecbusloey gegoten totter stat ende borgeren behoef, elck 1 loey totten serpentijnen, tsamen j½ r. g. In die weeck van Sunte Peter, om xx ß loet om cloet af te gieten voer den voetknechten, x st. Van touwen tot houten aen te hangen totten haecbussen te scieten, ij st., om iij^{m}v^{c} pijlscaften en iij^{m} pijlijzers, *dezelfde prijs*. Dirck Gerlof vander Gou, dat hij bij der stat bussen gelegen heeft after tSant viij d. lanck dach ende nacht, viij ß. Om iiij pijlmanden j½ st. Den gesellen van den buscloten weder te halen, doemen die grote bus bescoet opt singel, v st. Om 1 proppen tot die grote bus doemen tot Wijck reysde, iiij st., j oirt. viij steenhouwers wt die loeds van cloeten te houwen, elck eenen dach, xxxv st. Om leer daermen ij laeyen mede cleede, buscruyt in te dragen, iij wit. Geschent den gesellen die dat buscruyt maicten, dat zij haesten soude, doe mijn heer van Vtrecht reysde iij kannen byers, j st., vj d. Geg. Claes Victerss. jn die weeck van Sunte Louwerens om den salpeter te ontfangen ende in tonnen te slaen, die wt Zelant quam, ij dage, ij ß. Claes voirs., van een bus after die Louwers te leggen in die weeck van Sunte Bertelmeeus dach, enen dach ende noch enen dach dat hij

die grote bus die in houe leyt opten singel bescoet, ende noch iij in die selue week buscruyt gemaect ende zijn dochter enen haluen dach buscruyt gedraecht, tsamen v½ dach, facit te samen v ℔, x s. Om j ℔ kaerssen daer die steenhouwers bij wrochten opten manend. doemen die cloeten ronde. ix wit. Om xxxiiij kannen wijnedick daermen buscruyt mede maecte, vander tijt dat Renen ingenomen was tot jn die weeck van Sunt Jan Decoll., elck kan j½ st. Om een ton pijl in te doen ende een ton daer men buscruyt in dede, tot Renen te seynden, v st. Om j^m pijlscaft, iij½ r. g., j^m pijlijzer, iij r. g. Gecoft van Jan van Valkendael bij den ouersten Bernt van Groenevelt ende Gijbert Zas, wt beueel des raets, totter stat behoef xix^cxlix ℔ salpeters, elc c om xij r. g., maekt ij_cxxxiij r. g., xvij½ st., ende den bode gescent die den salpeter wt Zelant brocht, te loen x st. Claes Victorsz. wt beueel des ouersten, op Sunte Lourens auent om lxxxviij ℔ haecbuscruyt min een vierendeel, elck ℔ v st. Om viij loep calx te besigen aen dat pijlhuys bij die Weertpoert, elck loep v½ cr. Van byer, dat die raetsheren jn die poert tymmerlude ende buscruytmakers gehaelt hadden, te samen xiij½ st. Gecoft in die weeck van Sunte Remigiusdach xv^c pijlscaft, te samen om iiij r. g., x st. In die weeck voer Sunte Merten om v^c pijlijser xxxij½ st., j^m pijlscaft iij r. g., v s. Van waeckgelt van der stat bussen, cameren ende bande j½ st. Des manendages voer S. Thomas ij gesellen vander stat bussen weder jnt raethuys te brengen, tsamen j ℔. Baltasar, poertier van een camer jn een van der stat bussen, die hij gevonden had jnt water aen die poert, x s. Rolof die steenhouwer, van iiij buscloten tot die grote cortou, xvj st. Claes Brouwer, van dat hij in Sunte Katrijnen poert gelegen heeft om cruyt ende pijl wt te reyken, doe die ruter jn die Weert lagen, ij ℔. Om ij der stat bussen in nyen hout geleyt enz. Euert den houtsager, van ij stucken van willigen hout tot scermen sneden, van sage sdages v st. Van die scermen op die bussen te maken, j ℔, v s. Gecoft een berken hout tot een stelbus, een steert van 6 st. Gecoft ij

hoepen willigen tot colen, van buscruyt of te maken, viij r. g., x st. vj willigen tot buscruyt of te maken, j½ r. g. Gecoft enen stuenblock, daermen een der stat bussen in leyde, een eynd van j balck was viij voet lanck, om xxv st. Reyer kistemaker, van iij berden te maken tot buscloeten daer duer te houden, ij st., j oirt. Om een planck holt xvj voet, totten scermen ende noch een plaet totten busstel, tsamen viij½ st. Geg. om iij stijlen, die grote bus op te leggen bij der stat meyster, xij st. Om lxxxiij voet plancken totten scermen mede te clampen, dat hondert xxiij st. Meyster Henrick, dat hij een der stat slangen in nyen hout gebonden heeft vander stat ijzer, xx st. Hem geg. dat hij een der stat bussen in nyen hout gebonden heeft, woegen die band ende die stelling van der bus, cvj ℔, elck ℔ x wit, facit xxij ℔, j s., viij d. Hem geg. dat hij j ny kamer tot die bus gemaect heeft, woech lx ℔, elck ℔ j st., noch een bus in nyen hout geleyt ende gebonden, legt aen der Weertpoert op die brug, woegen die band lx ℔, elck ℔ x wit Van j cram inder stat bussen aen Tollestege poert, ende noch ij steuten (sceuten) in die selue bussen, wegen tsamen xxj ℔, tpont viij wit. Claes Henrickz. den smit, van dat hij in de weeck van Sunte Margriet der stat gemaict heeft iij^{m} terlingen, in haecbusloey te ghieten, elck dusent xv st., noch van l grote terlingen jn serpentijnloey te ghieten, van x st., x sc. Van ij ijzers aen die soemen vanden bussen van iij st. Claes den smit, van viij banden aen die scermen ende van iiij ijzer daer die scermen op rusten opten stellen, woegen tsamen lviij ℔, elck ℔ viij wit., noch van iiij veren ende van ij ny scinckelen inder stat stel ende noch een veer gemaeckt bouen opt stel, daer die bus jn gaet, tsamen ij st. Meyster Henrick, dat hij een der stat grote bus, die in hout legt, verbonden heeft, jnden yersten vij grote band ende een ny steuninge tot die band, woegen ij^{c}xxxvj ℔, noch een band, woech xx ℔, noch een plaet, woech v ℔, noch een loese steuninge aen die bus van x ℔, elck ℔ van desen werck aen die bus gecoft om x wit., beloopt ij^{c}lxxj ℔, facit

lvj ℔, ix s., ij d. Van iij cruyt loeyen die sloet te vermaken ende een sluetel daertoe, tsamen iij sc. Een der stat cruytloeyen dat slot te vermaken mit een sluetel ende een band daerom, iiij sc.

1500. Item geg. om een halff duzent pijllijzer totter stat behoef, xxxij½ st. Wyntgen, dat hij een der stat bussen in een nye hout gelegt heeft, iiij d., van sijn loen iiij ℔. Om een balck dairmen een vander stadt bussen jn legde, xxxv st. Om lxij ℔ band wercks om een der stat bussen mede te bynden, tpont j st., beloept iij r. g., ij st. Geg. meyster Henrich van ij nye cameren tot een vander stat bussen te maken ende woegen samen xlv ℔, tpont een braspenninck, beloipt ij r. g., xvj st., j oirt.

1503 [1]). Item geg. om ½m pijllscaft xxxv st. Om acht ℔ colen, buscruyt mede te maken, iiij st. Van scouhuer ende den smeeknechten, doemen die bussen jnden hout leyden j½ st., vj d. Om een mand, daermen die xij cameren vanden bussen jn droech enen cr., facit ij sc. vj d. Van myt enen wagen der stadt bussen opt raethuys vuerden, x s. Om een ½ dusent pijlscaften, ij r. g. Om een haecbuss op Sunte Marieplaets gecoft tegen enen wtdrager, xxvij½ st. Claes Victersz., van allen die stat haecbussen te bescieten tegens die merct, j ℔. Lambert Jansz., dat hij mitter stat reescap om reet als cruyt ende pijll myt enen croeywagen, v sc. Om viij ℔ wilcolen tot buscruyt, v st. Om xix ℔ loets, buscloten aff te gieten tot die slang ende haecbussen, elck ℔ vij½ st. Egbert die stoeldreyer, om twe proppen te dreyen tot die lange busch, j st., j oirt. Claes Victersz., van j½ dach buscruyt te helpen maken, iij st., vj d. Dauelt Jansz., om een balans ende twe coperen scalen der stadt cruyt ende rescap mede te wegen, xij st. Henrick, van vier bussen te binden jn hout, die banden ende stueninck daer toe gemaict woegen clxiiij ℔, elc ℔ j st., beloipt viij r. g., iiij st. Der stat vuerwagens gelapt, xv st. Geg. om ij½c pijlijzers ter stadt behoef, xvij½ st.

1) **De rekeningen van 1501 en 1502 ontbreken.**

1504. Item geg. van xxij ℔ houtcolen tot buscruyt, elc ℔ enen cromst., beloopt xj st. Claes Victersz., dat hij myt zijn dochter dat buscruyt gedragen heeft enen dach aen Tollesteech poirt, tsamen vij st., iij wit. Om torff, buscruyt mede te maken, ij st., vj wit. Om een halff dusent pijlscaft, ij gulden. Vander stadt haecbussen te dragen jnden wecken, j st., iij wit. Om drie ℔ smeers, die stellen mede te smeeren opt raethuys, ij st. iij wit. Twe gesellen die der stat bussen jnt raethuys wt holpen setten ende wt te brengen myt die scermen, tsamen vijff st. Willem meyster, Floris dienre, die cedelen vanden busschen wt te scriuen, vj sc., iij d. Twe gesellen die mit mij om gingen tegens Sunte Pontiaen, myt cruyt, loet ende pijl jnden wecken te dragen, tsamen vij sc., vj d. Gecoft xx ℔ loets tot busclоeten, elc ℔ ix wit. Om een mande, daermen die cameren vanden serpentinen jndroech op die Plaets, ende om twe cabissen daermen cloeten jn droech, tsamen j st., iij wit. Die smit, drie veteren totten haspelen jn te hangen ende vier luensen tot die stellen, tsamen xiiij st., vj wit. Gecoft twe veteren tot haspelen aen te hangen, ix st. Een man, van enen haluen dach buscruyt te helpen maken enz. Claes Victersz., dat hij der stadt ende burger bussen bescoeten heeft vier dage, elck sdage vj st. Claes voirs., jn die weeck van Sunte Pontiaen, dat hij der stat vier dage gedient heeft aen die stel, bussen ende loet gegoten heeft, sdages vj st. Vander stadt haeckbussen te vermaken, j st., ix d. Gecoft xxviij ℔ willigen houtcolen tot buscruyt, tsamen om xiiij st. Om cxv ℔ colen, elc ℔ vj wit. Gijsbert Jacobsz., boutmaker, van een ½ dusent pijlscaften te ijzeren, j ℔. Gecoft ix kannen wijnedicx daermen der stat salpeter mede finierden, elcke kan xv wit. Meyster Henrick, bussemaker, om ijser te copen totter stat busch te maken, wt beueel sraets, lvij gulden. Geg. om een hout die groete busch jn te leggen, v gulden, v st. Griffoen van Rie, om vier bussen die ons ouersten van hem coften totter stadt behoeff, om xliiij guld., xvj st. Gecoft enen balck daermen der stat bussen op scoet

aen Wittevrouwen poirt, xij st. Om vier raey aen der stadt stellen gemaict, elc rat xv st. Geg. een der stadt stellinge maect iiij st. Om ½c pijlijsers, xxxv st. Om vj heerpannen totter stadt behoeff, elck stuc xv st. Geg. Cornelis die smit, om l terningen diemen jnden serpentijnen loey goet, ij st., vj wit. Claes Smit, om ij scynckelen met draechband ende spijckeren totter stat stel enz. Gecoft vc pijlijzers om ij gulden. Van een hantheft op een buss in Sunt Seruaes toren te maken, vij sc., vj d.

1505. Item geg. Claes Victersz., dat hij der stadt gedient heeft om buscruyt te maken, iij½ dach, elck sdages vj st. Geg. Claes voirs., dat hij der stat buscruyt gedraecht ende een deel salpeters gesmeert heeft, iij½ dach, sdages vj st.

1506. Inden yersten geg. Anthonis van Amerongen ende Loef van Pallaes, gescict vanden rade, ende Claes Victersz., die mij Egbert Rutgersz. der stat artelerye ende ander reetscap ouerleuerde, daer dese voirgen. bij waeren nader gewoenten, elc j 𝔊. Van viij lunsen in die stelbussen te steken, x sc. Om iijm pijlscaften te maken ende die ijser aen te slaen, tsamen x gul., v st., om iijm pijlijzers, ix gul., xv st., om ½m pijlijzers, xxxv st.

1507. Item in die weeck voer Pinxsteren geg. Claes Victerss., van dat hij mit mij ginck jnden wecken ende besagen bussen ende cruyt, wt beveel vanden raet, vj st. xv st. van een haeckbus die verset was tot Jacob Rutgersz. iiij gesellen die die haecbussen, pijl ende cruyt van Sunte Katrijnen poirt in Tollestege droegen, v st. sVrydages na Concep. Marie, geg. Goerd van Rodenborch ende Loef van Pallaes, vanden rade gescict, elc iiij st., dat zij omgingen om alle dingen van bussen ende mueren te besien. Claes Victerss., van eenen dach vj st., dat wij tsamen gingen om bussen ende cruyt te besien. iiij st. den smit van een bus te vermaken.

1508. Item geg. den greefmeyster van dat hij doemen veylichde die haeckbussen ende alle reescap bij een vergadert, te scepe gebracht heeft ende den dach selue mede gevaeren is,

ende die bussen ende reescap naderhant weder gebracht daert behoerde, vj st. Onsen ouersten alsoe zij mede gegaen zijn, doen ick die sloetelen ontfangen soude ende Bartout mitten mij ouerleueren souden om alle dinck cruyt, loet, pijl ende anders te besien na ouder gewoenten, elc j ℔. Meyster Claes onse busscieter, alsoe hij mede gegaen heeft na ouder gewoenten, j ℔. Geg. den greefmeyster voir Palmen, doe die scutten die peertcopen veylichden ter Vaert toe, van dat hij die haeckbussen wt ende jn gebracht heeft ende weder ter plaetsen gebracht daer elcx behoerden, j ℔. Claes Reyerss., van dat hij Claes, der stat busschieter, vijf dach geholpen heeft colen te pulvryzeren (pulveyzeren), sdages iij st.. Van water op Sunte Katrinen poert te dragen daer die salpeter jn gesuuert wert, x s. Die greefmeyster, van dat hij tot drien dachreysen toe mede ronts binnen om die mueren gegaen is ende besien heeft wat gebreeck vanden bussen, cruyt, loet ofte pijl daer ergens wesen mocht, om dat dan moegen te besorgen, facit ij ℔, v sc. Van drie sacken mit drie mud draefs, daer in die weke na Sunt Jacob dat gelt dat tot Antworpen gesent wert mit Gerit Willemss. om salpeter te copen in gesteken was om te veyliger ouer te brengen, xv s. Claes Victerss., jn die Palmmerct, dat hij die reescap jn enen bock laet, bussen cruyt, loet ende die weder ontlaet ende elck weder op zijn stede gebracht heeft, alsoe men meende te veyligen ende nyet en dede, vj st. Dat hij gedient heeft vijf dage jn die weke van ons Heren Hemelvaert, dat wij die bussen aen die mueren brochten, stelden ende bescoten, xxx st. Van dat hij dat cruyt dat die stadt van buten gesont wert enen dach bouen heeft helpen brengen, j ℔, x s. Van dat mit zijn dochter drie dagen colen gestoten hebben ende die gestoten colen op die poert gebrocht ende jn tonnen gedaen hebben, facit xxv½ st. Van dat hij enen dach op die poert geweest js bij ons ouersten ende die tonnen deen voer ende dander na op ende toe heeft laten slaen ende dat cruyt versocht ende geproeft hebben; vj st. Van dat wij enen dach alle dat cruyt, salpeter ende an-

der reetscap puntelicken en droech op stellingen vanden eerden geset hebben, vj st. Van dat hij enen dach geweest is buyten Wittevrouwen mit den greefmeyster om aldaer een put laten te greuen, dairmen die groete bussen jn versueken soude, vj st. Soe heeft Claes van zijnen fijnen coel cruyde ofte knipcruyde geleuert, den gesellen die jnde weeck van Korsauont opter Vaert opten spoeyen vander stadt gescict waeren ij ℔, een vierendel, elck ℔ viij st., noch ij ℔ gegoten loey geleuert, voert ℔ j st. Claes, van dat hij jnde weeck voir Lichtmis al ront om daert behoert ende in allen wecken vier dagen onledich geweest zijn ende om gegeuen hebben die haecbussen ende alle bussen versien hebben, cruyt, loet ende pijll, soe daert van noede was ende loden gemaict aenden stocken, daermen die slangen mede vullen soude, ende dair cruyt toe bereit, oick in dese iiij dagen cloet totten slangen gegoten ende tot den haecbussen, daer hem enen twee daege toe geholpen heeft, maect tsamen jn als xxix st., noch hem gegeuen van dat hij enen dach die cluyse onder Sunt Jans brugge geopent heeft ende cloet om die grote bussen te versueken, daer wt gehaelt ende te pass laten maken, vj st. Gijsbert van Poll, van dat hij enen dach die stadt gedient heeft mit zijnen wagen, die bussen wt dat raethuys opgeladen heeft ende langes den mueren dair mede gereden heeft ter plaetsen daer sij elck geordineert worden, vij½ st. Jan die smit, van drie heerpannen ter stadt behoeff te laten maken, voor elck xviij st. Euert Eerstens, van dat hij die stadt gemaect heeft van hoeren holte zeuen grote cruytlayen, van elck stuck van maken geg. ij st. Der stat hout gesocht daermen die lagen totten slangen van maken soude, ij dagen, sdages viij st. Pons, dat hij mit twee knechts vj d. om allanges ront om die mueren ende toernen daert bequaem ende nut was stellingen, micken ende ander reetscap te maken, gaet te breken ende die bussen helpen te stellen, elc sdages v st. Van dat hij mit zijn reescap mit mij om die mueren gegaen is om te versien off die bussen noch wel gestelt lagen ende gebreck geholpen, j ℔. Van dat

hij enen dach geholpen heeft mit twee knechts die groete buss wt dat raethuys te brengen aende Craen, ij ℔, v s. Van twee wagescoet die gebesicht zijn tot cruytlayen te maken, te samen xx st. Van vj noertsche holten daer micken off gemaect zijn bussen op te leggen aen de mueren, tstuck xv st. Meyster Henrick, van een mick mit een bant ende een scheer, daer die serpentijn op gaet, weech tsamen xij ℔, ℔ viij wit.

1509. Inden yersten Egbert van Gruenenberch ende Henrick Roick, gescicte vanden raide, ende Claes Victerss., die mij Geryt Zass der artelrie ende ander gereetscap ouerleuerde na ouder gewoenten, elck een ℔. - Voer vij pynten wijnedicks, daermen die salpeter mede fineerde, ij½ st. Joest die sackdrager mit zijn vennoet, van dat zij die groete cloet gevonden hadden ende thuys brochten, wt beueel vanden ouersten, elcx j ℔. Voor twee speren doer te sagen, gebesicht tot die stellen, dairmen die serpentijnen op ordineerde, v st. Bertelmeus Peterss., dat hij Claes Victerss. cruyt heeft helpen maken viij dagen, sdages ij½ st. Claes Victerss. wijff ende zijn dochter, dat zij cruyt hebben helpen maken, tsamen xij d., xxx st. Rijcout Roelofsz., voer lxvj½ ℔ loets, serpentijn cloet off te gieten, tpont vij½ wit. Jaspar Zweerss. die ketelslager, den salpeter ketel te verbodemen, xxv st. Claes Victerss., van enen dach hij mit die smitmeyster op die poert ginck ende haelde een lay cruyts om te verstampen ende die groete buss mede te schieten, ende zijn dochter die hem hulp noch v d., dat hij die bus scoet mit een slange ende zijn dochter die reetscap mit een croey wagen wt ende brocht, noch ij d. dat hij die bussen ende rescap weder bynnen heeft helpen brengen op haer stede, noch vj dach Jacobi, dat hij cruyt maicte, te weten knipcruyt, wanttet van noede was, noch iiij d. Laurentii, dat hij die serpentinen op die stellen holp ordineren ende die cameren reynichde ende vermaken lyet, noch j dach dat hij busscutten socht off der noet geweest wair ende den oncost vanden cruyde, te weten edick, ende torff, maect tsamen v g., xviij st. Claes Victers, enen dach dat hij wt beveel vanden

ouersten enen socht die mitte buss scieten ende cruyt vande poert holp halen, dat tot Geryt van Nyuelt gebrocht wert, doe hij mit Gijsbert die Croen aenden hertoech van Gelre trecken soude, ende dat hij cruyt maicte die ij slangen mede te bescieten, ende sijn dochter die hem holp, tsamen xxvj st., noch dat hij tnaeste mit die nye slange scoet, wt beveel van den ouersten ij kannen wijns van vj st., facit tsamen viij ₰, v sc. Eenen dach dat hij die slangen ende serpetijnen op die Plaets bracht, iiij st., noch die groote bus mit die groete slange vp dat singel te brengen mit twee knecht, xx st., ende enen dach mit enen knecht die slangen ende serpentinen weder van die Plaets jnt Vleyshuys te brengen, x s., noch die groete bussen vant singel weder jnt raethuys te brengen ende alle die bussen van de mueren te halen, xx st., j dach doe men die halff slang proefde die brack, iiij st. Gemaect ende geleuert die stoeninge in die spyegaet haeckbussen ouer te schieten, daer an verdient xij st., die serpetinen op die stellen gemaict mit enen knecht vij dagen, maict iij½ g., noch iij sperren gebesicht om die stellen vande serpentinen, v½ st., noch heeft Jan voirs. geleuert stampers in die cruytmolen want die nyet en dochten, costen iiij½ st. Geleuert een eynd wagescot tot die kisten op die stellen van die bussen, coste tsamen iij g., iij st. Goeyert mijn neef van Roedenborch, van wegen off tot behoeff Gijsbert Zassen weder dat dair vander stat wegen gecoft was een noerts hout, daermen die bussen bescieten soude van xxxiij st., noch aen ton (cant) hout hamers bij de serpetijnen aff te maken enz. Meyster Henrick, geleuert tot die serpetinen ende bussen vijff vierendel terlinge xx st., x dubbelde sceren op die bussen gemaict ende dairtoe alrehande cleyn ijserwerck, te weten ancker, negel, ribnegel, dubbelde middelnegel ende dairtoe xij crammen van die serpentinen vermaect, beloept in als vj g., j½ st.

1510. Item geg. van Dirck den Hollander van Leyen, wt beveel der ouersten van een slang te bewaeren, xx st. Om vj hasenoten tonnen om salpeter jn te doen op Sunte Katrij-

nen poert, dat stuck v st. Gecoft van die stoeldreyer an Sunt Jans brugge vj groete mouwen, cruyt jn te draegen ende te setten, tstuck v st. Gecoft iiij^{c} pont loets om cloet aff te ghieten tot die metalen slangen, dat hondert om liiij st., noch gecoft cxlvij ℔. Soe heb ick mit Tonis van Amerongen, Dirck van Suylen ende Claes Victerss. vierwerff omgegaen jn allen wecken mit loet, cruyt ende pijl, doer beveel vanden raide, geg. elken telker reys een ℔. Doe Henrick van Amerongen scutmeyster was, mij alle reetscap ouerleverde bij Antonis van Amerongen ende Derick van Suylen van raets wegen dairtoe gescict ende wij inden wecken leuerden, oick bij Claes Victerss., geg. elken een ℔. Claes Victerss., jn die yerste weeck van Sunte Peter, heeft hij die bussen om die stat helpen brenhen, vj daegen, sdages vj st. Jn de weeck van beloken Paesschen, doe jck dat corncruyt maicte, Claes gedient vj d., sdages vj st., sijn dochter heeft hem oick geholpen vj d., sd. ij½ st. Claes voirs. gemaict corncruyt jn de weeck van Sunt Jorys, v d., sd. vj st. Gehadt xvj kannen wijnedicks, die kan twee blancken, facit vj ℔. Jn de weeck van Sunte Victoer heeft Claes voirs. vuerpijlen gemaict, loeyen cloet gegoten ende die bussen om die stat bescoten, tsamen vj d., sd. vj st., zijn dochter heeft hem geholpen j d., sd. ij½ st. Tot Gijsbert Henricsz., gehaelt drie ellen canifas ende ij loet gaerns, tsamen voir vj st. Jn de weeck van Sunte Crispijn, heb ick bij twee gescicte vanden raede, als Thonis van Amerongen ende Dirck van Zulen ende Claes Victerss., gebrocht jn allen wecken loet, cruyt ende pijl ende alle dinck doersien twee dagen, geg. elken ij ℔. Claes Victers, ix dagen corncruyt gemaict, sd. vj st., drie knechts elck d. iij st., zijn sd. enen stoter. Die salpeter van Geryt Willemss., is gefineert doer beveel vanden ouersten daer van vroets wegen toe gescict waeren, Thouis van Amerongen ende Geryt Peterss., jn den yersten daertoe gehadt van Lijsbet Jorden twee ketelen xix dagen, sd. elck x wit. Geg. Willem Willemss., dat hij Claes Victerss. die salpeter heeft helpen zieden ende fineren xix d.,

sd. iij st., Claes voirs. dochter geholpen, sd. ij½ st. Geg. Clasen dochter doir beveel van Euert Zoudenbalch, borgermeyster, j ℔. Claes Victerss. heeft gegoten iiij[c] ℔ cloten tot alle die slangen daer hij ouer was vj d., sd. vj st. Gehadt tottet zieden vanden salpeter j½ scou torfs, die scou j½ g. Gecoft tot die salpeter mede te scumen een scuymspaen om iij st. Gehadt xix kannen wijnedicxs tot dat buscruyt gebesicht anderhalff pont keersen ende ½ ℔ oly, maict tsamen xxviij st., j witgen. iiij scijuen ende iiij sceren gebesicht aen die groete slang iij st., j oert. Vermaect een slot aen die halue slange an Tollestege poert ij st. Vermaict ij sloet an die bussen bij die Weertpoert ende opt Sant, iiij st. Verdient aen die slang after Henrick van Huesden, dat slot te verstellen ende een sluetel daer jn gemaict ij st. Verdient aen die buss liggende an Sunte Katrijnen poert ij½ st. Dat hij tot alle die bussen haestelick mogt loepen enen dach voir zijn versuym iiij st., noch een sluetel tot die bus opt Sant doe die busscieter den sluetel jnt gat gebroken had ende vant slot aff ende an te slaen iij gr., noch gemaict een nye slot mit een omslach an die slang op die plaets vij st. Claes Victerss. heeft gehadt an negell, die gebesicht zijn an die bussen om die stat te stellen, xv st.

7 Vergadering. 9 April 1853.

Bibliotheek. *Réception de l'empereur et l'impératrice à Breda le* 6 *Mai* 1810. *Verzameling van stukken betreffende de Generaliteit afkomstig van den raadpensionaris van Bleiswijk. Geslachtswapens en rouwborden in de kerken van Zeeland. Geslacht Pater.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van jhr. G. L. F. van Kinschot, te 's Hage.

Geschiedenis van het korps Nederlandsche mineurs en sapeurs van de vroegste dagen tot op den tegenwoordigen tijd, door P. F. H. Mascheck. Zalt-Bommel, 1853.

In ruiling ontvangen van *l'Institut Archéologique Liégeois.*
Bulletins, Tom. I, 2e Livraison. Liége, 1853.

Réception de l'empereur et de l'impératrice à Breda le 6 Mei 1810. Dit merkwaardig verhaal, medegedeeld door jhr. G. L. F. van Kinschot, te 's Hage, wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie, tot onderzoek, of dit stuk niet reeds elders gedrukt zij.

Verzameling van stukken betreffende de Generaliteit, afkomstig van den raadpensionaris van Bleiswijk. Deze verzameling, medegedeeld door jhr. J. Ortt van Schonauwen, te Utrecht, wordt mede gesteld in handen der voornoemde Commissie, om deswege nader verslag uit te brengen.

Geslachtswapens en rouwborden in de kerken van Zeeland. De heer jhr. C. A. Rethaan Macaré vertoont de afteekeningen en beschrijvingen van al de geslachtswapens en rouwborden, welke gehangen hebben in de kerken van de provincie Zeeland, door wijlen zijn vader, den heer Pieter Johan Rethaan Macaré, eigenhandig afgeteekend vóór de wegruiming daarvan ten gevolge van het besluit van het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek van Maart 1798. Ook zijn door dien heer de wapens uit de kerken van Middelburg, Veere en Arnemuiden met de daartoe behoorende kwartieren, opzigtens de daarbij betrokkene personen, biographisch en genealogisch uitgewerkt en met vele belangrijke aanteekeningen voorzien.

Geslacht Pater. De heer mr. J. C. W. le Jeune, te Wageningen, deelt, naar aanleiding van het vermelde in de *Kronijk* 1852, bl. 259, de navolgende bijzonderheden van dit geslacht mede.

In eene M.S. genealogie, zamengesteld door mijner moeder oudsten broeder, mr. Adriaan Roelans, in leven raadsheer in den hove provinciaal van Utrecht, en zijn neef, den bekenden geschiedvorscher mr. G. Munnicks, mede raadsheer in dat hof, en waarvan het origineel berust onder des eerstgenoemden kleinzoon, Adriaan Roelans, thans ontvanger van 's Rijks belastingen te Laren, provincie Noord-Holland, komen voor:

JACOB PATER, gehuwd met N. WIJK VAN HEUSDEN, hebben gehad één zoon:

(Geslachtwapen: drie roskammen keel, 2 en 1 op een goud schild).

ELBERT PATER, 1°. gehuwd met LIJSBETH VAN LEEUWEN,

Geb. 1529. (Volgens 't origineel portret anno 1614 aet. anno 85; thans berustende bij mevr. de wed. Birnie Roelans, te Deventer, kleindochter van den raadsheer).

Dochter van JAN VAN LEEUWEN en AASKE DE RIDDER.

(Geslachtwapen, gelijk op de wapenkaart der geslachten van Utrecht, bij Langerak, n° 289)

Uit dit huwelijk 3 kinderen:

A. HENDRIK PATER, ob. 16 Maart 1605.

gehuwd met HILLEGONDA PHILIPS VAN NAARDEN.

(Geslachtwapen: veld van sabel met 3 gouden sterren, 2 boven, 1 onder een gouden balk of gevouwen band.

Hebben gehad 5 kinderen:

B. NICOLAAS PATER, ob. te Amsterdam 20 Mei 1602.

C. ELIZABETH PATER, gehuwd met DIRK ADRIAANSZ. KAAN, hebben gehad 4 kinderen, waarvan geen den naam van den vader heeft gevoerd, maar de oudste, 1. JACOB, dien van EENHOORN heeft aangenomen, de andere dien van PATER hebben behouden; zijnde:

2. ALBERT, anno 1654 burgemeester van Amsterdam, ob. 1659.

3. ...., geh. met CORNELIS ABBA.

4. AALTJE, » » JAN DE WAAL, burgemeester te Haarlem.

b. Machteld, geb. 26 Jan. 1598, geh. 1622 met Johan Wijbrands.

c. Anna, geb. 28 Sept. 1600, ob. z. k.

d. Nicolas, geb. 22 Mei 1602, ob. 8 Sept. 1654, geh. 19 Octob. 1630 met Swana van Mastricht, geb. 8 Jan. 1615, ob. 28 Jan. 1662, hebben gehad 7 kinderen, waarvan n° 3, GERRIT PATER, geb. 1 Aug. 1639, geh. 1 Julij 1662 met CLEMENTIA PLOOS VAN AMSTEL, waarvan 1 zoon, WILLEM, ob. z. k.

e. JACOB, geb. 27 Feb. 1605, ob. z. k.

a. JOHAN PATER, geb. 4 Sept. 1595, ob. 4 Dec. 1642, (Portret anno 1626, aet. anno 31), gehuwd 4 Sept. 1625 met ANTONIA WTEWAAL. (Geslachtwapen, *wapenkaart* n° 522).

Hebben gehad 3 dochters.

1. HILLEGONDA PATER, geb. 25 Maart 1632, ob. 25 Dec. 1659, tweede echtgenoote van JOHAN VAN NELLESTEYN, geb. 1617, ob. 1677.

2. ALETTA. 3. CHRISTINA.

Uit het voormelde huwelijk.

ANTONIA JOHANNA VAN NELLESTEYN, ob. 15 Nov. 1707, gehuwd met ADRIAAN ROELANS, ob. Junij 1727, (grootvader van den raadsheer).

ELBERT PATER, 2°. gehuwd met CORNELIA VAN OUWEN.

Uit dit huwelijk 2 dochters.

A. MACHTELD PATER VAN RAVESCHOT, geh. met DIRK PLOOS VAN AMSTEL.

Hebben gehad 10 kinderen.

B. ELIZABETH PATER VAN RAVESCHOT, geh. met ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL.

Hebben gehad 3 kinderen.

Deze ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL kan dus niet dezelfde zijn als de echtgenoot van Agnes van Byler (*Kronijk*, 1852, bl. 260), ten ware hij tweemaal gehuwd zij geweest. Onder de zonen van Dirk, noch van Adriaan P. v. A., komt een Adriaan voor, maar als kleinzoons van Dirk vind ik drie Adriaan's, waarvan één gehuwd met Judith Struijck.

Betreffende het geslacht van PATER is door den heer Munnicks in eene aanteekening overgenomen hetgeen voorkomt in de *Chronijk van Holland* en bij C. Crommelin (afstammende uit dit geslacht), *Beschrijving van Amsterdam*, D. I, B. 2, Hoofdst. 15, bl. 123, ten aanzien waarvan, echter, van Spaen, *Hist. der heeren van Mynden*, bl. 100, het, ten deele, ongegronde aantoont. Munnicks voegt daarbij, dat »behalve het aangenomen wapen (h. b. omschreven), sommigen »van dit geslacht ook gevoerd hebben een schild in twee gelijke dee»len gedeeld, het bovenste azuur waarop een zilveren lelie, het on»derste zilver waarop twee roode rozen naast elkanderen, welke beide »wapens ook somtijds te zamen gevoegd zijn."

In deze M.S. genealogie loopen de PATER's voort tot in het 5de geslacht. In de vrouwelijke lijn zijn verscheidene Utrechtsche geslachten aan dat van PATER vermaagschapt, waaronder Martens, Nellesteyn, Roelans en Ant. Matthaeus, aangehaald in de *Kronijk* 1852, bl. 260 1).

---

1) JOHAN VAN NELLESTEYN was zoon van WILLEM v. N., ob. 8 Julij 1628, gehuwd met Petronella van Wijkersloot, ob. 19 Nov. 1670.
Zoon van
ZWEDER v. N. ob. 17 Oct. 1637, gehuwd met CLARA VAN LEEMPUTTE.
Deze was zuster van JAN VAN LEEMPUTTE, het wapen is n° 286 van de *Wapenkaart*, waarin het 2 en 3 kwartier is van hunne moeder ALEID VAN ZUYLEN VAN HARMELEN, verg. *Wapenkaart* n° 613.

Hetgeen van Spaen, t. a. pl., bl. 94 en 197 vermeldt, betreffende de betrekkingen van de van Leeuwen, van Brienen en Tengnagel, komt over een met de M. S. genealogie, welke voorts het navolgende heeft:

PONS JANSZ. DE WITH,	OTTO VAN LEEUWEN,
gehuwd met	gehuwd met
GEERTRUYD VAN NOORT,	MARGARETHA VAN ECK,
hebben gehad één zoon,	hebben gehad ééne dochter 1),

HENDRIK DE WITH VAN LEEUWEN, gehuwd met HERMANNA VAN LEEUWEN.
Hebben gehad één zoon en twee dochters, *a.* Cunera. *b.* Geertruid.

AARNOUT VAN LEEUWEN, gehuwd met	ANTHONIA ECK.
geb. 1555, ob. te Wijk bij Duurstede 7 September 1628. (Portret anno 1610, aet. anno 55. Wapen gekwartierd, 1 en 4 VAN LEEUWEN, 2 en 3 drie lelien van sabel op een zilver veld).	(Wapen: een haan van sabel met kam van keel op een goud veld).

Hebben gehad één zoon en vier dochters.

a. Aletta. *b.* Hermanna.
c. Barbara. *d.* Anthonia.

HENDRIK VAN LEEUWEN, gehuwd met	HELENA VAN DE POLL.
geb. 1588. (Portret 1652, aet. anno 64).	(Zie *Wapenkaart* n° 392).

Hebben gehad twee dochters.

a. Clasina, gehuwd met Roeland Roelans, overgrootvader van den raadsheer.

b. Maria, » » Laurens Schas, heer van Oudwulven.

Met deze eindigt deze mannelijke lijn van VAN LEEUWEN.

Ik zie niet uit dit alles, waar ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL, zoon van GERARD PLOOS en CATHARINA VAN LEEUWEN, zijne plaats kan vinden. Had OTTO of JAN 2) VAN LEEUWEN, met wie deze in de M.S. genealogie aanvangen; een stamverwant van wien CATHARINA afstamt? En hoe heette de vader van GERARD PLOOS?

---

1) OTTO VAN LEEUWEN had geen kinderen behalve deze dochter; de naam schijnt daarom te zijn overgegaan op zijn behuwd zoon DE WITH.

ARNOUT had uit een 2 en 3 huwelijk geen kinderen; zijne zuster CUNERA was gehuwd met JACOB VAN EWIJK en GEERTRUID met JAN TER BORCH.

2) Over JAN v. L. en zijne echtgenoot CATHARINA BORGHES DE ESSENDELLE, zie Beverwijk, *Uitnementheid des vrouwelijken geslachts*, III, bl. 49; Hoogstraten, *Alg. Woordenb.* en Kok, *Vad. Woordenb.*

In verband met dit onderwerp doet zich de vraag voor, welke verwantschap er is tusschen de onderstaande wapens, in welke men het St. Andrieskruis met blokken van keel en zilver op een goud schild vindt:

Amstel (*Wapenkaart* n° 13 en 390), 't wapen gebroken met 4 balken van Sabel.

Appelteern (n° 15), zonder de balken.

Van der Dussen (n° 149), zonder balken; 't schild gedeeld, boven goud, onder sabel.

IJsselstein (n° 263), 't gouden schild gedeeld door een breeden zwarten balk.

Benschop (n° 30) vroeger behoord hebbende tot de Heerlijkheid IJsselstein, heeft slechts één arm of balk van het kruis.

Nellesteyn (n° 357), zonder de balken.

Rayven (n° 429), zonder de balken; één arm, gelijk Benschop.

Snellenburg (n° 462), één arm, gelijk Benschop; het schild gedeeld als in n° 263.

Zas (n° 601), één arm, gelijk Benschop, met de 4 balken van Sabel, gelijk Amstel.

8 Vergadering. 23 April 1853.

Bibliotheek. Verbaal van de extraordinaris ambassadeurs bij de kroon van Zweden, 1640. *Platte grond van het dorp de Rijp door J. Leeghwater. Oudheidkundige opgravingen in het Gooiland. Korte geschiedenis der bisschoppen van Utrecht. Charlemagne ou l'église délivrée.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer J. J. van Vollenhoven, te Utrecht.

Beiträge zur Geschichte der remonstrantisch-reformirten Gemeinde in Friedrichstadt, von J. J. van Vollenhoven. Friedrichstadt, 1849. (Niet in den handel).

Charte von Friedrichstadt, 1851.

Van den heer jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Utrecht.

L'amiral Gaspard de Coligny. Testament olographe (1569) *d'après la minute originale conservée aux manuscrits de la biblio-*

thèque impériale. Notice et fac-simile. Extrait du bulletin de de la société de l'histoire du protestantisme français. Paris, 1853.

De voorzitter deelt aan de leden mede het overlijden van jhr. G. J. Beeldsnijder van Voshol op den 19 April 1853. Den 27 Mei 1848 tot werkend lid des Genootschaps benoemd, heeft hij zich steeds als een der ijverigste voorstanders dier inrigting doen kennen, door zijne rijke verzameling van handschriften ten haren dienste te stellen, waardoor vele zeer belangrijke stukken en brieven opvolgelijk in de *Kronijken* van het Genootschap het licht hebben gezien. Door de mededeeling daarvan heeft de heer B. voorzeker het doel des Genootschaps op eene beduidende wijze bevorderd, zoodat zijn overlijden daarom teregt een verlies mag genoemd worden.

Verbaal van de heeren Willem Boreel, Aalbert Vonck en Epeus van Aylva tot Yellum, extraordinares ambassadeurs bij de kroon van Zweden, 1640. Dit handschrift, ter tafel gebragt door jhr. J. Ortt van Schonauwen, wordt gesteld in handen van den hoogleeraar G. W. Vreede, te Utrecht, met verzoek om deswege verslag uit te brengen.

Door den heer Ortt van Schonauwen wordt tevens aan de leden vertoond eenen:

Platten grond op perkament van het dorp de Rijp, geteekend door J. Leeghwater, 1618.

Oudheidkundige opgravingen in Gooiland. De heer mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem vertoont eene verzameling van steenen, afkomstig uit de zoogenaamde steenperiode, en deelt daaromtrent het volgende mede:

»Sedert ongeveer drie jaren werd de grond omgezonken aan de zuiderhelling van de zoogenaamde Gooische heuvels, op ruim een kwartier uurs ten noorden van het dorp Maartensdijk, even onder Gooiland. Deze plek gronds, van ouds bekend onder den naam van het Gooische bosch, scheen mij toe, wegens hare hooge ligging en steenachtigen aard welligt iets belangrijks te kunnen bevatten, ook omdat het lager liggende

land, waar nu het dorp Maartensdijk met zijne bouw- en weilanden is gelegen, in overoude tijden zonder twijfel niets dan moeras en hoog veen bevatte. Bij het omzinken van den grond werd dezen winter aldaar eene soort van vierkante bevloeringen gevonden, bestaande uit- en aan drie zijden omzet met grootere of kleinere, meer of min platte veldsteenen, die duidelijk blijken oorspronkelijk in den grond ingegraven te zijn. Deze bevloeringen hebben allen p. m. de breedte en diepte van eene Ned. el en worden tegenwoordig op 3 à 4 palmen onder den grond gevonden. Op deze vloeren bevindt zich gewoonlijk eene hoeveelheid asch en houtskolen, waar tusschen eenige steenen gereedschappen, wiggen, pijlpunten enz., alsmede verbrande beenderen, gevonden worden. Oogenschijnlijk zijn het stookplaatsen der overoude bewoners dezes lands geweest. Somtijds worden de steenen, wiggen enz. gevonden onder een platten steen voor aan den vloer. Bij eene dezer stookplaatsen zag men op eene halve el afstands een dikken overeindstaanden steen, klaarblijkelijk gediend hebbende tot hakblok of zitplaats. De steenen voorwerpen zijn meestal zeer ruw en weinig bewerkt. Er zijn gevonden niet alleen de kleinste soort van pijlpuntjes, maar ook wiggen ter lengte van 21 Ned. duimen. Eenigen daarvan gelijken naar de klaauwbijteltjes der smeden. Een groot gedeelte draagt blijken van in het vuur geweest te zijn en had bij het vinden nog eene sterke brandlucht. Zij zijn blijkbaar genomen uit de steenen, die de grond opleverde, meest van sieniet en kwartsiet. Voor zooverre mij bekend is, zijn er nu reeds vijf of zes van zulke stookplaatsen gevonden, behalve eenigen die in vorige jaren op hetzelfde stuk gronds, wegens de onbekendheid van den arbeider met de merkwaardigheid dier voorwerpen, zijn vergraven.

Zij liggen gemiddeld op 20—30 ellen afstands van elkander, en reeds meent men de sporen van nog meerderen te ontdekken. Het schijnt dus, dat er in vooroude tijden te dier plaatse eene verzameling van hutten of woonplaatsen bestaan heeft, waartoe de verhevenheid van den grond zeer geschikt was.

Een nader berigt wordt dienaangaande te gemoet gezien van den heer L. J. F. Janssen, conservator van 's Rijks museum van oudheden te Leiden, die zelf herhaalde malen ter plaatse is geweest en het grootste gedeelte der gevonden voorwerpen voor het museum heeft bekomen. Eenigen daarvan zijn echter door mij aan de verzameling van het Utrechtsch Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen afgestaan.

Korte geschiedenis der bisschoppen van Utrecht. De heer mr. J. A. Grothe brengt ter tafel een handschrift, getiteld: *Rolle en korte history van de bisschoppen van Utrecht*, opgesteld door Pieter Cornelisz. van Bokkenbergh en uit het latijn in het nederduitsch overgezet door Engelbertus van Engelen, doctor in de medicijnen, 1722. Deze vertaling is nog voorzien van bijvoegsels, zoo tot de bisschoppen, als tot de stad van Utrecht, betrekkelijk.

Charlemagne ou l'église délivrée. Als eene autographische merkwaardigheid wordt door den heer jhr. C. A. Rethaan Macaré vertoond een exemplaar van het bovengemelde werk van Lucien Bonaparte, dat blijkens eene daarin voorkomende aanteekening van den prins, bestemd was »*aux corrections pour les nouvelles editions*", en werkelijk met diens correctien voorzien is.

9. Vergadering. 7 Mei 1853.

Bibliotheek. Instructie voor eenige schepen. Verhaal van het beleg en de bemagtiging van Malacca. Journaal gehouden te Batavia door den directeur generaal Ph. Zwart, 1636.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer dr. M. J. Noordewier, te Assen.

Nederduitsche Regtsoudheden door dr. M. J. Noorderwier. Utrecht, 1853. Opgedragen aan het Historisch Genootschap te Utrecht.

Het bestuur verzocht zijnde om een der leden van het Genootschap uittenoodigen tot het geven van een kort overzigt van dit verdienstelijk werk, benoemt daartoe den heer mr. J. C. Voorduin, die deze taak bereidwillig op zich neemt.

Van den heer H. Q. Janssen, te Vrouwepolder.

1°. Een afdruk van een stukje door hem geplaatst in *Zeeland*, jaarboekje voor 1853, als bijvoegsel tot zijn werk *St. Anna ter Muiden*.

2°. Namens dr. H. A. Callenfels, te Oostbrug, een afdruk in zwart lak van een koperen wapenstempel, in de maand Mei 1852 te Sluis onder den grond gevonden, waarvan de ontcijfering van het randschrift aan de geleerden in Utrecht wordt aanbevolen.

Wordt gesteld in handen van den heer jhr. Rethaan Maccaré om deswege verslag uit te brengen.

Règlement de la Société libre d'émulation fondée le 29 *Avril* 1779 *par le prince-évèque de Liége*, *Charles de Velbruck*, *pour l'encouragement des lettres, des sciences et des arts.* Liége, 1853.

Van *La Société Archéologique de Namur.*

Rapport sur la situation de la société en 1852.

Instructie voor de schepen Banda, *Nieuw Zeeland*, *Prins Willem*, *Zutphen*, *'s Hertogenbosch en het schip Egmont.* Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep, uit hetzelfde handschrift waaruit deze reeds vele andere belangrijke stukken heeft getrokken.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

De heer Leupe berigt mede, dat hij onlangs in het bezit is gesteld van een »sommier verhael vant belegh ende bemachtigen der wijde vermaerde stercke stadt Malakka, (zie *Kronijk* 8. Jaargang, bl. 188), onder de regeringh van d'ed. heer Antonis van Diemen, gouverneur generael van de Nederlantse staedt Orienten;" welk stuk kort na het veroveren dier stad opgemaakt en gezonden werd aan den president wegens de Nederl. O.-I. Comp. in Persië.

Wordt voorts door den voormelden heer medegedeeld:

Journaal gehouden op Battavia bij den directeur generaal Ph. Lucasz., Januarij 1636.

5 Ditto vertreckt de heer Brouwer met de scheepen Amsterdam, Wesel, Nassouw, Hollandia, Mastricht ende Nieuw Hoorn naer de cabo de Bona Esperance, omme aldaer voorts te varen naer t vaderlant in comp. van Fr. Hendrick, dat mede van hier over de quartieren van Persia ende Suratte (om aldaer de scheepen Amboina ende s'Gravenhage in te nemen), derwaerts gedestineert is te seylen, ende sullen de ingeladen goederen van voors. twee scheepen aen de cabo de Bona Esperance gelost ende over gemelte retourscheepen gereparteert werden, waernaer gemelte twee scheepen wederom sullen herwaerts comen, gelijck sulcx den heer van Ommeren expresselijck bij instructie is gelast, de cargasoenen van de voorn. ses scheepen monteren, sijn gemant ende geprovideert als volcht:

Amsterd..	*f* 159,826 : 7 : 6	gemant	coppen	119	ende alle voor thien maenden gevictualieert.
Wesel.....	- 210,975 : 2 : 11	»	»	142	
Hollandia.	- 183,937 : 10 : 6	»	»	154	
Nassauw..	- 154,234 : 3 : 3	»	»	158	
Mastricht.	- 136,413 : 10 : 11	»	»	127	
N. Hoorn.	- 140,193 : 2 : 12	»	»	127	
Somma	*f* 985,580 : 2 : 12.		Coppen	827.	

6 Ditto sijn conform t'goetvinden met d'heer Brouwer, soo ter respecte van sijn vertreck als de successie van den nieuwen generael, alle de Nederlantsche delinquanten ende anderen naer voorgaende, soo schriftelijcke als mondelinge supplicatien, haere relaxatie geaccordeert ende op heden uit de ketting geslagen, uytgesondert twee persoonen, die alvoorens cautie de restituendo moeten stellen voort geene de comp. wegen hare gepleegde ongetrouwichheyt heeft moeten betalen.

Op dato den commandeur Gerrit Thomas Pool ende den commissaris Steven Barentsz. van Martapoura met Seel[d]. ende de Fortuyn gearriveert sijnde, werden datelijck door ordre van d'heer generael ende raden van India, met voors. Zeel[d]. wederom aff-

gevaerdicht, omme de retourvloote van d'heer Brouwer aenwende, hare ingeladen peper, sijnde 310⅝ picol, over te scheepen, als oock, om sijn ed. ter handt te stellen de becomen advysen van Martapoura's negotie ende de brieven van de coningen van Bansermasing ende Coete.

8 Ditto arriveert alhier wt t'vaerwater van Malacca t'jacht Nassau, met brieven van den comm. Cooper in dato 16 Dec. passato, adviseert dat sich van verscheyde nootlyckheden, soo touwen, timmermans gereetschappen als andersints in de vloote ontbloot vindende, daer door als om volgende redenen genootsaeckt wierden t'jacht voors. aff te steecken ende herwaerts te senden.

Dat op 25 gl. (Nov.) pas°. geresconteert hadde de coninckliјcke armade van Atchin, bestaende in 90 seylen, daer onder 21 met marsseyls, comende van Pahan, Bintam ende omleggende quartieren, welcke plaetsen alle door voors. armade affgeloopen ende geruineert waren, hebbende veel gevangenen. Ende was dese armade, comende van Atchin, onse jachten gepasseert sonder van deselve vernomen te sijn tot des comm. Copers groote verwonderinge. Voorn. Coper hadde gaerne gesien dat den Panghlima, hooft van meergemelte armade, hadde willen resolveeren met onse hulpe Malacca vijantlijck aen te tasten, waertoe hem aengepresenteert hadde, de Nederlantse vloot bij een te doen comen, ende om naerder secours naer Battavia te schrijven, hadde den Panghlima mede geinformeert van Malacca's sobere constitutie ende gebreck van rijs in de selve stadt, alle welcke aenradinge den Panghlima niet en hadt connen bewegen om sijn macht tegen Malacca te gebruycken, excuseerende geenen last daer toe voor dees tijt van sijnen coninck te hebben, ende dat soo grooten saecke over sich selff niet en dorfde nemen, maer is geseyde armade naer twee dagen verblijvens naer Atchin vertrocken. Naerderhant den 29 Nov. bij Carimon bejegende t'schip Lonnen, comende van Malacca, segge Maccau, tot sinckens toe geladen met Portugese onser vijanden goederen, stellende sijnen cours naer Malacca.

Den voorn. commandeur beclaecht sich seer ernstelijck, dat geen order en hadde om onser vijanden goederen ende persoonen wt gemelte Londen te lichten, ende despereert voorder van eenige prinsen meer te becomen; alsoo meynt dat met dit schip alles wt Maccau is gevoert, dat van daer dese jare stont te comen.

14 Ditto arriveert alhier wt de straet Sunda d'heer Jan van der Burch, nevens de gedeputeerdens wt den achtbaren raet van justitie des casteels Battavia per t'schip Amelia, daer mede op 5 deser verseylt waren, in comp. van als doen vertreckende retourscheepen, soo tot de monsteringe ende visitatie, als mede omme t'volck op de geheele vloote varende te doen sweeren ende yder int particulier te doen teeckenen, van achter Engelant om naer Nederlant sonder eenige oppositie hunne reys te bevoorderen.

15 Ditto vertreckt t'jacht Cleen Nassauw over Jamby naer Malaccas vaerwater, om aldaer de besettinge onder den commandeur Cooper te verstercken, geprovideert wesende ten behoeve van 21 persoonen voor 6/m boven de provisie ende nootlijckheden, soo gemelte Cooper op sijnen gedanen eysch werden gesonden, waermede voornoemde Cooper sijne gegeven successive advysen niet alleen worden gereschribeert, maer oock op nieuw belast ende aengeschreven, namentlijck dat den persoon van Orlando Tibault jonchst met de prinses Maria ende Malacca uyt t'voors. vaerwater als hooft derselver hier wel aengekomen, wederom derwaerts seynden, als vice-commandeur ende tweede persoon van de voors. vloote; item dat gecommitteert is volgens sijne acte, omme van den commandeur Cooper te vervoorderen den eedt van getrouwicheyt aen den nieuwen generael van Diemen, sulcx oock belast wert, dat alle schippers, coopluyden, minder officieren, soldaten ende bootsgesellen op de voors. vloote varende, gelijcken eedt van getrouwicheyt aen haren commandeur sullen presteren.

Dat d'Engelsche scheepen met Portugese goederen geladen, die naer dese mochte comen te beyegenen, als noch ende tot naerder ordere der heeren meesters ongemolesteert sal passeeren

laten, ten ware deselve Engelsche mochte onderstaen eenich vijants vaertuych te willen protegeeren, t'sij onder wat protest sulcx mocht wesen, als seylende in comp. van een Engels schip, off dat eenige Engelse op onser vijanden vaertuych overgeset hadden, schoon oock een Engelse vlagge mochten laten wayen; in welcke gevalle voors. vaertuychen sal aenslaen, sonder de Engelse eenich respect te dragen, alleen latende deselve Engelse onbeschadicht ende welgetracteert blijven, dat oock alle Portugesen ende Spaniaerden, die in voegen als vooren becomt, in goede verseeckeringe naer Batavia sal opseynden, oft soo daer mede mocht verlegen sijn, buyten boort setten, omme een schrick wegen de soodanige protexcie te veroorsaecken, mits een ofte twee van de geringste vrij gevende om de tijding in Malacca te brengen.

Met voorn. Cleen Nassauw dat geordonneert is de bhare van Jamby aen te doen, wert C. van Houten belast, dat aen den coninck van Palembam remonstreren sal, de ontijdige procedures, aen de coopluyden van Batavia, die aldaer comen om te handelen, nu eenigen tijt herwaerts gepleecht, ende dien volgens versoecken dat haer alsulcken recht ende libertijt in materie van handel mach wedervaren als alle andere natien geschiet, omme de vruntschap tusschen Batavia ende Palimbam te doen continueren.

17 Ditto arriveert alhier van Bantam den commandeur Pool met Seel^d^., rapporteerende dat sijn in hebbende peper int schip Nieuhoorn overgescheept ende de vloote voor Bantam tot desselfs besettinge in goede ordre ende met behoorlijcke instructie, tot continuatie van dien noodich gelaten hadde, oock overlevrende de medegebrachte missive enz. van Martapoura, die de ed. heer Brouwer sijn ter hant gestelt geweest om sijn ed. noch te dienen tot advys. Eerstelijck bijt schrijven van den oppercoopman Geleynsz. 1) verstaen, dat den Baniarmassingsen

1) Wollebrandt Geleinsz. de Jongh, werd later raad van Indië en president wegens de O.-I. Compagnie in Persië, hij kwam in het vaderland terug in 1648, vestigde zich met der woon te Alkmaar, waar hij geboren was, en stierf aldaar in hoogen ouderdom.

coninck tot der Nederlanderen t'enemael genegen blijft ende daerom geen difficulteyt int gemaeckte contract te maecken hebben, te meer dewijle hij de heer generael voor sijn broeder verclaert ende de Engelse int geheel noch ten deele negotie des pepers licentieeren wil, niettegenstaende hare menichvuldige solicitatien, giften ende geschencken derhalven aengel^{t}.

Dat mede sijne ondersaten bij publicque wtroepinge hadde geinterdiceert egeene cleeden noch gelt van de Engelse op leeverantie van peeper te aenvaerden, ende die alreets iets mochten hebben ontfangen, dat sulcx d'Engelsen in contant souden restitueeren ende den gehandelden peper aen den Nederlanderen te leveren, dat oock al 2 a 3 persoonen, die sijn may^{ts}. verbot naerderhant onder stonden te contramineeren, anderen ten exempel hadde doen straffen.

De Engelse hare verrigten in Martapoura was van cleene consideratien, hadden omtrent 5 a 6 lasten peper ende partye besaer steenen in voorraet, ende stont geschapen, soo niet tijdelijck werden gesecondeert, dat tot verval van hare gastos, eenige hunner genegotieerde waren souden moeten vercoopen; de missiven van de respectieve coningen van Baniaermassing ende Coete die sich de croone van Baniaermassing, als meer maels aengetoogen heeft onderworpen, daer van luyden de translaten van woorde tot woorde als volcht.

Missive van den coninck van Baniarmassing aen d'heer generael Henrick Brouwer geschreven.

Ued. missive gesonden pr. Steven Barentsz., tracteerende wegens de negotie, aliantie ende correspondentie met mij t'onderhouden, hebbe wel ontfangen ende is ons opt hoogsten aengenaem geweest; wij hebben de gemelte missive naer onse usantie met behoorijcke solemniteyten ende groote vreuchde met cleen ende groot hans ingehaelt; ons was wonder aengenaem de goede eendrachticheyt met Batavia, alsoo beyde onse plaets bij ued. als een lichaem gehouden worden; wij vertrouwen dat Martapoura ende Batavia eeuwichlijck in sulcken staet

sullen continueeren; de 4. ن rs. die ued. mij op schult hebt gedaen, hebbe wel ontfangen, ende oock wederom aen Steven Barentsz. voornoemt ten vollen voldaen.

Noopende de Javanen ende Maccassaren, dat wij haer in Martapoura genen handel souden toestaen, dat hebben wij alsoo geresolveert naer te comen, doch sij luyden onse correspondentie ende contracten bemerckende, blijven van selffs achter ende t'eenemael van daen, ende sijn daer door mijne vijanden geworden, daerom als ued. verstaet dat Martapoura van de Javanen ende Macassaren eenigen aenstoot soude mogen lijden, gelieve ons dan naer behooren vlijtichlijck te assisteeren.

Ued. schenckagie aen mij gesonden, bestaende in twee ijsere stucken, boscruyt, cogels ende haer toebehooren, sijn mij aengenaem, daervoor ick ued. bedancke; den commandeur die ued. aen mij hadde geleent heeft mijn begeeren volbracht, soo dat Coete mij onderdanich is geworden, dan Passir onder den coninck van Maccasser sorteerende is hertneckich gebleven, seggende dat geen coninck van Martapoura noch Nederlanders begeerde te gehoorsamen, daerover den gemelte commandeur resolveerde Passir te verdistrueren ende te plonderen, gelijck oock geeffectueert is, evenwel resteert er op onse Indische maniere noch iets te doen, derhalve versoecken, dat den meergemelte commandeur mij andermael mach toegesonden werden, als te weten, met een schip ende vier fregatten; gedaen hebbende sal ick den commandeur wederom aen ued. seynden ende ons contract sal bij ons altijt onderhouden werden, ende van valeur blijven etc.

Missive ende vrundelijcke groete van den coninck van Coete genaemt Pangeram, Ady Pati Cinom Pansgy Amodappa Ingh Martapoura, aen den heer generael Henrick Brouwer, wegens den staet der vereenigde Nederlanden in Orienten, residerende tot Batavia.

Dat ued. uwen capiteyn Laut[1]) aen mijn hebt gesonden, is

1) Opperhoofd ter zee.

te sijner tijt wel ende behoorlijck bij ons gearriveert, den welcken segt gelast te sijn ons met de Nederlanders den coninck van Baniarmassing ende mij te vereenigen, dat, mijns beduunckens, niet buyten de behoorlijcke limiten geprocedeert en is, derhalven ben ick daer wel in te vreden, ende ten anderen de Javanen ende Maccassaren haere negotie in mijn lant te verbieden, doch versoeck ten regarde dat mijn plaets cleen ende niet veel vermogende is, ued. assistentie, die mij in alle tegenspoet gelieve te verseeckeren sonder naerlaten, op dat mij daer op mach verlaten ende blijft gegroet.

Ult°. ditto comt hier van Japan recht door t schip Wassenaer bij den president Coeckeb., op ultimo December passato van daer herwaerts gesonden met een cargasoen van *f* 65059 : 18 : 2 wt de missive ende bij gevoegde papieren des gemelten presidents, sijn mede op ultimo December 1635 gedateert, vernemen hoe der selver successivelijck naer Tayouan hadde affgezonden, Veenhuysen ende Grol, namentlijck den 19 Nov. pass. t'jacht Veenhuysen met een cargasoen van *f* 345622 : 10 : 10, den 18 Dec. daerna t'schip Grol met een cargasoen van . . . . - 285801 : 13 : 4, bestaende meest in schuyt ende somma silver, beloopt te samen . . . . *f* 631423 : 13 : 4.

Eenige dagen naer het depecheeren van voors. twee scheepen naer Tayouan hadde den ed. Couckebacker met den coopman Caron, sich met een eerlijcke schenckagie naer Nangasaque getransporteert, om de gouverneurs van Nangasaque, die voornemens waren int cort naer Jedo te vertrecken, niet alleen te congratuleeren nevens geluckwensing op desselffs aen te nemen voiagie, maer oock des comp. saecken op het bondigste door haer en mondeling favorabel rapport in de goede gratie van sijn may^{t}. te recommanderen. Naer dat de voors. schenckagien bij haere hoogheden met danckbaerheyt geaccepteert waeren, seide eene van de selve gouverneurs generael Findadonne, die het woort voerde, dat dit jaer int vercoopen van de Nederlantsche sijden veel misverstanden gepleegt waeren, die ge-

schapen stonden dat tot prejuditie der Nederlantsche comp. ende haren handel strecken souden, met voorder verclaringe, dat d'onse niet wel en waeren bedacht, alteveel seffens te willen gaudeeren, d'onsen aenradende de proffijten op de coopmanschappen al soetiens ende sachtiens, met niet al te groote gewin te trecken, als wanneer des compagnies handel in Japan soude bestendich ende gevest blijven, daer bijvoegende dat niet dienen te trachten, gelijck veele doen, om 50 jae 100 ten 100 te proffiteeren, welckers trafficque halff affgesneden ende tot niet gedaen wierde, daer ter contrarie die sich met 20 per-cento genoecht houden, (door continuatie harer commertie), meer avanceeren ende blijven negotieeren, ons op soodanige wijse aenmaenende mede te doen, ende ons insonderheyt te wachten, dat de keyserlijcke placcaten niet contrarieeren.

t'Geene gemelte gouverneurs hier concluderen wilden staet insgelijcks te bespeuren, namentlijck, dat wij voor de Japanders behoorden te varen, of ten minste haer de helft van onse winste te laten genieten. Voornoemde Nangasaquse gouverneurs met d'onse verder in discours comende, vraechden hoe het bij quam, dat wij jegenwoordich bij voorleden tijden, soo menichvuldige coopmanschappen in Japan brachten, ende offte sulcx continueeren souden, waerop door d'onse geantwoort wiert, t'selve te resulteeren wt den vryen Chinesen handel ende den opulenten toevoer van alderhande dienstige waren in Tayouan, dat oock soo lang den vrede duert, ende de roovers sulcx niet beletten, meer ende meer toenemen ende continueeren soude, echter bleven sij van soodanich verstandt, dat wij de coopluyden in see haer goedt ontnemende ofte roovende, ende die in Japan te vercoopen brachten, ende sulcx missende (soo gemelte heeren discoureerden) quamen wij daer met ledige scheepen, doch in gevallen sij vernamen, dat wij coopluyden waren ende onse goederen die wij in Japan brachten selffs opcochten, soo soude haere gemoederen oock tegen ons ten beste veranderen.

Om den Portugees te ondertasten wat souden willen verdragen, om den handel van Japan te blijven genieten, soo had-

den gemelte gouverneurs ende de groote van Nangasaque beslooten, gelijck oock effect gesorteert heeft, verscheide spions wt te setten, ende aen eenige principale Portugesen te seynden om haer intentie te vernemen, die aen deselve rapporteerden secretelijck verstaen te hebben, hoe de regenten van meeninge waren, de Portugeesen in Nangasaque te belasten, dat haeren baert ende haer souden moeten affscheeren ende hun als de Japanders voortaen habitueeren, waer op de Portugesen grootelijcx gealtereert, verwondert ende bedroeft sijnde, echter geantwoort hadden t'selve noch liever naer te comen als Japan te moeten abandonneeren.

Hier op wiert bij den Japanderen wijders voorgeslagen, off men de Portugesen die in Japan quamen ten laste leyde te renegeeren, ende het christelijck geloove te versaecken off dien handel dan niet naerlaten souden, waerover bij alle die daer inde vergaderinge present waeren, gesusteneert wert, dat liever den Japansche handel souden staecken; dus vreemt gaen den Japanderen tegens de vreemdelingen, met bijnae ondragelijcke proceduren ende sal daer extraordinaire patientie moeten worden gepleecht, om dien handel te blijven gaudeeren.

Door het gestadich aenhoudende ernstich versoeck van de regenten in Firando, soo sijn d'onse genoechsaem gedwongen geweest al wederom voor reeckeninge van haren heere Figiensamma aen te nemen vijff duysent taylen silver, om die met onse scheepen op desselfs risico van Japan naer Tayouan te voeren, daer in stuck wercken &c., te besteden, ende de retouren hem wederom in Tayouan toe te brengen, niettegenstaende d'onse sulcx met alle beleeftheyt ende ernst hebben getracht te excuseeren.

11 February arriveert alhier een joncke volladen, comende uyt China van den coopman Hambouan, medebrengende schrijven van den gouverneur Hans Putmans in dato 15 Januarij passato, waer wij bij vernemen, hoe dat den 6 December lestleeden aldaer in Tayouan waren aengecomen de twee lang verwachte sijde joncken, hebbende in Tayouan aengebracht een

cargasoen van 444 picol witte rouwe sijde, 115 schuytiens gout ende goede partye stoffen &c., sulcx dat alleen dese ende de waren, door d'eerste sijde jonck aengebracht, incoops comen te costen ruym 217 ☉ realen van achten.

Naer t'seggen van de coopluyden, per voors. joncken aldaer aengecomen, lach in Anhij op haer vertreck van daer noch gereet over de 500 picol rouwe witte sijde, die oock naer Tayouan te volgen stont, doch wiert dese zijde door Iquam wat opgehouden in faveur van Jocksum, anachoda (schipper) van voors. costelijcke sijdejonck, waeraen Iquam een merckelijcke somme ten achteren was, hoopende door dese ophoudinge, dat den geseyde Jocksum sijn cargasoen ende sijde te lichter sal hebben connen benificieeren, ende met het retour des te spoediger wederom in China sal hebben connen comen, om des te eer aent innen van sijne schult te geraecken, t welck echter groot misnoegen aen diverse coopluyden hadde gegeven, die hun wellicht aen meerder, tot redres van Iquams quade procedures, souden redresseeren.

Bovendien was op 8 January passato noch een jonck wt China in Tayouan gearriveert met 60 picol sijde witte, 13 dito geele, 550 tayl swaerte gout, goede partye stoffen ende 370 picol poyersuycker, welcke jonck seeckerlijck rapporteerde, dat noch een jonck met 300 a 400 picol rouwe sijde in corte volgen soude.

Op den 23 November passato hadde den heer Putmans den geproiecteerden tocht eerstelijck op Mattouw met 500 blancke coppen doen bij der hant nemen, ende desselven daegs met sonnen onderganck t'gewenste succes aldaer sulcx getroffen, dat d'onse gemelte vleck met weynich resistentie in haer gewelt bequamen, sonder een man verlies oft verseert van onse sijde; 26 persoonen van de haren sijn in den aenval gebleven, ende door de Zincanders, die hun nevens ons hadden vervoecht ende op die van Mattauw ten hoochste verbittert waren, doot geslagen; de voordere inwoonders namen gelijckelijck de vlucht, verlatende, vermits op t'onversienste wierden

aengetast, alles wat eenichsints hadden, soo dat d'onse alle de wooningen des voors. dorps, staende rontsomme in de Pinang ende Clapperboomen, des anderen daegs naer de victorie tot in den gront hebben afgebrant ende gedistrueert, doch is de plantagie verschoont ende geexcuseert.

Weynich dagen daer naer, op den 28 ditto, is gevolcht, dat twee van de outste ofte oversten van Matouw, representeerende deselver plaets, alvoorens sauvegarde hier toe verleent, nevens eenige Zincanders ende Soulangers met domine Junius voor d'onse int fort Zeelandia verscheenen, bekennende seer demoedelijck haere voor desen begane fauten, versoeckende des niet te min onder onse gehoorsaemheyt met submissie, in voegen ende manieren hun de Sincanders aen des Nederlantse staet hebben verplicht, te mogen aengenomen werden, dienvolgende d'onse de naervolgende articulen bij forme van accoort hun voorgestelt hebben, die deselve aenvaert ende belooft hebben de gemeynte van Mattouw voor te dragen, waer naer op den 3 Dec. daer aen wederkeerden met meerder getal van persoonen, verclarende gemelte articulen te willen houden voor geconfirmeert, in teecken van dien overleeverende verscheyde jonge pinanghen clappesboomkens in de aerde geplant, daer mede te kennen gevende, dat sij haer lant ende vruchten van dien aen den staet der Vereenichde Nederlanden cedeerden, weshalve t'selve in d'omliggende dorpen geproclameert ende geaffigeert is, luydende van woordt tot woorde als volcht:

Accoort, getroffen tusschen de ed. heer gouverneur Hans Putmans ende den raet van t'fort Zeelandia op Tayouan, wegens de Nederlantsche vereenichde O.-I. comp. ter eenre, ende de gecommitteerde overste van t'groot dorp Mattauw wegens de gantsche gemeente van voorn. dorp ter anderen sijden.

Eerstelijck belooven wij Tavooris, Tunchuy, Tulologh, ende Tidares, wt den naem ende van wegen de gantsche gemeente van ons dorp Mataaw, dat wij alle de hooffden ende andere

gebeentes van de gemassacreerde Nederlanders, die wij volgens onse costuyme te pronck plachten te dragen ende noch bij ons mochten berusten, door het gantsche dorp onder een yder sullen doen opsamelen ende wederom met d'eerste gelegentheyt in Sincan aen d°. Junio leveren, mitsgaders alle de musquetten ende voorder geweer, als cleedinge, soo ende sulcx al t'selve onder ons soude mogen bevonden worden.

Ten anderen soo geven wij met dese overgeleverde clappes ende pinangh boomkens in d'aerde geplant, te verstaen, dat wij transporteeren ende opgedragen volcomentlijck ende in allen deelen aen de Ho. Mo. heeren staten generael van de Vereenichde Nederlantse provintien alle sulcke pretentien ende eygendommen, als wij wegens onse vooronders ende het besith, dat wij jegenwoordich int dorp Mattauw ende ten platte lande daer omtrent gelegen, sijn hebbende, soo verre onse jurisdictie van t'oosten tot aen t'geberchte ten westen tot aen de zee, ende het noorden ende suyden, soo verre als ons commandement is streckende, soude mogen geerft ofte dus lang in eygendom door t'besith volgens aller volckeren recht verkreegen hebben.

Ten derden, dat wij om geenderhande oorsaecken naer desen meer eenige wapenen tegen de Hollantse natie, haere bontgenooten ofte geallieerde vrunden bij der hant sullen neemen, maer ter contrarie bovengemelte Ho. Mo. heeren staten generael erkennen, respecteeren, gehoorsamen ende houden voor onse beschermheeren, onder wien ons gaerne ende gewillich submitteeren; tot welcken eynde ende om dat alles met des te beter ordre souden mogen toegaen, belooven wij mede te gehoorsamen ende naer te comen allen t'geene ons de vier opperhooffden (die d'heer gouverneur sal gelieven daer toe uyt een dubbelt getal van onse outste te committeeren ende stellen), in billickheyt gelasten, commandeeren ende bevelen. Item dat geduerichlijck een prinse vlaggetien op een van onse vier principale kercken, drie maenden om drie maenden sullen, laten wayen, alwaer oock, soo daer iets remarquabels voorvalt, sulcx

dat onse outsten ofte opperhoofden vant dorp mosten te samen comen, de vergaderinge sullen houden.

Ten vierden, dat soo wanneer d'heer gouverneur met eenige andere dorpen ofte inwoonders deses lants comt in oorloge te vervallen, ons altijt willich ende bereyt sullen laten vinden, om die nevens de Nederlantse natie te beoorlogen ende vermeesteren, waer tegen weder de Nederlantse natie, (mits dat d'oorloge in redenen bestaet ende deselve met kennis van d'heer gouverneur wert beslooten bij der hant te nemen) sal gehouden wesen, ons naer vermogen in aller billickheyt te assisteeren ende helpen, voor soo veel des comp. constitutie wil toelaten.

Ten vijfden, dat wij alle Chineesen, die in Wankan ofte elders kalck branden, als die het platte lant om haere negotie in herte vellen exerceeren, nootwendich moeten gebruycken, vreyelijck, sonder eenige verhindering ofte overlast hun aen te doen, overal sullen laten passeeren ende repasseeren, daer ende ter plaetsen daert hun belieft, sonder nochtans eenige Chineese roovers, verloopene Nederlanders ofte hunne slaven op te houden of huysvestinge te verleenen, maer ter contrarie datelijck naer gedane requisitie deselve sullen wedergeven ofte selffs aen 't casteel brengen.

Ten sesten, dat soo wanneer ons den prinsen stock bij den deurwaerder t'sij aen iemant particulier ofte wel een meerder getal vertoont wert, datelijck in Sincan ofte aen het casteel (om eenige saecken te verantwoorden, ofte wel andersints gebruyckt te werden) te compareeren, t'selve datelijck sullen naercomen ende obedieren.

Ten sevende ende jonghste, dat wij tot erkentenisse van onse misdaet, int massacreeren van de Nederlanders begaen, op den selven dach dat sulcx geschiet is, alle jaren een grooten sooch ende beer aent fort bij den gouverneur sullen brengen, waervoor sijne ed. tot onderhoudinge van vrientschap ons weder sal vereeren met vier prinse vlaggetiens of vaendeltiens.

In t fort Seelandia ady 18 Dec. 1635, ende was onderteekent: H. Putmans.

De saecken met die van Mattauw dus verre gebracht sijnde, soo heeft den gouverneur Putmans oock naerderhant den 25 Dec. met 500 blancke coppen, daer beneffens 4 a 500 soo Sincanders als andere van omleggende dorpen, de plaetse van Taccarejangh cloeckelijck doen aentasten, daer van d'inwoonderen seer haestelijck mede de vlucht namen, soo dat d'onse niet meer dan 9 hooffden van deselve bequamen, alles achterlatende; dat tot buyt wierde gegeven, waer naer alle de huysinge gene exempt, die t'meerendeel vol padij lagen, in den gront ende tot assche sijn verbrant.

Voors. dorp Taccarejangh, sijnde gelegen 12 a 13 mijlen Z.-O. van Tayouan te landewaert, is, naer t seggen der Chinesen ende Sincanders, het grootste van desselffs naerbuerige vlecken int stroopen ende rooven vermaert, excuseerende niemant, maer alle, die daer stranden ende eenigsints becomen conde, vermoordende.

Ende om alles tot een goet effect te brengen, soo is lestelijck den tocht op Zoulang met een bestante macht den 8 Januarij passato oock gedenvaert, sijnde t'volck ofte ingesetenen van dien op d'onse haer aencomste aldaer mede voortvluchtich, haere woningen met den aencleve van dien t'eenemael abandonneerende, wtgesondert eenige (hebbende tot de moorderije aen de Nederlanders, Godt betert, gepleecht niet handadich geweest), die te voorschijn ende met d'onse niet alleen in gespreck, maer oock in verdrach van vreede, in voegen ende manieren als die van Mattauw aengegaen quamen, daerenbouen opt begeeren van d'onse overleeverende seven van de delinquanten, daer onder den overste vant dorp ende principale aenleyder, die t'voorschreven enorm delict hadden helpen comploiteeren, dewelcke alle in Sincan door desselffs inhabitanten met den swaerde ter doot, anderen ten exempel, wierden gestraft; waer naer voors. macht met gemeen advys, tot vermeerderinge vant ontsach, eere ende reputatie der Nederlanderen onder de brutale heydenen, voorts naer seecker dorp, genaemt Tevoran, leggende tusschen t'geberchte in een seer schoone vruchtbare

valaye, gemarscheert is; wierden op haer aencomste vant volck, die van beter aert als d'ander omleggende plaetsen scheenen, seer vriendelijck bejegent ende naer hun gelegentheyt ende vermogen tractament gedaen; waren ten hoogste verblijt, ten aensien d'onse niet vijantlijcx van meyninge waren op haer te attenteeren, beloovende hun naer behooren te comporteeren ende d'onse geen oorsaeck van misnoegen te geven, soo dat onse macht, naer dat ontrent 2 a 3 uyren int voorschreven dorp hadden gereposeert, hun weder naer Tayouan transporteerden, alwaer op den 13 ditto Januario, sijnde vijff dagen naer haer vertreck van daer, ingesontheyt aenlangde, daer omme den Gever alles-goedts (die den stant der Vereenigde Nederlanden soo mildelijck segent) voor sijne vaderlijcke protexie, heylige geleyde, ende gegevene overwinninge hooch gelooft ende gepresen sij, Amen.

De heer Putmans verclaert oock van advys te wesen, dat men ter eerster gelegentheyt met een bequaem jacht Tonckin behoort te besoecken, omme te onderstaen wat consequente voordeelen aldaer voor de comp. sullen te trecken sijn, nu den Japanderen expresselijck verbooden is, geen beseyndinge derwaerts ende elders voortaen te mogen doen etc.

Den koopman Hambuam, die de comp. gestadich seer goede diensten is presteerende ende naer China vertrocken was, omme des comp. soo de verlossinge der Nederlanders als andersints aen den hayto van Chincheo (soo deselven naer t hoff quam te verreysen) in favorable recommandatie te geven, als oock om sijn particuliere affairen, hadden den ed. Putmans met goetvinden van sijne raet, voor sijn Hambuans vertreck, den selven vereert met 600 r^a^. cont^t^. ende twee halve stucken laecken, t'welck den ed. Putmans, ten respecte van sijn, Hambuams, te doene oncosten oordeelt weynich is, dat men hem met meerder ende van hier naer maels behoort te soulagieeren, om deselve in sijnen goeden ijver ten dienste van de meergemelte comp. te doen volherden.

Op dato arriveert alhier volladen van Aracan de fluyt Rut-

tem, ende adviseert den coopman Adam van der Mandere met sijne missive in dato 5 Januarij passato: dat alsoo de dochter des conincks van Aracans den 6 October quam te overlijden, naer dat de scheepen Bommel, Ruttem per ditto binnen in Bandel waeren geraeckt, soo en hadden d'onse voor den 18 daernaer geen audientie bij gemelte coninck connen obtineeren, als wanneer dan oock de missive ende schenckagie van d'heer generael ende raden van India aen sijne may^{t}. behoorlijck, naert gewoone gebruyck ter dier plaets, waren overgelevert, ende die deselve met een sonderling genoegen, soo uyterlick bleeck, in sijnen naem deden aenvaerden, met toeseggingе, de Nederlanderen in hun affairen aldaer te willen favorabel ende behulpsaem sijn, mitsgaders dat een bequame steenen logie ofte huysinge, buyten des compagnies last, conform sijne voorgaende gedane aenbiedinge, tot verseeckeringe van der Nederlanderen negotie aldaer wilde doen opbouwen, daer van der tijt het gevolch leeren sal.

Slaven hadden in alles becomen 290, soo mans als vrouws persoonen; in Taway adviseert den geseyden van der Mandere groote abondantie van rijst te sijn, doch uyt Aracan zal derwaerts geen beseyndinge connen worden gedaen, alsoo den coninck sulcx nimmer meer en soude gedoogen, vermits vijant met den Peguaen is, ende Taway onder die van Pegu sorteert; tin is daer mede wel te becomen tegen 18 r^{a}. de B haer van 320 ℔; de gelegentheyt van de Tawayse riviere is seer periculeus, vermits de voorleggende droogtens, soo can oock een schip van 100 lasten daer niet wel binnen comen; wat vaertuych daer binnen comt om te handelen, moet al sijn geschut ende amonitie van oorlooge in handen van de regenten aldaer overleveren tot dat weder vertreckt; weynich coopmanschappen werden daergetrocken.

14 Ditto vertrecken gesamentlijck de fluyt de Swaen ende t jacht Venloo naer de custe van Coromandel met een cargasoen van *f* 277611 : 11: Den ed. Carel Reyniers, jongst gewesene oppercoopman op de custe van Cormandel, die den gouverneur Maerten IJsebrants op sijn vertreck van daer met

N.-Hoorn, bij provisie ende op approbatie des generaels ende raden van India tot de geheele directie van des Nederlantschen standt aldaer onder den tytel van president hadde gelaten, die oock naerderhant, vermits d'expiratie van sijn verbant, per Mastricht den 3 Dec. passata van Cormandel geretourneert, bij missive om sijn verlossinge versocht heeft; hebben gemelte generael ende raden van India goet gevonden bij haere missive voorschreven, Reyniers t'gouvernement op de Cormandelsche custe voor den tijt van drie achtereenvolgende jaren onder een tractament van 200 gl. ter maent aentebieden, ende is sijne ed. dienvolgende speciale commissie in debita forma toegesonden.

Voors. Reyniers wort gerecommandeert, Taway met licentie des conincks van Pegu te doen bevaeren, als mede Tanassary, omme te onderstaen wat voordeelen in die quartieren voor de comp. te doen ende te halen sijn, dat oock in den Bengaelschen ende Peguschen handel continueeren sal.

Met voors. Swaen ende Venloo gaet mede naer Cormandel den oppercoopman Jacob Mahusen, die derwaerts wort gesonden om tot den Bengaelschen handel gebruykt te worden, ten aensien dat denselven voor desen lange jaren in Suratte heeft geresideert ende de Indostansche tale spreeckt.

Die oock sal werden geemploieert tot de ontdeckinge ende t'ondersoeck van de Ganges, streckende van Ougly in Bengale tot in des Mogoors landt, alsoo voorseecker gehouden wert, dat men de lijnwaten, ontrent Agra vallende, als oock den Lahorse indigo door de Ganges over Ougly met veel minder costen can affbrengen als door Industan, gelijck dan oock de specerijen met het passeeren des Ganges in meerder adventagie als wel over Suratte soude connen werden gebenificieert.

Op dato is Tanna Hittoe Messing, geaccompangneert met de gecommitteerde orangkays van Hittoe, bij den heer generael ende raden van India verscheenen, ende is denselven Tanna Hittoe Messing sijne commissie als capiteyn ende opperhooft vant lant van Hittoe, in plaetse van den gevangen Hacky Aly,

ter hant gestelt, ende naer eenige mondelinge gehouden conferentien ende aenmaninge, dat sich in alle voorvallende gelegentheyt tegen den Nederlandsche staet trouw wilde dragen, t vervoeren der nagelen voorcomen, conform d'oude contracten, ende voorts doen als een goet opperhooft toestaet; ende om hem te meer te verbinden, wert hem ter vereeringe toegevoecht een metale pahanse bas, gelijck oock sijne suite ende gecommitteerde mede een vereeringe is ter hant gestelt; item aen de vier orangkays ende regenten van Hittoe yder een Portugeesen haeck, die alles in danck hebben geaccepteert ende hun als oprechte geallieerden van den Nederlantschen staet hebben belooft te comporteren, ende sijn hier mede gescheyden, omme hunne reyse met Wassenaer op morgen naer Amboina te nemen.

18 Ditto verseylen gesamentlijck naer Amboina, Wassenaer ende der Goes ende voorts gedestineert als volcht: Wassenaer op hebbende 80 coppen ende voor $^{12}/_{m}$ gevictualieert, ten respecte dat gemelte Wassenaer mede aengeleyt is, van sijn cargasoen in Amboina ontladen sijnde, omme nevens de scheepen Galias ende Texel, soo uyt de Moluccos, ende t'jacht de Waterloose werve over Martapoura ende Macasser in Amboina staen te verschijnen, primo April naer Cabo de Spirito Sancto te verseylen, omme aldaer op de silver scheepen, comende van Aquapulco tot primo ofte ten langsten 5 Julio te cruysen, ende dan voorts naer de Piscadores ofte Pehou te navigeeren, omme de ordre van den gouverneur Putmans naer te comen, over welcke vloote het commando gedifferreert is Teunis Jacobs Engels, die den voorleden jare opt voors. exploict, als doen vruchteloos wtgevallen, tot vice commandeur is gebesicht geworden, alles in conformité van de instructie voor gemelte vloote, tot uytvoeringe van dien versegelt ende geslooten mede gegeven, omme van Amboina gescheyden ende in zee gecomen sijnde, geopent en yder schip een gelevert te werden.

Den commandeur Gerrit Thomas Pool sal met de jachten Clein Amsterdam ende Wesel tot de ontdeckinge van de landen, beoosten

Banda gelegen, *ende voorders het Suyderlant van daer om de suytwest streckende gebruyckt worden*, ende dienvolgens in de voors. jachten den eersten April aenstaende van Amboina naer Banda verseylen, omme de instructie, die hem bij desen toegesonden wert, den gouverneur Accoley te communiceeren, ten eynde bij sijn ed. voors. instructie met sulcx mach werden geamplieert, als naer becomene ervaring gedurende desselfs aenwesen in Banda tot meerder seeckerheyt van voornoemde ondersoeck ofte ontdekking sal dienstich oordeelen, waer naer t'voors. jacht sonder uytstel aenvaerden ende derwaerts verseylen sal.

21 Ditto comt alhier ter reede t'jacht de Bardes, waer met ons wert gerapporteert, dat verscheyden des conincks van Bantams onderdaenen, woonende bij ende ontrent t'geberchte, hun als rebellen jegens haren heer ende coninck getoont, ende dienvolgens ontrent de stadt Bamtam van inwoonderen aldaer doot geslagen hadden wel drie hondert persoonen; waer op oock gevolcht was, dat des conincx broeder omme voors. rebellen ende hare adherenten te doen straffen, was affgesonden met 5 a 6000 man, daer van t'gevolch den tijt leren sal.

Martius primo ditto den impost opt Chinees bier beraemt tot 2 stuyvers den pot off t'potien van een pintien, ende verpacht voor 10 maenden ten huyse van Bencon a 650 r^s^.

14 Ditto arriveert al hier wt Aracan volladen t'jacht Bommel; den coopman van der Mandere bij sijn schrijven van 20 Januarij passato dolleert seer heftich wegen de inpartinente proceduren van den schipper ende coopman des selven Bommels tegen de leveraers van de rijs met stooten ende slaen begaen, sulcx dat de coopluyden weygerich waeren int toecomende hunnen rijs aen boort te meten, een saecke ten hoogsten voor de comp. schadelijck.

Item dat daerinne geen remedie hadde connen stellen, ververmits duydelijck wt seyde, dat met hem van der Mandere niet te doen hadden, soo was oock bij deselve tot Aracan in comp. huysinge verscheyde mael questie ende moyte gemoveert; geseide van der Mandere is van opinie, dat groote overmaet op

den rijs sal bevonden werden, alsoo gemelte overhoofden de cooplnyden geforceert hebben, den rijs naer hun gelieven te meten.

De beseyndinge op Catigam tot procure van rijs ende de slaven, daer inne dede hij van der Mandere conform sijn jonchste gegeven advysen continueeren; bij den coninck hadde seer instantelijck licentie versocht, omme de Christen kinderen, aldaer onder de Heydenen ende Mooren swervende, te mogen herwaerts seynden, daer op geen antwoort hadde becomen; eene van deselve woonende bij de opperste Capado, sijnde de broeder van Pieter Cortenhoeff, was moors ende besneden geworden, noch twee anderen waren in Aracan ende geen meer, namentlijck t'kint van Bastiaen Dansz. ende dat van van der Stel; adviseert oock dat deselve van der Stel op 12 Januarij passato per een Moorse boot met 12 Nederlanders wel naeckt ende beroyt, hebbende t'jacht den Robijn ende alle sijne middelen op de custe van Pegu verlooren, in Aracan was aengelangt.

Tot op dato was aen de huysinge, die den coninck tot sijne costen belooft hadde voor de Nederlantsche comp. in Aracan te doen bouwen, niet een steen geleyt, den voortganck desselffs wert gedelaieert ende geexcuseert op des stadts fortificatien, die sijne may[t]. bij der hant hadde; opt vertreck van Bommel, als wanneer sijne brieven meende te sluyten, soo neemt Solcholy, opperste Capado, den Arraccanschen rijs in pacht, sulcx dat niemant geoorlooft sij rijs aen de comp. te vercoopen op lijffstraffe, ende sullen voortaen niet alleen op genade, soo rijs begeeren, van des coninex coopman moeten leven, maer deselve oock tot sijn welgevallen moeten betalen.

Den voors. van der Mandere is van opinie, dat dese monopolie sijn oorspronck neemt wt de rapporten van de ambassadeurs, welcke in Battavia sijn geweest, die aldaer op haere aencomste hadden wtgestroit, dat geen 200 carren rijs bij comp. magasijn alhier in voorraet en waeren, ende dat den rijs 18 tangen de carre vercochten, dat is ongeveer 52 r[a]. t'last van 3 ◡ ℬ; dit sijn dan de vruchten van t'overvoeren der ambassadeurs, t'welck echter niet altijt can geexcuseert werden.

Soo was oock secretelijck verbot gedaen, dat sich niemant vervoorderen soude des comp. ijser te coopen, opdat t'selve meede tot cleenen prijs mochten in handen becomen, ende versocht gemelte van der Mandere, dat hier over tot redres aen sijne may^{t}. soude schrijven.

Met Bommel becomen mede een missive van den coninck van Aracan, geschreven in Portugeese tale ende in een sijde fluweelen beurse versegelt, aen den gouverneur generael gedresseert, nevens een schenckagie van 20 P^{s}. lijnwaten, 10 witte cassa Bengale, ende 10 Bengaelse salampoures; het translaet des geseyden conincx brieff is luydende:

»Wt het midden van t'oosten deser quartieren van de meenichte groote steeden, die ick beheerse, ende van Aracan, onverwinnelijck, ende opperste van de gouden passagie, ende van den rooden ende witten oliphant, ende rechte affcomste van t'selve geslachte.

Doen te weten uyt het velt ter see van de wateren, daer op staet het cooperen serpent, t'welck vijant van alles is, de wateren met haere crachtige winde van sijn heerlijckheden breekt, ten deele witt ende verdistrueert, dat selve doet de ed. heer generael, gelijck als een riviere van der see ende vant velt ende van de zeegaten, ende heer van veel groote casteelen met steenen omvangen, van meenichte comptoiren ende heer van Jacatra, die heerscht door cracht van sijnen arm, van goet verstant ende goede wetenschap, couragieuse geest, die soodanich in die quartieren befamt is, staet alsoo veerdich ende gereet te hebben, leven ende gesontheyt met alle voorspoedicheden.

Ick hebbe de nieuwicheeden verstaen, dat ghij gesont waert, dat mij aengenaem was, maer seyde den brieff met de schenckagie van d'ed. heer gouverneur generael, dat doch in alle manieren rijs ende slaven soude negotieeren, ondertusschen quam volck van d'heer generael, die gene die hier gecomen sijn, hebbende haer wille gedaen, hoe veel slaven ofte rijs sij becomen hebben is ons onbekent; d'heer generael sulcx hoorende, sal meenen dat wij haer niet gefavoriseert en hebben

ende daer over moeijelijck wesen, maer d'ambassadeurs, die de mogollen aen de heer generael gesonden, dien van der Stel, die alhier in onse haven gecomen is, heeft deselve in sijn schip gebracht; den heer generael soude sulcx niet gelieven toe te staen, want de mogollen sijn onse vijanden, sulcx hadden sij dat geweten, sij souden t'selve niet gedaen hebben, ende daerom soo adviseerden haer, als dat wij ende d'heer generael een ende in vrede sijn, dat daeromme, soo hij vrunt van d'heer generael was dat mede onse vrunt was, derhalven hebben hem uyt vruntschap de ambassadeurs gelargeert ende losgelaten.

Van alle dese dingen adviseere u ed., ende over sulcx doen u ed. hooren, dat tegenwoordich doende ben met een huys van steen tot een wooninge voort volck van d'heer generael te maecken; om dat t'volck van de ed. heer generael haestich is, soo sende niet meer dan 10 fijne cassen ende 10 wat grover, gelijck als een roose, sulcx sal niet onaengenaem wesen aen d'heer generael, hebbende volcomen leven ende gesontheyt sal mijn lieff te sijn om hooren, ende daer om seynde desen brieff met u ed. volck etc.

Comende dan tot de advysen van den coopman Steur, door Adriaen van der Stel per een moorse boot naer Aracan gesonden, vernemen dat voorn. Steur, bevindende de plaetse van Sieriangh in Pegu seer verarmt, ontbloot van manspersonen ende sonder negotie, alle maintementos bij voorleden jaere gans dier, sich voorders informerende van de gestaltenisse in Pegu, alwaer mede niet in negotie te verrichten stont, alsoo de principale coopluyden ende anderen met t'vertreck van den coninck wt Pegu naer Ava alle mede derwaerts verreyst waeren, soo dat de voorn. Steur gedwongen wiert, om sijn bijhebbende capitael niet langer vruchteloos te laten, licencie te versoecken, sich naer Ava met t'voors. middel te mogen transporteeren, dat hem geheel traech, doch endelijck door gestadich aenhouden maer eenige dagen toegestaen wiert; dien volgende de goederen in een barck geladen sijnde, is op den 14 Julio met alle des comp. middelen van daer naer Ava verreyst, alwaer op 18

September daeraenvolgende met veel wint, regen ende onstuymich weder, doch de goederen welgeconditionneert aenlangden, hadden de riviere Sieriangh naer Ava streckende, door de groote snelle afloopende stroomen met groot pericul gepasseert, soo dat bij wijle in een ure tijts soo verre met sulcken vehementie wierden terugge gedreeven, als meenichmael in den dach weder conden ophalen, in welcke riviere oock eenigen tijt daer bevoorens 5 conincx balanges int opvaren waren verongeluckt; dese riviere is leggende met veele bochten, vol clippen ende droochten, daer bij ende ontrent veel dorpen, gehuchten ende vervallen fortressen; de stadt Ava leyt op de hoochte van 22⅚ graet N.N.W. op van Sieriangh, paelt hem tot aen China, de lantsdouwe rontsom schoon bouwlant, doch weynich beploecht, maer woest, alsoo de luyden tot plougen, sayen ende aenplanten van vruchten als aenteelinge van alderley vee, geen tijt gegunt wert, ten aensien dat den coninck met sijn stadt te verseeckeren ende den oorloog te volgen de manspersoon t'meerendeel uyt alle quartieren bij een versamelde. Soo als voorn. Steur op 18 September tot Ava aenquam, bevant Wier Jansz. Popta ende sijn geselschap in goeden doene, doch de negotie soo slecht ende vervallen, dat beelagelijck was, waervan de diere tijden, die, Godt betert, 4 a 5 jaren herwaerts veele landen hebben getreft, wel de voornaemste oorsaecken sijn, waer door oock niet alleen de luyden verarmen ende de coopmanschappen ongesocht blijven, maer daer en boven waren de vexatiën van de gouverneurs soo groot, dat ider die noch iets heeft van vreese t'selve te verliesen de handen sluyt; den goeden afftreck in de cleeden ende andere coopmansschappen van voorleden jaer bestont door de verooveringe van Martavan, waerbij de soldaten waren verrijckt, die t'gerooffde alle daerinne besteden, ende ter contrarie deselve nu in de packhuysen onverkocht bleven liggen vermuffen, gelijck oock van de specerijen gans geen vragen was; gemelte stadt Ava wert van een groote meenichte menschen, daer onder een groot deel machtige coopluyden, bewoont; goudt is aldaer in overvloet te becomen, maer niet

anders als voor contante gans ofte silver; de robijnen waren in min dan vier maenden tijts de helft geresen; salpeter was aldaer niet te becomen, de beste ende proffijtaebelste waeren die daer vallen is gout, muscus, tin en robijnen, tot opcoop van deselve dienen goede kenders geemploieert; lack maer fijn ende gans mach niet wtgevoert werden sonder last van den coninck; d'onse wierden op hare aencomste in Ava van de grooten aldaer naer haer lants maniere niet alleen wel ontfangen, maer oock alle faveur belooft; daertegens de Portugesen, die naerderhant mede van Sieriangh daer quaemen, wierden groote jae onverdragelijcke molesten aengedaen, sulcx dat aen den coninck versochten dat met haer goederen weder mogten vertrecken, daer op tot antwoort bequaemen, dat den coninck alles begeerde te coopen, d'welck dienvolgens uyt sijne mayesteits naem wert getaxeert, soodanig dat de Portugesen verclaerden, dat met d'oncosten daerinne gereeckent haer wtgeleyde gelt niet en conde halen.

18 Ditto per den Brack schrijvens van van Houten becomende adviseert onder anderen, dat Pangeran Aria tot coninck van Jamby was geeligeert, ende dat Pangeran Anum met sijn moeder ende coninginne Ratoe Maes op haer vertreck stonden naer Palimbangh.

Door gemelte Pangaran Aria, ofte nieuwe coninck van Jamby, was eenen Kay Wirga in ambassade aen den coninck der Manicabers Menang Kabauw int lant gesonden, om daer mede niet alleen te contracteeren wegens den peperhandel, dat deselve door hun wederom als vooren ofte van outs mochte werden in Jamby gebracht, maer benevens dien oock in te voorderen de schulden, soo de Nederlantse ende Engelse comp. respectivelijck aen de voors. Manicabers noch hadden wtstaen, onder beloften van den Jambischen coninck; de Manicabers daer en tegen souden doen ontfangen haere gepretendeerde achterwesen aen de Jambinesen.

Van Houten claegt over de ongeregeltheyt ende luxurie van de vrouwen in Jamby, is van opinie dat vleeschelijck met den duyvel converseeren, meent dat d'Engelsche credit in Jamby

becomen, met vrouwen te houden, ende seyt dat den Pangeran Anum seer tot vrouwen is genegen ende sich daermede in de Engelsche huysen verloopen hadde etc.

22 Ditto arriveert alhier uit Suratte t'schip Oudewater met een cargasoen van ƒ 225971 : 16 : 9, waer bij becomen wytloopige advysen van de quartieren van Indostan, oock t'gepasseerde van den commandeur Bruyn op de tocht naer Mosambique, die den 10 Maey 1635 van hier verseylt, den 24 Junij daeraenvolgende bij suyden Madagascer om, in de baey van Sint Augustijn gearriveert was, dat den commandeur voors. seyt een dangereuse baye te wesen, ende raet aen derwaerts geen scheepen te seynden; coe-beesten ende andere verversinge was daer abondant, die voor lang bloetcorael, agaet, copere armringen geruylt werden, neurenburgerye ende tin wasser niet getrocken.

Op 29 ditto was voorn. commandeur met d'andere vier scheepen weder wt St. Augustijns baye naer de geordineerde beset plaets bij de Primeras verseylt, daer den 3 Julij aenlangden, de vloote behoorlijck verdeelt, comende aldaer oock van de Maiottes t'jacht Bredamme, met pertye groff vhee, op welcke plaets voors. vloote tot den 29 Augusto heeft gehouden, ende tusschen de Primeras ende Angocxa gecruyst, sonder de Portugeese craecken ofte galioenen vernomen te hebben; hadden alleenlijck drie verscheyden reysen jaecht gemaeckt op eenige Portugeese scheepkens, die van de Suyt quamen, maer conden haer niet beseylen.

Soo is gemelte vloote, den geordonneerden tijt om te cruysen gepasseert sijnde, naer Gamron genavigeert, settende haren cours langs de wal, deden Mosambique door de jachten besichtigen, sagen aldaer leggen twee cleene scheepkens bij de stadt ende een groote onder t'casteel, sonder meer; sijn voorder in comp. tot Saccatora gecomen, alwaer Rotterdam ende Oudewater door onweder van de vloote dwaelde, invoege Fredrick Hendrick Wtrecht ende Bredamme den 22 Sept. voor Gamron arriveerden, soo sijn Rotterdam ende Oudewater den 28

ditto oock voor Gamron aengecomen, medebrengende een Portugees scheepken, t'welcke sij ses dagen daer bevorens ontrent Cabo de Raselgatta hadden geintercipieert, voors. scheepken was maer acht dagen van Mascatte geseylt geweest, tendeerende naer Goa, toebehoorende den capiteyn van Mascatte, geladen met drooge dadels, amandelen, rosijnen, oock 13 stucks schoone Arabische paerden, 21 stucks alcatives ende cleene partye pairlen, die daer wtgelost hebben; t'scheepken ende volck heeft den commandeur in Gamron aen de Benjanen voor *f* 4651 gerantsoeneert ende vrij gegeven. De magasijnen in Gamron, Ispahan, Siras, Lhaer ende voorts geheel Persia deur waren met sappanhout sulcx vervult, dat de coopluyden, die daer mede overcropt saten, van meerder quantiteyt een schrick hadden, ende was mede apparent, vermits de groote preparatien van oorlooge ende t'affcomen van den Turck, dat dit jaer oock een cleen afftreck in d'andere coopmanschap causeeren soude.

Wt Suratsche advysen vernomen, dat er eenen nieuwen viceroy in Goa wt Spangien verwacht wiert, genaemt don Pedro de Silva, secrete raet des conincks van Portugael, ende hoe dat d'Engelschen voornemens waeren haere jachten, die in Daman hadde doen maecken, te gebruycken, omme daermede haere coopmanschap de riviere van Cambaye op te brengen, ende alsoo de sware oncosten van tollen ende carre vrachten te landen te ontgaen.

Doch hadde Hakiem Nassiet Siumma, nieu gouverneur in Suratte ende in Mirmosa's plaets gestelt, om sulcx te stutten, ende sijne tollen te proffyteren bij den coninck geobtineert een firman, waer bij sijne may[t]. belastte, datter egeene goederen wt de riviere van Brotcha ofte Cambaye sullen te see gescheept, maer alle naer Suratte gebracht ende aldaer vertolt werden, soo dat hun concept in dese gefallieert is.

Hebben d'Engelsche haer mede niet ontsien, schandeleuse versierselen wt te stroyen, namentlijck dat door den Chineesche roover 6 comp[s]. scheepen op de cust van China waeren verbrant, bij den Maccassaren Amboina ingenomen, alles doot

geslagen ende oock twee scheepen, die voor t'casteel Victoria lagen, in brant gestoocken, met verscheyde leugenen meer, waer uyt rijpelijck te consideren staet haer gunste t'onwaerts.

Den voors. nieuwen Suratsen gouverneur scheen tegens d'Engelschen seer gepicqueert te wesen, te meer om dat, ontrent 13 a 14 jaeren geleden, gemelte gouverneur, comende met een conincx schip van Mocha, nevens meer andere Moorse scheepen ende coopluyden door de Engelsche bij forma van represalie is aengehaelt geworden ende sijn persoon 3 maenden in arrest gehouden, ter contrarie toonde hem t'onswaerts seer gunstich ende gedienstich, met belofte dat in alle redelijckheyt met d'onse wilde handelen, dat de tijd leeren sal.

Denselven gouverneur, sijnde een man van ontrent 60 jaren out, seer grijs, een persoon van een statelijck ende eerlijck opsien, een Persiaen geboortich, heeft den coninck ende sijn vader lange jaren gedient, soo voor eenen doctor in de medicijnen, als oock int reysen naer Mocha, om aldaer met des conincx aelmoesen t'graft van haren proffete Mahomet te besoecken, is bij den coninck in groote reputatie, daer van jaerlijcx tot sijn onderhout geniet 5 lacq of 100 ن mamoedis, waer tegens weder op schuldich is te houden 3 a 4000 ruyters ofte paerden, doch en hadde geen 2 a 3 ن.

Mirmosa behielt noch onder sijn gouverno Cambaya, Brotcha, Balsar ende Ourpar, was over Cambaye ende Amadabat naer Agra gereyst; bij diverse wiert geoordeelt, dat voors. Mirmosa door sijne groote schenckagien ende welspreeckende vleyende tonge bij den coninck int corte wel weder t'voors. gouvernement met commissie aenvaerden mocht; voors. Mirmosa was van d'onse seer wel vernoecht ende gecontenteert gescheyden; wilde der comp[s]. staet ende gelegentheyt den coninck eens ten rechte informeeren ende in alles favorabel wesen, ende soo ons eenige onbehoorlijcke molestie gedurende sijn aenwesen bij den coninck mocht werden aengedaen, dat men hem daervan advys geven wilde, ende hij sulcx ten besten aff handelen soude.

Den grooten mogol, die jegens den gerevolteerden Radia S'jougeras met een machtich leger te velde getrocken was, hadde deselve op de vlucht geslagen ende t'eene mael verdreven, ende bleeff voorts van meyninge Decam te beoorlogen ende t'selve onder sijne gehoorsaemheyt te brengen, was met sijn leger naer Brampore vertrocken.

Met seecker fregat, comende van Chier, bequamen tijdinge, dat de coopluyden in Chier met hare cleeden, catoen, taback &c. een slechte merckt getroffen ende op deselve wel 40 a 50 percento verlooren hadden, in Aden lagen meer dan 24 schepen van verscheyde quartieren, met de welcke sulcken overvloet van cleeden ende andere coopmanschappen was aengebracht, dat die plaets daermede overcropt bleeff, sulcx dat de coopluyden haere goederen niet anders als met groot verlies quyt worden conden. In Aden waren d'inlantse coopluyden, om te ontgaen de gestadige vexatien ende travalie die haer aengedaen wierden, opwaerts vertrocken; tot Mocha stonden de saecken noch veel slechter, den Turck hadde alle de coopluyden hunne goederen, die dit jaer daer gebracht waren, met force gerooft ende opwaerts gevoert, sonder een penning te vergoeden; door dese groote schade, die de Mooren ende Banianen met haere goederen in Mocha, Aden ende in Chier getroffen ende geleden hebben, waren in Suratte ende omleggende quartieren veel Moorse ende Beniaense coopluyden gefalgieert, waer door den prijs der lijnwaten de geheele Indostanse quartieren door tot affslach quamen; daer wiert oock seckerlijck gerucht verspreit, hoe dat de Mainctomentos door t'geheele rijck van Golcondo seer dier ende niet te becomen sijn, sulcx datter bij gebreck van dien veel volcx in miserie door hongersnoot storven.

26 Ditto arriveert alhier t'Wapen van Delft, comende van Sjam; bij twee distincte missives van den coopman Joost Schouten wert onder anderen geadviseert, dat met den ougst oft innen van de granen, tegen voorige hoope ende rapporten aen den coninck selffs gedaen, met verwonderinge bevonden sij, meer

als twee derde deelen vant rijs gewas verlooren ende naeuwelijkckx een derde deel tot perfectie gecomen was, waer door den rijs van 7 tot 9 tayl. ende den pady van 3 a 4 tayl, ende noch naerderhant den rijs tot 13 ende den pady tot $4\frac{1}{8}$ tayl t'coyang steygerden; soo dat oock den coninck van sijn belofte tot den wtvoer van goede quantiteyt rijs ende pady gegedaen, ganschelijck desisteerde, ende geenen rijs licentieeren wilde, niet tegenstaende wat geschenken ende instante solicitatien, soo aan den coninck als sijne grooten gedaen sijn geworden; soo waeren mede alle andere waeren in Siam extraordinaris dier ende schaers te becomen, sulcx dat groote armoede in dat groot rijck wierde geleden. Evenwel hadde den coopman Joost Schouten endelijck door middel van geschencken aen de coninginne ende haere staetjuffrouwen soo veel bij den coninck te wege doen brengen, dat noch tot 50 coiang rijs licentie bequam, onder welcke present wel 60 dittos sonder meer souden connen wtvoeren.

Voors. Schouten was van gevoelen, dat de Siammer de opclimmende macht den Nederlantse comp. veel ontsiet, ende deselve door t'onthouden van hunne rijs wel trachten soude te swacken, maer dat men ter contrarie Siam, door sijne gelegentheyt ende trafficke ter see ende gevoechlijck, als eenich coninckrijck in India, buyten perijckel ende met cleen costen tot redelijckheyt dwingen can.

Den Oye Berckelang, over wiens traecheyt in comp^s. affaires gemelte Schouten seer claecht, was den 18 December passato door des coninex bevel nevens den secretaris Opra Alacq in de gevanckenisse geworpen ende op vijff plaetsen vast geslooten, ter saecke dat sijluyden hadden versuymt te prepareeren, een antwoort op de missive des coninex van Atchin, door sijne gesanten aan den Siamschen coninck gesonden, doch wierden over eenige dagen weder gelargeert.

Primo Januarij wierden oock in seer herde gevanckenisse gestelt Oya Pieseloucq, den vermogensten ende aensienlijcksten mandarijn van dat coninckrijck, nevens Oya Awang, president

van den coninckl'ijcken raet, met den Oya Jamnerat, opperjusticier, ende daernaer t'huys van voors. Pieselouck door des conincx officiers geplundert, om dat voors. Pieselouck met toestemming van gemelte persoonen, des conincx broeder als staende naer de croone van Siam beschuldicht hadde, ende sulcx naer genomen informatie de saecke contrarie bevonden sijnde, soo is den 23 d° daer naer gevolcht, dat gemelte Oya Pieselouck seer smadelijck met een kettingh om den hals wt voors. gevanckenisse geleyt, ende aen den kant van de riviere door des beuls handen in twee stucken gehouden wiert, al waer t' doode lichaem tot twee dagen daer aen leggen bleeff, als wanneer t'selve lichaem door des conincx ordre, op t'voorbidden van de geestelijckheyt, bij een van de voornaemste tempels int bijwesen van 200 papen ende eenige mandarijns, naer veele ceremonie is verbrant geworden ende d'assche in een princelijck graft geleyt.

Wt Ligor was in India seecker tijdinge gecomen, dat de Siamsche gesanten in October passato naer Patana vertrocken, aldaer voorspoedich gearriveert, vrundelijck ontvangen ende hunne saecken soodanich verricht hadden; dat er apparentie was van vreede tusschen die rijcken getroffen te werden, waer toe de Patanische afgesanten nevens de Siamse, tot dien eynde derwaerts vertrocken, int corte wierden verwacht.

27 Ditto wort den ontfanger generael Cornelis van Masayck met de schepen Bommel ende Noortwijck naer Bantam gecommitteert, sijnde geassisteert met den coopman Pieter van Soury, de Chineese Limlacco ende Consang, omme in conformité van de mede gegeven instructie aen den coninck entrance tot Bantam onder sufficante ostagiers te versoecken, ende bij sijne may^{t}. te vernemen, ofte tot vreede met de Nederlanders inclineert, gelijck de Chineese affirmativelijck sijn voorgevende, sijn mayesteyt is doende, als wanneer wt den naem van den gouverneur generael ende de raden van India sal aendienen, dat mede wel genegen sijn in onderhandelinge van vreede te comen, sonder nochtans dien aengaende eenige conditien tot verdrach bij

der hant te nemen, maer van sijn wedervaren behoorlijck rapport doen, omme als dan wijders ten besten van de generale compagnie gedisponeert te werden.

April den 9 ditto comt alhier wederom van Bantam den ontfanger Cornelis van Masayck, rapporteerende: hoe dat den coninck ende grooten aldaer sijn ed. van dach tot dach onder d'een en ander pretext opgehouden ende tot dato van sijn vertreck, sijnde den 8 deser ende den tijt van 9 dagen, geen ostagiers gesonden noch audientie verleent hadde, niettegenstaende sulcx geduerich door de mede gegane Chineese, als oock bij missiven hadde doen versoeoken, soo dat genootsaect wierden, om voorder verlet van tijt te excuseeren, sijn reise weder herwaerts te maecken, te meer omdat de coninck entelijck verclaerde, den vreede ongenegen was aentenemen, ten waere hem de gesprongen twee stucken geschuts (apparent door de Chineesen doch buyten ordre belooft) alvorens gelevert wierden, als wanneer van vreede tracteeren wilde, hebbende alreede gedesisteert van twee andere poincten door hem gepretendeert, namentlijck de vrije vaert inde quartieren van Amboina, Ceram ende Banda, ende dat alle natien toeganck tot Bantam soude toelaten; den inlantschen oorlooge was meerendeel gecesseert, acht hondert van de gerebelleerde, soo mans, vrouwen ende kinderen, waeren binnen Bantam gebracht ende Kaye Loumatjouw, haren oversten, hadde sich met vijff hondert persoonen voortvluchtich gemaeckt, ende onthielt sich aen de suytcant van Java.

13 Ditto wt seecker wancan, comende van Japare, becomen advys dat den Sousounam ofte keyser van Java alle plaetsen onder sijn gebiet sorteerende, yder naer hun faculteyt op een seecker getal volck ende beesten &c. (apparent om ten oorloge te gebruycken) gestelt hadde, doch de seeckerheyt van dien bleef noch secreet, oock dat den ouden coninck van Cheribon, Pangoram Ratouw, ten hove bij den Sousounam soude verschijnen, ende dat alreede uyt Cheribon te water vertrocken was met groot gevolch van praeuwen ende volck, dat oock

door ordre van gemelte Sousounam op alle plaetsen daer aencomen ende door passeeren soude scherpelijck belast was, gemelte coninck feestelijck te ontfangen, alle eere naer de Javaensche wijse aen te doen, ende dat den geseyde Sousounam, persoonlijck buyten sijne stadt Mataram den voors. Cheribonse coninck te gemoet soude comen ende inhalen.

21 Ditto met een Johorse balouw becomen schrijvens van 22 Maert passato van den vice commandeur Orlandt Thibout wt het vaerwater van Malacca, adviseerende dat op den 4 Meert passato tusschen Carimon ende Poulo Pissang verovert heeft seeker Portugees scheepken, in Febr. voorleden naer Macassar van Malacca vertrocken, t'inhebbende was van clene consideratie, den capiteyn van voors. verovert scheepken, sijnde eenen gebooren Portugees, rapporteerde onder anderen, dat die van Malacca grootelijcx waren gemisconteert in den ontfang van hare goederen wt t'Engels schip London, die niet alleen slordich becomen, maer dat oock ⅓ deel van gehouden hebben, sulcx dat de Portugeesen met d'Engelse te handelen de lust vergaen was, affirmeerde voors. capiteyn oock, dat binnen Malacca alle vivres heel dier ende schaers was, voornamentlijck de rijs.

Rapporten van de ed. praesident Couckebacker, betreffende den handel in Japan, Tonquyn metten aancleven van dien.

Dat int toecomende saysoen wel eenige naerder limitatie ofte dwang in comp^s. negotie, principalijck int stuck der rouwe sijde, te beduchten staet, t'selve oordeelende wt diverse redenen bij Findadonne, gouverneur van Nangasaque, geallegeert op 28 November passato, als wanneer de ed. Couckebacker met den coopcoopman Caron, volgens de lestvoorgaende advysen, aldaer aengelangt ende present waeren, d'welcke verclaerde van gevoelen te wesen, dat op comp^s. saecken denoteerende de rouwe sijde ten hove soude gelet ende vande hooge overicheyt naerder ordre gegeven worden, te meer daer d'ouderlingen ende overhooffden

van de 5 keysers steeden bij requeste aan gemelte gouverneur gepresenteert hadden, clachtelijck te kennen gegeven ende versocht dat, nademael sij luyde de sijde der vreemdelingen, soo van de Chinese als Portugesen, in Nangasaeque onder Pancado ende tot hun proffijte cochten, daer omme oock behoorden de sijde der Nederlanderen, soo daer met onse scheepen gebracht werden gem.... te coopen, daer anders, soo sij sustineerden, 20 a 30 persoonen tot groote prejuditie van hunne gemeente niet doorgingen.

Ten anderen oock uyt de ordonnantien door bevel van sijne keyserlijcke may^t., bij de 5 principaelste rijcxraden onderteeckent ende aen de Nangasackse regenten tot haer gouverno behandicht, d'welck onder andre poincten getranslateert sijnde, de formeele woorden luyden: »alle rouwe sijde daer sult den prijs over stellen laten, ende aen de vijff steden, mitsgaders die op de memorie staen, verdeelen;" dat nochtans hij Couckebacker schijnt van opinie te sijn, t'selve op de Portugesen ende Chinesen, maer niet op de Nederlanders geduyt te wesen, dewijle int laetste poinct der ordonnantie geseyt wert: »de sijde die met de schepen in Firando wert gebracht, sult mede voor den prijs, als die in Nangasaeque getroffen is, vercoopen laten, ende sult gebieden, dat d'andre goederen aldaer, voor ende aleer den prijs van de sijde gemaeckt sij, niet vercocht werden;" waer uyt men soude concludeeren, dat de comp. in dit stuck geen naerder empechement sal hebben te verwachten, maer bij haere voorige vrijheden verblijven, te meer daer den regent Peschodonne op 29 November lestleden sich gunstich t'onwaerts verclaerde.

Dat ten aensien van de schade, die de comp. t'voorleden jaer in den vercoop haerder rouwe sijde geleden hadde, hij te wege soude brengen, dat deselve int toecomende den prijs van de primiers bijtcho halen, ende daer en boven tien taylen hooger als de ordinaire waerdye gestelt werden souden, belastende t'selve voor alle ingeboorene secreet te houden, doch pretendeerde voor dese te doene cortoisye een goet gedeelte in de sijde voor sijne portie te mogen genieten.

T'gene hier op te volgen staet ende wat operatie t'gedane versoeck bij d'ouderlingen ende overhooffden van de vijff keysers steeden aen den gouverneur van Nangasacque in t'stuck der rouwe sijde hier vooren aengetoogen ten hoove bij den keyser ende rijcxraden baren sal, wil den tijt leeren.

Hondert picol rouwe sijde soo d'ed. Couckebacker voor d'hooffden der voorn. 5 steden wtgehouden, aen haer gepresenteert ende sijluyden deselve te aenvaerden geweygert hadde, meent voors. Couckebacker een goede saecke te wesen, ten aensien dat gelijcke presentatie int toecomende op dese ontsegging gevoechlijck sal connen geexcuseert werden.

Soo als d'ed. Couckebacker de Nangasacqse gouverneur sijn vertreck naer Batavia hadde voorgedragen, wierde van deselve onder andre belast, zijne overicheyt in Batavia wel t'informeeren ende t'onderrechten, dat haere residenten in Japan geen contrarie bevelen tegen Japanse wetten voors. souden doen, maer dat diende te letten, sich precies naer d'ordonnantien te reguleeren, welcke van de hooge overicheden in Japan haer voorgestelt mochten werden.

Twee daegen voor d'ed. Couckebackers vertreck wt Firando dede den regent Phesodonne met een sijner principaelste dienaers voors. Couckebacker op desselffs reyse geluck wenschen ende daer beneffens recommanderen, den coopman Caron, ten hoove gecomen sijnde, geen versoecken te doen tegens het gene bij sijne may^{t}. ende rijcxraden mochte gemandeert werden, alsoo sulcx niet dan irritatien bij haere hoocheden verweckt, ende soodanigh voor wederspanning bij sijne may^{t}. gereputeert werden; deswegen gemelte Couckebacker den coopman Caron serieuselijck bij instructie heeft belast, te hoove gecomen sijnde dat door d'ed. heere van Firando ende des comp. vrunden sal trachten te verstaen, ofte wel eenige naerder limitatie ende dwanck de comp. tot prejuditie van den handel mochte geinjungeert werden, in welcken gevalle met voors. heeren vrunden advys soodanich daerinne soude handelen als bij hare hoocheden tot behoudenisse van de vrijheden geraetsaem geoordeelt werden sal.

Naer voors. Couckebacker voorders deduceerde, soo schijnt den seluen niet alleen beducht te wesen in naerder restrictie op t'stuck der rouwe sijde, maer dat noch al wel mochten gecontinueert werden, gelijck nu drie jaren herwaerts geschiet is, onse scheepen, 20 a 15 dagen naer der Galiotten vertreck, in Japan sullen moeten tardeeren.

Omme een proeve van den handel in Tonquin te nemen, ende op wat wijs deselve, t'sij dan van Batavia, Tayouan off Japan, onder staen ende bijder hant genomen dient, daervan heeft Couckebacker sich ten besten in Japan geinformeert ende stelt daer van naer volgende ontleding te weten:

Soo wort voor eerst aengewesen op wat plaets ende riviere de Japanders aenlangen ende waeromme niet comen havenen inde rechte spruyt ofte riviere van Tonquin, gelegen op de noorder breete van 20½ graet, in de welcke, naer t'seggen der Japanders, diepte van 15, 16 en 17 voeten water is, ende voor hun luyden in t'opvaren naer de stadt Tonquin, gelegen op 21⅓ graet noorder breete, den wech veel corter ende met minder perijckel soude wesen.

Eerstelijcken dan, dat eenige jaren geleden, wanneer de geseyde riviere aendeden ende aldaer ten ancker quamen, gebeurt is, dat een haerder joncken in t'incomen sijnde hertsant gesneuvelt sij. Ten anderen alsoo de cust ter plaets voorn. N.-O. en Z.-W. streckt, moet men met veel moeyten ende travalie buyten de riviere in see geraecken.

Ten derde veroorsaeckt het spade ofte laet leveren van des conincx sijde, dat jaerlijcx in de maent Julius ofte op t'spoedigste in t'laetste van Junij geschiet, de negotianten uyt Japan in haer wederkeeren merckelijck verhindert, want t'seyl gaende, vermits de rechte riviere van Tonquin om de noort verder als wel d'ander spruyte gelegen is, vereysschen ten minste 20 a 25 dagen omme boven t'eylant Aynam uyt de bocht te connen geraecken, gelijck eenige joncken, eer t'voors. eylant gepasseert waren, dertig dagen onder wegen sijn geweest ende in de maent van September in Nangasacque niet

sonder groote moyte geraeckt, doch Nederlantse scheepen sonde soo veel swaricheyt niet onderworpen sijn, door dien beter beseylt sijn.

Maer om dese periculen voor te comen ende behoorlijck wt de bocht te geraecken, genouchsaem verseeckert te wesen, resolveeren de Japanders met haere joncken gestadich in de riviere Gyang ofte Tsijnefey te loopen, doch sijn om weder buyten te comen veel moyten ende periculen subject, alsoo de cust omtrent de riviere van Tsijnefey sich N.N.-O. strect, alwaer de suydewinden ten deele noch opt lant wayen ende door het gestadich aenbranden van de lantzee, als naermiddach de zeewint, die vrij dicht aencoult, wanneer men t'vaerwater in ditto riviere ende dat voor den tijt van 24 uren op sijn hoochste heeft, dat oock des nags, vermits het lage water (hoewel de lant wint doorwaeyt) veel tijts genootsaeckt werden te blijven liggen, waer omme de Japanders de riviere van Gyangh prefereeren, daer met sprinckstroomen op den drumpel ofte incomen 16 voeten waters comt, oock mede de cust aldaer ontvalt, naer het Z.Z.-O., ende met de suydewinden, die ten deele over het lant is wayende, geeft heel slecht water, sulcx dat omme uyt voorn. riviere te comen altijt secker gaen ende de voors. beletselen niet hebben te verwachten, ten anderen vloeyt het water in die riviere drie voeten hooger als in de riviere Tsijnefey; buyten de riviere van Gijangh heeft men een cleen eylandeken, genaemt Frakaky, gelegen op de breete van 18¾ graden, ontrent een groot halff mijl oost ten noorden van de voorn. riviere, alwaer achter ten ancker loopende goede reede is op 5, 6 en 7 vadem, ende voor alle winden meest beschut, daer integendeel in de riviere van Tsijuefey men sonder eenig beschutsel, maer in openbare zee ten ancker leyt.

De Japanders dan met haere joncken onder t'eylant Frackaky voornoemt geanckert sijnde, vervoegen haer terstont naer lant, omme de wete van hare comste te doen aen den oversten, sijnde een van des conincx jongste soonen, ofte aldaer gesach

hebbende, met versoeck van bercken om te mogen lossen ende binnen de riviere te comen.

Bij welcken gouverneur den Japanderen op haer aencomste wert affgevracht ende aenteeckeninge gedaen haerer medegebrachte cargasoenen ende contanten, de goederen bestaende meest in broot ofte gauckes coper, ijser, swavel, dewelcke niet te veel connen gebracht werden ende eenige kisten met jacquans ofte copere tsia keteltiens, als andere Japanse snuysteringe, van welcke goederen bij haerluyden niet wert verswegen, maer ten vollen aengegeven, behalven de contanten, daer van ten hoogsten maer ⅛ paert kennisse doen, ende dat wt redenen, gelijck selver seggen, tijdelijck genoech te wesen, wanneer int visiteeren bij de Tonquynders gevonden wert; naer het voorgeven der Nederlanders, die voor desen aldaer eenige voyagien als stuerluyden met den Japanderen gedaen hebben, soude boven het voorschreven cargasoen de naervolgende goederen van Batavia met redelijck avance connen werden gebenificieerd.

10 a 20 picol giroffel nagelen.
50 picol peper.
10 picol nooten.
20 stucx soo root als swart laecken. }
eenige sortering spiegels. } tot een preuve.
fijne lijnwaten ende sarassen. }

Hoewel dese gouverneur van Gyangh van meerder contanten, als de Japanders aengeven, sich verseeckert ende beter weet, alsoo hem kennelijck is wat quantiteyt rouwe sijde bij haerluyden jaerlijcx wert uytgevoert, hout hem met haer seggen te vreden ende wort de memorie ofte aenteeckeninge, mitsgaders het voordere gepasseerde sonder versuym van tijt met een expresse over lant naar de stadt Tonquyn aen den coninck affgevaerdicht, alsoo sonder des conings kennisse ende licentie niet naer boven vertrecken mogen; des anderen daegs mandeert den gouverneur, ende dat uyt den naem des conincx, soo veel visschers barcken naer boort, als de Japanders om haere

goederen te lossen van noode sijn, t'welck altijt geschiet voor en alleer binnen de riviere loopen, doordien in t'incomen ofte op den drumpel sijnde hert sant, de joncken swack, iser, coper ende swavel een swaren last is, bij ongeluck aen den gront raeckende geen schade soude hebben te vresen; binnen comende blijven de barcken altesamen bij de joncken liggen, verwachtende alsoo tijdinge ende licentie wt het hoff van boven, daer mede ordinairis eer t'selve becomen 14 a 15 dagen doorloopen; dit vaertuych sijn groote bercken, bij haer genaemt chynsa, werden in groote menigte door de ganse bocht van Tonquyn gesien, met dewelcke 40, 45 ende 50 picol rouwe sijde connen van boven gebracht werden; ider is bemant met 5 persoonen, die de Japanderen tot loon de cost geven, t'welck ontrent twee maes Japans schuyt silver des daegs beloopt.

Dese boode in Tonquyn ten hoove gecomen sijnde, ordonneert den coninck een van sijne mandaryns, om de Japanse coopluyden met haere medegebrachte cargasoenen onder desselffs sauve garde naer boven te geleyden ende goede sorge te dragen, dat op de riviere door rovers ofte andere moetwilligers, die aldaer abondant sijn, geen overlast aen haeren persoon ende goederen gedaen werde; voorschreven manderijn, in Gyangh gearriveert wesende, voorderen de coopluyden haere reyse met de geladene bercken, ende eenige officieren ende matroosen van de joncken sijn wel versien van geweer ende oorloogsgereetschap, in goede ordre naer boven; in t'opvaren des avonts vergaderen al te samen bij den anderen, houden seer scherpe wacht om van geseyde roovers niet overvallen te worden.

In Tonquyn arriveerende, worden alle de bercken gelast, soo nae het conincklijck palays als doenelijck te comen, mitsgaders bij den anderen te blijven leggen, alwaer op de cant van de riviere een groot overdeckte baley gemaeckt wert, daerop een van de grooten, benevens andre minder manderijns ende schrijvers haer vervoegen ende sitten connen, werdende alle de goederen in haerlieder gesichte door de Tonquyners buyten costen van de Japanders, ende dat in goede ordre, sonder dat

iets can gestoolen ofte verlooren werden, gelost; bovendien heeft ider berck eenen cleine manderijn, nevens andere toesienders, wiens namen op pampier geschreven ende aen de groote mast van de bercken aengeplackt werden, door welcke middel de Japanders iets comende te missen, altijt het selffde connen versoecken ende weder het haere op voors. persoonen promt verhalen.

Onder dese opgeslagen balaye werden alle de goederen geopent, gevisiteert ende t'gene dan haer aenstaet voor 's coninex reeckening naer haer genomen; de coopmanschappen besocht sijnde, ende geen oft weynich gelts vindende, t'welck de Japanders, gelijck voor heen geseyt, soo veel doenlijck voor haer verbergen, beginnen alle de bercken van onderen tot boven toe te besoecken, soo lange tot dat sij de contanten vinden, die dan oock aen lant gebracht ofte oock wel in de bercken gelaten worden, doch den capt. van de joncken ter eenre ende den grooten geordonneerde mandarijn aen d'andre sijden, accordeeren metten anderen wat somme gelts den coninck sal werden ter hant gestelt, omme daer voren sijde jegens haer vertreck te leveren, welcke mandarijn aenhout ende versoeckt om meerder contanten, als den coninck veel begeert, alsoo jaerlijcx selver eenige sijde heeft ofte van anderen tot een geringe coop te becomen weet, omme deselve conform den prijs van den conink te leveren, t'welck de Japanders behoudens vruntschap ende cortoisie te mogen genieten niet wel dorven weygeren, maer hem tot den voornoemden prijs affhandelen.

Dit accoort aldus getroffen wesende, worden alle de goederen, die den conick niet aenen staen, wederom geembarqueert, ende de riviere opwaerts tot de naeste plaets gevoert.

Volgens last des coninex moeten alle de Japanders, soo coopluyden, officieren ende matroosen van de joncken in een campon ofte besloten plein logeeren, ende wort tot dien eynde bij de meest. van de cavalierye de campoen geordonneert, met bevel voor de Japanderen ende haere goederen sorge te dragen, dat door brant ofte dieffte geen schade comen te lijden, waer-

toe te vooren brant, vrije wooninge door voorn. mr. van de cavaliarye ende dat tot groote ende costelijcke huysen huere geprepareert sijn, niettegenstaende hij jaerlijckx mede eenige sijde volgens den prijs van den coninck aen de coopluyden levert, ende om consideratie van hem affgehandelt wert.

Alle goederen opgedragen ende gebercht sijnde, versoecken met d'eerste gelegentheyt het coninckleijck teecken gestelt te werden van vrijelijck met de borgers ende een ygelijck te negotieeren, tot welcken eynde als mede het leenen van de bercken op den selffden tijt de naervolgende vereeringe aen den coninck gedaen wert, namelijck eenen goeden Japansche sabel, segge eenige dittos eenige schoone verlackte contoirkens, eenige sijden rocken, fijne catabas ofte linnen soomer rocken, jacquans ofte copre t'sia keteltiens van alderleye soorten, mitsgaders een weynich vant medegebrachte cargasoen, als ijser, cooper en swavel, monterende in Japan ontrent 400 tayls schuyt gelt.

De bercken, daermede de goederen opgevoert sijn, blijven soo lange ledich in Tonquyn leggen, tot dat den handel t'enemael gedreven ende weder met de gekochte ende geprocureerde coopmanschap affgeladen sijn, doch moeten de Japanders de de barckeniers soo lange de cost geven.

Den dach van de vrije negotie geordonneert sijnde, wert voor de poorte des cavailiersmr. een groot houten bort gestelt, waerinne geschreven staet, dat een yegelijck licentie van negotie naer gelieven wert toegestaen, t'welck gemeenelijck op den 5 a 8 Junij geschiet; sijn verders geen tollen ofte andere subsidie van de goederen, die vercoopen ofte incoopen, onderworpen.

Jaerlijcx valt in dit coninckrijck ontrent 15 a 1600 picol rouwe sijde, 5 a 6 ט tayl aen geweven stoff, ende partye caneel, de geseyde stoffen volgen ten deele den incoop van de rouwe sijde, werden meestal op de lengte van een a twee Japance rocken geweven. Dit aenstaende saysoen soude de sijde aldaer incoops te becomen sijn tegen 6 a 7 maes fijn gelt ofte Tonquynse munte, van den borgeren ofte gemeynen man, maer

van den coninck tot 11 a 12 maes ofte wel minder; twee sijde teelen vallen aldaer des jaers, te weten de somertijt in de maenden April en Maey, ende de wintertijt in October en November, die niet halff soo veel sijde als de somertijt geeft, welcke sijde vermits het nonparesseeren van de Japanse joncken weynich ofte niet getrocken wert, ten ware deselve de Chineesen off Portugesen hadden opgekocht, daer van noch in Japan geen tijdinge was.

Tot opcoop van de Tonquynsche coopmanschap laten de Japanders haere medegebrachte contanten in fijn Tonquyns silver raffineeren, ende dat op soodanigen alloy als het selve overal in de coop van de sijde valeeren can; geven in trocque van 83 tayl fijn silver, 100 d° schuytgelt, ende bij aldien den silversmelter soo fijn, volgens het gemaeckte accoort, niet en raffineert, moet het op dien alloy hersmolten ende bij onwillicheyt ofte andere exceptien wert sulcx te doen van den cavaillierye mr. geconstringeert.

Tegen dat haere negotie t'eenenmael gedreven ende haere medegebrachte cargasoenen verset sijn, wert de sijde voor reeckening des coninckx mede gelevert, versoecken licentie van vertreck, t'welck haer van den coninck gegunt wert; emberqueeren hare goederen sonder eenige visite ofte naerder molestie, varen gesamenderhant sonder eenich convoy van mandarijns naer beneden, blijvende hunluyden int affvaeren ende sorge alleen bevoolen, alle nacht gelijck vooren int opcomen geseyt is goeden wacht bij den anderen houdende, met welck op ende affreysen, als aenwesen in de stadt Tonquyn twee maenden ten uyterste passeeren; gaen gemeenlijck in de maent van May naer boven, ende int wtterste van Junij retourneerende, hebbende alvoorens een expresse over landt gesonden, met ordre t'eylant Frackaky, alwaer op haer beneden comste t'selve wert geladen, ende op t'spoedichste, vreesende voor eenich ongeval haere voiagie naer Japan voorderen.

Voernoemde Couckebacker relateerde, dat de comp. voorleden jaer op haere aengebrachte cargasoenen, soo van Nederlant,

Batavia, Tayouan, Siam monterende *f* 1,009,262 : 18 : 4 suyver hadde geavanceert *f* 1,097,599 : 7 - : - Jegens d'aenstaende beseyndinge wert tot vervolge van dien handel weder gerequireert een capitael volgens den eysch bij den ed. Couckebacker daervan gedaen begroot op *f* 1,926,024 : 3 : 8, alle comp^s. resterende middelen bij t'comt^r. Firando monteerde *f* 130,791 : 7 : 14, hadde d'ed. Couckebacker aen den oppercoopman Caron getransporteerd, ende hem dien volgens bij acte van autorisatie tot de opperdirectie aldaer geduerende sijne absentie gequalficieert.

500 picol campher hadde d'ed. Couckebacker voor sijn vertreck in Japan a 8 tayl, 5 maes aenbestelt.

1400 picol cooper in fijne staefkens a 12 tayl, 400 voor Battavia ende 1000 voor Tayouan.

Wt de missiven ende advysen van den gouverneur Hans Putmans, wert verstaen als volcht:

Des comp^s. effecten ende middelen den 10 Meert passato bij t'comp^t. in casse quamen suyver te monteeren *f* 1,559,327:14:6.

Op 4 Februarij waeren in Tayouan verschenen seven principale hooffden, als gecommitteerdens van de dorpen Taccaryang, Tamsuy, Tapoelyangh ende Satalieuw, omme mede van vreede te tracteeren, medebrengende seven levendige varckens tot een teycken ende leetwesen van haere gepleegde quade actie, dien volgende de voors. gecommitteerdens voorgestelt wierden de articulen ende conditien bij forme van verdrach met die van Mattauw ende Soulangh aengegaen, waer naer hun oock reguleeren souden moeten, welcke articulen volvaerdich waren de gemeente haerer respective dorpen te communiceeren, met verclaringe dat daertoe seer gaerne verstaen ende hun deselve submitteeren soude, soo dat tot dien vreede mede goede apparentie was; naer t'becomen effect van dien soude niet alleen veele perijckelen int stranden van eenige joncken ende scheepen, die voor desen de moorderije van den inwoonderen aldaer onderworpen waren, verhoet, maer oock in t'exerceeren ende

vervolgen van de herte vellen grooter liberteyt erlangen, alsoo d'onse de jacht om de suyt van Tayouan niet verder als ongevaer drie mijlen hebben derven onderstaen, ende nu wel 15 a 16 mijlen strecken sal.

Tot den vrede van die van Vavoralangh, een dorp ontrent 5 a 6 mijlen benoorden Wanckan gelegen, was mede apparentie, die deselve al aengepresenteert ende om daertoe te comen versocht hadden, in welcke gevalle onse lemitten mede ontrent soo verre om de noort ende 1 dach reysens in t'geberchte oostwaerts soude worden wtgebreyt, sijnde nu met 22 dorpen de vrede aengegaen. D'ed. heer Putmans was mede onlangs bericht dat de Spanjaerden ofte Padres van Kelang door haren ijverigen arbeyt met de roomsche religie den heydenen in te scherpen al tot Gerim 20 a 25 mijlen N. van Tayquyn gecomen waeren, ende de inwoonderen van de aldaer gelegen plaets onder de bescherminge van den coninck van Hispanie aengenomen, waeromme het meer dan tijt sij geweest, dat de hier vooren aengeroerde dorpen onder onse gehoorsaemheyt gebracht sijn; die d'heer Putmans opineert met een groot garnisoen of het stabileeren van een colonie op Formosa in devotie sullen dienen gehouden, t'fort Zeelandia, Wanckan, reduyte Zeeburch, Sinckan, Sanckan en des comp. voorderen omslach was beset gebleven met 407 bl. coppen.

Den coopman Hamboan hadde aen d'heer Putmans geschreven wt China, dat den broeder van Jan Glauw omme de noort op seeckre plaets Outchieuw genaemt, manderyn gemaeckt was ende de gevangene Nederlanders soo hier als daer gebleven ende doot geslagen sijn, sulcx dat geen apparentie tot verlossinge van eenige derselver geschapen stondt.

Daegs voor de depeche van de fluyt Barop van Tayouan, was aldaer mast ende reddeloos aengecomen seecker Joncque, wesende 20 dagen daer bevorens uyt Quelang vertrocken met meeninge om naer Manilha te navigeeren, maer genootsaeckt sijnde door contrarie stormwinden in geen perijckel van lijff, jonck ende middelen te verliesen, hun in onse handen op hoop

van genade, te begeven, sijnde de voors. joncks ladinge van cleynen valeur, gemant met 16 soo blancken als mistisen, daer onder een luytenant, een vendrich, een capusijnder monck ende reste gemeen volck, mitsgaders een vrouwe ende twee kinderen ende 28 Chinesen, die alle excepto de Chinesen met voors. Rarop hier sijn aengelangt, uyt welckers rapporten onder anderen verstaen wordt, dat eenige derselve a° 1635 in Augusto uyt Manilha nae Formosa gevaeren gesien hadden, dat in Junij uyt Nova Hispania in Manilha waeren aengecomen twee scheepen, seer rijck geladen, ende dat die selve dat jaer niet geretourneert sijn, maer in Manilha overgebleven om den sobren afftreck der Chinese waeren in de quartieren van Nova Hispania; den Spangaerden hadden sedert 10 jaren herwaerts opt eylant Formosa aen de noortsijde ontrent Quelang ende Tangsuy, tot sijn deffentie vier royale forten met een stadt gebouwt ende in calck ende steen opgetrocken, als daer sijn, la Santissimo Trinidado, Sant Anthonio, St. Milan, Saint Augustijn met Saint Salvador, de stadt op Quelangh ende Saint Domingo op Tansiuw, wiens muren soo voorgeven twintich a vijffentwintich voeten ruym hooch sijn.

Den voors. moninck hadde tusschen drie ende vier jaer in t'rijck van China onder de blinde heydenen, om hun de roomse religie in te scherpen gearbeyt, ende veel tot de bekeeringe gebracht, was expres van de stadt Panquyn affgecomen om sijne principalen in persoon te remonstreeren, dat ondervonden hadde, dat de Chineesen des te eerder tot bekeeringe te brengen soude sijn, soo men met haer siviliseerden met in het begraven van de dooden, de gebruyckelijcke ceremonien ende offerhanden vooreerst te conniveeren, waervan seer qualijck ende niet als met verachteringe van haer saecken te diverteeren sijn, ende was gemelte pape in hoope, dat op sijne remonstrantie diesaengaende wel eenige dispensatie, door den paus te Roma soude mogen werden gedeserneert.

Gelijck de geintercipieerde brieven wtwijsen soo was den toevoer ende negotie van China op Quelangh gans sober, soo

19*

waren oock de rantsoenen van de residenten aldaer door last des conincx vrij besneden, dat sij schrijven niet t'extimeeren souden, soo maer den toevoer uyt China en bequamen, sij roemen seer over de bekeeringe der inhabitanten op Formosa, daer haere papen bequame instrumenten toe sijn, evenwel wort uyt hare advysen bevonden, datter bij wijlen oppositie valt ende wort geschreven dat den gouverneur 7 naturellen van seecker dorp hadde doen ophangen, alsoo voornemens waeren geweest seecker paep om t'leven te brengen.

Advysen van den opper coopman Abraham Duycker uyt Quinam, item de mondelinge rapporten vande capitayn mayoor Adriaen Antheunissen, waer uyt verstaen.

Dat de Quynammers haer in de comste des voors. Duyckers seer verheugde, met verclaeringe dat den coninck lange nae sijn persoon hadde gewacht, voorders bericht werdende dat den ouden Quinamschen couinck ontrent 4 maenden te vooren overleden was, ende naer sijn doot het gansche lant (om wat soon in des vaders plaets soude succedeeren), tot een inlantsche oorlooge vervallen was, niet tegenstaende dat den ouden coninck voor sijn doot, den outsten van sijn echte getroude vrouwe het rijck per testament, schrifftelijck hadde opgedragen, t'selve oock aen verscheyde grooten versocht ende belast te voltrecken, ten aensien dat de andere vijff soonen bij sijne concubijnen ofte bijwijven geprocureert ende yder soon een moeder apart hadde. Den prince van de suyder quartieren, soo haest den doot van sijn vader vernam, dede de riviere Thoram over ende weder met palen behayen, op dat den nieuwen coninck met sijn galayen, deselve niet conde passeeren ende hem oock aen de mont van de riviere ende soldaten ende macht verwachten ende nedergelegt, sijn broeder den nieuwen coninck hem ten hove ontbiedende, refuserende t'selve niet alleen forcelijck, maer als dat als een soldaet ende hooft der zuyder quartieren, sijn may^{t}. soude verwachten, was liever geresolveert in t'velt te sterven, als hem onder sijn broeder te submitteeren, dese

antwoort gem^{t}. sijne may^{t}. gans vreemt voorcomende, dede in aller spoet met 36 a 40 sijner galayen de bay Thoron voor de mont van de riviere, mitsgaders de riviere Quinam Z.-O. Champello gelegen besetten, comende voorts in persoon met 8 a 10 ↄ mannen over lant nae Thoron, sijnen broeder de prince die langs de watercant alle sijne stucken geplaetst, ende met eenige weynige Japanders gesecundeert sijnde, wierde sonder eenich uytstel, soo haest den coninck arriveerde aengetast, ende sulckx getroffen, datter naar t'seggen van de Japanders en Chinesen ontrent 1000 persoonen wierde verslagen, met weynich verlies van 's coninckx volck, den prince siende sijne macht gebroocken ende op verre niet bestant, om des coninckx macht te wederstaen, trachte met een sijner vaertuygen naer Camboidia de vlucht te nemen, doch wiert in de riviere van Quinam achterhaelt ende wel verseeckert den coninck overgelevert, die hem datelijck naer t'hoff in goede verseeckering liet vervoeren, met ordre omme diergelijcke voordere onheylen voor te comen ende sijnen staet volcomelijck te vesten, dat men de vier andere onechte soonen bij concubijnen geprocureert, provisioneel tot sijnen comste mede in apprehensie soude stellen, gaende gemelten nieuwen coninck alle suyder quartieren voorder visiteeren, nemende voor eerst in defentie den opperstrantheere van sijn vader, onder pretext, dat met sijn vader als een verrader schelmachtich met vercortinge van desselfs incomsten ende middelen hadde gehandelt, mitsgaders sijne adherenten, doende oock eenige der principaelste onthooffden, alle haere goederen confisqueeren, latende alleen de vrouwe ende kinderen met redelijck onderhout sitten; de voordere geapprehendeerde wierden naer Sinnia gevoert om aldaer tot sijne may^{ts}. wedercomste uyt de suyder quartieren bewaert te werden, soo werden mede opgesocht, alle dieven, roovers, brantstichters etc., die onder sijne broeder geschuylt hadden, tot over de 500 int getal, die oock gesamentlijck in presentie van alle vreemde natien dede onthooffden, om te bewijsen, dat sulcx niet de wille sijns vaders maer de sinistre proceduren des strantheers en andere

grooten daer van de oorsaecke geweest was, gevende ende vernieuwende alle officien aen persoonen die vertroude, onder expres bevel soo haer int een off ander quamen te verloopen, ende de minste clachte daervan wiert voorgebracht, dat selve met den dood soude gestraft werden.

Den capiteyn van seecker Maccause joncke rapporteerde onder anderen, dat 9 onser gevangenen Nederlanders bij den roover Jan Glauw met eenige Portugesen van seecker genomen Galioth tot Maccau waren overgecomen, den Tonquinder was met een cleen leger te velde getrocken tegen den Quinammeren, doch sonder iets van consideratie verricht te hebben als dat den anderen met schermutselen onderhielden.

29 Ditto wert door gecommitteerden uyt het jacht Daman hier binnen gebracht ende met displosie van 5 canonschooten, nevens drie chargie van de int geweer staende musquettiers ingehaelt de missive ende schenckagie des conincx van Siam geaddresseert aen den generael, luydende gemelte missive van woorde tot woorde.

Than Oya tsy darmarat dytsia amathia nochit pihit worowong phongh saprack, thia thibit sawara thibidy sirat narat chousa thibidy aphaya phiribarra cronimapha, sent desen brieff door ordre van den coninck, nay probat asomrith boromophobit probody t'Jam Jehova, nay compra maha licoan bawara t'wara wadysry a Iudia, aen den edelen gestrengen wijsen heere d'ed. heer Hendrick Brouwer, gouverneur generael over den stant der Vereenigde Nederlanden in India Orientalis.

Den coninck onsen heere heeft u ed. oprechte genegentheyt tot de continuatie ende vermeerderinge van de onderlinge vruntschap daerinne claerlijck bespeurt, dat u ed. den capiteyn Joost Schouten met soo vrundelijcke brieff ende rare geschencken, omme sijne mayt. de reverentie te doen in dese stadt Iudia gesonden hebt, wij hebben u ed. missive doen translateeren

ende die den coninck voorgedragen ende is deselve nevens de geschencken door den capiteyn Schouten ende Fetor van Vliet, met de costuymelijcke ceremonien overgelevert, wanneer sijne may^{t}. den geluckigen stant van u ed. gouverno ende persoons goede dispositie met een sonderling genoegen verstaen heeft, wenschende dat sulcx lange tot dienst van den prince van Hollant, sijne may^{t}. contentement ende u ed. opclimmende eere continueeren mach.

Seer gaerne heeft den coninck verstaen, dat u ed. genegen waert sijne may^{t}. bij t'hernemen van den oorloge tegen de rebellen van Patany met gelegentheyt des moesons ter see te assisteeren, den coninck is daer toe geresolveert geweest, ende tot dien eynde een machtich leger van oliphanten, ruyters ende voetvolck met geschut ende amonitie, insgelijcks een armade van 200 welgamande ende gemonteerde galayen ende fregatten doen prepareren, om die van Patany met force tot de schuldige subjectie ende reverentie te dwingen, die sij van ouden tijden gerechtelyck aen de crone van Siam gehouden sijn te doen, maer alleer dit leger vertrocken was, heeft den coninck van Ligoor aen sijne may^{t}. seeckerlijck geadviseert, dat de princesse ende de manderijns van Patany door verscheyden onderhandelinge tot den vreede ende t'contribueeren der verplichte reverentie geresolveert waeren, als mede dat sijluyden haere onbehoorlijcke rebellie bekenden ende demoedelijck versochten sijne may^{t}. die misdaet genadelijck vergeven soude, tot welcken eynde die van Patany, haere gesanten genaempt Siradt Ara Radia ende Soy Radi Natsawary nevens noch twee edelmannen met brieven ende geschencken met de goude ende silvere bloemen naer India opgesonden hebben, omme aen sijne may^{t}. de costumelijcke reverentie te doen, welcke gesanten al in Ligoor gearriveert sijn, ende cortelijck alhier verschijnen sullen; weshalven den coninck verstaende der Pataneesen demoedicheyt genegen geworden is hunne strafbare misdaet genaedichlijck te pardonneeren; sulcx dat ordre gegeven heeft den geprepareerden chrijschstocht derwaerts te schorten, t'welck oock d'oorsae-

cke is dat geen assistentie van u ed. wert gerequireert, sullende sijne may^{t}. altijt gedachtich sijn de hulpe, die u ed. voorleden jaere met ses scheepen voor Patany gesonden hebt, ende hoewel door de spade verscheyninge t'Siamsche leger niet bejegent sijn, soo extimeert sijne may^{t}. sulcx als een volcomen effect, daeraen oock u ed. oprechte vruntschap claerlijck gebleeheeft. In u ed. missive wert versocht 1000 coyang pady ende 600 coyang rijs wt des conincx lant te mogen voeren, sijne may^{t}. is daertoe tot licentieeren van een goede quantiteyt genegen geweest, maer dit jaer is door den ontijdigen hitte ende t'gebreck der overvloien van de riviere t'rijsgewas soo uytermaten qualijck geslaegt, dat naeulijckx een derde deel tot perfectie gecomen is, waeromme den coninck oock benoodicht is geweest sijnen voorgenomen chrijchstocht naer Camboidia te schorten, ende om d'apparenten hongersnoot voortecomen, wel expresselijck geordonneert heeft dat geen rijs wt dit coninckrijck (op pene van de doot) gevoert soude werden, evenwel nochtans heeft sijne may^{t}. ten respecte van de vaste ende onverbreeckelijcke vruntschap met den prince van Hollant, ende omdat hij de stadt van Batavia als sijn eygen extimeert, aen den capiteyn Schouten op sijn instantelijck versoecken, noch geconsenteert 100 coiang rijs en 200 d° pady wt sijn lant te voeren, u ed. gelieve te considereren dat meerder te licentieeren niet redelijck was, want den coninck voor sijn eygen lant, dat jegenwoordich vol groote dierte is, principalijck sorge dragen moet.

Op u ed. versoeck heeft den coninck desen jaere aen den capiteyn Schouten en Fetor van Vliet, sijne onderlinge genade soodanig betoont, dat haer alle hunne billijcke versoecken favorabel heeft geconsenteert, alsoo sijne may^{t}. hun luyden niet minder als sijn eygen beminste vasallen extimeert, insgelijcx sijn wij haer luyden op u ed. recommandatie in alles naer vermogen ende gelegenheyt des tijts behulpsaem geweest.

Eyndelijck recommandeert sijne may^{t}. u ed. hoogelijck de vruntschap tusschen hem ende u ed. prince soodanig te con-

serveeren ende te vermeerderen, dat sulcx d'omgelegen vorsten ende natien tot verwonderinge dienen mach, t'welck u ed. met het spoedich herwaerts seynden van de verwachte missive des prince van Hollant tot sonderlinge vreuchde ende contentement van onsen heere gelievet te betoonen.

Tot bewijs van sijne may^{t}. genegentheyt is geordonneert, u ed. nevens desen met den capiteyn Schouten 25 coyang pady ende 200 picol sappanhout toe te seynden, gelieft sulcx als een teecken sijner may$_{t}$. affectie te accepteeren.

In de stadt Iudia desen 5^{den} dach van de derde wassende mane int verckens jaer, sijnde den 10 Februarij anno 1636.

Translaet van de tytulen des coninckx van Siam, soo die a° 1633 in sijne missive aen den prince van Orangie geschr. sijn.

Schriftelijck ambassade gaende geluckich, fris ende moedich als een leeuwe van de voeten des doorluchtichsten, onverwinnelijcksten, machtichsten, goddelijcke alderhoogsten heere, den overal sienden oppergebieder vant alder edelste rijck van Siam, den glans van de groote stadt Iudia, goddelijcken heere vant gouden huys, den witten ende rooden oliphant, den geluckigsten, grootsten ende oppersten prince van alle Indiaensche gecroonde coningen, den beminsten sijner vassalen, die gelijck de claere sonne ende heldere mane, int hoochste der heemelen blingt ende van sijn ondersaten met reverentie ende vreuchde, aengebeden wert.

Aen den doorlugtigsten &c.

Translaet des titels van den Oya Barcketangh, gelijck die in de missive staen a° 1636, aen den gouverneur generael gesonden.

Den heere Oya blinckende in oprechticheyt, edel van geslachte, van de naeste vassalen des grooten coninckx, wijs in voorsichticheyt, doorluchtich ende van coninckliijcke affcomste daerinne hem niemand gelijck is, den magtigen bevelhebber

van des conings incomsten, middelen ende der vreemdelingen saecken &c., sent desen brieff door ordonnantie van den doorluchtigen, onverwinnelijcken, machtigsten, goddelijcken, alderhoogsten heere, den overal sienden oppergebieder van t'alderedelste rijck van Siam, den glans van de grootste stadt Iudia, aen den ed. &c.

De maent Apriel segge Maey.

Primo ditto, de joncke Quinam over Cautchinchina alhier arriveerende, becomen met den selven een missive van den oppercoopman Duycker, gedateert 29 Meert voorleden, waerbij verstaen t'naervolgende:

Dat hij Duycker naert vertreck van den capt. mayor sich met een treffelijcke scheuckagie nevens de bijgevoegde missiven van d'ed. heer generael ende gouverneur Putmans, naer Sonua bij den coninck hadde vervoegt, al waer met groote eere ontfangen, de missive ende geschencken bij sijne mayt. geaccepteert ende hem voorts audientie verleent wierde, hij Duycker hem mondelingh voordragende de expresse verschijninge aldaer, namelijck om te becomen restitutie van 23580 ra. die sijne mayt. vader saliger, in wiens plaetse hij gesuccedeert was, met de boot vant verongeluckte jacht Grootenbroeck op de Perceles anno 1634, aengeslagen ende tegen alle redelyckheyt tot noch toe onthouden hadde, gelijck mede het geschut vant jacht de Kemphaen, op sijn mayt. cust eenigen tijt daer bevoorens gestrant.

Hier op hadde den coninck ront wt geantwoort, soo als bij sijne missive aen den heer generael ende gouverneur Hans Putmans, met voors. jonck Quinam becomen, is schrijvende.

Dat sijnen vader als nu overleden sijnde, hij daervan geen kennisse veel min van geseyde penningen iets genooten hadde, maer dat hem wel bekent was, dat den voorigen opper strant heer Ong. ang. mij, sonder weten van sijn gemelte vader aen de vreemdelingen veel extortien gedaen, onder anderen de boven genoemde somma van penningen oock aengeslagen ende voor sich selffs alleen behouden heeft, sulcx dat naer des co-

nincx overlijden onder geseyde strantheer buyten expectatie bevonden waeren over de 340 ن taylen silver, die hij meest alle bij diergelijcke onbehoorlijcke middelen ende quade practijcken hadde geconquesteert, waer over hij den geseyden Ong. ang. my, nevens eenigen sijner complicen, ter exempel van anderen, hadde doen onthooffden ende in quartieren hacken, soo dat hij coninck sich wegens t'voorige gepasseerde gans ontschuldigde, ende versocht dat hem over dese saecke, in tijde van sijn vader geschiet, niet meer ende gelieffde aen te spreecken, alsoo in geenderhande manieren tot eenige restitutie van voors. penningen verstaen conde, wat waerschouwinge ende dreygementen den coopman Duycker in cas van nonrestitutie hem oock dede.

Maer stont voors. coninck aen d'onse liberalijck toe den vrijen handel in sijn lant, met sulcke voor de comp. voorderlijcke praeminentien, dat in Quinam voortaen alle des comps. scheepen, die souden mogen havenen ende negotieeren, volcomentlijck bevrijt sullen blijven van anckergelt, schenckagie als andere te doene vereeringe aen de Mandarijns, welcke voor desen een groote somma gelts hebben bedragen, sijnde voorders genegen, om altijt met de Nederlanders in goede vruntschap te continueeren ende alle hulpe te verleenen, mitsgaders voortecomen, dat soodanige misslagen ende ongelijcken, als ons bij t'leven van sijn vader, door de ontrouheyt van Ong. ang. my waeren toegebracht niet meer en soude gebeuren, derhalven versoeckende, dat het voorige niet verder en soude gedencken maer alles vergeeten ende hem vant gepasseerde excuseeren.

Naer geseyde Duycker conde vernemen ende sich de aparentie van den handel verthoonde, soude hij in retour de mede hebbende Japanse pittiens, tegens de comste der scheepen van Batavia connen procureren ende in voorraet hebben, 3 a 400 picol sijde a 100,115 ende 130 tayl t'picol ende minder, mitsgaders 4 a 5000 picol bruyne suycker tot 15 a 16 maes t'picol voor Japan, waertoe een fluyt als Warmont is versoeckende·

12 Ditto arriveert alhier t'vrijmans jacht t'Wilde varcken, van Baly rapporteerede dat den matarram voor sijn comste in Baly, Balimboangh, gans affgeloopen, verbrant ende geruineert hadde, doch was door assistentie van den coninck van Baly wederom tot sijn selffs gecomen.

13 Ditto verschijnt voor den generael ende raden van India seecker gecommitteerden Javaen, genaemt Sarapada, affgesonden bij den tommagon van Tegael met de naer volgende missive aen den generael ende raden van India.

Missive van den tommagon van Tegael, aen d'heer generael.

Soudara, per desen seynde Sarapada aen u ed. tot antwoort van de schenckagie voor desen met hem gesonden, bestaende in een groote spiegel, amphioen ende laecken, dewelcke wij den sousounam hebben overgelevert, ende den sousounam doet u ed. daer voor bedancken; oock ist hem seer aengenaem geweest, nopende dat u ed. wel genegen sijt tot den vrede, ende heeft den sousounam geantwoort, soo sulcx waerachtich is, dat dan met den eersten gelieve herwaerts te séynden, vermits daer naer verlangt wert, te weten, met een schip voor Tegael op de reede omme met mij van alle saecken te handelen, ick sal de vrede soo veel mij mogelijck is helpen bevoorderen, daer op wense wel, dat u ed. t'samen in comp. van Sarapada herwaerts gelieft te seynden, alsoo ick persoonlijck aen boort van u ed. schip soude comen, ende alsdan met u ed. gesant selver te pitsiaren van t'gene tot een goede vrede soude mogen gedeyen, wijders gedraege mij aen kay Sarapada, ende seynde tot een teecken van vruntschap aen u ed. ses hondert clappus planten, gelieve het geringe in danck te accepteeren.

17 Ditto vertreckt voors. Sarapada wederom naer Tegael, sijnde expres affgedepecheert met de missive die den generael ende raden van India aen den tommagon in Tegael in antwoort van sijn schrijven, luydende in substantie als onder volcht, schrijven, dat hij den sousounam wegen onse goede genegent-

heyt ende oprechte meeninge tot den vreede vastelijck sal mogen verseeckeren ende sich selffs daer voor te pande stelt, alsoo hem daerin niet verlegen sullen laten.

Dat oock geresolveert blijven op sijn ed. aenraden soo haest d'Arabische paerden van Persia sullen wesen gecomen, t'welck noch wel twee maenden sal aenloopen, onsen gesant met een schip naer Tegael van hier te committeeren, omme met u ed. aldaer, dewijle presenteert selffs aen boort te comen, wegen den vrede ende des sousounams meynige te spreecken.

Maer dat ondertusschen gelieve te voorderen, dat onse gevangenen wt Tourayam (principalijck die door de Lacxamana van Japara onder de witte vane aengehouden sijn) in Tegael gebracht, gelargeert ende d'andere gedurende den oorlog van ons becomen ten minsten op rantsoen werden gestelt, ten eynde dat wij ons volck mogen weder crijgen.

Dat oock onderwijle ons gelieve te laten weten wat schenckagien sijne may^{t}. (benevens twee schoone Arabische paerden,) noch wel aengenaem souden mogen wesen, ende in hoedaniger voege den brieff sal dienen ingestelt, opdat ons naer sijnen goeden raet mogen reguleeren.

Dat oock den sousounam bij gelegentheyt gelieve te informeeren den Portugesen geen gelooff te geven, alsoo sijne may^{t}. wegens eenige assistentien toe te seynden doorgaens met valsche leugenen soucken te abuseeren, wesende selffs niet machtich genoeg haer lant te defendeeren.

27 Ditto comt met sijn wanckan wederom van Bantam seeckere Chinees coopman ende inwoonder, alhier genaemt Limlacco, welcke bij den generael ende raden van India was gelast ontrent den coninck ende grooten van Bantam, sijn devoir te doen, tot voordering ven de aengevangen vredehandel, ende daerop hunne meyninge te verstaen, rapporteert dat hij bij den coninck ende grooten aldaer verscheyden reysen gecompareert ende wel bejegent was.

Item dat den coninck gans tot vrede genegen bleeff, gelijck verclaert hadt, die oock soude effect sorteeren, in gevalle

d'heer generael in recompense van sijn geleden schade, gedurende den oorloge maer wilde vereeren de voor desen geeyste twee stucken geschut, een van metael, een van ijser, stellende de groote van dien in discretie van sijn ed., seggende voorders dat de vrede alleen aen de cortoisie van voors. stucken dependeerde, t'welck sijne mayt. aen hem Lacco hadde belast aen d'heer generael in dier voege te rapporteeren, en dat binnen 20 dagen eens weder tot Bantam soude comen ende voor hem op Batavia coopen ende mede brengen een pack glinnen, 5 a 6 ballen muscus en een stuck calanbacq.

Ady 10 Maerty 1636.

Ordre off instructie voor de schepen Banda, Middelburg, Swol, Herderwijck, Egmont, de Keyserinne, Oost-Cappel, den Otter ende t'jacht de Vos.

Alsoo wij bij resolutie van dato iij Maert passado goet gevonden ende gearresteert hebben, dat wij int doubelleren van de caep de Bonna Esperance, niet alleen naerstich ende scherpelijck sullen uytsien nae de Portugaelse retour craecken, commende van de custe van Indien, die wij vermoeden (naer den tijt dat zij uyt Goa ende Chouchin gemeenelijck t'zeyl gaen) dat in offte omtrent onse vaerwater der voors. caep mede behoorden te passeeren, maer oock dat wij deselve couragieuselijck aentasten ende bespringen sullen, ingevalle ons op den wech bejegenen, ofte rescontreren mochten.

Soo heeft ons goet gedocht, omme tot offentie ende defentie bij tijts claer ende slaech vaerdich te wesen, de respective schepen voor te stellen ende toe te seynden, de naervolgende poincten ende articulen, waernaer zich een yder bij rescontre van deselve sal hebben te reguleeren.

Ende opdat wij dan de gemelde vermelde vrunden te beter mogen vinden ende rescontreeren, soo sullen haer de schepen, soo wanneer den voors. caep beginnen te genaecken, des smorgens met sonnen opganck, in breete uyt spreyen ende op den gewoonlijcken cours van Oost ten N., Oost ofte Oost ten Z.

op een rij ende neffens den anderen, zoo wijt ende breet voort zeylen dat de schepen Banda en Zwol, van welcke de eene sich aen de zuydt ende de andere aen de noortzijde vande vloot begeven sal, dat de vloote 4 a 5 mijlen weegs besluiten, ende met haer gesicht seven, acht a thien mijlen verre toe verijcken mogen. Ende op dat de voors. schepen zoo verre verspreyt ende geseparеert sijnde niet van den anderen dwalen ende malkanderen verliesen mogen, soo sullen zij des avonts wederom naer malkanderen cruypen ende haer soo dicht bij een sluiten, dat sij het vier van den admirael bequaemelijck kennen ende volgen mogen.

Sullen de respective schepen bij rescontre van vijant verdeelt werden, in drie besondere esquadres, ende omme deselve te formeeren, soo sullen haer in sulcken gelegentheyt bij een voegen ende malcanderen tot der doot toe assisteeren, de naervolgende schepen, namentlijck: Het admiraels schip Banda, met Herderwijck en Egmont; het vice admiraels schip Middelburch met de fluyt Oost-cappel ende t'jacht de Vos; het schout bij nacht schip Swol met de fluyte de Keyserinne ende den Otter.

Sal ieder van de voors. esquaders couragieuslijck aentasten ende vooreerst met geschut dwingen ofte oock wel naer gelegentheyt abordeeren, een van de aldergrootste ende machtichste caracken, latende de gallions ofte Engelsche schepen, die haer (alsoo sij met die van Goa vereenicht zijn) zouden mogen convoyeren ongemollesteert, ter tijt en wijle dat sij ons selffs aensoecken ende haer tegens ons beschermen ende defenderen willen.

Omme den anderen en des noots sijnde tijdelijcker ende te gevoeglijcker te cunnen seconderen, ende den vijant door onse al te groote separatie geen voordeel over te geven, zoo sullen de voors. esquadres, maer insonderheyt de respective mackers ofte socie van ider esquadre haer zoo dicht als mogelijck bij den anderen houden.

Ende op dat een ider t'allen tijden claer ende slachveerdich

sijn mach, soo sal een ygelijck omtrent de voors. caep commende sijn geschut wel verdeelen ende bij t'zelve soo veel bosschietters ende matroosen ordonneren als tot regeeringe van t'selve soude mogen van noode sijn, gevende ider bosschietter bij specificatie op wat stucken ende wat volck hem gegeven ende toegevoecht sijn, ten eynde een ider weten mach op wat plaetse hij zich bij rescontre van den vijant sal hebben te vervoegen.

Om voorts int seyllen goede ordre te houden sullen de schippers van de respective schepen tot het schavielen der zeylen, tot het opgeven der cardoesen ende andere behoefticheden, soo veel volcx besorgen ende ordonneren, als t' vereyst ende gerequireert soude mogen worden.

De musquettiers die tot het chargeeren met musquets gecommandeert sullen werden, sal men mede ten bequaemste stellen, ende ordonneeren daer sij den vijant den meesten afbreuck souden mogen doen, stellende deselve naer ieders schip gelegentheyt zoo schootvrij alst mogelijck sij.

Ende om gestadichniet in de cruytcamer te loopen ofte eenige bloote cruytvaetjes aen te langen, soo sal men om alle perijckelen soo veel mogelijck te eviteeren ende voortecomen, versorgen, dat voor ider stuck ten minsten 15 a 20 cardoesen op voorraet gevult ende int ruym (die de gelegentheyt heeft) ten minsten op twee a drie besoudere plaetsen verdeelt ende genoechsaeme diepte beneden het water wel bewaert worden, versorgende mede dat op den overloop, op diverse plaetsen in ijsere hoepen ofte viercante houte bacx, tot de gevulde cardoesen, soo veel ront, langh scherp schroot, ende lantaerens verdeelt werden als t'van noode soude mogen wesen, laetende mede de wielen ende assen van de rapaerden wel glath smeeren, ende ordonneeren tusschen de stucken, ende andere bequaeme plaetsen tot het coelen der stucken, als lessen van de brant, die in de respective schepen souden mogen ontstaen, soo veel water baelens, leege putsen, brantemmers, natte swabbers als andere nootwendicheden, als men in sulcken gelegentheyt (zoo op den overloop als in de martsen) van noode soude mogen crijgen,

wel lettende, dat ider sijn schip omtrent den vijant commende, soo van buyten als van binnen, wel natten, ende datter oock geen cardoesen om bij de stucken te vergaderen, uyt het ruym opgegeven en werden, omme alsoo door t'onvoorsichtich handelen vant cruyt als werpen van de vierwercken, soo veel mogelijck sij, alle periculen van brant voor te comen.

De timmerluyden sullen in het slaen gereet ende voor den dach hebben, niet alleen haer gereetschap, maer insonderheyt een goede partije proppen ende loode platen ende alle andere materien, als tot stoppen van de geschootene lecken soude mogen van noode sijn, mitsgaders tot conservatie van schip ende goet, als krenckinge van den vijant ofte daert van noode soude mogen sijn, raeden, touwen ende anders te mogen afhouwen, sullen alle de scheepsbijllen mede claer ende voor de hant leggen, gelijck mede op diverse plaetsen onder ende boven verdeelt sullen werden alle het hantgeweer, piecken, braetspitten, sabels als andersints, opdat het selve des noot sijnde, niet te soecken ende uyt hoecken ende gaten te halen is.

Ende op dat de gequesten, die men in sulcken handelinge soude mogen crijgen, behoorlijcken gecureert werden, sullen de overicheden van de respective schepen sorge draegen, dat de barbiers alle haer instrumenten, medicamenten ende alle het geene tot verbinden der gequesten van noode soude mogen sijn, mede claer ende gereet hebben, besorgende haer, soot mogelijck is (opdat door het verliesen van deselve geen alteratie ende cleynmoedicheyt onder t'volck int slaen gecauseert wert) een bequame plaetse onder water, om haer ende haere medicamenten soo veel te verseeckeren alst mogelijck sij.

Niemant tsij matroos ofte soldaet, onder wat pretext t'selve soude mogen wesen, sal vermogen, sonder consent van sijne commanderende, hem te soecke te maecken ofte te wijcken van sijn bestelde ende geordonneerde plaetse, op lijffstraffe, maer sullen soo wel de bosschietters als musquettiers, het sij cruyt, scherp ofte andersints van doen hebbende, t'selve eys-

schen ende afvoorderen van degenen, die daertoe van de overicheden gestelt ende geordonneert sijn.

De opperhoofden van de respective schepen sullen sorge draegen, dat soo veel de constapels, bosschieters als musquettiers door het onvoorsichtich schieten, (om alle ongeluck zoo veel mogelijck sij voor te comen), de schepen malcanderen (in plaetse van den vijant te treffen) niet en comen te beschadigen.

Soo iemant van de respective schepen een van de Portugeesche caraken ofte galioens quaeme te aborderen, soo sal het schip van t'selve esquadron (soo mede geen aen boort en heeft) alle mogelijcke debuoir aenwenden, omme den geabordeerden vijant aen de ander zijde mede aen boort te comen, om hem met des te meerder faciliteyt te vernielen ende te devaliseren.

Doch soo hetselve door den vijant beleth wierdt, als door eenige andere incidenten niet bequaemelich geschieden conde, soo sal ten minsten dienen beleth ende voortgecomen, dat het geabordeerde vijants schip geen secoers ofte assistentie gedaen ofte toegesonden werden.

Ende gemerckt wel gesien is, dat door het haestich ende ontijdich rooven ende plunderen van veroverde prinsen dickwils groote avantagie ende gelegentheyt versuymt ende geen cleene swaericheden voortgecomen en sijn, soo sullen de overhooffden bij het veroveren van eenich vijants schip wel toe sien, dat niemant door het veroverde schip confuselijck loopen plunderen ende ruysmuysen, maer dat een iegelijck hem begeve ende aenstelle om den vijant voorts te dempen, ende onse saecken te stellen buyten alle perijckel ende swaericheyt.

Omme het selve wel te behertigen ende voorders in het veroverde vijantsschip goede ordere t'onderhouden, als omme met behoorlijcke authoriteyt ende gesach voor te comen ende te beletten, dat de veroverde goederen door de overgecome matroosen ofte soldaten niet onmanierlijck geplundert ende gevioleert en werden, soo sal selffs den oppercoopman ofte den schipper in het veroverde vijants schip overgaen, ende daerin zoo lange blijven ter tijt en wijle bij den commandeur ende

breeden raedt, daerinne anders geordonneert ende gedisponeert sal werden.

Gelijck wij oock op het alderscherpste sullen ondersoecken ende corrigeeren alle disordre ende ongeregeltheden, die bij de matroosen ende het gemeene scheepsvolck aen boort van het veroverde vijants schip begaen ende geperpetreert soude mogen werden, soo sullen wij den overgaenden oppercoopman ofte schipper aen de voorschreven disordre ende ongeregeltheden mede schuldich, handdadich ende responsabel houden, soo sij int weeren van dien onachtsaem geweest ofte geen behoorlijeke authoriteyt getoont sullen hebben. Een igelijck sal derhalven in sulcken gelegentheyt sijn ampt, eere ende eedt betrachten, ende hem soodanigen quyten ende comporteeren als wij hem sijn toevertrouwende.

Ende opdat wij de daders ende autheurs van alsulcken disordre ende ongeregeltheden te beter uytvinden ende corrigeeren mogen, soo en sal niemant als alleen die geene, die eenich vijants schip verovert ofte tot het overgeven zullen gedwongen hebben, vermogen sich sonder onse expresse last ende ordre aen boort van de veroverde prijsen te begeven, onder wat praetecxt het oock zoude mogen wesen; op pene dat die bevonden sullen werden contrarie dese onse ordre gedaen te hebben, arbitralijck gestraft ende gecorrigeert sullen werden.

Ende alsoo het niet mogelijck is, pertinente ordre ende reglement te stellen op alles dat in het slaen soude moge voorvallen, sal een ider hem in actie bevindende ende iets occurerende daer van in dese instructie niet en wert gementioneert, sich hebben te reguleeren naer dat hij tot de meeste dienst van de compagnie ende meesten affbreuck van den vijant sal bevinden te behooren, wel lettende (dat soo het doenlijck zij) ende zonder prejuditie van de voorgenomen saecken can geschieden, altijt met ons consulteeren ende beraetslagen.

Actum int schip Banda, ady 10 Maert a° 1636, zeylende op de hoochte van acht graeden noorder breedte.

Ende was onderteeckent: Anthony de Caen.

Ady 25 Augusty 1636.

Instructie dienende tot de zeylagie ende courswijsinge van de schepen Uytrecht, 's Gravenhage, Swoll, Herderwijck, Egmont, Middelburgh, Aemelia, Vlissingen, Veere, t'Zeepaert ende t'hoff van Hollant, mitsgaders de jachten Cleen Hollandia, Rotterdam, Voorburch, vertreckende van Battavia nae de custe van India, Suratte ende Persia.

Dewijle gemelte schepen ende jachten alle te zamen, Gode zij loff, seylree sijn, soo sullen u l. op morgen nae de gedaene monsteringh met de lantwint van voor Battavia afseylen, de cours soo oostelijk stellende, dat met de zeewint, soo die wat noordelijcken mochte comen, echter boven de eylanden moocht geraecken, om te beter voort te comen ende alsoo noch dien dach te winnen.

Beurt om beurt sullen dese schepen het vier voeren nae d'ordre, soo se hier vooren vervolgens naer malcanderen zijn gestelt.

Naer de straet van Sunda sullen u l. haere passagie nemen langs het gemeene vaerwater, besuyden d'Angnieten ende bij noorden t'Lange eylant, daer de noord ooste passaets meest doorwayen, wel uytsiende naer verscheyden coraelbancken, die daer onder water bevonden worden, waertoe aen de voorseylders Uytrecht ende Egmont ider een caertgen van groot besteck, daerinne de selve bancken aengewesen werden, mede zijn gevende.

Buytten Sundaes Straete gecomen zijnde, sult eenpaerigen cours stellen, west ten zuyden ende west suyt west aen, tot op de hoochten van ontrent de acht negen of thien graeden, houdende op de hoochte, daer de meeste ende crachtichste passaets van de oostelijcke winden becomen sult, alsoo het gieren om de suyt alleen wort geordonneert om de meeste wint te soecken, ende daer door des te eerder meer west te becomen, sulcx dat wij u bij desen niet en binden om juist op de thien graeden zuyder breete te comen, maer alleen, als geseyt is, de sterckste passaets te soecken, ende sal het staen aen het advys des com-

mandeurs, wanneer men den cours recht west aen sal stellen, de variatie afgetrocken, die dan tot een teecken van sulcx de vlagge aen de topstander van de groote stenge sal laten wayen, soo lange tot dat hem alle de andere schepen sullen antwoorden met de prince vlagge, aen de vlagge spil van de compaigne te laten wayen.

Met den gemelten cours van den westen gangh sult om de west zeylen tot op de lengte van 102 graeden, op welcke meridiaen gelegen is het eylant St. Brandaon, dat is ontrent 540 mijlen van de Prince eylanden; hoe nu u l. dese lengte eerder becompt, hoe u l., met de hulpe Godes, spoediger reyse doen sult, ende bijaldien ghijlieden dese lengte op de thien graeden zuyder breete afseylt, sult gij het eylant Roquipis int gesicht crijgen.

Van gemelte lengte off eylant Roquipis sult dan voorts recht om de noort seylen tot onder den aequinoctiael, alwaer met de geheele vloote gecomen sijnde, de schepen Middelburch, Swol, Aemelia ende Harderwijck hun reyse recht door nae Suratte sullen bevoorderen, haeren cours soo wel westelijck als noorden doende, dat ruym boven de noordelijcke bancken ende rudsen van de Maldives mogen seylen, op de veranderinge van de stroomen goede achtinge gevende, die in October op de 10 tot 14 graeden veel om den oost loopen.

Omtrent de linie sullen u l. bejegenen de variabele winden, door de welcke de vloote van deffentie met de beste boech voor te wenden, het sij dan naert noordwest ofte noordoost, nemende ende gevende, sal trachten op te comen tot ontrent negen graeden 45 m. bij noorden den aequinoctiael, van waer oost aen gaen sult, omme op de gronden van d'Indische custe te coomen, loopende bij noorden d'eylanden Cubile ende bij suyden Quaele peny, welcke passagie het canael van Mamola genaemt wort, daer anno 1634 de vloote van de heer Vlack door gepasseert is, sonder lant te sien noch gront te werpen; dese wech sal u l. brengen voor Coetchin, dat int gesichte sult loopen, omme van daer bij de wal met de lant ende zeewint op te stoppen tot voor Goa, alwaer u rendevous is ende d'ordre van uwen commandeur na comen sult.

De vordere coursen, die u l. souden mogen seylen langs de custe van India, als mede om van daer tot Battavia te comen, zijn soo gemeen, dat daervan in desen geen vermaen sullen maecken, maer alleen sullen wij de vrunden ernstelijck recommandeeren, dat se Summatra's custe, bij suyden het groote eylant Nassouw gelegen, niets te seer willen schromen, alsoo van Sillida af tot den vlacken hoeck toe, omtrent anderhalff mijl van lant goede ancker gront is, ende die daer omtrent compt in Mayo, Junio ende Julio heeft de wal niet te schroomen, alsoo het oostelijcke mousson daer opper wal geeft; ende ten aensien het met laveeren moet opgehaelt werden, soo vint men niet alleen des nachts voordeel van de lantwint, maer binnen de uytsteeckende hoecken van Celebar, Mannack, Pissanghangh ende Pongongh heeft men weder stroomen, die om de zuydt gaen, dat wij tot verscheyden malen door onse jachten ende westcust handelaers hebben laten ondersoecken; ende alsoo bevonden is, ten aensien de schepen in voorgaende tijden deselve cust sonder onderscheyt van tijt door onervaerentheyt te seer geschroomt hebben, want gelijck deselve custe een leger wal maeckt int wester mousson, dat tusschen December ende April wayt, zoo wert deselve een opperwal van Mayo tot ontrent November toe, door de suydt ooste en O.S.-O. winden, behoevende sich niemant te ontstellen door de groote barningen, die daer aenstorten, selffs int ooster mousson, ten aensien dat tegens de voors. custe eyndigen moeten de groote deiningen, die de suydtweste wint maekt, als hij op sijn crachtichste wayt, op de hoochte van omtrent de 36 ofte 38 graeden zuyder breete, int zelfde saysoen, dat het ooster mousson de overbij hand heeft tusschen de linie ende 10 ofte 12 graeden suyden, soo alle ervaerne schippers, stierluyden ende de andere bedreven zeemannen bekent is.

Hiermede dan besluytende, sullen u den seegen des Almachtigen toewenschen ende in Sijn heylige protextie bevolen laten.

Actum int casteel Battavia, desen xxv[en] Augustus anno 1636.

Ende was onderteeckent: Anthony van Diemen.

Ult° April 1633.

Instructie voor den oppercoopman Marcus Oldenburgh, gecommitteert in commissie aen den grooten mogol Chasean, waer naer sich te reguleeren, aen zijn may^{t}. te verthoonen, ende daerop expeditie te versoecken heeft.

De gewelden, overlasten ende exactien, welcke d'onse nu twee aeneenvolgende jaeren int afbrengen van des comp^{s}. rijcke retouren onderworpen zijn geworden, ende d'apparentien, welcke hun tot geene verlichtinge maer eerder tot erger gevolgh verthoonen, hebben ons middelen tot weringe deser exorbitante proceduren doen dencken, in voegen wij goet gevonden hebben u e. aent hoff van den coninck te depescheren, soo sullen u e. dan cortelingh naer ons vertreck in compagnie van den oppercoopman Salomon Voerknecht, sonder eenige treyn ofte omslagh te maecken, in der ijle naer Agra opreysen ende soo spoedich daer trachten aen te langen, dat onse desseynen ontdeckt wesende, door d'Engelsche goetwillicheyt t'onswaerts in derselver gerequireerde successen niet geprevinieert ofte verhindert werden.

In Agra gecomen zijnde (seggen wij), sullen ue. sonder eenige cermonien, Assalattchan of andere groote te kennen geven, hoe u e. expres met brieven aen sijne may^{t}. uyt Suratta affgesonden zijt, versoeckende deselve sijne may^{t}. persoonlijck te mogen behandigen, daeraen niet getwijffelt wert of t'sal u e. geaccordeert werden; audientie ontrent sijne may^{t}. becomen hebbende, sullen u e. met alle eerbiedicheyt ende vereyschte solemniteyt overleveren, onse missive ende dien van den Suratssen gouverneur Mirmosa, in faveur van de Nederlantsche natie gedicteert, daer benevens een schriftelijcke petitie, waerin u e. verthoonen sult onse geleden interesten ende gewelden, door de subalterne geldsuchtige gouverneurs d'onse ende haere coopmanschappen in de passagie aengedaen ende wedervaeren, onaengesien de firmants ende sauvegarde van sijn May$_{t}$., onder meer andere, dese insonderheyt.

Eerst hoe onse coopmanschappen in Mirta van hare carren ontbloot ende gemelte goederen aldaer ruym een jaer hebben moeten ouer blijven, exempt dat wegen de carrelieden op de betaelde vracht te cort comen . . . . r^a 4000.

Ten anderen, dat het voorleden jaer onse cafila van haere cameelen in Barnpour bij mandement van sijne may^t. ontbloot, ende een ront jaer aengehouden wesende (niet jegenstaende sijn may^t. d'onse toesegginge dede geen interest draegen zoude), echter op onse afschepen in Barnpour afgedrongen zijn . . 5000.

Ten derden maele, nu onse caffila door Amadabat passerende (wij en weten op wat insicht) deselve gearresteert, onse camelen ontnomen ende ons de nova onse coopmanschappen op carren te laden, alvorens daer toe permissie becomen conden, hebben genoodsaeckt geweest te verschencken een somma van . . 1600.

t'samen r^a 10600.

Sijnde t'selve niet alleen t'geene uyt der comp^s. casse gedesbourcheert, maer daer en boven onse schepen wanladen hebben, moeten vertrecken, niet buyten perijckel, dat ten dien respecte eenich ongeluck hun aengetroffen, ende t'volck zoude in perijckel van leven gebracht werden.

Tot dese ongevallen vougen sich noch de roverijen in de wegen, ende onaengesien door d'onse vier hondert ropias tot wachters gelt afgenomen, waeren echter onder de jurisdictie van Amadabat thien packen indigo ontvoert ende gerooft, sijn met meer andere ongehoorde schattinge, welcke ider naer sijn appeteyt opstelt ende de passerende coopluyden affgeparst werden, invougen offer geen souverain coninck, maer ider sijn eygen rechter, consequentelijck haeren onredelijcken wille ons tot een wet te onderwerpen pogen.

In Biana, waer voor desen noyt eenige gerecht betaelt is geweest, wert ons nu oock vijf hondert ropias afgedrongen, sulcx dat aen alle canten vast de coopluyden van haere middelen gedestitueert werden, daer over ende tot voorstant van de voor

desen onse verleende preëminentie niet en hebben willen in gebreecke blijven, sijne may[t]. onse ongelucken te verthoonen, ende bij dien obedientelijck te versoecken dat bij nieuwe favorabele mandamenten van sijn may[t]. onder stipulatie van de geannexeerde clausulen mochten gepreviligieert werden, namentlijck ende alvooren.

Dat onse affgedrongen penningen ende t'achterheyt onder de cameliers ende carrelieden mogen vergoedt ende uytgekeert werden.

Ten anderen, dat zoo onse coopmanschapen met de schepen aenbrengen ofte geprocureerde retouren naer Bandaer afgebracht worden, eens des coninckx gerechticheyt voldaen zijnde, op andere plaetsen niet gehouden sullen wesen te betalen.

Ten derden, dat onse caffila op geenige plaetsen arrestabel, eenich empediment oft lastt vee sal mogen ontnomen werden.

Ten vierden, dat soo wanneer de gerechticheyt van onse goederen aen de zeehavenen betaelt zijn, deselve prompt in de alphandigo, zoo van opgaende als afcomende coopmanschappen gedespescheert werde, sonder dat deselve aldaer tot onse merckelijcke interest aengehouden werden, item dat de gerechticheyt voldaen wesende, gemelte cargasoenen mogen veralineren, vervoeren ende aen de meestbiedende verhandelen, sonder dat de subalterne gouverneurs sullen vermogen, naer haeren wille ende eygen opgestelde prijsen, deselve aen haer te houden, wel te verstaen van alle onse goederen geen uytgesondert.

Ten vijfden, dat wij achtervolgende het voorige firman van sijne may[t]. de opgestelde thollen gehouden sijn te betaelen, zonder met nieuwe inventien ofte gefingeerde lasten verder beswaert te werden.

Ten sesten, dat sijne may[t]. gelieve te manderen, dat van alle rooverijen in de wegen bevrijt mogen wesen, ofte dat op onse aenclachten de naest gelegen dorpen de geroofde goederen op te soecken oft selfs vergoedinge te doen, verplicht sullen wesen, ten respecte veel tijts in de gemelte dorpen de roovers aengehouden werden. Item datse onse caffilas, zoo iets mochte manqueeren, alle bijstant ende assistentie mogen procureren ende

deselve tot voorderinge van haeren wech gehouden sullen wesen te doen.

Ten sevenden, dat den niela-indigo ende anderen handel in sijne may^{t}. landen onverhindert sullen mogen vervolgen sonder met eenige nieuwe costuymen beswaert te worden.

Ten achtsten, dat de maeckelaers in dienst van de Nederlantsche Oost-Indische compagnie op de comptoiren van Suratten, Brotsia, Brodera, Cambaya, Amadabatth ende Agra wesende, vrij geley voor haer persoonen bij conincljjck mandament vergunt wert, om van onsent wegen te coopen, vercoopen, handel doen, onse gerechticheyt sustineren ende t'geene hun geboden wert; de respective regenten ofte stadhouders aen te seggen, t'zelve sonder eenige schrupelen mogen doen, sonder dat (als somwijlen gebeurt is) deselve overste ofte haere minderen hun sullen vermogen daer over moeyelijck te vallen of te mishandelen; maer soot gebeurde eenich misverstant voorviele, t'selve op d'aenclachte van s'conincx gebieders door den cap^{t}. sal gecorrigeert ofte naer gelegentheyt geaccomodeert worden.

Ten negenden, dat op alle plaetsen waer handel doen ofte drijven, de regenten verplicht sullen wesen onse debiteuren (sonder eenige conniventie) tot betalinge te constringeeren.

Ten laetsten, dat sijne may^{t}. de Nederlantsche natie gelieve onder salveguarde te nemen ende te doen besorgen, dat soo wanneer eenich hooft ofte cap^{t}. quame afflijvich te werden, de goederen van onse compagnie mogen verseeckert wesen, sonder dat bij de justitie eenige actie op deselve (naer s'lants costuyme) geinstitueert werden, alsoo sijne may^{t}. dient geinformeert te wesen, gemelte goederen niet de facteurs, maer haer m^{rs}. eygen sijn, ende sulcx meer als u l. in de affaire selffs wesende, sullen oordeelen tot meerder liberteyt van dese becommerde negotie ende resistentie van deszelffs quaetwillige gouverneurs noodich te vereysschen.

Ontrent sijne may^{t}. de voorstaende articulen geobtineert wesende, sullen ue. ontrent Assalattchan bevoorderen ende besonder doen letten, dat den firman met clare ende uytgedruckte

clausulen gestelt ende tot onsen voordeele geschreven worden, al soude u e. genootsaeckt wesen, den secretaris ofte griffier des conincx met een geringe gratuiteyt te corrumperen.

Aen Assalattchan sullen u e. onse bijgaende missive behandigen, eenige cleenicheden worden daer nevens gesonden, ende tracht bij alle doenelijcke debvoiren desselffs gunste voor de Nederlantsche natie in devotie te houden ende te bewaeren.

Vooral belasten ende bevelen u e. wel expresselijck, geen andere schenckagie bestaen te doen, als alreede bij den raet daertoe geproiecteert zijn, bij poene van alles tot uwe lasten te doen loopen ende in de hoochste indignatie te vervallen.

Geen andere suite anders als u e. toegevoecht sij, sullen u e. houden, nochte oock geen extraordinaris costen doen waer die connen geexcuseert werden, laet die matich wesen ende dat met advys ende toestemminge van den oppercoopman Voerknecht; voor al draecht sorge dat u e. sich niet voor eenig gesant ofte legaet bekent maeckt, maer wel voor een expresselijck gecommitteerde, om t'recht van onse mrs. te procureren aen t'hoff gesonden, ter oorsaecke den tytel van ambassadeur al te grooten gevolch naer haer slepen, ende oock met de conditie van de compagnie niet overeen en compt, derhalven zullen u e. dien aengaende geen gewach doen.

Om statich ende respectyff voor sijne mayt. te verschijnen, zul- u e. geen oncosten doen, maer sult nevens den oppercoopman Voerknecht (mèt wiens goetvinden u e. alles bestieren sult) ten hoove compareren, nemende in den treyn soodanige dienaeren als reede bij t'comptoir tot lasten van de comp. sijn, sonder (als vooren geseyt) den treyn te verstercken ofte eenige nieuwe dienaers daer toe te vougen, op de pene boven geinsereert, andermael recommanderen u e. op de gastos te letten, datter om u persoons wille niet extraordinaris in reeckening gepasseert wordt, waer bij u e. besondere eere in leggen zult.

Ue. affaires dus verre naer wensch gesuccedeert ende despeches van sijne mayt. becomen hebbende, sullen ue. sonder uytstel van tijt van Agra scheyden, ende soo de nieuwe gepro-

cureerde retouren vaerdich waeren, deselve onder een vertrouwt persoon tot in Amadabatth onder het nieuw firman doen aftrecken, alwaer ordre laeten sullen, hoe daer mede voorder te handelen hebben, nemende met twee a drie persoonen uwen wech over Barnpour, om aldaer van Caliaen den maeckelaer te procureren drie duysent drie hondert ropias, welcke de carrelieden van onse caffila alhier voor den Moorschen gouverneur Mirmosa verclaert hebben, gemelte Caliaen in de vrachten van de carren zoo de comp. als haer ontstolen heeft; om de restitutie met meerder aensien ende vaerdiger te doen volgen, sullen u e. aen t'hoff wesende, ontrent sijne may[t]. procureren een mandement, dat gemelte gefroudeerde penningen datelijck mogen genamptiseert werden.

Met den oppercoopman Salomon Voerknecht sullen u e. sonderlinge vruntschap ende correspondentie houden, sonder te poogen d'een boven den ander sich te verheffen, waer aen de comp. den meesten dienst, ende u e. de grootste gerustheyt geschieden sal.

Frequenteert de comp. van d'Engelschen zoo weynich als mogelijck is, alsoo u e. wel afmeten connen wat affectie t'onswaerts draegen, ende haer geselschap niet connende eviteeren, weest affabel ende niet norts, bewaerende t'respect van de compagnie met omsichticheyt, ende excuseert alle discoursen opt stuck van d'een en d'ander constitutie, alsoo ervaeren hebben dat uyt dese de meeste verschillen resulteeren.

Ten alder uyttersten ultimo October sullen u e. trachten in Suratta te wesen, om, oft geviele d'e. heer gouverneur generael ende raeden van Indien resolveerden eenige vrouge depesche van hier naer de zuydt te doen geschieden, om u e. daer mede over te vaeren, vaerdich wesen mochte, ofte sulcx als haer ed. nader soude mogen manderen.

Hier mede wenschen tot besluyt u e. gewenscht ende gerequireert succes inde aenstaende commissie.

Int schip s'Hertogenbosch, ady ultimo April 1633, ter reede buyten de chom van Sualy.

Ende was onderteeckent: Philp[e] Lucasz.

10. Vergadering. 21 Mei 1853.

Bibliotheek. Verbaal van de extraordinaris ambassadeurs van Zweden, 1640. *Kort verhaal van den oorsprong van den laatsten oorlog en het gelukkig einde daarvan door den algemeenen vrede. Chronologische opgave der perkamenten der* 13e *en* 14e *eeuw*.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer J. David, te Leuven.

De ziekte der geleerden, in zes zangen, gedicht van mr. W. Bilderdijk, uitgegeven met inleiding en aanteekeningen door J. David, vijfde stuk. Leuven, 1852.

Van den heer M. Nijhoff, te 's Gravenhage.

Catalogus van boeken, onder meer anderen voorhanden in den ouden en nieuwen boekhandel van Martinus Nijhoff te 's Gravenhage, 1853.

Van den heer J. J. F. Noordziek, te 's Gravenhage.

Boekdrukkunst. (Overgenomen uit den *Algemeenen Kunst- en Letterbode* N° 19 van het jaar 1853).

In ruiling ontvangen:

Van *La Société Liègeoise.*

Notice sur R. A. C. van Bommel, évêque de Liège, 3e edition. Liège, 1853.

Verbaal van de extraordinaris ambassadeurs van Zweden, 1640. De heer hoogleeraar G. W Vreede, te Utrecht, doet volgend verslag omtrent dit handschrift, (zie *Kronijk*, bl. 244).

Ofschoon zich een groot deel van den inhoud bij Aitsema, 2e boek, bevindt, zou evenwel uit dit handschrift eene bloemlezing voor de *Kronijk* des Genootschaps kunnen getrokken worden, met vermelding van hetgeen daarin door den voormelden schrijver reeds in het licht gegeven voorkomt.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Kort verhaal van den oorsprong van den laatsten Javaanschen oorlog en het gelukkig einde daarvan door den algemeenen vrede. Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep.

Wordt besloten, dit stuk, alvorens het in de *Berigten* des Genootschaps op te nemen, in handen te stellen van den hoogleeraar P. J. Veth, te Amsterdam, met beleefdelijk verzoek om zijn gevoelen daaromtrent wel te willen mededeelen.

Cronologische opgave der perkamenten der 13e *en* 14e *eeuw, berustende in het archief der stad Harderwijk.* Overgenomen uit het *Over-Veluwsch Weekblad* N°. 16—23 en voorkomende in het verslag van den toestand dier gemeente, over den jare 1852, uitgebragt door mr. G. A. de Meester, secretaris der voorn. stad.

Anno 1223. Dominica qua cantatur cantate, het zegel in roode was beschadigd, aan eene zijde zigtbaar een ridder met speer en schild, waarop eene stijgende vogel, welligt een arend, aan de andere zijde een hond en daarboven op diens rug eene vogel. Gretmani et eorum judices van de districten Wildinghen en Wenbrendie der provincie Friesland geven aan schout en schepenen (sculteto et scabinis) in Harderwijk kennis, dat eenige onbekenden (aliqui ignoti et incogniti) met onbehoorlijke koophandel waren gekomen, fingerende regte kooplieden te zijn, waarvoor zij de Harderwijker en andere goede kooplieden (mercatores probi) waarschuwen, willende dat zij met behoorlijk bewijs daar zullen komen, op de boete van 80 pond (octoginta librarum duplicarum). (Latijn). te vinden loquet 15 N°. 1.

Anno 1231. Regnante domino Frederico Romanorum imperatore; d. Henrico Archiëpiscopo Coloni Domino Willibrando Episc. Traject III. Idus Junii. Het zegel is er af. De privilegie brief van Otto graaf van Gelre en Zutphen. Uitgegeven door Bondam, *Charterboek*, III. afd. bl. 379 en Schrassert, *Beschrijv. van Harderwijk*, d. I, bl. 4. De uitgaaf van Bondam is overeenkomend met het origineel; uitgezonderd het woord Harderewich moet zijn Herderewich; zijne conjectuur om achter het woord matris nostrae (moet zijn matris meae) eene punt te lezen kan niet opgaan, daar de overige leesteekenen aanwezig zijn; doch daar niet.

Anno 1266. In die Beatae Mariae Magdalenae. De ver-

schillen wegens Thinsgeregtigheden tusschen het kapittel van S. Marie te Utrecht en de burgers van Herderwijck, door wederzijdsche scheidsmannen bijgelegd en vereffend. Uitgegeven bij Bondam, *Charterboek*, III. afd. bl. 580 en Schrassert d. II bl. 2. De uitgaaf van Bondam verdient de voorkeur; doch de tweede in het stuk voorkomende persoon is de Gruntbek en niet de Grunsbeke, zooals Bondam wil; de woorden sigilla caremus moet zijn sigillis caremus, zie Bondam aanteekening Z. De woorden superscriptionem enz. staan in het stuk. Het eerste der drie zegels ontbreekt; het tweede schijnt het kapittelzegel te zijn, aan de keerzijde toch de moedermaagd met het kind; aan de andere zijde een knielend persoon, voor een Engel, uit wiens mond eenige woorden gaan, onleesbaar, het eerste is ego, het randschrift evenzeer onleesbaar, aan weerszijde eene lelie. Het derde zegel bevat een driehoekig schild, van boven brandaren of hermelijnen, van onderen niets. Witte was reeds zeer vergaan. Lob. 39 N°. 1.

Anno 1280. In septimana Paschali (week voor Paschen). Vredesverdrag door bemiddeling der schepenen van Deventer, Kampen en Zwolle, gemaakt tusschen die van Hamburg en Harderwijk. Het zegel is er af. Bondam IV afd. bl. 635, Schrass. d. II, bl. 3. De uitgave van Bondam, ofschoon met het oorspronkelijke onbekend, is zeer juist.

Anno 1280. In vigilia pentecostes (8 Junij). De stad Hamburg belooft, dat, zoo de burgers van Stendaal dien van Harderwijk over aangedane schade, gedurende de vorige oneenigheid, mogten aanspreken, deze dan met hunnen eed alleen, zonder verder bewijs, zich zullen kunnen ontschuldigen; met verdere belofte van bescherming binnen hunne stad tegen een ieder die hun mogt verongelijken.

Bondam, IV afd. bl. 645, Schrassert, d. II bl. 5, doch onnaauwkeurig.

Het zegel is zeer geschonden, witte was; nog zigtbaar drie torens en eene noordster benevens eene versterkte muur, schoon bewerkt. Loq. 15, N° 4.

De heeren Bondam en Schrassert spreken van nog drie acten uit dat jaar; er zijn wel afschriften, doch de oorspronkelijke stukken ontbreken; zij zijn in het oude register even min opgenoemd, doch wel de copiën.

Anno 1291 des dingsdags voor half vasten. Het zegel is van dezen brief gescheurd, reeds ten tijde van het oude register. Schrassert beschrijft het en geeft tevens den brief d. II, bl. 6; doch onjuist naar een afschrift van Willen Heeck.

Wij laten daarom het stuk hier volgen: Wi Florens, grave van Hollant, van Zelant ende here van Vrieslant, maken cont alle den ghenen die desen brieff sullen sien off horen lesen, dat wi der stat van Harderwike ende dien van der Elborch gheven veste gheleide ende seker van heren Gherarde van Egmonde ende Clais Persijn te comen in onse lant, dar te merren ende vrielike weder te keren met horen goede. Wanneer dat sij willen toet der thiit dat wi weder comen van Enghelant bi ons heren ghenaden, ende alse wi weder ghecomen siin, so sullen wiit houden in onser hant tote der wiler dat wiit weder doen roepen. In orconde van desen brieve ghegheven in ons Here jare dusent twe hondert een ende neghentich, des dinxdaghes voer half vasten. Loquet 15, N°. 4.

Anno 1291. Feria sexta post diem paschae. Toltarief voor Harderwijk in het op en afkomen bij de cotertolne te betalen, vastgesteld te Deventer door tusschenkomst van Reinald; naauwkeurig uitgegeven door Schrassert, *Beschrijving van Harderwijk*, d. I, bl. 179. Een zegel in bruine was vrij groot, hangt aan de acte. Sigillum Civitatis Daventrie, zijnde eene poort en ter wederzijde bolwerken, er ligt nog een kleiner zegel bij, terwijl aan de acte (ook blijkens den inhoud van het stuk) nog eene staart zit. Bedoeld zegel is ovaal in bruine was met de woorden Gosewin. Praeposit. eccl. Daventr. en stelt voor Maria, het kruis, waaraan de Verlosser hangt, tusschen hare knieën, met beide handen vasthoudende. Duidelijk is het zigtbaar dat aan de acte nog een derde zegel bevestigd is geweest. Schrassert schrijft quaedam, waar het stuk quedam heeft en

veranderd e. overal in het nieuwere ae. Dit is echter de eenigste aanmerking op zijne uitgaaf. Loquet 25, N°. 1.

Anno 1298. Feria quinta proxemo post Pascha, 10 April. Schepen van Harderwijk verdragen zich met de inwoners van Suthergo in Vriesland wegens eenen beganen doodslag. Uitgegeven door Nijhoff. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, d. 1, bl. 61. De zegels zijn gebroken, van het derde zegel is ook nog iets zigtbaar, het is het middelste en schijnt dat van Harderwijk, het koggeschip, geweest te zijn. Het eerste zegel is duidelijk een ridder te paard, met een zwaard in de regter en een vaandel in de andere hand, het woord Sigillum is nog leesbaar, het derde is een gewapend krijgsman te voet. Dat de uitgaaf van den heer Nijhoff naauwkeurig is behoeft niet gezegd te worden. Loq. 15, N°. 5.

Anno 1299. Des manedages na durcade dage. Graaf Jan van Henegouwen neemt de poorters van Harderwijk in bescherming. Bij Schrassert d. 2, bl. 7 uitgeven; doch wat de spelling aangaat zeer vrij, waarom het stuk hier letterlijk volgt.

Wi Jan, greue van henegoue, van hollant, van zelant ende here van Vreslant, Maken cont alle den ghenen die desen brief sullen sien of horen lesen dat wi hebben genomen ende nemen met desen brieve up unse vaste gheleijde, alle de portere van herderwig orlif inde hor goet te varen ende to keren in onsen lande zonder alrehande arghelist, tote den dage toe dat wi hem die gheleijde weder segghen, ende na onsen weder segghen zal hem dit gheleijde ses weken gheduren. In orkonde van desen brieve bezegghelt mit unsen zegchel, ge geuen int jaer ons heeren dusent thue hondert negen ende neghentich, des maendages na durcade dage.

Het zegel in bruine was is zeer beschadigd; doch graaf Jan is te paard nog zigtbaar. Loquet 15, N°. 6.

Anno 1313. Feria secunda in festinis St. Laurenci, martijris; met een groen klein goed geconserveerd zegeltje en eene ledige staart. Thidemanus Langenhuijs in Lubek en Helmicus in Thoren magtigen Wissekinum Laurentium Silium Ste-

veldis, Gerlacum Majorem et Ghijsanem mund schepenen te Harderwijk, om hunne goederen op Ammeland te ontvangen en daarmede te doen zoo als door de schepenen bevolen zal worden.

Anno 1315. In Crastino beati michaëlis Archangeli. Reinald bepaalt de grenzen en vrijheid van Harderwijk; het zegel is van het stuk af. Uitgegeven bij Schrassert, d. 1, bl. 13. De accolades door hem gezet zijn willekeurig; de woorden door hem oningevuld gelaten zijn: Terra ipsorum. Voor het overige is zijne afdruk naauwkeurig.

Anno 1316. In conversione beati Pauli. Bestand tusschen Hoorn en deze stad, zoo ver ons bekend is onuitgegeven; het zegel ontbreekt, de brief is het bederf zeer nabij, waarom een afdruk hier volgt:

Prudentibus viris et discretis consulibus Herderwic in habitantibus, judices ac universi in Horn pacis et concordia cum fidelitate constantiam. Visis literis vestris quas nobis direxistis de pace servenda nunc desideramus, sicut ex tunc pacem et treugas de omnibus controversijs inter vos ex parte una et nos ex parte altera habitis infra hinc et festum Johannis Baptistae fideliter observare, et praestemus vobis securum conductum sed infra hinc et tempus praedictum, ad nos veniendi, standi, morandi et ad propria redeundi. In cujus rei testimonium sigillum nostrum praesentibus duximus apponendum. Datum anno domini m°ccc°xvi in conversione beati Pauli. Caeterum disponentes inter vos treugas et pacem ad tempus saepe dictum, et nobis eandem pacem cum literis vestris apertis remittetis. Insuper rogamus vos, quatenus nobis diem et locum, ubi occurrere volueritis, assignetis; et nos, deo volente vobis occurremus eodem die non postponemus, si possimus tunc ita ordinare, ut qui ex utraque parte deliquerunt, emendant emendatione seu satisfactione constricta et honesta. Datum ut supra. Loquet 15, N°. 8.

Anno 1320. Dominica proxima post purificationem beatae Mariae virginis. Zoenbrief over twee gedoode mannen tusschen

Harderwijk en Staveren. Het stuk gaat tot bederf over. Het zegel is half geschonden, nog zigtbaar een gewapende Vries met een schild waarop eene stijgende vogel, een arend; aan de andere zijde een hond en vogel op de rug; zegel groene was. Zie hier het stuk dat onuitgegeven is.

Universis presentia visuris vel audituris Wibrandus Gretmannus suique conjudices coetus in Wildinghe salutem et rei geste agnoscere veritatem. Ne ea que aguntur in tempore a memoria hominum lapsu temporis transeant, solent plerumque roborari memoria litterarum. Nos igitur, ut firmum et inconvulsum perpetuo maneat quod per nos et alios quam plures fide dignos actum est inter scabinos et cives de Harderwijch ex una parte et heredes duorum virorum occisorum de Wolderhem et Molkemanhusum ex altera, super compositione et emenda dictorum occisorum presenti pagine duximus inserendum manifeste presentibus protestando, quod predicti scabini et cives de Harderwijch prefatis heredibus occisorum, secundum ordinationem per nos promulgatam dominica proxima post purificationem beate marie virginis, in domo Asekini filii Theodorici civis Stauriensis, integraliter satisfecerunt super emenda ante dicta. Et ibidem dicti heredes publice fatebantur hoc idem, et osculum pacis sepe dictis scabinis et civibus de Harderwijck ad perpetuam pacem servandam, dederunt suis suorumque proximorum juramento dictam pacem firmanter inividabiliter perpetuo servaturos. In cujus rei testimonium sigillum nostri districtus praesentibus est appensum. Datum et actum stauriae anno domini m°ccc° vigesimo, die dominico supradicto.

Anno 1320. Dominica proxima post purificationem beatae Mariae Virginis. Folkerus abt van het klooster St. Odulphi te Staveren bevestigt bovenbeschrevene zoen. Zegel bruine was, eenigzins geschonden, de abt met de herderstaf in de hand. Het stuk volgt hier:

Universis presentia visuris vel audituris. Folkerus divina favente clementia Abbas monasterii santi Odulphi in Stauria salutem et rei geste cognoscere veritatem. Tenore persentium

scire volumus universos, quod scabini et cives de herderwijch nobis coram positis, in domo asekini filii Theodorici civis Stauriensis heredibus duorum occisorum, videlicet de Woldekem et molkemanhusem, dominica proxima post purificationem beate marie virginis, secundum ordinationem factam inter ipsos, de emenda dictorum occisorum plenarie satisfecerunt. Quod etiam dicti heredes ibidem publice fatebantur, et super hoc osculum pacis dictis Scabinis seu civibus de Harderwijc prestiterunt, quam etiam pacem suo et proximorum suorum juramento perpetuo servandam confirmarunt. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum anno du m°ccc° vigesimo die dominico supradicto. Loquet 15, N°. 10.

Anno 1320 in festo sancti Blasii martijris. Verklaring van schepenen en raad van Staveren, dat boven gemelde zoen voltrokken is. Het zegel ontbreekt.

Universis Christi fidelibus presentia cernentibus scabini consulesque staurie honorem ac rei geste cognoscere veritatem. Tenore presentium publice protestamur quod discordia, guerra sivelis ex homicidijs Johannis de Woulderhen ac Gerbrandum de molkemanahusum a certis hominibus de Herderwic diabolica suggestione et sacrilega occisis, mota vel exorta, per honestos viros ac discretos Wibrandum Gretmannum de Wildinghe suosque conjudices ex una parte et per providos viros, nuntios, judices ac Scabinos de Herderwic ex altera in nostra presentia finaliter et honeste est composita pacificata et sopita ac osculis pacificis (prout est consuetudis) hinc inde porrectis, dicta pax et reconciliatio juramentis ambarum partium super relliquias est certificata, consolidata firmiter et constricta. Predictique scabini de Herderwic primum denarium et ultimum de emenda dictorum plenarie et honeste dederunt ac persolverunt. In cujus rei robur et munimen sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum anno domini m°cccxx° in festo sancti Blasij martyris.

Anno 1321 op sinte Gregorius dage. Een zoenbrief. Alle den ghenen de desen brief sellen sien of horen lesen, also wi

verstaen Ghisebrecht van Brandenborch en Herman sun broeder, borghere t Utrecht, ende orconden dat vastelike ende openbaerlike, dat wi de zoene, die de raet van Dordrecht zoende ende makede van der smerte ende van den uitstane de goedscalc van Putten van Herderwijc, dede Arnoude Wouters Okfurs sone, onsen neue in Dordrecht, in Amersforde hebben gestadighet ende vastgemaket. mitten rade der stat van Utrecht, ende den rade van Herderwijc ende van die zoene, die de raet van Dordrecht hadde ghemaket vertreket was, daeromme dat goedscalc van Putten voerseijt buten lands was, so hebben wi mit rade der vorghenoemder tvier stade die zoene ghemaact vuf scillinghe grote, ende dese zoene hebben wi gheloeft ende gheloven trouwelike te houden, ende in orconde des so hebben wi onse seghelle an desen brief ghehanghen en gedaen, ende om die meerre orcontscap ende vastenesse deser dinghe, soo hebben wi ghebeden, eersamen luden, alse heren Jacob van lichtenberch ridder ende ermbrechte van Beijarde, borghe t Utrecht, dat si desen brief hebben mede beseghelt mit horen seghellen want si daer mede over waren alse van onser stat weghen daer dese zoene ghestadicht ende ghevest wart, ende wi Jacob van lichtenbergh ridder ende Ermbrecht van Beijarde vorghenoemde, hebben om bede willen, Ghisebrechts ende Hermans vorghenoemde, onse seghelle mede an desen brief ghedaen, in orconde ende vestenesse alle deser stuckken de hijr voer bescreven staen. ghegheven int jaer ons heren dusent drehondert ende en en twintich op Sinte Gregorius daghe.

Onder aan vier zegels in groene was, waarvan twee geheel ongeschonden; zijnde N°. 1 en 3 eenigermate geschonden; N°. 1 en 2 het wapen der gebroeders Brandenborch, van boven drie lelien, van onderen drie roozen, twee, een; Ghisebrecht voert een helmteeken, een Maria hoofd. Het derde zegel van J. van lichtenberch drie lelien, twee, een, het vierde van van Beijarde, het beeld van Irmen tusschen drie sterren. Loquet 15, N°. 191.

Anno 1321. In die severini confessoris. De regering van Harlingerland belooft aan de ingezetenen van Harderwijk veiligheid en rustig verkeer. De stad Arnhem ontving tenzelfden dage een gelijk luidende brief, die uitgegeven is bij Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, d. I, bl. 195, Schrassert gaf den brief dezer stad, d. II, bl. 10. Het zegel in witte was is genoegzaam verloren, een geestelijk persoon is nog gedeeltelijk zigtbaar.

Anno 1330 in die beati Serverini episcopi. Klagte over het in hechtenis nemen van eenige vriezen door den richter van Veluwe; verzoekende de grietman en rigters van het district van Wagenburghe de hulp der regering dezer stad en daertoe te Zwolle bijeen te komen om het ontslag te bewerken. Het zegel in witte was is gaaf. Randschrift Sigillum judicum in Wagenbregge; een ridder te paard, in de regterhand een zwaard houdende. Het stuk is zeer geschonden.

Honorabilibus viris ac discretis sculteto, scabinis et consulibus oppidi in Harderwich grietmannius et judices cetus in Wagenbrugghe.

Aengehaald bij Schwartsenberg, *Charterboek van Vriesland*, d. I, bl. 185.

Anno 1331. Zonder zegel. Wi Willem grave van Henegouwen, van Holland, van Zeeland ende heer van Vriesland, macen cond allen luden, dat wi den goeden luden van Harderwijc sulke gracie ghedaen hebben, dat alle die ghene die porter zijn te Harderwijc ende binnen Harderwijc wonen van sulke goede als si uijtet zee brenghen in onsen lande ons niet meer gheven en zullen te tolne dan den hondersten penning van allen anderen goede dat si brenghen zullen ute Brabant, utet gravescip van ghelre, uijt den bisdom van Utrecht ende in anden landen, oaf dat si copen in Vlaenderen oaf in onsen lande, dan sullen si ons of betaelen haren rechten tol als si te hact toe ghedaen hebben, sonder archlist. Dit sal gheduren t onsen wedersegghen. Ghegheven in den Haghe op Sinte Margrieten dach, int jaer ons Heren m°ccc° een en dartich. Loq. 15, N°. 14.

Anno 1331, des donredaghes na Sent Mattheus dach. Reijnaut, graaf van Gelre en Zutphen, geeft aan de stad van Herderwic voor een edel erftinsgoed twaalf hoeven tusschen den Elsbroke en den dorpe van Heijrde tot er Huelst toe. Uitgegeven bij Schrassert, d. I, bl. 13. De spelling is door hem veranderd. Het gewone zegel des graafs in groene was, eenigermate geschonden, is onder den brief. Loq. 15, N°. 15.

Anno 1332, op Sente Bertholomeus avent. Graaf Reinaut geeft aan de stad van Herderwich tot een edel eigen, de Hulst, benevens al het land dat ongeslagen is, van die twaalf hoeven die de stad te tins heeft tot de Medene toe, en verder vele landen van Tonsel af aan. Uitgegeven bij Schrassert, d. II, bl. 13. De spelling is door hem veranderd. Het gewone zegel des graafs in groene was, eenigermate geschonden, is onder den brief.

Anno 1335. Wi Reijnaut, greve van Ghelre ende van Zutphen, doen cont allen luden, dat wi ghegheven hebben ende gheven mit desen brieve, onsen porteren van herderwijc die den vijrtichsten deel tobehoren, dat ghelegen is in Hijrderwaut, dat si dat vijrtichte deel deijlen en slaen moghen, om ene summe van ghelde, die si ons daeraf betaelt hebben. Behoudelick ons onsen tiende van desen lande vurghenoemt, en onsen nacomelinghe. In oreonde des brief mit onsen seghel beseghelt, ghegheven int jaer ons heren dusent drie hondert vijff ende dertich, des donredach na Sente Gallen dach. Bezegeld met des graafs gewoon zegel in groene was, iets gebroken. Loq. 15, N°. 162.

Anno 1343, deijs naesten daechs na Sente Andrijes daghe deijs Apostels, 1 December. Verbond der steden van het hertogdom Gelre en graafschap Zutphen. Oorspronkelijk bezegeld Charter, waaraan van de twee en twintig zegels, waarmede het bezegeld was, nog overig zijn zeventien. Zutphen, Roermonde, Arnhem, Gelre, Tiel, Doesburg, Harderwijk, Goch, Doetinchem, Lochem, Venlo, Wageningen, Bommel, Elburg, Hattem, Nieuwstad en Echten.

Het stuk is maar een oorspronkelijk stuk uit het provinciaal archief bij Nijhoff uitgegeven, d. II, bl. 1.

Ons charter is eensluidend, de ij wordt voor ie gebezigd. Loq. 14, N°. 1.

Anno 1344, 11 Febr. Gift aan het klooster der minderbroeders te Harderwijk. Loq. 38, N°. 1 a.

Anno 1345, des maendachs nae den heijligen sacramentsdach. Wij Reijnout bi der gueden Goedes hertoghe van Gelren ende greve van Zutphen, bidden u scepenen, burgemeister, raet ende gemeijnte onser stat van Herderwijc, dat ghi ons borge werden wilt an hant heeren Ottens van Bilant, den ouden here Henrics Sloets, here Ottens van Haeften, here Jacobs van Ambs, ridderen, ende Uden van Mekeren knap onser reijntmeister, voer alsulcke voorwaerden als de brieve van voren rentmeijstercaps begripen, welcken brief wi u bidden, dat ghi mit ons bezegelen wilt, en geloven u mit desen brieue van alle schade dien ghi daer vur leedet in goeden trouwen tontheffen ende schadeloos te houden. In orkonde des briefs bezegelt mit onsen zegel. Gegeuen te Nijmegen, int jaer ons heren dusent drihondert vive ende veertich, des maendaechs na des heijligen Sacramentsdach. Gezegelt met een klein zegel in roode was was, des hertogs wapen. Loquet 82, N°. 1.

Anno 1346 op Sinte Pieters avond 'tinghaende oeghst. Schepenen en raad van Dordrecht geven vrijgeleide aan de kooplieden van Harderwijk.

Uitgegeven bij Schrassert, d. II, bladz. 15, doch vrij in de spelling. Het zegel geschonden in groene was, nog zigtbaar eene burgt met toren, voortreffelijk gesneden. Loq. 15, N°. 17.

Anno 1348, op Sente Johans dach ewanghelisten. Wij reijnout bij der ghenaden goeds hertoghe van Ghelren, greve van Sutphen, bidden u burghermeester, scepene und alinghe raet unser stat van Herderwijc, dat ghi onse burghe waerden wilt an haent her arendes van Keppel vor twelf hondert ende zoven ende twijntich pont cleijnre penninghe te betalne tot Sente mertijns misse in den wijnter naest comene. In allen

maniren als dije brief spreckt, dije daerop ghemaect is, ende den brief mit ons bezeghelen wilt. Waer af ende van allen scaden dije u daer af comen mach, gheloue wij u waelte quiten ende scade loes te hoeuden. In gueden trouwen sunder arghelist. Ghegeve onder onsen seghel int jaer ons Heren dusent drihundert acht ende vijrtich, op Sente Johans dach ewangelisten.

Het zegel in roode was, het gewone zegel is geschonden. Loq. 82, N°. 2.

Anno 1348, op dertiendagh. In Goetsnamen amen. Wi Reijnaut bider ghenaden Goets hertoghe van Gelren, greve van Zutphen, verleent aan Harderwijk Zutphensche vrijheid en andere voorregten. Bij Schrassert, d. I, bladz. 132 uitgegeven; doch op 1340, hetgeen tegen de acte is; ook hier is hij wederom vrij in de spelling, voor het overige naauwkeurig. De acte is zeer fraai geschreven en het zegel in roode was, geheel ongeschonden. Loq. 82, N°. 3.

Anno 1361, op Sent Johans avent baptisten. Reinalt, hertog van Gelre, beveelt aan Harderwijk, zijnen broeder Eduard voor hertog te erkennen. Bezegeld met het zegel der stad Zutphen in groene was. Het stuk is uitgegeven bij Schrassert, d. II, bladz. 19. De spelling als naar gewoonte ontrouw. Vergelijk Nijhoff, d. 11, bladz. 165. Loq. 15, N°. 20.

Anno 1361, des anderen dages na Sent Johans dach baptiste Wij Edwart bij der genaden goids hertoge van Gelren ende greve van Zutphenne doen kont allen luden die desen brief solen sien, of hoeren lesen, dat want onse lieve gemeijne stat ende porteren van Herderwijc ons gehult, geswaren, ende voer hoeren erfheren van geheite gebode ende beden, ons lieven boelen here Reijnauts, hertoge van Gelre ende greve van Zutphinne, voer hoeren erfhere ontfangen hebben. So hebben wij gesekert ende geloeft in goeden truwen ende geloeuen ende ten heijlgen gesworen, der voerscr. stat ende porteren van herderwijc, die nu sijn of die namaelts komen solen, horen kar-

ten, prijvilegien, hantvesten, brieven ende alle hore alde rechten, herkomen ende gude gewoente, die sij van onsen lieve here en vader den hertoge van Gelren wilhe was, den God genedic sij, onsen anderen ende voervaren, tot her toe van auts gehad hebben, vaste ende hen stede te hauden, erfliken, ende dat niet te vermijnderen. Ende des in getugen der waerheit ende tot steijcgheit hebben wij onsen zegel an desen brief doen hangen. Gegeven in den jare ons Heren dusent drijhondert een en sestic, des anderen dages na Sent Johans dach Baptiste.

Het roode zegel bijna geheel verloren; de klimmende leeuw nog eenigzins zigtbaar. Loq. 15, N°. 21.

Anno 1368, op Alre heiligen dagh. Wij Edwart, biden genaden gaeds hertoge van gelre ende greve van Zutphen, bidden u burgermeister, scepenen ende raet onsz liever stat van herderwijc, dat gi desen openen brief mit ons ende mit andere onsen ridderen, knapen ende steden besegelen wilt den hertoghe Aelbrecht van Beijeren onsen lieve neve van ons hebben sal, want wij voer ons ende onse erven ende nacomelingen u en uwe erven in guede trouwen daer af gelaven scadeloes te hauden en wael te quiten, beide van hoeststoel ende van allen scade die daer af comen mach sonder eenich weder seggen. In orkonde des briefs bezegelt mijt onsen zegel. Gegeven int jaer ons heren dusent driehondert acht ende 't sestich op alre heiligen dagh.

Het zegel in roode was eeniger mate beschadigd. Vergelijk hiermede de huwelijks voorwaarden tusschen hertog Eduard en Catharina, oudste dochter van hertog Albrecht, door Harderwijk, volgens bovenstaand verzoek, mede bezegeld, bij Nijhoff, d. II, bl. 231. Loq. 82 N°. 5.

Anno 1368, des vierden dachs in April. Wij Edwart, bider genaden goids hertoge van Gelren ende greve van Zutphen, doen kont allen luden mit desen brieve, dat wij verpacht hebben, dijric Torenmaker en henric van Wessingen sinen swager, haren erfnamen ende nacomelinge erfliken ende ewelikén

die beke die geheiten is Lovenemmer beke, also as sij gelegen is, ende strecket, as van Stavermans huis thent in die zee, en om twalef penningen jaerlicx tijns alle jaer, ons oft onsen erven betalen op Sent Martijns dach in den winter tot Ermele. In alsulken marieren as dat dijric ende henric oft hare erfnamen ende naoomelingen moegen die beke voorscr. orbaren ende gebruicken van Stavermans huis thent op die zee te graven ende te orbaren boven ende beneden, mûlen inteleggen, ende daer moeghen sij ons heijden toe hebben ende gebruicken ende ons lants, die mulen optesetten ende te greven buten ijmans anders hindernisse an sinen erven. Vortmede so en sal aen nijeman die beke ontleiden, bestuppen boven noch beneden, noch gheen hinder daer ane doen, noch ghene mulen daer in leggen, ten sij bij haren toedoen ende wille. Vortmeer, mochten sij boven der beke ende boven Stavermanshuis ofte beneden der beke daer onse land enighe water daer in leijden oft graven; dat moegen sij doen, daer si die beke mede beteren mochten buten ijmans hinder an sine erfnisse, dat moegen sij doen, sonder alle wederspraeke. In orkonde des so hebben wij onsen zegel an desen brief doen hangen. Gegeven int jaer ons Heren dusent drijhondert aecht ende 't sestich, des vierden dages in den Aprille.

Het roode zegel is eenigermate geschonden. Loq. 29, N°. 1.

Anno 1372, op Sente Matheus avont. In Godes name amen. Wij Willem van der ghenade godes hertoghe van Gulic, mombar ons oudesten soens Willems van der selver ghenaden hertoch van Ghelre ende greve van Zutphen, doen kont allen luden met desen opene brive, dat wij met vrijen willen ende mit ganssen beraede den wij daer op gehad hebben den bescheijdenen luden schepenen en raet ende ghemeene poerters van herderwije of nakomelinghe, dije nu daer sijn of hierna daer komen sullen, ghezekert ende gheswooren hebben ten heijlighen mit opgherichten vijngheren, te stedighen ende te confirmeren ende te houden als een mombar tot williams ons soens vors. sine mondighen daghe to, alle or oude priuilegien

ende karten or oude recht, ende alle or oude ghewoenten ende herkomen, als or brive daor of houden, ende als zich van oudes her gebrocht hebben van ouder ghewoente. Voertmeer want si Zutphens recht hebben, behalven watertolle, soo hebben wij on verlenet ende ghegheven water tolle vrij ende quit te varen, te lande ende te watertolle vrij in al Willams ons soens land, ende mede al recht ende vrijheden te lande ende te woter als dije stad van Zutphen hevet ende ghebruket, in allen punten. Voert meer als wij oft Willam onse soene vors. in hervardeij te velde lighen, so en hoeven ons die stad van herderwiic ghene luden senden ons te helpen, want oir volckes vele ter zewart varen, ten ware sake dat wij binnen Veluen te velde leghen, so sullen si ons te helpe komen, so si best moghen als verre als wij van or begheren. Voert meer so heb wij ghezekert ende ghelovet in gude trouwen der stad van herderwiic vorgm. als so wanneer Willam onse sone vors. tot sind mondigen daghen komen is, dat hi dan der stad van herderwiic vorgm. sal stedighen ende confirmiren desen brief mit alle sinen articlen als hi begrepen hevet, ende voert al or brive, carten ende privilegien ende al or recht ende oude ghewoenten, die te verbeteren, ende in ghenen saken te quaden oft te verminren, sunder al arghelist. Hier hebben over en aen ghewesen her werner buffel, her wijnand van Rure, her Uelric van luprouwe, ridders, her henric van Steenberghen, provest to Zutphen, her henric van der Strate, her arnt van der lawic ridders ende peter van Steenberghen, knape. Ende want wij willen, dat in dese vors. saken vaste ende stede blieven sullen so heb wij onsen seghel mit onsen wetennen an desen brief doen hanghen. Ende om die meerre vestenisse so hebben wij Maria, van der ghenade Godes hertoghinne van Gulic, onsen seghel mede aen desen brief doen hangen, die ghescreven is int jaer ons Heren dusent drijehondert twee ende 't seventich op Sente Matheus avondt.

De beide zegels in bruine en roode was ongeschonden. De brief heeft veel geleden. Loq. 15, N°. 22.

Anno 1374, 24 December. Mechteld, hertogin van Gelre, belooft en zweert, de regten en vrijheden der stad Harderwijk te zullen onderhouden. Uitgegeven bij Nijhoff, d. III, bl. 17. De uitgever volgde een afschrift, waarvan de spelling te wenschen overlaat, eene regel zal dit genoegzaam aanduiden.

Wij Mechtelt bij der genaden gaids hertogijnne van Gelren Grevijnne van Bloijs ende van Zutphen doen kont enz.

Het zegel in roode was is zeer zuiver bewaard. Loq. 15, N°. 23.

Anno 1374, 24 December. Mechteld, hertogin van Gelre, bekent, onder zekere voorwaarden, met de stad Harderwijk verzoend te zijn. Uitgegeven bij Nijhoff, d. III, bl. 18, ook naar een wat de spelling aangaat, onnaauwkeurig afschrift. Het zegel ongeschonden. Loq. 15, N°. 23.

Anno 1375, 2 Januarij. Mechteld, hertogin van Gelre, vergunt aan de stad Harderwijk, accijnsen te zetten op alles wat daar verkocht wierd, tot goedmaking van hetgeen de stad aan haar betalen moest. Uitgegeven bij Nijhoff, d. III, bl. 19; evenzeer naar een voor spelling onnaauwkeurig afschrift; de veertien duizend oude schilden staan in letter uitgedrukt; het zegel is zeer goed bewaard. Loq. 15, N°. 24.

Anno 1383. Wij Willem van Gulick, bider genaden Goids hertoge van Gelre ende Greve van Zutphen, doen kont ende kenlijck allen luden dat wij gegeven hebben ende geven avermids desen apen brieve onsen scepenen, Raiden ende ons gemeijne stat herderwijc, alle rechte, heerkomen ende goide aude ghewoente, als sij te hebben plagen, bij tiden onss lieven oemen hertoge Edwarts den god genedich sij. Ende gelauen in goeden trouwen onsen scepenen, rade und ons gemeijnre stat tvorgen: dat vaste stede und onverbrekelick te hauden, und, te doen hauden, sonder alle argeliste. In orkonde onss segels dat wij van onser rechter wetensheit aen desen brief hebben doen hangen. Gegeven int jaer ons here dusent driehondert drieend tachtentich des vrijdages in der vasten na den sonnendach als men singt inder heyligen kercken

letare, onderstaat sill. jussu dom. duc. per prepositum sancti Salvatoris ecclesie trajectensis. Het zegel ontbreekt. Loq. 15, N°. 25.

Anno 1388. Ic Willem van Steijnbergen, Richter in Veluwen, doe kont en kenlic alle luden en tughe openbaer mit desen opennen brieue, dat vor mi en vor ghErichts lude die hier na bescreven staen comen sijn int ghericht Henric van aller Servaes zoen en Gharselis sijn soen ende Disce sijn dochter mit oren ghecoren mombaer die oer mit recht ghegeven was als Henric oer vader voers. en hebben mit oren vrijen moetwille overghegeven en gheven her Wijnolt, commesduer tot Callenbroeck, als tot behoef des goijtshuijs van Sinte Johan tot Callenbroek, acht morghen torfveens in grawenveen daer an die een side naest ghelant is franck van der weijde ende mitter ander sijden aen Gherijts lande van Vloewijc mitten enen eijnde ghelegt an henric lant vors. streckende, mitten anderen eijnde aen die laeck tot hoeflaeck, mit egghen en mit camden ale dit voors. veen gelegt is, zoo hebben sijt hem wel opghedragen en hebben daerna opverteghen als dat ordel en gherichtslude wijsden dat Henric Gherselis ende Disce vors. ende oer erven daerop onterft sijn en gheen recht meer aen en behouden in gheene wijs en sal hen Wijnolt vorgen. tot behoef des goijtshuijs tot Callenbroec voers. ten lantrecht vaste en stede bliven erfelic en ewich te besitten, rustich en vredelic te gebruken tot alteslacht not, sonder enich weder seggen. Voert soe heeft Henric en Gherselis voers. gheloeft en verwilkeert wilker tijt dat Edelken Henrics dochter voors. tot oren jaren comt ende mundich worder is dat sij die dan zelven brengt bij den richter van Veluen ende doeij opdracht ende verlichnisse van desen voors. veen ghelijc dat sij drt ghedaen hebben. Was sake dat sij des nijt en deden soe wat hijnder of scaden her Wijnolt of dat goetshuijs tot Callenbroeck voors. dan daerbij leden dat soude hem Henric en Gherselis vors. of oer erven oprichten en gelden tot hoeres selves seggen sonder enich wederseggen en sonder argelist. Hier waren over als gherichts

luden Johan van der Lawijc, Johan van Brienen Engelberts soen en Aernt te Bocop die hier sonderlingh toe gheroepen werden ende andere veele goede luden diet mede hoerden en sagen. In oerkonde des brief bezegelt mit mine zegel, in t jaer ons Heren dusent drijhondert drije end tachtentich op Sinte Andres avent. Het zegel ontbreekt. Loq. 38, N°. 1.

Anno 1384, des dinxedaechs nae Sent Odulfs dach. Wi broder henric gronewalt, commandeur in tghemene convent des goedshuijs 't Sente Katherinen t Utrecht, doen cond ende kenlic allen luden dat wi bi gansen raede ende wille ons heren des meisters sent Johans oerden in Duijtschen landen, nae zulken becomen als hi mit zinen openen brieve daer op ghegheven heeft, daer toe onzen volcomen oerlof en consent gheven mit dezen brieve onsen lieven en gode broder Willem Gronewalt plegher ons hoefs tot Sent Jans dale bi Harderwijc, als te vercopen ijmand alsoedanen erftins die zelve hove toebehorende, waer dat die gheleghen is, en dat gheld daer af comende te keren ende te belegghen aen ander zeker jaer renten, of te wislen den tins an ander erfrenten tot behoef ende tot oerbaer dies zelven hoeves voers. sonder alrehande aricheit. In orconde dies briefs bezeghelt mit onzen zeghelen. Ghegheven int jaer ons heren dusent driehondert vier ende tachtich, des dinxdaechs na Sent Odufsdach. Met twee zegels in groene was; het eerste een klein zegel een schild in de drie hoeken een o. gedekt met een klein schild waarop het St. Johanniter kruis; het tweede zegel van St. Catherinen met het tegen zegel. Loquet 38, N°. 2 a.

Anno 1386. In gotesnamen amen. Wij scepenen ende raet der stadt van Herderwijc doen kunt ende kenlic allen goiden kersten luden ende bekennen voer uns ende onse nacomelinghe de namaels scepen ofte raet wesen zoelen dat wij ghesticht ende fundert hebben binnen onser kerspel kerke van Herderwijc een nije altaer purlike om godes wille in godes ere Sente marie, sente johannes baptiste, sente marien magdalene, Sente Katharine voor uns en onser alder ziele, ende hebben dar toe ge-

maect rente, als dat vierde deel van der karle, gheeft des jaers drie outs scild twe stucke saet lants van soes scepelen, (hierna volgen vele goederen) en willen dat d'ghifte ende pijtacien van denselven altaer ons ende ons nacomelinge die namaels scepen of raet solen wesen behoeven ende blive sal altoes. En bidden dar omme oetmodeliken om Godes wille enen eersamen vader in Gode ende here her Florens biscop tut Utrecht, dat hee dat vors. altaer confirmeren willen mijt den rente vors. En andere rente die wi en onse nacomelinghe of Got wil noch daer to gheven, coepen ende werven zoelen. In oerkunde ons stad meijste seghel an desen brief gehanghen. Ghegheven in jaer ons Heeren dusent drie hondert soesse ende tachtentich, des mandaghes naest den soendagh letare.

Bezegeld met het dubbele zegel der stad aan de eene zijde het koggeschip en als tegenzegel het tegenwoordig wapen. Aan den brief is de confirmatie des Utrechtschen bisschop Florentius bevestigd met het bisschoppelijk wapen in roode was gehecht. Loq. 42, N°. 92.

Anno 1390. Wij Lijmeart, hoftlijnk van Emede und van norde. Und (gijsbert) provest tho emeden ende wijart van Emeden dun wijtlijk un kunlich, als dat wij ghegheven hebben en gheven mijt desen openen breve den neue kopluden van (Herderwik) un alle den onderzaten in denne stadt ende gherijchte bezethen zijn van Herderwic mijt oere tgude in eijne gantse veleghede tho water en tho lande tho varende ofte tho komende weder en vart mijt eren kopenschap tho hanteren bijnne unzer stād van Emede, ofte ze wijllen vor onsunde vor alle onzen onderzathen de wonachtijch sijn bijnnen onzer stad ofte buten na de zuid, zuder arghelijst. Un desse vorgh. veijdeghed sal duren en half ijar na den daghe dat wij de wedder upzegghen mijd unsen bezeghelden breve, tho enen thugh der warheyt, zo hebben wij hijr anghehenghet onze ijeghe zeghele. Ghegheven ijn dat ijar dusent un drehundert unde neghentechsten ijare un ijn deane hijlghen daghe santhe lijndders.

Dit stuk is zeer beschadigd, van daar een paar woorden tusschen haakjes. Ook de beide bruine zegels zijn beschadigd; zigtbaar op het eerste zegel, een bisschop en waarschijnlijk een krijgsman, onder aan twee kleine schilden, bevattende het een eenen, het tweede twee klimmende leeuwen. Het tweede zegel heeft een' klimmenden leeuw behouden. Loq. 15, N°. 26.

Anno 1394, op sente pancraes avont. Hillebrant bloet priester openbaart dat hij aan heer johan van Aeltwijc onderscheidene renten zijner vicarie heeft opgedragen. Bezegeld met zijn zegel in groene was met het randschrift, Sigill. Hille br. bloet presib. een Romeinsche V tusschen twee X. L. 43, N°. 1.

Anno 1399. »Wij brueder Alart legghenvelt, Garduaen des cloesters der minrebroder in herderwijck ende dat ghemeyne convent des vuerscr. cloesters maken kont allen luden, syen ende bekennen mit dessen openen brieve dat de eerbaer lude schepenen ende Rayt der stat van herderwyck onsen kerchof ghemuret hebben ende de mure des vuerscr. kerchoefs inwart geset hebben, dat dat gheschiet is bi wille ende toedoen ons prelaten ende onses ghemeyne convents un mit orbaer." Zij vrijwaren daarom den Raad voor alle navraag en bezegelen den brief met hun zegel in groene was. Gegeven in 't jaer onss heren dusent drie hondert negen en negentich des saterdages na Sinte marcus dach des ewangelisten. Loq. 42 aa.

11 Vergadering. 4 Junij 1853.

Bibliotheek. Familie Witsen. Afdruk van zegels door middel van de phatographie. Levensbeschrijving van beroemde personen der stad Amsterdam. Notulen der gedeputeerde staten van Utrecht. Noordewier, »Regtsoudheden." *Kronijk van Brabant. Iets naders omtrent kapitein Adriaan Dirkz. Houthuyn.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer dr. J. Borsius, te Middelburg.

Leerredenen, gehouden op den 18 *en* 25 *Maart* 1853. Middelburg, 1853.

De heer voorzitter doet mededeeling van het overlijden van den heer mr. H. F. C. Drieling, op den 24 Mei l.l. In December 1846 tot lid des Genootschaps benoemd, werd hij in het volgende jaar tot lid des Bestuurs gekozen, en hem in Dec. 1848 de betrekking van archivarius in de plaats van den heer mr. C. L. Schüller tot Puersum, en in het jaar 1851, het tweede secretariaat opgedragen, en tevens belast met de correspondentie voor de leden in de provinciën Noord- en Zuid-Holland. De verschillende mededeelingen, die het Genootschap aan hem te danken heeft, de warme ijver en belangstelling, die hij in al wat den bloei en het doel der inrigting betrof, steeds betoonde, doen het Genootschap, en inzonderheid het Bestuur, het verlies van een zeer nuttig en in vele opzigten verdienstelijk lid in hem betreuren.

Familie Witsen. De heer Welter, predikant te St. Petersburg, wenscht door tusschenkomst van het Genootschap eenige inlichtingen omtrent deze familie te bekomen, en worden dientengevolge de leden des Genootschaps vriendelijk uitgenoodigd, om al wat hun daarvan mogt bekend zijn, aan het Bestuur wel te willen mededeelen.

Tevens wordt besloten aan de redactie van de »*Navorscher*" te verzoeken, daartoe ook eene gelijksoortige uitnoodiging te willen doen.

Afdruk van zegels door middel van de Phatographie. De heer A. van Lee, van Amsterdam, vertoont aan de leden eene proeve dezer bewerking, en doet voorts omtrent deze nieuwe wijze van afdrukken eenige belangrijke mededeelingen.

Men besluit, na ontvangst eener nadere proeve en verdere inlichtingen daaromtrent, deze zaak te stellen in handen der sfragistische commissie.

Levensbeschrijving van beroemde persònen der stad Amsterdam. Gemelde heer vestigt voorts de aandacht der leden op het plan dier uitgave, en berigt dat hij reeds vele bouwstoffen heeft verzameld, waartoe hij ook de leden des Genootschaps uitnoodigt.

Notulen der gedeputeerde staten van Utrecht. De heer mr. J. C. Voorduin, te Utrecht, vestigt de aandacht der leden

op dezen rijken bron voor de geschiedenis van Utrecht, vooral ten opzigte van al wat betrekking heeft op de geschiedenis van de waterschappen der provincie Utrecht.

Noordewier, »Regtsoudheden." De voorn. heer verklaart zich, op uitnoodiging des Bestuurs bereid om een beoordeelend verslag uittebrengen over dit in vele opzigten zoo verdienstelijk werk.

Kronijk van Brabant. De heer jhr. C. A. Rethaan Macaré deelt aan de leden mede het verslag van den heer S. de Wind, te Middelburg, omtrent dit handschrift, hetwelk dien heer in vele opzigten zeer belangrijk ter uitgave voorkomt. Naar aanleiding zijner mededeeling, dat welligt de door den heer Ds. J. J. van Voorst te Amsterdam, lid des Genootschaps, in 1833 op de auctie der verzameling handschriften van wijlen den heer Jacobus Koning aangekochte *Chron. Duc Brab. usque ad Carolum Audacem*, met de gemelde kronijk eenige overeenkomst, of welligt dezelfde kon zijn, wordt de voorzitter verzocht om deswege met dien heer in briefwisseling te treden.

Wordt voorts dit handschrift met de toelichtingen van den heer de Wind gesteld in handen der Commissie van Redactie, met verzoek om dit stuk, zoo het niet mogt zijn uitgegeven, in de eerste afdeeling van den *Codex Diplomaticus* te laten volgen.

Iets naders omtrent kapitein Adriaan Dirksz. Houthuyn. Medegedeeld door den heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep.

»Wat toch kan de reden geweest zijn, dat de kapitein Adriaen Dirksz. Houthuyn geen schout-bij-nacht is geworden, nadat hij in het jaar 1659 door het bestuur der stad Medemblik daartoe zoo ernstig was aanbevolen? Deze vraag werd door mij gedaan bij gelegenheid der toezending van deze aanbeveling, geplaatst in de *Kronijk* voor 1851 (zie bl. 453). Wel kon men naar aanleiding der in die aanbeveling voorkomende woorden »*die mede noch wel vier duysent gulden vant landt is* »*competerende over de bewuste proceduren, hem in debito aen*-»*gedaen*"; vermoeden, dat hij onregtvaardiglijk in een regtsgeding werd betrokken, maar om welke redenen dit had plaats gehad, bleef mij duister. Dezer dagen trof ik in de belangrijke

verzameling brieven van Nicolaas Stellingwerff (Zie *Kronijk* 1849, bl. 309), uit ruim 1500 in getal bestaande, eene gedeeltelijke oplossing dier vraag aan.

Het bleek mij namelijk, dat de kapitein H. in het jaar 1653 het bevel over een oorlogschip van het Noorderquartier voerde, en bij de zeeslagen tegen de Engelschen op den 8en en 10en Augustus van dat jaar tegenwoordig was. Hij werd door den kapitein Bruinsvelt beschuldigd van »wandebvoir", hierin bestaande, dat hij gedurende het gevecht de proppen op de stukken zou gelaten hebben, en derhalve buiten de mogelijkheid om den vijand afbreuk te doen. Ten gevolge hiervan werd hij tot detentie enz. veroordeeld De hier bij gevoegde uittreksels der brieven van S., aan het bestuur van Medemblik geschreven, leveren, op het voor de volle vergadering afgelegd getuigenis van eenen de Ruyter en Pieter Florisz., het bewijs, dat H. zich op beide dagen als een *vroom* en *eerlijk* kapitein gekweten had, ja de laatste voegt er zelfs bij, dat hij hem voor een' zijner beste kapiteinen hield. Het is dus niet onmogelijk, dat kapitein Br. hem ten onregte beschuldigd heeft. De detentie vond evenwel plaats, maar hoe lang die heeft geduurd, heb ik niet kunnen ontwaren; doch zij kan zeker niet langdurig zijn geweest, want in het voorjaar van 1655 1) treft men hem weder aan als bevelhebber van het schip 't Kasteel van Medemblik onder de vloot van den luit. admiraal Jacob van Wassenaar. Dat zijn vonnis vernietigd is geworden, vermeen ik uit de omstandigheid te kunnen afleiden, dat hij wegens dit regtsgeding deze *f* 4000 nog van het land te vorderen had. Het is zeer te betreuren, dat men eenen man, die onmiskenbare diensten aan den staat bewezen, en die men zulk een groot onregt aangedaan had, zulks niet vergoedde door hem met eenen rang te begiftigen, waarop hij zeker aanspraak had. Welligt had hij het aan de Zuid-Hollandsche ste-

1) »Den capiteyn Hontthuyn heeft van de Staten Generael geobtineert ons te wesen een van de twaelff ordinaris capiteyns."
20 Januarij 1655. *get.* Stellingwerff.

den, die onder de ijverigsten waren om het vonnis ten uitvoer te brengen, te danken dat zijne benoeming geene plaats vond. Ofschoon hem dit geluk dus niet ten deel valt, zette hij niettemin zijne loopbaan met dezelfde trouw en denzelfden moed voort, en vond eenen eervollen dood in den voor ons vaderland zoo roemrijken vierdaagschen zeeslag. De navolgende stukken strekken ter aanvulling van hetgeen over Houttuyn in de *Kronijk* voor 1851 voorkomt:

»Den capiteyn ende schout bij nacht Pieter Florisz. is huyden merghen alhier aenghecomen, ende heeft op voor noen sijne commissie als admirael onder het collegie vant Noorderquartier ontfangen ende daerop der eedt ghedaen. Ick hebbe bij die occasie hem int openbaer gevraecht naet comportement van capiteyn Houttuyn; heeft verklaert dat hij wel bewust was, dat denselven capiteyn hem int laetste rencontre van de Engelscpen opten 8en ende 10en Augusty lestleden vroom ende eerlijck gequeten hadde, ende noch opten lesten dach wel vier mael [1]) met hem ende sijn esquadre deur den viant heen gechargeert hadde, sulcx dattet onmogelijck was, dat nae soo ghroote debvoiren bij hem aenghewent, de proppen noch op sijn stucken soude gheweest sijn. Ick hadde wel gewenscht dat Evert Symonsz. met Cools hier moghten geweest sijn, om wat perfecter verclaeringe van hem te becomen, doch hij, Pieter Florisz., so ick verstae, blijfft hier noch eenighe daeghen, so dat ick vertrouwe hem noch wel vinden sullen.

28 Sept. 1653. *get.* Stellingwerff.

Ick hebbe aen Symon Janszoon Rosekers briefjes bestelt, Cools was voor mijn compste vertrocken, hier latende de stucken ter generaliteyt; is op haer versoeck de saecken aen commissarissen gestelt, om deselve te examineeren ende daervan rapport te doen, dat in Hollandt, soo ick geloove, meede ge-

1) De Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, IIe dl., Ie st., bl. 181 de noot. »Den vijand viermaal bij Witte met hevig gevecht ge»passeerd, door deszelfs vloot geslagen; noyt bij sijn ed. voor deesen »tweemaal geschiet."

schieden sal; doch sal onvolmaeckt werck maecken, soo lange t bewijs van Pieter Florisz. en van de Ruyter daer nyet bij en is, alsoo men sustineert, dat men tot vordeel van de capiteynen om een vaen biers off twee allerley attestatien van de matroosen becomen can.

28 Oct. 1653. *get.* Stellingwerff.

De requeste van capit. Houtthuyn heeft op huyden hier inde vergaderinge ghedient; dan de deliberatien uytgestelt sijnde tot naer noen, is de saecke meede opghehouden.

31 Oct. 1653. *get.* St.

Bij de thuyscomste van Evert Symonsz., swaegher van capt. Houttuyn, hebbe ued. connen verstaen, hoe vreempt het versoeck van denselven Houtthuyn bij de Zuit-Holl. steeden, ende voornaemelijck Haerlem, ende selffs oock bij eenige uyt ons quartier opghenomen is, in voeghe dat ick geraeden gevonden hebbe denselven Evert Symonsz. nae huys te doen ghaen om naeder bewijs van Pieter Florisz. ende de Ruyter te becomen, ende hier intusschen alhier de saecken te doen slaepen tot sijn wedercompste met naerder bescheit. Dan de heeren van Haerlem omt reprocheeren van de Witte 1), soot schijnt, in

1) Stellingwerff schrijft in dd. 22 Aug. 1653. »Belanghende de saecken vande vergaederinge, hebben bevonden, dat de saecke diende om de Witte mette vloote in see te doen ghaen, hebbe nyet alleen datelijcken mij daer tegens gecant, om tselve in de vergaederinge te weeren, maer oock ter generaliteyt, schoon daertoe nyet gecommiteert weesende, ende hebbe daer so veel te weeghe gebraght, datter geen nyeuwe last op hem is gegheeuen, maer de saecke gelaeten bij de oude resolutie, die efter so verre werdt geduydt, dat wij mercken de intentie te weesen om de vloote eerst daeghs nae de Sondt te doen ghaen, ende denselven daer op te gebruycken als admirael, ende de Ruyter als vice-admirael; waer omme oock bij de heeren van Hoorn ende ons daer tegens expresselijck is geprotesteert van onschuldigh te willen weesen aen de onheylen; dan eenige Hollansche raden ter generaliteyt merckende dat bij mij de saecke aldaer verset was, ende oock last gegheeven aen de gedeputeerden op Texssel, om te rescriberen wat onlusten daer mogen weesen onder de capiteynen ende matroosen ende onder andere den burghermr. van Swieten, een van Wittes favoriten, hebben 't selve seer qualijcken ghenomen ende daer ouer in de vergaderinge geclaeght, sustinerende dat

deese saecke haer wat gepicqueert bevindende, hebben deselve tot twee maelen toe wacker ghemaekt, eerghisteren ende weeder van deesen dach, sustineeren tot geen consenten te connen verstaen, so langhe gheen ordre ghesteldt werdt tot executie van de sententien teeghens eenighe capiteynen ouer haer wandevoiren geweesen; d'andere leeden hebben tot noch toe daerop stil gesweeghen, ende ick meene de saecke op te houden buyten engagement totte wedercompste van Evert Symonsz. ende verwachtte met hem oock naerder last wat ued. sullen

een saecke van seer schadelijcke consequentie was, dat yemant sonder commissie tegens de intentie van de meeste leeden van deese provintie de saecke sodanigh soude dirigeeren, versoeckende dat de vergaderinge gelieffde te resolveren wat te doen tegens sodanigh beleydt; dan de leeden van contrarie advysen weesende ende de meeste haer advys ophoudende, oock die van ons quartier, mijn doen met ijver approberende en ten beste duydende, is de conclusie steecken gebleeuen ende nyet anders geresolveert, als de leeden te versoecken, voortaan sonder last nyet ter generaliteit te willen ghaen; daer meede dit onweer geslist is. So daer eenige tijdinghe compt van onlusten in Texssel int uytghaen van de vloote onder de Witte, sult gelieven ons daervan met een briefjen te adverteren, opdat met fundament alles moghen helpen rechten daert behoort; daer op ons sullen verlaeten.

Ende in dat. 29 Augusty. tVorder inhouden, concernerende de onlusten tegens den vice admirael de Witte, hebben oock datelijck in de vergaderinge bekent gemaeckt, bij occasie dat een van de gecommiteerde van Texel op ghisteren herwaert aenghecomen weesende, in sijn rapport meede had mentie ghemaeckt, datten vice admirael de Witte in Texssel geen behoorlijcke authoriteydt noch beleydt hadde ende daeromme groote disordres opte vloote aengingen, daer tegens nootsaeckelijcken diende voorsien; maer heeft die vant Zuyderquartier nyet connen beweeghen, om yemant anders als hem het oppercommando in Texssel te gheeuen, jae houdent daervoor dat wij een haet op dien heer hebben ende dat ons quartier de oorsaeck is, dat so qualijck van hem werdt gesproocken; efter wij connen wel mercken, dat sij desepereren om hem admirael te maecken tgunt in een besongne over die saecke op ghisteren gehouden gebleecken is, alwaer men heeft goedt ghevonden, daer toe voor te slaen den heer van Opdam ende Beverweert, als meede bij de vergaderinge verstaen, dat aen alle steeden vytschrijvinghe sal worden ghedaen, off hier yet tegens hebben ende off enige andere persoonen weeten daertoe bequaem, om daer van aen haer op decreet alhier tegens dinghsdagh off woensdagh toecoemende naerder last ouer te schrijuen. De intentie is om alsdan een luyt. admirael te maecken, is tnyet den heer van Opdam

goedtvinden bij mij ghedaen te werden, in cas van meerderheydt van stemming de saecke anders moght uytvallen als wij ghaerne saeghen.

Deese gheschreeven hebbende werden opte instantien van Haerlem in omvraeghe ghebracht, off men de sententien ouer de wandebvoiren van de capiteynen gepronuncieert, nyet en sal executeren, daertegens ick int langhe ende breede de onnooselheyt van capit. Houtthuyn hebbe gededuceert, ende sijn versoeck ten lesten gerecommandeert, doch tot Gorchem in cluys, daer de stemmen steecken gebleeven sijn, omme op naer noen te vervolgen, verstae alle totte executie ten minsten tottet brenghen in een tuchthuys, ende dat selffs meede de oncosten vant tuchthuys sullen moeten betaelen; watte volgende leeden seghen sullen, leert den tijdt; soo de conclusie qualijck affcomt, sal daertegens protesteren, ende van u mette eerste verwachten te verstaen wat verders in de saecke te doen sal sijn. Ick sal hiermeede besluyten etc.

7 Nov. 1653. *get.* St.

Mijne heeren.

Uyt mijn laetste brieuen hebben uwe e. connen verstaen, dat opte instantien van de heeren van Haerlem in omvraeghe

off Beverweert (daer toe wij kleyne apparentie sien om de contrarie protestatien die beyde daer tegens doen) ten minsten ymant anders 1) Pieter Florissz., Hendrick Gerryts .... Pietersz., den jongen Tromp, Jacob de Boer, ... Marinus Juynbol, Jan Gidionsz. Verburch, ... ende Dirck Crijnssen Verveen, om deselue daer uyt te ...... offte sodanige andere meer als de leeden daer sullen bijvoeghen, daerop wij dan uwe e. naerder last tegens tegen woensdagh toecomende sullen verwachten. Ick en can nyet sien datter geneegentheyt is, om off de Witte off Jan Evertsz. luyt. admirael te maecken, maer wel de Ruyter; doch deese verclaert hem selven daertoe onbequaem, ende t werck gantsch nyet maghtigh te weesen, oock tselve nyet te sullen aennemen, soo dat wel aencomen moght op eenen Hendrick Gerryts, vice-admirael in Sweeden, daer veel goedts van gesproocken wordt. Wij sullen uwe e. last verwachten ende de reste Godt ende den tijdt beveelen.

1) (Nu volgen twee regels die in dezen brief zoo zeer door het water geleden hebben, dat zij niet zijn te lezen).

gebracht weesende, off men nyet dienstigh ende noodigh vonde, datte sententien teghens de capiteynen Houtthuyn ende andere, weghens haere wandebvoiren gepronuncieert, ter executie werden ghebraght, de stemme tot op Gorichem gecomen ende aldaer tot naer noen staecken gebleven waren. Als nu can ick u e. berichten, dat op naer noen de omvraeghe vervolght wesende, alle de steeden vant Zuyderquartier, except Schoonhoven, verstaen hebben, dat men met de executie most voortgaen, daerbij oock de heeren van Enckhuysen haer hebben ghevoeght, ende dat vervolghens door de fiscaels deselve capiteynen elck in een tuchthuys behooren te werden gebraght, ende dat men naderhandt sal disponeeren off de capiteynen off t landt sal hebben te betaelen, het recht daer toe staende, in welcken voeghen oock eyntelijck, nyet teghenstaende veele ende verscheyden reedenen bij mij daer teghens gededuceert, initerative resumptien van de advijsen is geconcludeert. Ick hebbe geprotesteert tegens deese conclusie ende verclaert onschuldigh te willen weesen aen de onlusten ende onghemacken daer uyt te ontstaen. Ick sal verwachten wat uwe e. goedt vinden vorders in desen ghedaen te worden. Mijns oordeels soude geraeden sijn de saecke alhier nyet te vervolghen, voor ende aleer dat men t stuck int wis hadde, ende datte attestatien in behoorlijcken forme ende opt favorabelste moghten weesen ingestelt, want ick mercke dat eenighe lieden alhier daer tegens inghenomen sijn, ende met subtiliteyten alles sullen soecken te detorqueren in een verkeerden sin, daertegens met voordagh dient gevigileert te worden. De regenten vant tuchthuys tot Amsterdam hebben hier doen weeten, dat nyemant daer in magh comen, ten waere voor sijn intré furneere eens 400 ℔, als hij arbeyden moet, ende sonder arbeyt 800 ℔; tot Gouda moet een burgher geeuen 153 ℔ sjaers voor costgelt, ende een vreemt soo veel meer als connen accorderen; van de 2 andere tuchthuysen van Haerlem ende Alkmaer is noch gheen openinghe ghedaen; ende sal in de toecomende weecke ende alvoorens de capiteynen in deselve tuchthuysen te brenghen,

geresolveert worden tot wiens laste deese oncosten sullen moeten comen, dewijl de sententie daer nyet van vermelt.

9 Nov. 1653. *get.* St.

Mijn heeren.

Uw e. missive van den 13en deser is bij mij den 16en daeraenvolghende wel ontfangen, doch post festum, ende als den fiscael om de sententien tegens de capiteynen te executeren al vertrocken was, behalven dat effenwel gheen apparentie soude hebben gesien om t selve te obtineren, t gunt met alle reedenen van de werelt, selff met communicatie van geen consenten te sullen draghen, nyet hebben connen obtineren; hebbe efter bij occasie dit versoeck ghedaen ende oock verclaert andersints tot gheen consenten bequaem te weesen, doch is nyets opgevolght; sullen moeten wachten tot dat Pieter Florisz. mette Ruyter aengecomen sullen sijn om te sien, haere verclaringhe gehoort, hoe de saecke hem dan sal willen opdoen.

21 Nov. 1653. *get.* St.

Mijn heeren.

Mij is op ghisteren naer noen ter handen gestelt uwe e. missive van den 19 deeses .... ende int eynde mij bekent gemaeckt werd, dat de Ruyter en Pieter Florisz. alhier sullen comen om nae de waerheyt rapport te doen vant comportement van capt. Houtthuyn, ende dat ick van deselve rapporten sal rescriberen watter op gevolght is. .... doch dewijl in deesen brieff meede mentie gemaeckt wordt van de compste van de Ruyter ende Pieter Florisse in faveur van de saecke van Houtthuyn ende vant weeren van de executie sijner sententie, kan verclaeren, dat om de iterative instantien van die van Haerlem ter contrarien, daertoe gheen apparentie is, datte commandeur de Ruyter al reede hier geweest ende in de vergaderinghe rapport ghedaen heeft, ende dat hij bij die occasie bij mij gesommeert wesende, wat kennisse hij hadde vant comportement van capt. Houttuyn in deese laetste recontre tegens

de Engelschen, den selven daerop voor de volle vergaderinghe verclaert heeft, hem wel bewust te weesen datten selven capt. Houtthuyn den eersten dagh vant gevecht, weesende den 8en Augusty, hem in sijn gesicht ontrent den viant mettet lossen vant gescut ende affbranden vant canon, seer vroom ende vaillant heefft ghedraghen ende soodanighe als een vroom en getrouw capt. gehouden ende schuldigh is te doen, wat hij oock van capt. Pieter Florisz. verstaen heefft, datten selven int gevecht op sondagh daeraen volghende, oock vromelijcken ende wel gequeetten heefft, ende dat hij hem was houdende voor een van sijn beste capiteynen. Deese verclaringhe waer weesende, dat daer uyt volghde, dat onmogelijcken is dat sulcken capiteyn hem soo gequeeten hebbende, de proppen noch op sijne stucken soude hebben gehadt, ende dat hij met sijn volck Pieter Florisz. ende veel andere capiteynen meer, haer nyet ghenoech hadden connen verwonderen, hoe soodanighe verclaringe tegens hem hadde connen werden gegheven. Daer meede vertreckende heeft Alewijn Halewijnsz., present weesende, int langhe gededuceert de maniere ende voet van procederen tegens den capt. Houtthuyn gehouden, den eysch ende conclusie tegens hem ghenomen, het bewijs bij hem tot sijn justificatie ouergelevert ende het contrarie bewijs van capt. Bruinsvelt ende sijne officieren met noch 10 matroosen, die alle opt recolement daeghs voor sijn sententie, bij eede hadden verclaert, den capt. Houttuyn wel te kennen, ende dat haere gedaene verclaeringhe waerachtigh was, ende dat sij den gecondemneerden geen uytstel hadden connen gheuen, omdat int beghin van sijne gevanckenisse Pieter Florisz. noch int lant wesende, soo wel van hem als van andere capiteynen, daer van hij attestatie overleeverde, hadde connen becomen, tselve nyet ghedaen hebbende, dat maer voor een exceptie om tijdt te winnen ende de procedures te ontghaen most werden gehouden, ende diergelijcke discoursen meer, die den tijdt niet en lijdt om hier te connen stellen; doch is op deesen gheen verder deliberatie alsoo t laet in den avondt was gevolght, hebbe alhier versocht

datte leeden gelyffde van alles kennisse te draeghen ende dattet versoeck bij mij iterativelijck ghedaen concernerende de surcheance van de proceduren bij de eerste gelegentheydt in omvraeghe moght werden ghebraght.

23 Nov. 1653. *get.* St.

...... De burgherm^r. de Zee thuys gecomen weesende, sal den burgherm^r. Schellinger, des noot sijnde, eenighe weynich daeghen connen vervanghen, ende het werck sijn ploy helpen nemen, immers ist geen reeden, datten onlust vant onghelijck den cap^t. Houttuyn aenghedaen den dienst vant landt en vant ghemeen soude retarderen, ende daerom alles ten besten gegheven werden, dewijl ondertusschen nyet en sal naeghelaeten worden t gunt sal connen dienen tot reparatie vant onghelijck hem aenghedaen, daertoe de occasien sullen moeten werden waerghenomen, ende voor so veel in mij is tot protextie van sijn onnooselheyt nyet en sal versuympt, tgunt oock daer uyt blijcken sal dat ick op huyden merghen, uyt Pieter Florisz. verstaende, dat hij deesen avondt soude moeten vertrecken, hem versocht hebbe, op naer noen bij mij eens te willen comen, om naerder voor mij te openen de kennisse, die hij moght hebben van de goede devoiren in deese laetste rencontre tegens de Engelsse denselven aengewent, t gunt deselve mij goedtwilligh toegeseyt; ende vervolghens te drye uuren bij mij gecomen weesende, hebbe uyt sijn mondelinge verclaeringhe een attestatie onder sijn handt ghenoomen ende selffs gheschreven int byweesen van eenighe heeren van onse taeffel, ghelijck ick oock voor deesen ten aensien van den commandeur de Ruyter ghedaen hebbe, die naet oordeel van deselve heeren al wel luydt; wensche dat sijne andere attestatie meede sodanigh ende wat beeter in terminis moghten weesen ingestelt; verwachte den advocaet Cools, omme t werck wat onder de hadt te prepareren ende soo haest moghelijcken voort te setten, daerinne ons beste ghaerne sullen doen.

29 November 1653. *get.* St.

12 Vergadering. 18 Junij 1853.

Bibliotheek. Kort verhaal van den oorsprong van den laatsten Javaschen oorlog en het gelukkig einde daarvan door den algemeenen vrede. Verslag van het werk »Nederland en Venetie."

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van jhr. W. E. Trip van Zoudtlandt, te Utrecht.

Une Succurale du Tribunal de sang, par J. J. Altmeijer. Bruxelles, 1853.

Kort verhaal van den oorsprong van den laatsten Javaschen oorlog en het gelukkig einde daarvan door den algemeenen vrede. De heer hoogleeraar P. J. Veth, te Amsterdam, aan wien dit, door den heer Leupe medegedeeld handschrift ter beoordeeling was toegezonden, (Zie bl. 318) deelt mede, dat dit stuk reeds is uitgegeven in het XII° deel der werken van het Bataviasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. (Batavia 1830), bl. 75—254, echter met de hedendaagscde spelling. In het voorberigt wordt van dit stuk het volgende gezegd:

»Het tweede stuk, in dezen bundel voorkomende, is een kort verhaal van de Javasche oorlogen in het midden der voorgaande eeuw. Als een gewigtige bijdrage tot de geschiedenis van Java en uit hoofde van de groote overeenkomst tusschen dezelven en den jongsten, nu zoo roemrijk geëindigden opstand, heeft de directie het ongepast geoordeeld, daaraan eene plaats te geven. Hetzelve bestond alleen in manuscript, waarvan verscheidene afschriften in Indië voorhanden waren. De schrijver daarvan was ons onbekend; doch de hooge achting, welke aan dit stuk algemeen werd toegedragen, de blijken van naauwkeurigheid, getrouwheid en waarheidsliefde, die daarin allerwege doorstralen, stellen de geloofwaardigheid daarvan boven allen twijfel. Wij hebben naar den schrijver wel onderzoek gedaan, en men heeft ons als zoodanig een zekeren Munnik genoemd, die, gedurende die onlusten te Samarang in

ambtsbetrekking geweest zijnde, naderhand opperhoofd te Soerabaja geweest; doch wij zijn tot geene volkomen zekerheid kunnen geraken."

»Het is," merkt de heer Veth te regt aan, »misschien te betreuren, dat dit belangrijk stuk niet afzonderlijk is uitgegeven en slechts voorkomt in de weinig doorbladerde boekdeelen, uitgegeven door een in Oost-Indië opgerigt Genootschap. Daar echter de werken van het Batav. Gen. hier te lande in vele exemplaren verspreid zijn, komt het gemelde heer voor, dat er voor het Historisch Genootschap geene termen bestaan, om dit stuk andermaal in het licht te geven.

Verslag van het werk »Nederland en Venetie," *door mr. J. C. de Jonge, staatsraad, archivarius van het rijk.* Te 's Gravenhage bij de gebroeders van Cleef, 1852, gr. oct. 483 bladz., door dr. P. Scheltema, te Amsterdam.

»Nederland en Venetie, twee namen, die vele gelijksoortige, verblijdende zoowel als treurige, herinneringen opleveren. Reeds bezong de drossaart Pieter Corneliszoon Hooft, zinspelende op de wapenschilden der twee gemeenebesten, den lof dier beide staten:

Waer is een paer van vernuft en van kraften zoo kloek,
Als de leeuw met het swaerdt en de leeuw met het boek.

En waarlijk beide staten verrezen, om zoo te spreken, uit de zee en waren daaraan hunne opkomst, welvaart en aanzien verschuldigd. Beiden speelden eene gewigtige rol op het staatstooneel. Beiden werden door hunne overwinningen ter zee vermaard. Beiden, door de natuur tot zeemogendheden bestemd, namen tot hunne schade eene plaats onder de landmagten in. Beiden verloren door nagenoeg dezelfde oorzaken den hoogen rang, dien zij onder de volken van dit werelddeel bekleedden. Beiden werden het slagtoffer van burgertwisten en der Fransche omwenteling. Beiden eindelijk moesten voor de overmagt derzelfde natie bukken. Nog meer; beiden bloeiden door koophandel, scheepvaart en fabrijken. In beiden werden de kun-

sten met vlijt en roem beoefend. Beiden mogten zich verheffen op het bezit van mannen, die door geleerdheid en door letterkunde uitmuntten."

Met de opgave dezer punten van overeenkomst tusschen de twee oude republieken begon de heer de Jonge de voorrede van zijn belangrijk boek over Nederland en Venetie. Deze treffende overeenstemming had bij hem den lust doen rijzen, om een opzettelijk onderzoek in te stellen naar de vroegere, onderlinge betrekkingen der beide staten, zoo op het gebied van staatkunde en koophandel, als op dat van kunst en wetenschap. Hij werd daartoe ruimschoots in staat gesteld door den grooten voorraad Venetiaansche stukken, de brieven en journalen der Nederlandsche gezanten bij de republiek van Venetie en vele andere bescheiden, in 's rijks archief voorhanden, door den rijken schat van handschriften en boeken der koninklijke bibliotheek, alsmede door de inlichtingen van verscheidene letterkundige vrienden. Dat de uitkomst dezer poging ten volle aan de verwachting beantwoordde, behoeft naauwelijks gezegd te worden. De vruchten daarvan vinden wij nedergelegd in dit gewigtige werk, hetwelk, naar den aard van het onderwerp, in drie hoofdstukken verdeeld is. In het eerste zijn de staatsbetrekkingen beschreven, welke er tusschen Nederland en Venetie oudtijds bestaan hebben, in het tweede hunne handelsbetrekkingen aangewezen, en in het derde de betrekkingen ten aanzien van kunst, wetenschap en letterkunde ontvouwd. Het is mijn voornemen van het merkwaardigste, hier voorkomende, een beknopt verslag te geven, terwijl ik, wegen den rijkdom der stoffe, zonder verdere inleiding terstond ter zake zal treden.

De eerste staatsbetrekkingen tusschen Nederland en Venetie werden, zoo als hier vermeld wordt, aangeknoopt in 1596 [1]),

1) Evenwel vermoedde de heer de Jonge, zonder daarvoor bewijzen bij te brengen, dat er reeds vroeger eenige staatkundige betrekkingen tusschen Venetie en Nederland bestaan hebben. Ik ben van hetzelfde gevoelen en geloof, dat zulks bevestigd wordt door een H. S. te Gend aanwezig, getiteld: »*Oratio Hermolai Barbari*, *Zacharie fi-*

toen een Venetiaansch edelman, geheeten Francesco Moresini, te 's Gravenhage kwam met eenen aanbevelingsbrief van den doge Marino Grimani, waarbij deze aan de Staten Generaal vergunning verzocht, om hier te lande eene aanzienlijke hoeveelheid graan te koopen en over zee naar Venetie te vervoeren. Dit verzoek werd gunstiglijk toegestaan, en Moresini ontving buitendien bij zijn vertrek van de Staten een' gouden gedenkpenning, twee jaren vroeger geslagen ter gedachtenis der verovering van Groningen door prins Maurits. Slechts vier jaren later scheen deze nieuwe vriendschapsband reeds verbroken te zullen worden. Het nemen van een Venetiaansch koopvaarder door de Nederlanders had ten gevolge, dat alle Nederlandsche schepen, te Venetie liggende, in beslag werden genomen. De spanning, daaruit ontstaan, duurde nagenoeg drie jaren, toen de doge aan een der secretarissen van den senaat der republiek Giovanni Carlo Scaramelli in last gaf, om uit Engeland terugkeerende zich naar deze gewesten te begeven, ten einde het geschil in der minne bij te leggen. Hij slaagde hierin naar wensch en sloot eene overeenkomst met de onzen, waarbij zij eene schadeloosstelling voor de goederen, geligt uit het vermeesterde schip, aan de Venetianen toekenden. Vóór zijne afreize begiftigden de Staten Generaal Scaramelli met eenige gouden triomfpenningen, tevens hem de verzekering gevende van hunne bereidvaardigheid, om der republiek verder naar vermogen van dienst te zijn. Weldra deed zich eene geschikte gelegenheid op, om aan te toonen, dat deze

lii, legati Veneti ad Fredericum imperatorem et Maximilianum regem, principes invictissimos." De keizer Frederik III en de Roomsche koning Maximiliaan ontvingen den Venetiaanschen gezant Hermolaus Barbarus te Brugge op den vijfden Augustus 1486. Aan het einde van het H. S. leest men: »Idibus Augusti Hermolaus Barbarus a rege Romanorum Maximiliano, Frederici Cesaris patris sui jussu, eques auratus Brugis creatus est et aurea veste donatus; una cum prestanti collega suo, dominico Trivisano." Opmerkelijk is het, dat later, te weten in 1620, een ander ambassadeur van Venetie, ook Trivisano geheeten, ons land bezocht. J. de Saint Genois, *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de Gand*, p. 145.

verklaring niet geveinsd maar opregt gemeend was. Er ontstond in 1605 een ernstige twist tusschen Venetie en paus Pius V, wanneer de Staten Generaal, hoewel zelve door de zware lasten van den Spaanschen oorlog gedrukt, niet aarzelden aan de republiek hunnen bijstand aan te bieden. De doge Leonardo Donato wees echter dit aanbod voor het oogenblik beleefdelijk van de hand, in de verwachting, dat de moeijelijkheden van zelve zich ten beste schikken zouden; werd evenwel deze hoop niet verwezenlijkt, dan zou men, schreef hij, niet in gebreke blijven dankbaar van de dienstaanbieding gebruik te maken. Daarbij voegde de doge de verzekering van wederkeerige dienstvaardigheid jegens het Nederlandsche gemeenebest. Ofschoon de zaak geene gevolgen had, daar Frankrijk kort hierop eene verzoening van den pauselijken stoel met de republiek te weeg bragt, moet niettemin deze toenadering der twee gemeenebesten tot elkander, als opmerkelijk beschouwd worden, zijnde, gelijk Huig de Groot schrijft, het begin geweest van de vriendschap tusschen de twee magtigste volken, die door geenen vorst worden beheerscht. Alzoo was de grond gelegd tot eene verbindtenis, welke, aanvankelijk slechts van vriendschappelijken aard, weldra een staatkundig karakter zou aannemen.

Kort na het sluiten van het twaalfjarig bestand werd door den Venetiaanschen gezant te Parijs aan den Nederlandschen ambassadeur bij dat hof, François van Aerssen, de mededeeling gedaan, dat het den doge aangenaam zou wezen, indien er van wege deze landen een vertrouwd persoon naar de republiek werd afgevaardigd, om eene naauwere vereeniging tusschen de twee staten tot stand te brengen. Op voorstel van prins Maurits, die al het gewigt hiervan inzag, werd in September 1609 Cornelis van der Mijle benoemd tot ambassadeur der Staten Generaal in de legatie naar Venetie. Behalve uitstekende bekwaamheid, was er nog eene reden voor zijne benoeming. Zijn vader, die, tijdens de hevige vervolging des hertogen van Alva, het land verliet, had zich toen naar Italië

begeven en gedurende vier jaren te Venetie en Padua zijn verblijf gehouden. Welligt is Cornelis van der Mijle aldaar geboren, en maakte hij zich toen de beginselen der Italiaansche taal eigen, die hij in meer gevorderde jaren verder beoefende en thans grondig verstond. Welke omstandigheid, gevoegd bij de betrekkingen, die zijn vader tijdens zijn verblijf te Venetie zal hebben aangeknoopt, hem zeker boven anderen bebekwaam maakte, om dit gezantschap met eere te vervullen. Van der Mijle begaf zich eerst naar Parijs, om aan Hendrik IV kennis te geven van zijne zending en van dezen koning brieven van voorschrijving te verzoeken; zoodra hij deze ontvangen had, zette hij zijne reis voort naar Venetie. Ofschoon het voornaamste doel van dit gezantschap, het sluiten eens verdrags van koophandel en zeevaart, wel niet bereikt werd, mogt men echter geenszins de zending, als mislukt, beschouwen. In weerwil der tegenwerking van den pauselijken nuntius en den Spaanschen gezant werd van der Mijle te Venetie met niet minder onderscheiding ontvangen, dan aan de gezanten der voornaamste koningen gewoonlijk aldaar te beurt viel; waardoor de jeugdige Nederlandsche republiek als 't ware door hare oudere zuster voor onafhankelijk erkend en in de rij der vrije Europeesche staten opgenomen werd. En wat vooral bij de Staten Generaal eene streelende gewaarwording moest verwekken, was de toezegging van den doge, dat een gezant uit Venetie herwaarts zou gezonden worden, om aan de Staten zijne dankbetuiging voor de de eer, hem aangedaan, over te brengen. Dezen last droeg de Venetiaansche senaat op aan Tomaso Contareni, een man, hoogelijk geacht, zoo om zijne aanzienlijke afkomst, als wegens zijne kunde en voortreffelijke hoedanigheden. Hij kwam hier in het begin van Mei 1610. De Staten schenen te vermoeden, dat het de bedoeling van Venetie was, om met deze landen in eene nadere alliantie te komen, doch het bleek weldra, dat geenszins aan Contareni het sluiten van eenige verbindtenis was opgedragen. Zijne komst was niet meer dan een tegenbezoek, door van der Mijle aan de repu-

bliek gebragt. Het verblijf van Contareni te 's Gravenhage duurde dan ook slechts kort, daar hem reeds den 29sten Mei een afscheidsverhoor verleend werd. Dat deze zending echter aan de Staten veel genoegen had gegeven, laat zich daaruit opmaken, dat zij den ambassadeur bij zijn vertrek een kostbaren gouden ketting vereerden, waaraan een gedenkpenning hing van hetzelfde metaal, geslagen ter gedachtenis van het verbond, gesloten met Frankrijk en Engeland.

De staatsbetrekkingen van ons gemeenebest met de republiek bleven in de vijf volgende jaren nagenoeg onveranderd. Eene meerdere toenadering vond er wel niet plaats, maar voortdurend toonde men evenwel van beide kanten hoogen prijs te stellen op het behoud der wederkeerige genegenheid. Toen Venetie, ondertusschen in oorlog gekomen met den aartshertog van Oostenrijk en daarbij in hevige twisten gewikkeld met den koning van Spanje, meer en meer het nut begreep der vriendschap met het gemeenebest, besloot het in 1616 aan de Staten Generaal eene mededeeling aangaande den benarden toestand van zijne zaken te doen; was het niet, om hunnen regtstreekschen bijstand in te roepen, zoo geschiedde zulks voorzeker, om hunne zijdelingsche medewerking te verwerven. Giovanni Battista Liovello vervulde hier eerst deze zending, doch vier maanden later verscheen Christofforo Suriano te 's Gravenhage, om bepaaldelijk op het verleenen van hulp aan te dringen. Hij verzocht, dat aan graaf Johan Ernst van Nassau, die zelf daartoe zich aangeboden had, vergund zou worden, met drie duizend voetknechten uit de Nederlandsche dienst in die van Venetie over te gaan. Onverwijld werd dit verlangen toegestaan. Behalve aan graaf Johan, wiens jongere broeder, graaf Willem reeds in het Venetiaansche leger diende, gaven de Staten Generaal nog aan Johan Seghers van Yeghem, heer van Wassenhoven, verlof, om eene tweede afdeeling voetknechten, ten behoeve van Venetie, op de been te brengen. Aan den eersten verleende de doge Giovanni Bembo den titel van generaal der Hollanders, aan den laatsten dien van kolo-

nel. Geen gelukkig lot verbeidde deze Nederlandsche krijgslieden, die zich wakker kweten, in gindsche gewesten. Beide aanvoerders stierven daar aan eene ziekte; ook van de soldaten kwamen er velen door gebrek en vermoeijenis om. De overigen bleven in de dienst der republiek of schaarden zich onder de vanen der Duitsche vorsten; slechts weinigen van hen zagen hun vaderland terug.

Had Venetie alzoo in den krijg tegen den Oostenrijkschen aartshertog ondersteuning erlangd uit Nederland, op nieuw hield het om deze aan na het sluiten van den vrede, toen de hertog van Ossuna, onderkoning van Napels, en don Pedro van Toledo, gouverneur van Milaan, zich vijandig gezind jegens de republiek betoonden. De resident Suriano verlangde van de Staten onderstand in manschappen en oorlogsschepen. Dien ten gevolge vergunde men hem, alhier twaalf schepen te huren voor rekening der republiek; ook de gevraagde werving van krijgsvolk werd ingewilligd. De admiraal Melchior van Kerkhoven nam het bevel over de schepen op zich, en de kolonel Karel Huyn van Amstenraedt dat over de geworven troepen. Gedurende den tijd van anderhalf jaar, welken deze vloot in dienst der republiek bleef, deed zij, versterkt met nog vier groote, ook hier te lande gehuurde schepen en negentien andere Nederlandsche vaartuigen, in Venetie aangenomen, vele kruistogten op de kusten van Italie en bragt daarbij geene geringe afbreuk toe aan de magt des hertogen van Ossuna. Even als vroeger het krijgsvolk van graaf Johan Ernst van Nassau, leden de manschappen dier bodems veel door ziekte en ongemak, zoodat een groot aantal van hen, waaronder de admiraal en kolonel daardoor bezweek.

De vijandelijke gezindheid, welke de onderkoning van Napels voortdurend jegens de republiek betoonde, spoorde deze aan, zich naauwer aan ons gemeenebest aan te sluiten. Den 31[sten] December 1619 werd dit verdrag door tusschenkomst van Suriano gesloten. Daarbij verbonden de twee republieken zich onderling tot bevordering van elkanders belangen; wanneer de

eene openlijk werd aangevallen, zou de andere haar, zoo lang de krijg duurde, maandelijks met eene som van vijftig duizend guldens ondersteunen. Eene bepaling geenszins onverschillig voor Nederland, nu het twaalfjarige bestand met Spanje binnen den tijd van twee jaren zou eindigen. Hare Hoogmogenden benoemden daarop François van Aerssen, heer van Sommelsdijck, tot buitengewoon gezant bij de republiek en droegen hem tevens op, de bekrachtigde alliantie derwaarts over te brengen. Na op den 24sten April 1620 afscheid van de Staten genomen te hebben, begaf hij zich naar Venetie met een aanzienlijk gevolg, waaronder zijn zoon en de later beroemd geworden Constantijn Huygens. De ontvangst van Aerssen was nog luisterrijker, dan die aan van der Mijle elf jaren vroeger was te beurt gevallen. Over het algemeen toonde men te Venetie zich zeer ingenomen met de gesloten alliantie; buitendien vond het voorstel, door den heer van Sommelsdijck gedaan namens de Staten, om te Venetie een gewonen ambassadeur te houden, bijaldien de republiek bereid was, hetzelfde in Nederland te doen, veel bijval bij den doge en zijn raad. Verder gelukte het onzen gezant, te bewerken, dat de Nederlandsche onderdanen, die zich op de Venetiaansche galeijen bevonden, zonder eenig losgeld op vrije voeten werden gesteld. Vóór zijn vertrek werd aan Aerssen geschonken een gouden ketting met eenen gedenkpenning van drie duizend guldens, zoo ook aan zijn zoon en Constantijn Huygens met de verdere edellieden van zijn gevolg ieder een gelijke ketting en medaille van mindere waarde. Tevens gaven de Staten hem bij zijne terugkomst hunne tevredenheid over de waarneming dezer ambassade op eene stellige wijze te kennen. De republiek vertrouwde het overbrengen der bekrachtigde alliantie toe aan een der aanzienlijkste leden van den senaat Gieronimo Trivisano, benoemd tot buitengewoon gezant, aan wien bij zijn verblijf in ons vaderland de meest mogelijke eer bewezen werd [1]. Voordat Tri-

1) Onder andere steden van Holland bezocht Trivisano ook Amsterdam. Op de vraag van den heer de Jonge, of er ook iets aangaande

visano ons land weder verliet, werden hij, zijn secretaris en de resident Suriano, alsmede de overige leden van het Venetiaansche gezantschap, begiftigd met een gouden ketting en penning, opzettelijk ter gedachtenis van het gesloten verbond vervaardigd. Hij vertoonde aan de eene zijde den Nederlandschen leeuw met het zwaard en den pijlbundel, en op de andere den gevleugelden leeuw van St. Marco, het wapen van Venetie vasthoudende. Eene afbeelding van dezen penning versiert het titelblad des werks. Te regt zegt de schrijver daarvan: »Deze eenvoudige medaille zal een blijvend gedenkteeken ook voor de laatste nakomelingschap opleveren, dat eenmaal twee, verre van elkander verwijderde, in godsdienst en staatkunde verschillende, ja in vele opzigten schijnbaar in belangen strijdige republieken naauw aan elkander verbonden geweest zijn tot bereiking van één en hetzelfde doel: de handhaving van de gemeenschappelijke vrijheid en de bescherming der regten van de andere vrije volken tegen de overmagt en heerschzucht van het huis van Oostenrijk en tegen de dwingelandij van Spanje."

De keuze van een ander gezant bij de republiek geschiedde niet vóór den 31sten Julij 1622 1). Hare Hoogmogenden be-

de komst van den gezant alhier in de Amsterdamsche stadsrekeningen van 1620 gevonden wordt, heb ik vroeger een ontkennend antwoord moeten geven. Later is het mij echter gebleken, dat op de rekening van thesaurieren over het volgende jaar, beginnende met Maria Lichtmis (2 Februarij) 1621 en eindigende op denzelfden dag van 1622 een post betreffende de ontvangst van Trivisano geboekt is. Deze luidt aldus:

»Jan Gerritsz. Parijs betaelt over de leverantie von twee aemen Rijns ende een half aem Fransche wijn, daermede de heeren burgermeesteren de cavaillerye hebben vereert, vermits haere dienst, der stede gedaen int incomen van den ambassadeur van Venetien, luyt de declaratie, ordonnantie ende quitantie IIcXIII gl. VII st. VIII penn.

1) De reden, waarom men hier zoo lang draalde met de benoeming van eenen gezant naar Venetie, was daarin gelegen, dat Holland en vooral Amsterdam, in de toenmalige omstandigheden onnoodig achtte zich bij de republiek te laten vertegenwoordigen. Amsterdam wenschte daarna de ambassade naar Venetie weder opgedragen te zien aan François van Aerssen, heer van Sommelsdijck, die in Julij 1622 uit Engeland terug werd verwacht. Wilde men zoo lang niet wachten, dan

noemden daartoe den ridder Johan Berck, eersten raad en pensionaris der stad Dordrecht, die in het begin van October de reis naar Venetie aannam. Seder April 1622 was de republiek, krachtens de gesloten alliantie, begonnen aan het gemeenebest te geven een maandelijkschen onderstand van vijftig duizend guldens. Daar echter deze geldelijke ondersteuning eerst elf maanden na het eindigen van het twaalfjarige bestand was aangevangen, oordeelden de Staten, dat de Venetianen hiermede niet ten volle de verpligtingen, door het verdrag hun opgelegd, waren nagekomen. Zij droegen derhalve aan den ambassadeur Berck bij zijnen lastbrief op, om ernstig op de uitbetaling der achterstallige gelden aan te dringen. Berck voldeed niet slechts aan dezen last door herhaaldelijk den doge om de voldoening van de schuld, bedragende 550,000 guldens, aan te manen, maar op verlangen van Hare Hoogmogenden, begeerde hij ook van hem, toen de toestand van het gemeenebest intusschen hagchelijker was geworden, dat uit dien hoofde Venetie den maandelijkschen onderstand zou verdubbelen. Echter slaagde hij evenmin hierin naar wensch, als in zijne pogingen, om de republiek te bewegen tot deelneming aan het verbond, ter onderlinge verdediging tusschen dezen staat met Engeland en Denemarken tot stand gekomen. Zelfs staakte de republiek geheel, zonder opgave van eenige reden, bij den aanvang van

verlangden de Amsterdammers, dat er iemand uit *hunne stad*, *die meer als eenige andere aan de zeevaart en negotie gelegen was*, tot deze legatie zou gecommitteerd worden, (*Resolutiën der Amst. vroedschap*, N°. 13, fol. 114 verso, 9 Mei 1622). Daar de Staten geen geduld wilden hebben tot de terugkomst van Aerssen, droegen die van Amsterdam Laurens Reael, gewezen gouverneur-generaal van Oost-Indië, tot gezant naar Venetie voor, als daartoe, gelijk zij zeiden, zeer bekwaam zijnde en veel geschiktheid bezittende, (*Resol. der Amst. vroedschap*, N°. 13, fol. 119 verso, 18 Julij 1622). Toen daarop tegen den zin van Amsterdam Johan Berck, raad en pensionaris van Dordrecht met het gezantschap bekleed werd, vereenigde Amsterdam zich echter met het gevoelen der Staten van Holland, dat aan hem moest gegeven worden de titel van raad ordinaris supernumerair of honorair in den hoogen raad, om 's mans aanzien te vermeerderen, (*Res. der Amst. vroedschap*, N°. 13, fol. 123, 15 Aug. 1622).

1626 de betaling van den bepaalden onderstand, zonder dat de ambassadeur daarna iets meer kon uitwerken, dan dat de verschuldigde gelden hem nog voor twee maanden werden toegestaan. Na een verblijf van ruim vier jaren te Venetie, verzocht en bekwam hij ontslag uit zijne betrekking aldaar. Tot zijnen opvolger werd voor den tijd van drie jaren benoemd Willem van Lyere, heer van Oosterwijck 1). Dat de toenmalige doge Francisco Contareni onzen Berck niet ongenegen was, blijkt daaruit, dat hij aan den zoon van dezen, den kapitein Huibert Berck, een gouden ketting gaf en hem uit naam van den senaat tot ridder van St. Marco verhief. Buitendien werden Berck zelf en zijn secretaris met dergelijke kettingen begiftigd. Gedurende den tijd, welken Berck te Venetie doorbragt, hadden zich vier gewone ambassadeurs der republiek achtervolgens in Nederland opgehouden. Het waren Marco Antonio Morisini, Alouïsi Contareni, Giorgio Giorgi en Gioranni Soranzo. Weinig beteekenden hunne verrigtingen alhier, die bijna uitsluitend betrekking hadden op het door den Nederlandschen gezant in Venetie zonder vrucht behandelde.

Aan Willem van Lyere was het ook niet vergund, gedurende zijn negenjarig verblijf te Venetie veel ten nutte van zijn vaderland aldaar uit te rigten. Zijne pogingen, om de voldoening der achterstallen van Venetie te verwerven, bleven, gelijk die door zijnen voorganger aangewend, steeds te vergeefs. Evenwel aarzelden de Staten niet, wanneer de republiek, tot den oorlog tegen den keizer, Spanje en Savoye besloten hebbende, door haren gezant Vicenzo Guzzoni, die Soranzo was opgevolgd, hun verlof liet vragen, om twee regementen voetvolk op de grenzen van de Nederlanden te mogen aanwerven en in de havens alhier in te schepen, zulks gewillig toe te staan. Dit krijgsvolk, waarbij vele Hollandsche soldâten dienst namen, stond onder het bevel van eenen Nederlander, den

1) Andermaal, doch weder te vergeefs, droegen die van Amsterdam bij deze gelegenheid Laurens Reael voor tot ambassadeur naar Venetie, (*Res. der Amst. vroedschap*, N°. 15, fol. 186, 8 Dec. 1626).

kolonel Willem de Hardt, en van een Brit, den kolonel, Sir John Winthom. Het werd niet in staat gesteld, zich in den krijg bijzonder te onderscheiden, vermits deze weldra gestaakt en de vrede hersteld werd. Wanneer van Lyere inzag, dat een langer verblijf van hem te Venetie weinig zou baten, daar noch zijne aanhoudende vertogen bij den doge, noch de nadrukkelijke vermaningen van Hare Hoogmogenden zelve aan de Venetiaansche gezanten in den Haag, Alouïsi Contareni en Francesco Michieli, de republiek konden bewegen tot het verleenen van den verpligten onderstand, begreep hij op zijn ontslag te moeten aandringen. Niet slechts werd hem dit verleend, maar bovendien bekwam hij, als een blijk van de goedkeuring der staten, op den 7den Junij 1636 eene benoeming tot ambassadeur bij de kroon van Frankrijk. De doge gaf, aan van Lyere een bewijs van tevredenheid, door zijn oudsten zoon eigenhandig met een gouden ketting te omhangen en den gezant aan te bieden, om dezen zoon tot ridder van St. Marco te verheffen; welk aanbod nogtans beleefdelijk door hem werd van de hand gewezen.

Tot zijnen opvolger werd gekozen Willem Boreel, raad en pensionaris der stad Amsterdam. Deze vermeende de hem opgedragen betrekking niet te kunnen aanvaarden en nam de vrijheid daartoe aan te bevelen zijnen broeder Pieter Boreel; welk voorstel echter geenen ingang vond. Inmiddels was Antonio Gustiniano in de plaats van den gezant Michieli herwaarts gekomen, die omtrent drie jaren alhier zich ophield, terwijl de Nederlandsche ambassade te Venetie onvervuld bleef[1]). Met

1) Op het zes en dertigste punt van beschrijving voor de vergadering der Staten van Holland, te houden in den Haag op 23 November 1638, welk punt aldus luidde: »Worden de leden noch versocht op 't becleden van de ambassade van Venetien, vuyt den naem ende van wegen desen staet gereedt te comen, mitsgaders op den persoon, die daertoe sal dienen geemployeert", is door de Amsterdamsche vroedschap het volgende besloten:

»Wordt verstaen, dat men soude connen gaen tot de nominatie van een persoon, maer dat die sich tot de reyse niet soude hebben te keeren, nochte kosten te maecken, voordat die van Venetien de be-

de terugroeping van Gustiniano in 1640 namen de geregelde staatsbetrekkingen tusschen de twee gemeenebesten een einde. Evenwel werd daarmede het onderling verkeer geenszins afgebroken. In de daarop volgende jaren, toen in den Griekschen Archipel, waarvan de meeste eilanden aan de republiek toebehoorden, een bloedige krijg doer Venetie met Turkije gevoerd werd, hadden vele Nederlanders een werkzaam deel aan den worstelstrijd tegen de ongeloovigen. De Venetianen namen een groot aantal Nederlandsche schepen in hunne dienst, en duizenden Nederlanders voegden zich bij hunne land- en zeemagt, waaronder verscheidene dappere en kundige officieren. De ingenieurs Ruse, de Weert en Lathouwer, zoo ook de kolonel de Haas hebben in dezen oorlog aan Venetie gewigtige diensten bewezen. Ook aan deze, uit Nederland gekomen, krijgslieden viel geen gunstig lot te beurt, dewijl zij, naar het eiland Candia vervoerd, daar meerendeels vielen door het zwaard of overleden aan de pest.

De Munstersche vrede, wel verre van den reeds lossen band tusschen Nederland en Venetie weder toe te halen, verbrak daarentegen dien bijna geheel. Door dezen vrede was de eerste staat op een ander staatkundig standpunt gekomen, daar Spanje, weleer zijn vijand, nu zijn vriend was geworden, bij wien hij hulp en bijstand zocht tegen de heerschzuchtige ontwerpen der Fransche heerschappij. De voornaamste reden van vereeniging der republieken was derhalve vervallen, en daarmede hield aan beide zijden de genegenheid op, om het oude verbond te vernieuwen. Intusschen gingen de Nederlanders, die in Venetiaansche dienst getreden waren, voort met manmoedig zich van hunnen pligt te kwijten. De zeeslag in de baai van Fouques, het gevecht bij het eiland Cerigo en het herhaalde treffen aan den mond der Dardanellen kunnen daar-

loofde subsidien senden, ende men seecker gae, dat de republique den ambassadeur aldaer ende op andere plaetsen soude recognosceren in qualiteyt ende in titel, als de haere alhier gerecognoscceert ende erkent wordt, ende gelijck wij bij anderen gequalificeert worden."

Resol. der Amst. vroedschap, N°. 17, fol. 226 verso, 21 Nov. 1638.

van getuigen. Vooral oogstte de admiraal Coert Adelaar in den Turkschen oorlog onverwelkelijke lauweren in. Hij werd benoemd tot luitenant-admiraal generaal, verheven tot ridder van St. Marco en door de republiek begiftigd met een wapenschild. Gedurende dezen oorlog liet de republiek de hernieuwing van de alliantie aan het gemeenebest aanbieden door Giovanni Francesco Marchesini, blijkbaar met het doel om ondersteuning ten behoeve van Candia te bekomen. De stad Amsterdam vond echter veel bezwaar in het verleenen daarvan, met betrekking tot den handel op Turkije en de Levant, zoodat de overwegingen dienaangaande buiten gevolg bleven.

In de laatste helft der zeventiende eeuw waren, gelijk gezegd is, de betrekkingen, welke de twee staten aan elkander verbonden, zeer verzwakt; een nieuwe oorlog van Venetie met Turkije versterkte deze weder eenigermate. Willem de derde wenschte aan dien krijg een einde te maken, om daarna door het sluiten van een magtig verbond de heerschzucht van Lodewijk XIV te kunnen beteugelen. Twee gezanten, een Brit en een Nederlander, William Paget en Jacob Colijers begaven zich daartoe naar het tooneel van den oorlog, door wier bemiddeling de vrede op den 26sten Januarij 1699 tot stand kwam. De doge betuigde schriftelijk zijn dank aan Hare Hoogmogenden voor hare tusschenkomst in het bewerken van den vrede met de Porte. Andermaal, het was ruim negentien jaren later, bewees onz gemeenebest aan de republiek weder eene gelijke dienst, toen zij op nieuw met Turkije in oorlog geraakt was, welke haar op het verlies van het schier-eiland Morea kwam te staan. Door toedoen der Engelsche en Nederlandsche ambassadeurs werd er een congres te Passarowitz belegd, waarop men den 21sten Julij 1718 de geschillen vereffende. In die tijden bevond zich geen Nederlandsch gezant meer te Venetie; met het waarnemen van de belangen der Nederlanders aldaar was toen voortdurend onze consul belast. Nog eenmaal, en wel in den jare 1777, onderstond er eenige verlevendiging in de wederkeerige staatsbetrekkingen, die echter niet uit eene

toenadering maar uit een schandelijk bedrog, door een' jeugdig Venetiaansch edelman, zich uitgevende voor den graaf Zanovich, ten aanzien van het handelshuis Chomel en Jordan te Amsterdam gepleegd, haren oorsprong nam. Te vergeefs drong men langen tijd van deze zijde aan op herstel van dit bedrog, tot dat door de vernietiging der republiek van Venetie in 1797 alle hoop op eene voldoening geheel vervloog.

Hiermede eindigt het eerste en grootste gedeelte van het werk; de schrijver begint het tweede over de handelsbetrekkingen tusschen de twee gemeenebesten met de beantwoording der vraag, waarom er geene andere overeenkomst, noch vroeger noch later dan het verbond van 1620 bestaat, waarin eene enkele bepaling voorkomt, de strekking hebbende, om den wederzijdschen handel en zeevaart te beschermen of te begunstigen. Hij geeft als reden daarvan op het eenzijdig streven naar eigenbelang bij de Venetianen en hunne zucht, om den wereldhandel geheel aan zich te trekken. Twee malen werden er van ons gemeenebest pogingen aangewend, om met de republiek een handelstractaat te sluiten, eerst door van der Mijle, daarna door François van Aerssen; maar beide keeren te vergeefs. De Venetianen zagen in de Nederlanders, even als in alle andere handeldrijvende volken, slechts gevaarlijke mededingers, met welke het hun raadzaam voorkwam, zich zoo weinig mogelijk in te laten. Gehecht aan hun eigen handel-systeem en steeds het monopolie-stelsel met kracht handhavende, sloten zij zich van de overige handelswereld af en bleven stil staan, terwijl de Nederlanders en anderen met hunnen tijd vooruitgingen. Eindelijk zag de regering hare dwaling in, en zocht zij die te herstellen, doch het was reeds te laat, om den gebukten handel weder geheel op te beuren. Venetie bleef kwijnen, en het staat daar, zegt de schrijver, als een toonbeeld van de verderfelijke uitwerking eener kortzigtige, bekrompen en naijverige staatkunde. Ofschoon er alzoo geen eigenlijk handelsverdrag ooit tusschen Nederland en Venetie tot stand kwam, bestond er echter tusschen de twee staten een aanzienlijk handelsverkeer.

De handel van deze landen met Venetie werd in de oudste tijden niet over zee maar te land gedreven. Van de achtste tot de twaalfde eeuw kreeg men hier de Oostersche koopwaren over de Oost-zee. Toen evenwel de invallen der Noormannen de vaart op die zee dikwijls onveilig maakten, gaf dit aanleiding tot het verleggen van den handelsweg uit de Oost-zee naar Duitschland. In het begin der veertiende eeuw vindt men reeds gewag gemaakt van gemeenschap tusschen Nederland en Venetie, daar een Venetiaansch schrijver (Marino Sanuto), welke te dien tijde leefde, verklaart, dat eenige Friezen, Hollanders en Zeeuwen zich alstoen te Venetie nedergezet hadden. Zeker geschiedde zulks, om aldaar handel te drijven. De weg, langs welken de reis naar Venetie gemaakt werd, liep over Keulen, Augsburg en Tyrol. Het was den Venetianen niet vergund, hunne koopgoederen over land te vervoeren, waarom de bewoners van ons vaderland zich genoodzaakt vonden, zelven naar Venetie te gaan, om de handelsvoorwerpen van daar te halen. Al in het begin der veertiende eeuw kwamen er te Brugge en Antwerpen schepen uit Venetie; later verscheen daar jaarlijks een Venetiaansch smaldeel, beladen met voortbrengselen van Italie en de Levant. De Noord-Nederlanders konden echter in die steden niet markten tegen hunne broeders uit het Zuiden, omdat de goederen, door de laatsten geleverd, zoo niet beter, althans doorgaans goedkooper waren dan die van de eersten, terwijl de Venetianen hunne koopwaren niet voor geld verkochten, maar een eigenlijken ruilhandel dreven. Hierdoor vonden de Noord-Nederlanders zich verpligt, wilden zij de prijzen der Oostersche goederen even laag als de Vlamingen en Brabanders stellen, die uit de eerste hand zich aan te schaffen. Zij begaven zich derhalve over land naar Italie; eene wijze van handeldrijven, wel aan vele moeijelijkheden onderhevig maar tevens met groote voordeelen gepaard, dewijl ook de reizen zelve bij aanhoudende ruiling en verkoop onder weg aan de kooplieden aanzienlijke winsten opleverden. Nog bestonden er andere handelsbetrekkingen tusschen Venetie

en Nederland tegen het einde der veertiende eeuw. Omtrent 1380 hadden Engelsche kooplieden den stapel der Engelsche wol, die herwaarts gevoerd werd, te Middelburg gevestigd. Zulks lokte vele vreemdelingen naar die stad, waaronder zeker Italianen en waarschijnlijk ook Venetianen zich bevonden. Deze maakten ongetwijfeld van die gelegenheid gebruik, om eenige voortbrengselen van Zeeland en bijzonder laken, dat reeds toen in groote hoeveelheid te Middelburg vervaardigd werd, tegen stoffen van het Oosten en Zuiden in te ruilen.

Tot aan het begin van den opstand tegen Spanje hadden de Nederlanders geene scheepvaart op de Middellandsche zee; zoodra echter de Venetianen wegens de alhier uitgebroken beroerten niet meer Brugge en Antwerpen bezochten, aarzelden de Nederlanders niet, die zee binnen te stevenen, om met de daaraan grenzende landen handelsbetrekkingen aan te knoopen. Vooral hebben de Antwerpsche kooplieden, die hunne stad, nadat zij voor de wapenen van Parma bezweken was, verlieten en Amsterdam tot woonplaats kozen, zich daarop toegelegd. Zoodanig was de oorsprong van den vermaarden Levantschen handel. Evenwel heeft nog eene andere oorzaak tot het ontstaan van dezen handel bijgedragen, te weten, de komst der Joden te Amsterdam na hunne verdrijving uit Spanje en Portugal. Bij hun verblijf in het eerstgenoemde land dreven zij een levendigen handel op de Levant, waar verscheidene kantoren en factorijen door hen opgerigt werden. Uit Spanje verbannen, begaven zich velen van hen derwaarts, die met hunne vroegere landgenooten, naar Amsterdam geweken, voortdurend in betrekking bleven en een levendig handelsverkeer met hen onderhielden. Dit voorbeeld, zoo door de Antwerpsche als de Joodsche kooplieden gegeven, vond spoedig navolging bij de ingezetenen van Amsterdam en hunne pogingen werden met den besten uitslag bekroond. Een geacht schrijver (Berg van Middelburg) beweert, dat in 1591 en 1592 niet minder dan vierhonderd groote schepen, alleen met granen beladen, van hier naar Italie zouden zijn uitgeklaard; welke opgave nogtans aan den heer

de Jonge, als overdreven, voorkomt. Hoe dit ook zij, stellig had de Amsterdamsche handel op Italie alstoen reeds eene groote uitgebreidheid. Die handel nam in het begin der volgende eeuw aanmerkelijk toe na de overwinning, door Heemskerk voor Gibraltar behaald en het sluiten van het twaalfjarig bestand. De eerste verbreidde met lof den naam van Nederland in het Zuiden, het tweede schonk aan de bewoners dezer gewesten de vrije vaart op de Middellandsche zee. Daarbij werd voor de veiligheid van deze zee gewaakt door de beteugeling der Barbarijsche zeeroovers en in de belangen des handels voorzien met de aanstelling van consuls te Venetie, Zante en Cephalonia, op Kandia en in andere havens der republiek. Eindelijk werkten daarop gunstig de alliantie van 1620 en het bestendig verblijf van een Nederlandsch ambassadeur te Venetie.

De handel tusschen de Venetianen en Nederlanders was zeer verschillende; die van de eersten was *passief*, die van de laatsten *actief*. Nadat Venetie de vaart op Brugge en Antwerpen gestaakt had, kwamen er slechts zelden meer schepen van de Adriatische golf herwaarts. Minder toch was dit thans noodig, nu de Venetianen van alles in overvloed door de Nederlandsche koopvaarders voorzien werden. Deze begaven zich, zoodra de Middellandsche zee voor hen geopend was, niet slechts naar de hoofdstad der republiek, maar ook naar hare volkplantingen, voerden daar de voortbrengselen van hun eigen land of die van hunne Oost- en West-Indische bezittingen aan en ruilden of kochten daartegen de Venetiaansche koopwaren in. Buitendien leiden de Nederlanders zich toe op de vrachtvaart, waartoe zij boven anderen door de Venetianen gebruikt werden wegens het ontzag, hetwelk de Nederlandsche vlag aan de Turksche en Barbarijsche zeeschuimers inboezemde. Het belang der Levantsche vaart bewoog alstoen verscheidene Amsterdamsche kooplieden, zich in Venetie te vestigen; meerdere Hollandsche handelshuizen vond men daar in dien tijd, waarvan een der voornaamste was, dat van Noyrot en Comp. Aan

den anderen kant leverde die scheepvaart ook niet geringe voordeelen op aan de kooplieden te Amsterdam. Hiervan kan nog getuigen het hofje Venetia alhier in de Elandstraat, aldus genoemd, omdat de stichter, Jacob Stoffels, het opgerigt heeft uit het aanzienlijk vermogen, bij den handel op Venetie door hem verworven. Doch niet alleen op den staat van enkele personen, zelfs op den bloei van den handel alhier in het algemeen was de vaart op Venetie zeker niet zonder invloed wegens de naauwe verwantschap der verschillende takken van koophandel en zeevaart. Hadden ook de Venetianen dit bedacht en bij tijds hun baatzuchtig monopolie-stelsel opgegeven, niet zoo spoedig welligt ware de schitterende zon van Venetie's grootheid ondergegaan.

Tot aan den Munsterschen vrede was de handel van Nederland met Venetie steeds toegenomen; na dien tijd daarentegen nam hij gestadig af. De verkoeling, tusschen de beide republieken ontstaan en het afbreken der staatsbetrekkingen werkten onder zoo vele andere redenen daartoe niet weinig mede. Echter was er nog een belang, hetwelk de staten voortdurend met elkander verbond, bestaande in den wisselhandel en het deel, hetwelk de Nederlanders aan de Venetiaansche fondsen hadden, in welke aanzienlijke sommen gelds door eenigen van hen geplaatst werden.

Het derde gedeelte van het werk, tot hetwelk ik met mijn verslag genaderd ben, handelt over de kunst-, wetenschappelijke en letterkundige betrekkingen. Er bestond tusschen de Oud-Hollandsche en de Venetiaansche schilder-school zekere overeenstemming, daar het onderscheidend kenmerk van beide scholen in waarheid van voorstelling en schoonheid van koloriet gelegen was. De kunstenaars, uit die scholen voortgekomen, zochten niet zoo zeer het ideale af te malen, dan wel de natuur zelve, in al haren eenvoud, na te bootsen. Het doel van hun streven was het bereiken van den hoogst mogelijken trap van waarheid. Uit deze overeenstemming moest noodwendig, zoodra de geschikte gelegenheid daartoe geboren

werd, eene naauwere betrekking op het gebied der kunst tusschen Nederland en Venetie zich ontwikkelen. Die gelegenheid deed zich weldra op bij het ontstaan van eene Venetiaansche schilderschool, wier roem, ook tot deze gewesten doorgedrongen, vele beoefenaars der kunst van hier naar Venetie lokte. Daar leerden zij de grondleggers der nieuwe school kennen, Titiaan en Bassano, Tintoretto en Veroneze, en ontleenden van hen dat krachtige koloriet, hetwelk ook van de werken der Hollandsche schilders een der schoonste sieraden uitmaakt.

Voor zoo verre bekend is, was de eerste Nederlander, die te Venetie kwam, om zich op de schilderkunst toe te leggen, een Amsterdammer, geheeten Dirk Barentsz.; hij hield zich daar omtrent zeven jaren op, meest ten huize van Titiaan. Men zegt, dat deze de hulp van Barentsz. en die van nog twee andere jeugdige Nederlanders bezigde tot het vervaardigen van zijne beroemdste schilderstukken. Hetzelfde voorregt van zich in Titiaan's woning te mogen ophouden, genoot te zelfden tijde Cornelis Cort van Hoorn. Cort muntte echter meer in de kunst van graveren dan in die van schilderen uit en heeft eenige der beste tafereelen van den grooten Venetiaan in het koper gebragt. Voorts verdienen onder de Nederlandsche kunstenaars, die Venetie het eerst bezochten, nog genoemd te worden Johan Schorel, Jan Swart, Marten van Veen, Hendrik Goltzius, Pieter Cornelisz. de Rijk en Hubrecht Jacobsz. De laatstgenoemde vertoefde negen of tien jaren aan het hof van Marino Grimani. Eene zoo groote genegenheid werd hem door den doge toegedragen, dat deze den Nederlander vergunde, zijn eigen geslachtsnaam met den zijnen te verwisselen, zoodat Jacobsz. sedert dien tijd den naam van Grimani voerde.

Slechts kort duurde de bloei der Venetiaansche school. Wel lieten de stichters dier school verscheidene leerlingen na, maar geenszins evenaarden deze hunne leermeesters in verdiensten. De volgende schilders hielden zich niet meer aan de eenvoudige voorschriften der natuur en gaven toe aan wansmaak,

waardoor de vroeger zoo beroemde Venetiaansche school allengskens in verval geraakte. Evenwel gingen nog vele Nederlandsche kunstenaars in de zeventiende eeuw naar Venetie, doch minder om zich aan de leiding van de levende meesters over te geven, dan wel om de kunstwerken van vroeger tijd te bestuderen en daarnaar zich te vormen. Zoo heeft de beroemde Karel du Jardijn een geruimen tijd te Venetie doorgebragt, en is hij er ook gestorven. Nicolaas de Helt Stokade, door Vondel en Vos bezongen, sleet zijne beste levensdagen aldaar en te Rome, waar nog de meeste schilderijen van hem gevonden worden. Ook de broeders Jan en Andries Both woonden lang in de genoemde steden. Hunne stukken, meestal door hen te zamen bewerkt, dragen kennelijke blijken van hun verblijf in Italie. Even zoo de werken van twee Nederlandsche zeeschilders, Beerestraten en Willem Schellinks, welke nog verscheidene kunstkabinetten versieren. De schrijver stemt te regt het vermoeden toe, dat de vermaarde bouwmeester van het Amsterdamsche raadhuis, Jacob van Kampen, ook te Venetie geweest is, terwijl hij daarentegen met grond de bewering weêrspreekt, dat onze schilder Rembrand eenigen tijd in die stad zou vertoefd hebben [1]). In de eerste helft der achttiende eeuw bezochten, naar het schijnt, slechts twee Nederlandsche schilders Venetie; het waren Theodoor Hartzoeker en Johannes Antiquus. Sedert bekoelde aanmerkelijk de lust bij de onzen, om die stad te gaan zien. Veel bragt ongetwijfeld hiertoe bij het afbreken der staatsbetrekkingen tusschen de twee gemeenebesten en het verval der Italiaansche scholen; doch

1) In mijnen *Rembrand*, na de verschijning van *Nederland en Venetie* in het licht gekomen, heb ik op bladz. 64 opzettelijk de dwaling wederlegd, als had de schilder in 1635 eene reis naar Venetie ondernomen. Dit is opgemaakt uit een onduidelijk geschreven woord, op drie zijner geëtste prenten gesteld, waaruit men Venetie gelezen heeft. Het woord stelt echter, naar mij voorkomt, niets anders voor dan Rembrands naam, op eene bijzondere wijze in een' latijnschen vorm door hem uitgedrukt. Onder de verdienstelijke, Nederlandsche schilders, die Italië bezocht hebben, had de heer de Jonge onder anderen nog kunnen noemen Rembrand's leermeester Pieter Lastman.

buitendien bestonden daar nog andere redenen voor. Ook hier te lande was er ten aanzien der kunst achteruitgang te bespeuren, vermeerderd zoo niet ontstaan door gebrek aan de noodige aanmoediging. Daarenboven scheen men door eene naauwere aansluiting op het gebied der kunst met onze naburen, de Engelschen, Franschen en Duitschers, minder behoefte te gevoelen tot het ondernemen van de meer verre reizen naar Italië.

Verscheidenene Nederlanders hebben in de vijftiende en zestiende eeuw in Italië medegewerkt tot de verbetering van de toonkunst aldaar. Een Zuid-Nederlander, Adriaan Willaert, was de stichter der oudere Venetiaansche muzijkschool. In de kapel der kerk van St. Marco, de hoofdkerk van Venetie, werden oudtijds, gelijk ook in de andere voorname steden van Italie, bijna uitsluitend Nederlandsche of andere zangers uit het Noorden van Europa gebezigd. Van onze toonkunstenaars, die in Venetie zich bijzonder onderscheiden hebben, verdienen er inzonderheid drie vermeld te worden. Jan Pietersz. Swelinck oefende zich daar het eerst in het orgelspel, waarin hij later, tot organist in de Oude Kerk te Amsterdam aangesteld, zoo zeer uitmuntte, dat vele Duitschers herwaarts kwamen, om zich onder zijn toezigt in dit spel te bekwamen, terwijl hij alzoo de grondlegger der organisten-school in Duitschland geworden is. Hendrik van der Putte, meer bekend onder den Latijnschen naam van Ericius Puteanus is niet slechts door geleerdheid maar ook door zijne kennis der toonkunst vermaard geworden. Hij heeft het ambt van hoogleeraar aan de hoogeschool te Padua bekleed en zich beijverd, om aldaar eene verbeterde leerwijze der muzijk in te voeren. Aan Antonius Herman Gogava komt de eer toe, dat hij de toonkunst der ouden, die geheel in vergetelheid was geraakt, door de uitgave eener vertaling van eenige Grieksche handschriften weder tot bekendheid heeft gebragt. Na den aanvang van den krijg tegen Spanje hielden de muzijkale betrekkingen tusschen Nederland en Venetie wegens verschillende oorzaken nagenoeg geheel op.

Gunstig werkte op de beoefening der wetenschappen in Italie het verblijf aldaar van verscheidene Nederlandsche boekdrukkers, die reeds spoedig, nadat de drukkunst te Haarlem was uitgevonden, zich derwaarts begaven. Bij den val van Constantinopel namen vele Grieksche geleerden uit die stad de vlugt naar Venetie en bragten er eene menigte kostbare handschriften mede; van welken schat door boekdrukkers en geleerden, zoowel tot eigen voordeel als in het belang der wetenschap, ijverig werd gebruik gemaakt. Menigeen, begeerig naar eene hoogere beschaving, bezocht uit dien hoofde Venetie, hetwelk rijke bibliotheken bezat, en waar de beroemde drukpersen der Aldussen en Junta's gevestigd waren. Tot de eerste Nederlanders, die aldaar hunne wetenschappelijke kennis trachtten te vermeerderen, behoorden onze vermaarde landgenooten Wessel Gansfort, Rodolphus Agricola en Desiderius Erasmus. Gansfort en Agricola herstelden de Grieksche taal en de zuiverheid van het Latijn hier te lande, waartoe zij vooral door hun oponthoud in Italie werden in staat gesteld. Erasmus stond in hooge achting bij den boekdrukker Aldo Manuzio en heeft verscheidene werken voor zijne pers ter uitgave in gereedheid gebragt.

De beperktheid van mijn bestek veroorlooft mij slechts weinigen van de ingezetenen dezer gewesten te noemen, die voor korter of langer tijd met een wetenschappelijk doel in Venetie vertoefden of met die stad in letterkundige betrekking stonden. Twee jaren lang heeft onze groote staatsman Viglius Zuichem ab Aytta zich aldaar en te Padua opgehouden, en veel had hij, volgens zijne eigene getuigenis, aan de hoogeschool der laatstgenoemde stad voor zijne vorming te danken. Niet weinigen van de hoogleeraren der Leidsche hooggeschool hebben zich in Italie en bijzonder te Padua tot de vervulling van hunne gewigtige ambtsbediening voorbereid, zoo als Pieter Foreest, Johannes Heurnius, Thomas Erpenius, Jacobus Arminius, twee Vorstiussen, Isaac Vossius, Jacobus Gronovius en meer anderen. Minder naauw was echter de band, die Vene-

tie aan onze andere academiën verbond. Behalve de genoemde hoogleeraren reisden nog andere Nederlanders ter verrijking van hunne wetenschappelijke kennis naar het Zuiden, vooral uit Utrecht en Dordrecht. Van hen verdient inzonderheid vermelding Willem Verheiden van Grave. Te Venetie zijnde, hield hij in de gehoorzaal van St. Marco in de Latijnsche taal eene plegtige redevoering: Over de opkomst en ondergang der grootste rijken; welke met verbazing over de welsprekendheid van den jeugdigen geleerde door eene talrijke schaar van toehoorders werd bijgewoond.

Niet ieder evenwel had genegenheid of gelegenheid, om ten behoeve der wetenschap de verre reis naar Italie te ondernemen; sommigen trachtten zich dit gemis te vergoeden door een letterkundig verkeer met de Venetianen aan te knoopen. Onder deze komt in de eerste plaats voor Huig de Groot, die, den ouderdom van zestien jaren nog niet bereikt hebbende, een werkje van Stevin uit het Nederduitsch in het Latijn vertaalde en aan den doge, den senaat en het volk van Venetie opdroeg. De Leidsche hoogleeraar Daniel Heinsius wenschte ten jare 1620 de republiek van Venetie geluk met de gesloten alliantie in eene Latijnsche redevoering. Waarmede de Venetiaansche regering zoo zeer ingenomen was, dat zij hem tot ridder van St. Marco benoemde. Zijn voorbeeld werd gevolgd door Dirk Graswinkel. Deze schreef een werk over de Venetiaansche vrijheid of het regt der Venetianen, om over zich zelven en die hun onderworpen zijn te gebieden en stelde voor een tweede, door hem uitgegeven geschrift, eene opdragt aan Contareni, die twee malen het gesantschap bij ons gemeenebest bekleed had. Eene zelfde onderscheiding, als aan Heinsius bewezen was, werd ook hem door den senaat van Venetie daarvoor toegekend.

Bij het toenemen der zucht alhier, om nader met de republiek bekend te worden, beijverde men zich, hare gesteldheid, geschiedenis en staatsinrigting te beschrijven; buitendien spande menig dichter in Nederland zijne snaren ter harer eere. Zoo

bezong Nicolaas Heinsius meermalen den lof van Venetie; ook Caspar Barlaens, Petrus Scriverius en Petrus Francius bleven daarin niet achter. Groote hoogachting droegen de onzen in het bijzonder toe aan den Venetiaanschen edelman Dominico Molino, die zich omtrent ons vaderland en zijne letterkundigen zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Hij stond in naauwe vriendschapsbetrekking tot onzen gezant Cornelis van der Mijle en handhaafde de belangen van Nederland krachtig bij den senaat, terwijl door hem briefwisseling met de voornaamste Nederlandsche geleerden gehouden werd. Vooral na zijn afsterven bleek het, hoe hoog Molino bij de Nederlanders geacht was. Als om strijd verhieven onze dichters zijne verdiensten in Latijnsche verzen. Maar nog schooner hulde werd hem aan de hoogeschool te Leiden toegebragt. De hoogleeraar Marcus Zuerius Boxhorn sprak daar in de groote gehoorzaal van het academie-gebouw eene lijkrede over hem uit, die naderhand met eene opdragt aan den Venetiaanschen gezant bij dezen staat, Michieli, in druk verscheen.

Minder betrekking dan onze beoefenaars der oude letterkunde hadden die der Nederduitsche taal op Venetie. De kennis dezer taal toch was genoegzaam beperkt binnen de grenzen des lands en kon dus onmogelijk het voertuig worden van een wetenschappelijk verkeer tusschen beide republieken; waartoe men zich bedienen moest van het Latijn, dat zoo hier als in Italie met ijver beoefend werd. Ondertusschen werd ook de kennis der Italiaansche taal in Nederland op hoogen prijs gesteld, en bleef zij niet zonder invloed op de voortbrengselen der Nederlandsche letterkunde. Hiervan kunnen, onder andere geschriften, voldoende getuigen de werken van Hooft en Huygens, Cats en Heemskerk. In de tweede helft der zeventiende eeuw, nam de letterkundige gemeenschap van Nederland en Venetie merkelijk af, eindelijk geheel ophoudende. Bij het bezit van een vijftal academiën, met de kundigste mannen, als hoogleeraren bezet, bestond er voor de Nederlanders geene dringende behoefte meer, om zich ter studie naar Padua te bege-

ven. De Fransche taal begon eenigermate de Italiaansche en Latijnsche te verdringen. Verder bragt de stilzwijgende ontknooping der alliantie eene verkoeling der wederkeerige genegenheid van de beide staten te weeg. Door deze en andere oorzaken werd een einde gemaakt aan hunne onderlinge betrekkingen, ook op het gebied der wetenschap.

Hier eindigt het werk zelf van onzen Rijks-archivarius; waarachter evenwel nog gevoegd zijn een twaalftal belangrijke Bijlagen aangaande de diplomatische betrekkingen van Nederland en Venetie en een Naschrift, bevattende eenige stukken, door den heer Bakhuizen van den Brink, nadat het werk reeds was afgedrukt, nog op 's Rijks Archief gevonden. Deze stukken, meerendeels betrekking hebbende tot de zending van Cornelis van der Mijle naar Venetie in 1609, schijnen afkomstig te zijn uit den boedel van Oldenbarneveldt en hebben vermoedelijk na zijn dood eene plaats verkregen in het Archief van Holland.

Ik heb getracht de voornaamste punten van dezen geschiedkundigen arbeid, zoo rijk als belangwekkend van inhoud, in een beknopt en eenvoudig verslag zamen te vatten. Heeft mijn, slechts oppervlakkig, overzigt welligt reeds aan dezen of genen eenig genoegen gegeven, veel grootere voldoening mag ik aan een ieder voorspellen, die de moeite wil nemen, om het uitgewerkte tafereel zelve te beschouwen, hetwelk alleen in zijne hoofdtrekken door mij is afgeschetst. De heer de Jonge bezit eene gave, geenszins allen geschiedschrijvers eigen, te weten, dat hij het nuttige aan het aangename weet te verbinden. Welkom moet derhalve dit werk zijn aan elk beoefenaar der geschiedenis uit hoofde van het licht daardoor verspreid over de vroegere betrekkingen tusschen de twee oude republieken, terwijl ook hij, die meer tot ontspanning des geestes dan met een critisch of wetenschappelijk oogmerk leest, dit boek wegens de klare voordragt en onderhoudenden stijl niet onvoldaan uit de hand zal leggen.

Naauwelijks was dit verslag door mij geëindigd, of de schrij-

ver van het aangekondigde werk werd tot een hoogeren werkkring opgeroepen. Het is alzoo de laatste vrucht van zijne ijverige studie en geoefende pen, welke wij van hem mogten ontvangen. Wij brengen daarvoor onzen opregten dank toe aan den waardigen afgestorvene, die in zijne Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen zich eene onvergankelijke eerzuil heeft gesticht.

---

13. Vergadering. 10 September 1853.

Bibliotheek. Rapport van den heer van Aerssen van Sommelsdijk, betreffende zijne ambassade naar den staat van Venetië, 1620. *Muurschilderij in de kerk van het voormalig Regulierslooster te Utrecht. Rekening van den Utrechtschen schutmeester Jan Hermansz., houdende de door de stad Utrecht gemaakte onkosten gedurende den IJsselsteinschen oorlog,* 1511.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer Jules baron de Saint Genois, te Gent.

Feuillets détachés, par le baron Jules de Saint Genois. Gand, 1853.

Van den heer Ulysse Capitaine, te Luik.

Aperçu historique sur le Franc-Maçonnerie à Liège, avant 1830, par Ulysse Capitaine. Liège, 1853.

Van den mr. A. Faure, aan de Kaapstad.

Een exemplaar van de *Zuid-Afrikaan,* beginnende met den jare 1824 tot en met 1851, alsmede eenige losse stukken, betreffende *de Bandieten* associatie.

Van den heer dr. J. I. Doedes, te Rotterdam.

Intendit en sententie tegen Philippus Rovenius, zich noemende aartsbisschop van Utrecht. Utrecht, 1853. (Overgedrukt uit de *Jaarboeken voor Wetenschappelijke Theologie,* XI, blz. 276—300).

Van den heer mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.

Lijkrede op D. J. van Lennep. Amsterdam, 1853.

Van den heer mr. G. A. de Meester, te Harderwijk.

Onderzoek naar den staatsregtelijken toestand en de betrekking der onafhankelijke heerlijkheden onder de vrije republiek, door mr. G. A. de Meester. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving.* Deel III, stuk I, bl. 49).

Van den heer mr. H. O. Feith, te Groningen.

Register van het Archief van Groningen, door mr. H. O. Feith, archivarius der provincie Groningen.

Chronologisch gedeelte 802—1524. Eerste deel, 1853.

Van den heer mr. J. Dirks, te Leeuwarden.

Geschied- en letterk. aanteekeningen, door mr. J. Dirks, 1853.

Van den heer W. Eekhoff, te Leeuwarden.

Beknopte geschiedenis van Friesland in hoofdtrekken, door W. Eekhoff. Leeuwarden, 1851.

Van den heer C. P. de Serrure, te Gent.

Messager des Sciences Historiques, des Arts et de la Bibliographie de Belgique. Année, 1852.

Van den heer A. D. Schinkel, te 's Hage.

Handschriften en oude drukken (*incunabula*), deel uitmakende van de kunst- en letterverzameling van A. D. Schinkel. (Niet in den handel), 1853.

Van den heer mr. A. van Dam van Noordeloos, te Rotterd.

Caarte van de valije, gelegen tusschen de Stigse bergen ende hoogte van Gelderland, strekkende van de Zuider-zee bij Bunschoten tot in den Rijn tusschen Rhenen en Wageningen, door Broeckhuizen.

Van den heer E. van der Maaten, te Elburg.

Geschiedenis der Nederlanden. (Vervolg).

Van den heer dr. N. C. Kist, te Utrecht.

Caecilia. (Vervolg).

Van de Redactie.

De Katholiek. (Vervolg).

In ruiling ontvangen:

Van *La Société Scientifique et littéraire du Limbourg.*

Mémoires, tom. 1, 3 fascicule.

Van de *L'institut Archéologique Liègeois.*

Bulletin, tom. 1, 3 levraison.

Rapport van den heer van Aerssen van Sommelsdijk, betreffende zijne ambassade naar den staat van Venetië, 1620. De heer jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht, deelt, naar aanleiding van het werk van wijlen den heer jhr. mr. J. C. de Jonge, getiteld *Nederland en Venetië*, aan de leden mede, dat hij in de verbalen der drie oudste gezantschappen van den staat der

Vereenigde Nederlanden naar Venetië, onder welke aangetroffen wordt het omschreven rapport, hetwelk blijkens de noot, voorkomende in gemeld werk van den heer de Jonge, (zie bl. 121), op het Rijksarchief vermist wordt, en hetwelk de heer R. M. voorstelt om in de *Berigten* des Genootschaps te plaatsen.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie, ten einde aan dit voorstel, zoo spoedig als dit geschieden kan, het noodig gevolg te geven.

Muurschilderij in de kerk van het voormalig Reguliers klooster te Utrecht. Voormelde heer vestigt de aandacht der leden op deze muurschilderij, welke toevallig door hem aldaar ontdekt is geworden.

In het koor dezer kerk ter hoogte van het hoog autaar, ziet men aan de linkerzijde van het altaar eene muurschilderij in fresco ter breedte van p. m. 1 el, en ter hoogte van circa 3 ellen, besloten in eene zwarte lijst, en zoo ver men uit de duistere voorstelling ontwaren kan, voorstellende Maria met het kind Jezus op den linkerarm, staande het beeld op een voetstuk of boomstam, terwijl het geheele schilderij met eene soort van bloemen of rosetten overdekt is, die in vroegeren tijd verguld schijnen geweest te zijn.

Volgens eene overlevering zou men in vroegere jaren bij het opwitten dier kerk deze schilderij hebben doen uitsparen. Uit afgevallene stukken kalk op verscheidene plaatsen meent men ook nog kleuren van andere muurwerken te bespeuren; zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat de geheele kerk in fresco geschilderd geweest is.

Wordt besloten zich ter dier zake te wenden tot de Regenten van het Burgerweeshuis, terwijl de heer R. M. verzocht wordt de verdere bemoeijing dier zaak wel op zich te willen nemen.

Rekening van den Utrechtschen Schutmeester Jan Hermansz., houdende de door de stad Utrecht gemaakte onkosten gedurende den IJsselstijnschen oorlog, 1511. Medegedeeld door jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, te Utrecht, als vervolg van de geschiedenis van het geschutwezen.

Ofschoon verschillende porten in deze rekening voorkomende, geene betrekking tot het geschutwezen zelve hebben, meende de voormelde heer het echter van belang, deze rekening in haar geheel mede te deelen.

Dit is rekeninge ende bewijs Henrick Jan Hermansz., scutmeister der stat van Vtrecht, den hij die 3 staten van des Nederstichts der IJssel gedaen heeft, anno 1511, te weten, van den oorloge heren Floris van IJsselsteyn, ende is gerekent tot current gelt.

Dit is dat opboeren.

Item van heer Gherit Zoudenbalch, thesaurier, xxvij^c g. Noch van heer Gherit Zoudenbalch iiij^c phs. g., en die worden om zalpeter geseint tot Coelen, en die zalpeter bleef achter. Van Aelbert van Leeuwen en Henrick Wilgersz., xiij^c g. Van meister Bernt van Haerlem, Gherit van Nyevelt, Aelbert van Leeuwen, iij^c ph. g., facit current gelt iiij^clxviij g., xv st. Van Jan Luytert, van dat ick mit hem hangelde v stuck houts om die stucken die tot dat scherm gedaan worden, ij ph. g., facit c g., iiij g., xiij st., viiij wit. Vercoft Laurens Goyertsz., iij stuck houts, vij g., xvj st., iij wit. Van Screvel, die raymaker, van pappelyoenen hout dat van Nyenrode gecomen was, viij g. Van Cornelis Wantenaar, van eycken hout van Nyenroede gecomen, vij g. Van Henrick van Esteren, van een rosmuelen, van Nyenroede gecomen, en van reyssen die hij dede te Wageningen om ijsseren cloten, en die reyse die hij dede int leger; sijn daermede in gedeenget, alsoe hij een block haelde van die Vaert, om achter die bus te leggen tot een steuninge, xj g., ij st. Jan Woutersz., die smit, cliij ijssers van Nyenrode gecomen, elck c j ph. g., fac. xxiij g., xviij st. Bij mijzelven iij stuks houts, elck stuck xx voet, iiij g., x st. Van dat blockhuis xvij mud weyts, elc mud xxv st., ij loope souts, die loop xxvij st., vij ton roggen meel, die ton xx st., iiij mud grouwer erwyten, elc mud xiiij st., ½ vat botter vij g., iiij kezen x st.; speck en botter en kees

die aten die arbeiders, die op dat blockhuys waren en dat braken, xxiiij g. Van een cleyn schuyt die de scout van Pueroyen mij liet, v g. Van een hair, een eest, een trecht, een aker, een scepper, een breekijzer, v g. Van v° voet planken van dat blockhuys, vij g., xvj st., iij wit.

Van allen opboeren, v°lxxxix g., iiij st., iij wit.

Dit is gemeen wtgeven van allen wercken.

Item om die iiij hecken te byten op onser liever Vr. dach en iij dage daarna, xvj st. Cruyt gemaekt in die weeck van onser Vr. Lichtmiss mit Claes Victorsz., iiij g., xv st. Die sackdragers van buten Tollestege voor St. Servaes heck en in die Weerd, xxviij st., vj wit. Om smeer daar men die stelle mede smeerde van die slange heel en half, ij st. Om zes bollen wijneeck, om buscruyt mede te maken, vij st., vj wit. Om xij bollen wijneeck, om cruyt af te maken, xv st. Om ½ vat wijneeck, xxx st.

Gearbeit in die weeke van sint Valentijn, elck 2½ st.

Item om die steenbus uit te brengen op die Singel om te beschieten, iiij st. Om die cloten weder te halen, viij st. Om viiij zadelen en viiij lichten tot die half slangen, xviiij g. Cloten gehaelt wt Sint Jans brugge ende gebrocht in Sunte Katherine poort, v dage, xxv st.

Gewrocht in die weeck van Sinte Peter ad cathedram.

Item om xvj potten, colen in te smoren, dat stuck xvij wit, xiij st., iiij w. Laten halen tot Amsterdamme ij tonnen zweuels, elk ton woech netto iiij$_c$lxxvij ℔, elc c xxviiij st. Hollandsch, van die Backerbrugge te brengen in Sint Katherine poort, x g., viiij st., vj w.

In die weeck van Sinte Mathijs.

Item om zalpeter te wegen van xxviij$_c$ ℔, vij st. Van die wijn daer die zalpeter in was, viij½ st. In Sint Katherine poort te brengen j st., die tonne ende sacke weder in te wegen, j g., vij ½ wit. Coman Jan van Wesop, voor een ½ vat wijneeck, xxx st. Een schou torf daer men die zalpeter mede breken soude, xxv st.

In die weeck van Sinte Gregorius.

Item om dat hout van die Vaart te halen, vj g., ij st., vj w. Die het hout overgesleept hebben mit hoir perde, elc peerd sdages vj st., fac. lvij g., xj st. Die schuyten die dat hout gheuert hebben van die Vaert tot Vtrecht, elcke schuyt sdaegs x st. Die tymmerluyde die gaeten, boerden en reeschap makede om dat volc werc te geven, vj g. Die dat hout schouden en in dat water brochten, iiij st. dages, xiij g. De knechten die op die speye bleven liggen, elc iiij st., xcvj g., x st. Jan Reyersz., om wijneeck, om keersen in die cruyttoorn gebesicht, iij g., iiij st. iiij man gegreven in biscops stal, om een slange te soeken, en groeven aldaer v dagen, j g., ij st., vj wit. ix man hebben geweest om dat goet te halen dat van Nyenrode gecomen is, daer die iij staten nyet meer of te profijt gecomen is dan xxiiij haeckbussen en ij½ ton cruutt, j serpentijn, iij steenbussen, j rosmolen, j cleyn brouton en j wyndmolen. Die waren eerst mitten knechten om dat goedt, en mosten weder om kommen, alsoe die knechten die nyet en wilde laten varen. Coman Jan aen Sint Jacobs brugge, om ½ vat wijneeck, xxxiiij st. Die craenmeister om die bussen in die bocken te laten, doe men voir Nyenroden reysen soude, en weder op te wynden, xxiiij st. Cruyt gemaect buyten die Weerd, vj dagen, sdages iij st., xxxvj st. Van Sinte Cecylien cloester ix^c^xxviij ℔ zalpeters mit die tonne, netto xj^c^lij ℔, blijft vij^c^xcvj ℔, elck c ℔ xij g. Hollants. Van Rotterdam laten comen iij vaet wijneeck, elck vat ij ph. g.

Dit zijn die metselaers, getogen om Nyenrode en Guntersteyn te breken, elck v st. dages, die oudermans dubbelt gelt, alse Lambert Passert, Dirck van Laer, Jan die Witt, Willem van Borboer, Willem van Rinevelt. Jan van Eyck, Roelof van Eyck enz., lxxxvj man.

Dit sijn de tymmerluyden en arbeyders, die die willegen om hielden en mit bocken en mit schouwen inbrochten om colen aff te barnen, iij dage, (Willem Hol, Hubert van Malsen,

Willem van Dijck, Jan die Keyzer, Aernt van Malsen, Jan Wantenaer, Loef van Pallaes, Ghijsbert van der A.), 1 man.

Item xxij tonnen om cruyt daer in te doen, ij g., viij st., vj wit. xiiij haecbussen, die van Nyenroden gecomen waren, root te verwen, dat stuck ij½ st., iij g. Heynrick van Tricht, van ons half cortou op die Singel te brengen en weder in te halen, doe sij geschoten was, v st. Van die ij slangen op Tollenstege brugge te brengen, iiij st. Van die cruyt moelen te voeren, die van Nyenrode quam, iiij st. Jelis van Eyck, om een vorm te maken tot die haeckbussen, die van Nyenrode quamen. Een bode om te besyen waer men int landt van IJsselsteyn best rijs crigen mocht, daer men korven af maken mocht, iiij st. Peter de mandemaker xxviij korven xxiiij st. Willem Henriksz., dat hij ierst gevaren heeft aen die Vaert om te besyen wat hout hem dienen mocht tot dat scherm en blockhuis. Drie cr. om smeer, dat stel mede te smeren, daer men dat hout op vuerde, iiij st. Willigen opgehouden Scalckwijck. Die de korven makende in tlandt van IJsselsteyn, v dage, sdages iiij½ st., lvj man. Lambert Woutersz., vj st. dages, alsoe hij dat vollick regierde en te werck sette, j g., x st. Die Nyenrode en Guntersteyn nederbraken, en waren wt iiij dags, en die iiij die dat volck regierden hadden sdages viij st. en die ander elck v st., lxiij man. Jan Pols, gemaeckt x stocken daermede die bussen mede vulden, vij st., vj wit. Meister Maes, om die bussen die gaeten te verboren van die cameren, en die oude gaete weder toe te maken, tot xv stuc toe, xvij g., x st. Gegeven iiij man iiij st. dages, alsoe sij mede waren op die bocken te Wageningen om die bussen en cloten te halen, iiij g., xvj st. Gegeven en geseynt des manendages nae Paeschen aen die Vaert door beveel van mijn heer van Montfoirdt en den oversten, bier en broot, botter en case, om te spijzen thooft van den Bosch en die truanten, alsoe sij die attelrye ghehaelt hadden ende die cappeteyns, en woldent niet ontfangen; nochtant die knechten mitter ruyger hant toetasten, ende die scipluyde mede aten, van dien punt

en de bocken, en die schout van Pueroye nam daer af iij vaten biers, alsoe die hooftluyden mit hem gegheten hadden, xviij g., vj wit. Om ons busgens om in die vurkloten te doen, xviij st. Ontfangen van heer Gherit Zondenbalch, van een supplicatye, xxiiij g., en weder betaelt die vrou van die punt, vj g., enz. Deze hebben hout gehouden Scalcwijck op Jan Ghijsbertsz. hoffstede, elc iiij½ st. dages, xij man. Corven en horden gemaect, iiij st. daegs, lij man, elck vj dage. Pons verleyt, doe die grote buss in die leger gebrocht wort, dat sij verteert hadden, xv st. Willem Heynricksz., bode, in die leger geweest mit cruyt, ij reisen, viij st. Cornelis die Haen, van die bruggen op te breken te Bruekelen ende te Maersen, iij g., vj st. Houdt gehouwen Scalckwijck op Jan Ghijsbertsz. hofstede en gehaelt. Horden en corven gemaect. Dat hout gebrocht in die leger, dat achter die grote busche lach, viij st. Om een voder hoey in die leger gebrocht om die cloten te voederen van die cortouwen, xiij st. In die leger gebrocht cruyt, haeckbussen, om mede te bewaren, ... dagen, viij st. Heer Jacop van Apeltern, domdeken tUtrecht, vj g., die hij verleyt hadde die voor hem reysde te Colen om salpeter, vj g. Heer Tomas te Jacoppinen, alsoe hij die iiij^{c} phil. g. mede nam en navolgede te Colen. Dirck van Haeften, verteert op die Vaert tot schouten huys, alzoe hij daer geschicket was om dat blockhuys mede te helpen te ordineren, iij g., ix st., vj w. Een half vat wijneeck, xxxvj st. xlvij ellen canefaes, de elle ij st., vj wit. Gesent in die leger een voeyer turff om cloten te gyeten ende die puelve (?) achter die bus, xiiij st. Van Heynrick van Dimen, iij^{c}lxx ℔ zalpeter en xj^{c}xliiij ℔ en noch xiiij^{c}xliij ℔. Van mijn heer van Gelre viij^{c}lxxxij ℔ zalpeter, noch iij^{c}l ijzeren cloten, weder gelevert xiij cloten mit die cortouwe die te Bommel gebrocht wort, ende namen mede ij tonnen cruyts wt die leger van Jutfaes. Om een schuyt, die de schout van Pueroyen Arcoen Tijssz. hebben mosten om af en an te varen, xxij g., en die schout nam die schuyt mede te Wageningen. Om een zeyll mit een mast op

die schuyt, x g. Een clein schuyt mit een zeyll, xiij g. Cornelis die pachter om cl ℔ loots elc c ℔ iij g., iiij^c^x g. Bocken wtgevoert aen die Vaert des avonts op Sinte Pancraes dach, xxviij man. Des nachts hout gebrant om kolen, xiiij man. Hout gehouwen in tlandt van IJsselsteyn, vj dage, v st. dages. Horden en korven gemaeckt int landt van IJsselsteyn. vj dage, iiij½ st. dages, xxviij man. Gegeven van een scip van Campen, daer Claes Victorsz. huysvrou mede quam van Campen mit zalpeter, die sy daer ontfangen hadde en gecoft, iij ph. g., en om ij wagen die die zalpeter haelden wt die Eem. Meeus, dat hij weder om reysde om meer zalpeters en om oncost te doen, iij g., xij st. Oncosten die Claes Victorz. huysvrou gedaen heeft om zalpeter en cruyt, ende Meeus Medde hadde een wagen tot Amersfordt, vj st.; van Amersfort tot Herderwijck v st.; van Herderwijck tot Elburch v st.; van Elburch te Campen v st.; van Campen te Ghelmuden iij st.; van Ghelmuden te Meppel v st.; van Meppel te Campen vij st.; van Campen te Swoll v st.; van Swoll mit die buschut xv st. en xv st. te wincop van die zalpeter; van Deventer weder te Campen ij½ st.; die zalpeter te ontfangen te Swoll in die wage x st.; die zalpeter van Swoll te Campen te brengen xxiij st.; die zalpeter wt die wage te brengen ende op die wage te laden x st.; van tol te Campen x st.; van bruggelt ij st.; die zalpeter van die wage gedaen mit die craen, en in een huys te leggen ende weder in dat scip te brengen xj st.; die busmeyster van Campen, dat hij mit hoir toech van Campen tot Swoll, te Deventer ende ...., oec die coepman ij goude g.; dat cruyt te ontfangen te Campen in die wage en te scheep te brengen v st.; verteert in xij dagen enz. xv g., viij st., vj w. Dat cussen dat achter die bussch liggen soude, mede gerekent. Hout gehouwen in tlandt van IJsselsteyn. Meyster Adriaen van Nymwegen ghehuert om cruyt te maken, elcke dach xij st. en dede so veel mit een knecht als Claes mit ses knechts, vj dage, ij g., Jan sijn knecht iiij d. x st. Herman, die zadelmaker, om iiij zadelen, elck stuck

xv st. en iiij lichten, elck stuck xx st., vij g. Aert Schol, in die leger doer beveel van ons burgerm., alsoe sijn bus ontwee wass, j½ g. Jan Willemsz., om lx ellen canefaes, die in die leger geseynt sijn, elck elle ij½ st., ½ vat wijneeck, ij g. Geseynt in die leger een ton wijneeck en een ton biereeck om die bussen mede te coelen, v g., xv st. Grevers op die Vaert des vridages voor Pinxteren, v st. dages, xxv man, xij g. ij gesellen die de schout gheleyden des nachts opt blockhuys, j g. Diegheen die dat water namen voor IJsselsteyn bij der sieken, ende een sijn lijf daer over verloos, xx ph. gulden ende iiij gesellen, die daer iij dagen dat gat des dages ophielden, elck j ph. guld. xxxij grevers op die Vaert in die week van Pynxteren, vj dagen, v st. dages. xxxvij grevers op die Vaert aen dat blockhuys, in die week na beloken Pynxteren. ij man te Jutfaes gegeven om dreybomen te setten, doe die knechten daer lagen. Meyster Brant, meyster Jan, meyster Evert, om dat cruyt dat in de cortouwen was doe sij weder wt die leger quamen, ende seyden dattet hem toe behoorden, xix st., en dat hondert x ph. guld. werdich was, ix ph. guld. xxx man in die weeck Sacramenti, op die Vaert aen dat blockhuys te greven, v dage. Cornelis van Weelde, ij^c^lxviij ꝶ loots, elc c iij g., iij^c^ ꝶ zoudeer, daer men die slange mede souderden, elck ꝶ ij½ st. Gegreven aen dat blockhuys in die weeck van Sint Jan, xxx man. Cornelis die hantschoenmaker, xiiij leren cruyt sacken, alsoe bij elcke bussche een wesen moste om cruyt jn te doen, elck stuck vij½ st. vj haselnoeten tonnen, dat stuck ij½ st., noch iij leren cruytsacken tot Dirck die hantschoenmaker, dat stuck vij½ st., geseynt opt blochuys. Meyster Tomaes, van een ton cruyts die hij mit sijn seste haelde tot Jutfaes, doe die knechten soe schendelicke dat verlopen hadden, iiij ph. guld., die schuyt die dat vuerde x st. Gewrocht op dat blockhuys v dage, die weeck van onze Liever Vr. visitatio. Aelbert de Ridder, van v zeylen, daer die overste haer boeyden af makede, xxiij g. Gearbeyt aen blockhuys die weeck van Sinte Mertijn Scuddecorf. Den man van Vyanen,

die den oven makede, xxvij st., vj wit, die hem eede v st. v man die vytalie gebrocht op die Vaert, en mosten daer bliven iiij dage, v st. dages. xxvij° worsten gepect, elc c j g., j vat tarven, daer men die punt mede terden, alsoe die mit die bussen gebroken wordt, xxv st., vj mingelen terven, daer men die ijsseren bussen die stelle mede smeerden, vj st., xcj ℔ pecks, had Ariaen Tijssz. op dat blockhuys, elc ℔ j st. Meyster Maes, alsoe hij in die leger bij ons quam, ende stelde aldaer een heel slange ende een half slange, ende hielden hem daer bij liggen een maent, of daer eenich meer gebroken hadden, ende doe reysde hij na Nymwegen door beveel van den oversten om zalpeter, en voort in Brabant, ende was wt iij weeken; doe hij weder quam doe brocht hij mede stellen, mer sij en wordt nyet gecoft, ende stoppede doe vijff slangen, daer men die twee souden hebben moeten vergieten, ende ons heel slange ende een halff, ende settede in die heel slange, die half of was, een schrueef, tesamen mit hem gecomponeert in als xiiij ph. guld., facit current xxj g., xvij st., vj wit. Rontom die stede die ruychte af te meyen door beveel van den oversten, j g., xvj st. Die speydoer helpen sluyten mit v man, alsoe dat een peerd op den ander en quam, en sorgede dat sij breken soude, iiij g., x st. xx man dat gat gevult dat dwars voor dat blochuys gemaect was, en om dat weder te reformeren ront om, in die week voir Sinte Gal, iiij st. (Jan Verschoor) xix g. Om reusel, dat ijsseren hoftstuck mede te smeren dat voer IJsselstein was, vj st., vj wit. Om die slagen cloten, die gevonden waren te Jutfaes, iij st. lij½ ell canefaes, elck ell ij st., vj w., daer die vyerpijlen af gemaeckt sijn, xxxj loot greyns, dat loot iij wit, j elle root saricks en j ell witt saricks, die elle v st., en is tot dat vaentgen op dat scip gemaeckt, vj boeken graw pappiers en viij boecken witt pappiers, xiiij st., iiij½ wit, v cleyn tonnengen, daer men kniporuyt in dede om in die legher te seynden xij½ st., iij½ elle sijndeels, j g., ij voet wijneecks, viij½ emmer, dat vat ij goud gul. Potten om kolen in te smoren, en een deell cleyn

eerde kannen in die leger, ij g., xv st. j ton terven, daer men dat scip mede terde, ij g., iij st., ix wit. Die coster van die Vaert, dat hij cokede voor ons, doe wij dat blockhuis braecken ende sij ons alle reescap dede, ende hij daer over verloren hadde een tinne sleep en j tynne sousijzer en houten scottelen en eerden ende een cruyck, j g., v st. Goyert der stadt greemeyster gedient den drien staten, clx dage, elck dag iiij st. xl dage in die leger voor IJsselsteyn, dages viij st., omdat blockhuys helpen te breken en daertoe te syen, xvj d., v st. dages, lij g. Claes Victorsz. in den drieen staten dienst geweest om cruyt te maken, om water te versyeden daer die zalpeter mede gewassen was, en om die zalpeter daer weder wt te winnen, want sij nyet gesynt en was, ij^c^xviij dage, vj st. dages., xxv st. om reeschap die zalpeter wt dat water te winnen, voir sijn tobbe en ij tafelen, daer men corncruyt mede makede, en die tafelen beyden verdorven worden, xxxv st., lxviij g., xviij st. Soe heb ick gedient dien drieen staten van Lichtmissen tot den eersten dach in Augusti, cxc dage, ende heb aldaer een peerd op gehouwen, die wijle dat die leger voir IJsselsteyn lach, elck dag. viij st., lxij g. Soe heeft Heynrick Heynricsz. op mij gewacht, alsoe mij die overste hem mij bij geschickede, alsoe ick dat nyet alleen bewaren en conde, ende dan gelicx bij die cruytmakers was ende bij die houtclovers en houtzagers, op dat dair ontsich soude wesen om te bet wat te spoeyen, en heeft verdient cxxiiij dage, iiij st. dages, van Sint Appolonien of tot Sint Olof, xxviij g., xij st. Hubert Gheritsz., voor dat hij bij dat cruyt was dach ende nacht om dat te bewaeren, alsoe hij daer bij geschickt was en hij een bij hem hadde, en xiiij dage die cost gaff die daer cloten goeyt, xxviij g., ij st., vj wit. Een ijseren vijsel, die die schout op dat scip hadde, woech xxxviij ℔, elc ℔ ij st., een ijzeren hoet gemaeckt mit voeten om loot in te gyeten, gegeven x st. Een ijzeren vijsel en een coperen vijsel had die provoost mit ij stocken, en heb hem een coperen vijsel weder gecoft, iiij g. iiij st. Meyster Heynrick voir ij dubbelde haecbussen, alsoe

mij Gherit van Nyevelt twee geleent hadde en ick hem twee moste laten maken, xj g., xviij st., x d. Soe heb ic laten gyeten ij metalen slangen, daertoe gedaen vj^{c}x ℔, van die stucken van die gebroken slangen, die achter af gehouwen wass, en noch cv ℔ tin van Herman in die Nuede voor xxiiij g., ij½ st., van Jasper Sweers, cxiiij ℔ scrosel, iij g., x st., xx ℔ aen ketelen en akers, dat ℔ xviij wit, van dat c te gyeten vj g., lxxxj g., x st., v wit. vj g., x st. aen peckworsten. iij g. aen een zeyll op dat blockhuys, dat die schout haelde, Ariaen Tijsz. Soe heeft Heynricsz. Jansz., in die Weerd, sijn muelen moeten laten staen om oly te slaen, en heeft cruyt gemalen en colen, en heeft dat begonnen op onser liever Vr. avont in die vasten, durende xij weecken, elck d. j g., xcij g. Soe heeft Jan van der A sijn muelen moeten laten staen om oly te slaen, ende heeft cruyt moeten malen en colen om cruyt mede te maken, ende heeft op onsen liever Vr. avont, en gemaelt lxxiiij dage, elc dach j g., vij^{c}xj g. Van Claes Victorsz. tot l Holl. g. toe, aen cruyt dat ick in die leger seynde, lxij g., x st. Meeus in Schouten stege, alsoe hij eerst wt was mit Claes Victorsz. wijf, doe sij dat cruyt brochte ende zalpeter, ende sij doe weder wtgeseynt wordt Overijssel an meyster Tyman van Dassert om die zalpeter te halen, en bleef te Herderwijck, van sijn cost en loon iiij g. ij houtdragers die die nueten bomen daer schaelden, daer men dat veldtschut laden af makede, elc v st. d. iij man gewrocht op Sinte Katerinen poort om leren te maken, en tot Pons sleden, daer men die bussen op schyeten soude, xiij½ g., xv st. Cornelis Jansz. gezaget voir Heynrick die Bruyn aen dat scherm, om die balcken te schalen, v dage, ij g., x st. xxiij tonnen daer men cruyt in dede, dat stuck iij st., iij g., ix st., ? w. Gewrocht aen die schermen mit iij kechten. ij man hout gesaget om dat scip mede te bolwercken, v dage, ij g., v st. ij man gesaget aen die bussen laden, v dage, ij g., v st. Albert, scuytemaker, gewrocht aen dat scip te bolwercken, j g., v st. ij man gesaget voor Pons om haeckbussen scragen te maken, v dage,

ij g., v st. Aelbert, scuytemaker, gewrocht aen die punt daer die artelrye mede gebrocht werdt mit iij knechts, alzo die ontrasseniert was ende weder gereformiert wordt. Ghijsbert Sanders, gewrocht mit Willem Heynrickz. in die leger, en Ghijsbert bleef onder dat scherm doot. ij man hout gesaget tot die cortouwen laden, die van Oostbroeck gecoft worden, ix d., iiij g., j st. vij° proppen te dreyen, dair ic dat hout toe dede, j g., xv st. Willem Heynricsz. in die leger mit iij knechten om dat scherm te richten, v d., dages x st. ij int heer, dat scherm helpen richten, x dagen, x st. daags, v g. Soe heeft meister Claes, timmerman van mijns heren van Gelre, geweest in die leger ende getymmert, alsoe Willem Henryckz. op dat blockhuys most, en die busschutten enen meyster bij hem hebben wilden, ende die cortou verladen, ende was aldair xxvij d., voir sijn hooft elck dach x st. ende hadde iij knechten, elcke knecht vij st. dages vj wit, en waren dair xiiij dage. Noch betaelt voor sijn cledinge alsoe die busschutten hadden, ende ick hem wt dede door beveel van den oversten, vj ph. guld., xxv g. Herman Daveltsz. xxvj boyems tot die cruyt tonnen voor xx st., noch v van mijn half voet xv st., j wateremmer, dair men die colen mede demmede, viij lange hoepstuck van witt, ij° hoepen voor ij g. x manden, daer men cloten in droech, iiij st., xij lanternen rontom aen die waecktoornen te hangen, j g., iiij st. Peter die stoeldreyer ij°xl proppen tot die grote busse, dat stuck x d., ij g., x st. xxxij houten van xxx voet lang om lang wagens af te maken, daer men die schermen mede in die leger brocht, vij g., xij st. Soe heeft Claes Victorsz. gehaelt aen die Steenwech aen mouwen, cruyt in te druegen, zalpeter te wassen, schottelen, blaesballigen, vluegelen, en meer ander reescap, ij g., xvij st., ix w. Peck tot die vuercloten te maken en hoepen. Om iij assen, die die busschutten haelden in die leger om die cortou te maken, xij st. Voor ray daer men die grote bus op vuerde, viij g. xlix horden, iij st. stuck, ix g., iij st., ix w. Om ij kisten reescap in te doen, xxxij st. xv horden, ij g., ix w. Om ha-

selnueten tonnen en om stokvis tonnen overal gecoft, om cruyt in te doen, viij g. Die jonge Lambert Beynnop voor iiij wijnvoeders, daer men alle reescap in dede ende besloot, die hadden die busscutten en die attelryemeyster ende Jan Fockyer, dat stuck j½ g. viij horden j g., vj w., xxxij horden v g. iiij st., xl horden vij g., x st., xxj horden en lxij horden xiiij g., vij st., ix w. Heynrick die Bruyn, vij stuck houts tot dat scherm, lxij g., x st. Van Ariaen Backer xj^c vimmen rijs op die Vaert gelevert, om dat blockhuys mede te maken aen die Leckzijde, ende dat gadt mede te vullen, dat voor dat blockhuys gemaeckt wass, ende die vim j½ g., vij^c palen, dat c xv st., xxj g., xv st. ij bossen teen, daer men corven af makede om haghelschut mede te schyeten. cxl hilten aen spaeden te maken, j g., xv st., xvij breeckbijlen gesmeet in het leger gebrocht, xij st., ix w. j borry daer men dat cruyt mede droech, vij st. Heyneman voir dicke plancken, daer men die muntmeister sijn lade af makede tot vijuen toe, dat stuck x st., ij g., x st. Goyert van Rodenburch, om noetebomen plancken daer men scraghen af sneet, daer men haeckbussen op schieten moest in die leger, iij g., v st. Drie plancken beschoten, daer men den hertoch sijn cleyn busse lade af makede, viij st. Jan Tempelaer een stuck houts gecoft, daer men dat cleyn sledygen af maeckte, daer men die bussen op dat singel mede brocht voir xvj st. holl. x stucken houts voir dat scherm, lix ph. g., iiij stucks hout tot dat scherm, xxvij g., xj st., iij w., v stuck hout voir dat scherm, xx ph. g., xxxj g., v st. iiij besloten croywagen, j besloten borrygen opt blockhuys. j mand op Bijlhouwerstoorn, daer men mede scoerde, en iij manden dair men loyen loten in droech in die leger, vj st. Ontfangen van Ghijsbert Pauwe ij wytbomen, daer men setschermen af makede in die leger, v ph. g., ¾ rasters mede gebolwerkt op die Singel in die Weerd, iij st. stuck, xx g., j st., iij w. iij rasters noch xxj rasters. Van Weyn van der Borch, cl dubbelde sperren in die leger omdat cruythuys af te maken, en mannen Fockyers knechten een coppel dairaf, en makede hoir boede mede,

noch cl sperren tot het cruythuys, lx rasters daer dat cruythuys mede gedeckt werdt, xij rasters hadden die busschutten voor die gaeten daer sij door schoten, xii sperren daer die lepelen af gemaeckt sijn tot die bussen. Gijsbert die bontmaker iiij^{m} schaften tot pijlen, elc m vj g., xv^{c} schaften tot vuerpilen, dusent vij g., c tot die doppen, die van Nyenrode quamen, vj g., om mouwen daer men cruyt in droghede, xvij st. Herman Jacopsz., iiij^{m} schaften, dat dusent vj g., viij^{c}l schaften, elcke c vij g. Claes Engbertsz., een block dat achter die bus lach van mijn heer van Montfoitdt, x g., xviij st., ix wit. Jan Hermansz., om een scou die in die leger gebrocht wordt, ende was nye gebesicht, ende wordt in die IJsel geleyt ende den dam daer op gemaeckt, ende bleef daer voir, ix g. Gherit van Langeraeck, voir een nuetebomen planck daer die busse op gemaeckt wass, daer men vuerpijlen mede schoot, xij voet raempt daer die steuninge af gemaect was opt Singel, doe men die bussen pruefden, xxv st. aen hout dat die bussen braken, doe Heynrich sijn been ontwee ghinck. xxvij stalbomen in biscops stal, alsoe ic die toe liet maken, doe men heer van Gelre quam, ende sij daer al braken ende weder liet reformeren, doe onse genedige heer quam, v g., iij st., vj w. Van Screvel gehad xxiiij tonschotten, xviij st., een ijzer cortou cloot, iiij st. viij nyeuwe ray tot die grote bussen, xvj g. Dit is aen hertich cortouwen ende sijn geschut j as, ij rijborden, j g., iiij rayde, v g., ij asse, ij g., ij barrye voir aen die bussen, j g. Den abt van Oostbroeck voir ij witbomen, daer men den hertoch van Gelre sijn lade af makede, en deze iiij stuck bleven in die leger, ix g., vij½ st.

Van allen houtwerck, ix^{c}xcvj g., xiij st., vij w., ij d.

Item iiij^{m} doppen, xvj g., m doppen iiij g., ij^{m} doppen, viij g. ij^{c} ℔ ijzerwerck aen die ij schermen, het ℔ xv wit. Meyster Jacop, hoefslager, v st. van een haeckbus te vermaken die after af was, iij g., xv st., van mijn here van Gelre sijn peerde te beslaen, doe die ierst quamen ende die bussen vuerden. xxv ℔ ijzerwerck aen die cruytmuelen, die van Nyen-

rode quam, j g., iiij st., ix w., ij pannen verstaelt aen die muelen, iiij st., een ijzer daer men dat cruyt mede ruerde in dieselve muelen, ij st., xxviij ℔ van iiij ijzeren daer men colen op bernden, ij herpanden in die leger geseynt, j g., x st. v evenaers ijzerwerck te beslaen aen die grote busse, xxij st., zes buegels vij st.

Dit is dat gheen dat meister Heynrick, busmaker, gemaeckt heeft aen die bussen cleyn en groot, en opt blockhuys.

Item iij banden gemaket aen een steenbus van mijn ijzer waegen, xv st.; een bus toegemaect daer men mede schoot, xij st.; een lepel daer men loot in smelt, ende een lepel daermede men giet, ij g.; al dat ijzerwerck vermaeckt aen die xj metalen slangen, vij g., v st.; ij banden op die laetgaet en ij bouten en ij scheven, xv st.; ij^{c}l hancselnagel, x st.; l hancselnagel, ij st.; l sprongnagel, ij schinckelen tot die ander wagen mit hoir toebehoren, xvj g., x st.; ij schinckelen tot die derde wagen mit hoir toebehoren, xij g., j st.; gelevert aen die vogelaer, clxxxij ℔, xij g., xiiij st.; die camer van Montfoirdt after een stuck op geset ende een hantvattinge, dairom verdient, ij g.; die hantvattinge woech xxx ℔, het ℔ j st.; ij schinckelen tot dat hooftstuck, xviij g.,.xvij st.; die banden gemaket aen den tumelair, iij^{c}x ℔, het ℔ ij st., facit xxxj g.; noch weder vermaeket, also hij brack, xv g.; die stueninge van die ijsseren bus gemaket en verstelt, dair an verdient x g.; van die vogelaer te vermaken, alzoe dat cussen achter onttwe wass, mit die bande, mit die scheven en dat daertoe behoert, xx g. enz.

Alles te zamen clxxxix g., viij st., xiij w.

Dit is op dat blochuys gebesicht aen ijzerwerk enz. iiij g., iij st.

Dese nagelen sijn in die leger voor IJsselsteyn gebrocht.

v^{c} herendaels ijzers, dat honderd iij g.; eysscuppen, dat stuc iiij st.; xiiij hoevelen voet v g., xij st.; xiiij bijlen iij g., iiij st., xvj^{c} vuyrpilen, dat c xv st., facit xx g. Meyster Heynrich heeft geweest in die leger v weken mit ij knechten en j weeck mit iiij knechten, elck knecht vj st. dages, voir sijn

hooft mit sijn reesscap x st. dages, vij sterten aen die haecbussen v g., v st., tsamen lxxij g., xj st.

Dit is die schade, die meister Heinrich geleden heeft en ick hem opgerecht hebben doir beveel der iij staten.

Een aenbelt voir xxxv g., ij ballingen x g., een speerhaeck ij g., een troch j g., dat block mit den stock en scroyer ij g., dat selleblas mit die ketten, mit iiij doerslagen enz., lxij g., ij st.

Dit heeft gecoft die cortouwe vanden hertoch binnen vermaeckt.

Item vermaeckt oec dat ijzer dat iek daertoe gedaen hebbe aen banden en bouten, ij^c^xlvij ℔, xij g., vij st.; een bandt aen die rayde mit viij raynagel vj st., ij lunsen vermaect en een nywe luns iij st., ij sticken mit veteren iij st., noch om dat onderrat xxvj ouden vj st., ij bouten mit scijnen scheven xij st., des hertoch een slange viij banden, aen die rayde van die slange xij, vij platen aen die slange j g., viij st., gehad van Jasper Zweers. xxvj coperen lepelen lxv ℔, alsoe die busschutten dickwijl ontwe scieten x g., xj st., j oirt, xxxj g., xij st., j oirt. xlvij ℔ aen mijn heer van Montfoirt bus, dat achter in sijn bus liggen soude, vij g., vij st., ix wit. Een becken daer men zalpeter in breket j g., xvij st., vj wit, verdient aen xiiij pijpen, die in die cruytcloten worden gedaen ij g., iiij st., een nywe ketell daer men salpeter in brach ix g., iiij st., ix wit, verdient aen die bocken te lappen, alsoe sij tellcken leckten xxj st.

Van allen coperwerck xxxij g., xvij st., iij wit.

Item Evert die Creef xxx scuppen v g., v st., iij^c^ lootnegel daer men die coper lepelen mede spijkerde j st., ix wit, noch iiij ℔ ijzerdraet, dat die busschutten haelden xij st., x ℔ coperdraet, daer men die vuyrclote mede makede ij g., vj w. iiij bouten met scheven aen een steenbus xj st., iiij heerpannen gesent in die leger iiij g., noch x veters aen die bussen, j g., x st., een bus beslagen xxj band, stuc xiiij st., vj wit, een haeckbuss een nywe stert gemaeckt xij st., een ijzer daer men die busse mede losset ij st., w., iiij haecken aen die grote bus

sen ix st., ix wit, een ketten tot die bussen ix st., ij hevelijzers j g., xj st., vj w., iiij rollen beslagen aen dat scherm iij g., ijzers daer die rollen in gaen xvj st., vj w., x grote nagel aen die dreyboom buyten Tollesteeg v st., xiij cruesbussen, iiij viercloten vj g., x st., een ijzer daer men bussen mede lost ij st., vj w., ij grote crammen aen die dreyboom te Jutfaes ix st., ix w., verdient aen viij grote vuyrpijlen iij st., vj w., een bandt daer men vuyr mede schiet vj st., iiij ijzers mit dillen tot setschermen xij st., noch in den toorn daer men cruyt in maeckte, iiij spijlen en ij leggers xiij st., vj d., iiij schoten tot die bussen xvij st., iij w., iiij cameren vermaket aen scherpetynges j g., xiiij st., ij schueten tot die scherpetinnen vj st., ix w., een nyewe stert aen een haecbusse en dat laetgat xij st., beslagen een groot hooft, daer men mede wyndt en bleef in die leger xv st., een steenbus, een scherpetijn, een ijzeren bus daeraen, cxliiij ℔ ijzers x g., xvj st., iij banden vermaeckt aen een steenbus xiiij st., mit een hantvat aen die serpetijn van Nyenroden xij st., xiiij ijzeren platen int gaet, daer die bussen in lagen ij g. ix st., noch een stueninck tot een bus lxxj st., iij wit, ij haecken aen die grote bus iiij st., vj wit., vermaect een laetgat aen die dubbelde haecbus ij st., x scakelen aen die bussen, die scherpeteyn van Nyenrode in een nye layde geleyt, cxxv ℔ ijzer viij g., xij st., vj w., een steenbus in een nyewe lade van stadtijzer, noch een steenbus in een nywe lade gemaect van stadtijzer ij g., ix st., een ijzer vermaeckt mit veren tot een bus iij st., een heerpan die mij Gherit Zas geleent had in die leger j g., iij stoten aen een ijzeren hoet mit ij ringhen iij st., een ijzeren schroef in die slange die gebroken was xv st., van Lambert Passert een ijseren hoet v st., daermede loot in te smelten in die leger.

Dit is dat slotwerck en cleyn ijzerwerck.

viij hancselen en iiij sloot aen die stellen, dair die scerpetijngens op leggen, om cruyt en loot in te doen j g., xij st., vj hancselen die over die bus gaen, mit iij nye sloot ij g., v st., verdient an die slange, die op die Plaets stond, aen dat over-

slach, aen dat voir laetgat iiij st., een hangede slot aen die boeyen in dat scip, dair men gevangen in zette j g., vermaect ij sloot, een aen die grote slange, en een aen die cleyn slange, en die banden vermaect vij st., een band en een sloot in die leger aen die heel slange iiij st., een hangede slot, die de busschutten in die leger hadden vj st., iiij cleyn hanselen aen des hertoch cleyn slangen viij st., een groot hangede slot aen die Vaert aen den boom van die collick mit ij pijpslotelen, dairvoir xiiij st., een hangede slot aen den dreyboom buten Tollestege op die brugge, als ick die boom daer maken most ix st., beslagen 3 wijntonnen in die leger om alle reescap in te sluyten.

Dit sijn die touwen ende repen.

Item ontfangen van Claes IJsbrantsz. xxxvj zelden en ij^c^xxxix ꝧ repen dair die peerd in gingen aen die cortouwen, xvj hamerrepen aen die cortouwen, viij ꝧ lijnde voer die peerde lijf over en onder voer dat sacken van die touwen, iiij hamerrepen aen die slange, ende een reep hadde die vrou van die punt, daer men die bussen mede hadde gebrocht om weder op te vueren ij g., xij basten dair men die schermbalcken mede op die wagen bant, ene reep ij^c^lxxx ꝧ, en had Pons Lubbertsz., alsoe sijn reep aen Nyenrode ontwee geworden was, en die ander namen die busscutten, en houden die ontwee tot die cortouwen af en an te brengen, xiiij g. Evert Zoudenbalch heeft gehaelt een reep des nachts, doe men die schouwe voeren zoude, iiij g., xij st., iij w., gevuert die half slange en die scherpetijnges j dach mit ij peerden viij st., ij bocken daer die corven ende bussen in waren te Nyenrode, v bocken, doe men die meulen van Nyenrode haelden en dat goedt van Nyenrode en van Guntersteyn.

Dit zijn die peerd die wtgesent worden te Zutpheen om die bussen te halen ende brochten te Wageningen, ende waren wt ix dage, en elck peerd vj st., dages, en Scherpesel mit sijn vennot die se veylichde, xx peerden, xv g., xviij st.

Item Cornelis Hermansz. gevuert te Jutfaes om die brug aftebreken, hout gehaelt tot Heynrick die Bruyn, ende heeft

gebrocht in Goyert van Voorn. hoff en van Jan Luytaert om dat scherm te maken, ij g., gevuert in die leger enen wagen mit .... en een mit cruyt, vj peerden wtgetogen mit die slange opten goeden Vridach tot den iij Mei, elck peerd v st., xvj dage, xxiiij g., xiiij peerde hebbén bussen gevuert dynsdages na Paesschen in die heylige dagen tot iij Mei, waeren aldair xiij dagen, elc peerd v st. dages, xlv g., x st. Ariaen Tijssen heeft dat scip gehaelt te Maersen mit iiij peerd, alsoe dat cleyn water was, ij dage, elc p. iiij st., j g., xij st., doe men dat scip aen die Vaert brocht, ij vate biers, die wageluyden, die die ijseren cloten vuerden in den leger, verteert viij st. Jan Fransz. gevuert xiij dagen mit Pons Lubbertz. die buss twee werven, noch geweest te Wageningen, doe mijn heer van Gelre eerstwerve thuys toech, mit runtvleys iij dage, een wagen in die Eem zalpeter gehaelt, van die ij reysen iij g., x st. Ghijs Logen, mijn heer van Montfoirdt gevuert in die leger ende te Montfoirdt, ij dage, xvj st., noch eens in die leger en te Montfoirdt, ij dag., xvj st. Willem Gheritsz. gevuert mijn heer van Montfoirdt mit Ghijs Loyen ij reyzen, noch een reyse cruyt gevuert in die leger. Cornelis Woutersz. gevuert mijn heer van Montfoirdt in die leger vj dage, noch gevuert in die leger dair te doen was, xij d., elc d. viij st., facit v g., iiij st. iij bocken wt te oosen, alsoe die lagen in die collick ende waren leck. x peerden, j wagen, bussen gevuert te Jutfaes in die weeck van Pynxteren, elc peerd v st. dages, x g. Jan Fransz., enen nacht vytalie gevuert aen die Vaert x st. j bock van die Vaert, j dach mit ijzeren cloten ende lagen aldair in xi dagen. Die bussen vervoert en mit die wagen te riden, dair men des te doen hadde xlvj dagen, iiij st. dages, xxiij g., iiij st. Dese hebben die vytalye gebrocht opt blockhuys en mosten die schuiten dair laten liggen, alsoe men nyet en veylichden, ende lagen dair viij dage, elc dage iiij st., iij scuiten, van bewaeren vj st. dages om dat sij nyet gestolen en souden werden, v g., xiiij st. Jan Fransz. had in die eger van Jutfaes van beloken Pynxteren een wagen mit ij

peerd tot Sint Jan, en hem die knechten schendelycken lieten nemen, ij peerden, vj g., x st.,. noch ij peerde, vj g., x st. en die peerd worden medegenomen. Van schouwen daer men buscruyt en colen mede vuerden van Sunte Katherinen poort in die Weerd. Henrick van Maesen, Ghijsbert Geritsz. gevuert heer Jan om te Montfoirdt die zalpeter te halen j g. xlvij peerden die de bussen haelden van Montfoirdt, die de hertoch van Gelre tot behoorden, elck peerd v st., xij g., v st. Dat Nyenrodesche busgen gevuert in die leger voir IJsselsteyn, doe onse burgeren wt getogen, en was daer bij mit ij peerden viij d., elck cost iiij g. Mijn heer van Montfoirdt gevuert in die leger viij st., mijn heer van Montfoirt gevuert te Montfoirdt j½ dach xij st. Peter Gheritsz. heeft op mij gewacht nacht ende dach wat ick te doen hadde, te vueren in die leger van al dat dair te doen was, cruyt, loot enz., xlv dage, elc dach mit ij peerde en wagen, des dages x st., noch een voyer hoys in die leger gebrocht, daer die ijseren cloten mede stoppede, j½ g., xxiiij g. Aert Gheritsz. in die leger bij ons overste geweest met peerd en wagen vj weken, elc dag x st., en verloor sijn peerd dairover, ij g. xxiiij peerde met iiij wagenen, die de bussen brochten te Boemel, en waren wt iiij dage, elck vj st., de wagen j g., xxxvij g., x st. Hendrick van Amerongen wtgeweest om dat blockhuys te betalen. Die schuyten wtgevuert, doe men dat blockhuys brack. ij bussen mitten cameren gecost te halen, en die peerd des dages voor wt toghen ende wij die bussen te ...., en worden beset van die weerdinne van den ij staten costen, soe quamen aldaer alle die scutten mede binnen, en hebben verteert in Montfoirdt, dair ick borch voir geworden sij, en docter Wynalt die costen af sprack en loefde te betalen enz., x g., j½ st. Snachts vytalye gevuert op dat blockhuys, x g., v st.

Voorts aan huur van paarden, schuiten en wagens iiij^c^l g., vij st., iij w.

Aan timmerloon viij^c^iiij g., xix st., viij w.

Summa van allen wtgeven vj^m^ij^c^xlv g., ij st. xij d.

14 Vergadering. 24 September 1853.

Bestuur. Bibliotheek. Het geslacht van Hasselt en Nyenrode. Nadere bescheiden betreffende onze vestiging aan de Kaap de Goede Hoop. Opgave van stukken en bescheiden aangaande de heeren en heerlijke goederen van Schragen in Noord-Holland, (1427—1614).

Bestuur. De voorzitter deelt de leden mede, dat door het Bestuur, ingevolge art. 19 der wet, tot medebestuurder en tweeden secretaris is gekozen de heer mr. H. Hooft Graafland, in plaats van wijlen den heer mr. F. H. C. Drieling.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer mr. L. A. J. W. baron Sloet, te Arnhem.

Bijdragen tot de kennis van Gelderland, door mr. L. A. J. W. baron Sloet. Arnhem, 1853.

Van den heer P. Nijhoff, te Arnhem.

De heeren en de heerlijkheid van Keppel. (Niet afzonderlijk in den handel). Arnhem, 1853.

Van den heer jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, te Utrecht.

Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis van Nederland, meer bepaaldelijk van Utrecht, door jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck. Derde deel. Utrecht, 1853.

Het geslacht van Hasselt en Nyenrode. De heer J. J. de Geer verzoekt, namens den heer mr. W. J. C. van Hasselt, te Amsterdam, eenige inlichting der leden van het Genootschap, omtrent eene tak zijner familie, die op de laatste helft der 16de en gedurende de 17de eeuw binnen de provincie Utrecht woonde, en zich schreef van Hasselt van Swanenburg. De heer v. H. wenscht vooral te weten, waar dit Swanenburg, waarnaar de tak zich genaamd heeft, gelegen was.

De heer de Geer doet voorts eene mededeeling betrekkelijk het geslacht van Nyenrode, naar aanleiding eener verzameling van bescheiden over dit geslacht, hem welwillend ter inzage verstrekt door den heer jhr. J. Ort van Schonauwen, te Utrecht.

Nadere bescheiden betreffende onze vestiging aan de Kaap de Goede Hoop. De heer P. A. Leupe, aan het Nieuwe Diep, deelt mede eenige stukken, die in betrekking staan tot de vestiging der onzen aan de Kaap, en hem wenschelijk voorkwamen om, bij de voortzetting van het Dagverhaal van Riebeeck, als bijdragen geplaatst te worden. Onder deze stukken bevindt zich o, a. een uittreksel uit de monsterrol der retourvloot, van Batavia naar Nederland, onder bevel van Wollebrant Geleynsz. de Jongh, opgemaakt den 4en Mei 1648, ter reede van St. Helena, waarin voorkomen de namen dergenen, die de remonstratien geschreven hebben of daarin genoemd worden, met uitzondering echter van eenen N. Proot.

Uit de remonstratie van Jan van Riebeeck blijkt, dat hij reeds verscheidene reizen te voren ondernomen had, zoo naar China en Japan, als naar de West-Indië en Groenland. Het komt den heer L. opmerkelijk voor, dat Riebeeck in die monsterrol als koopman voorkomt, en geenszins als chirurgijn, zooals hij doorgaans vermeld wordt gevonden. Welligt was de uitoefening der heelkunde zijne vroegere betrekking.

Opgave van stukken en bescheiden aangaande de heeren en heerlijke goederen van Schragen in Noord-Holland, voorkomende in een folio perkamenten boekdeel, groot 800 bladzijden. Medegedeeld door voornoemden heer.

Op de eerste bladzijde staat het volgende:

Heer dyn wille gheschie. — Diderich van Scaghen.
Illicitum non sperandum. — Theodore de Scaghen.

Alderleyen copien aengaende den sterfhuyse heeren Johan, vrijheern tott Scaghen Goudryaen.

(*appertient a moy*) Theodore de Scaghen.

Albert van Scaghen, vrijheer der stede ende land van Scaghen, Scagher coggen, Bertingenhorn, Haringhuysen, Burghorn, Colhorn, Keynse, heer tott Schinghen.

Diderich van Scaghen, vrijheer tott ouden en nyeuwen Goudrean, tott St. Hubert, Waddinxveen, heere tott Zuydwijck, Poelien, Groensvoorde, Zijl, etc.

Een pertinenter staet te maecken in watt manieren mijn heer vader saliger ende mijn broeder de heerlijckhede ende leengoederen van Scaghen hebben nae gelaeten. Item van alle lasten ende renten geen uytgesondert, als een rente onlosbaer, dye toebehoort jonckheer Amelis van der Bouckhorst, heer van Wymmenum, dye jaerl. als van outs betaelt werd mett een hondert ende thien carolus gulden, hier nae in desen register is daer van te sien. Siet daer op mede de inventarisen vande beneficien vande huyse van Scaghen, geschreven metter hand van mijn heer vader saliger.

Brieven concernerende de heerlicheyt ende heerlicke goederen van Schaghen en Schager cogge.

Brieff van recommandatie bij hertoghe Philips van Bourgognen, gegeven heer Willem van Schagen, heer tot Schagen, voor alle heeren, coningen, fursten ende geistelicke prelaeten, (voor eene door hem te doene bevaert ten heyligen graeve). Brugge 6 Septembre 1447. bl. 1.

Copie van de brieven, waerbij mijn ed. heere hertoghe Philippus van Bourgoigne geeft heer Willem van Schagen, die heerlicheyt hooge, middelen, en laege vande heerlicheyt van Schagen met sijn aencleven. St. Pieter en Pauwels dach 1427. bl. 2.

Copie vande wisselbrieven hertoge Philips van Bourgoigne, van sommige renten tegens den heere van Schagen. 3 Februario 1427. bl. 3.

Ratificatie geschiet bij mijn ed. vrouwe Jacoba van Beyeren, vande voirschr. wisselinge tusschen mijn heere den hertoge van Bourgoigne en heer Willem van Schaghen, geschict tot haer wederseggen toe, in den Haghe 17 Augusto 1428. bl. 5.

Donatie opter nuptias gegeven bij mijn ed. vrouwe van Beyeren en van Hollant, Willem, heer tot Schagen, van de heer-

licheyt van Schagen met sijn appendentien, als onverstorven leen, in den Haghe 16 Maerte 1429. bl. 5.

Sententie gegeven tegens die van Schagen in Niedorper cogge, bewerende visscherien derselve, die sijluyden in eeuwige erffpacht genomen hebben, (get. bij mijn heere den hertoghe ten overweesen ende uytspreecken van heere van Iselsteyn, heer Floris van den Abeele, heer Gerrit van Poelgeest enz. 20 Januarij 1439. bl. 7.

Copie van den capitaelen brieff vande visscherien ende gemeene bueren van hertoghe Willem van Beyeren, in pachte genomen van Schagen in Niedorper cogge. In den Haghe 20 Aprill 1407. bl. 10.

Copie uytspraeck ende scheydinghe tusschen heer Willem, heer tot Schagen ende de bueren van Schager cogge ende Niedorper cogge, weren meede de voorschr. visscheryen. 23 Augusto 1440. get. den hertoge, grave van Hollant. bl. 11.

Copie relieff heer Willems, heer tott Schagen, opte voorgaende uytspraeck gedaen. Brugge 19 April 1445. get. bij mijn heere den hertoghe. bl. 14.

Copie van de sententien van cortinge van visscherijpenningen voor den principalen hove. In den Haghe den 9 Junij 1587. get. mr. Adriaen van der Mijle pres. Heronimus van Borre, A... van Brederode enz. bl. 17.

Copie, uytspraeck hoe die Wilhelmus schilden moeten betaelt sijn in den Haghe, 20 Octobris 1602. get. J. Vermeeren. bl. 18.

Een verclaeringe vande generaels opten valeur van Wilhelmus schilden. 22 October 1602. get. van Nispen. bl. 19.

Consultatie van visscherij renten van Wilhelmus schilt. 24 Julij 1577. get. W. de Cocq. bl. 19.

Van den opdrachte heere Willems, heer tot Schagen, van sijnen huyse en landen gelegen tot Schagen. 30 Januario 1451. get. ter relatie van den hertoge enz., J. de Sweeten. bl. 20.

Van den transporte gedaen bij vrouwe Josina, vrouwe tot Schagen, eerst weduwe heere Wouters van Egmont, heere van

Segwaert, Soetermeer etc., van den heerlicheyt van Schagen, met sijnen toebehooren op heere Johan van Schagen, heere van Burchoorn, haeren neeve. 25 Novemb. 1535. bl. 21.

Vant verlij heere Jans van Schagen, heere van Burchoorn, daer op gevolcht van voorschr. heerlicheyt van Schagen en Schager cogge. 15 Dec. 1535. bl. 22.

Copie van seeckere approbatie des transports voorschr. en annullatie van seeckere revocatie, die daer van tvoorschr. transport soude mogen wesen. 15 Junio 1543. get. Barthouts. bl. 23.

Van de testamente vrouwe Josina, vrouwe tot Schagen, wed. Wouters van Egmont, heere van Segwaert, ende van heer Joost van Borselen, van Bridam, ritter, en is de principale minute geweest. 1543. bl. 24.

Van een besegelde certificatie, gepasseert opten voorschr. testamente voor den gerechte van de stede van Haerlem, door welcken het voorschr. testamente getransfixeert was. Haerlem 23 Junio 1551. bl. 25.

Copie van een verlij brieff joncheere Johan van Schagen, heere van Schagen etc. 17 Februarij 1566, stilo curiae. get. C. Oem. bl. 29.

Copie van een octroy om een kolck te mogen maecken op Colhoorn binnen die heerlijcheyt, op heer Willem van Schagen gegeven bij hertoge Philips van Bourg. 6 Julio 1458. Ter rel. get. Bossaert. bl. 30.

Copie van de sententie van den hove van Hollant, geadjudiceert ten proffijte jonckvrouwe Elisabeth van Brouchorst, in den naeme heer Johan, heere tot Schagen, haeren onmondigen soon, ende tot achterdeele die van Nienrode, noopende die landen ontrent den sloote van Schagen leggende. Haghe 22 Dec. 1570. bl. 31.

Van de sententie gegaen tusschen heere Geert van Reede, heere van Saesfelt, cum sociis, ende joncker Adriaen van Banchooft, noopende de verstorven hondert guldens jaers. 24 Maerte 1568. stilo curiae. bl. 39.

Van acquisement der voorscr. sententie, gedaen bij jhr. Cor-

nelis van Bouchorst en sijnen vader, ende voorts transactie van voorschr. rente ij^c gulden t jaers. 12 Julij 1569. get. Cor. Mudenus. bl. 44.

Vant accoordt tusschen Johan, heere tot Schagen ende Godert van Reede, heer tot Saesfelt, geschiet noopens de achterstallen van rente ij^c gulden sjaers voor sijn helft. 2 Octobris 1569. bl. 45.

Van de fundatie der neyuwe capelle ende cappelrye van Schagen, gefundeert bij heer Willem, heere tot Schagen. 25 Octobris 1459. bl. 46.

Van de fundatiebrieff van cappelrye, gesticht bij vrouwe Josyna van Schagen, heer Wouters huysvrouwe van Egmont, heer van Soetermeer, Segwaert etc., nae heere Joost van Borselen, ende dat is haer cappelle van Schagen. 14 Aprilis 1542. get. Joost van Brederode. bl. 47.

Bevestigingbrief van George van Egmont, bisscop van Utrecht. (Latyn) 1542, May. get. Jacop Stoop. bl. 50.

Van de sententie, geprononceert tot voordeele van heere van Schagen ende tot achterdeel sijn ondersaten van Harinchuysen nopende de costerie. 21 October 1532. get. Steynemolen. bl. 52.

Item bij den hove van Holland gepronoceert nopende t keurren ende diergelijcke andere officien t exerceren opte ...... Haghe 12 Maerti 1566. bl. 54.

Van t accoordt tusschen joncker Johan, heer tot Schagen, Burchoorn ende onse ondersaten, neffens die thienden ende rontsaeden van wortelen ende aiuijn. Haghe 18 Februarij 1581. get. J. van Schagen enz. bl. 58.

Van seecker accoordt tusschen die van Barsingerhorn en Harinchuysen, en Johan, heere Schagen. Schagen vijfden Julij 1581. bl. 57.

Van de uytspraeck tusschen heere Johan, heere tot Schagen, en den ondersaten van Schagen. 31 October 1585. bl. 58.

Vant octroy heer Willems van Schagen aen sijn ondersaten gedaen van de rontsaets thienden. 24 Julij 1471. bl. 59.

Van een vonnisse, geprononceert bij den gerechte van Bar-

singerhoorn noopende die schotwallen. 18 dec. 1571. get. Jacop Janssz. etc. bl. 61.

Van de interpretatie van de sententie van de schotwallen, bij schout Jan van Barsingerhoorn gedaen. Schagen 14 Julius 1616. bl. 61.

Van den accorde van de administratie van de geestelycke goederen, gelegen in onser jurisdictie ende heerlicheden van Schagen, opte judicatuere derselviger administratien. 17 Feb. 1581. get. J. van Schagen etc. bl. 62.

Copie van den brieve van beleeninghe, gedaen bij heer Johan, heer tot Schagen, Goudriaen etc., van de rente van lxxxvij guld., x sc., die eertijts gestaen heeft op sijne heerlijcheyt van Schagen. 5 April 1583. get. J. de Bie. bl. 63.

Van de principaele ordonnantie van de staten noopende de administratie der vorschr. geestelicke goederen. Haghe 9 Sept. 1580. get. J. de Rechteren. bl. 67.

Vant accoordt ende administratie van geestelijcke goederen, gelegen in onser jurisdictie van Barsingerhorn en Harinchuysen opte judicature van de staten derselver administratie. 17 Feb. 1581. get. J. van Schagen etc. bl. 68.

Vant accoirdt tusschen die ed. heere Johan, heere tot Schagen, Goudriaen ende sijne ondersaten, van alle questien die sij te saemen hadden, op 1 Julij 1581. get. J. van Schagen, Frederick Rembrantsz. etc. bl. 69.

Van seeckere uytspraecke door bevel van seeckere questien tusschen de gemeente op de verkiesinge van vroetschappen bij Pauwels van Asperen ende meester Jan Binnenblijff, totte selve gecommitteert, ter nedergeleyt. 12 Julij 1611. bl. 71.

Van den eersten uytgiftbrieff tottet bedijcken van een uyterlant, genaemt die Jaerden, ofte vj cappoenen daerop staende. 3 Febr. 1419. bl. 74.

Van beseegelden brieve, daer heere Johan, heere tot Schagen, Goudriaen etc., gecocht heeft een effpacht van vj cappoenen stjaers, opte Jarden buyten Colhoorn etc. 12 Dec. 1582. get. J. de Bye. bl. 74.

Van de banscheydinge van Schagen, Burchoorn, Valckoogh ende St. Maerten. Haghe 27 Nov. 1604. get. D. van Santen. bl. 76.

Van seeckere allodiale goederen t Schagen tot leengoeden gemaeckt. 27 Januarij 1592. get. Jan van der Does ende van Noortwijck. bl. 77.

Van een brieff, bij de welcken den heere van Schagen sijn leenen tot Schagen amplieert. 9 Sept. 1608. get. J. van Oldenbarnevelt. bl. 78.

Van een pardon heer Johan, heer van Schagen, gegeven sommige sijner ondersaeten. Schagen 19 Febr. 1595. get. Pieter d Hiniosa etc. bl. 79.

Vant accoordt vant segel tussen hem en die van Schagen. 81.

Van een acte noopende de bedijckinge vant wad, gelegen t Schagen, genaemt Keynsmerwiel ende Greinswiel. Schagen 3 April 1594. bl. 82.

Copie van het octroy joncker Johan, heere tot Schagen ende jonckvrouwe Anna, geboren dochter tot Assendelft, sijne huysvrouwe. Brussel 6 Julij 1571. get. bij den coninck ende J. la Torre. bl. 83.

Vant octroy van den heere Jan, heere van Schagen, en vrouwe Anna van Assendelft, van de staten van Hollant. 17 Dec. 1602, ter ord. A. Duyck. bl. 85.

Copie d'un octroye de messere Guilliaume sr. de Schagen, chevallier pour pouvoir transporter sa seigneurie de Schager cogge a son fils aisné. Bruxelles 31 Janvier 1461. signé par monseigneur le duc. bl. 87.

Van de aggreatie bij joffrouwe Margarieta van Bongaert, wed. van Osterum gepasseert van de aflossinge van hondert gulden tsjaers. 28 May 1611. get. Margrita van den Bongaert. bl. 89.

Van de transactie tusschen mij en Joh. Adriaen van Reede, in den naem sijns vaders gevolcht opte voorschr. processen van de weyden etc., van sijn parke. Haghe 27 Aprilis 1571. get. Johan van Schagen et. bl. 89.

Van de transactie tusschen mij ende Johan van der Does, heere van Noordtwijck, mede gevolcht opt voorschr. proces voor d ander helft enz. 6 Maert 1570. get. Johan van Schagen etc. bl. 90.

Accoordt geschiet tusschen heere Joost van Bronchorst, heere van Bleyswijck, in den naem van jonck. Johan, heere tot Schagen, ende joffrouwe Johanna van Schagen, mitsgaders van de acte van condemnatie daerop gevolcht. 18 Mey 1559. get. Janna van Schagen, J. Bronchorst etc. bl. 91.

Accoordt tusschen de joffrouwe van Schooten ende heer Joost van Bronchorst in de voorschr. qualiteyt van hondert croonen sjaers, bij haer geeyscht op de heerlijckheyt van Schagen, van de verloopen van dien. 27 Julij 1560. get. J. Bronchorst. bl. 94.

Van de donatie Johans, heere tot Schagen, van Schrager cogge, gegeven naer vermelde haere privilegien doen hij huwde. 13 Oct. 1568. bl. 96.

Obligatie onser schepenen van 6 hondert guld., die sij ons hebben gegeven op onse huldinge 18 Febr. 1581. get. Tate Gerritsz., Cornelis Jansz. Brouwer. bl. 97.

Obligatie onser schepenen van Barsingerhoorn ende Haringhuysen, 4 hondert guld., die sij ons hebben gegeven op onse huldinge 4 Julij 1581. get. ♈, sijnde Claes Willemsz. merck etc. bl. 97.

Schenckagie bij die van Schagen op mijn dochter van Wittenhorst bruyloft gedaen, 1 Dec. 1595. get. Jan Louwerensz. etc. bl. 98.

Idem bij die van Barlingerhorn en Haringhorn, gedaen 5 Julij 1595. bl. 99.

Idem bij die van Schagen gepasseert, doen den ed. heer Johan van Schagen sijn soon ende dochter bestaedt (uitgehuwelijkt) hadde, 10 Junij 1603. get. Cornelis Erstesz. etc. bl. 99.

Idem van Barsingerhoorn ad idem 6 Junij 1603. bl. 100.

Id. van Haringhuys. in gelijcke qualiteyt, 5 Junij 1603. bl. 101.

Donatie bij die van Schagercogge aen heer Jan van Schagen, doen jhr. Dirck sijn soon hylicte, 25 Nov. 1607. bl 102.

Brieff van hondert croonen sjaers hier voorn geroert, 20 Febr. 1496, ter rel. van Philippus hert. etc. get. Boshuysen. bl. 103.

Transactie tusschen heer Jan van Schagen ende jhr. Nicolaes van Bouckhorst, van pandschappe van 100 croonen staers op de heerlijcheyt Schagen, 1 Junij 1510. bl. 105.

Acquyte der selver renten van 100 croonen daerop gevolcht, 15 Sept. 1610. bl. 106.

Brieff waermede de rente 100 croonen sjaers gecasseert is uytte leenregisters van Hollant en dat volcommen behouff van den heer van Schagen, 15 September 1610. get. Gool. bl. 106.

Leenbrieff ende behoorlijcke acquyte van hondert guldens sjaers, die eertijts gestaen heeft op de heerlijcheyt Schagen, dewelcke gedaen is aen jhr. Amelis van Bouchorst, 17 April 1589. get. Amelis van Bonckhorst. bl. 108.

Aflossinghe bij heere Johan van Schagen, gedaen aen jonckvrouwe Margarita van Reede, van 100 guld. sjaers, opte heerlicheit van Schagen, 17 Maert 1611, stilo veteri. get. D. Demanz. bl. 109.

Copie vant testament vrouwe Geertruyt van Nienroide, roerende de voorschr. rente, 1585. .... van Boxtel. bl. 111.

Rente van hondert guld. sjaers op de heerlickheyt van Schagen, concernerende ende toecomende joffrouw Johanna van Reede, daerbij blijckt dat den heere van Saesfelt gerenuncieert heeft van voorschr. rente, 3 Aug. 1599. bl. 112.

Erffpacht gegeven uyt tlant op de loot (cappelrie), 15 Dec. 1545. bl. 114.

Erffpachtbrieff van seeckere pacht uyt die voorschr. landen totter capellen behoorende, gedaen 1445 op St. Bavendach. bl. 116.

Andere erffpachtbrieff van seeckere pacht opte voorschr. landen totte capellen behoorende gaende, 1541, den 15 Dec. bl. 117.

Noch andere erffpachtbrieff idem, 1461, op St. Catharijnedach. bl. 118.

Accoordt tusschen ons ende Gerbrant Verduyn, noopende de erffpachten opte loot daer hem dandere nae moeten reguleren, 30 October 1602. bl. 119.

Erffpachtbrieff van 15 guld. sjaers opte kercke van Schagen, daer van hyer voor mentie gemaeckt is op fol. 81 verso, van een acte particulier opt contract gevolcht, dat naebeschreven is, 12 Marty 1594. bl. 120.

Erffpacht van 30 guld. sjaers, staende op thuys van Rembrant Rijcx Boomgaert, 1 Nov. 1590. get. Geometria. bl. 122.

Copie van octroy van een vrye paerdenmarckt binnen Schagen, 10 Marty 1603. get. D. van Santen. bl. 124.

Van een contract tusschen den heeren staten en heer Johan van Schagen, nopens t pluymgraefschap van Westvrieslant ende Noorthollant, 22 Mey 1601, get. de Rechteren. bl. 125.

Van een missive, bij den hertogh van Beyeren geschreven aen heer Johan van Schagen 7 Aprilis 1610. get. Wolfgangh Wilhelm uyt Dusseldorp (Duitsch). bl. 126.

Van een brieff van seeckere renten opte landen van Putten 15 Oct. 1552. bl. 127.

Van een leenbrieff van voorschr. renten op idem, 19 Febr. 1548, Haghe. get. ter relatie van keyser Karel. get. v. Damme. bl. 128.

Accoordt tusschen heer Johan van Schagen ende Johan van Assendelft, heer van Cralingen, bij de welcke voorschr. heer van Cralingen vercoopt den voorschr. rente aen heer Johan van Schagen, Rotterdam 2 Marty 1585. bl. 129.

Van een rente van 25 guld. sjaers opt bosch bij Coecamp van s Haghe, geconstitueert aen Catarina van Assendelft, wed. van Hellemont. s Haghe 26 April 1560. get. Snouckart. bl. 130.

Brieff van renunciatie van 25 guld. sjaers, op heer Johan van Schagen, 15 Nov. 1583. bl. 135.

Van een rentebrieff van 20 guld. jaers opte vroonlanden van

Alcmaer, 4 Aug. 1532. get. ter relatie van den keyser. get. de Lalaing. bl. 136.

Jan, heer van Schagen etc., wordt beleent met het pluymgraefschap van Westvrieslant ende de eylanden van Texel ende Wieringen, 17 Mey 1606, ter ordonnantie van de staten. get. Jan van Oldenbarnevelt. bl. 140.

Accoordt tusschen heer Albrecht van Schagen en zijne ondersaten, over het beseegelen van brieven, 27 May 1614. bl. 140.

Accoordt van de rijckdommen van Schagen, nopende de pachtinge van de rijckdommen, s Gravenhaghe 30 Aprill 1614. get. J. van Schagen. get. van Asperen etc. bl. 141.

Copie van een request aen de staten van Albrecht van Schagen van de verpachtinge van rijckdommen. Apostille van de gecommitteerde raden daerop gevolcht, eedt daerop gevolcht, 22 Aug. 1614, ter ordonnantie van de gecommitteerde raden. get. A. Duyck. bl. 142.

Van een accoordt tusschen heer Albrecht van Schagen en de vroetschappen aldaer wegens dijckeninge van Burchoorn, 18 December 1611. bl. 145.

Testament van heer Johan van Schagen en joffrouwe Catharina van Schagen, den 31 October 1538. bl. 146.

Donnatie van hondert goud. carol. guld., gemaeckt bij den heer Johan van Schagen aen sijne vijff soonen, die betaelt worden uyt de visscherij van Schagen en Niedorpercogge, 13 Aug. 1540. bl. 148.

Vrijheyt van excys voor Johan, heer tot Schagen, binnen de stede van Haerlem, te Haerlem 9 Junij 1571. get. J. Raet. bl. 140.

Hylicxs voorwaerde van heer Johan van Schagen ende van vrouwe Anna van Assendelfft, 3 Augustus 1568. bl. 150.

Inventaris van alle de ingebrachte goederen van heer Johan van Schagen, toen hij troude met vrouwe Anna van Assendelfft volgens voorstaende houwelijcxe voorwaerde. bl. 153.

Protest van vrouwe Elizabeth van Bronchorst voor de hu-

welijcxe voorwaerde van heer Jan van Schagen, om haer geen staet ofte inventaris nae sijn doot af te eysschen, 17 Junij 1568. bl. 156.

Van gratie die staten van Hollant aen de ridderschappen, gedaen 19 Januarij 1593. get. J. van Oldenbarnevelt. bl. 157.

Extract uyt een schepenbrieff opte gelden der schippers van Colhorn, 14 October 1615. bl. 158.

Brieff van vercoopinge van seecker huys tot Schagen, geçocht bij vrouwe Elizabeth van Bronckhorst, 26 Febr. 1558. Stilo communi. bl. 166.

Ad idem van een huys ende bogaert in de Nes, tot behoeff van heer Jan van Schagen, 3 Februarij 1581. bl. 166.

Procuratie van heere van Noortwijck en van de heeren van Saersfelt tot vercoop van bovengenoemd huys ende bogaert, 15 Oct. 1571. bl. 169.

Id. van den heere van Saesfelt ten behoeve van jhr. Johan, heere van Schagen, van een stuck lants gelegen in den ban van Schagen, 31 Mey 1571. bl. 170.

Verscheyden schepenbrieven en rentebrieven, landpachten en erffpachten, (van 1443—1600). bl. 171—253.

Schenckagie bij die van Burchoorn, gedaen opte hylicke van heer Johan van Schagen, 5 Oct. 1568. get. Mathijs Hubert. Zoo mede op sijn hullinge. bl. 253.

Octroy en consent den heere van Burchoorn gedaen, om schepenen te kiesen uyt twee ofte drye der naeste dorpen, 3 Marty 1477. bl. 253.

Octroy gedaen bij keyser Maximiliaen den heer Johan van Schagen, als heere van Burchoorn, om gevangenen in de steden te brengen, 6 Nov. 1480. bl. 254.

Scheydinge van alle de goederen van heere Johan van Schagen, 28 Junij 1561. bl. 256.

Volgen eenige schepen- en erfpachtbrieven. bl. 265.

Obligatie van heere en vrouwe van Kessel, bij dewelcke eij heer Jan van Schagen in pantschap geven 21 ...... lants in Burchoorn als elders, 29 Maert 1610. bl. 266.

Schepenbrieff van een erfpachtbrieff van 12 st., 22 Julij 1644. bl. 267.

Transactie tusschen jhr. Albrecht van Schagen, heer Jan van Schagen, jhr. Johan IJsbrant Florentsz. van Schagen, van de landen en thienden in Burchoorn, 1 Junij 1588. bl. 269.

Octroy van de heeren staten, gedaen aen Adriaen Maertensz. Coetenburch, om de Wieringervaert te mogen bedijcken, groot 19 hondert morgen, 13 Januarij 1598. bl. 273.

Verdeelings conditien, voordeelen van het octroy verlengt voor vijff jaren vermits inbraeck van den dijck, eygendomsbrieven van den heer van Schagen ende Adriaen Duyck, van verschillende cavelingen. bl. 278—288.

Vonnis van den grooten raet van Mechelen, tusschen vrouwe Catarina van Assendelft, vrouwe dowagiere van Helmont, en Niclaes, heer van Assendelfft, 18 Meye 1577. bl. 291.

Maeghgescheyt tusschen de erffgenaemen van Pouwels van Assendelft, heere van Besoyen, huyse van Herwynen, 9 Nov. 1593. bl. 300.

Ad idem tusschen de erffgenaemen van den heere van Besoyen van alle sijne achtergelaten goederen, Bommel 25 Oct. 1593. Stilo veteri. bl. 304.

Johan van Wittenhorst, heer van Sonsvelt, bekent ontvangen te hebben van zijn schoonvader een rentebrieff van 404 guld. sjaers enz., 25 Sept. 1605. bl. 308.

Borchtocht bij heer Jan van Schagen, gedaen voor sijn swager den heer van Cralingen, en ontheffingen van dye, 15 Jan. 1499. get. Joh. van Assendelff. bl. 310.

Indemniteyt gedaen bij den heere van Cralingen, aen den heer Johan van Schagen, van twee lijffrenten, groot vijffduysent gul., van 40 grot., 28 Aug. 1596. bl. 311.

Testament van vrouwe Catharina van Assendelft, vrouwe dowagiere van Helmont. get. Rees 3 Januarij 1577. bl. 311.

Accoordt tusschen heer Walraven, heer van Brederode, en den heer Johan, heer tot Schagen, 6 November 1585. bl. 318.

Commissie van hoochheemraet van Schielant op den heer Johan van Schagen, 19 Junij 1589. get. Maurice de Nassau. bl. 319.

Ad idem, hooftingelant van Delflant op den heer Johan aan Schagen. Staten van Hollant en Westvrieslant, 21 Dec. 1596. ter ord. C. de Rechteren. bl. 320.

Ad idem, raet van state op den heer Johan van Schagen, 25 Marty 1595. bl. 320.

Scheydinge ende deelinge van den boedel van Elysabeth van Bronchorst, vrouwe douariere van Schagen, 9 April 1593. bl. 321.

Coopbrieff bij heer Joan van Schagen, gedaen tegen den heer van Zuylen, sijnen swager, als heer van de cavelingen, den huysvrouwe van den heer Niclaes van Zuylen, den 7 April 1593, aengecavelt in de nalaetenschap van Elysabeth van Bronchorst, 15 Meye 1594, binnen de stede van den Briele. bl. 326.

Accoordt tusschen jhr. Otto van Arckel en de vrouwe dowagiere van Schagen, 30 September 1589. get. Elizabeth van Bronchorst, J. van Schagen etc. bl. 329.

Ad idem tusschen heer Joan van Schagen ende sijne consoorten van de questien tusschen hen luyden en Frederick van Renesse, 18 Sept. 1594. bl. 334.

Sententie van den rade van Brabant in s Hage tusschen heer Johan van Schagen impetrant, ende vrouwe Philippina van Ruyssenburch, vrouwe douariere van Helmont, 13 Marty 1598. bl. 337.

Coopbrieff bij heer Joan van Schagen tegen den heere van Zuylen, sijn swager, van sijn huysinge ende goederen in Medenblick, 7 Oct. 1594. bl. 341.

Decreet van heer van Hollant, bij de welcke de vooghden van de kinderen van Jan van Suyrendael vercocht hebben thuys aent leenhoff van den Haghe aen mr. Adriaen van der Meer, mitsgaders d opdracht, bij schepenen van den Haegh daernaer gedaen, 26 Junij 1598. get. Leenaert Casenbroot etc. bl. 343.

Coopbrieff voor mr. Adriaen van der Meer. van seecker huysinge gelegen in den Haghe, 9 April 1598. get. G. van Hoogenhouck etc. bl. 346.

Ad id. voor heer Jan van Schagen van het voorschreven huys, 1 Maert 1601. bl. 348.

Acte gepasseert bij de vooghden van de kinderen van Suyrendael van een servituut van een huys, 16 Aprilis 1599.

Consent van de camer van recqueninge tot het maken van een privaet aen t huys van jonkheer Joan van Schagen, te s Hage 16 April 1601. bl. 351.

Schepenbrieff van 3 guld. sjaers ten behouff van den H. Geest, 19 Maert 1604. bl. 352.

Extract uyt t testament van mr. Adriaen van der Meer, 14 Oct. 1599. bl. 352.

Coopbrieff vant huys aent kerckhoff, gecocht bij den heer Joan van Schagen van de erffgenaemen van mr. Adriaen van der Meer, 3 Nov. 1604. bl. 353.

Ad idem vant huys daernaer gecocht voor Hubr. Gerritsz. van Dalen, 12 Dec. 1605.

Recognitie van Jan Jacobsz. van Wou, gedaen aen den heer Jan Schagen, van eene kelder, 3 Nov. 1610. bl. 357.

Contract tusschen heer Jan van Schagen en Hubr. Gerritsz. van Dalen, 26 Sept. 1610. bl. 357.

Obligatie heer Jan van Schagen, gedaen aen idem, 21 Junij 1605. bl. 358.

Recognitie van de kelder aent straet niet te mogen betimmeren, 12 Junij 1610. bl. 358.

Quytancie van 2 schell. van 40 guld. vls. opt secreet van mijn huys in den Haghe, 10 Sept. 1609. get. P. Bor.

Bekentenisse van heere van Goudriaen, van de brieven ontfangen van sijn heer vader Johan van Schagen, 1 Mey 1611. bl. 359.

Attestatie van Jacop van Bueren nopens een servituut, 4 Junij 1605. bl. 361.

Obligatie ten behoeff van Joan van Schagen door mr. Johan

van Rijswijck van 40 car. guld. en 10 st., 11 Aug. 1611. bl. 361.

Sententie van den heer van Hollant tusschen jhr. Albrecht van Schagen impetrant, en jonkvr. Anna van Westwinckel, wed. van jhr. Huybrecht van Wissekercke, dato 17 Sept. 1599. bl. 365.

Testament van heer Aernout van Schenghen, 3 Julij 1471. bl. 373.

Relaet ende declaratie van alle de goederen van jhr. Arn. van Schenghen. bl. 382.

Consultatien van rechten gegeven op den testamente van idem. bl. 386.

Consent van Gerrit van Cantseler, heere van den Cortenhorn, Westphalen. bl. 388.

Accoort tusschen heer Jan van Schagen en Lubbert van Rhenen tot Rheede, voor den huyse Cortenhorn, 13 Aug. 1596. get. J. van Schagen, Lubbert van Rheenen zu Rhade, J. de Gent, en Rutgert van Rheenen. bl. 389.

Aggreatie van de staten op voorschreven accoort, 3 Aaug. 1596. s Haghe den 21 Sept. 1596. ter ord. get. Aerssens. bl. 391.

Accoordt tusschen heer Jan van Schagen en heer Rutgert van Rheenen, s Hage 12 Mey 1606. get. als arbiters leenmannen int hoff van Gelre. bl. 393.

Rentebrieff op eenige huysen bij den huyse Cortenhorn, Junij 1596. bl. 396.

Ad id. op den huyse van Cortenhorn van 72 guld., 26 Dec. 1579. bl. 396.

Ad id. op den huyse van Cortenhorn van hondert dertien d halven daelder tot 30 st., 14 Februarij 1580. (De laatste drie stukken zijn in het Duitsch geschreven). bl. 398.

Advysen wat ende wie hooge, laege ende middelbaere jurisdictie heeft. bl. 400.

Hierop volgt nog eene opgave der goederen aan de heeren van Schagen behoorende, als: slooten ende huysen, hoghe mid-

delen ende laghe, thienen, erffpachtten, landen, rietlanden, zwanendriften, losrenten, ... Cortenhorn in Westphalen.

Ten slotte laten wij het navolgende stuk hier volgen:

Recommandatie brief, bij hertoghe Philips van Bourgognien gegeven den heer Willem van Schagen, heer tot Schagen.

Philippus bij der gratien Godes hertoghe van Bourgoignen, van Lotheringen, Brabant ende van Lymburgh, grave van Hollant, van Zeelant ende van Naemen, marcgrave des heyligen rijcx, heer van Vrieslant, van Salims ende van Mechelen, allen heeren, coningen, fursten ende geestelicke prelaeten hertogen, marcgraven ende graeven, barnrottsen, ridderen ende knechten, ende allen anderen geestelycke ende wereltlyeke persoonen, onsen lieven neeven ende vrunden, verbundenen ende gunneren, onsen goeden gunst ende bereidicht tot hooren lieffden, ende voort allen unsen rechteren, dienaeren ende ondersaten, den deesen iegenwoordich onsen brieve getoont ende overbracht sullen werden, soe waer die woonachtich ende geseeten sijn, Saluyt. Alsoo de edele, onse getrouwe lieve ridder, raedt, Willem bastaert van Hollant, heere tot Schagen, ons oitmoedelyck gethoont heeft, woe hij groote devoty ende begeerte hebbe ten heyligen graeve bevaert te trecken en andersints anderen verren landen toe ettelicken heyligen ende weerdighen steeden, daer hij dat geloovet heeft, ende deselve Willem, soo hij van den bloede van Hollant gebooren, ons soo bewant, ende oock overmits sijne deucht, eerbaerheyt ende getrouwe diensten, die hij ons gedaen heeft, in goeder gunsten bevolen is; Soo bidden wij ende vlijtelicken gesinnen aen u heeren neeven, vrunden ende gunneren, ende yegelycken bysunder ontbieden ende treffelicken beveelen den onsen, dat gij den voors. Willem, soo wanneer gij dese sijne bevaert doende, bij u koomen ende verbij ofte deur uwe landen, stichten, steeden, slooten ofte passagen heenen trecken sal, guetelicken ende eerbaerlicken ontfangen ende hanteeren bij den uwen, ende ter lieffden ende

gunsten van ons, euch laeten bevoolen, sijn ende hem mitsgaders andere thien persoonen sijne dienaeren ofte anders haere goeden, maelen, bougen, cleyderen, goude, silvere, juwelen, cleynodien ende andere haeven, hoedanich die sijn, laeten ende gedoogen in ende door u coninckrijck, stiften, landen ende heerschappen, steeden, passagien, bruggen ende districten, die u bevoolen sijn ende door den onsen, bij daghe ende bij nachte, ter zee ofte anders te waeter ende te lande, te voet, te waghen, ofte te peerde, ende andersints opgeseeten, rustelyck, vreedelyck, vrij ende veylich gaen ende keeren, aldaer merren ende vertoeven ende van daen scheyden, soo wanneer ende alsoo dick alst hem gelieven ende goetduncken sal, sonder hem noch den geender van sijn geselschap voorschr. eenighe hinder, stoot ofte letsel te doen ofte laeten geschien, in lijve noch in goede in eenige vougen, ende oock sonder eenighe toll, tribuyt, vexatie ofte ander ongelt van hem te eysschen ofte neemen, maer hem wilt alle troost, bijstant doen ende bewijzen, ende oock van geleyde, veylicheyt ende lijfftochten ende andere haere nootdruften toe haeren redelicken costen laeten ende doen besorghen, ende oock uech lieffde saecken gunstelicken alsoo bewijsen, dat die voorschreven Willem tot onsen belooven ende bedancken moeten, ende ghelijck ghij sout willen dat wij voor u ende den uwen deeden ingelijcken ofte meerder saecken, als wij dat met harten liefflicken ende geern doen souden, ende ghij onse richteren, dienaren ende ondersaeten, dat ghij overmits u goede gehoorsaemheyt tegen ons, ons meer bevoolen mocht weesen ende van ongehoorsaemheyt niet bestraft noch gecorrigeert werden. Ende deese onse iegenwoordig brieven sullen van weerde blijven twee iaer lanck nae deesen daeghe, d een achter d ander, naestvolgende ende niet langer. Gegeven in onse steede van Brugge, den 6 dach van Septembris, int iaer ons Heeren duysent vier hondert en seven en veertich. Onder stont geschreeven: Bij mijn heer den hertoghe. Onderteyckent Weenberch. Noch onder stont: Nae voorgaende collatie gedaen iegens sijn originaele, beseegelt met een groot seegele

de weduwe J. G. de Hoop Scheffer berigt geeft van het over- van rooden wassche, uythangende in enckelen staerte, is daer onder bevonden accorderende bij mijn notaris publycq hier onder genomineert. Was onderteyckent: G. Michaelisse, notaris publycq et per senatum Hollandiae admissus subst.

15 Vergadering. 8 October 1853.

Bibliotheek. Correspondentie. Genealogie der verschillende geslachten van de Moor in Zeeland. Iets naders betreffende het geslacht Ploos van Amstel. Putbooring in het begin der 16[de] *eeuw. Wijze van ijzer week te maken. Nieuwstijdingen betreffende den derden oorlog tusschen keizer Karel V en Frans I.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer J. David, te Leuven.

Vaderlandsche Historie, door J. David. Vierde deel. Leuven, 1853.

Van den heer A. E. Gheldolf, te Gent.

Notes sur la carte des pays inondés en 1853 *au nord de Hulst, St. Gilles, Vraeene, Beveren, Melsele et Zwijndrecht*, par A. E. Gheldorf. Gand, 1842.

Van den heer dr. J. Ab Utrecht Dresselhuis, te Wolphaartsdijk.

Het testament van Vertielt, gesteld in het jaar mcccviii, *eene bijdrage voor de kennis van Oud Zuid-Beveland*, door J. Ab Utrecht Dresselhuis.

De voorzitter legt voorts ter tafel eene zilveren en bronzen medaille, geslagen bij gelegenheid van het vertoef van Z. M. binnen de stad Utrecht, aan het Genootschap bij begeleidende missive van den voorzitter en leden van het Muntcollegie en den Muntmeester, ged. 14 Sept. 1853, ten geschenke toegezonden.

Wordt besloten gezegd collegie beleefdelijk voor dit geschenk te bedanken.

Correspondentie. Ontvangen 1°. eene missive waarbij mevr.

STAMBOOM

VAN HET

DERDE GESLACHT DE MOOR OF MOOR,

gevestigd geweest zijnde te Vlissingen.

PIETER MOOR,
wonende te Vlissingen.
1520—1560.

JAN PIETERSEN MOOR,
schepen en raad der stad Vlissingen. 1569. 1571—1574.
Trouwt met Crine of Cunora Engels.

Janneke Jansdr. Moor. Trouwt 1588 met Bouwen Boudensen Schot, schout van de Landsvierschaar te Vlissingen. — Ingel Jansz. Moor. Trouwt 1611 met Ursula Gelée.

Maria Ingels Moor of de Moor. Trouwt met Jasper van den Bussche, schepen en raad der stad Vlissingen. — Elisabeth Ingelse Moor of de Moor. Ongetrouwt overleden. 1654.

)E MOOI.

ERT DE MOOR.
nude hij een der eerste zijn g
t,nkelijk Afrika) zoude bevar
twelken oorzaak hij begiftig
e schild ten regter zijde van g
pnende, omgord en *lis* van z
neper van keel en drie Mo

g verbleven, voert ook nog h
DERT DE MOOR,
kasteel boven Leuven, en h

Moor, — Jan de Moor. –
Ant-

lijden van haren echtgenoot, op den 7 Aug. 1853, den heer J. de Hoop, lid des Genootschaps. 2°. Eene missive van den heer K. F. Stallaert, te Brussel, behelsende eene uitnoodiging aan de leden des Genootschaps om hem eenige inligtingen te geven omtrent onbekende bijzonderheden der geschiedenis van Jan I, hertog van Brabant, alsmede van dat gewest in het algemeen in de 13de eeuw, zijnde gemelde heer voornemens de geschiedenis van dien hertog te beschrijven.

Wordt besloten om de Redactie van den *Navorscher* te verzoeken om eene dergelijke uitnoodiging in gezegd tijdschrift te willen plaatsen.

Oudheden. De voorzitter vertoont aan de leden eene soort van koperen schoon bewerkten hals- of armring, benevens eenen ring waaraan zich eene barnsteen bevindt, beide gevonden in eene veenkuil, 14 voeten onder de oppervlakte van den beganen grond, in de wellaag eener keiselachtige verhouding, bij het zoogenaamde Bleekemeer, op 150 passen afstands van het Uddelermeer bij Elspeet. Beide belangrijke overblijfsels dragen alle blijken van eenen hoogen ouderdom, en zijn zeer goed bewaard gebleven, en werden onlangs door den heer J. J. van Toorenenbergen te Elspeet, ter bezigtiging en beoordeeling aan het Bestuur toegezonden.

Wordt besloten, na bekomen verlof van den eigenaar, eene naauwkeurige afteekening van beide voorwerpen te doen vervaardigen, met bijvoeging eener omstandige beschrijving en opgave van het vermoedelijken tijdvak, waaruit deze voorwerpen afkomstig kunnen zijn.

Genealogie van de verschillende geslachten de Moor. Medegedeeld door den heer jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht, ter plaatsing in de *Kronijk*, naar aanleiding van het vroeger door hem omtrent deze geslachten medegedeelde (zie *Kronijk* bl. 239), drie genealogische door hem vervaardigde tabellen, waarbij de afstammelingen dier verschillende geslachten duidelijk worden aangewezen.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Iets naders betreffende het geslacht Ploos van Amstel. Medegedeeld door mr. W. J. C. van Hasselt, te Amsterdam.

In de mededeeling van den heer mr. J. C. W. le Jeune, omtrent het geslacht *Pater*, geplaatst in de *Kronijk* van dit jaar, bl. 239 en volg., komen eenige vragen voor omtrent eenige leden van het geslacht *Ploos van Amstel*, welke de heer v. H. in de gelegenheid is te beantwoorden, als volgt:

Adriaan Ploos v. A. die met Elisabeth Pater van Raveschot was gehuwd (bl. 241), was niet dezelfde als *Adriaan Ploos v. A.* die tot echtgenoot had Agnes van Byler. Eerstgenoemde wordt even als *Dirk* de echtgenoot van Mechteld Pater v. R., als zoon genaamd van *Willem Ploos v. A.* en de laatstgemelde, zooals in de mededeeling van den heer Le Jeune te regt wordt vermeld, (bl. 242), zoon van *Gerard Ploos* en Catharina van Leeuwen, welke *Gerard* wordt gezegd mede een zoon te zijn geweest van voornoemden *Willem Ploos*, die twee vrouwen had, waarvan de eene Johanna van Brienen wordt genaamd, De kwartieren van Adriaan Ploos, ridder, heer van 't Geyn, Lievendaal, Oudegeyn, Tienhoven enz., echtgenoot van Agnes van Bijler, vind ik als volgt:

Ploos v. A.	—	v. Leeuwen.
v. Brienen.	—	Schuirkels.
Pots.	—	Sonneveld.
v. d. Horst.	—	Zuydoordt.

Of de volgorde der moederlijke staak juist is, kan gemelde heer niet verzekeren.

Clementia Ploos v. A., welke 1 Julij 1622 in het huwelijk trad met Gerrit Nicolaasz. Pater, (bl. 240), was eene dochter van *Willem Ploos* en van Johanna Vereem, welke *Willem* weder een zoon was van voorn. *Dirk Ploos* en Mechteldt Pater van Raveschot.

Adriaan Ploos boven vermeld, echtgenoot van Elisabeth Pater van Raveschot, hertrouwde met N.... Hornovius.

WILLEM PLOOS
had twee vrouwen,
waarvan de eene gezegd wordt genaamd te zijn geweest
Johanna van Brienen.

GERARD PLOOS tr. Catharina v. Leeuwen.	ADRIAAN PLOOS tr. Elisabeth Pater v. Raveschot.	DIRK PLOOS tr. Mechteldt Pater v. Raveschot.
ADRIAAN PLOOS V. A. tr. Agnes v. Byler.		WILLEM PLOOS tr. Johanna Vereem.
		CLEMENTIA PLOOS tr. 1662, Gerrit Nicolaasz. Pater.

Putbooring in het begin der 16e *eeuw.* Medegedeeld door jhr mr. A. M. C. van Asch van Wijck.

De beide volgende brieven zijn hoogst belangrijk voor de geschiedenis der putbooring. Men vergelijke daarover hetgeen wijlen prof. G. Moll over dit onderwerp heeft medegedeeld in den *Kunst en Letterbode* van 1836, eerste deel, bl. 82, 99 en 115, en de aanmerkingen daarop van prof. J. G. S. van Breda, bl. 274, waaruit blijkt dat de oude bescheiden omtrent eene dergelijke putbooring hier te lande niet hooger klimmen dan 1605, in welk jaar door Pieter Pietersz. Ente, te Amsterdam, een put werd geboord in het Oude Mannen- en Vrouwenhuis aldaar, alles breeder omschreven in een ter plaatse aangehaald werk, gedrukt bij Gerrit Willemsz. te Amsterdam, 1645.

De beide brieven aan Floris, graaf van Egmond, gerigt, zijn daarbij zeer geschikt om een blik in het inwendige leven van dien tijd te werpen.

I.

Moghende heer. Dat die platen te Buieren ghecomen sijn, dat is doer arroer ghecomen, want die smyt

heeftse ghekoft tot Nijmmaghen om te hebben die minste kost, ende ick had die smyt gheseit, datmen daer of maken soude een coker, diemen besighen soude int velsant, ende hadden besongeert vanden lanckt ende wyt, ende hier en wyst die rentmeister niet af, so als hi mijn seit, ende heeftse te Buyeren ghesent. Het boer, dat ick te Buyren heb laten maken, dat is ghemaeckt om int velsant te boren of saefer sant, ende niet in cley aerdde of ander haerde, want soudmen daer mede boren in harde aertrick, so en soudmen die boer drie mael starcker maken danse ghemaeckt is. Begheert mijn heer een coker om doer int velsant te boren, so muiest men die ijseren platen hier senden, want sonder coker mach men niet diep int velsant boren; i, ij of iij voet soudmen met grote arbeit int velsant boren. Wij sijn naerstich om een put op die Maes te maken. Wij hebben daer veerboren daer in, mar vij sullent mit die huylpe van God vel tot sijn effect brenghen, ende ick hoep dat ick ghenen verloren tijt ende arbeyt ghedaen en sal hebben, noch mijn heer gheen verloren kost. Gheschreuen quarto kalendas Junii.

Franciscus Stulick st. presbiter.

Opschrift. Zijn gegeuen den moghende heer Florys van Egmond, graue van Buyeren, heer van IJselsteyn ende Meer.

II.

Moghende heer. Desen jong is van mijn maechstael nae mijn duyncken zo heeft hi bona naturalia, ick en soud niemant bet betrouwen het vaterwerck, dat ick hier te Graef maeck te bevaren dan desen jong, ende oeck mede te regiren om die kuynst bet in eren te houuen, want het is mijn heer val indachtich, dat ick een of twe cluycke mannen nemen soud om het weerck

te regieren, het velck ick niet en sal behuyfen ouer mydts die subtylheit, die daer in ghebruyckt sal vorden, so lanck alment secretelick hout, mar het en duynckt mij gheen kuynst, ende vervondert mijn dattent die ghene, dyent maken ende alle daghe sien, dat sijt niet en begrijpen, hier om houdt ickt meer heymmelick. Desen jong quam een sonnendaech van des Hartoghenbus, ende heeft mijn gheseit, dat mijn ghuyet daer ghecomen is, daer ick sement mede ende af maken sal, ende ick verwacht i noch ander ghuiet van Amsterdam alle daghe, dat hier te Graue comen sal. Ick soud reyssen te Bus, mar dese put after het nye weerck valt mijn seer moeyelick, dat ick daer nu ter tijt niet af en mach, noch ick en sie niet gheforneert van gheelt, want ick mach nu ter tijt niet so sober leuen als ick dede eer ick dese denghen beghon te maken; ick heb viij rijnsche guldens verteert, ende die ander tyen guldens heb ick om ghekoft eens ende anders, dat ick mijn heer hier sal toennen ende ghenuych of doen; ick moet alle weke iii st. geuen van slapen, ende ymmer muiet ick hier of daer een kanne vijns of byers drincken, ende bisonder nu ter tijt. Ick voud vel dattet mijnheer gheliefden, dat ick hier muycht laten maken een paltroeck onkostelick, daer ick mach in vercken, het si van festeyn, of ander grof duyck, ende een paer hoessen; ick en mach mijn tabbert niet mit eren vt doen, ouermidts dat ick mijn kamelotte paltrock al heel verduyrfen heb op die toern; ick en begheer gheen camelotte nu ter tijt, mar als het werck ghemaeckt is, so als ickt mijnheer gheloeft heb, so mach mijn heer doen so alst mijn heer ghelieuen sal, nu ter tijt en begheer ick anders niet dan so als ick gheschreuen heb, ende ghelyeftet mijn heer dat men mijn sent ij of iii rijnsche guldens, ende ghelyeftet mijn heer, dat ick dese jong mede bi mijn

houdt, so vil ick in middel van tijden het ghuiet, dat te Bus is, haellen ende op die toern verken, daer die houtdraeyer op plach te verken, die is nu leech. Ick hoep dat dit werck van het vater sal binnen vij veken reedt sijn, of God vil, so alst mijn heer ghelyft, begheer ick dattet mijn heer joncker Reynnert of mijn ontbiedt of laet schrijfen. Gheschreuen quinto nonas Julii. Franciscus Stulinck st. presbiter.

Hetzelfde opschrift.

Wijze van ijzer week te maken. Medegedeeld door voorn. heer.

Ook het volgende kan welligt van eenig belang zijn. Het schrift is blijkbaar uit het midden der 16e eeuw.

»Item in den yrsten: om yser zuet off weeck te maecken sal men nemen ongebrand aluyn, cleyn gestoeten als meell, ende dan sal men nemen leem eerdt myt werck gebant dattet tay ys.

Item soe salmen den aluyn dan stroeyen ouert leem ende ouer dat yser, dan dat yser myt dat leem dicht toe gesmeert ende dan geleyt in een turff vuer van hem seluen alleens. Item heet laeten worden, dat yser waell heet ys om den aluyn daer in te trecken, dan zalt moerrn (zacht) werden.

Item noch een ander manyer.

Item neemt spaensgroen ende olde schoen gebrant tot asche, de asch daer aff uyt dat spaensg groen onder malcanderen gemengt, ende gedaen als bouen vurs.

Nieuwstijdingen betreffende den derden oorlog tusschen Karel V en Frans I. Het navolgend stuk, vermoedelijk aan Floris van Egmond toegezonden, behelst vele historische bijzonderheden omtrent den gelukkigen uitslag van dien oorlog, door de nederlaag van het Fransche leger voor Napels. Het is bekend dat Filibert van Chalons, prins van Oranje, toenmaals het bevel voerde over de keizerlijke legerbenden en dat aan zijn beleid en moed de glansrijke overwinning voornamelijk toegeschreven werd. Welligt komt in dit stuk het een en ander

omtrent dien veldtogt voor, dat in de krijgsgeschiedenis van keizer Karel V nimmer bekend is. Verg. Robertson, *Histoire de Charles Quint*, Brusselsche editie, t. III. p. 16 et suiv.

Extrait des lettres de messire Johan Anthoine Museleta, ambassadeur de sa Mageste de lempereur, estant a Viterbe deuers nostre saint pere le pape, aux trois ambassadeurs de sa Mageste, estans a Mirandula, asscauoir: Andrea de Burgo. Alonco Sanchez et Lopes Soria, lesquelles lettres sont du xij[e] Septembre.

Je vous enuoie la copie de la capitulation faite auec les relicques de larmee Franchoise, qui estoient sauluez a Aversa, par laquelle capitulation, qui est fort honneste, noz gens sont parvenu a ce entierement, que leur auoit este indeuement tollu au preiudice de sa Mageste.

En tout le royaulme de Naples ny a aulcuns Franchois, ou autres tenans leur party, quilz ne soient tuez ou prisonniers, et mesmes ceulx ausquelz nostre armee par compassion et pitie auoit saulue la vie, ont este deffaitz par les villains et paisans, qui les ont entierement pilliez et spoliez, et sans nostre armee, qui les conduisoit, les eussent tous tuez, de sorte que par le moyen des nostres ont eschappe la mort, dont ilz sont bien joyeulx et se tiennent fort tenuz a eulx.

Lon est fort apres pour payer nostre armee, pour jcelle faire sortir du royaulme et faire aller ou besoing sera. Et je vous asseure, mess[rs]., que ceste victoire a este fort glorieuse et a Dieu en deuons bien rendre graces et louanges; et espere que ceulx, qui tiennent party contraire a sa Mageste, porteront encoires plus grant dommaige, ou cas quilz perseueront en leur querelle.

Nostre exercite est tout assemble de huit mil Espaignolz, cincq mil Allemans et pluisieurs autres Ytaliens gendarmes et cheuaulx legiers, qui sont trestous bien equippez et en bon ordre, bien animez et autant que armee na este en long temps, ouquel estat ilz continueront par la grace de Dieu.

Extrait du billet encloz aux lettres dudit ambassadeur.

Que larmee de Naples auoit conuenu auec ceulx du royaulme moyennant quils feussent payez de lenr deu en six payes, dont les trois se payeront a lyssua du royaulme dudit Naples, et pour faire cedit payement les barons genlitzhommes nobles et marchans dudit royaulme payeront deux cens mil ducatz, et la cite d Aquila payera l mil ducatz.

Lon escript, que le cardinal Colonna, partant de Gayette pour aller a Naples, lon luy apportoit cent mil ducatz pour faire ledit premier payement, que montoit a la somme de clxxx^{m} ducatz, et la reste se attendera a payer jusques a lissue dudit exercite dudit royaulme, laquelle lon tient sera par la Tuscane pour aller deuers Lombardie. Gya Durbin est parti auec cincq mil Espaignolz, et est alle le chemin de Aquila, pour sauoir sil pourroit recouuer le pays de la Bruso, ou la seigneur Renze de Cere sestoit retire auecq les trois mil pietons auant la deffaite desdits Franchois, attendant la somme de l mil ducatz, que le roy de France deuoit faire deliurer a Lucques. Et les Florentins de leur couste et pour leur part deuoient baillier dix mil ducatz; mais il nestoient encoire a ce resolu, mais enuoierent contre ledit Aquilla dix mil pietons, mais aduenue ladite victoire, et veant ceulx dudit Aquila ladite victoire, et que ledit Renze estoit seullement entre en ladite ville auec le

conte de Montorio et peu de gens de guerre, les ont fait sortir de ladite ville, prenant le parti de lempereur, criant *Imperio et Espaigne.*

Larmee de sa Mageste est plus de xv^{m} pietons et pluisieurs lansquenetz, qui estoient auec les Franchois, quon appeloit la Bende Noire, se sont joings auec nostre armee, et les Espaignolz sont neuf mil, y com prins ceulx qui estoient en Calabre et Gayette, et les lansquenetz cincq mil auec ceulx des Franchois, quon a accepte nouuellement.

Le marquis de Saluces, le conte Guydo Rangone et le prince de Nauarre sont a Naples, allans parmy la ville sur leur foy, et ledit seigneur conte Guydo a escript, quil est prisonnier du seigneur Farrando Gonzaga.

Le prince d'Oranges a enuoie vng sien gentilhomme deuers le pape auec lettres du s^{r}. Alacron et de Gya Durbin, qui luy escripuent de la victoire, luy offrant tout seruice et plaisir en ce quilz pourront de par lempereur, dont nostre saint pere a este bien joyeulx et en est de myeulx a son repoz.

Ler oy de France, veant que son armee de mer, quil auoit fait equipper en Normandie, ne pouoit venir en temps a lexpedition dItalie, a fait armer a Marseille six galeres, quatre galions et quatre grosses nauires auec trois mil lansquenetz, pour se joindre auec son armee de mer.

Lon a vne lettre de Ferrante de Gonzaga, qui nerre distinctement tout laduenu du cas de la victoire; mais pour ce que lon le scet desia assez par autre chemin, nen veulx faire aulcune repeticion.

Le cardinal Ferneze a escript vouloir partir de Romme; mais lon luy a fait prier, quil y veulle encoires demeurer six jours, et que alors il sen parte quant il vouldra.

Messire Johan de Stupha dit, que vng Espaignol ayant trouue le corpz de mons$_r$. de Lautrecht, quil auoit trouue apres la bataille en vne maison aux champs, la fait mener audit Naples, et nentend jcelluy deliurer pour ėstre porte en France, sans en auoir iij^m escuz.

Le chancellier de Trente escript a Madame, que le seigneur Andrea Dorea a prins Sauonne et huit galleres Franchoises, asscauoir: la reste qui se saulua au dernier exploit.

16 Vergadering. 22 October 1853.

Bibliotheek. Rekening van Philips van Dorp. wegens de bruiloft van Jacoba van Beijeren en Jan hertog van Touraine, 1406. *Verband der wapenkunde met de Assenleer. Verzameling brieven van Françoise de Lannoy, gemalin van Maximiliaan, graaf van Egmond.*

Bibliotheek. In ruiling ontvangen:

Van *La Société Archéologique de Namur.*

Annales tom. 3e, 1^r Livraison. Namur, 1853.

Ten geschenke ontvangen.

Van den heer jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, het portrait in lithographie van mr. G. Groen van Prinsterer, in vergulden lijst.

Rekening van Philips van Dorp, wegens de bruiloft van Jacoba van Beijeren, en Jan hertog van Touraine, 1406. De voorzitter legt ter tafel een afschrift dezer belangrijke rekening, berustende in het Rijks archief, welk afschrift door de welwillende tusschenkomst van den heer R. C. Bakhuizen van den Brink, tijdelijk archivarius des rijks, na bekomen magtiging van den minister van binnenlandsche zaken, aan het Bestuur op diens verzoek is toegezonden ter plaatsing in den *Codex Diplomaticus.*

De voorzitter wordt verzocht om genoemden heer, alsmede den heer J. A. de Zwaan, Cz., commies chartermeester, voor hunne tusschenkomst beleefdelijk te bedanken.

Verband der wapenkunde met de Assenleer. De voorzitter deelt mede eener missive van den heer dr. Ph. von Roesgen van Floss. aan het Bestuur des Genootschaps, ged. 's Hage 25 Sept. 1853, waarbij gemelde heer aan de beoordeeling des Genootschaps onderwerpt eene proeve zijner »Heraldiek Oud- »heidkundige Beschouwingen omtrent de overeenstemming der »schildteekenen met de zinnebeelden der Noorsch-Germaansche »Tabelhund", zijnde dit werk de vrucht eener 20jarige studie en, naar zijne bescheiden meening, voor de historische wetenschap niet van belang ontbloot. Het zoude genoemden heer aangenaam zijn, om met de beoordeeling omtrent de meerdere of mindere wetenschappelijke waarde dier proeve, eenige inlichtingen te bekomen omtrent de mogelijkheid eener uitgave van het geheele werk, hetzij door aankoop der kopij van wege het Genootschap, hetzij door inteekening of aanbeveling.

De voorzitter deelt mede, dat dit belangrijk voorstel in de eerstvolgende vergadering des Bestuurs nader zal worden overwogen.

Verzameling van brieven van Françoise de Lannoy, gemalin van Maximiliaan, graaf van Egmond. Medegedeeld door den heer jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck.

Onder de rijke verzameling familiepapieren van den huize Egmond, bevinden zich o. a. eenige brieven van Françoise van Lannoy, gemalin van Maximiliaan, graaf van Egmond. Ofschoon zij geene bijzonderheden van eenig algemeen historisch belang behelzen, doen zij ons evenwel in het inwendig leven van dien vermaarden veldheer een' blik werpen, en kwamen ons, in vele andere opzigten niet onbelangrijk ter mededeeling voor, zoowel wegens den voor dien tijd goeden stijl, die in deze naïve en vertrouwelijke brieven heerscht, als wegens de verschillende genealogische bijzonderheden, die daarin voorkomen.

Hetgeen door wijlen den heer mr. F. H. C. Drieling bij

zijne inleiding van de brieven van Anna van Egmond, zuster van Maximiliaan, mede afkomstig uit de papieren van Buren, zie *Kronijk* 1852, bl. 45, gezegd werd aangaande het historisch belang van die soort van bescheiden, is ook hier van toepassing. en zeker zijn welligt geene oorkonden beter geschikt dan soortgelijke vertrouwelijke brieven, om ons het tijdvak zoowel als de daarin handelende personen juister te doen kennen en beoordeelen,

Ook hier zal het noodig zijn om de oorspronkelijke brieven door eene korte opgave der naaste familiebetrekkingen te laten voorafgaan, en voorts die brieven, die meestal geene dagteekening dragen, zoo veel mogelijk toetelichten. De 5 eerste brieven zijn geschreven aan Maximiliaan van Egmond, als heer van IJsselstein, dus vóór den dood zijns vaders Floris van Egmond, overleden 25 Oct. 1539; en blijkbaar tijdens hij zich in het leger van keizer Karel V bevond. De overigen zijn gerigt aan Maximiliaan als graaf van Buren, welke titel hem, na zijns vaders overlijden, gemeenlijk gegeven werd.

Françoise de Lannoy was de eenige dochter van Hugues de Lannoy, heer van Tronchiemes en Rollencourt, (stierf 21 April 1527), en Maria van Bouchout, vrouw van Boulers, (stierf 13 Julij 1563), trad in het huwelijk met Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren, heer van IJsselstein, ridder van de orde van het Gulden Vlies. Zij hadden tot eenige dochter Anna van Egmond, die door haar huwelijk met Willem I, prins van Oranje, de rijke goederen harer ouderen in het huis van Oranje overbragt.

De vader van Hugues de Lannoy was Philippe de Lannoy, heer van Santes van Rollencourt, ridder van de orde van het Gulden Vlies, raad en kamerheer van keizer Karel V, gouverneur van Doornik, (stierf 14 Febr. 1585), gehuwd met Bonne de Lannoy, vrouw van Sebourg, zijne nicht, (stierf 22 April 1543), erfdochter van Jan van Lannoy en Jeanne de Ligne, zijne tweede vrouw.

Zij hadden 4 kinderen, Hugues, de vader van Françoise de Lannoy, schrijfster der brieven; Margareta, vrouw van Jan

d'Ongnies, ridder, heer van Watunes, gouverneur van Doornik, 3 Jeanne, vrouw van Sebourg, gehuwd met Henri de Withem, heer van Berseel. Zie *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, par le baron Isidore de Stein d'Allenstein, 1852, sixième année, Bruxelles 1852, bl. 201.

I.

Monsr. Tant et sy treshumblement que faire puis a vostre bonne grase me recommande.

Monsr., je vous auertis que nostre voyage est rompu, comme verres par la lettre de mons^r., et la cause est pour ce que lon na seu recouurer charios a Bolduc pour mener les bagages, car icy sont sy tres mauuais charios or que les chartaus disent, quy fauldroyent bien vj jours pour aler disy a Bruselles, parquoy viendryons trop tart pour estre a la prosesse. Nous ne sauions aultre chose sy non que de partir au jourduy, car hier au soir nous opinne le contraire; je suis celle quy en dois estre la plus marye, pour ce que jauois espoir de vous voir, mes jay entendu que mons^r. vous escrit de venir, se que vous suplie treshumblement de vouloir faire; car sy ne vous plait de venir asseure, je suis asseure de ne vous voir de long tamps, quy me seroit vng bien gros regret, aueque je quil y a vne bonne espasse que ne vous ay veu; mes se vous suplie, mons^r., ne vous mal contenter de se que vous prie de retourner, car je sens bien que je me doy contenter de tout se quy vous plait, comme je fais; mes le grant desir que jay destre opres de vous, me le fait faire, le Createur le congnoit, au quel je suplie, mons^r., quy vous doint bonne et longue vie. De Graue le viij^e de Januier.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,
Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Monsr., mons^r. d Istain.

II.

Monsr. Jay receu vostre lettre aueque le papegay que maues enuoye, dont bien fort vous merchye. Je suis bien aise quy vous souuient ainsy de moy, je voudreye bien quy seult bien parler, car il est fort beau. Je vous asseure, mons^r^., que je fus hier bien aise dauoir de vos nouuelles, car y ly auait xv jour que nen auoye point eu, quy mestoit grosse facherye; car depuis que suis este ysy, nay este sy long tamps sans en auoir. Je suis tant aise, quant je say questes en bonne sante, car pour le present je suis toujours en doubte et crainte que nayes quelque mal, encore asseure que vous estes deuant le Therouanne [1]) laquelle on dit quy est sy forte, mes jay toujours bon espoir en Dieu, quy vous gardera bien, et je Luy prie que le puisses auoir sans grandes occasions. Monsr., je vous prie quant Henneken van Buren passera au camp, que lenvoyes par ysy, car je voudroye bien escrire a madame vostre mere, et luy enuoyer quelque chose quelle ma mande dauoir; et je vous prie ousy que je puisse auoir souuent de vos nouuelles. Madame de Lannoy [2]) se recommande de bon ceur a vous, vous luy feries grant plaisir de luy escrire aulcunes fois de vos nouuelles. Atant feray la fin, vous priant, mons^r^., de toujours demeurer en vostre bonne grasse, a laquelle treshumblement me recommande, et suplie le Createur quy vous doint, mons^r^., bonne et longue vie. De Lannoy le iij^e^ de Juillet.

Monsr., je vous enuoye vne lettre de ma tante de Solme, ma cousine se recommande en vostre bonne grasse.

1) Den 15 Julij 1537 maakte de graaf van Buren zich meester van St. Pol, en sloeg daarna het beleg van Therouanne, dat bij verdrag overging.

2) Hare moeder.

Mons[r]., depuis ma lettre escrite vostre papegay a parle et chante, et y me samble quy sera plaisant, dont je suis bien aise. Jay retenu vostre laquay se jourduy, je vous prie ne vous en mal contenter.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,

Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Mons[r]., mons[r]. d Istain.

III.

Mons[r]. Je receus hier vostre lettre, en laquelle mescriues, que je demeure encore x ou xij jours isy, et que y penses venir, dont seroye bien aise; mes je crains bien le contraire; toutefois feray vostre commandement de demenrer isy tant que jaye de vos nouuelles. Je suis bien aise que mons[r]. de Liege 1) se port mieulx quel na fait, et quy commanche a changier propos, Dieu luy dont grasse de perseuerer en bonne volonte. Vous mescriues que madame sera a son entree, dont je suis bien aise, esperant dy estre ausy; par se moyen vous verray sy je ne vous puïs voir deuant. Monsr., vous mescriues que vous escriue se que madame de Lannoy ma dit, quy est, mons[r]., quelle ma commande vous dire que, pour quant la fortune amenera que Dieu lostera de se monde, quelle vouldret bien que commettisses quelqun en vostre nom pour estre dedans le chateau de Lannoy, incontinent quelle sera trepassee, affin de garder que lon nemportyt riens des bien meubles hors du chateau, car elle ma mis en son testament, au lieu de feu mons[r]. mon pere, et porteray au meubles, comme il eut fait; pour ce voudroit elle bien que fisses sela, a cause quelle pensse que vous, ny moy ne porons estre

1) Cornelis van Bergen, bisschop van Luik, oudoom van moederzijde van Anna van Egmond, zijne zuster was Margaretha van Bergen, vrouwe van Floris van Egmond.

a sa mort, pour ce que sommes sy loings, et elle ne veult point que lon touche a riens tant que vous ou moy y soyons; parquoy, comme vous ay dit dessus, elle voudroit bien que, quant viendres a Lannoy, que vous le disses a Berthelemy de Bemel, a cause quil est plus pres et que, des quil sauroit sa mort, quy se trouuyt dedans le chateau. Monsr., vous en feres se quil vous plaira, et vous prie me vouloir pardonner sy je ne le lescris point sy bien, car je le vous diroye mielx que ne sauroye escrire. Et atant feray la fin, me recommandant treshumblement en vostre bonne grasse, et supleant se bon Dieu, mons^{r}., vous donner bonne et longue vie. De Gasbeque de iij^{e} de May.

Monsr., madame ma mere se recommande de bien bon ceur a vous.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,
Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Monsr., mons^{r}. d Istain.

IV.

Monsr. Je receus hier vostre lettre, dont fus bien aise dauoir de vos nouuelles, mes fort marye de se que jentens que ne vous poroy voir, quy mest, je vous asseure, mons^{r}., vng bien gros regret; mes y ny a nulz remede que dauoir passience; jauoys toujours eu espoir de vous voir vne fois auant aler au camp, mes asseure je lay en tout perdu, car je voy bien que ne vous verray plus jusques a lyuer, puis que natendes tous les jours que daler au champs. Je prie a Dieu quy vous veulle bien garder de tout mal et dangiers. Monsr. quant a mons^{r}. le prince Orenge [1]) y passyt ysy mardy aueque toute sa bende, comme vous escrips et demeuryt le merquedy et le jeudy pour reposer ses gens; le jour quil aryuyt en cheste ville, vint

1) René van Châlons, prins van Oranje.

souper ysy au chateau et le lendemain diner cheulx ma cousine la seneschalle, et hier fut diner cheulz ma cousine de Beaufort, la ou ma tante d Angiers et moy fumes ousy, et le souper il eut toute les dames, chet a sauoir: ma cousine, la seneschalle, ma cousine de Lingne, ma cousine de Beaufort, y nous y fallut aler ousy, toute fois je men fusse bien passer vous y fustes bien souhesde de mons[r]. le prince, de moy sela saues vous bien. Vostre maryne ne demandit point vne fois apres vous, les choses sont changies, mes je ne vous en diray plus auant; mon dit, que le prince est party se matin, nous lauons veu partir ousy, car y sont party en ordre comme y sont venu, et en y auoit dauantaige, car au venyr il y auoit encore vne bende derniere. Mons[r]. quant a mon partement desy, je ne say encore quant se sera, car madame de Lannoy mescript auant hier, quelle seroit ysy lundy ou mardy, et que je latendyse ausy. Jatenderoy tant que jaye aultres nouuelles delle. Atant feray le fin, me recommandant treshumblement en vostre bonne grasse, en laquelle suplie de toujours demeurer, en priant le Createur quy vous doint, mons[r]., bonne et longue vie. Du chateau de Tournoy se premier jour de Juing.

Vostre treshumble et tresobeissante femme
Fransoise de Lannoy.

Mons[r]., touchant le chantre pue de mandes, Charles Ale vous dira le tout.... Ma tante se recommande en vostre bonne grasse et pareillement ma cousine.

Opschrift Mons[r]., mons[r]. d Istain.

V.

Mons[r]. Je me recommande treshumblement vers vous, desirant tres fort de sauoir comment vous vous

portes, et que jattens journellement de vos nouuelles, car il y a tres long tamps que nen ay point eue, et par vos dernieres lettres que escriues, que je demeurisse encore quelque tamps aueque madame de Lannoy, se que jeusse fait, neust este quel (est) partye pour faire quelque voyage, ainsy je fusse la demeuree seulle, parquoy me suis retiree vers madame ma mere et vins jsy hier. Je vous suplie, mons^{r}., ne vous vouloir malcontente que je suis retournee, car y me sambloit, puis que madame de Lannoy mauoit dit se quelle vous vouloit dire et ausy quelle se partoit, quy valloit mieulx que me partisse ausy. Ainsy, mons^{r}., enuoye se dit porteur vers vous, vous supliant me vouloir mander se quy vous plait que je fasse, et sy je men retourneray jncontinent a Graue, ou sy ne vous plairoit point que je vinsse par Curange, affin que je peulse parler a vous, quant je ny deburoy aller que vne heure et a la men yraye a Graue, car se ne ferait point .... en mon chemin, et sy je ne vous ay vue par se bon moyen, ou sy ne venes a Brusselles, je pense bien que ne nous verrons en longs tamps; toutefois, mons^{r}., je feray tout se quy vous plaira me commander, comme faire doy, et vous prie que puyse auoir incontinent vostre response pour se long sela me conduyre, car madame ma mere se partira lundy disy pour aller a Graue, et lon fera mecquerdy prochain le seruice de feu madame de Gasbeeck, et se pandant quelle fera la latendera ou jyray a la cambre, sy je nay aultre nouuelle de vous. Monsr., je vous enuoye vne lettre de madame de Lannoy et vn aultre que messire Charles du .... ma escript, parlaquelle entendes affaires mieulx que ne vous sauroy dire; je la vous eulsse enuoyes plus tot, mes parce que me partoye, ay atendu jusques je fusse icy. Et atant apres mestre recommande en vostre bonne

grasse, pryant le Createur vous donner bonne et lonque vie, de Gasbeque ... jour de May.

Monsr., madame ma mere se recommaude me de bon ceur a vous.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,
Francoise de Lannoy.

Opschrift. Monsr., monsr. d Istain.

VI.

Monsr. Jay veu par vostre lettre, que vous vous portes bien, dont ay receu grant contentement, et ousy de se que jentens que vostre bras et cuyse sont asses bien [1]), Dieu doint quy puissent estre de brief reguerys! A se que mescryues, vous ne feres encore la diete, se quy me sambloit toutjours bien que nauries loportunuyte de le faire asseure, et ousy je croy que la saison du prinstemps vous y sera plus propice; mes je me doubte quy ny suruiendra lors quelque empeschement, quy vous ostera le moyen tant de le faire que de retourner en vos maisons, quy est se dequoy jay plus grant crainte, aueque le peu despoir que jay des maintenant de ne vous revoir de bien long tamps. Monsr., y fault que vous die, que mon nepueu de Hubermont [2]) me fit auant hier se bien de me venir voir, dont je fus autant aise que esbahye de se quy lauoit prens la paine de venir en se lieu, veu que vous ny esties, et le peu de compaignie quel

1) Maximiliaan van Egmond schijnt in eene of andere ontmoeting of beleg gekwetst te zijn geworden. Moeijelijk is het te bepalen bij welke gelegenheid.

2) Waarschijnlijk een der zonen van Joseph de Montmorency, heer van Hubermont, stierf 1530, die in eerste huwelijk had Anna van Egmond, zuster van Maximiliaan. Het woord *nepveu* (de Hubermont) behoort hier te worden opgevat niet als broeders of zusters zoon, maar als neef.

Welligt wordt er met dezen persoon bedoeld Boudewijn de Montmorency, heer van Hubermont, Lannaix enz., (stierf 1593) en zoon van Boudewijn, heer van Croisilles, en diens 2e vrouw Catharina de Rubempré.

y trouuoit; ousy y ny fyt guerres de seiour, car y se partyt hier apres diner. Quant a ma seur de Horne [1]), y me dit quelle se portoit asseure tres bien, mes elle auait este fort mal; je nen auait riens seu sy non par vostre lettre, et incontynent je despechys vers elle pour la visiter; je suis bien aise quelle est reguerye. Monsr. le drossart de Lingen ast enuoye par vostre gardenier quatre cheureulx, jen ay enuoye les deux a madame vostre mere, et les aultres deux les vous enuoye, en atendant ceux que debes auoir par vostre chariot. Lon na prins nuls crainsuogel depuis les derniers que vous ay ennoye aueque, vostre besse win jespere qui aures asseure tout receu. A tant, mons^r. suplieray le Toutpuissant vous donner bien bonne et longue vie, et a moy se bien de pouoir demeurer en vostre bonne grasse, a laquelle treshumblement me recommande. De Graue le xvij^e de Decembre.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,

Fransoise de Lannoy.

Opschrift. A Monsr., mons^r. le conte de Buren.

VII.

Monsr. Je receus hier vostre lettre du xxiij^e de se mois, et par ycelle entendes vostre bon portement et dauantaige questes passe le Ryn sans nul dangier ny empeschemens, quy mont este de bien bonnes nouuelles, esperant que seres de brief vers lempereur. Puis que le commenchement ast este tant bon, y fault esperer que la fin sentsuyura, se que Dieu veulle

1) De Fransche uitdrukking »ma seur" werd in den tijd dezer briefwisseling niet alleen beperkt voor den graad van zusterschap; zij strekte zich verder uit.

Hier ter plaatse wordt er door verstaan hare mans zuster Anna van Egmond, echtgenoot eerst van Joseph de Montmorency, heer van Nivelle, (stierf 1531); daarna van Jan, graaf van Hoorn, heer van Altena, (stierf 1540).

permestre. Monsjr., je vous auertys que selong vostre commandement suis venue ysy il y a enuyron xij jours, et ay amene aueque moy se que mauies donne cherge, estant aryuee ysy en deux jours. Je perdys la compagnie de ma niepce d Arenberghen [1]), quy me fut bien gros regret, elle se partyt aueque ma seur, sa mere estant venue ensamble ysy pour se retyrer vers madame sa grant mere d Aremberghen, ou elle a mande mes cousines de Barbanson pour luy tenir quelque tamps compaignie, mes au partyr auons conclue que incontinent pour auoir nouuelles de vostre desire retour, ne fauldrons nous retourner ensamble; se pendant y fault quelle et moy ayent passience destre absente de la bonne compaignie que plus desirons; auant hier ma seur de Horne estant a Workem ma fait se bien de me venir voir, a laquelle ay fait vos recommandasions; elle ma dit vous escrire. Madame vostre mere est pour ceste heure a Zeuenberghen, mes je croy que de brief elle viendra a Workem, et ysy je fay mon compte dy demeurre encore vng mois ou vj semaines, car jay ysy plus de nouuelles que ne seraye a Graue, a locasion que mon cousin de Hochstrate [2]) et monsr. de Praet mandent toujours les

1) Margaretha, vrouw van Jean de Ligne, dochter van Jean de Ligne en Margaretha van der Marck Aremberg.

2) Deze Anna van Egmond had bij haren eersten man onder anderen *Eleonora de Montmorency*, gehuwd eerst met Pontus de Lalaing, gouverneur van Artois, later kapitein in het keizerlijke leger, en sloeg als zoodanig het beleg voor Therouanne in 1545. Zij hertrouwde in 1560 met Anthony de Lalaing, graaf van Hoogstraten, ridder van het Gulden Vlies, gouverneur van Antwerpen; teekende mede het smeekschrift der edelen, stierf Dec. 1568. 4 Kinderen. Een hunner zonen wordt hier bedoeld.

Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren, had 2 zusters, zijne zuster Walburg van Egmond trad in huwelijk met Robert, graaf van der Marck, heer van Aremberg en Naaldwijk.

Robert (hun zoon) die zonder kinderen overleed en tot erfgenaam naliet zijne oudere zuster Margaretha, gravin van der Marck, gehuwd

nouuelles quil ont de la court; incontinent que mons[r]. de Praet eult receu vostre lettre, il mescripuit, et mon cousin de Hochstrate menuoya la copye de la lettre quauies escrit a la Reyne, auant que jeusse receu vostre lettre; ainsy ses deux bons gens me font se plaisir de me mander des nouuelles; mes asseure, puis questes passe le Ryn, je crains bien quy sera encore long tamps auant que lon aye de vos nouuelles. Jay se matin enuoye vostre lettre au dros̓sart d Ysselstain, je croy, mons[r]. questes asseure bien auerty par vne lettre que Goude vous at escrit, comme aues gaigne vostre proces de vous bateaux, mes Baex 1) mast escrit se jourdhuy, ayant eu receu vostre lettre, qui luy

met Jean de Ligne, vrijheer van Barbançon, zoon van Louis de Ligne, vrijheer van Barbançon, en Maria de Berghes, vrouw van Grimberghe.

Hij was heer van Bussières en Guoy, pair van Henegouwen, door zijne gemalin graaf van Aremberg, ridder van het Gulden Vlies, stadhouder van Friesland, Overijssel en Drenthe, sneuvelde in den slag bij Heiligerlee 1568. Zij stierven 1596. Zij hadden 5 kinderen: 1. Carel, prins van Aremberg en des H. R. rijks, vrijheer van Zevenbergen, heer van Mirwart, Naaldwijk en Enghien, pair van Henegouwen, erfelijke maarschalk van Holland, admiraal van Vlaanderen enz., tr. 4 Januarij 1587 Anne Croy, geb. 4 Jan. 1564, st. 26 Feb. 1635. Hij st. 18 Junij 1616. Hadden 10 kinderen.

2. Robert de Ligne van Aremberg, graaf van Aigremont en Barbançon, geb. 1564, tr. Claudine, dochter van Philip Wild, rijngraaf van Daun en Kyrbourg, graaf van Salm en van Diana de Dommartin. Hij st. 3 Maart 1614. Zij hadden éénen zoon.

3. Margaretha de Ligne van Aremberg, tr. Philips, graaf van Lalaing, vrijheer van Escornaix, groot baljuw van Henegouwen.

4. Claudine de Ligne van Aremberg, st. ongehuwd.

5. Antoinette de Ligne van Aremberg, tr. Salentijn, graaf van Isenburg.

Men raadplege over de geschiedenis en het geslacht van Aremberg *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, année 1851, p. 257 en J. W. Imhofii, *Notitia S. Rom. Germanici Imperii Procerum*. Stutgardiae, anno 1699, Lib. IV, cap. 12, p. 297 sqq.

Zie ook J. Hubner's *Geslachtrekenkundige tafelen*. Leyden, 1722, tafel 240 en 333.

1) Gijsbert Baex was drost van IJsselstein.

auoys ennoye, que nen sauies lors encore riens, mes que luy escripuies, sy vous le gaignies, quy regardyt den faire pour le mieulx et a vostre plus grant proufyt, a quoy na garde de mestre faulte; il estoit ysy quant Goude en aportyt les nouuelles, et vous asseure quil en fut bien aise, et ousy estions nous tous, Atant mons^r^., feray la fin, vous suppliant de toujours demeurer en vostre bonne grasse, a laquelle treshumblement me recommande, et supplie le Tout Puissant vous donner, mons^r^., bonne prosperite aueque bien bonne et longue vie. De Buren de dernier d Aoust.

Vostre treshumble et tresobeissante femme
Fransoise de Lannoy.

Opschrift. A Monsr., Monsr. le conte de Buren. Receu ce pacquet le 24^e^ de Septembre 1546 au camp entre Neuborg et Tonneuert.

VIII.

Monsr. Tant et sy treshumblement que faire puis a vostre bonne grasse me recommande.

Monsr. vous mescriuytes par vostre derniere lettre que vous manderoye quant seroye de retour a Graue, ainsy pour satisfaire a vostre commandement jenuoye se porteur vers vous, lequel ay retenu pour retourner aueque moy, jespere que nen seres mary. Je vins hier en ceste vile, et je me parte tantot pour Graue. Je dinays hier a Loen aueque mons^r^. et madame de Berghes, lesquel me y dirent que lempereur doit estre demain en ceste vile. Je pensse bien que y seres ausy, et pour ce, mons^r^., que je ne say sy vous yres a Brusselles, ou sy retourneres a Graue, je vous suplie le me vouloir mander, car sy vous ales a Brusselles, je suis delibere daler incontinent vers madame vostre mere, mes sy venies bientot a Graue, je nauroye garde dy aler, car jay trop grant desir de vous

voir et de parler a vous; mes sy vous ales aueque lempereur, je seray encore quelque tamps sans vous voir, dont seroye fort marye. Je voudroye que peusse parler a vous auant aler a Brusselles, pour les affaires de madame ma mere, mes je crains que ne se pora faire, dont y me fauldroye auoir passience. Monsr. en passant par Anuers Nycolas Cretic me dit, quil auoit cerge de son pere de vous acheter vng parneysan, lequel jay amene aueque moy, et ousy vng tonnelet dolyues; mes pour ce que jay entendu que lempereur ne viendra point a Bueren, je ne say sy le vous plaira la auoir, toujours je le feroy mener a Graue, et sy le vous plait auoir a Bueren, vous pores faire enuoyer vng chariot a Graue pour lemmener, car je ne le vous sauroye aultrement comment enuoyer, et ousy sy estes demain en ceste vile, et sy vous en plait auoir, vous pores enuoyer quelqun a Graue, et je le vous enuoyeray incontinent aueque vostre chariot; je nen say comment faire pour ce que je ne say a la verite ou vous seres, parquoy je vous prie que puisse auoir demain de vos nouuelles. Et atant feray la fin, priant le Createur, mons$_{r}$., vous donner bonne vie et longue. De Bos le Duc se six d Aoust.

Vostre treshumble et tresobeissante femme,
Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Monsr., mons^{r}. le conte de Bueren.

IX.

Monsr. Tant et sy treshumblement que faire puis a vostre bonne grasse me recommande.

Monsr., sachant que mast enuoye vers vous, ne veux laisser vous escrire et touchant laffaire de madame ma mere. Je vous auertis quelle partit hier de Braine, et vint en ceste ville, delaissant la maison mortuelle

et a fallu quelle aye laisse tout ses meubles entierement, je ne vous sauroye bien escrire tout comme la chose va, mes Marc vous auertit du tout, car y sent mieulx tout laffaire, ainsy je remes tout sur luy, je vous asseure quy prent la chose a ceur pour aider madame ma mere, elle est fort marye, quy fault que soyes asseure tant esloingne; car elle a en tout sa fiance en vous. Je vous asseure, mons[r]., quelle et bien mal, car elle na point une piese de meuble ny vng patart pour sonder, sy se nest par emprunt; ceste premiere annee luy sera fort dure a passer; ainsy, mons[r]., je vous supplie, quy vous plaise estre contant quelle se peulle venir tenir quelque tamps aueque moy a Graue ou a Buren, ou y vous plaira, car je vous auise quy fauldra quelle se tiengne quelque part sur quelqun de ses bons amys, et yl en y a quil luy ont presente leur maison, mes je luy suis la plus prochaine; parquoy sy vous plait, mons[r]., je vous suplie me mander vostre auys par se porteur; je nay point este encore a Lannoy, se pendant que seray la elle se tiendrat en labye de sainct Adrien; pleut a Dieu que fusses bientot de retour, affin quelle vous puisse aler voir. Je vous prie auoir de vos nouuelles, desirant de sauoir comme vous trouues en se cartier la, et supliant le Createur vous donner, mons[r]., bonne vie et longue. Escrit a Brusselles le xj de Juing.

Vostre treshumble et tresobeisante femme,

Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Mons[r].. mons[r]. le conte de Beuren.

X.

Lieue getruwe. Vnnsen rentm[r]. Alfer thou Graue hefft vnns verthonnt vwenn briff an hom geschreuenn, belangende die weduwe Vranken, brengersche vann desen, war vyt wij verstan dat hor man corlickenn is

gestoruenn ende sij grotlickenn myt cleinen kinderkost ende grotten belaidenn hefft gelaiten. Est also glick hyr voir genarreert, so ordinerenn wij v, vyt belieuen vnnd guetbehagenn vann vnnsen heer vnnd man, in sijnner absentien, dat gij dat vrauwkenn onbeswart lait bliuenn des paichtz vann xv guld. v stuiuer to verhoewen vann uwer rekenynge, mitz ouerbringende alsdan desenn vnsen briff vann ordinantien; is mijn heer vnnd man present, dwelcke darinne well sall latenn geschien so dat behort vnnd die nottorfft erfordert met vnnsen drossart, vnnd das gericht vann Ackoy anseggenn, also verre dat voer verhalt; so is glick narret dese tegenwordige ceedulle, dat menn huer dar in billicken saeckenn behulpelicken vnd vorstenndich will wesen, so voel men myt recht vnd gefoch doyn kan off mach. Datum tot Graff, den xvj[en] Nouembr. 47.

Francoise vann Lannoy, greffinne tot Buerenn vnnd Lerdam, vrouwe tot IJsselstain.

get. Die al uwe,
Fransoise de Lannoy.

Opschrift. Vnnsen lieuen getruwen Jacop Huegens, rentm[r]. tot Lerdam vnnd Ackoy.

17 Vergadering. 5 November 1853.

Verslag betreffende hel werk Nederduitsche Regtsoudheden, *door dr. M. J. Noordewier. Iets naders omtrent J. van Riebeeck. Originele ordonnantie van A. van Lalaing, graaf van Hoogstraten, voor schout en burgemeesteren der stad Utrecht*, 1537. *Overeenkomst gesloten tusschen de heeren van Montigny en van Heze, bevelhebbers der Waalsche troepen, en Willem van Hornes, op het kasteel van Commes*, 1579.

Verslag betreffende het werk Nederduitsche Regtsoudheden, *door dr. M. J. Noordewier.* De heer mr. J. C. Voorduin, daartoe door het Bestuur uitgenoodigd, zie *Kronijk* 1853, bl. 246 en 247, brengt het volgende verslag uit:

»Aan het Historisch Genootschap te Utrecht, werd door dr. M. J. Noordewier, rector aan 't Gymnasium te Assen, een boekwerk opgedragen, ten titel voerende: *Nederduitsche Regtsoudheden*, Utrecht bij Kemink en Zoon, 1853. De ondergeteekende, verzocht, deswege aan het Genootschap verslag te doen, meent, dat hij zijne taak voor volbragt zal kunnen houden, als hij dat werk zal hebben beschouwd in verband tot den tegenwoordigen stand der wetenschap hier te lande, als hij de strekking van hetzelve, en een beknopt overzigt van het daarin behandelde, zal hebben aangewezen en geleverd.

De meer en meer en meer ontwaakte lust tot de studie onzer oudvaderlandsche regten, mag een verblijdend verschijnsel op het gebied der regtsbeoefening hier te lande, genoemd worden. Elders was men daarin voorgegaan; en de opwekkingen, dat ook door onze vaderlandsche regtsbeoefenaren dat voorbeeld mogt gevolgd worden, zijn niet onbeantwoord gebleven.

Ten jare 1845 werd door prof. Vreede, in de sectie voor regtsgeleerdheid en wetgeving van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van kunsten en wetenschappen, daarop de aandacht van dat Genootschap gevestigd. In eene voorlezing, opgenomen in het geachte Tijdschrift van de Hoogleeraren den Tex

en van Hall, voor het jaar 1846, trachtte de ondergeteekende de belangstelling in deze tak van studie, op te wekken. Hij openbaarde zijne *gedachten over eene geschiedkundige beoefening onzer oudvaderlandsche regten*, *hare hooge waarde en klaarblijkelijk nut*. In onze dagen, waar schier alle studie eene meer *practische* rigting verlangt, waar vaak het *materiëele* en *aanschouwelijke* verkozen wordt boven *bespiegeling*, achtte hij het niet ondienstig, aan te wijzen, hoe onmisbaar, ook voor zuiver *materiëele*, voor zuiver *practische* belangen, in onze dagen eene grondige kennis van het oudvaderlandsch regt zij te achten.

Die wenken zijn niet zonder gevolg gebleven. Ter sectievergadering van den 27en Junij jl. gaf prof. Vreede met den ondergeteekende, daarvan verslag. Onder de veelvuldige geschriften, toen vermeld, stond het werk van dr. Noordewier boven aan. En te regt. De schrijver trachtte te voldoen aan eene allereerste behoefte: een algemeen overzigt van het geheel, bakens op dat ruime veld, dat ter bearbeiding openstaat. Tot dusverre toch waren, over het algemeen gesproken, meer *geïsoleerde* punten behandeld. De regtsgebruiken en de regtsverordeningen van onderscheidene steden, landschappen en provinciën waren met meer of minder uitgebreidheid en zorg bewerkt; maar voor onze oudvaderlandsche regtsgeleerdheid ontbrak het aan een leerboek, waarin, naar systematische orde, het geheel werd zamengevat. Zóó kon aan de wetenschap een ware dienst worden bewezen, zóó het pad worden aangewezen, waarop men voortgaande, naar volmaking kon streven.

Deze strekking van het werk, is naar waarheid door den schrijver geschetst, als »een *historischen legger*, waarop verder zal kunnen worden voortgewerkt." Wat nu aan ieder beoefenaar der wetenschap beter of uitvoeriger bekend is dan aan den schrijver, het zal zijne plaats vinden, dan tevens voor elke nieuwe bijdrage het verband zijn aangewezen, waarin het tot het geheel staat. Het voorbijzien van dat verband, heeft aan menig vertoog, aan menige geschiedkundige nasporing veel waarde ontnomen, ja niet zelden tot schromelijke verwarring

de aanleiding gegeven. In eene zóóveel omvattende materie, bij den, schier in het oneindige, verschillenden regtstoestand in de onderscheiden deelen en onderdeelen van ons vaderland, op onderscheiden tijdstippen, werd dat verband nooit straffeloos miskend. Daartegen verstrekt het bezit van een *afgerond geheel* ten waarborg; daartoe is, op dat vaak duistere en kronkelige pad, een bekwame gids onontbeerlijk.

Noemden wij dezen arbeid een *afgerond geheel*, verre is het er van af, dat wij het werk van dr. Noordewier *een volledig, alle onderdeelen der stof als uitputtend werk* zouden kunnen noemen. Daartoe is het door den schrijver zelf niet bestemd. Eene reeks van jaren, daaraan, door niet éénen, maar door vele geleerden met stalen vlijt gewijd, zoude naauwelijks voldoende zijn. Vóór te gaan, opdat het geleverde daarna vermeerderd, verbeterd zoude worden, dáárin is de verdienste des schrijvers gelegen, en die verdienste is, op den tegenwoordigen stand der wetenschap hier te lande, niet te miskennen. Het aangevangen werk moge dan met kracht worden voortgezet, en de uitkomst kan, voor de wetenschap, niet twijfelachtig zijn.

Is het werk, en ziedaar eene andere vraag die zich voordoet, *een oorspronkelijk werk* te noemen? kan aan hetzelve den roem van *geniaal* te zijn, worden toegekend?

- Waar het op verzamelen, op rangschikken, op schiften van bouwstoffen aankomt, zoude die vraag welligt minder gepast kunnen worden geoordeeld. Het kwam toch hier vooral aan op dat oordeel des onderscheids, dat aan ieder onderdeel van het bestaande de juiste plaats weet aantewijzen, en het verband van het eene tot het andere in het licht weet te stellen.

Daarin is de schrijver zijnen eigen weg gegaan, in zooverre hij eene stof behandelde die geheel *inheemsch* is, en waarop uit den vreemden slechts enkelen, hier en daar, eenen voetstap hadden gezet. Op dat nog te weinig betreden veld opende hij gezigtspunten voor nadere beschouwing en ruimer blik.

Wat den vorm en de verdeeling des werks betreft, de opvatting daarvan is ontleend aan Jacob Grimm, *Deutsche Rechts-*

alterthümer. De schrijver heeft daarbij eene gelukkige keuze gedaan. Het voorbijzien en ongebruikt laten van eenen zóó vertrouwden gids, had het werk, meer dan waarschijnlijk, van mindere waarde doen zijn. Voorbeelden als deze, zijn bij het zetten van den eersten voet op een veld, waarop nog zoo veel te doen is, van waarde. De geheele met ons zoo naauw verwante naburige maatschappij overzag hij daar in zijne historische ontwikkeling. Als van zelve werden hem, bij de rangschikking zijner bouwstoffen, hoofdtrekken aangewezen en punten van onderzoek aangeduid, zonder zulken leiddraad ligtelijk voorbij te zien.

Met den schrijver betuigen wij ons leedwezen, dat, eerst na het voltooijen van zijn boek, aan hem de *Middel-Nederlandsche Geographie* van mr. L. Ph. C. van den Bergh, en de *Aloude staat* van dr. G. Acker Stratingh, in zijn geheel, zijn bekend geworden. Beiden waren hem onmisbaar. Den belezen oordeelaar zal meer dan één gemis van dien aard in het oog vallen.

Dankbaar erkent de schrijver daarentegen de hulp, van anderen ondervonden. Bij de lezing van het boek kwam bij ons echter veelmalen de vraag op, of die latere bijdragen, waarschijnlijk ingelascht nadat de schrijver zijnen arbeid reeds had voltooid zoo ver zijne eigene hulpmiddelen strekten, wel alle eene juiste plaats hadden gevonden. Wij erkennen de moeijelijkheid om in eenen voltooiden arbeid toevoegingen in te lasschen, vooral wanneer het werk van zoo geheel eigendommelijken aard is; en koesteren de hoop, dat bij eenen herdruk of vermeerderde en verbeterde uitgaaf, die rangschikking het onderwerp van een bedaard en naauwgezet onderzoek moge uitmaken. Het boek zal er bij winnen.

Het tot dus ver gezegde moge strekken ter juiste waardering van het aan dit Genootschap door dr. Noordewier opgedragen werk. Dien arbeid zal alzoo den lof niet ontzegd worden van eene met ijver gedane pogiug om in eene bestaande behoefte te voorzien, eenen grondslag te leggen, waarop kan worden voortgebouwd, eenen *historischen legger* te leveren, waarnaar

zich gevoegelijk rangschikken laat en in verband brengen wat reeds voorhanden is, doch door den schrijver was voorbij gezien, wat latere studie op het uitgestrekte veld der vaderland-regtsgeleerdheid zal verzamelen. De volbragte arbeid moge alzoo, om hetgeen er aan ontbreekt, niet worden miskend — en den ijverigen schrijver de hulde waarop hij aanspraak kan maken, niet ontgaan.

Met deze meer algemeene oogpunten aan te geven, en die aan het meer verlicht oordeel van anderen te onderwerpen, acht de ondergeteekende het eerste gedeelte zijner taak volbragt.

In het andere deel van dit verslag zij een beknopt overzigt gegeven van den inhoud des werks. Daarbij in eene beoordeeling te treden, met andere woorden, het werk te *recenseeren*, werd van den ondergeteekende niet verlangd; het is van andere plaats en van anderen tijd; elders zal het aan een belangstellend onderzoek niet ontbreken [1]).

In het algemeen vestigt de ondergeteekende in de eerste plaats de aandacht op den kreits, binnen welks grenzen de schrijver (op weinige uitzonderingen na) zijne beschouwingen heeft beperkt; ten andere op den tijd van waar, en den tijd waartoe, hij zijn onderwerp behandelt.

Het veld zijner beschouwingen omvat 1° de Saksische heide tusschen den Rijn, IJssel en Wezer, 2° den vruchtbaren zoom der Noord-Zee, de Friezen tot aan den Eider noordwaarts, — de Vlamingen tot aan de Canche, 3° de Frankische gauën van de Canche tot aan den Hollandschen IJssel en den Rijn, — terwijl, oostwaarts, de tegenwoordige grenzen van Nederland, met inbegrip van Gulik, Cleve en Lingen, niet overschreden worden.

De stille hope des schrijvers moge door verdere nasporingen bewaarheid worden, dat zijne uitstappen buiten den gestelden

1) Onder het afdrukken komt ons ter hand de loffelijke recensie van prof. J. van Hall, in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdh. en Wetg.*, van de hoogl. den Tex en van Hall, voor 1853, bl. 368 —376.

kreits, de aanleiding geven tot het meer en meer helder in het licht stellen van de veelvuldige betrekking en het naauw verband tusschen de oude Noren en de oude Friezen.

'sSchrijvers mededeelingen beginnen met het eerste optreden der Nederduitsche volkstammen, »zij eindigen dáár, waar het individu" (zoo als de schrijver zich uitdrukt) »verzinkt in dat, alle zelfstandigheid verzwelgende geheel, dat men *staat* noemt" — »waar het eisschen van pligt, het oefenen van regt, in de handen van *eenige weinigen*, voor *allen*, overgaat, en de heerschappij uitsterft der oude herkomsten, toen als *wet* gold wat ieder *wist*;" — korter gesproken: *tot* 1500.

Volgens het *overzigt*, dat op bl. xxviii voorkomt, wordt het behandelde tijdvak in drie hoofddeelen gesplitst, het eerste tot het jaar 1200: — daarin enkele wetgevingen en wettelijke regelingen, — de geestelijken als geschiedschrijvers, — de geest des volks *werkende*, — Karel de Groote en zijn tijd, — verdrukking gedurende twee, drie eeuwen door den sterkeren.

Het andere tijdvak van 1200—1500, door den schrijver dat der *ontwaking* betiteld: willekeurige dwang eischt wettelijken regel; — wat *wet* is, wordt opgeteekend; — het woeste vuistregt heeft uit; — de sage, niet minder dan het regt, de spiegel der tijden, — de sage *naast*, soms *in* het regt.

Een derde tijdvak, meer als aanhangsel tot het eigentlijk onderwerp van behandeling te beschouwen, omvat het tijdsverloop tusschen 1500 en 1800; — het is dat van *verzameling*, *vergelijking*, *onderzoek*.

De zestiende eeuw heeft alleen de geschiedenis der gisting en worsteling, geene door de ingezetenen zelve beraamde regten. De zeventiende hare handvesten en costumen, hare proeven van het regt in de moedertaal. De achtiende heeft hare charterboeken, steden-beschrijvingen, — werken, die op enkele punten regtskundig en historisch behandelen de volkszeden en volkstoestanden, vooral voor de talrijkste, de geringere standen. De krietiek was voor later tijden bewaard.

In eene tabel, ten opschrift voerende: *Bronnen*, vinden wij

de onderafdeelingen van de drie genoemde tijdperken. Zij regelen zich niet naar zekere gebeurtenissen, maar naar honderdtallen van jaren; terwijl eene vierde rubriek aldaar aanwijst wat, sedert 1800 tot op onze dagen, naar schrijvers oordeel, valt op te merken.

Die tabel bevat, onder aanwijzende volgnommers, in sijnchronistische orde, — *historie*, — *wet en regt*, — *poëzij en taal.*

Op die wijze heeft de schrijver getracht naar *tijdsorde* voor oogen te stellen wat hij naar orde der *onderwerpen*, in den hem door Jacob Grimm aangegeven systematischen vorm, in zijn boek heeft behandeld.

Die tabel zal aan de beoefenaren der oudvaderlandsche regtsgeschiedenis de gereedste aanleiding geven om het ontbrekende uit den schat hunner zaak- en boekenkennis aan te vullen of het geleverde te verbeteren.

Wat in die tabel geene plaats kon vinden — de optelling van plaatsen uit de Heilige schrift en de opsomming van Grieksche en Romeinsche schrijvers, in het boek aangehaald, — vindt men bl. xxix, met bijgevoegde aanduiding van de plaats van aanhaling in het werk zelf.

Na deze meer algemeene beschouwingen, treedt de ondergeteekende tot het eigentlijk onderwerp van behandeling — de korte inhoud van het werk.

Na voorafgaande *Inleiding* (bl. 1—64), is het werk verdeeld in zes boeken; het 1e *Stand* (bl. 65—169), het 2e *Huis* (bl. 170—206), het 3e *Eigendom* (bl. 207—256), het 4e *Verbindtenissen* (bl. 257—271), het 5e *Misdrijven* (bl. 272—330), het 6e *Gerigt* (bl. 331—445), terwijl een vrij uitgebreide *Bladwijzer* (bl. 446—472) het geheel besluit.

Deze boeken zijn (uitgenomen het 4e) in hoofdstukken, en deze wederom in hoofd- en onderdeelen gesplitst, — eene methode, die iedere verbetering, bijvoeging en classificatie, uitnemend in de hand werkt.

Ter opheldering kiest de ondergeteekende de *Inleiding*. In het eerste hoofdstuk wordt all en van de *vormen* gehandeld,

en, onder A, van de *terminilogie*, de *technische* uitdrukkingen in regte. In het gemeene leven van lateren tijd duister geworden, was het in de allereerste plaats van belang, den oorspronkelijken en eigenen zin daarvan, te bewaren.

Onder B wordt gesproken van de *alliteratie* ter verbinding van gelijksoortige rededeelen, en worden onderscheidenlijk, met betrekking daartoe, de substantiva, de adjectiva en de verba behandeld; onder C het meer zelden voorkomend *Rijm.* Met opzigt tot alliteratie en rijm, wordt, onder D, van de *tautologie* gehandeld, eenheid van begrip in twee- of drieledige uitdrukking; terwijl eindelijk, onder E, van het hiermede zamenhangend *ontkennend slot* wordt gesproken.

Het 2e hoofdstuk handelt over de *Formules*, bepaalde uitdrukkingen, vaststaande spreekwijzen. Het 3e over de *Maat*, op onderscheiden wijze bepaald en omschreven: door *worp*, *aanraking*, *glans*, *klank*, enz. Het 4e over de *symbolen*: het zinnebeeldig volbrengen eener handeling, persoon of zaak zinnelijk vertegenwoordigende: *de aarde* en *het gras*, *de halm*, *de tak*, *de staf*, *de hand*, enz. Het laatste hoofdstuk handelt over *de getallen*, zoowel de vaststaande als de toegiftgetallen: de beteekenis, het gebruik, de afleiding.

Deze Inleiding is alzoo, in zekeren zin, een titulus *de verborum significatione*, eene handleiding om te verstaan wat gelezen wordt, en den zin er van niet te misduiden. In de volgende gedeelten des werks, waar minder over *woorden*, maar meer bepaald over *zaken* gehandeld wordt, kon de schrijver zich alzoo van veelvuldige herhalingen onthouden. Of eene meer bestendige verwijzing tot hetgeen vroeger gezegd was, niet meer verband tusschen zaak en vorm, en dus meer éénheid zoude gegeven hebben, laten wij gaarne aan beter oordeel over.

In de opgave van den inhoud der zes vermelde hoofdstukken, kan de ondergeteekende, na het als voorbeeld meer uitvoerig mededeelen van den inhoud der *Inleiding*, korter zijn.

Het 1e Boek over *stand* (in het maatschappelijke), behandelt

dien der *heerschenden*, der *edelen*, der *vrijen*, der *onvrijen*, der *vreemden;* — het tweede Boek, onder het opschrift: *Huis*, de regtsbetrekkingen die zich niet tot het maatschappelijke leven uitstrekken, maar zich tot den huisselijken kring beperkten. Na vooraf over het onderscheid van *kunne* en van *jaren* gesproken te hebben, handelt schrijver over den *Echt* — de *Vaderlijke magt* — het *Erfregt* — den *Ouderdom*, gebruiken voormaals ten aanzien van afgeleefden in zwang, hervorming van zeden te dezen aanzien, na de invoering van het Christendom.

Het 3e Boek, over *Eigendom*, spreekt onderscheidenlijk van *roerend* en *onroerend* goed; ten aanzien van het laatstgenoemde meer bepaald van *verdeelden* en *onverdeelden* — van *volkomen* en *onvolkomen* eigendom.

In het 4e Boek, van *verbindtenissen*, behandelt schrijver de daarbij gebruikte benamingen en vormen, zoo bij het aangaan van verbindtenissen, als bij het voldoen aan derzelver inhoud; de onderscheidene soorten van verbindtenissen: schenking, koop, leening, pand, borgstelling, geldgemeenschap.

Het 5e Boek, van *Misdrijven*, behandelt, in de drie eerste hoofdstukken, 1° de misdrijven zelve, 2° de boeten, die *het vermogen*, 3° de straffen, die *het lijf* en *de eere* aantasten. Het laatste hoofdstuk bevat de *geoorloofde misdrijven* — misdrijven, verschoonbaar of straffeloos wegens den bijzonderen toestand des daders of des beleedigden.

Het 6e Boek, over het *Gerigt*, de regterlijke beslissing, bevat, na korte wenken omtrent begrip en benaming, in de eerste plaats de beschouwing der *regtsprekenden* — de regters, de oordeelaars; — voorts de *plaats;* — daarna den *tijd der teregtzitting.* Meer bepaald wordt in een volgend hoofdstuk gehandeld van de onderscheiden soorten van gerigten, — verschillend naar mate zij waren *tijdelijke* of *bestendige* — naar gelang van *grooter* of *kleiner regtsgebied* — naar *den stand der dingpligtigen* — naar *meer* of *minder bestaande vrijheid in het oordeelen* — naar gelang van *het doel waartoe het gerigt verga-*

derde — naar gelang van *het onderwerp van beoordeeling*. Onder laatstgemelde onderscheidingen komt veel voor, eene meer opzettelijke studie waardig, over Veemgerigt, Heemraadschap, Zeendgerigt, enz. — terwijl het ontstaan van verschillende instantien, en het gerigt door scheidsmannen, aan het slot van dit hoofdstuk ter sprake komt.

Het 5e hoofdstuk behandelt de manier van procedeeren: de dagvaarding, het voldingen, het vonnis, de voltrekking.

Het 6e hoofdstuk handelt over de lijfstraffelijke regtspleging: de regtsdwang, de overlevering des misdadigers, — de aanklagt, — het geregtelijk onderzoek, — de veroordeeling, — de executie, — de vrijplaatsen.

Als middelen ter ontdekking of ter bevestiging der waarheid naar regten, wordt in hoofdstuk VII over den *Eed*, in hoofdstuk VIII over het *Godsoordeel* gehandeld.

En zoo heeft de ondergeteekende getracht, aan hetgeen van hem verlangd werd, te voldoen. Hoezeer voor uitbreiding, ja, voor verbetering vatbaar, het werk des schrijvers, de vrucht van eene ijverige studie, verdient, als een eerste stap tot volmaakter werk, eene dankbare vermelding; terwijl de ondergeteekende dit zijn verslag met den wensch besluit, dat eensdeels het den geleerden schrijver noch aan tijd, noch aan lust en krachten moge ontbreken om der vaderlandsche regtsgeleerdheid bij voortduring nuttig te zijn — anderdeels, dat vooral onze vaderlandsche *regtsgeleerden* in des schrijvers poging eenen nieuwen spoorslag vinden tot een meer grondig, meer *juridiek* onderzoek, dan den schrijver, naar den aard zijner studiën, heeft ten dienste kunnen staan."

J. C. Voorduin.

Iets naders omtrent J. van Riebeeck. Onder de van de Kaap aan de Oost-Indische kompagnie (kamer Amsterdam) ingekomene stukken heeft de heer P. A. Leupe het ontbrekende aan het dagverhaal van Jan van Riebeeck, hetwelk in het tijdschrift de *Zuid-Afrikaan* tot ult. 1658 loopt, aangetroffen.

De navolgende brieven van Jan van Riebeeck uit die verza-

meling kwamen den heer L. voorhands belangrijk ter mededeeling voor.

Aen de ed. heeren mijn heeren de bewinthebbers van de generale Nederlantse geoctroyeerde Oost-Indische compagnie, ter vergaderinge van de zeventiene.

Edele, erentfeste, groot achtbare, wel wijze, voorsienige ende seer wel bescheydene heeren.

Mijn heeren en meesters.

Pr. de fluyt Hilversum 19 October verleden voor de camer Amsterdam, uyt t'Vlie vertrocken, ende den 5en February desses lopende jaers alhier aangecomen, hebben wij als pr. ons generael schrijvens geadviseert, wel ontfangen ued. gansch aengenaeme missive van den 12en October voormelt. Ende daer bij onder anderen gesien ued. op mijn versoeck bij apparte missive gedaen, vermits aenstaende tijts expiratie, hadden goetgevonden, mij in ued. loffwaerdige dienst noch voor den tijt van drie jaeren alhier te continueren, ten insichte ende onder sulcken tractement als daer bij genarreert ende gespecificeert, sonder nochtans int reguarde van de qualiteyt te hebben cunnen verstaen, om redenen ued. daertoe moverende, voor eerst offt als noch eenige veranderinge te doen; hoe wel ued. omme oorsaecken daertoe gevoecht echter meenen mijn verblijf alhier d'ed. compagnie dienstich, ja nodigh wesen sal, ende dies niet cunnen verstaen hebben mij vooreerst noch te verplaetsen, doch niettemin op mijn persoon in alle voorvallende gelegentheden letten ende in recommandatie houden sullen.

Voorwaer mijn heeren, de eere die mij daerbij geschiet, houde ich onvergeldelijck ende mij volgens dien opt hooghste aen ued. verplight, omme 'tselve met goede offities na behoren aen d ed. compagnie te verdienen, ende mij behoorlijck waerdigh te mogen maecken, niet jegenstaende ued. inresolutie tot de veranderinge van de qualiteyt, ende dat ick de verhoging des tractaments oock wat meerder ende insonderheyt mijn verlossingh offte verplaetsinge na India verwacht hadde.

Maer nademael het ued. voor jegenwoordigh niet anders gelieven, ende volgens derselver missive voormelt beloven bij voorvallende gelegentheyt op mijn persoon te letten ende deselve in recommandatie te houden; soo hebbe ick (onaengesien t'gene verhaelt) alles gaerne en met genoegen danckelijck geaccepteert, tot bethoninghe van welcke schuldige danckbaerheyt desen dan principael dienende is, met een hertelijck voornemen van te willen alle mogelijcke vlijt in ued. dienst hier contribueren, dat d'ed. compagnie aen mijn persoon een goet behagen ende genoeghen houden, ende ick dierhalven haer ed. recommandatie waerdigh blijven moge, omme door 't selve mijn vorder advancement, (daer ick doch na aspirere) metter tijt noch te mogen erlangen, des ick ondertusschen oock niet sal nalaeten ued. ordre in alles met naersticheyt te achtervolgen om der selver principael ooghmerck mogelijck sijnde, binnen dit mijn nieuwe drie jaerich verbant te bereycken, op infallible hope ued. het (soot immers niet eerder magh sijn) altoos dan al teffens sullen gelieven te versoeten.

Mij dan op ued. wel befaemde discretie ende bescheydenheyt blijvende verlaeten, sal affbreecken ende hiermede

Edele, erentfeste, groot achtbare, wel wijse, voorsienige ende wel bescheydene heeren.

Mijn heeren ende meesters.

Ued. na mijne gansch ootmoedige gebiedenisse ende dienstbare groete, den Eewigen al in genaden bevolen, mitsgaders in derselver grootvermogende gunste ende goede gratie ten eynde voorschreven voor gerecommandeert laten.

Ued. alder oitmoedigsten en onderdanigen dienaer.

get. Jan van Riebeeck, 1657.

Int fort de Goede Hope, 5 Martio, aº 1657.

Opschrift. Aen d'ed. heeren mijne heeren de bewinthebberen van de generale Nederlantse geoctroyeerde Oost-Indische compagnie ter vergaderinge van de seventhiene particulier geschreven.

Edele, ernstfeste, groot achtbare, wel wijse, voorsienige ende seer wel bescheydene heeren.

Mijn heeren ende meesters.

Pr. de vooraff vertrocken 6 retour schepen, hebbe ick na plicht de eere genomen met een apart brieffken mijne schuldige danckbaarheyt te betonen, om ued. over de verbeteringe mij ter jongste vergaderinge van de 17° toegeleyt, achtervolgende derselver generale schrijven van den 12en October anno passado. Ende alsoo ick nochtans hope hadde dat d'ed. heer Rijckloff van Goens in qualité van raedt van India ende als commissaris over dese plaets expres hier gecomen, beneffens de visite na bevindinge van alles goets, oock wel soude eenige ordre ende last hebben gehadt om daerinne wat verhoginge te mogen maken, te meer ick het onder reverentie ende onvermindert mijne schuldige dancbaerheyt aen ued. voors., selffs wel een weynich beter hadde verhoopt, soo hebbe ick sijn ed. voormelt daeromme eerbiedichlijcke aengesproocken ende dienstelijcke toe versocht, maer heefft (als daertoe seggende geen last te hebben) sulcx g'excuseert, doch beloofft de saecke voor mij aen ued. gunstich te recommanderen ende over te schrijven, ende alsoo ick aen de nacominge van sijn ed. beloffte dan niet ben twijffelende, soo ist dat ick neffens die recommandatie daer bij desen eerbiedich ende ootmoedich versouck ben bij vougende, met dienstige bede ued. daerop soo danich favorabel gelieve te disponeeren, dat de gemelde verbeteringe doch wat mach werden verhoocht, ten minsten tot op de 150 guld. maendelijcx, omme niet alleen d'eere te hebben wegen de qualiteyt maer oock de volle leden van in de soldye van een commandeur.

Ick belove het met alle naerstige devoiren aen d'ed. compagnie wederom te verdienen, ende niet eens te dencken om te vertrecken voor d'expiratie van dit nieuw aengenomen drie jarich verbandt, mitsgaders ued. mijne diensten alhier langer aenstaende, als dan tot vorder conditien geen ongenegentheyt

te toonen, maer altijt te blijven even willich ende bereyt in ued. loffwaerdigen dienst.

d Heer commissaris voornoempt heefft mij mede seecker perck lants achter den Leeuwenberch, liggende tegen de zeecandt, niet veel meer als redelijck bequaem wesende, in leeninge vergunt om op eygen costen tot corenbouw te mogen gebruycken, waer toe ick het voornemens ben om te ploegen, soo haest ick van slaven maer can versien werden, twelck derhalven voor anno aenstaende niet wel sal willen vallen, dewijl der oock niet eer sullen connen treckossen off paerden toe wesen, tegen welcke tijt ick dan op voors. sijn ed. renvoy van ued. mede ootmoedich versoecke den vollen eygendom, om dien bouw met te meerder lust ende genegentheyt aen te vatten, alsoo t daer toch voor vrye luyden te woonen ongelegen compt, vermits daer geen vers water omtrent, ende in de vlacte achter den taeffelberch veel beter ende vetter lant voor de burgers is, sullende doch anders vermits oock sijn schraelheyt ende manquement van vers water daer omtrent onbewoont blijven leggen.

De particuliere thuyntjes van compagnies ministers door d'ed. heer van Goens affgenomen sijn nu alle in compagnies tuynen getrocken, als daerbuyten rontom tegen aen hebbende gelegen ende daer door vrij vergoot sijnde, twelcke wel discomodabel voor de getroude huysgesinnen in haer huyshouding is gevallen, maer compt soo veel te beter weder voor d'ed. compagnie, als hebbende sonder werck, (vermits den arbeyt daer in al gedaen was) 'scompagnies thuynen door die middel soo veel grooter gecregen, de welcke wij hopen dit jaer door Godes zegen vol allerhande aert ende moesvruchten &c. te hebben, tot abondante verversinge van ued. passerende schepen. Doch heefft sijn ed. yder een van deselve compagnie, ministers om buyten versuym van haeren dienst oock te mogen landts verkiesen tot koornbouw, maer dat d eigendom van ued. mede souden te versoecken hebben. Ende ued. t selve haer dan in eygendom toestaende voor eenige jaren (bij ued. te ordonneren) vrij sonder belastinge, sullender al eenige mede aenvallen soo haest

maer treckossen ende paerden tot ploechwerck sullen te becomen sijn, daer het jegenwoordich principael noch aen hapert, anders was er in corten tijt cans in overvloet van granen te geraeken, alsoo ydereen even genegen tot den lantbouw is, maer compagnie dienaers sullen seer qualijck gelijck, de vrye luyden, om d eygendom vant lant resolveren tot 20 jaren continuatie, pro. memorie.

Bij onse nadere petitie sullen ued. sien, hoe dat wij hebben gestelt 500 spaden ende soo veel schoppen, beneffens drie hondert heide houwelen; maer is te verstaen dat wij die groote quantite en meer soude nodich hebben, als ued. cunnen resolveren tot het graven ende maeken van de gracht, trenchement, 15 redouten, ende daertusschen 135 ravelijnen, om de vlacte te besluyten, als in de neffensgaende caerte aengewesen, met oock de affteyckeninge van deselve wercken ende haer profil, onder aen de caerte gestelt; doch wij bevinden dat sulck werck met t volcq van de schepen empassandt voor 4 a 5 dagen aen te arbeyden niet wel sal willen lucken, om dat de eerste tot het werck gewent sijn, datelijck weder vertrecken ende met de nieuwe telckens de tijt rijckelijck nodigh hebben haer te leeren, daer om als men wat goets maeken soude, ten minsten 70 a 80 goede werckers daertoe expres souden dienen te continueren tot alles volmaeckt was, sullende al die redouten ende t opsetten van het trenchement ten minsten soo veel tijt ende werck na sich slepen, als het uytgraven van de gracht, dat alleen met 70 a 80 cloecke gravers wel 3 a 4 maenden werckx aen sich heefft, als men al geen clippen tegen vermoeden ende verneempt, dat ick niet en dencke; ende daeromme meene dat het redelijck wel sal te doen wesen, maer als geseyt elck mael met nieuw volcq van de passeerende schepen, die halff stijff van de zee sijn, bevinden wij het tiende deel soo veel niet sal cunnen uytgericht worden als met volcq die der gestadich mochten aenblijven ende twelck ervaren ende gewendt worden, edoch soo als t ued. gelieve t ordonneren sullen ons sien te redden ende na reguleeren.

Tot groff werck als balcken te hacken ende uyt t bos te slepen ende steen tott hoofft ende diergelijcke aen te brengen, gaet noch redelijck, maer t ander werck dient wel ende vast gemaeckt, off soude altijt aen te repareeren vallen, gelijck van eerde wallen doch wel te dencken is. Pro memorie, ende sullen hiermede.

Edele, erntfeste, groot achtbare, wel wijse, vorsienige ende wel bescheyden heeren.

Mijn heeren ende meesters.

Ued. na onse gansch ootmoedige gebiedenisse ende dienstbare groete Gode den Almogende in genade beveelen, mitsgaders ten eynde voormelt in ued. vermogende gunste voor gerecommandeert laten.

Ued. alder ootmoedigsten ende verplightende dienaer,
get. Jan van Riebeeck, 1657.

Int fort de Goede Hope, den 17en May anno 1657.

Originele ordonnantie van A. van Lalaing, heer van Hoogstraeen, van schout en burgemeesteren der stad Utrecht, 1537. Medegedeeld door jhr. C. A. Rethaan Macaré. Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie, om, indien zij niet is uitgegeven, te plaatsen in eene der werken des Genootschaps.

Ontwerp van overeenkomst tusschen de heeren de Montigny en de Heze, bevelhebbers der Waalsche troepen en de Generale Staten, voorgesteld op het kasteel Commines, den 9en *Januarij* 1579. Medegedeeld door voorn. heer.

Van dit ontwerp wordt gesproken bij van Meteren in het 9e boek bl. 162a. Het had echter geene gevolgen, daar de voornoemde bevelhebbers in April van dit jaar een akkoord sloten met den heer de la Motte, en tot de zijde des konings over gingen.

Het navolgend stuk is een gelijktijdig afschrift:

Memoire donné par nous soubsignez a mons^{r}. de Bours, contenans les poinctz de nostre juste demande et pretensions pour noz asseurances et la maintenue de nostre honneur, et affin que puissions par telles faueurs resentir actuellement, que son Alteze et Messeigneurs les Estatz Generaulx ne se defient de nous et de noz troupes et quilz veuillent sen seruir.

Premierement ledit s^{r}. de Bours suppliera treshumblement sadite Alteze de nostre part vouloir croire, que riens ne nous a acheminé de faire teste a ceulx de Gandt, fors que l intention resolue quauons de de satisfaire au serment par nous sy solemnellement faict, de nous maintenir aux termes de la pacification de Gandt, et de l union depuis ensuiuie, protestans y voloir demourer tant que Dieu nous en donnera la grace.

Pryons aussy sadite Alteze et Messieurs les Estatz Generaulx se vouloir souuenir de noz seruices passez, desquels l on a tenu bien petit compte- a nostre tres, grand regret, pour les extremes volontez qu'auons tousiours eu de obeir et seruir a son Alteze et mesditz Seigneurs les Estatz Generaulx.

De considerer aussy que plus grande vergoigne ne peuuent recepuoir ceux de noz qualitez que de veoir plusieurs ne meritans plus que nous estre constituez en estatz et gouuernemens. Que nous tourne a peu dhonneur, notamment a moy s^{r}. de Heze, mayant sy volontairement faict veoir des premiens desirans le bien repos et liberté de ces desolez pays, macquitant en toute place que lon m'a donné en charge, et pour recoignoissance de mes seruices susditz, seul de ma qualité je me trouue quasy expatryé sans aulcune recompense, aquoy son Alteze et Messieurs les Estatz

Generaulx ont bien moyen en ceste conjuncture de remedyer et par mesme voye nous donner lasseurance pretendue de nous et de noz troupes, m establissant gouuerneur de la ville de Bruxelles ou de Maestricht, Boisleduc, ou de celle de Lyere, toutes quatre sans gouuerneurs, faisant le mesme a moy s[r]. de Montigny, me donnant aussy en charge lune desdites villes pretendues, auecq ordre de y introduire aultant de compagnies de nostre regiment, quil semblera a son Alteze conuenir a la garde et asseurance dicelles villes.

Le tout pour annuller les deffidences par ces voyes, et a nostre asseurance et aussy pour faire paroistre reellement a tous, que lon se veult seruir de nous, desquelz son Alteze et Messieurs les Estatz Generaulx se peuuent confier sans aulcune arriere pensee.

Veu mesmement la manifeste affection, que sincerement demonstrons au bien publicq en telle conjoncture et apparence dune entiere desunion et diuision, estans sollicitez et requis de diuers costez auecq traictement et conditions aultant aduantagieuses que nous mesmes pourrions desirer.

Plaira a son Alteze, auparauant nostre sortye de ces pays, donner ordre et commander que toutes asseurances pertinentes nous soyent donnees des arrie rages, que descompte sera trouue nous estre deu a rate de temps, ou par aultres voyes asseurees, quelle trouuera conuenir, et quil luy plaize a laduenir se seruir et entretenir les compaignies contenues au contract et traicté quauons faict, comme ceulx quy nont rien plus a coeur que de seruir et monstrer par effect la bonne affection quilz ont au bien et repoz de ces poures pays.

Dauantage comme il a pleu a vostre Alteze (pres dun an) a accorder au capitaine Stramchamps, lieutenant colonnel du regement du s[r]. de Montigny, mille florins de pension par an, assignez sur les biens de

mons[r]. de Barlaymont, en consideration de la perte de tout son bien, detenu par le prince de Parme; dequoy toutesfois pour nauoir sytost leué les lettres pertinentes et a ce requises nauroit joy de ce quil auoit pleu a vostre Alteze luy accorder.

Parquoy plaira a vostre dite Alteze lauoir en fauorable recommandation, et que les dites lettres luy en soient despeschies assignez sur toutes les confiscations generalement, et ordonner quil puisse tirer ledit fruict du jour quil pleut a icelle luy accorder.

Et comme le capitayne la Parade aurait remonstré que pour auoir compleu et tenu nostre party, auroit encouru lindignation de mons[r]. le comte dEgmont, son colonnel, supplyant a son Alteze mettre soubz le piedt toute occasion de mescontentement, et quil puisse estre dressé de son descompte et de tout ce quil luy pourroit venir pour en estre payé et satisfaict conformement aux aultres compaignies du dit regiment. Ainsy soubsigné Emmanuel de Lalaing Guillaume de Hornes.

Copye.

Les barons de Montigny et de Heze considerans quvne guerre ciuile ne peut amener que totale ruyne et desolation irreparable de ces poures pays, abolissants en iceulx toute religion et police en lieu de les redresser par ceste voye darmes, ont aduizé tres meurement et chrestiennement se conformer au desir de son Alteze et Estatz Generaulx, traictant et appointant par interuention du s[r]. de Bours, deputé a ces fins de la part de son Alteze et estatz generaulx, accompaigne du s[r]. Philippe Marotelle, commissiore de la ville de Malines, auecq ceux de Gandt et pays de Flandres, pour lesquelz sont este deputez les s[rs]. Philippe de Baesdorp, bourgmaistre de la communaucté

de la ville de Bruges, Hector de la Woestynne s[r]. de Becelare, aduoué de la ville d Ypre, et Jaques del Flye, escheuin du pays et terroir dn Françq, sur leur retraicte et sortie des terres et limites de Flandres, aux conditions suiuantes, attendant quil plaize au bon Dìeu nous regarder de son oeil de pitie et inspirer a vng chacun de se remettre au genou de nostre mere sainte eglise catholique apostolique et romayne, et soubz espoir aussy que son Alteze Exellence et Estatz Generaulx tiendront la bonne main par tous moyens au redressement de tous desbordz, remettant le tout au plus pres des termes de la Pacification de Gandt et Vnion Generale depuis ensuiuie, que seroit humaynement possible.

Premier article.

Que les quatre membres de Flandres, et nommement ceulx de Gandt, admettront et permettront le libre exercice de la religion catholique romayne es eglises du pays et Conté de Flandres, repartissant icelles pour le moins la moicte aux catholiques, a condition que ceux, qui seront commis au repartyment desdites eglizes, tant ceulx deputez par son Alteze que par les quatres membres de Flandres, seront pour le moins la moictie diceulx catholiques, afin dy mettre ordre au contentement des partyes, et ne se fera ladite repartition sinon es lieux, ou la pretendue reformee religion est ja introdüicte, et es villes, villages et lieux, ou il ny auroit quvne eglise, son Alteze, Estatz Generaux et quatre membres de Flandres feront leurs extremes deuoirs de les conseruer au seul vsaige des catholiques. Sy seront dudit repartissement, exceptez les eglises de dignité, sy comme abbayes, eglizes cathedrales et collegiales, lesquelles seront aux catholiques seulz. Et au regardt de leglise de

saint Jean en la ville de Gandt, en consideration quelle est la principale eglise dicelle ville, mesmement que feu de treshaulte memoire lempereur Charles y ait este baptizé, et le roy y auroit tenu son dernier ordre, lesdits s^r. de Montigny et de Heze requerrent, quelle soit restituee aux catholiques, neantmoins pour ne rompre vng accord tant requis pour le bien du pays, remettent lulterieure determination a son Alteze et Estatz Generaux, les supplyans vouloir tenir la bonne main a la restitution desdictes eglises.

Le ij^e Article.

Que tous ecclesiastiques et gens deglise seront restituez en leurs cloistres, maysons heritages, biens et rentes, exceptez les terres sur lesquelles sont assiz les bollewercqz, courtines, fossez et contrescarpes, dont ilz en auront semblable recompense que aultre particuliers cy apres, et pour ce que leurs meubles sont la pluspart dissipez et alienez, se contenteront de ce que sera trouué en leurs cloistres, maysons et fondz ou en main sequestre, mais quandt aux mendians de tant que lesdictz deputez de son Alteze, des Estatz Generaux et du pays de Flandres ont declairé ausditz seigneurs de Montigny et de Heze, quilz sont tous retirez et leurs eglises et cloistres accommodez a ceulx de la religion reformee en lieu de paroichiales, supplient quil plaize a son Altezo les restablir le plus tost que faire se polra, et des asteure leur suiuront les reuenu et biens des cloistres, ou ilz sont proffez, exceptez les terres occupees par les ouurages en la forme que dessus.

Le iij^e Article.

Que tous nobles et aultres, ayans biens audit Flandres et ne tenans le party des Espaignolz ou leurs

adherens, seront remis en tous leurs biens, droitz, seigneuries et preeminences et paysible possession d i-ceulx, en telle forme, maniere et exception quil a este declairé cy dessus pour les ecclesiastiques; bien entendu que, quand aux offices et estatz quiceux nobles auoyent ausquelz son Excellence auroit pourueu d aultres administrateurs requierent lesditz s^{rs}. quil plaize a son Alteze donner aux deposez occasion de contentement, consentans, pour aultant que en eulx est, que tous ceux qui sont passe quelques trois ou quatre mois, expulsez ou se sont retirez hors des villes d Arthois. Haynault, Lille, Donay et Oirchyes, Tournay et Tournesiz et tous aultres lieux pour le faict de la religion, ou ce qui en dependt, soyent reciproquement restabliz en la possession paysible de leurs biens, et quilz pourront librement habiter et demeurer es dites villes et pays, suivant le Pacification de Gandt, et se conduisans selon icelle.

Le iiij^{e} Article.

Les vngs et les aultres desdictes religions seront tenuz se comporter ensemble en toute modestie, rayson et fidelité, sans practiquer ou attempter lung contre l aultre ny contre le repoz de la patrye aulcune choze directement ou indirectement, et que contre les transgresseurs sera procedé sommierement et sans delay par ceulx, qui seront a ce deuement choisy et ordonnez au contentement des deux parties par indivis, asscauoir aultant de l une religion que de l aultre, ausquelz appartiendra la cognoissance contre lesdictz transgresseurs jusques au diffinitif exclusiuement et estant le proces du tout instruict, le juge ordinaire en aura la cognoissance pour en decider sommierement, lequel juge et magistrat es lieux, ou sexercent les deux religions et non ailleurs, sera aussy compozé

especialement des deux religions selon les preuileges et anchiennes coustumes de chacune ville et place, et seront les officiers desdites places obligez les assister, a payne de sen prendre a eux au cas de refuz ou difficulté, bien entendu que les choisiz et magistratz feront serment d administrer vne bonne et briefue justice sans porter faueur ou dissimuler pour l une ou laultre religion.

Les v, vi et vij[e] Articles.

Lesdictz s[rs]. de Montigny et de Heze acceptent que tous les prisonniers, detenuz a Gandt, soient mis en main neutrale, suiuant lacte de son Alteze, estans contens que ce soit es mains du duc de Cleues, a conditions quilz y seront conduitz auecq telle seureté de leurs personnes, que son Alteze et Estatz Generaulx en puissent respondre, et que en dedans six sepmaines apres leur sortye de Gandt, leur sera declairé les charges de leurs accusateurs, ou en faulte de ce seront tenuz absoulz et deschargez, sur lesquelles charges leur sera administré bonne et briefue justice, selon les droictz, preuileges et coustumes du pays. Toutesfois auant sortir de Gandt feront lesdictz prisonniers le serment de ne rien attenter au prejudice du repos publicq, et nommément contre ceux de la ville de Gandt ou manans d icelle ville pour les choses passees; et au regard de Madame de Glaison, elle sera tenue exampte de toutes promesses et obligations quelle pourrait auoir faict pour son eslargissement. Et seront d vne part et d aultre relaxez tous capitaines, officiers, soldatz et tous aultres, ayans tenu le party adheré ou fauorisé, soit en secret ou en publicq, l vne ou l aultre des parties, le tout sans rancon, fraiz ou despens, ne fust que auparauant ce traicte, ilz eussent accorde sur icelles rancons, fraiz et despens.

Le viij^e Article.

Que les dix compaignees de mons^r. le baron de Montigny, les dix de mons^o. d Alennes, les cincq de mons^r. de Heze, et celle du feu s^r. de Crupilly se contenteront de trois mois de gaiges, dont les deux mois se payeront et argent comptant et le iij^e vng mois apres que lesdites compagnies seront sorties le pays de Flandres et tirez celle part, que son Alteze aura ordonne; pour le payement duquel iij^e mois sera donné par les quatre membres de Flandres, obligation et asseurance pertinente; bien entendu que chacune compaignie sera compte a cent et quarante testes l vne parmy laultre a la distribution du dit s^r. de Montigny, tant pour le payement quy se fera prestement et en dedans vng mois, que pour le descompte des arrierages, lequel se fera auparauant leur retraicte desdits villes de Flandres, Toutesfois en cas que aulcuns capitaines ne se vouldroient contenter a l aduenant de cent et quarante testes, lvne parmy laultre a la distribution susdit sera en ce cas deputé commissaire par son Alteze et Estatz Generalx pour de plus pres liquider le different et leur donner tout raysonnable contentement.

Les ixe et x^e Articles.

Est accorde que lesdictes compaignies seront mises et retirees es villes de Cassel et de Menin, jusques a ce que ledit payement des deux premiers mois leur soit faict, delaissant et quitant toutes autres places par eulx ou leurs associez occupez, et se contiendront et comporteront lesdites compaignies modestement es dites villes sans y faire aucune foule ny sur le plat pays, moyennant que lon leur furnisse viures, souffissamment et a tauxe raisonnable en tant

moins de leur descompte et surplus do leur deu et gaiges et ce juques au furnissement dudict payement des deux premiers mois, delaissant (comne dit est) toutes places quilz ont tenu tant en Flandres que aultres prouinces par eulx occupees et saisies en tel estre comme elles sont presentement, sortans dicelles villes et places, ensemble de tout le pays de Flandres, et se retirans la part que son Alteze commandera incontinent et aussytost quilz auront reçeu ledit payement et que le descompte sera faict, ensemble lasseurance de laccomplissement des poincts susdits et que sensuiuent, asscavoir: quant pour laccomplissement et effectuation diceulx, son Alteze, Excell. auecq le conseil destat et deputez des Estatz Generaulx sy seront obligez et en auront donné patente signee de leur secretaire et scellee de leur seau, et que lesditz prisonniers detenuz a Gandt, seront sortiz dicelle ville pour estre collocquez en lieu neutral, (comme dict est) et pour seureté de leffectuation de la part dedits Walons seront donnez en hostaige le s^r^. de Heze les capitaines Stramchamps, lieutenant-colonel du s^r^. de Montigny, Pepin et Sauarry, ou aultres capitaines que les deputez et s^rs^. de Montigny et de Heze polrons par ensemble accorder en leur lieu, pour se tenir a Lille, lieu neutral jusques a la sortye desdictz Walons hors du pays de Flandres, et lexecution de leurs promesses, pour leffect et accomplissement de tous les pointz et articles cy mentionnez. Les quatre membres de Flandres auecq les magistratz des deux bancqz les deux doyens, nobles et notables ensemble, les trois membres de la ville de Gandt et aultres magistratz des villes et pays de Flandres, jureront de les entretiner inuiolablement, et seront alors aussy lesdicts pointz aggreez et ratiffiez par toutes les aultres prouinces en particulier comprinses soubz l Vnion.

Le xj^{e} Article.

Et la ou lesdictz de Gandt ou aultres viendroient en tout ou en partye a violer, enfraindre ou contreuenir a aucuns des susdictz poincts les Estatz de chacune prouince en particulier promettront et sobligeront soubz ledit serment demployer corps et biens pour chastoyer les contreuenans, se faire partie, joindre ensemble et prendre vnanimement les armes pour contraindre lesdictz contreuenans a restablir, restituer et remectre en entier ce que par iceux auront esté fait au contraire, le tout aux fraiz desdictz infracteurs, les declairans des a ceste heure pour alors parjures et perturbateurs du repos publicq, et priuez de tous et quelzconques priuileges quilz peuuent auoir.

Le xij^{e} Article.

Toutes les garnisons de Flandres se mettront par charge de son Alteze et celles qui sont mises sy sadicte Alteze le trouue conuenir de les y laiser, feront serment a icelle son Alteze et Estaz Generaulx.

Le xiij^{e} Article.

dAultant que par ce traicté tous ecclesiastiques, nobles et tous aultres catholiques sont prins en la protection et sauuegarde tant de son Alteze Excellence, Estatz Generaux que de toutes prouinces de ces pays en particulier, les dictz s^{r}. de Montigny et de Heze se deporteront de leur premiere pretention, quand aux villes dYpre et Cassel, requises pour retraicte et asseurance, neantmoins pour plus grande seureté, tant pour lesdicts ecclesiastiques, nobles, que tous aultres catholiques ensemble, celle desdictz s^{r}. de Montigny et de Heze et leurs troupes pour leur oster aussy toute occasion de diffidence de leur monstrer que lon se veult seruir deulx et de leurs dictes

troupes, requierrent que son Alteze soit seruie leur accorder ce quilz ont declairé ou s^{r}. de Bours, tenans lesdits s^{rs}. de Montigny et de Heze en suspens lexecution de leurs promesses, couchees en ce traicté, jusqnes a ce quilz auront contentement sur ceste leur requisition.

Finablement son Alteze monsieur le Princhе D oranges, ceux du Conseil d estat et les Estatz Generaulx interposeront aussy leur decret et auctorité, auecq serment et promesses de maintenir et executer tout ce que dessus faire reellement et de faict maintenir et executer tout ce que dessus, auquel effet ilz semploieront sans aulcun dilay ny dissimulation quelconque, nayans rien plus a coeur que de proceder au chastoy des parjures et delinquans. Dont sera depesché acte en forme deue, contenant aussy gue toutes choses passees seront comme non aduenues, et que personne nen sera recherché, ny en general, ny en particulier, comme aussy ne seront ceux qui polroyent auoir tenu le party adheré, ou fauorisé en secret ou en publicq a l vne ou l aultre des partyes, nestant pour ceste cause reprocher injurer ou inquieter l vng l aultre en facon que ce soit. Faict ou chasteau de Commines le ixe de Januier 1579, soubsignez Emanuel de Lalaing. Guillaume de Hornes.

18 Vergadering. 19 November 1853.

Bibliotheek. Mededeeling van den Navorscher. *Handschrift betreffende het leven van Maarten van Rossum. Handschrift met aanteekeningen van Scrivereus op de Kronijk van Veldenaar enz. Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen.* (Vervolg en slot). 1512—1528.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:
Van den heer J. David, te Leuven.

Het 1e en 2e deel zijner *Vaderlandsche Geschiedenis.*

Van den heer mr. S. Dirks, te Leeuwarden.

Aanteekeningen van Z. C. van Uffenbach, gedurende zijn verblijf in Friesland in 1710. Medegedeeld door mr. S. Dirks.

Recensie van *De munten der voormalige graven en hertogen van Gelderland, van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend*, door P. O. van der Chys, 1852. en van

De Munten der voormalige heeren en steden van Gelderland, gedurende hetzelfde tijdvak, door denzelven, 1852.

Voorgelezen eene mededeeling van het Bestuur van den *Navorscher*, omtrent een ingekomen antwoord omtrent eene van wege het Historisch Genootschap ingezondene vraag betreffende Vlaamsche dichteressen.

Handschrift betreffende het leven van Maarten van Rossum. De heer mr. S. Dirks, te Leeuwarden, wenscht te vernemen of in gemeld handschrift, vermeld in de *Kronijk* 1849, bl. 169, belangrijke bijzonderheden voorkomen, betrekkelijk het beleg van Leuven in 1542 en den strooptogt van Maarten van Rossum door Brabant, in dat jaar; bijzonder of de student Severius Feyt, de dappere hopman der studenten te Leuven, daarin ook vermeld wordt.

Wordt besloten aan het verzoek van gemelden heer te voldoen.

De heer mr. E. Huydecoper van Nigtevecht legt ter tafel, een handschrift ten geschrift voerende

Aanteekeningen van den Scriverius op de Kronijk van Veldenaer Christoph Buthens enz., door P. van der Schelling, waarin onder anderen voorkomt een proefblad van het Goudsche Chronijkje, aangekocht op de verkooping van Le Petit, onlangs te 's Hage gehouden.

Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen. (Vervolg en slot). 1512—1528. Medegedeeld door jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck, te Utrecht., uit de Buurspraakboeken, Raadsdagelijkscheboeken, Schut- en Kameraarsrekeningen der stad Utrecht.

1511. Des vrijdages na Meydach. Voert laet die raet weten ende gebiet allen onsen borgeren ende ondersaten, soe wye gescut van bussen ofte bogen hebben, dat zijt mede jn den leger nemen. B.

xxvj^en dach jn Meye. Voert laet die raet weten allen den ghenen, die haecbussen, hantbussen, harnass off spietsen veyl hebben, dat zij die brengen te namiddage te vier vren op Hasenberch jn handen van den raede daertoe gescict, men sel hen die weerde dair voer doen hebben. B.

1512. Item ontfangen van Goeyert van Roeyenborch xxvj haeckbussen, die hij van meyster Henrick, busmaker, gecoft had, ende die stat dat gelt een jaer te voeren verleyt hadde, lviij guld., facit ij^c xc ℔. Geg. Gijsbert, boutmaker, om v^m pijlscaften, dat duyzent vj½ g. Ontfangen van Claes Victerss. lxxxij pont zalpeters, thondert xvj dauids g., som. xix g., xiiij st., vj d. Noch clxxxij ℔ salpeter, thondert xviij phs. g., som. xxxij phs. g., xvj½ st., facit currents gelts lj g., vij½ wit. Noch xx ℔ haeckbuscruyts, thondert xxiiij g. holl., facit vj g., j st. holl., facit vij g., xj st., iij wit. Soe hebben Geryt Scinckel ende Aryaen Jacobss. die boemen gesaecht, die van Jutfaes gebrocht werden, om laden tot cortouwen ende slangen off te maken enz. Gemaect tot die bussen ij bouten, wegen viij½ ℔, elck ℔ ix wit. Item tot drie scragen daer men haeckbussen op sciet, ij^c middelnagel, thondert iiij st. Claes Victerss. l ℔, Henrick, busmaker, Claes Victerss. v strijp, elcke strijp vj st., en elck iij½ vierendeel frans gruens, del xxx st. S.

1513. Item geg. om drie soutvaetge dairmen knipcruyt jn dede, gebrocht voer die poerten, vj st. Om drie ballen wijnedicks dairmen knipcruyt aff maecte, iij½ st. Soe heeft Claes Victerss. dochter cruyt gemaect mit enen knecht, vij dagen, elck iij st. sd. Om xij kannen wijnedicks, dair Clais Victerss. knipcruyt mede maecte, xviij st. Van Cornelis van Weelden lxxxv ℔ loets, daermen haecbussen ende serpentijn cloet off goet, tpont viij wit. Duyzent pijlscaften om iiij phs. g., facit

xxxj lb, v st. Een halff duysent pijlen mit doppen voer v g., xvij½ st. Claes Victerss. omgeweest mitten cameraer om die bussen te besien aen die muer ende in den husen, ende des anderen dages cruyt ende loet gebrocht, iij lb. Noch drie dage in die weeck van Sunt Joris, om die haecbussen te scieten in al die huys dairse staen, ende twee haicbussen sterten laten vermaken, ende cruyt bij die bussen gebrocht, iiij lb, x st. Noch enen dach in die weeck van Pynxteren, dat Claes mitten cameraer cruyt van die poert haelden ende totten burgeren brocht voer die vier poerten, j lb, x s. Claes Victerss. tot die slangen twee nye lepelen maicte, dair mense mede vult, iiij lb, x st. In die weeck Sacramenti vj dage cruyt gemaect, ix lb. Claes Victerss., dat hij in die Weerd was, in die weeck van Sunte Katrijn, ij d., facit iij lb, die bussen aen die muer helpen brengen ende te stellen, iij d., facit iiij lb, x s. In die weeck van Sunte Nyclaes, cruyt verdraget jnden ouen ende cleyn gemaict vj d., x lb. Noch jnder stadt dienst geweest xvj dagen, doe wij beducht waeren voer den ruyteren, ende noch drie busscutten tot hem hadden genomen, facit xxiiij lb. Soe heeft Alyt zijn dochter cloeten gegoten ende geront, iiij d. Twee nye raden an ½ slange, die after tSant stont, ij½ g. Noch ij nye raede aen die cleyn vogelaer, iij g. Noch ij vellegen in een raet van die slangen enz. ij bussen die laitgaet vermaict, ende elck een ny stert aengemaect voer enen g. Een haecbuss dat laetgat vermaect ende een nye stert daeran voer xv s. ij stick aen die bussen, ij st. S.

Item des manendages na Jaersdach soe hebben die ouerste ende een deel gescicte vanden raede geweest bij de busmeyster van Amsterdam, alsoe zij bussen geleuert hadden opter stadt cost, ende hem meer bussen aenbestaet zijn, soe hebben die busmeyster verteert mitten ouersten, soe sij hier drie dage waeren, als an cost ende wijn tsamen xvj r. g., viij st. current. Claes Victerss., busscieter, l lb, Claes Victerss. en Hein busmaker v strijp, elke strijp vj st. en elck iij vierendell gruens laken, die el xxx st. K.

1514. Item geg. de scippers, die de bussen van Amsterdam tUtrecht brochten, voir twee scuten ij g., ij½ st. Lambert Wouterss., dat hij die ouerste out ende nyc laeyen soude, doemen die serpetijnen proeuen soude, iiij st. Jacob van Nyeuelt, dat hij die ouerste layen soude, daermen den groten vogelaer ende den cleynen vogelaer proeuen soude, twee st. Bij consent vanden ouersten voir iij grote stenen cloten om viij st. Van waechloen doemen tbuscruyt ontfing, xxv st., ix wit. Van datmen die tonnen cruyts jnde poert brocht, xxvj st. ij man dat sij ons buscruyt bewaecten, viij st. ij st. en vj wit die lude die die tonnen cruyts jn Jacob van Leeuwens kelder brochten, xij s., vj d. Jacob van Leuwen iiij st., dat ons cruyt jn zijn kelre lach. Een scipper die twe bussen van Vtrecht naer Amsterdam brocht, die nyet goet en waeren, vj st., iij wit. iij g., xvj st. van iij scuten, daer ons bussen ende busscruyt van Amsterdam tVtrecht mede gebrocht worden. viij st. van ij perden, die ons bussen aen die stadt muer gebrocht hebben. Loeff van Pallaes ende Geryt Claess. gescict vanden raede om die bussen aen de stadt muer te brengen, elck j ß. Gecoft van Henrick Willemss., scutemaker, xx pecx gebesicht aen die kisten, daer die cameren van die serpentinen in leggen, dat pont vj wit. Van iij haeckbus vormen te maken, vij½ st. Een peerd een steenbus jnden toern bij Sunte Seruaes heck gebrocht enz. Die serpentinen, die van Amsterdam tVtrecht quamen, met die scuyt gesleept op ende in die Weertpoert, soemen se proeven sou, die yerste reyze, j ß, die selue bussen gebrocht wt die Weerd op die Plaets des anderen dages mit twe perde, ij ß. Gehaelt een slange vandie stat muer ende jnt Vleyschuys gebrocht, j ß. Die grote bussen gehaelt van die Wittevrouwen poert mit drie peerde ende in dat Vleyshuys gebrocht, j ß. Noch die bussen opt singel gebrocht, doemen die scoet, met iij peerde, iij ß, die nieuwe buss gehailt van meyster Henricks huys ende voir Pons Lubbertss. huys gebrocht, mit iij peerde, iij ß. Noch ander serpetinen, te proeuen ende op die Plaets gebrocht, mit ij peerde,

ij ꝺ. Gecoft iiij½^{c} pondt out loet, dat hondert voer iij r. g., om serpentijn cloten af te gieten ende ander cloten, xiij½ r. g. Claes Victerss. geg. van dat hij enen dach pijlen op die poert brocht, j ꝺ, x sc. Noch enen dach, doe die yerste reyse die bussen van Amsterdam tUtrecht quamen, wt die scuyt gehaelt ende jnde Weertpoert gebrocht, j ꝺ, x sc., noch ij dagen dat hij se scoet, noch enen dach dat hij se op die Plaets holp brengen, noch enen dach dat hij se int Raethuys holp brengen, vj ꝺ, noch enen dach dat hij Egbert van Groenenberch zijn grote vogelaer en die stadt cleyne vogelaer gescoten heeft, j ꝺ, x s. Heeft twe dagen die bussen helpen brengen van der stadt mueren ende int Vleyshuys gebracht, ij ꝺ, x sc. Heeft helpen wynden dat cruyt, dat van Jan Bruyn ontfangen, op die poert, en dat gehemelt twe dagen ende enen, dat wij die cloten ontfingen, iiij ꝺ, x s. Enen dach wt beueel van den ouersten den mulster van salpeter geproeft, ende dairvan weder den ouersten bescoeyt gedaen, j ꝺ, x s. Enen dach dat hij die coeperen vorm dede vermeerderen tot den serpentynen ende loet goet, j ꝺ, x s. Twe daech dat hij die serpentijnen bescoet, ij ꝺ, x s. Enen dach dat hij die bussen an die stadt muer holp brengen, j ꝺ, x s., noch enen dach dat hij mit den coepman jnde poert was, ende die stene cloten telde, ende jn dat Raethuys een bus sochten, die ons te cleyn was tot onse vogelaer, en een bus die tot die cleyne clote pasten, j ꝺ, x s. Noch vijf daegen loet gegoten ende jn die wecken geweest om te besien off daer oick cruyt ende loet bij die haeckbussen was, ende zijn dochter heeft hem geholpen derhaluen dach, daechs iij st. Noch iij dagen dat hij die cameren van die serpentijnen scoen maecten, gloeyden jn dat torff voir opt Raethuys ende smeerdense, ende zijn dochter heeft hem geholpen enen dach, v ꝺ, v s. Eenen dach doe die busscieters opt singel versocht worden ende Claes mede scoet, j ꝺ, x s. Enen dach dat hij mit die busmeysters aen die mueren ging ende hem cruyt ende loet wees tot die slangen, j ꝺ, x s. iij dage dat hij holp die bussen aen de mueren brengen van

die Plaets, ende die salpeter ende cruyt op die poert hemelden en jn die wecken ginck ende versoch die reescap, iiij ℔, x s. ij dage dat hij in alle die wecken versach ende die bussen aen de mueren een stede versien, dairmen se leggen mocht, ij ℔, x s. Noeh enen dach op die singel met die bussen, doe wij noch enen meyster versochten, j ℔, x s. Enen dach dat hij jnde wecken ginck ende voersach off ons reescap op haer stede gecomen was, alsoemen die clock geslagen had, j ℔, x s. Enen dach dat hij mitten scutmeyster ander stadt mueren ginck ende hij alle die bussen in scrift nam, die aen die mueren waeren, j ℔, x s. Jck heb gecoft van Claes Victerss. een lanteern, daer jck bij nacht op die poert bij tbuscruyt mede ginck, alst van noede was, vj ℔, x s. Van xij raey daer ons heel serpentijnen op staen, elcke rat xxv. Van een rat an een halff slang bij die Wittevrouwen poert, xxv st. Geg. xiij s. van deze voors. raeden te peecken. viij velligen voir x st. om houten hamers aff te maken om die serpentijn seueet (seneet) jn de cloppen, alsmen se scieten sol, ij ℔, x s. ij nye raden an die grote buss, elck rat xxxv st. Die scippers van Amstelredam, dat zij dit bescr. buscruyt van Amsterdam tUtrecht brochten tot drie off vier reyzen, vj g., x st. Jck heb geg. Henrick Janss., mandemaker, xxxvj st., van cabisen ende manden om alreley buscloten jn te setten ende te leggen groet ende cleyn, ix ℔.

Item die nabeser. buscruyt heb ick ontfangen int jaer van xiiij van IJsbrant IJsbrantss., ende IJsbrant heeft jnsdeels betaelt ende als jck ontfangen heb, heb ick dit nabescr. buscruyt laten stapelen op die aftercamer op Sunte Katrijnen poert, ende trest daer aff belopen cxl holl. guld., heb ick betaelt an handen Jan Bruyn te Amsterdam, facit viij^{c}lxxv ℔. Jck heb ontfangen xxj tonnen buscruyt die woegen v^{m}vij^{c}lxxxvj pont, hier aff getogen voir die tonnen ende van tgewicht viij^{c}lvij½ pont, twelck gestapelt is op Sunte Katrijnen poert als voers. staet, ende soe blijfter iiij^{m}ix^{c}xxviij½ ℔. Noch geg. Symon Lambertss. tot Amsterdam, van zeker serpentijnen van hem gecoft ende ontfangen, xv^{c}lxij ℔, x s.

Item Pons Lubbertss. die serpentijnen helpen te scieten ende op die Plaets te brengen, noch een ½ dach mit een knecht Egberts Groenenberchs ons helpen scieten, j ℔, ½ dach mit ij knechten die blau steencloten jnt Raethuys to dragen, j ℔, x s., noch enen dach mit ij knechten die serpentijnen van die Plaets te brengen jn dat Raethuys ende dair te setten, iij ℔. Noch ½ dach mit ij knechten ij steen bussen juden toern op Sunte Seruaes heck te brengen ende twe bussen wederom te brengen jnt raethuys, j ℔, x s. Drie stucken houts, dat voer xxiiij st. holl., gebesicht tot die stellen tot assen ende platen, dair die nye serpentijnen op leggen, zes heel en zes halue. Een stuck houts voor iij½ phs. g., verbesicht in den toern after Sunt Seruaes, om bouen van den toern serpentijnen mede te scieten jn den toern op Sunte Scruaes heck. Een veter an een bussescueter voer xv wit. Noch iiij veten ende iiij ringen ende iiij crammen aen die busscoeters, xvj st. S.

Doemen die ijzeren cameren van die bussen den meister weder leuerden, om dat sij daer toe nyt en dyenden, so vort den meister mit sommygen vrenden, die den meister daer toe volghen, den die cameren weder om te nemen, ghescr. een ghelacht van iiij½ g., belyeft xxij ℔, x s. Doenredach na Sunte Lijsbettendach hebben die gheschickten van den rade, doemen die busmeister proefden, vertert jnden Huelck aen wijn ende kost te samen facit viij g., xi½ st. K.

1515. Jnden yersten soe heb ick ontfangen van wegen der stadt van Vtrecht, sdynsdages na Midvasten, van Jan Bruyn van Amsterdam, dese nabescr. salpeter, die ick gecoft heb wt beueel van den raede mit des raets gescicten, alse Geryt Claess. ende Gerit Foeyt, te weten: drie oxhoeft, ende woegen xviij^c^lij ℔, hier aff die tonnen cl ℔, dat cxiiij holl. goet guld., maict ij^c^xxxviij holl. g., vj st., facit xiiij^c^lxxxix ℔. Noch gecoft en ontfangen die anderde reyze vander stadt wegen van Vtrecht van Jan Bruyn van Amsterdam op Sunte Ponciaens auont vj tonnen groff cruyts, die woegen xvj^c^lvj ℔, hier aff die tonnen cxxxij ℔, dat cxiij holl. g. ende x st., maect ij^c^v holl.

g. xiiij st., facit xij^{c}lxxxv ℔, xij st., vj w. Drie tonnen fijn gecornt cruyt, die wagen viij^{c}vj ℔, hier aff die tonnen lxxvj ℔, dat pont voer iiij st., vj wit holl., maect clxiij h. g., xj st., vj wit, facit x^{c}xxij ℔, vj st., ix½ d. xxvj½ ℔ fijn gecornt cruyts, dat ℔ iiij st., vj wit h., facit v g., xix s., j oert, facit xxxvij ℔, vij s., vj d. Die derde reyse, des dyngsdages na beloken Paeschen, drie oxhoefden salpeter xiiij^{c}lxxxviij ℔, hier aff die tonnen clv ℔, dat c voer xiiij h. g., maect clxxxvj h. g., xij s., facit xj^{c}lxvj ℔, v s. Somma van den salpeter ende buscruyt bij mij als voers. ontfangen viij^{c} h. g., daerbij Adam van Diemen mijnen vennoet op betaelt zijn vij^{c} h. g. Soe rest Jan Bruyn noch an die stat na vermoegen zijnre brieff, c holl. g.

Item ontfangen van een man van Mechelen dese nabescr. blau steenen cloeten, ende liggen jnt Raethuys, mer ick en hebse nyet gecoft, jck meyn datse Egbert van Gruenenberch ende Henrick Janss. gecoft hebben. Jnden yersten cxcvj cloeten totten groeten vogelaer, noch totten cleynen vogelaer clviij cloeten, noch tot een cleyn steenbuss clxxiij, noch ontfangen jnt jaer van xvj drie ons cortauwen quamen xcvij cloeten. Hierop heb ick geg. van vracht iij phs. g., facit xxiij ℔, viij s., ix d. Pons Lubbertss. mit iij knechten die noetslange opt singel gebracht, ende des manendages helpen scieten ende weder in de stadt gebracht, iij ℔. Den sloetmaker vj sloet om die groete bussen voer jnde mont ende an die laetgaet voir v½ g. S.

Gegeuen omtrent Magdalene meister Jan Peterss., bussescieter, vier phs. g., wt beueel van den meister, om te reyssen tot Mechelen aen den busmaker, ende bracht die voirwaerde dairop hij se aennemen woude, belieft xxxj ℔, v sc. Omtrent Kermisse betaelt die rest van sekeren steenen bussecloeten om geleuert ende bij Egbert van Gruenenberch als borgemeyster voertijts gecoft, vijftich g. holl. gelt, belieft iij^{c}xij ℔, x sc. Crijn Henricss. der stat boede, is wtgereyst wt beueel van den ouersten, saterdages na Sunte Jacobs dach, tot Mechelen an den busschegieter, ende bracht den busmaker mede, en was wt voert

mit die nachten die hij mede reysde, van dagen facit vij ℔. Van verlies van den gelde ij ℔. Noch veergelt datmen nyet gaen en mocht iij st. h., belieft xj ℔, viij st., iij d. Willem Henricss, mesmaker, der stat bode, is wtgeweest van der stat wegen an Frerick van Renesse int hoge hoff, beruerende der stat bussen, ende denseluen wtgesent mit sekeren pen. tot Mechelen anden busmeister, belieft xij ℔. Noch Oloff wtgereist vander stat wegen mit enen brieff an meister Symon, die busmaker, ende brocht bescreuen antwoert, was wt xj dagen, dages v st. ende veruaeren viij st., xix wit, belieft xv ℔, xviij st., ix d. Den iiij^en dach in Augusto ende den vij^en dach in Augusto soe hebben ons ouersten gesetten tot Beeflant mit die meister vanden bussen, ende hebben verdroncken tot wijncoep op die bussen xxxvj kannen wijns, facit iiij½ g. Claes Victerss. l ℔. Geg. twee busscieten xl weke, ter weke elc enen g., facit lxxx g. Geg. enen busschieter, die gestoruen is, xxxviij weken, ter weke xx st., facit cxc ℔. Geg. noch enen busseschieter xxiij weken lanck, te weke xx st., facit cxv ℔. Claes Victerss., meister Henrick, busmaker, v strijpen, elke strijpe vj st. en elc vierendeel paer lakens d el xxx st. Geg. twee busschescieten elck v ellen roets laken, elcke el xxxij st. ende elc een strijp, elc strijp vj st. Andries van Mechelen heeft hier gelegen opter stat cost ende hij was ten achteren van stenen cloeten, die gecoft waren jnt jaer van xiij, geleuert int jaer van xiiij, ende quam int jaer van xv om sijn gelt, dat verscenen was, ende reisde sonder gelt wech, ende had verteert iiij phs. g., belieft xxxj ℔, v sc. Geg. omtrent Magdalene meister Jan Peterss. bussegieter, vier phs. g., wt beueel van den ouersten, om te reyssen naer Mechelen aen den busmaker, en bracht die voirwaerde daer op hijse aennemen woude. Omtrent Kersmisse betaelt die rest van sekeren steenen bussecloeten ons geleuert, ende bij Egbert van Gruenenberch als borgm. voertijts gecoft, iij^c xij ℔, x sc. K.

1516. Item der stadt scutmeyster heeft geweest jnde weeck van Sunte Mathijs aen die Vaert om der stat cortouwen ende

slangen mit raegen, laden, ijzerwerck ende ander reescap dair toe behoerende, wt die sceep mit macht van volck opt lant te laeten trecken, wantmen nyet wynden en mocht, die soe voert mit peerde ende volck ouergesleept te sceep gebrocht ende tot Vtrecht opt lant gedaen ende opte Gansmerct, daerse voert bereyt, gesloet ende toegerust zijn geworden, soemen se te velde brengen mochte om te scieten, twelck tsamen gecost heeft xxxiiij r. g. Twee scippers van die Vaert, die de diept van Scoenhouen an die Vaert kenden, om die sceep mitten bussen an die Vaert te brengen x ℔. Van vracht van blau steen cloten, die hij mit die cortouwen hier brocht j phs. g., facit vij ℔, xvj s., iij d. Voer een snee, dair wij die slede op gemaect hebben j ℔, v s. xij peerde, doemen ons cortouwen ende noetslange opt singel brocht ende des anderen dages weder gehaelt, xxxvj ℔. Twee bocken ende een scuyt aen die Vaert gebrocht mit die reescap, daer wij ons cortou ende noetslang weder mede tUtrecht brochten, vij ℔. iij horden daer ons cortouwen op scoten voer xv s. vj mannen bij ons cortouwen ende noetslange, xiiij s. Die noetslange op Palmdach opt singel gebrocht mit x peerde, xv ℔, den anderen dag weder gehaelt mit x peerde, x ℔. Jan Franss., dat hij die cortouwen ende noetslange op die Gansmerct versetten mit iiij peerde, iiij ℔. Noch mit iiij perde die bussen wtet vleyshuys op die Noede gebrocht, en ij steen bussen van Sunte Seruaes heck jnt Raethuys gebrocht, viij ℔. Gecoft vj capranen (sic) daer wij stampers ende wisschers aff gemaect hebben voir xxij½ st. gecoft ij ijseren bouten te Vyanen, daer wij ons slede mede gebonden hebben om xviij st. h. Geg. den cuper, van dat hij ons leuerde cuyp hout, daer mijn van Montfoirt zijn bussen op lagen, doe se te Montfoert gebracht worden, xv ℔. Doe wij aen de Vaert waren voer vj wagen daer ons bussen, loet, cruyt ende pijll op waeren, iiij½ g. Jan Eersten ende Aert Gerrytss. dat sij elck mit haer peerd aent veltgescut waeren bij die scutten, xij ℔. Gecoft xx cruyt sacken van leer om buscruyt in te doen, l ℔. Meyster Hermen heeft gecoft co-

perwerck, datmen behoefde tot ons cortouwen ende noetslange, xv ℔. Claes Victerss. heeft die stat gearbeyt ende aff verdient, soe an die nye cortouwen ende noetslange te scieten, der selue opte Noede ende voert jnt Vleyshuys te helpen brengen ende veel meer anders te doen, na wtwijsinge zijnre cedulen ende rekeningen mij daer afgedaen, tsamen xxvj ℔, x s. Meyster Peter iij haickbussen roet geuerwet vij½ st., noch xxxv haecbussen roet geuerwet voir iiij g., vij½ st. Gecoft tot Jasper Zweersz. ix lepels, daermen die cleyne bussen mede vult, ende die groete lepels, dairmen ons cortouwen mede vult, tsamen iij½ g. Gecoft ende ontfangen totter stat van Vtrecht behoeff ende op Sunte Katrijnen poert gebrocht v^{c} ℔ salpeter, dat c voir xiiij h. g., ende noch ij^{c}xliiij½ fijn gecornt buscruyt, dat c voir xxij½ h., facit clij g., v st.; facit tsamen vij^{c}lxxxj ℔, v s. Gecoft aen de Vaert vijff berchroeyen voer vij enckel g., daer wij die sleden afgemaect hebben, om ons cortouwen mede ouer te slepen ende daer wij die cortouwen en noetslangen wt die sceep mede gehaelt hebben. xij ribben voir ij½ r. g., die wij behoefden tot ons bussen aen de Vaert, iij wagescot voir ij r. g., daer wij lepels, wisschers ende stampers tot ons bussen aff gemaect hebben, x ℔. Gecoft van meyster Henrick iiij lunsen ende voert alrehande perselen van negelen ende ijserwerck aende bussen enz. S.

Jnde weke voir Midvasten is meyster Hermen, bussescieter, vander stat wegen gescict tot Amsterdam om een cruytmolen te besiën, ende heeft verteert ende van scuythuer geg. tsamen belieft v ℔. Willem van Deyl mit zijn gesellen, die vj buscloeten vonden ende daer na gewaert hadden, van elcke cloet enen hoern. ken gulden, xxij ℔, x s. Henrick Henricss., die beeldsnyer, heeft dat sloetwerck vanden bussen helpen maken ende daer jn ghesloeten voer Pynxteren, daer an verdient ende belieft vj ℔. Des dynsdages na Judica hebben die ouerste tsamen geweest tot Anthonis Beeflant, om te verspreken twerck vanden bussen, daer verdroncken worden viij quaerten wijns, elke quaert iij½ st., belieft xxviij st. Des donredages na Tyburcy sijn sekere raets-

frunden mitten scutmeyster geweest bij Steuen Scrage ende zijn vennoet, om buscloten ende hagelscot van hem te coepen, daer op geset vj quaerten wijn, belieft xxj st. Die stat heeft te gast gehadt die meyster, doe hij die bussen hier leuerde an cost ende wijn mit die ouerste out ende nye, viij r. g. Claes Victers l ℔. Meyster Hermen bussescut, van dat hij onse stadt gedient heeft xxix weken lanck, ter weeck xx st., facit cxlv ℔. Claes Victers, meyster Henrick busmaker v strijp, die strijp vj st. ende elck iij½ vierendeel roets lakens, die ell van een phs. g. Meyster Hermen v blau strijpen ende iij½ vierendeel roet laken, elcke strijp vj st. ende elke el lakens enen phs. g. Manendages na den Heyligen Palmdach belieft bij raede out ende nye, van brieuen bedragende xcvij phs. g. siaers, die inden staten handen geleuert ende pen. voer geboert zijn, daerin sdeels bussen ende closten om gecofft, die wal mede gemaect js ende pen. xvj, facit xv^{c}lij phs. g. Inde weke voir Miduasten is meyster Hermen, busscieter, vander stat wegen gescict tot Amstelredam, om een cruytmolen te besien, vert. v ℔. Gecoft xlviij haecbussen, tstuck xxix st. ende oert h., wisselgelt iij r. g., tsamen iiij^{c}lxvij ℔. Henrick Henricss. die beeldsnijder, heeft dat sloetwerck aen den bussen helpen maken ende daer jn ghesloeten voer Pynxteren, dair an verdient vj ℔. sManendages na den Heyligen Palmdach worde die noetslange andermael gescoten twee reyzen, geg. van ij cloeten weder te halen x ℔. Willem van Deyl mit zijn gesellen, die die vj buscloeten vonden ende daer na gewaert hadden, van elke cloet enen hoernken g. Geg. meyster Hermen van Aken bussescut, off zijn wijff, na slytinge v. s. r. en o. voer zijn dyenst bij der stat jnt verleden iaer gedaen ende gepresenteert heeft xxxv½ r. g., des sellen daer afgaen off mede in begrepen wesen vj r. g. voir sulke reescap, als hij totten bussen gemaict heeft en noch in zijn handen is. K.

1517. In den yersten geg. IJsbrant IJsbrantss. ende Jacob van Ass, gescict vanden raede, ende Claes Victerss., Pons Lubbertss., Goeyert Laurenss. doe mij Cornelis de Jonge der stadt

artelrye ende ander reescap ouerleuerden, daer dese voirs. bij waeren nader gewoenten, elck j ℔. Aernt Coeness., dat hij ij metalen bussen opt singel ginse ende weder omgeueurt, ij ℔. Claes Victerss. ende die greefmeyster dat sij cruyt ende loet gebroeht ende den scilt gehangen hebben, daer die twee bussescietteren na scoeten ende weder ombrochten, Claes j ℔, x s., den greefmeyster j ℔. Dat men die bussen alle die stadt mueren om stellen ende ordineren souden, elck na sijn behoeren mit loot, cruyt ende kameren, na ordonnantie om te scieten off van noet, waer dit gedaen bij Claes Victerss., Pons Lubberss., Claes j½ ℔, Pons j ℔, die greefmeyster j ℔. Van de metalen buss die after die Louwers lach, die omtrent een jaer gevult gelegen had, also dat tcruyt nat geworden was ende mense dair omme nyet scieten en mocht, waeromme dat men die buss wt die lay nemen mogt, om an beyden sijden te druegen, iij ℔, x s. Aernt Coenenz., dat hij de metalen buss after die Louwers tot Pons brocht, om wt de laey te nemen ende weder op haer stede gevuert, ij ℔. Pons Lubberss. mit twe knechts geweest donredach voir Midvasten jn de Weert, gemaect vijff jucken om serpentijnen op te leggen ende die koruen daer geankert mit sparren, ende mede helpen scieten iij daegen, ix ℔, dat hij iiij tonnen haicbuscruyt, die Jan die Bruen gesonden had, inde Waert te brengen, j ℔, waechgelt j ℔. Gijsbert Cluetinck ende Cornelis die Jonge gescict vanden raede ende die greefmeyster, dat zij mit mij ende die busscutten die bussen jn allen plaetsen om die stadt mueren, toernen ende poerten ordineren souden, want die Bourgonsche knechten jn ons Ouersticht jn groeter vergadering waeren, elck j ℔. Die stoeldreyer van Sunt Jansbrug, dat die busscutters hem hadden laeten dreyen om veerdich scut mede te maken, ij ℔. Een man die ij dagen gegreuen heeft om die metalen bussen ende serpentijnen gelijck te stellen om der stadt mueren. Claes Victerss. om een tonnichge buscruyt jn haeckbuscruyt gemaect, ouermits dattet lang gestaen had ende nyet besichgen mocht, v ℔, x s. Die greefmeyster mit een man ende zijn

peert om die serpentijnen jn de Weert te brengen, alsoe die Bourgonsche knechten tCartusen waeren, iij ℔. Die greefmeyster dat hij steygerde aen de loes muer after Lepelenborch om ij serpentijnen daer gestelt ende anders ij daegen, ij ℔. Gecoft Hans en Gerryt busscutten elck een verlaet hoerntgen, j ℔. Geg. die smit van ij byeltgen die de busscutten hem hadden doen maken, j ℔, x s. Claes Victerss. geg. vandat hij mit mij inder stadt mueren ginck, om te sien off dat gescut oick veerdich was om te scieten, ij ℔. Om iiij serpentijnen mit de kameren, cruyt ende loet te brengen, dair sij van noet waeren, iij ℔. Gecoft iiij groete horden om dat scuthuys off te maken bij Sunte Katrijnen poert, iij ℔. Gecoft doer beueel mijn ouerste een groete hau rijzen om kornen aff te maken, alsoe die knechten te Catusen ende jnt Veen lagen, vij ℔, x s. Van een groete bussecloet te brengen jnt raethuys, v s. Doer beueel mijn ouersten heb ick die metalen slangen ende serpentijnen, die omde mueren ende jnde Weert waeren, doen opsetten ende wt die regel geset, ende mede sdeels cruyt op Sunte Katrijnen poert gebrocht, vij ℔. Claes Victerss. dat hij iij daegen doer beueel mijn ouersten bij de bussen geweest js, doe die knechten jn onse stadt lagen, iiij ℔ : x sc.

Pons Lubberss. van iij½ dach, sijn ij knechts iij dagen om micken te setten omde stadt, ende een scraech daermen een serpentijn op scieten mach, en staet opten nyewen toern after Sunte Seruaes, v ℔, x s. Meyster Henrich, die bussemaker, twee strengen gelenck ende verswaert, daer die serpentijnen op staen enz. Rijck, die sloetmaker, gemaect iij sloet aende monden vanden metalen slangen, ende dander bussen die sloet vande kysges (sic) verstelt, tsamen xxv st. S.

Claes Victerss. l ℔. Claes Victerss, mr. Henrick busmaker, v strijp, vj st. en elck iij½ vierendeel groen lakens, del voer xxxij½ st. Geg. de twee bussescutters wt beueel vanden raede, elck vj ellen roet lakens, die el xxxij½ st., maect xix g., x st., noch elck een strijp, xij st., fecit tsamen c ℔, x sc. Betaelt Jan Breun te Amsterdam, vj^c^xxv ℔. Des saturd. na Sunt

Aechten heeft men twee busschescutten geproyft, diemen alhier aen nemen soude, vert. vij ℔, x sc. Gekocht een ton buscruyt, wegende xcv ℔, elck ℔ iiij½ st. holl., facit xxvj g., viij st., iiij wit. Corts na Lichtmis quamen hier twee busscutters, die haeren dienst presenteerden ende aengenomen werden, den welken hoeren costen afgesproken worden inden Hulck eer sij aengenomen waeren, en lagen daer xvij daegen, lxvj ℔, xij½ s. K.

1518. In den yersten geg. Henrich Verborch, Peter Gerritss. van Merenborch, gescict van den raide, Claes Victerss., Pons Lubbertss. ende Goeyert Laurenss. doe mij Jacob Jacobss. jn Luttekenhuys der stadt attelrye ende ander reetscap ouerleuerden, dair dese voergen. bij waeren nader gewoenten, elck j ℔. Gecoft een ijzer daermen die bussen mede scoen maect, v st.

1519. In den yersten geg. Anthonis van Beeflant, Dirck Geliss. van Colne, gescict vanden raede, Pons Lubberss., Claes Victerss. ende die greefmeyster, doe mij Tijmen Koeytinck der stadt attelrye ende ander reesscap ouerleuerden, daer dese voers. bij waeren, nader gewoenten elck j ℔. Geg. om j byeltgen voer den busscut, v st., x wit. Geg. om proppen doemen die ijseren bussen scoet jn de weeck voer Palm, ij s. Goeyert Laurenss. heeft die bussen helpen te vergaderen, die verspreit stonden, ende voert an Sunte Seruaes heck ende de stadt toernen helpen te setten jn de weeck van Midvasten, iiij d., sd. iiij st. Van de salpeter ende zweuel wte craen onder Sunte Katrijnen poert te brengen, xxv s. Van de salpeter, zweuel ende bussen wt te slaen opt lant mitte craen, ij g., x st. ij gesellen die de salpeter waecte bij Sunte Katrijen poert, elck iij gr. Henrick van Tricht, dat hij cruyt ende haeckbussen vuerde totter borger huys ende aen de muer, j ℔, x s. Soemen die haeckbussen aen de mueren brocht, gescenct an bier iij kan, doemen die bussen ende tcruyt aen de mueren brocht, xv s. Van lviij^c ℔ ijseren cloten, thondert j phs. g., facit iiij^c liij ℔, ij s., vj d. Van de drie cleynste bussen mitte craen opte Wagen te setten doemen se wegen soude, viij st. Om

bier dat die scoelkynder van Sunt Gheronimus droncken, doese die grote bus buyten toegen, vij st. Henrick van Tricht, dat hij die ijseren cloeten wt die waeck jnt Raethuys brocht, vj st. Van de drie bussen mit paerden jnde wage te brengen ende voert opt singel ende vant singel op te Nuede ende vant cruyt en loet opt singel te brengen *enz.* Een man, van v cloten die hij weder brocht, doemen onse bussen gescoten hadt, van elck cloet vij½ st. Van j cloet vande grootste bus xx st. Van een deel cleyn cloten ende iiij grote cloten wt de Wage int Raethuys te brengen vij½ st. Van ij vormen tot ons bussen ende van een vorm tot die haeckbussen, xxxv st. Claes Victerss. van x dagen die bussen aen de muer te brenghen, jn de Weerdt te stellen ende loet te gieten, sd. vj st. Van onse bussen, salpeter ende zweuel te wegen, soemen van de bussen ende zweuel dubbelt gelt gaf, vj g., xiij st. Van de bussen die opte Noede stonden jnt Vleyshuys te brenghen mit viij peerden, xxxij st. Claes Victerss., doemen die bussen weder van de mueren haelden, ende dat hij die hantbussen scoet ende reynichdese ende van doe wij die arteleryе bescreuen, die jck ouerleueren soude, van vj d., sd. vj st. Meyster Hans, bussescieter, geweest tot vij^en dage jn der stadt dienst, die bussen jn de Weert ende aen de stadt mueren te helpen staleeren ende opte Vaert bij de bussen aldaer gecomen, wesende van Mechelen geseynt, sd. j 𝔏𝔅. Van lviij phs. g. te verwisselen daer ick die bussecloeten mede betalen most an hollants gelt, van elck enen brasp., facit iij g., xij½ st. S.

Des vrydages na Jacobi heeft der stadt clerck, wt beueel sraets out ende nye, gescreuen ende doen scriuen touercomen van den raedt out ende nye, den Geryt Sterck, coepman van vier metalen bussen, salpeter ende zweuel, losrenten den pen. xix, bij consent van den gemeynen gelden te gheuen ende jn elcke gilde een cedel geseynt, facit mitte minuyt xxij cedulen, van elck v st., facit v 𝔏𝔅, x sc. Noch gescreuen ende gegeuen jn elcke gilde segel ende brieff, daer jn die raet out ende nye den gemeynen gilden geloeft heeft die voirs. bussen, noch gheen

ander bussen, cruyt, kloeten, noch ghene dat wtter bussen behoert nyet wech te gheuen, wt te leueren noch weerloes te werden, buyten toestaen, beliefnisse, wil off consent van den gemenen gilden, facit mitter menuyt xxij brieuen, aen elck j 𝔅𝔅, belyeft xxij 𝔅𝔅. Meyster Hans van Colen, busseschieter, js geweest mit IJsbrant IJsbrantss. tot Antwerpen ende was wt xv d., sd. j 𝔅𝔅, belyeft xv 𝔅𝔅. Claes Victerss. geweest mit IJsbrant IJsbrantss. tot Antwerpen, om die bussen, salpeter ende zweuel, ende was wt xj dach, sd. ij 𝔅𝔅, na vermoeghen sijnre brieff, belyef xxij 𝔅𝔅. IJsbrant IJsbrantss., ouerste ouderman, vander stat weghen gereyst tot Antwerpen mit meyster Hans, bussescieter, om de bussen, salpeter ende zweuel te besien ende te copen, ende IJsbrant voirs. wederom thuys gecomen, ende daer na weder mit Claes Victerss. gereyst om onse bussen helpen te bescieten ende omt selue helpen ontfanghen, ende gegeuen van wagen, sciphuer, veergelt ende wechgelt, tsamen iiij g., iiij½ wit, ende voert dese reyse ij°vij 𝔅𝔅, xiij st., ix d. Claes Victerss. l 𝔅𝔅. Jan bussescut, wt beueel van den raede, vj ellen paers laken, del om xxxij½ st. ende j strijp vj st., mr. Henrick busmaker, Claes Victerss.

1520. Jn den yersten heeft die scutmeyster totter stat behoeff ontfangen van een man van Cleeff, den xviij^en^ February thien geloede haicbussen, die Antonis de Man, camerair, betaelt heeft. Dese selue bussen doen zwart veruen ende vernissen, ende voert sciltgens daer op doen setten, gecost iij g., iij st. Scoen maken een vorm van ijser om cloeten jn te gieten, alst noet js, vj st., iij wit, noch scoen maken x laet stocken, ix st. Geg. meyster Hans, van x cruythoernen ende x loet hoernen mit buydelen te maken om loet jn te draegen, wt beueel van den ouersten, vij g., x st. Doe Jan Aertss. scutmeyster van den jaer xix, der stat artelrye ouerleuerde den gescicten, alse Jan van Coelenberch, Gijsbert van Wede, van sraets weghen, Jan Aertss. scutmeyster, Pons Lubbertss., Claes Victerss., Hans van Colen ende die greefmeyster, elck j 𝔅𝔅. Die cuper, van de salpeter ende zweuelpijpen te bynen, ende boe-

demen daer aff vast doen maken, ij½ st. Die salpeter op de groete camer op Sunte Katrijnen poert gebrocht, vj man, iij ℔, xviij s., ix d. Van twee cartouwen ende een slang opten Noede te brengen, vij ℔, x s. Van de vogelaer, twee slanghen ende drie cleyn stucken opten Noede te brengen, vj ℔., x s. Die bussen van de Noede en elck op zijn stede te brenghen, xxij ℔, x s. Soe jck meyster Henrick, clockegieter, leuerde twee gebroken stucken van een heel slang ende een halff slang, daer hij weder twee halue slangen aff gieten soude, in presentie van Jan van Roeyenborch van sraets wegen gescict, ende hem geg. j ℔. Gecoft lxxx ℔ loets, daer aff gegoten xij cloeten totte halue cartou ende die twee ander stucken, die de stadt lest gecoft heeft, j ℔, ix wit. Alsoe die stadt busscut een cruytmoelen had doen maken, ende stont jn den Brouwer toern, sọe heeft Gijsbert Cluetinck die mit recht jngenomen voer zijsber goet, welcke muelen mij Gijsbert voirs. tot der stat behoeff ouergedaen heeft voer v g., xv st. current. Die recken jnt Raethuys gemaict, daer die haecbussen op leggen *enz.*, een ass gemaict onder die halff cartou ende weder op dat stel gewrocht, die cartou in het Vleyshuys gebrocht mit vier serpentinen. Gecoft twee assen totte groete ende anderde slang, x st. Gecoft een ass totte cartou, die ter eerden lach jnt Vleyshuys, x st. ij kercksperren, daer die recken aff gemaect zijn ende die haecbussen jnt Raethuys opleggen, iij st., noch een ass jn de grote cartou, x st. Aen den serpentijnen, halff slangen ende aen de artelrye gemaect, xvj nye raeyen gepeckt, tstuck xxv st., v assen tstuck v st. Een nye heerpan mit zijn toebehoeren om ij g. j scinckel jn de ass van de grote cartou, woch lxxxiiij ℔, j ℔, xv wit., aen de bussen j draechbant ij st., xxiiij banden om de raeyen van de bussen mit xxiiij tochnegel, tstuck iij st., ij sceren aen de cartou ende iiij bouten vermaict xij st., v banden mit vij toch nagel om de cartou xj st., een bus vermaict jnd radt ij st, viij lunsen wegende x ℔ tstuc, twee scinckels jn de ass van de slang ende j scinckel jn de ass van de cartou, wegende tsamen lxxxiiij ℔, t℔ ix w. S.

Claes Victerss. l ₰. Hans van Coelen, bussescieter, ter weke xx stuuers lij weken lanck, cclx ₰. Claes Victerss. v strijp, elk strijp vj st. holl. en elk iij½ vierendel roets lakens del voir xxxij½ st. Hans van Coelen xvj strijp, elck strijp vj st. holl., ende elck drie ellen paers lakens, del xxxij½ st. K.

1522. Item den x^en Martii ontfangen een halff slang, die meyster Henrick gegoten had ende hem aenbestaet was bij twee van den rade, die welck woech xj^c pont, ende van elck c quam hem vj r. g., ende dese halff slang was gegoten van twee gebroken stucken, die woegen xvij^clxxxiiij ₰, dat welck die gescicte, alse Jan van Roeyenborch ende Gijsbert van Wede, den rade aengebrocht ende touerloep off geslegen, soe quam die stadt van mr. Henrick, soe hij meer spijsen gehadt hadde dan daer vergoten was, ende daertoe zijne arbeyt loon gecort, soe quam die stadt tot ij g., viij st., die de gescicten voir hoiren arbeyt hadden, soe dat bij den rade belieft wert. Van dese voirs. halff slang te wegen van dese xj^c ₰, elck hondert vj wit, van dese halff slang jnt Raethuys te brengen mit zijn peerden, ij st., iij wit. Des dynsdages voir Pancraty zoe zijn Geryt Claess. ende Henrick Janss. gescict omt cruyt ende loet te besien, voert omt gescut van haecbussen ende cruyt totter mueren te ordonneren na ouder gewoenten, daer of gehadt elck j ₰, ende soet ouer twee wren was eer zij gedaen hadden, soe hebben zij ten huyse van mr. Hans doen bereyden een maeltijt ende aldaer verteert aen cost ende wijn xxij½ st., facit xxxv½ st. Tot Euert, die zadelmaker, doen maken een duets gerey mit xij bussen ende dat mit zijn toebehoeren, ende die swans mittet steeckzweert, scey ende gordel etc., ende gecost tsamen iiij g., xv st. Saterdages voir Sunte Gal ij man mit hoer peerden die bussen van den Noede jn de Nyestraet gebrocht, ix st. Meyster Hans, bussescut, van dat hij dat bussecruyt verwrocht, verdraecht ende bereyt heeft, soe hem dat bij den gescicten van den raede, Henrick Jan Hermanss. ende Geryt Clais Conraetss., van den scutmeyster geleuert was, waer off hem belieft js bij den rade na vermoegen zijner supplicatie,

xxiiij ℔. Zoe hebben Jacob die greeffmr. ende Gijsbert Lambertss. dat gescut van de stadt mueren gehaelt ende jnt Raethuys jnt Vleyshuys, jnde Nyestraet ende op Sunte Seruaes heck, helpen brengen, om tselue den nyen schutmr. ouer te leueren, ende waerouer zij geweest hebben die greefmr. vj d. en Gijsbert v D.., sd. elcx j ℔. Aernt Gerrytss. vant gescut van de mueren ende van den borgerhuys te vergaderen ende elcx weder op zijn stede te brengen, dair ouer hij geweest js met zijn wagen en peerden iiij½ d., sd. ij ℔. Om een wijser opte halff slang v st. Om een nyewe ass totte halff slang v. st. Geg. Pons Lubbertss. van de halff slang te layen van zijn zelf hant, vj r. g. Om een sack daermen buseruyt jn dede om hoiren hals [1]), xv wit. Jaspars Weerss. geg. van een cruytscepper, die meyster Hans besichde, doemen tcruyt verdraechde ende woech j ℔, iij loet, facit iij st., iiij½ wit. Aernt Loefs heeft enen dach gewrocht aen de starten van de bussen opte Noede ende bij Sunte Katrijnen, v st. Aernt Loefsz. mit twee knechts van een kist mit laeyen te maken opte cruytcamer, daermen tloet van de bussen jn leyt, daermen elck na zijn behoeren weet te vynden, xxv st. Om dat hout tot die kist, xxxv st. Doen verneden die cruytsacken, j ℔, xv s. Een hondert middel negell totte scragen, daermen die haeckbussen op sciet, iiij st. Jan, de smit, vant ijzerwerck totte halff slang, welck woech cxlv ℔, t℔ j st., noch aen negel iiij st. Rijck, die sloetmaker, een scrapper totte haeckbussen, iiij st. Een slot vermaect aen de cruytcamer, v st. Gemaect twe hancselen totte halff slang, die jnt Raethuys staet *enz.* S.

Henrick Jan Henness. ende Gerit Claes Coenraetss. zijn van sraets wegen gescict bider stadt busscieter, om dat cruyt te doersien, soe ist dat zij vroech ende laet x dagen lanck neerstelick toegesien ende daerbij geweest zijn, doemen dat cruyt doerzach ende stiet, daeraen verdient elck x dagen, elck ds. j ℔. Mr. Hans busscut, voir zijn pentyse ijᶜlx ℔. Claes Victerss. 1 ℔. j strijp vj st. holl., ende elck viertel groen, die ell xxxij½ st. K.

1) Bij gelegenheid van het levend verbranden eener vrouw.

1523. In den yersten des dynsdages na Lichtmisdach js gescict Henrick van Amerongen ende Lubbert van Alendorp na ouder gewoenten, om ouer te leueren het gescut etc., daer js bij geweest mr. Hans, Claes Victerss., Pons Lubbertss., die greefmeyster, Jan van Voern hem elck geg. j ß. Opten yersten vrijdach jn de vasten soe heb jck wt beueel van den ouersten laten brengen aen de stat mueren bussencruyt ende loet. Laten halen een halff slang van Ponsen huys mit ij peerden jnt Raethuys, so se nv gelaeyt was, iiij st. Vrijdaechs na Sunte Lucasdach heeft den raede gescict Peter van Merenborch, Heynrick Janss., die scutmr., ende mr. Hans, om te besien offer enich gebreck waer an die mueren ofte poerten van bussen, cruyt ofte loet, daer ouer geweest enz., hem elck geg. sd. j ß. Des Saterdaichs zoe heb ick laten brengen aen die mueren vj haecbussen, ij aen Plompentoern, ij aen Sunt Seruaes hec, ende twee tot Claes Beefflant, iiij st. Die greeffmr. heeft die bussen jn de Weert helpen stalleeren aen die mueren, j ß. Zommige bussen helpen slepen aen der stadt mueren des saterdaechs voer Ponciani, j d., facit j ß. Also dat grote gescut op die muer gebrocht was, soe scoet mr. Hans die mit scroey, daer off die glaes jn Sunt Cecilien kerck wt vielen, geg. Dirck van Malborch die weder te maken, x g. ij ny buscraey, elck rat mit pecken, xxv st., noch vj buscraey. Een scraech om serpentijnen op te scieten, die geset after die Lauwen opte nuen toern, xxx st. Laten maken aen die poert jn de Weert een mick om die serpentijnen aff te scyeten, vj st. ij micken vermaict daer de bus op dreyt, ij bouten mit ij sceeren ende ij scynen, viij st. S.

1524. In den yersten gecoft tot Rijcout toe Brandenborch ende Jan van Zwoll. te samen ij½° ß loets, ende dair aff doen gieten cloten totter stadt bussen, elcke hondert voir lij st. h., van dat loet te gieten ij ß. Gecoft een Hoemborger ton ende daer off laten maken ij tobben om buscruyt jn te maken, v st. Des woensd. voir Sunte Peter jn de vasten, heeft meyster Hans cruyt gemaect, daer heeft hem helpen stampen Claes Reyerss.,

ix d., Henrick de Vries vj d., sd. elck iij st. Cornelis Coernhart ende Aryaen den Oesterlinck, busscutten, hebben jnder stadt dienst geweest als haickbussen te scuren, elck j d., sd. j ß. Aryaen die Oesterlingh, steenhouder, heeft gemaect drie vormen om loet jn te gieten tot sommige bussen, ix st. Jacob Roelofss., smit, heeft gemaect v^c pijlijsers, ij½ g., aen die scaften te maken viij st. Claes Reyerss. ende Henrick Janss. hebben jnde weeck voir Midvasten meyster Hans cruyt helpen maken, vj d., sd. iij st. Gecoft een sneff (sic) voer mr. Hans om cruyt mede te maken, ij½ st. Om ½ ß seeps ende dairmede gesmeert die cruytmoelen, ij wit. Hans busscut, xvj kannen wijnedick, elcke k. j½ st., die gebesicht jnt buscruyt. Wt beueel vanden ouersten so heeft die scutmr. laten brengen, op Heylich Sacramentsdach, sommige bussen aen de mueren, daer off geg. Aryaen die Oesterlinck ende Dirck Coernhert, busscutten, die greefmr. elck j ß. Op Sunt Jansdach laten brengen cruyt en loet aen die mueren wt beuel van den raet, doir dezeluen, elck j ß. Gehuert vj sackdragers die de cartouwen ende die slangen etc. (alt grote gescut) wt dat Vleyshuys hebben helpen cruyen elck ij st. Des vrijdages na Sunte Victoer, soe heeft die scutmr. dat gescut vande Noede laten brengen jnt Vleyshuys, daertoe xvj peerden, elck peert x st. Gehuert x mans, die die bussen jnt Vleyshuys hebben helpen cruyen, alsoe men die mit peerden niet jnrijden en mach, elck ij½ st. iiij voerstellen aen bussen, elck stel xxv st., mit vier dysbomen, facit v g., noch twee dysbomen x s. Een neuenaer ij st. ij busraey, elck rat mit peeken vxv st. Een groet ratt aen een slange gemaict vier gulden. Meyster Hans js jnder stadt dienst geweest jn dit jaer voers., jn als soe cruyt gemaect, weeten laten om sommige straten te vermaken ende anders etc., tsamen xxij d., sd. j ß. Sommige bussen gelapt ende die laeyen vermaict die aen die mueren staen, ij d., facit x st. Een esser om die bussen mede te boeren, iij st. Gemaect drie dueren aenden toern after Sunter Claes cloester om om aldaer bussen opteleggen, doe men dair waicten xx st. Ge-

ryt Verhaer heeft gemaect sommige banden aen een ijseren serpentijn, die aen stucken waeren gescoten, doemen die twee busscutten proefden om aen te nemen, xv st. vj bonten gebesicht aen voetstellen aen die bussen, elcke bout xv wit. Aen ijzerwerck aen die serpentijn after Henrich van Huesden, xxv st. Gemaect twee ijsers voer meyster Hans om buscruyt mede te maken, xj st. Op ons Vrouwen auont geleuert die scinkels tot die bussen, ende wegen lxiiij lb, facit xlviij st. ij^{e} bandnegel viij st. lx voet bant tot die stellen, die voet ix wit ende een vierendeel dubbelde negel ij st. j^{c} corte lasnegel ij st., ende vier platen tot die bussen x st. Een crasser mit een ijzeren stamper tot die haeckbussen v st. Verdient aen ijzerwerk aen die bus, die bij Wittevrouwen poert staet, xij sc.

Jnden yersten geg. Jan van Boesichem ende Eelgis van Hamelen beiden alse gescicten vanden rade, doe Claes Wemmerss., scutmeyster, dartelrye ouerleuerde ende Claes Wemmerss., Cornelis de scriuer, meyster Hans die greefmr., Claes Victerss. die scutmeyster, ende die tymmermeyster, die daer oick mede bij zijn geweest, elck j lb. Den greefmr. des donred. na Sunte Marcus, vande bussen vande Plaets te helpen brengen, j lb. Om smeer dair die serpentinen mede gesmeert worden, doemen aende Vaert reysde, ij st. Mr. Hans, stadt dienre, dat hij den scutmeyster gedient heeft na ouder gewoenten, vj lb. Gearbeit jnt Vleyshuys aen de bussen opte wegen ende scalen onder te steecken, ij d., v st. sd. Gewrocht aenden cruytmoelen iij d., facit iij lb, xv sc. Geleuert lxxxv voet plancks aen de voerpoert (St. Nicolaas), daermen die haickbussen sciet. Aen scalen aende bussen jnt Vleyshuys van viij½ st. Aen raemstijlen ende ribben aen den cruytmolen verbesicht om xxvij st. holl. Floris Steuenss., die raeymaker, van ophouwers vande bussen te maken vj st. Een boem iij st., aen de bussen verbesicht. Jan Heynrickss., busmaker, een nye stamper jnde cruythoern viij st., ende van ij oude stampers ij st. Aen de bussen sceeren mit scyuen viij st. v lunsen v st. Een band doer een boegell mit een sceer ½ st. j vierdel middel negell

j st. j½ vierdel lasnegell ix wit. ij bant doer die bus ij½ st. Een nye stuen voer aenden serpentijn van vij ß, tß ix wit. Een craen aende bussen j¼ st. ij ijsers aende serpentijnen van iiij ß. Verdient van drie serpentijnen ij r. g. Een bant om de stelling aende serpentijnen xv wit. j vierdel lasnegell aende haecbussen stelling ¼ st. Vrijd. voir Sunte Peter sijn gescict Jan van Voirde, Heynrick Janss., die busmeyster, mr. Hans die greeffmr., Aryaen die Oesterlinck, ende Dirck Corneliss. Koernhert, om die bussen aende mueren te stalleren ende te scieten, elck j ß.

1526. Item geg. Gijsbert van Leerdam ende Vrederick van Rijnevelt, vanden raede, Claes Victoerss. ende meyster Hans, busscutten, Goeyert jnde clock, Laurens Goeyertss., scutmeyster, ende Cornelis Henricss. van Vianen, scriuer, Euert Wijerss., tymmermeyster, soe mijn Goeyert, inde Clock, der stat artelrye ende ander gereetscap ouerleuerde nae ouder gewoenten, elck een ß. Jan de Gorter, dat hij lx dubbelde haecken tot Goeyert van Roedenborch haelden ende brochtse opt Raethuys, iij st. Die greefmr., van deselue bussen op ende aff te laeyen ende jnt Raethuys te dragen, j ß. Meyster Hans van j^c ende xxv ß buscruyt te maken ende van wijnedick ende van arbeytsloen voir meyster Hans ende voir zijn knecht, vj r. g., viij st. Van wilgen hout an ij metalen busschen vj st. ij nyeuwe busroeyen met dat pecken, l st. ij gescicten vanden raede ende Euert Wyerss., ende meyster Hans, dat zij gingen visenteren dat gescut, elck iiij st. Euert Wyerss., van dat hij eenen dach ander stat mueren ende stat toernen timmerden om gescut daer op te leggen, sd. v st. Van een metalen busch te verlaeyen, ij g. Van een halff slange die laeyen te verstellen, j ß, v s. Van alle dat ijserwerck te verstellen vanden ij busgens, die op Tollesteechbrug stonden, xij st.

1527. Item ontfangen van Jacob Lam, hiercomende vanden coep vande busscutter doelen after Sunt Jacob, xl g. Betaelt Dirck Koernhert, stadt dienre, doe mij dat gescut

ouergeleuert was, iiij sc. Valentijn, secr., van dat hij dit geschut jn gescrifte leuerde, iiij st. Van een cruytsack te stoppen, vij½ wit. Van vier cruytsacken Henrick Thoniss. die zaelmaker, van elcke zack xv st. Dirck Koernhert vande bussen te halen vande mueren des manendachs na Beloken Paeschen, iiij st. xxiiij stampers tot haeckbussen, voer elcke vij½ wit. Aen bier ende kost, doemen dat kruyt baut ende jn vaten sloech bij twee vanden raet daertoe gescict, die kup ende busmr. elcx sd. vj st., twe dagen, die twee gescicten elck sd. iiij st. Betaelt op Sunte Margrieten auont die busscutten, doemen die haecken bescoet, x st. Vande bussen te werken wt dat Vleyshuys opten Nuede, xv st., den greefmr. iiij st., den kinder ende arbeyts luden vander bussen te trecken opte Noede an bier, xxj st. Gewrocht aen die cruytmolen ende gemaect drie deckselen dair op, viij st. iij berchsparren ende iij dubbelde sparren, die ande bussen gegaen zijn, vj st. Van sloten ende hencselen voer ende after van elff slangen, tstuck xj st. S.

19 Vergadering. 3 December 1853.

Bibliotheek. Correspondentie. Prospectus tot de uitgave van eene geschiedenis van de opkomst, zamenstelling en bloei der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, door mr. Pieter van Dam, advocaat dier compagnie, (Tijdvak 1595—1700). *Oorspronkelijke brieven van adelijke vrouwen uit het begin der* 16de *eeuw, als: Marie van Sevenbergen, Marie van Bouchout, Walburch van Egmond, Marie van Horne, Charlotte en Marguerite van Lannoy, en Petronella van Praet.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer mr. Ph. Blommaert, te Gent.

Gedichten van mr. Ph. Blommaert. Gent, 1853.

Levensschets van Lucas d'Heeze, kunstschilder te Gent, (xvide eeuw) door denzelven. Gent, 1853.

Correspondentie. De heer P. M. Montijn, te Oudewater, zich onledig houdende met al wat betrekking heeft tot Arminius, te verzamelen, vooral betreffende diens jeugd en jongere jaren, verzoekt het Bestuur des Genootschaps, bij zijne missive van 19 Nov., om de leden des Genootschaps uittenoodigen, hem daarin wel behulpzaam te willen zijn.

Wordt besloten om de Redactie van den *Navorscher* te verzoeken, mede eene soortgelijke uitnoodiging in dat Tijdschrift te willen plaatsen.

Prospectus tot de uitgave van eene geschiedenis van de opkomst, zamenstelling en bloei der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, door mr. Pieter van Dam, advocaat dier Compagnie. (Tijdvak 1595—1700).

Naar aanleiding van hetgeen reeds vroeger door den hoogl. P. J. Veth, te Amsterdam, omtrent de aankondiging van deze hoogst belangrijke uitgave gezegd werd (zie *Kronijk* 1853, bl. 217), heeft gemelde heer aan het Bestuur dit Prospectus, bij begeleidende missive van 28 Nov., toegezonden en nader de aandacht des Bestuurs op het wenschelijke gevestigd, om van wege het Genootschap de uitgave van dit werk te bevorderen, en zich deswege met den heer H. M. Jansen, luitenant ter zee, in betrekking te stellen. Wij meenen, in het belang der zaak dit Prospectus, uitgegeven bij de gebr. Belinfante, te 's Gravenhage, in zijn geheel te moeten wedergeven, ten einde bereids de algemeene aandacht bij vernieuwing op dit werk te vestigen.

»Het is een opmerkelijk en verblijdend verschijnsel, hoe zeer in de jongste jaren de belangstelling in ons Vaderland in de overzeesche bezittingen is toegenomen; en te regt verkregen de Oost-Indische daarbij de eerste plaats, om derzelver omvang, talrijke bevolking en beteekenis voor handel en nijverheid. Bij het vele nuttige en wetenswaardige, hoewel dan ook vaak zeer uiteenloopende, deswege aan het licht gekomen, had men echter menigwerf reden zich over het gemis te beklagen van een omvattend, onpartijdig en feitelijk werk, waarin de opkomst, de zamenstelling en de voortgang in haar belangrijkste tijdvak

beschouwd werd van eene Compognie, die zulk een grooten invloed op de Oost-Indiën uitgeoefend heeft, die door dezen hemelhoog verheven, door genen ten sterkste afgekeurd werd, en wier inrigting en werking ten huidigen dage maar schaars bekend zijn. Te meer is dit te betreuren, omdat die beroemde Maatschappij als den ouden stam moet worden beschouwd, waarop latere inrigtingen geënt zijn, of wel, omdat de door haar gelegde grondslagen nog in vele oorden onzer bezittingen genoegzaam onveranderd zijn blijven bestaan, en men bezwaarlijk over die bezittingen en de aldaar gevolgde stelsels kan oordeelen, zonder zich grondig met het vroeger aldaar gebeurde en deswege bepaalde te hebben bekend gemaakt. Uit den aard der zake is dit uit beknopte overzigten of vlugschriften minder mogelijk; daar het hier een wijdomvattend tijdvak van de wereldgeschiedenis, van beslissende keerpunten in den wereldhandel betreft, die niet alleen gewaardeeerd behooren te worden door een blik in 't groot, maar ook door eene juiste kennis van de bijzonderheden, waarop het hier veelal aankomt.

Vooral laat zich de behoefte aan zulk een degelijk werk gevoelen, bij het naderen van het tijdstip, waarop de gewigtigste wetsontwerpen, ten aanzien der Oost-Indische bezittingen, zoo wat aangaat het beheer, als het muntwezen, en de handelswetgeving, aan de zelfstandige beoordeeling van de volksvertegenwoordiging onderworpen zullen worden.

Broksgewijze veelal en in een aantal vlugschriften van vroeger of later tijd verspreid, vindt men opgaven nopens de Oude Nederlandsche Compagnie; doch, wil men hare geschiedenis raadplegen, zich de ervaring der vaderen te nutte te maken, vruchteloos zoekt men naar eene zamenvatting van zoo onnoemelijk veel van hetgeen door haar is beraamd en volbragt, vruchteloos vraagt men waarin zij is geslaagd, waarin zij heeft gefaald.

Zonder toch met die vroegere inrigtingen en verrigtingen der Nederlanders uit hun glorierijkst tijdperk in Indië te dweepen, zou het zeer verkeerd gehandeld zijn, daarover in 't onbepaalde

den staf te breken, en voorbij te zien, wat al belangrijks in die oudere geschiedenis ligt opgesloten.

De overtuiging daarvan, vroeger reeds levendig, werd bij mij bepaald, toen ik, in het archief van koloniën, naar de overleveringen, in verband tot de Compagnie, nasporingen deed, en mij een handschrift voor oogen kwam, zoo gewigtig, zoo ruim van omvang en zoo stelselmatig bewerkt, dat ik daarin eensklaps bijeen vond, wat jaren onderzoeks mij naauwelijks zóó zou hebben kunnen verschaffen. Het is aan te merken als een gedenkstuk eenvoudig van vorm, maar stevig van bouw; het is niets minder dan eene volledige geschiedenis van de opkomst, de zamenstelling aller inrigtingen en den voortgang van de Compagnie, uit echte bronnen geput, tot in den aanvang der 18e eeuw, geschreven op last der Bewindhebberen door mr. Pieter van Dam, die gedurende 41 jaren de Compagnie als advocaat had gediend, blijkens de resolutie, waarbij hem de gewigtige, maar hoogst moeijelijke taak van die beschrijving werd opgedragen.

Wij laten die hier volgen:

Extract, uyt de resolutien door de vergaderinge der heeren Seventhiene, de Generale Nederlandsehe Geoctroyeerde Oostind. Comp. representerende, genomen binnen Amsterdam op donderdach, den 9en Julij 1693.

De heer presiderende heeft ter vergaderinge gerepresenteert, hoe dat de aangelegentheyt en de dienst van de Comp. wel souden vereysschen dat van desselfs constitutie, regering en handel, soo in Indiën als hier te lande, wiert opgestelt eene pertinente en naeukeurige beschryving, en dat van het begin en geboorte af, vervolgens de voortgank en uytbreyding van desselfs handel alomme in die gewesten en plaatsen daar sy haere etablissementen, residentien en comptoiren is hebbende, met aanwijsing en discriptie van het reght, en den eygendom, soo als die landen en plaatsen, bij deselve syn verkregen en thans geposideert werden, met derselver gelegentheyt en tegen-

woordigen toestant, soo ten reguarde van de negotie als politie, kerck en militie, en wat daaromtrent verder soude mogen te considereren en inaght te nemen vallen, alsmede een beschryving van de geschillen die de Comp. in Indien met dese en gene Europische potentaten nu en dan heeft gehadt, en 't geen verder daaromtrent notabels, tot hier toe, beyde in Indien en Europa, mogt voorgevallen en verhandelt wesen, waartoe bij deze vergadering eenparig geoordeelt wesende den advocaat mr. Pieter van Dam, als in die qualiteit de Comp. den tyt van een en veertig jaren ten genoege bedient hebbende en sulks ten volle geverseert in de grondige kennisse van Comp. affaires, en den toestant van dien, wel bequaamst soude syn, soo is na voorgaande deliberatie daarop goedgevonden en geresolveert gem. advocaat van Dam, alvoren voor de goede en langdurige diensten met een ongemeenen ijver, trouw en applicatie in voorm. functie gepresteert, te hebben bedanckt, op het kragtigste te versoecken dat werk bij der hant te nemen, en te vervolgen soodanige en in dier voegen of ordre als hy na syn oordeel en gedagten sal meynen te behooren.

Des werd verstaan, dat de gem. advocaat van Dam, om daartoe te beter te kunnen vaceren, en tot een werk van die etendue en opereushyt de vereyschte tyt uyt te vinden, voortaan sal syn en blyven gelibereert, ontslagen van het ordinariswerck hem bij instructie opgeleyt en aanbevolen, en mitsdien niet behoeven te occuperen als in saecken van belang en waarop syn ed. consideratien en advis sal werden gerequireert; gelyck sulcx albereyt mede ten dele bij resolutie van dese vergaderinge in dato 27 Novemb. 1688 aan hem is gedefereert gelaten, en sal dienvolgende 't voors. ordinaris werck voortaan door den advocaat mr. Everard Scott werden waargenomen en verrigt, werdende den meergem. advocaat van Dam wijders versogt om voorn. advocaat Scott bij alle voorvallende gelegenheden met syne goede raat te willen assisteren, en behulpzame hand bieden, om hem daardoor te meer tot den dienst van de Comp. bequaem te maken.

De arbeid, vrucht van deze opdragt, werd bij brief van 10 Maart 1701 ingezonden, welke aldus luidde:

Aan d'edele agtbare heeren, de gecommitteerde Bewinthebberen van d'Oost-Indische Compagnie, vergaederinge van de Seventhiene.

Edele agtbare heeren!

Het is van uw ed. agtb. goetvinden en gelief geweest, bij derselver resolutie van den 9en July 1693, my aan te bevelen, als een saeke, gelyk uw ed. agtb. daarby seggen, van een bysondere aangelegentheyt, en den dienst van den Comp. grotelyk betreffende, van desself constitutie, regering en handel op te stellen een pertinente en naeuwkeurige beschrijving, en dat van het begin, en geboorte van deselve af, vervolgens de voortgank en uytbreyding van den handel, allomme in die gewesten, en plaetsen daar sy hare etablissementen, residenten en contoiren heeft, met een aanwysing en descriptie van den tyt wanneer, voorts het regt, en eigendom, soo als die landen en plaetsen bij deselve sijn verkregen en thans worden bezeten, met haere gelegentheyt, en tegenwooordige toestant, soo ten reguarde van de negotie, als politie, kerck en militie, en wat daer omtrent soude mogen vallen te considereren, en in agtinge te nemen, alsmede een beschryving van de geschillen die de Comp. in Indiën, met des en gene Europische potentaten, nu en dan heeft gehad, en 't gene verder daar omtrent noterenswaardig tot nu toe, beyde in Indiën, en in Europa, mogt voorgevallen en verhandelt wesen. Ick hebbe dan, hoewel het een werck is van een seer grote opereusheyt en wyt uijtgestrecktheyt, dat seer gewilligh op my genomen, en vervolgens daartoe gebruikt mitsgaders gemenagieert die tyt, dewelcke ik buiten de nodige, of vereyschte occupatien, en besognes of over de saecen van de Comp. en sonder veragteringe van deselve, overig hebbe gehadt. Bij aldien ick gestadige daaraan hadde kunnen syn en blyven, soude, ick al over lange dat kunnen afgedaan hebben, maar de vele en onophou-

delyke evocamenten en afleydingen, zoo als bij exempl., door het inkomen van de schepen uyt Oost-Indiën, het lezen van de brieven daarmede ontfangen, recueilles of extracten daar uyt te maecken, en waar op de vergaderingen van de Seventhiene dan 't elckens sijn gevolgt, en dan mede in Zeelant, voorts de menigvuldige reysen, en besognes nae., en in de Haegh, soo oock na de resp. Cameren, en elders, en dat beneffens alle de andere daegelycs voorvallende saecken, occupatien en verhinderingen syn oorsaec dat ick niet wel eerder daarmede hebbe kunnen gereet vallen, om het selve aan uw ed. agtb. te presenteren, gelijk als dat by desen, met respect geschiedt. En dewijl u e. a. bij den selven voors. resolutie aan mijn oordeel hebben gelieven te defereren om dat sodanige, en in die orde te doen en te schicken als ick soude mogen meynen best, of bequaemst te wesen, hebbe ick dat in hooftboecken verdeijlt.

In het eerste boek wort aangewesen wanneer, op wat voet, en met wat insigte de Comp. is opgeregt, wat magt, aan haar is gedefereert. Hoedanige en door wat heeren en bedienden die wort geregereert, geadministreert en waargenomen en wat van derselver resp^e^. pligten en gehoudenissen is. De vergadering van de Seventhiene, die jaarlijks gehouden werden, hoedanige het daermede is gelegen en d'ordres die daar omtrent staen, 't observeren: Soo oock raeckende de besoignes in den Haege en elders, wat ordres en reglementen tot het bestier van de saeken hier te lande sijn gemaeckt, specialycken mede omtrent het timmeren en toerusten van de schepen, en 't gene daartoe wert vereyst. Het aennemen van 't volck dat daarmede komt af te gaan, de soldyen soo als die werden uytgelooft, en vervolgens betaalt, 't sy aan de luyden selffs, off aan haere ordre, soo mede bij derselver afsterven aan haere erfgenomen, of geregtigden, wat sy van hier gaande, mogen medenamen, en thuys komende medebrengen, d'eischen van de Retouren, soo als die jaarlycs hier te lande werden opgestelt, en uyt Indiën gevordert, en wat daaromtrent valt te considereren. De verkopingen van de waeren jaarlyck uyt Indiën overkomende,

insonderheyt mede raeckende de speceryen, als, Nagelen, Noten, Foulie en Caneel, en de consideratien daaromtrent vallende, de betalinge derselver door de koopluyden, hoe die syn gereguleert, de contracten die de Comp. soo met den staat, als andere hoge collegiën nu en dan heeft gemaeckt, en t'gene verder hier te lande te doen, te observeren en te verrigten valt, volgens het register daarvan synde.

Het tweede Boeck, dat weder in drie delen bestaat, vervat een verhaal, en aanwysinge wat landen, steden, plaatsen en stercten, de Comp. in Oost-Indiën heeft, en possideert wanneer, op wat wyse, en met wat regt deselve daaraan is gekomen, of die heeft vermeestert, wat vaart en handel sy daar binnen 's lands heeft, voort de contracten die sy, soo wegen den privativen handel, met seclusie van alle andere natien en volckeren, als anders, met dese en gene Indiaansche koningen, vorsten of potentaten heeft gemaeckt.

In het derde boeck wort verhandelt en aangewese hoedanige de regeeringe van de Comp. in Oost-Indien is geconstitueert, soo in 't generaal, als wel voornamentlyck tot Batavia, wanneer, en op wyse die daar een aanvanck heeft genomen, of is ingevoert, wat magt de Gouverneur-Generaal alleen, en de Gouverneur-Generaal met de raden te samen hebbe of aan haar is gedefereert, of wat sy vermogens syn te doen, of niet mogen doen, specialycken mede wat van het ampt is van den Directeur-Generaal, en van d'andere verdere resp^{e}. bedieningen tot Batavia. Item de regtbancken aldaar, mitsgaders de manier van procederen voor deselve, met al 't gene verder daar aan vast is. Wat van de successien ab Intestato, en voornamentlijck mede van de revisien is. Hoedanigh het is gelegen met de soldyen, rantsoenen, subsidien, militaire manschappen, en voort 't gene het gantsche beloop van saecken in Indien is concernerende, met de lasten die deselve daar heeft te dragen, wyders wat gedagten voor desen syn geweest omtrent het werck van de Colonien, en hoe dat is begrepen en wat daarop wyders is gevolgt, wat ordre datt er syn beraamt tot weringe en

inbinden van den particulieren handel, soo uyt dese landen nae Indien, als in Indien, en van daer weder herwaert.

Het vierde boeck spreeckt van het ecclesiastic of kercklyck, hoedanigh sigh dat van den beginnen en vervolgens heeft toegedragen en hoe dat althans is geconstitueert en gereguleert....

Ik hebbe dit dan opgestelt uyt en na de kennis en ervaerentheyt die ick in den tyt van 41 Jaeren, dat ick d'eer gehadt hebbe de Comp. te dienen, eerst als bewinthebber van de provincie van Utregt en daernae mede als advocaat, en soo vervolgens, hebbe gekregen. Involgen datt er seer vele saecken zijn die ick bygewoond hebbe, en voort door mijn handen syn gepasseerd. Niet dat ick kan seggen alles in syn perfectie te syn gebragt of dat daar aan niets soude ontbreken, alsoo men de voors. uw ed. agtb. resolutie lesende en den draat van dien opvolgende wel is te sien, en af te nemen, wat tyt en arbeyt, om alles na dat voorschrift te voltrecken, van node is. Invoege dat het selve buyten des in het een en 't ander oock nog verder soude kunnen uytgebreyt, en hier en daer vry wat bygevoegt werden, en waartoe ick niet ongenegen ben, Godt d' almagtige my, gaande altans in het tagtigste jaar, daartoe het leven, gesontheyt en bequaemheyt in Syn genade gunnende, mijn verdere vlyt, yver en neerstigheyt te besteden, verhopende niettemin inmiddels, dat dit, soo als het leyt, of soo verre als het by my is gebragt, sal kunnen syn en dienen, mitsgaders te stade komen aan, en voor die totden dienst van de Comp. en het bewint over deselve komen verkoren, of ingelaten te worden, om daaruyt vooraf een idee en kennis van 't gansche beloop, soo hier te lande als in Indie te kunnen krygen, en haar daarvan in voorvallende gelegentheden te bedienen. Vele saecken doen sigh daegelycks op, daar in men onkundigh is, hoe die in vorige tyden, of hier te lande, of in Indien, nadat men dat genegen soude mogen wesen te weten, syn begrepen, en wat daaromtrent soude mogen syn gedaan of gedisponeert, waardoor dickmaals groote fouten en misslagen kunnen werden begaan, mitsgaders resolutien tegens

resolutien genomen. Men heeft sigh, myns eragtens, niet te bekommeren, of in twyffel te trekken, dat tegens alle quade gangen, malversatien en anders, de vereyschte ordres en straffen niet souden syn beraamt, en gestatueert. Integendeel sal men bevinden dat tegen alle deselve de nodige voorsieningen syn gedaan, en goede reglementen gemaeckt, en dat het mitsdien alleen, off ten principalen, aancomt, op de goede observantie en naekominge van deselve. Ick wil dan vertrouwen, dat mijn werck, in diergelycke voorvallen, en om van het vorige doen en gepasseerde tot de nodige kennis te geraecken, mede tot een behulp sal kunnen strecken. Oock hebbe ick te meermalen gesien en ondervonden, dat sommige veranderingen, die men heeft gemaeckt, niet alleen geen verbeteringe hebben bygebragt, maar zelfs schadelyck en nadeligh zijn geweest, en die men mitsdien naderhant heeft moeten redresseren, en op de oude voet brengen. Invoegen dat ick houde, dat niet ligt, en sonder doordringende redenen, behoort te werden afgegaan, van 't gene van lange jaeren af in gebruyck is geweest, en een vaste plooij genomen heeft.

Ten tijde van den Gouverneur-Generaal Maetsuyker klaegden die van de regeringe tot Batavia in haere brieven herwaarts geschreven daarover, dat de Gouverneurs, Directeurs en Commandeurs, wanneer sy in die Gouvernementen, Directien en Commandementen tot het opperste gesag wierden aangestelt, aanstonts aan het reformeren trocken, en 't werck op een geheel andere voet wilden gebracht hebben, dat sy het, nae haar voorgeven, veel beter als haere predecesseurs hadden begrepen, soo dat de Raden van Indien genoodsaeckt waeren geweest daar tegen te voorzien sulcx te ordonneren dat sy gene veranderingen souden hebben te maecken nae haar eigen begrip, maar soo der eenige redessen souden vereischen ingevoert te worden, sy sulcx aan de gem. regeringe tot Batavia souden hebben bekent te maecken, en derzelver goedvinden daarop af te wachten. Maar dat belet evenwel niet, dat wanneer deze en gene fouten, mesuses, of gebrekkelijkheden souden mogen

ingeslopen, of die te veel en te groot syn geworden, men dan die niet soude tragte te beteren, want anders souden, wanneer men die met goede oogen bleef aansien en het werck op dien voet liet zijn gang gaan, die nog slimmer worden, en meer toenemen, en eyntelyck tot een bijnae ongeneselijk quaet gebragt worden, dog ick sal mij op dat subject niet verder uytbreyden, maar afbreken, en dese besluyten met betuyginge van myn respect, en verseeckeringe dat ick altyt sal blyven behouden een danckbaar gemoet voor alle de weldaden dewelcke ick, geduyrende desen mynen dienst en dat soo langen reecx van jaeren, van uw ed. agtb. goetheyt hebbe ontfangen en genoten, met eerbiedig versoeck, dat ick by continuatie in derselver gunst mag ingelyft blijven, 't welck oock de bede is edele agtbare heeren.

In Amsterdam den 10en Maart 1701.

Van uw ed. agtb.
seer ootmoedigen dienaar;
P. van Dam.

Een werk van zulk een grooten omvang, waarin het raderwerk der Compagnie zoo in al zijne deelen, hier te lande mitsgaders in Indië wordt blootgeligd, en waarin de handels-geschiedenis van die maatschappij in het Oosten in hare meeste bijzonderheden beschreven wordt, kwam mij voor juist geschikt te zijn, om aan de lang gevoelde behoefte te kunnen voldoen, wanneer het door den druk voor iedereen verkrijgbaar wierd gesteld. Als ontleend aan de echte bronnen, als geschreven door iemand van kunde en langjarige ervaring, en die, ofschoon zijnen last van de bewindhebberen bekomen hebbende, niet nalaat der waarheid hulde te doen, waar hij meent gegronde aanmerkingen te moeten maken, maar doorgaans meer op mededeeling van het feitelijke, dan op beschouwing gesteld — meende ik dat dit werk niet langer aan de vergetelheid overgegeven moest blijven, en dat ik althans de noodige stappen moest doen, om de noodige toestemming tot de uitgave te erlangen: Zijne Excellentie de Minister van Koloniën verleende mij die met de meeste bereidvaardigheid.

En nu wage ik het ook met vertrouwen mij tot het publiek te wenden, ten einde deze uitgave te verwezenlijken; het nut, dat ik hierdoor hoop te zullen stichten, zal mij ruimschoots beloonen.

Voor ieder toch zal het lezen van de groote daden onzer voorvaderen, in een eenvoudig, onopgesmukt, zakelijk verhaal te zamen gevat, de kennismaking tot in de bijzonderheden met inrigtingen, waarvan de herinnering nog flaauw voortleeft, nuttig en wetenswaardig zijn, zoo het den altoos degelijken Nederlandschen geest tot geene ontspanning strekt. Hier ontrolt zich immers een tooneel, dat zich langs de geheele zuidkust van Azië uitbreidt en hier en daar tot in het hart van dit uitgestrekt werelddeel doordringt, en dat den ganschen Indischen Archipel omvat, een tafereel vol rijkdom en verscheidenheid.

Voor den Staatsman, die geroepen is zijne stem uit te brengen over wetsvoordragten, waarvan de belangen der Indische volken en die van onzen Staat afhankelijk zijn, is de studie der vroegere geschiedenis onmisbaar. Ook voor den Handelaar, die daarin al de oude handelswegen in de binnenlanden van Azië omschreven vindt, waarbij de voortbrengselen der verschillende landen met hetgeen door de opgezetenen tijdens den handelsbloei van het Oosten daartegen geruild werd, opgegeven wordt, met aanduiding hoedanig de handel aldaar gedreven werd, voor den handelaar zal die kennis niet minder belangrijk zijn. — De Industrieel almede zal menige wenk daarin vinden, die hem dienstbaar kan zijn, vooral in die takken van nijverheid, welke uit Indië naar Europa overgebragt zijn of thans nog in Indië gevonden worden, zoodat de zich aldaar bevindende Ambtenaren er vooral ook nog dadelijk nut uit kunnen trekken, Wat de ondervinding van eeuwen den Indischen volken geleerd had, wordt ons door deze geschiedenis medegedeeld.

De bloote opgave van den inhoud der deelen in den boven opgenomen geleibrief zullen den rijken schat en ruimen omvang van dit werk reeds hebben leeren beseffen.

In de hoop dat ik mijne taak als Uitgever van dit handschrift door de belangstelling van het publiek en vooral van hen, die zich op de kennis der O.-Indische belangen toeleggen, zal kunnen volbrengen, voege ik voor 's hands hierbij nopens de uitvoering het volgende. Getrouwheid en naauwkeurigheid van meêdeeling staan daarbij op den voorgrond; de stijl is doorgaans bondig, hier en daar behoort die echter, naar de tegenwoordige eischen der taal, te worden gezuiverd, gelijk mede het aan den tijd der opstelling eigene wat veelvuldig gebruik van uitheemsche woorden: die te doen verdwijnen, zal, als louter den vorm rakende, niets aan de getrouwheid der zaken te kort doen.

En wat het feitelijke betreft, bij de inderdaad bewonderenswaardige vlijt des schrijvers, zal niet veel daarbij te voegen zijn; waar dit echter geraden mogt worden geoordeeld, zal dit met de meeste beknoptheid geschieden, even als spaarzaam hier en daar eenige toelichting zal gegeven worden. Naar ded leiddraad van dit werk zelve, bestaat echter het voornemen om, mede vaak naar onuitgegevene bronnen, de geschiedenis voort te zetten in het tweede tijdvak der Compagnie, dat van hare kwijning en verval, van het begin tot het laatst der 18e eeuw. Zoo zal men een volkomen geheel kunnen erlangen van het bestaan der Compagnie, van hare verrijzing, gedurende haar bloeitijd, en haren achteruitgang tot haren val.

De inteekening wordt thans bepaaldelijk geopend op den arbeid van mr. P. van Dam boven vermeld, zoo als die voorhanden en vervat is in 7 folio-deelen schrifts, berekend op ongeveer 10 Deelen reijaal octavo formaat.

Het voornemen is, dit werk uit te geven bij afleveringen van zes tot acht vellen druks, waartoe de indeeling in hoofdstukken voegzaam de gelegenheid aanbiedt, en hetgeen de belangstelling gaande weg zal onderhoden. Mogt die belangstelling het toelaten, ik zoude tevens zorgen dat kaarten en platen, mede naar vaak ongekende bouwstoffen uit den Compagnie's tijd, daaraan toegevoegd wierden.

De prijs van het vel druks wordt bij inteekening berekend op 20 centen; buiten inteekening zal die worden verhoogd.

'sGravenhage, M. H. Jansen,
September 1850. *Luiten. ter zee.*

Voorts heeft het Genootschap aan de welwillendheid van den heer Veth de navolgende mededeeling omtrent de voor de overzeesche geschiedenis in de werken van het Bataviaansch Genootschap voorkomende bijdragen te danken:

Dat deze slechts weinige in getal zijn en dan nog meestal meer tot de inlandsche geschiedenis dan tot die van onzen handel en verrigtingen in Indië betrekkelijk; dat het *Kort verhaal van de Javasche oorlogen*, uitgegeven in deel XII, en hetwelk onlangs door den heer Leupe aan het Genootschap ter plaatsing werd aangeboden, bijna het eenige stuk in die werken is, dat inderdaad op het gebied der werkzaamheden van het Genootschap te huis behoort; dat echter nog daartoe zou kunnen gebragt worden een uitvoerig stuk van den heer Meylan, *Geschiedkundig overzigt van den handel der Europezen op Japan*, hetwelk het geheele XIV° deel inneemt; dat in deel XI eene lofrede van den heer de Serière op J. Pz. Koen voorkomt; dat in de drie eerste deelen de heer Josua van Iperen de vertaling met aanteekeningen eener oude Javaansche kronijk gegeven heeft, de geschiedenis van Java voor de komst der Europeanen behandelende, welk stuk echter onvoltooid bleef; en dat in deel X de heer Overbeek eenige aanmerkingen op dat stuk plaatste, om het gering historisch gezag dier kronijk aan te toonen; dat, inzonderheid de laatste deelen van de werken des Genootschaps zeer weinig belang voor de historie bezitten, tenzij men archaelogische stukken daaronder rangschikken wil, en alleen in het XXIV° deel eene *Geschiedenis der verovering van Malakka en der oorlogen tusschen de Portugezen en Maleyers* van den heer J. Hageman voorkomt. Uit welke opgave blijkt dat de werken van het Bat. Gen. weinig voor onze koloniale geschiedenis geleverd hebben, ofschoon daarin juist het belangrijke stuk van den heer Leupe gevonden

wordt, welks uitgave anders zooveel belang aan de werken van ons Genootschap zou hebben kunnen bijzetten.

Oorspronkelijke brieven van adelijke vrouwen, uit het begin der 16de *eeuw, als: Maria van Sevenbergen, Maria van Bouchout, Walburg van Egmond, Maria van Horne, Charlotte en Margaretha van Lannoy, en Petronella van Praet.* Medegedeeld uit de papieren van Buren, als eene bijdrage tot de vorige mededeeling van de brieven van Françoise de Lannoy.

Margaretha van Bergen, vrouwe van Sevenbergen, verzoekt aan haren zoon Maximiliaan van Egmond, om een harer onderhoorigen in zijne dienst aan te nemen.

Eedele, lieue zone. Jc gebiede mij tot vwer lieffden, ende sullen belieuen te weten, als dat Jan de Cuyter, wijlen eer uwer lieffden ende oick onser brouwer ende diener geweest heeft, en nv ter tijt zijns dienst verlaten js ouermits die gevanckenisse van Collart zijns heerschap etc. Begheert daeromme aen mij hem te willen recommanderen aen derseluer uwer lieffden omme dienst te hebbene. Scriue daeromme, begerende mits desen den seluen te willen gunnen ende geuen plaets ende dienst, het zij opter wallen ofte elders, daer hij v bequame waere te dienen, jndien uwen liefden eenyghe behoeffden voer eenen vreemden. Hier jnne doende als ic v ende alles goets toebetrouwende ben, kenne God, die v, edele lieue zone, gespaere salich ende gesont. Gescreuen op Heeswijc, den xxv[ten] dach in Julio, anno xxvij.

Eigenh. Die al vwer l. goetwillighe moeder,
Mary van Zevenberghen.

Opschrift. Aen die greue van Bueren, mijn zeer lieue soone te Graue.

Dezelfde deelt aan haren zoon het verlangen van hare dochter, zijne vrouw, mede, om hem voor zijn vertrek te zien. Eigenh.

Edelle welgheboren, lieue ende zeer gheminde zoen.

Ic ghebie mij dusent fout zeer tot vwer liefden, soe ic meest mach, ende mijn lieue zoen belieft te weten, als dat uwe dochter ende de mijne zeer bedroeft is, dat sij bij v liefden niet en heeft moghen zijn, sij heeft uvtermaten zeer ghescreyt dat ickse tot Graue niet en liet woenen, het welke in mijnder macht niet en was, want ic ghenen maghet en hadde. Mijn lieue zoen, sij bezorcht zeer dat v liefden hier niet weder comen en sal in twechreysen, ende dat sij v dan niet zien en soude; wat ic hoer troest, sij en can hoer niet te vreden ghestellen; sij heeft ghehoert als dat ghij hoer een merckt ghebrecht hebt, de welke sij oek bezorcht is niet te hebbe, om dat sij bij v liefden niet en is; waeromme, mijn zeer lieue zoen, ick v liefden zeer vriendeliken bidden, hoer niet te willen laten misghelden, dat sij bij mij is, heb dij yet yest voer haer ghekocht dat wilt hoer doch gheuen. Mijn zeer lieue zoen, ic bidde u liefden zeer vriendeliken bij mij tot Heeswijck te willen comen in vwen vertrecken, ende brencht doch dan mijn dochter v huysfrouwe mede, dat bidde ic v liefden zeer vriendeliken. Mijn lieue zoen, ic bidde v liefden zeer vriendeliken, indient v liefden niet gheleghen en waer tot Heeswijck te comen, dat ghij dan doch v dochter wout laten halen, want waert soe dat sij v liefden niet en saghe als v liefden vertrecken soude, ic en soude niet weten waer mede dat ic hoer te vreden stellen soude, dat kenne Godt, die ick bidde, mijn lieue zoen, dat v liefden altijt bewaren willen in een lanck salich leuen. Ghescreuen tot Heeswijck den xij[sten] dach van October.

Vwer liefden moeder,
Mary van Zeuenberghen.

Opschrift. Mijn heer van IJsselsteyn, mijn zeer lieue zoen.

Maria van Bouchout, moeder van Françoise de Lannoy, vrouw van Maximiliaan van Egmond, berigt hem, dat zij op de tijding der bevalling harer dochter naar Grave is vertrokken. Eigenh.

Monsr. Je suis fort ayse auoir le moyen vous pouoir escripre ce jour, quy sera pour vous presenter mes bien bonnes recommandasions a vostre bonne grace, estant joyeuse dentendre de vostre bonne disposition auecq lespoir que donnes de vostre brief retour, ce que desiroys bien que ainsy fut, acause de lestat en quoy est ma fille. Je luy ey tenue promesse, car je me suis trouue ysy a ce nouel. Madome vostre mere est aryuee ce soir, dequoy je suis fort ayse; nous attenderont le tamps quy plaira a Dieu nous donner, Luy suplyant que Luy plaise permestre que tout puisse venir a bien, et que en puisions estre trestous resiouis, quy fera pour *fin* de ceste, afin ne vous donner facherye, vous aseurant que suis celle quy desire vostre bonne prosperyte, comme bonne mere doit faire, pryant au bon Createur vous donner en sante bonne vye et longue. De Graue ce iiij^e^ de Jenuier de par.

lEntierement vostre bonne mere,
Marye de Bouchout.

Opschrift. Monsr. le comte de Buren.

Dezelfde aan haren schoonzoon over den gevorderden zwangeren toestand zijner echtgenoote 1). *Eigenhandig.*

Monsr. Y me desplait bien fort, que ne vous puis escripre les nouuelles telle comme jesperois, touchant de ma fille, laquelle et croise en tout tel estat que quant je vins quy estoit ou nouel, nous pensions en voir la fin enuers la chandelier, mais, asseure *nous*

1) Maximiliaan van Egmond had slechts eene dochter, Anna van Egmond, in 1551 gehuwd met prins Willem I, door welk huwelijk het graafschap Buren in het geslacht van Oranje Nassau overging.

nen sauons toutes que dire, acause que le terme est passe et quelle demeure tout jours grosse et sent toutjours remouuoir en son ventre, comme elle a tout jours fait, auec sela et la plus part en grant paine et a este par trois fois crieant auoyr le trauail, parquoy madame vostre merre et moy auons conclud auec l aduis d elle, ausy d enuoyer querre les docteurs les plus expers de Louain pour ouyr que chose il en diront, car l afaire est estrange, vous aseurant que sommes en bien grant painne en la voyant en ceste sorte, car elle a tant de regret ce voyant ainsy que auons a ses afaire de la contenter. Que plerat a Dieu que puichies estre bientot de retour, quy seroit bien le plus grant contentement quelle poroit auoyr en son annuy; elle ma pryer vous faire ses bien humbles recommandasions a vostre bonne grace, elle vous suplye quy vons plaise la tenir pour excusee de ce quelle ne vous escrypt pour ceste fois, car le ceur ne le poroit porter; de ma part vous prye ousy ne le voloir prendre de mauuaise part, jespere que considereres l estat enquoy elle est, es sil auient quelque sangement en seres incontinent auerty; y fault le tout prendre comme y plait a Dieu de enuoyer, je Luy suplye que tout puisse tourner en bien, et que a vous, monsieur mon bon filz, veulle donner sante bonne vye et longue, vous presentant mes bien bonnes recommandasions a vostre bonne grasse. De Graue ce premier jour de Mars, de par.

l Entierement vostre bonne mere,
Marye de Bouchout.

Opschrift Monsr. le conte de Buren.

Maria van Horne aan haren neef over het huwelijk harer dochter. Eigenhandig.

Monsr. mon cousin. Jay veu la lettre qui me auertesay tousant du mariage de ma fille de Momoren-

chy, en quoy je suis bien aise de la lianche que elle pren, car je desire son bien et honeur, et ausi lauanchement de mon petit enfant, et me semble que elle ne sorroit mieulx adresser mon desir par vostre lettre, que vous auiez mon contentement, je pense estre de nombre, je seroie bien marie de y donner empechement, qui serue pour fin de lettre, apres mestre recommande a vostre bonne grace, priant Chelay que a toute puisance vous donner, mons[r]., mon cousin, le bonne vye et longue .... le viij[e] de Julet.

l Entieremen vostre bonne cousine,

Marie de Horne.

Opschrift. A mons[r]., mons[r]. le conte de Bure.

Walburg van Egmond verzoekt aan haren broeder Maximiliaan van Egmond, eenig berigt, ingeval hij haar vóór zijn vertrek niet kan komen bezoeken. Eigenhandig.

Mon frere. Je me recommande de bien bon cuer a votre bonne grase.

Mon frere, jey endendu comment que vous ettes a Liege, de quoy jey ouy que vous ettes malade, de quoy je suis bien mary, mes jespere quil amandera, se Dieu plet. Je vous prie que vous me voles venir voir deuant que vous partes, car jl me samble que ja long tamps que je ne vous ey veu. Mon frere, je vous prie que vous me voles mande de vous nouuelle, se vous me venes point. Je frey fyn de ma lettre, priant Dieu, mon frere, quil vous done bonne vie et longe. Escriet a Recem le jour de Sent Hubert. Votre bonne suer et amye,

Walborch d Egmond.

Opschrift. Mons[r]. d IJsselstein, mon bon frere.

Dezelfde verzoekt aan hare zuster terstond overtekomen wegens de ernstige ziekte van haren echtgenoot. Eigenhandig.

Walgeboren werde leue suster. Ick gebiede mij

myt goder harte hundert volt fruntlyck schye to v l. myt alle dat jck vermaek. Leue suster, jck bede v l. fruntlyck dat v l. doch van stunt an her weyllen komen, dan mijn heren en ys nyet so walle to pase, sus byn jck verferet vmb dat yt so wekelijck tzijt ys, dat jck hoep, weylt God, dat yt beteren sal. Leue suster, jck sulde v l. lange gescreuen hebben, dan jck mijnde alle dage bey v l. to komen, dar vmb han jck yt gelaten. Leue suster, her myt befellen jck v l. Got almechtdich, die v l. yn alre walfart gespare weylle. Gescreuen myt haest vp den vj[en] dach van Mey.

V l. goetwyllyche suster,
Walborch.

Opschrift. An de walgeboren, mijn werde leue zuster, de frauwe van Buekhoeff yn eyr hant.

Charlotte de Croy betuigt aan Maximiliaan van Egmond haren dank voor de haar bewezene dienst, bij gelegenheid van den doortogt zijner krijgsbenden. Eigenhandig.

Mons[r]. Jay receupt la lettre quil vous a plust mescripre, dont humblement et affectionnement vous mersie du bon voulloir que me portes, en mauertissant du passage de gendarmes, quy sont soubz vostre cherge, que sa donne par yssy, ce que je recraingtz fort, car jay tant bien autour de nostre maison que cil est menge, comme en plusieurs lieux, nous sera bien difficille de viure, car desia en avons grand commensement, mais je me confie tant en vostre bonne grace et aux lettres, que vous leur escripues, que jespere que ne nous feront nul desplaisir et quil auront regard a vostre commendement.

Mons[r]. sy jauois puissance de vous pouoir faire aultant de seruice comme vous mauez fait de plaisir de votre bon vouloir et auertance, je me y emploi-

roie de tres bon cuer, maiz je ne puis faire que du mestier et vocacion que je suis quy est de prier et faire prier nostre Seigneur pour vostre noble prosperite et sancte, en quoy fere mon debuoir, me recommendent humblement en vostre bonne grase. Prie le Createur, quy, mons[r]. vous doint bonne vie et longue. Ce jour xj[e] de Juing, 1544, de Guilleyme.

Vostre bien humble en nostre Seigneur,

Charlotte de Croy.

Opschrift. A Mons[r]., mons[r]. le conte de Bure.

Jaqueline de Croy verzoekt hare nicht, de gravin van Horne, om hare geschillen met hare zuster van Aremberg te willen bijleggen.

Madame. Jenuoye ce present porteur, mon drossart de Wouwe, vers vous pour vous declarier aucunes choses de ma part que concerne lamytie que jay tousiours porter a ma cousine d Arenberghe, et le desir que jay de lentretenir pour jamais. A ceste cause vous prie croyre cedit porteur de ma part comme moy mesmes et que sur ce je puisse auoir votre bon aduis selon lentiere confidence que toute ma vye jay en vous, et que veullez estre moyenneresse de paix, ce que plus je desire, ce scet le Createur auquel je prie, Madame, apres mes meilleures recommandations a votre bonne grace donner bonne et longue vye. De Berghes ce iiij[e] de Nouembre lan xlv.

Eig. La toute vostre bonne et vraye amye cousynne,

Jaquelynne de Croy.

Opschrift. A Madame la contesse de Hoerne, ma bonne cousine.

Margaretha van Lannoy, tante van vrouwszijde van Maximiliaan van Egmond, berigt hem den toestand harer moeder, en om haren zoon aan zijnen oom te Leuven aan te bevelen.

Mons[r]. Je me recommande a vostre bonne grasse.

Monsr. jay este bien joieuse que aues enuoier voir ma mere a ce quelle ma rescrit, elle en a este bien aise que aues eult souuenance delle pour vous auertir de son estat. Je lay este voir, jen retournis lundy dernier. Elle se porte mieux quelle na fait, mes elle sameurit fort et deruient a voir fort courte alaine, je crains fort que ne la perdons plus tot que ne vodroie, le bon Dieu la veuille tousiours bien aider, sy la chose auenoit quelle enpirat fort, vous en auertiry le plus tot qui me sera possible. Monsr. jay este joieuse de lonneur et proufit de mons^{r}. vostre oncle pour lamour de vous et de madame vostre femme, car combien que aues des biens, lon ne peult auoir trop de bons amis. Monsr. jay vng filz qui est a Louuain es escolles, je vous suplie lauoir pour recommander vers mon dit s^{r}. vostre oncle, quant chose eschera. Monsr. je vous escris prieuement, vous priant moy voloir pardonner, mes ce quy men fait auancher, cest la fiance que jay en vous, car vous estes celuy la ou jay plus desperance pour aider a pouruoir mes enfans, et oisy a mons^{r}. dAnguies, le quel se recommande a vostre bonne grasse et ma donne cherge de vous escrire, que la ou le vodres emploier le trouueres a vostre commandement, et de ma part vodrie estre preste a vous complaire, le Createur le congnoit, quel je suplie vous donner, mons^{r}., bonne et longue vie. Du chastau de Tournoy le xv^{e} de Mars.

Vostre humble tante,
Marguerite de Lannoy.

Opschrift. Monsr., mons^{r}. dIsistain.

Petronella van Praet verontschuldigt zich bij Maximiliaan van Egmond wegens valsche aantygingen tegen haar en haren man.

Edelle, walgeboren, vermogende heer, mijn heer,

mijn man en ic gebieden ons zeer dinstelijke in die goede gracy van mijn heeren edelhet.

Mijn heer ic send v e. een packet met bryeven, die mijn heer vare mij gesonden heft, en soude die selyfs mijns heeren edelhet gebracht hebben, soe mijn vare mij gescreven heft om mijns heren edelhet vorder van mijn vors. saken te spreken, soe en ben ic in drie of vier dagen nyt veel te pas gevest en bevol mij noch soe wel nyt dat ic soude doren rijssen. Mijn heer soe byd ic v e. mijn var nyt qualijke af te wyllen nemen dat hij v e. nyt gescreuen en heft, vant hij nyt en vet, ic en sal selleve bij die edelhet van mijn heer commen, twellijke mij hartelijke let es, dat mij nyt gelegen en es bij mijn heer te comen, en dat om het onsuelt van mijn man en mij thegens mijn heer te don en ons te verantvorde van veel saken die die edelhet van mijn heer van ons angebracht sijn, die anders bevonden suellen vorde danse u e. angebracht sijn, het erst dat mij mogelijken es te rijssen sal ic bij die edelhet van mijn heer comen en don den onsuelt van mijn man en van mij suelych en verantvorden om mij ock suelych die mij duench dat die meste rycht gegeuen vort, dat ic hop ende men mijn heer mijn reden gehort hebbende dat mijns heeren edelhet mijn man ende mijn in veel saken vertyen suellen, mijn heer ic bied v e. dor die passy ons heere comende ennege quade tonge, die mijn man ofte mij vorder tegen u e. belasten wyllen, dat mijn heer sijn e. den suelychs gen geloft en wylle geuen, hij sij ock wie hij sij, vant v e. nemermer beuinden en suellen dat wij yet don suelen bij onssen veten dat mijn heere edelhet let sal sin, mar begeren altijt te blijven v e. onderdanege dinnar ende dinnerse meter hulp van Godt, den ic biede dat die edelhet van mijn heer verlenne viel

en lanck salych leuen. Gescreuen den xi° dach van Apryel vij die altijt sel blijuen.

V edelhet vnderdannege dinnersse,
Pieternelle van Praet.

Opschrift. Edelle, walgeboren, vermogende heer, mijn heer, die graf van Bueren, mijn lief heer.

20 Vergadering. 17 December 1853.

Bibliotheek. König Philipp de Hahenstaufe von dr. Heinr. F. Otto Abel. Codicille van Prins Maurits. Oorspronkelijke brieven van Robrecht van der Mark, graaf van Aremberg.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer P. Nijhoff, te Arnhem.

Het huis Hulkestein.

Van het voormalig Nederlands Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten. (Tweede klasse).

Nieuwe reeks van verhandelingen. Amsterdam, 1851.

Jaarboek voor 1851. Amsterdam, 1852.

König Philipp de Hahenstaufe von dr. Heinr. F. Otto Abel. Berlin, 1852.

De heer prof. G. W. Vreede deelt ter inzage aan de leden mede, dit voor onze geschiedenis belangrijk werk.

Wordt besloten dit werk in handen te stellen van den heer jhr. mr. B. J. L. de Geer, met verzoek deswege een verslag uittebrengen.

Codicille van prins Maurits. De heer mr. A. Grothe legt ter tafel het afschrift eener codicille, door prins Maurits kort vóór zijn overlijden vervaardigd, en deelt daar omtrent bereids eenige zeer belangrijke bijzonderheden ter opheldering van verscheidene punten mede, welke tot hiertoe niet tot de gewenschte klaarheid zijn gebragt, en verklaart zich bereid om in eene der volgende vergaderingen op dit onderwerp nader terug te komen.

Oorspronkelijke brieven van Robrecht van der Mark, graaf van Aremberg 1). Medegedeeld uit de papieren van Buren.

Hij belooft aan Floris van Egmond, graaf van Buren, om bij het huwelijk zijner oudste dochter, Anna van Egmond, met Jozeph de Montmorency, heer van Nivelles, Hubermont enz., den 25en *Aug. bepaald, tegenwoordig te zijn.* 21 *Aug.* 1523.

Edel wolgeborenden leue neue, mijnen freundlijck grotz ind dienst met vermogens zo foren. Ych han v l. brieff vnfangen ind als v l. nv met dy ruteren verrijden moet, ind gerne dy bijslaep van v l. dochteren doen wold op den xxv dach Augusti naste komende, zo, leue neue, hain ych alle mijnen saken hyr beleyt op hude ende morgen na, want daer sijn noden twe of drye tuygen to horen ind eyne turle, dat morgen gedaen sal sijn, zo sal ych mijn nv neste sondach van hyr reysen tot Boehout, ind van stonden an mijn bij v l. feugen vmb en donderdach of sondach alle saken te volbrengen met der gnaden Got, dy v l. lange in gesonde gespaerren wilt. Geue mit haste inden Hage op frydach den xxj dach Auguste anno xxiij.

Ych sende v l. met mijnen soen verraempt van dy hillyck voerwairde, waerso sal mijn soen v l. alle gestalt te kennen geuen etc. Gebiet zo myr

V l. goetwillige neue,
Roprycht, greue van der Marck ind van Aremberch.

Opschrift Dem edelelen, wolgeborenden heeren, Florys van Egmont, greue tot Bueren ind heren tot IJselsteyn, ouerste velt vund hoeftman k. m. etc., mijnen leuen neuen.

1) Hij was gehuwd met Walburg van Egmond, dochter van Floris van Egmond, graaf van Buren.

Hij belooft aan Floris van Egmond, graaf van Buren, mede op de vergadering der generale staten te Brussel te zullen komen. 1 *Mei* 1539.

Wolgeborner, fruntlicher, leuer neue. Ewerer liefden krankheiten, besserung han jch mit geringer blijschop vernomen, vnd wunst v l. lange gesuntheitt, samyt allen den jenigen, die v l. lieff syndt. Also, lieue neue, wie jr mij hadden geschrieben vmb mit den drien staeten jn Brabant zu Brussel, den j^r. tag disses mants Aprilis, zukomen vnd zuhandelende, deme will jch also dhon, dat mir doch vmd anderer mijner sachen, die jch zw rucke stellen moes, seer schwer feltt, vnd will negsten dingstag offte godesdach zo Brussel syn, vor den zytt kan ich nit komen, jdt sollen och die dry staeten so bald zo deme bestempten dage nit komen, sonst moest ich lange dar legen vnd geltt verzeren. Och, lieue neue, so wolde jch woll, wo jdt vmmer v l. gelegen syn wolde, dat jr mit zo deme dage zo Brussell quemen, vmb disser vnd anderer sachen, die jch mit v l. gerne sprechen wolde. Jch han hyuor e. h. ein mael geschreuen, wie mich die van Blanckenheim zo Steyn Kallenfelts zo recht zukomen beschreuen, daroff han ich den van Kaldenfelts eynen antwort geuen, daruan jch e. l. soltt copie schicken, auer die antwort js tzo groes, datt nit muglich is, vff ein kurtz zijt zuschrijuen, vnd datt e. l. wissen mogen, wes ich geschreuen, sall jch ein copie zu Brussel mit brengen, so ewere l. dar komen, vmb zuuerlesen, wo dat nytt, sall ich v l. die schicken.

Damit spare e. l. Got almachtich gesont. Datum den xj tag Aprilis anno etc. xxxix.

E. l. gutwillige neue.

get. Roprycht, greue vande Marck ind zo Aremberch.

Opschrift. Deme wolgeboernen hern Floris von Eggmont, grauen zw Bueren vnd Lerdam, heren zw IJsseltein vnd Cranendock etc., generall. mat. capitein in Nederland etc. mijn freuntlichen leuen neuen.

Hij schrijft aan Floris van Egmond over verschillende zaken, familie- en geldaangelegenheden.

Walgeboerner freuntlich lieber neue, ich gebiet mich seer zw vrer liefden. So wie e. l. my geschreuen, dat ich wolde die quitantzie besegelen, dat ich gdhan e. l. och die mitgeuen zubrengen.

Antreffen, dat ich Lents die couffres vnd tapisserie, na vnsem affschidt zu Brussel, soude volgen laten, heb ich lentzen lang zyt nit geseen vnd nytt weis war he is.

Angaende die gefangen so myn her van Cleue sittende hefft, is die dach, die nv mandags gehalden sijn solde, vfgesatzt bis negsten fridag, so heb ich Bijnsen wedder zo e. l. laten komen, dan ich viel goeder lude zo mijnem dage han sall, vnd wat dar gehandelt werd, sall ich v e. weisen lassen.

Forder wie e. l. schrijuen des van Manderschidts halber, dat ich solde ime gantz affschrijuen, so ich den verdrag nit halden woltt, darof, lieue neue, ich weis nit off e. l. mijn schrifft, so ich e. l. geschreuen, wol verstan, dan e. l. lese die noch vnd schick sy dem van Manderschid, da sall he wol vthnemen, wat die meynung is, da dunckt mych noch geraden sijn.

Auch we e. l. wissen dat die van Antwerpen yiiij[m] guldens brabants vff mir han, dat sij die losung nit wollen annemen, so is mir gesagt, wanner man dat gelt vnd pennings bereit vnd dar in der stedt hatt, so sollen sij sich de pfenninge zuentfangen nit weigeren, dan sij konnen vff andern orden vill meer grosser profijt vnd notz dhon, darvmb wolle e. l. daroff bedacht sijnn, dan dat geltt is nit notz lang in der kisten zu lygenn.

Als e. l. ich och indechtig halde vann der certificatie, die vns Marc Credyt van sich gegeuen vnd e. l. noch hynder ir hatt, wolde ich e. l. bidde, dewijls wyr alle sterfflich sijn, vnd morgen oder eines dags onse junge son gern der brief sich gebruychen oder habenn woltt, datt e. l. dieselbige certificatie hinder eine eerlichen vnd glaufhafftigen man zw Brussel legen wolde, zu behoiff onser aller, dauan vns der halder des briefs schrifftlich orkunde geuen solde, bekennende dat die brieff zw behoeff onses soens hynder ime ligen is, so we man dat dan wol breyder machen sall.

Hirin, leue neue, woll e. l. allet zom bessten bedencken, so ich och dhon sall, vnd warmit ich e. l. zo willen sijn kan, bin ich bereit vnd willich. Datum Rekhom denn 1° tag May anno 1539.

E. l. gutwilligen neue,

get. Roprycht, greue zu Marck vnd zu Aremberch.

Hetzelfde opschrift.

Hij berigt Floris van Egmond wat hij aan den graaf van Manderscheit geantwoord heeft over familieaangelegenheden.

Wolgebornner, freuntlicher, lieber neue. Ewern liebden sie mein freuntlich dienst mit allem vermogen zuuorn. E. l. sampt grauen Thieterichs von Manderschits, ahn dieselbe ewere liebde gthan schreiben hab ich ersehen vnd gnugsam by mir verfast etc. Vnd kan e. l. noch zur zeyt anders nit dan hibeuorn, ich deme Fridenreichen von Sombreff in antwort gegeben, beantwortten. Dabeneben ist by myr inn zweyffel, ob gedachter vonn Manderschid vrsachn halber schreibt, damit er mit foegen ab stie (das doch ahne noetz wher) vnd sich an ortten, da er seines sones Frantz halber dapffer eine zeither geiags vnd noch (wie dann hiebeuorn von ime zumhemaelen bscheen ist) vnderstech, wo er dann seines gefallens,

nyt besser fahen kondt, meynet er ime by e. l. vnd mir, dann stets einen offnen wegh zufinden, welchs in der warheit by anderen dis hoereren, zw vnser seiten ganntz eyn spottlichs, vnd mogt leyden gedachter vonn Manderschid vnserm kinde sein bestettlich altter lies ankomen, vnd das alsdan vnser kindt (deweil ir dar innen gspiellt) ob der handel vnd perschon ir gefellich oder nyt, welchs ahn ir vnd nit ahn myr halttet, selbst erkennen moege. Dis hab ich e. l. vor meine perschon deme von Manterschit, hyr weidder ir antwort zu geben nit wollen verhaltten. Datum den xiij tach May anno xxxix.

Ewerer liebden guthwilligen neue,
Roprycht, greue zu Marck vnd zu Aremberch.

Hetzelfde opschrift.

Hij schrijft aan Mark Cretic over familie- en geldaangelegenheden.

S^r^. Marke, ick gebide mij seir tot v. Ick byn op dinsdach nu neeste leden toe Kuringen bij mijn g. heer van Ludick gewest, ende sijn g. heeft mij vele reden geseyt dat nyet al te schriuen is, onder anderen soe heft sijn gnade begeerdt, dat men sijn g. noch gelt wille leenen, daer vp ich geantwoirt, wie hij befueren die graue van Buiren ende ick wail te freeden sijn gnade noch gelt te doin, op dat wij wel verwaert weeren. Ende doin wolde sijn gnaide niet, ende dat hij ander weegen fonden hadde, ende sunder wijst ick niet meer daer van, ende dat gelt verre komen. Oick muisten wij nu groite summen vit leggen, soe anden auden protonotarien van Metze, soe an die vrouwe van Esden ende anden ouden siegelen. Ick hadde oick geine administracien, dan ick wolde geerne den greue van Buren te kennen geuen, wanneer sijn g. die eirste somme betaeldt hedde, alsoe hij geloeft heeft, soe moicht men syen

wat men gedoin kunde, ende sijn g. noch helpen, anders sald wancklick fallen. Ende als ick deesen bryeff begonde te schriuen, soe is mij Philips Piedraeke, hoefmeisters bryeff komen, daer inne hij mij schryeft vanden grauen van Buiren eyn assignacie gesant, dat hij die soude wyllen hanteiken, dat men den grauen van Horne soude wyllen lieueren vier dusent gulden etc. Daer op belyeft v te weeten dat ick verleeden dinsdachs auent tot Kuiringen was, nae den eeten heeft die grauinne van Horne met mij worde hyr aff gehadt, onder anderen, huer heer soude volgen van die twee hondert gulden, ende seide meer anderen saiken, daer op ick antwoirde, „ick weir daer niet komen mit hoer hyr aiff worde te hebben; wanneer dat die graue van Horne mij aiff spraeke, soude ym wail op antwoirden." Soe dan desse saiken sus sijn, ende dat oick Johan van Was, sijn hoefmeyster, heefft tegen mij geseyt, sijn heer soude dat gelt wel op anderen plaitzen opbrengen, ende die tijt nu soe lange leeden is, ende sijn huysfrou nu des reeden spryckt, soe soudt geine wijsheyt sijn die vier dusent gulden ouer te leggen. Daer vmb wylt die vier dusent gulden niet ouer leueren, vmb twyst ende twedracht te verhuden, want alsoe ick hoeren ende sye, salmen genoicht mitten gelde te doin hebben. Bidden dat gij wylt achtervolgen dat gij ende Philips mij toe geseyt hebt, dat gelt niet ouer te geuen, off anders soude mijn soen ende ick op v moeten verhaelen, dat ick lieuer verdrach hadde. Ick hebbe den hoeffmeister breider ende wyder van deeser saeken geschreuen, wylt hem daer nae fraegen, hij salt v wel seggen, ende te verstaen geuen. Guede fryndt, hyr inne duidt, alsoe ick mijn guydt betruwen tot v draige. Hadde hij wyllen bryeue ende siegel van hem geuen, dese twee hondert off vier dusent gulden mijnen soen niet eyschen

off oeuer naecht niet aiffslaen, op dat dat mijn soen niet te hoeue gepant en quaeme, doin was ick op die tijt wyllich; nu dyt hoerende, is van noiden daer vp te versien, ende in doin ick v betruwe, wanneer die graue van Bueren wel informyrt sail befinden, dat ick reede daer toe hebbe. Hyr mede syedt Got beuolen. Gegeuen tot Reekem den xij dach Juny anno 1539.

Eig. Aengaende den heere van Brederode dat dy wilt x dusent gulden vyt den gelde nemen, daer hat huer g. gheyne rede toe, want dy heer van Brederode ys seluer bij mijn g. heer Carle seliger geweist, vnd an ym begert; hat nyt willen doen, vnd gesaet, „ych hebbe v xv dusent gulden geuen, daer met soudt v laeten genogen, vnd dyt weit dy graue van Bueren ouch wel, sijn l. waeren op dy tijt tot Ludyck, ende meer anderen luden weten dyt ouch wel, daer umb goet frunt bidden willen in al dat beste doen, ych v betruwe."

Ouch zo guet..... vmb dat mijn soene te houen ys geweist vnd ych hebbe tot nv toe al verlaet, so hadde ych beuolen dy v^c^ gulden dy men van den heere van Hoegestraten geloeft hat, dat dy rentmeester van Bochout dy soude willen laten op bueren vmb sijn costen daer met betalen ind daer vmb sijnde sal sijn mester sijn rekeninge ouerbrengen ind v ouergeuen, ind watter foerder costen sijn, sult yr sijn zo mach men dan daerin doen also behoert, ych byn seer belasten, daer vmb wilt Gillebert schrijuen, dat hij Marck Loys, scolts ende rentmester tot Bochout, dy v^c^ gulden leuert, hij sal quytancie daer af geuen, ende sal ych goet doen ende van werde houden, gelijck yck seluen ondertekent hadde. Hyr mede zijt Got beuolen.

V goet frunt,

Roprycht, greue zo Marck vnd zo Aremberch.

Opschrift. S^r^. Marco Credic, mijn besonderen guede fryndt.

BLADWIJZER.

